

ANGELOMI MONACHI ORDINIS

diui Benedicti autoris uetusti, & in abstrusis scripturarum locis eruendis explicandisq; ingenij acerrimi uiuacissimiq;, enarratiões in quatuor lib. Regum, miro artificio elaboratæ, ac iam primum typis excussæ.

SVB GRATIA ET PRIVIlegio Imp. ad quadriennium.

Carvicorni

Coloniæ, ex officina [redacted];

Anno domini 1530

EVCHARIVS CERVICORNVS PIO LECTORI.

INter alia quæ nostro hoc seculo contingunt, lector amicissime, nihil optatius, nihil utilius, sanctius item nihil animaduerto, quàm ꝙ ita nunc passim uetustissimorum orthodoxoꝝ monumenta in lucem emergunt. Quid eñ per deum immortalẽ magis ex re ecclesiæ, aut in studiosorum commoditatem ac profectum, magis necessarium fuerit unquam? Siquidem & illa huiusmodi operibus, ceu munitissimis quibusdam præsidijs tutior firmiorq́; subsistet, & horum ingenia ad meliorem semper frugem instituuntur. Habet nanq; uetustas ipsa, nescio quid peculiaris numinis, in tractandis arduis rebus ac diuinis negotijs peruestigandis, quod & M. Cicero intellexisse uidetur, cum in quæstionibus suis de grauibus causis differens, ait: Homines qui priscis illis seculis extiterunt, quo propiores nascenti mundo erant, eo ingenio ac mente fuisse beatiores. Quod ille, si apte dixisse uidetur de ethnicis hominibus, quãto id nos rectius affirmare possumus de nostris? qui in sacrarum literarum explicatione non uarijs & argutis quæstionibus morantur legentem, non inutilium uerborum pugnas & superuacaneas conflictationes (ex quibus inuidia, contentio, & maledicentia pullulare solent) sectantur, sed in eo prorsus uersantur, ut spiritum intra legis literam ueluti corticem quandam latitantem, diligentius enucleent, quo sic mentem adficiant, sensum immutent, animum sursum efferant, & ipsum deniq; hominem quantus quantus est, totum transforment. Atq; in hoc præstando non aliena subsidia anxie comparant, uerum Apostoli sententiam sequentes spiritualibus spiritualia conferunt, atq; ingẽtem scripturarum uim undiq; è sacris literis tanquã fontibus (non sine magno iudicio conseruatam) miscent. Hinc sane quod statuere conantur, quodq́; conuincere moliuntur, longe efficacius præstant, quàm si Chrysippeis illis essent instructi artibus, omnibusq́; eiusmodi copijs, adeo id uerum est, quod festiue à sapiente dicitur: Anima uiri sancti enuntiat aliquando uera, quàm septem circũspectores sedentes in excelso ad speculandũ. Accipe proinde optime lector, ex eorũ numero quos antiquitas commendat, Angelomum, religione uirum catholicum, & orthodoxæ fidei religiosum monastam, à septingentis annis inuisum, nunc uero primum in publicum datum, in quo restituendo quantum sudoris impẽdimus, haud facile dictu est. Nam ob exemplariorum inopiam subinde diutius hærendum nobis fuit, ut maiori cum fide redderetur. Noluimus eñ, tametsi laboriosum opus uidebatur, prius ab incepto cessare, quàm penitus ipsum absoluissemus, qđ intelligebamus haud parum ex eo fructus tuis pijs studijs accessurum. Nolo tamen hic arrogantius uel meam operam, uel autoris ingenium prædicare, ipse nempe si diligentiuscule introspexeris, nostram industriam credo minime accusabis, & autoris dignitatem magnopere admiraberis. Qui etsi in operis calce, libere sermonis sui inurbanitatẽ (quod modesti & frugi ingenij est) fateatur, non tamen usq; adeo inuenustus est, ut sine inuidia cum ueteribus illis ingenijs, nimirum Gregorio, Augustino, Beda, Bernardo, alijsq́; similibus conferri possit. Cuius si in disquirendis scripturarum sensibus solertiam, & in uariorum locorum apta collatione iudicium perpendas, sobrium profecto ingenium, & quod nulli priscoꝝ inferius erit, deprehendas. Atq; utinam reliqua eius opera, præsertim quod in Genesim edidisse sese fatetur, extarent, & aliquando in manus studiosorum uenire possent. Habet tamen animum bona spes, tandẽ & hæc & alia multa sensim alicunde, ubiubi quorundam ignauia in situ & squalore delitescunt, bonorum uirorũ industria & solicitudine emittenda, qui in hoc laborant, ut aliorum benefacta seu dicta illustrare possint, quod non infimæ laudis pars est, tametsi præclarius uideatur, suopte ingenio quid egregium moliri. Vale.

INDEX LOcupletissimus Stromatum Angelomi, In quo animaduertendum est, literam, a, numero postpositam, significare primã columnæ partem, b mediam, c uero tertiam.

Indicis finis.

EX IOHANNE TRITTHEIMIO ABBATE SPANHEIMENSI ANGELOMI VITA.

ANGELOMVS monachus Luxouiensis, ordinis sancti Benedicti, uir in diuinis scripturis exponendis nobile sortitus ingenium, ut quæ ipse exposuit, ueteres in eius comparatione non exposuisse uideantur: secularium quoque scripturarum non ignarus, iussu Dragonis episcopi Metensis, qui fuit filius Caroli Magni & frater Ludouici imperatoris. Scripsit excellentissimum opus, & quale me in scripturis sanctis aliàs legisse non memini, in libros Regũ. Floruit sub Ludouico & Lothario eius filio, An. DCCCXXX.

ERRATA.

Columna 13. uer. 25. a fine lege, in filijs. Col. 18. uer. 6. lege, quod uidetur habere. Col. 19. uer. 11. erunt ignobiles. Col. 23. uer. 9 qui in decorē etc. Co. 24. uer. 14. uaccas foetas. Col. 31 uer. 1. prophetis. Col. 37. uer. 3. a fine, honora. Col. 38. uer. 8. uenia. Co. Col 41. uer. 23. a fine, pro zabulus lege diabolus. Co. 43. uer. 23. propter quæ adipisc. Col. 45. uersu. 19. expunge, re. Col. uer. 15. a fine, factus est. Col. 67. uer. 7. imperitis. Col. 71. uer. 7. a fine, contemptibiles. Col. 73. uer. 22. ueniens. Col. 90. uersu 20. dei proci. Col. 96. uer. 10. non quod. Col. 98. uer. 25. a fine lege, et sexaginta chori. Col. 103. uer. 11. octoginta millia lato. Col. 110. uer. penult. lege, graduum psal. Col. 124. uer. 8. Vtrunque capitel. Col. 142. uer. 13. erroris. Col 142. uer. 4 a fine, dicuntur. Col. 155. uer. 7. pro In Ierusalem, lege, in Iezrael. Ibidē uer. 20 hanc pro hunc Col. 161. uer. 8. syluis. Col. 169. uer. 7. à fine, lege Ioiadæ. Co. 178. uer. 22. à fine, cætero. Co. 184. uer. 12. Nunc. Col. 185. uer. 18. pro Nethotha, lege nχωθà.

Ad Lectorem.

Quandoquidem pie lector unicum tantum huius autoris exemplar ad manus erat, idque non orthographi modo incuria deformatum, uerum usque adeo lacerum atque confossum, ut interim coacti simus diuinatione quadam, aut putidum quiddam rescindere, aut certe uestimento ueteri nescio quid noui assuere, quanquam non per omnia. Reliquimus enim uulnera quædam tuæ industriæ sananda. id enim malui, quàm in ipso operis feruore, de optimo autore ex tempore temere quippiam definire: Loci autem præcipui sunt hi: Columna cxxx. uersu iiij. à fronte. Colũ. cxliij. uer. xi. à fine. Col. clV. uer. xx. à fine. Itē expende & hos, si forte autoris mentem non attigimus. Colũ. xcVij. uer. xx. à fine. Item columna cxxiiij. uer. xxV. à fronte. Hæc sunt Christiane lector, quæ tuopte ingenio comminiscenda, aut tibi cum alio exemplari (si forte in aliquod incidas) conferenda reliquimus, cætera (ut speramus) leuiora sunt, quàm quorum cordatus quispiam admonendus sit. Bene uale.

ANGELOMI LVXOVIENSIS IN ENARRATIONES QVATVOR VOLVMINVM REGVM PRAEFATIO APOLOGETICA.

VM A QVAMPLVRIBVS FRAtribus, & etiam nonnullis prudentibus & nobilibus uiris rogarer, ut secundum solertiam doctorum & traditionem magistri uiri disertissimi, aliquod opusculum in uolumine Regum digererem, eo quod à nullo doctorum per omnia expositum apud nos haberet antiquorum ob memoriam uidelicet frequentata lectione recreādam, & præsertim propter illos qui aiunt, sicut in exordio huiusce uoluminis notando tetigi, non alia cōtineri nisi prælia regum actusq́ multorum: quod ego diu multumq́ delitescendo facere distuli, maxime cum parua forem scientia præditus, nec elucubratione artis secularis sapientia fretus, & ut ita dicā, inedoctus eloquio, paruus ingenio, nec dicere poteram illud Psalmistæ: A mandatis tuis intellexi. Nec dignus eram inquam, ut angelus carbone torrēte de altari spurca purgaret labella, ut ualerem Christi digne enucleare mysteria. Sed rursus his excusationibus reluctantem, cœperunt me suasorijs affaminibus imò obsecrationibus compellere, ut aliquid iuxta frugalitatem sensus & ingenioli mei capacitatem, secundum quod à didascalo inculcata fuerant, describere nullatenus abnuerem. Sed cum negare non ualerem, tandem assensum præbere decreui, & ad aliqua licet temere & formidolose, digerenda sum aggressus, eo uidelicet iure, ut intra domesticos parietes secretius retinerent, nec alicui ad legendum traderent, & mea imperitia uerum & temeritas legentibus detecta manifesta foret, & oblocutionibus occasio panderetur reprehendentium. Nam stylum cum ad primum librum describendo appulissem, ut abdite abdita autore deo congererem, exemplo mea impudentia est detecta, & sacris auribus magnifici Drogonis egregij scilicet pontificis, quo nihil nobilius nihilq́ prudentius, est reuelata nugacitas. Quo comperto, cœpit ingenue libera autoritate imperare, ut darem operam, & cœptum opus non finirem, sed sagaciter ad calcem tenus perducerem. Cuius quoq́ præconijs nullatenus resistere ualui, uerum nec tantæ autoritati renuere præsumpsi; non solum quidem quia filius erat præstantissimi Caroli Cæsaris, imò frater mitissimi Ludouici principis, uerumetiam quia erat præclarus Pontifex, & abbas meus egregius. His enī necessitatibus adactus, præconijsq́ multimodis compulsus, sed potius (ut ita dicam) Christi auxilijs fretus, qui præstat infirmis confidentiam, & mutis locutionem, tentatum opus enucleare præsumpsi. Sed sciendum est, quia quibusdam in locis totam sententiam, prout à doctoribus est exposita, digessi: quibusdam enim eorum sensum sequens, compendioso sermone multa inserui, & ex multis ad unum perduxi: quibusdam quoq́ quod in libris tractatorum non reperi, sicut à magistro aure accommodante didici, proprijs intuli uerbis. Nonnulla quippe, licet pauca, quæ legēti patēt, stipulata exemplis, propria inserere præsumpsi, & in libelli mo-

dum Christo duce finire decreui. In quo non persona est attendenda scribentis, sed quali tas consideranda est dictionis. Imitatus inquam multos strenuos etiam doctorum moder nos, qui multa quoq; posteris dereliquerunt, ex dictis colligendo monumenta sanctorum. Non ideo dico, ut eorum gressibus me coæquare ualeam, præsertim cum illi rore cæle stis nectaris campos maduerunt diuinarum scripturarum multimodos, & futuris secu lis dimisere proficua legentibus: ego uix ægreq; saltem possum ex eorum dictis decer pere permodica, & tandem intelligere uel minima: sed ne uiderer ingratus largitori, li cet compulsus, cõtuli mediocriter quæ potui præcipiẽtibus. Simul etiam notandum est illis, qui in hoc libro parum spiritale contineri cõtendant, quod hic scriptura (sicut in multis diuinis uoluminibus) non solum tribus modis dinoscitur, iuxta illud Salomonis: Ecce descripsi eam tripliciter: uerumetiam multipliciter contineri, secundum quod in libro beati Iob inscribitur. Atq; utinam, inquit, deus loqueretur tecum, & ostenderet ti bi secreta sapientiæ, & quod multiplex eius esset lex. Quod doctorum solertia attestante septemforme dinoscuntur. Ipsi sunt enim septem sigilli, quibus iste liber secũdum Apo calypsim Iohannis signatus esse proclamaf, quem nemo potuit soluere, & aperire signa cula eius, nisi leo de tribu Iuda, qui habet clauem Dauid, qui hunc & signacula eius ape ruit. Sunt eñi primus historialis, secũdus allegorialis, tertius utriusq; rei modus, quar tus, de incommutabili diuinæ trinitatis essentia: quando uidelicet proprie, quando tropi ce sacris insinuetur oraculis. Quintus parabolaris, uidelicet quando aliud dicitur, & ali ud inuenitur scriptum. Sextus de gemino saluatoris aduentu, ne aut primus pro secun do, aut secũdus pro primo, intelligatur. Septimus quo sic diuinis præceptis instruimur, ut certa uitæ agẽdæ forma, alius uero uitæ significandæ figura, regulariter innotescat. Sed iam exemplis ex hoc uolumine conuenit edocere, ut his primum edocti, sciant mul ta mysteria in eo contegi. Primus historicus ille est, ubi nihil spiritale contineƒ, sicut ait Samuel: melior est obedientia quàm uictimæ, & mille talia. Secundus allegorialis, ubi ait, quod in omnibus finibus Israel puella speciosa regi Dauid requiriƒ, in cuius sinu dor miat, & calefiat: tam casta, ut calefactum ad libidinem non prouocet, quæ sapientiam fi gurat, quæ etiam in senibus non senescit, sed frigescẽtibus membris dilectores suos igne ampliore succendit. Tertius uterq; modus sicut in Dauid ostendiƒ, ubi Bethsabee uxorẽ Vriæ incaute respexisse dicitur, & peccasse: ut demonstreƒ, q nullus debeat iuxta histo riam mulierem incaute respicere. In quo facto allegorica etiam significatio continetur, sicut in suo loco abunde descripsimus. Quartus modus, ubi nobis aliquando proprie, ali quando tropice diuinitas sacris eloquijs intimatur: Proprie, sicut Elias ait: Viuit domi nus in cuius cõspectu sto. Et illud: Tu es enim deus in cælo sursum, & in terra deorsum. Et, Ego sum deus Abraam, & deus Isaac, & deus Iacob. Tropice, iuxtaq; Micheas: Vidi dñm sedentẽ, & oẽm militiam cæli assistentẽ ei, & cætera talia, quæ de deo translate non proprie accipi solent. Quintus parabolaris, quo cum aliud diciƒ, aliud in sacris paginis inuenitur. Hoc est quod in titulo psalmi XXXIIII. dicitur, psalmus ipsi Dauid: quando commutauit uultum suum coram Abimelech & dimisit eum: cum in hoc libro coram Achis rege hoc fecisse narratur. Cum ergo pro Achis Abimelech posuit, legentem mo nuit, ex ipsius interpretatione nominis, latens altius penetrare mysterium, de quo inferi us suo in loco digessimus. Cui etiam conuenit illud: Carduus qui est in Libano misit ad cedrum quæ ẽ in Libano, ut daret ei filiam suam, & reliq. De sexto uero ubi geminus ad uentus Christi continetur, cũctis patet qui sit primus, quis erit futurus, q uterq; hic præ figuratur. Septimus proinde modus, qui geminam præceptorum retinet qualitatem, ille est uitæ agendæ, ut exempli gratia: Diliges proximum tuum tanquam teipsum, qui enim diligit proximum, legem adimpleuit. Quod Dauid non solum in Ionatha imple uit, uerum & in Saul, quem inimicum dilexit: de quo scriptura, ait: Planxit autem Dauid super Saul & filium eius, & reliq. Ipse est & figurandæ uitæ, carnalium uidelicet uicti marum & uasorum compositione. Victimæ enim hoc præfigurabant, quod hortaƒ Apo stolus, ut exhibeatis corpora uestra hostiam uiuam, sanctam, deo placentem. Vasa uero,

similiter electos designabant, diuinis officijs occupatos. Qui modus cum secundo simi-
lis uideatur, illa tamen ratione discernitur, quod hic ad mores tantum, ille etiam redigen-
dus est ad fidem. Verum licet isti modi multipliciter istic inueniant, tamen iuxta iugi-
tatem triplicis diuisionis, studuimus primū historicam, quæ gesta depromit, tan-
gere: deinde allegoricam significationem, quæ fidem ædificat, pandere: ad
extremum quoque moralitatem, quæ uitam honestam componit, sub-
nectere: ne pondere solius & unius intelligētiæ pressus, aut histo-
riæ & allegoriæ mole grauatus, desidiosus lector occa-
sionem possit inuenire excusationis, sed potiꝰ
us cum hac paupertate discurrere
ualeat prouocatus p cam
pos ouans latis
simos do
ctorum

PROLOGVS EIVSDEM CARMINE CONTEXTVS.

SI mauis lector typicos dignoſcere ſenſus,
Quæ tenet, ingredere, floridus iſte liber.
Bis retinet bina en ſacrata uolumina regum,
Quæ patuere prius ore tonante ſopho.
Hunc ſtuduit calamus noſter coniungere fretus,
Et uoluit tandem texere noſtra manus.
Scilicet ingrediens campos & prata piorum,
Carperet ut flores celſitonantis ope.
Ex quibus accipias diuini ſtirpis odores,
Et ualeas fructus tollere rite bonos.
Fercula fert animis nimium pulcherrima claris,
Vnde fames animæ pellitur acta procul.
Lilia cum uiolis redolent percandida rubris,
Et pariter fragrant cinnama, roſa, ruta.
Continet hic Chriſti nimium chariſmata ſacra,
Quæ latuere prius cortice tecta diu.
Hicq; prophetarum pangit ſanctiſſima geſta,
Plurima multorum myſtica uerba canit.
Quæ Dauid geſſit, cecinit quoq; & inclyta proles,
Hoc typice lector iſte libellus habet.
Hic euangelicam quadriga concrepat aulam,
Sic & apoſtolicum lumen habere probat.
Iſtic inuenies theſaura recondita patrum,
Horum & multiplices hic retinentur opes.
Abdita nam reſerat, & tandem myſtica pandit,
In medium profert intima quicquid habent.
Grandia cæleſtis promittit præmia uitæ,
Viuere cum domino regna tenendo poli.
Iſtius ergo celer calles diſcurre libenter,
Diſcute paginulas, mel tibi portat apis.
Has cape diuitias, mundi contemne caducas,
Quod canit iſte liber ſemper in ore tene.
Lurida linque libens ſpurcæ contagia carnis,
In mentem ueniat quod moriturus eris.
Sis memor autoris uerſus cum legeris iſtos,
ANGE deus LOMI dic miſerere tui.

1

ANGELOMI LEXOVIENSIS, IN LIBRI PRIMI REGVM STROMATA, PRAEFATIO.

VIGINTI & DVAS esse literas apud Hebræos, in autoribus diuinarum scripturarum reperimus, quod nullus qui eos legerit, ignorat. Secundum quarum numerum, apud eos uiginti & duo uolumina supputant: inter quæ etiam hic liber regum, de quo tractaturi sumus, comprehenditur. Qui in supputationibus eorum post Iudicum in ordine tertius habetur. In quo quidem uolumine (quanquam nõnulli scientiæ spiritalis intelligentiæ ignari, aut humanæ solũmodo sapientiæ dediti aiunt, nihil aliud posse intelligi, nisi superficies historiæ & prælia regum, ac casus multorum) multa tamen sacramẽta Christi & ecclesiæ, uarijs scilicet modis continere uidentur. Nam ab ipso exordio regum, commutatum sacerdotium in Samuelem, reprobato Heli: & commutatũ regnum in Dauid, reprobato Saule: exclamauit prænuntiare nouum sacerdotium, nouumq; regnum, reprobato ueteri, quod umbra erat futuri, in domino Iesu Christo uenturum. Nõnne ipse Dauid cum panes propositionis manducauit, quos nõ licebat manducare, nisi solis sacerdotibus, in una persona utrunq; futurũ, idem in uno Iesu Christo regnũ & sacerdotium figurauit? Ipsa itaq; Samuelis sacerdotis successio, nouum (ut prædictum est) & sempiternum sacerdotium præfigurabat, qui est Iesus Christus, Heli sacerdote reprobato, id est, Iudaico sacerdotio abiecto. Mater quoq; ipsa Samuelis, quæ prius fuit sterilis, & pò steriori fœcunditate læta, cuius etiam nomen, id est, Anna, quod gratia eius interpretatur, ipsam religiõem Christianam, ipsam postremo dei gratiam significat, quia nobis Christus oritur: ipsam quoq; ecclesiam, quæ olim sterilis, nunc fœcunda, in dei laudibus lætatur. Sunt enim huiusmodi innumerabilia, quibus comprobatur, ꝙ liber iste spiritalibus floribus redolet, & allegoricis significationibus pollet: De quibus (si dominus dederit) describemus suis in locis per singula, quæ congruere rationi uidebimus in posterum. Hæc scientibus, pauca prælibata sufficiant: tandem, domino fauente, ad historiæ seriem uenire decreuimus. In qua quidem prius fundamenta ipsius historiæ, ubi libuerit, imò ubi congruerit, & postmodum culmen spiritalis intelligentiæ, uerumetiam quibusdam in locis, moralis suauitatis harmoniam inserere nitimur, ut lector, non solum cõtentus sit dictis historiæ, uerum allegoriarum ac moralium melos decerpere possit salubriter. Sed prius notandum est, ꝙ bene post Iudicum (ut diximus) ponitur Regum, uidelicet quoniam nunc sunt præsules ecclesiæ, sed postmodum regnũ: seu quia prius erit iudicium, deinde sequetur sempiternum imperium. Ait enim sacra descriptio:

CAPVT .I.

FUit vir vnus de Ramathaim Sophim, de monte Ephraim: et nomen eius Elcana, filius Jeroham, filij Eliu, filij Thau, filij Suph, Ephrateus.] Quia enim in prologomena, imò in isagoge polliciti sumus prius fundamenta historiæ ponere, & postmodum culmen allegoriæ, atq; ubi gratum fuerit, moralitatis harmoniam inserere, ideoq; primum dignum fore arbitramur de generatiõe sancti Samuelis prophetæ historiam prædicere, ut postmodum continuatim allegoriam eius ualeamus, domino fauente, digerere. Elcana nanq; pater ipsius de stirpe Leui fuit, sed non de generatione Aaron sacerdotis: ꝙ enim pater eius de tribu Leui fuerit, uerba dierum manifestissime comprobant, ubi series generationis usq; ad Leui perducitur. Dicitur enim filius fuisse Ieroham, filij Eliu, filij Thau, filij Sophoniæ, filij Elcana, filij Maath, filij Ama- 1.Para.6.

ſai,filij Elcanæ,filij Ioel,filij Azariæ,filij Sophoniæ,filij Thaath,filij Aſir, filij Abiaſaph,
filij Core,filij Iſaar,filij Leui,& reliqui. Cuius generatio hic concordare comprobatur.
Quam generationem in ſequẽtibus ſpiritali intellectui concinere conabimur. Matrem
quoq; eius de tribu Iuda fuiſſe monſtrať, in eo quod Ephrateus uocatur. Ephrateus ab
Ephrata uxore Chaleb,quam cõſtat fuiſſe de tribu Iuda,dictus eſt. Ephrateus ab Ephra-
ta ciuitate,id eſt,Bethlehem, quia Bethlehem prius Ephrata uocata eſt. Et ſi quem mo-
uet ꝙ ab Ephraim non ab Ephrata, Ephrateus uocatur, unde in ſubſequẽtibus legitur,ꝙ
1.Reg.17. Dauid filius Ephratei uocetur: cum liquido pateat eundem Iſai patrem Dauid, non de
Ephraim,ſed de tribu Iuda extitiſſe:& probet eundem Elcanam Ephrateum ab Ephra-
ta,non ab Ephraim dici. Hic inter medios ciues Ephrem ſortis exiſtens, Ramathaim So
phim ciuitatem inhabitabat:unde ſcriptura de mõte fuiſſe Ephraim commemorat. In-
tra cunctas nanq; tribus habitationẽ Leuitarum fuiſſe non dubium eſt. Ramathaim, ipſa
Math.17 eſt quæ in euangelijs Arimathia legitur,de qua fuiſſe Ioſeph,eadem euangelia compro
Marci.15. bant. Eſt enim ciuitas in regiõe Tamnitica,iuxta dioſpolim. De qua notandum eſt, ꝙ iu
Luce.23. xta Hebraicam ueritatẽ non Ramathaim, ſed Armatha ſiue Aramathaim (ſicut in libris
Iohan.19. locorum legimus)habetur. Similiter etiam interpretatiõibus Hebraicorum nominum
Aramathaim reperitur,quod nos ita legendum non dubitamus,unde & Armathia nũ-
cupať,& interpretať excelſa duo uel eorum. Bene excelſa duo iuxta hiſtoriam, ut duæ
intelligantur tribus, regalis uidelicet & ſacerdotalis,id eſt, Iuda & Leui,ex quibus exti-
tit pater eius & mater. Sophim,ſpeculatores dicitur:ſpeculatores hic fortaſſis prophe-
tæ intelligunť, quorum filius Elcana fuerit. [Et habuit duas vxores: nomen vni Anna,
& nomen ſecundæ Phenenna. Fueruntq; Phenennæ filij, Annæ autem non erant liberi.]
Conuenienter igiť Annæ ſterilitas commemoratur,cuius partus celebrior futurus erat
inſtar priorum patrum,ut maius gaudium poſt longum mœrorem de percepta fœcun
ditate parẽtum inſinuetur. Sicut enim Abraam patriarchæ legitima uxor, quam primi-
Geneſis.11. tus duxit, Sara uidelicet, primum ſterilis fuit, Agar Aegyptia generante filium:& ſicut
Geneſis.16. Iacob ſeruiente ſocero ſuo pro Rachel uxore, ipſa Rachel ſterilis fuit, ſorore eius Lia li-
Gene.29. 30 beros gignente:ita & Elcanæ melior uxor quæ prophetam genuit, ſterilis primum fu-
it, poſtea aũt per domini gratiam fœcunda,ut tali ortu magnus futurus propheta etiam
monſtraret. [Et aſcendebat vir ille de ciuitate ſua ſtatutis diebus, vt adoraret, & ſacrifi-
caret domino exercituum in Silo &c.] Silo ciuitas eſt in tribu Ephraim, in quo loco ar-
ca teſtamenti manſit & tabernaculum domini, à temporibus Ioſue filij Nun. Poſtquam
uicerat gentes quæ terram repromiſſionis poſſederant,uſq; ad tempora Samuelis. Nar
Ioſu.13.14.15. ratur em̃ in libro Ieſu Naue, ꝙ prædictus dux ſorte ibi miſſa coram domino, terram re-
promiſſionis ſingulis tribubus diſtribuerit. Eſt aũt Silo in nonageſimo miliario, Nea-
Gene.38. poleos in regiõe Arabithena. Sed & Iudæ patriarchæ filium Sela appellatum legimus,
Ad hanc ergo aſcendit Elcana cum domo ſua, ſtatutis diebus ſecundum legem, ut adora
ret, & ſacrificaret domino exercituum. Quod autem dicit, ſtatutis diebus, hoc eſt tribus
feſtiuitatibus, paſcha uidelicet & pentecoſte, & ſolennitate tabernaculorum. Vnde do-
Exod.24. minus in Exodo præcepit,dicens: Tribus uicibus per ſingulos annos mihi feſta celebra-
Exod.23. bitis. Et item: Ter, inquit, in anno apparebit om̃e maſculinum tuum coram domino deo
tuo, in loco quem elegerit dominus deus tuus. Ergo in Silo cum eſſet eo tempore arca
domini, ibi hic Elcana cum eſſet ipſe Leuita, poſt oblatas uictimas, cum uxoribus & filijs
atq; filiabus pariter ueſcebať, [Deditq; Phenennæ vxori ſuæ & cunctis filijs eius & filia-
bus, partes. Annæ autem dedit partem vnam triſtis, quia Annam diligebat. Dominus au
tem concluſerat vuluam eius. Affligebat quoq; eam æmula eius, & vehementer angebat,
intantum, vt exprobraret quod concluſiſſet dominus vuluam eius & reliq.] Nam ꝙ ait,
deditq; Phenennæ uxori ſuæ, & cunctis filijs & filiabus, partes. Hæ partes, partes ſacrifi
ciorum, quas de immolatis dedit, intelliguntur, ſecundum conſuetudinem legis. Quan-
quam opinio Iudæorum, ueſtes intelligi uelit. Annæ autẽ dedit partem unam, inquit,
triſtis, Triſtis uidelicet erat, quia dñs concluſerat uuluam eius, In hoc uero quod ſubiun

xit: Affligebat quoq; eam æmula eius &c. Demonstratur, ꝙ sicut Saram sterilem, Agar
concipiens despexit: ita & Annam sterilem, Phenenna prole fœcunda æmulabatur. Ma
lo℞ enim est solatium, uitam bonorum carpere. Porrò illa flebat, & non capiebat cibum
læta corporeum, sed secundum Prophetam, fuerunt illi lachrymæ panes die ac nocte, Psalm. 41.
& potum suum cum fletu temperabat. [Surrexit autem Anna postquam comederat in ,,
Silo et biberat. et Heli sacerdote sedente super sellam ante postes templi domini,] Heli ,,
iste summus sacerdos erat, & post Samson populum Israel regebat (ut in Hebræorum li
bro inuenit) annis. XL. secundum Septuaginta autem interpretes annis. XX. [cum esset ,,
amaro animo, orauit dominum flens largiter, & votum vouit, dicens: Domine exercituũ, ,,
si respiciens videris afflictionem famulæ tuæ, et recordatus mei fueris, nec oblitus ancil- ,,
læ tuæ, dederisq; seruæ tuæ sexum virilẽ, dabo eum domino omnibus diebus vitæ eius, ,,
& reliq.] Recordabatur forsan uerborum beati Iob, quibus dixit, Qui deridetur ab ami Iob. 12.
co suo sicut ego, inuocabit dominum & exaudiet eum, quia ipse laborem & dolorem su
orum cõsiderat. De quo scriptum est: Tibi domine derelictus est pauper, pupillo tu eris Psalm. 9.
adiutor. Cui uota iustorum sunt placabilia, & oculi eius ad preces eorum. [Factum est ,,
ergo cum illa multiplicaret preces coram domino, vt Heli obseruaret os eius. Porro An ,,
na loquebatur in corde suo, tantumq; labia illius mouebantur, & vox penitus non audie- ,,
batur. Aestimauit igitur eam Heli temulentã, dixitq; ei: Vsq; quo ebria eris? Digere pau- ,,
lisper vinum quo mades. Respondens Anna, Nequaquam (inquit) domine mi: Nam mulier ,,
infelix nimis ego sum, vinumq; & omne quod inebriare potest non bibi, sed effudi animam ,,
meam in conspectu domini. Ne reputes ancillã tuam quasi vnam de filiabus Belial, quia ,,
ex multitudine doloris & mœroris mei locuta sum vsq; in præsens.] Belial interpretatur ,,
absq; iugo. Nota ꝙ hi qui ebrietatem sectantur, filij Belial uocitentur: hoc loco implet̃ il
lud quod scriptum est, Homo uidet in facie, deus autem intuetur cor: quia Heli tantum 1. Regum. 16.
os deprecantis Annæ intuebatur, & uocem eius penitus non audiebat, sed motum labi-
orum cernebat, æstimabat ebriam esse. Illa autem quia sursum eleuabat cor, & confiteba
tur domino in toto corde suo, respexit dominus ad orationem eius, & nõ spreuit preces Psalm. 101.
illius. Nobisq; optimus modus orandi ad exemplum datus est, (sicut in sequentibus ple
nius dicturi sumus) ut nõ in multiloquio formemus preces nostras ad dominum, sed in
compunctione cordis & effusione lachrymarum, nos exaudiri ab eo credimus: quia sa-
crificium deo est, spiritus contribulatus, cor contritum & humiliatum deus non spernit. Psalm. 50.
Quod tunc digne fit, si oratiõe completa, nos in eodem tenore iustitiæ permanebimus.
Vnde & sequitur: [Et abijt mulier in viam suam, & comedit, vultusq; illius non sunt am ,,
plius in diuersa mutati. Et factum est post circulum dierum, concepit Anna & peperit filiũ, ,,
vocauitq; nomen eius Samuel, eo quod a domino postulasset eum.] Post circulum ergo ,,
dierum, id est, post anni reditum, peperit Anna puerum, uocauitq; nomen eius Samuel.
Samuel qui interpretat̃ postulatio dei, siue nomen eius deus, quia autor natiuitatis eius
deus erat, qui ab sterili exoratus concessit habere filium, qui dignus haberetur in templo
dei cunctis diebus assistere ad seruitium eius. Qui superius non solum uir, sed uir unus
appellatur, quia uidelicet non in diuersa uagabundus, uel mobilis atq; instabilis, sed fir-
mus atq; inconcussus persistens uir unus erat. Et non solum uir unus dicitur ille, qui fir-
mus perseuerat, sed omnes competentes unus dicuntur, unam sapientiam omnes haben
tes, qui unum Christum Iesum confitentur, in uno spiritu dei replentur. Vnusquisq; in-
sipientium non est unus, sed multi. Vnde scriptura: Stultus ut luna mutatur. Luna cum Eccl. 27.
uidetur una esse per substantiam, per mutationem dierum semper ipsa alia est & diuer
sa. Sic & peccatores, qui mutantur à sapientia & scientia, & diuersa concupiscunt, insta-
biles efficiunt̃ in omnibus uijs suis. Ecce historiam prælibauimus, sed spiritualem in-
tellectum necesse est ut breuiter tandẽ tangamus: Vir enĩ iste Elcana, q interpretat̃ dei
possessio, figuram gestauit unici filij dei, qui uera & specialis est dei patris possessio. De
ipso nanq; per Salomonem dicitur: Dominus possedit me initio uiarum suarum. Et pa Prouer. 8.
ter de ipso: Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bñ cõplacui. Et idem filius in euan- Matth. 3. et. 17.

Iohan.14. gelio: Pater in me manens, ipſe facit opera: qui bene uir unus dicitur. Vnus autem appel
latur deus, non de numero, ſed quia nunquam à ſemetipſo alter efficitur, ideo nunquam
Pſalm.104. mutatur. Vnde Pſalmiſta: Tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficiẽt. Aramathaim
Sophim, quæ interpretať excelſa uel ſpecula, cæleſtem ſignificat Ieruſalem. De qua ad
nos ueniens, eandem ſpeculationem & docuit, imò & ad eandem poſſidendam ſua mor-
te reparauit. In qua ipſe ſedẽs ad dexteram patris, interpellat pro nobis, ſecundum quod
1. Iohan.2. Apoſtolus ait: Aduocatum habemus apud patrem Ieſum Chriſtum iuſtum &c. Qui be
Roma.8. ne filius dicit, filij Ieroham, filij Eliu, filij Suph Ephrateus. Ieroham quippe miſericors
1.Timo.2. interpretatur; Eliu uero, deus meus; Suph, effundens: quæ nomina (ſicut nobis uidetur)
iure ad deum patrem referunť. Ipſe eſt miſericordia noſtra, quia ſua miſeratione actum
eſt, ut unigenitus filius ad nos ueniens, ſuo cruore nos redimeret, iuxta quod apoſtolus
Iohan.3. ait: Sic enim dilexit deus mundum, ut unigenitum ſuum daret pro nobis. Qui in paſſio-
Pſalm.21. ne, pro nobis laborans, aiebat: Deus meus deus meus, ut qd me dereliquiſti? Vnde Suph
effundens dicit, quia ad nos ſinus ſuæ pietatis eum de cæleſtibus effudit, ut ſemetipſum
exinaniret, atq; quodammodo effunderet, & genus humanũ liberaret. Vnde per Salo-
Cantico.1. monem in Canticis canticorum dicitur: Vngentum effuſum eſt nomen tuum. Nomen
ergo dei ungentum effuſum eſt, quando ab immenſitate diuinitatis ſuæ, ad naturam no
ſtram ſe exterius effudit, & ab eo qđ erat inuiſibilis, uiſibilem ſe reddidit. Si enim ſe non
Philip.2. effunderet, nequaquam nobis ſe innoteſceret. De qua effuſiõe Paulus ait: Qui cum in for
ma dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem deo, ſed ſemetipſum exinaniuit
& reliq. Quod Paulus ait, exinaniuit, hoc Salomon dixit, effudit. Qui iure Ephrateus di
citur, Ephrateus frugifer interpretatur. Quod bene eidem unigenito dei filio cõuenit:
Ipſe enim omnibus donis ſpiritusſancti & uirtutibus abundans habetur. Hinc Iſaias ait:
Iſaiæ.11. Requieuit ſuper eum ſpiritus domini, ſpiritus ſapientiæ & intellectus, ſpiritus cõſilij &
" fortitudinis, & reliq. Sequitur: [Habuitq; vxores duas, nomen vni Phenenna, & nomẽ
" ſecundæ Anna. Fueruntq; Phenennæ filij, Annæ autem non erant liberi, & reliq.] Iſtæ
duæ uxores Anna uidelicet quæ interpretatur gratia, & Phenenna quæ dicitur conuer
ſio. Geminæ plebis, hoc eſt, eccleſiæ gentium, & ſynagogæ prætenderunt imaginẽ. Phe
nenna nanq; ſynagogæ typum prælibabat, quæ fœcunda primũ in filijs extitit, quos deo
per prædicationem legis generare uidebatur. Sed quia conuerſa eſt à fide patriarcharũ
& prophetarum ad infidelitatem, infœcunda permanet. Anna uero ſterilis, quæ inter-
pretatur gratia, eccleſiam ſignificabat gentium, quæ gratia ſancti ſaluatoris cognoſcitur
1.Corin.15. eſſe redempta. Iuxta quod Apoſtolus ait: Gratia enim dei ſalui facti eſtis per fidẽ, & nõ
ex uobis, donum dei eſt. Et iterum: Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non
miſericordiam conſecutam, miſericordiam conſecutam &c. Quæ ſterilis dicitur, iuxta
Iſaiæ.54. quod ſcriptum eſt: Lætare ſterilis quæ nõ paris, erumpe & clama quæ nõ parturis, quia
Gala.4. multi filij deſertæ, magis quàm eius quæ habet uirum. De qua etiam Pſalmiſta ait: Qui
Pſal.112. habitare facit ſterilem in domo, matrem filiorum lætantem. Quæ olim ſterilis à fœcun-
cunditate prolis ſpiritualis, nunc deo ſpirituales filios per fontem baptiſmatis, & grati-
Cantico.8. am ſpiritusſancti gignere non deſiſtit. De qua in Canticis canticorum apoſtoli dicũt: So
ror noſtra paruula eſt, & hubera non habet. Quid faciemus ſorori noſtræ, in die quando
alloquẽda eſt? Paruula, inquiunt, eſt, quia myſteriũ prædicationis nondum ſufficit ſubi-
re, ut filios generans ab intimis myſterijs, uel ut ex huberibus nutrire poſſit. Quid ergo
tibi uidetur ò ſynagoga de ſorore noſtra faciendum, quando alloquenda eſt, id eſt, per
uerbi myſterium ducenda ad fidem, ut quæ modo ſterilis uidetur, poſſit fœcunda ſpiri-
tualiter filios generare? Synagoga tacente, ipſe ſponſus ſiue apoſtoli quid fieri debeat,
Cantico.8. reſpondent: Si murus eſt, ædificemus ſuper eum propugnacula argentea, id eſt, ſcienti
am diuinarum ſcripturarum, ut poſſit non ſolum protegere infirmos, ſed etiam docere
indoctos, ne ſemper ſterilis permaneat. Iſta enim quanquam tunc uxor eſſet in prædeſ-
Cantico.1. ſtinatione diuinæ gratiæ, iuxta quod ſponſus loquitur de ea: Equitatui meo in curribus
Pharaonis aſſimilaui te amica mea, Id eſt, tu adhuc in curribus Pharaonis ſubintus ſerq

uiſebas,ſubintus currebas in gentilitate, ſed ego attēdi quid de te per prædeſtinationem
feci.Equitatui meo te aſſimilaui,id eſt,electis meis te ſimilem attendi.Tamen quia non-
dum ſponſus eam proprio ſanguine redemerat,nec deſponſauerat,ſterilis habebat,quia
ei per fidem coniuncta non erat,ſed ſynagoga ei quodammodo filios per legem (ut di-
ximus) parere uidebatur. Hæc enim breuiter tangendo,(ut diximus) ſed in conſequen-
tibus poſt aliqua quæ interpolata uidentur,in hiſtoria plata plenius deſcribere conabimur.
[Erant autē ibi duo filij Heli,Hophni & Phinees ſacerdotes domini.] Quia hiſtoria lu
ce clarius patet,ad ſpiritalem intellectum tranſducimur. Hophni nanque qui interpretatur
diſcalceatus,ſiue inſania conuerſionis:& Phinees quoque qui dicitur os mutum,ſcribas &
phariſæos ſignificant Iudæorum.Qui bene filij Heli dicuntur, qui typum tenebat ſacer
dotij Iudæorum,propter ſacrificia carnalia legis & ſacerdotij ipſorum.Ipſi enim ſcribæ
& phariſæi dum ſuam (iuxta Apoſtolum) uoluerunt ſtatuere iuſtitiam, & iuſtitiæ dei Roma.10.
contemnentes,noluerunt eſſe ſubiecti, nec ipſum recipere quem lex & prophetæ præ-
dixerunt eſſe uenturum,degenerantes à fide patriarcharum & prophetarum, ad inſani
am infidelitatis conuerſi,os mutum meruerunt habere,à uero ſacerdotio Chriſti & con
feſſione ueri ſacerdotis.de quo ſcriptum eſt: Iurauit dominus & non pœnitebit eum, tu Pſalm.109.
es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedec.Et quia eccleſiam ſibi,proprie
quæ Chriſto debebatur,qui erat uerus ſponſus,tanquam propriam uindicare uoluerunt.
Et noluerunt ſuſcitare ſemen fidei in nomine defuncti fratris, id eſt,Chriſti, iuxta quod
in lege ſcriptum erat,non meruerunt eſſe in ſorte eorum.De quibus ait Apoſtolus: Et cal- Ephesi.6.
ceati pedes in præparatiōe euangelij pacis.Et de quibus per prophetam dicitur:Quam Isaie.52.
ſpecioſi pedes eorum qui annunciant pacem,qui annunciant bona.Et ideo nudi & diſcal Naum.1.
ceati à uera fide & dignitate ſacerdotij remanſerunt.Quod pertimeſcebat agere Iohan- Roma.10.
nes,quando dicebat eis,Non ſum ego Chriſtus: uenit enim fortior me poſt me, cuius non Iohan.1.
ſum dignus ut ſoluam corrigiam calceamenti eius.Acſi diceret: Ego redemptoris ueſti
gia denudare non ualeo,quia nomē ſponſi mihi immeritus non uſurpo.Quod quia ſcri
bæ & phariſæi indebite uſurpare conati ſunt,uidelicet nomen ſponſi ſibi & non Chriſto
tribuere:& inſuper è contrario contempſerunt, imò in faciem conſpuere non dubitaue
runt: iure nomen illorum dicitur domus diſcalceati,ſicut in lege ſcriptum eſt. Ac propter hoc Deute.25.
nudi remanſerunt ab omni dignitate, & diſcalceati ab exemplis patriarcharum & pro-
phetarum. Vnde Silo quidem eis congruit, ubi ſacerdotes fuiſſe leguntur. Silo nanque
dimiſſio eius,uel petitio interpretatur:quia enim ipſi expetierunt Pilatum,ut dimitteret Math.27
Barabbam,& Ieſum traderet eis. Vnde ad inſaniam crudelitatis conuerſi,clamabant di-
centes:Si dimittis eum,non es amicus Cæſaris.Et item:Crucifige crucifige eum. Meri- Iohan.19.
to dimiſſi fuerunt,& derelicti à deo,exuti ab omni bonitate,traditi ſunt gentibus,& ami- Luce.23.
ſerunt ſacerdotiū & regnū,& torpore infidelitatis nudi,frigeſcunt inter gentes.Sequitur,
[Dedit ergo Elcana Phenennæ & filijs eius & filiabus,partes. Annæ autē dedit partem
vnam triſtis,quia Annam diligebat.] Iam enim ſuperius inculcauimus,quod Phenenna ty-
pum tenuit ſynagogæ, quæ a deo quidem partes cum filijs & filiabus (quantum iuxta
anagogen pertinet) percepit,uidelicet temporalia bona terræ repromiſſionis.Iuxta quod
per Pſalmiſtam dicitur:Dedit eis regiones gentium & labores populorum poſſiderunt, Pſalm.104.
ut cuſtodiant iuſtificationes eius,& legem eius requirant . & quia primum credita ſunt
illis eloquia dei,& legiſlatio,& teſtamētum,& repromiſſio,& reliq. Quanquam ingra-
ta fuiſſet,Annæ autem dedit partem unam triſtis. Pars enim iſta quam conditor rerum
Annæ,hoc eſt,eccleſiæ gentium contulit,naturale ingenium poſſumus accipere,per quod
deum agnoſcere poterat.De quo prædicator egregius ad Romanos deſcribens,ait:Inui Roma.1.
ſibilia enim ipſius à creatura mundi,per ea quæ facta ſunt intellecta conſpiciuntur.Sem-
piterna quoque eius uirtus ac diuinitas: unde de ſapientibus huius mundi præmiſit,dicēs:
Quia quod notū eſt dei, manifeſtum eſt illis. Deus enim illis manifeſtauit. ſed bene ait, Roma.1.
triſti,quia dominus concluſerat uuluam eius.Denique quia ſpiritualiter deo generare fili
os non poterat,anxie ferebat,ſcilicet quia nondum aduenerat tempus miſerēdi eius, ut

a sua sterilitate aperiretur, & spirituali gratia fœcundaretur. Cuius fœcunditatem longe considerans Isaias, clamabat: Lætare sterilis quæ non paris, & reliq. Post hanc sterilitatem, tristis erat ecclesia, quia non solum non pariebat filios, uerumetiam a gratia dominicæ incarnationis, & ab amissione legis sterilem se uidebat. Sed ut hoc perpendere potuisset, per naturale ingenium intellexit. Quia ipsam dominus diligebat, scilicet nō qualis tunc erat, sed qualis in prædestinatione futura erat. Sed quia hanc prædestinationem & futuram gratiam synagoga ignorabat, gentilitatem despiciebat, & insup etiam odio insequebatur. Nam sequit, [Affligebat quoq; eam æmula eius, & vehementer angebat, intantum, vt exprobraret quod conclusisset dominus vuluam eius.] Nulli igitur legenti dubium est, q synagoga Iudæorum, ecclesiam gentium persecuta est, & propter idololatriæ cultum, contemnebat & exprobrabat. Deniq; etiam ipsa primitiua ecclesia ignorans mysterium saluationis ipsius, Petrum redarguere uolebat, quare ingressus esset ad Cornelium & manducaret cum gentilibus. Sed Petrus cum diuinam gratiam eis retulisset, glorificauerunt deum. De qua etiam despectione idololatriæ, ecclesia ex gentibus synagogæ respondit, dicens: Noli me considerare q fusca sim, quia decolorauit me sol. Acsi aperte dixisset: Inde fusca sum, unde peccatrix, quia me sol decolorauit, id est, creator meus in errore positam me deseruit, & radios suæ districtionis subtraxit. Ego in errorem lapsa sum. unde & subiungit: Filij matris meæ pugnauerunt contra me. Filij matris, immundi intelliguntur spiritus, quia ab una gratia benignitatis & potētiæ dei, nos & angeli conditi sumus. Et ex eo q rationales sumus, quasi quandam societatem fraternitatis habemus: quia tamē cadentes angeli, & ante aduentum saluatoris, & quotidie cōtra ecclesiam gentiū bellum gerunt, dicat: Filij matris meæ pugnauerunt contra me. Ac si dicat, quia creator meus in gentilitate me deseruit: filij matris meæ pugnauerunt contra me. Noli me despicere o synagoga, quia si nigra sum per meritum, formosa sum per diuinæ prædestinationis gratiam. Sed ideo synagoga contemnit ecclesiam, quia attendebat qualis erat, sed ignorabat (ut diximus) qualis futura erat. Verum postea considerans ecclesiam per naturale ingenium ornatam, diuina scilicet illustratam gratia uenire ad Christum, ait: Quæ est ista, quæ ascendit per desertum sicut uirgula fumi, ex aromatibus myrrhæ & thuris, & uniuersi pulueris pigmentarij? Nam admirat quomodo gentium populus, nullo circūcisionis mysterio emundatus, nullis prophetarum admonitionibus instructus, subito ab infimis uoluptatibus, per desertum gētilitatis & idololatriæ, ad alta uirtutum culmina, & ad amplexus sponsi ascēdisset. Et bene ait: Sicut uirgula fumi ex aromatibus myrrhæ & thuris, & uniuersi pulueris pigmentarij, id est, igne amoris accensa, uel omni nisu uirtutum ad cælestia tendit. Per myrrham, mortificatio carnalium uoluptatum. Per thus, puritas orationum; & in diuersis pulueribus pigmentarij, omnium uirtutū odor accipitur. Vnde alibi stupens synagoga dicit, nescíui, anima mea cōturbauit me, propter quadrigas Aminadab. Acsi dixisset, Nesciui o ecclesia gentium dona gratiæ spiritualis in te esse, sed anima mea conturbauit me propter inductionē noui testamenti, & euangelicæ quadrigæ. Aminadab quippe interpretatur populus meus spontaneus, id est, Christus qui sponte gratiam suam cōtulit ecclesiæ, qui per totum iam uehitur orbem. Sed quia eandem gratiam nondum adhuc perceperat ecclesia, sed sterilis permanebat & tristabatur, recte subinfert, [Porro illa flebat, & non capiebat cibum. Dixit ergo ei Elcana vir suus: Anna, cur fles? & quare non comedis? & quamobrem affligitur cor tuum? Nunquid non ego melior sum tibi q̃ decem filij?] Ait enim, [Porro illa flebat & nō capiebat cibum,] hoc est quod beatus Iob ex eadem ecclesia gentium, quæ aduentum sui redemptoris desiderabat loquitur, dicens: Nunquid rugiet onager cum habuerit herbam? Quid nam per onagrum, id est, agrestem asinum, nisi gentilis populus designat? quem sicut natura extra stabula disciplinæ edidit: ita uagus in uoluptatum suarum campo permansit. Vita nanque beati Iob attestante, cognoscimus expectasse redemptoris aduentum multos etiam ex gentilibus. Herba ergo onagri est, hæc ipsa mediatoris incarnatio, per quam ipsa gentilitas iam satiatur. Quia enim per prophetam

Isaie. 4. Actuum. 11. Cantico. 1. Cantico. 1. Cantico. 3. Cantico. 6. Iob. 6.

dicitur, Omnis caro fœnum. uniuersitatis conditor ex nostra substantia carnem sumens Isa.40.1.Pet.1.
fœnum fieri uoluit, ne nostra in ꝑpetuum fœnum caro remaneret. Tunc ergo herbam
onager inuenit, cum gentilis populus gratiam diuinæ incarnatiõis accepit. Sed quia diu
uota electorum gentilium dilata sunt, longo tempore redemptionem suam expectan-
do gemuerunt, & non meruerunt eandem gratiam percipere, qua fœcundarentur & sa
turarentur, illo cibo de quo dominus ait: Qui manducat carnem meam, & bibit sangui Iohan.6.
nem meũ, in me manet, & ego in eo. Bene dictum est, [Porro Anna flebat, & non capie- ..
bat cibum.] Et quia ecclesia perseuerauit in prece pro eadem redemptoris gratia, tandẽ
ipse per mysterium suæ incarnationis consolationem adhibuit. Vnde & dicit, [Anna ..
cur fles? nũquid non ego melior tibi quàm decem filij?] Verum est inquam, uerum quod lo-
quit sermo diuinæ consolationis: Melior est ecclesiæ uir suus, dominus scilicet Christus,
quàm decem filij. Decem nanque filij illi significantur, quos per legem synagoga deo ede
re uidebat, sed multoties plus eum diligit, imò gratiam euangelicæ prædicationis, quæ
per ipsum data est, quàm illos quos carnaliter pariebat. Diligit ipse ecclesiam, & diligit.
Scriptum nanque est: Dilectus meus mihi, & ego illi. Adeo diligit ecclesia Christum, ut Cantico.2.
non solum omnia contemnat pro ipso, aduersa scilicet & prospera mundi, uerumetiam
mori non formidet ꝑ dilectione eius. De cuius dilectione (quanquam aliter intelligat)
in Canticis canticorum dicitur, Fortis est, ut mors, dilectio. sed quia ecclesia in eadẽ gra- Cantico.8.
tia atque dilectione quam percepit, perseuerauit: recte quibusdam interpositis de ipsa di-
citur, uultusque eius non sunt amplius in diuersa mutati. Nequaquam enim ecclesia à co-
gnitione fidei, & dilectione sui redẽptoris immutata est, neque euelli in diuersa declinan-
do potuit, ab ipsa deuotionis gratia quam percepit. Cæterum quantum ad historiæ fi-
dem pertinet, bene ait, [uultusque eius non sunt amplius in diuersa mutati.] Videlicet
quia quod ad deum postulauit, ex fide credens, adipisci se non dubitauit: siue quia in ue
ro affectu compunctionis permansit, usquedum adepta esset quod postulauit. Hic enĩ da
tur exemplum orandi, quia uidelicet quisquis exaudiri desiderat, talis debet perseuera-
re, qualis in oratione inueniri se exoptat. Etsi semel compunctiõis gratiam percipit per
puritatem mentis, debet in eadem munditia mentis persistere, & à nullo deuiare per la-
sciuiam, donec ad affectum uoluntatis, quod petit, perueniat. Imò donec prolem diuinæ
contemplationis consequatur. Etsi hoc uoluerit non sufficit semel compungi, sed sedu-
lò per compunctionis gratiam emundari, iuxta quod per Psalmistam dicitur: Consti- Psalm.117.
tuite diem solennem in confrequentatione, usque ad cornu altaris. Dies solennis est domi-
no, compunctio cordis nostri. Sed tunc in confrequentatione dies constituit, cum ad la-
chrymas pro amore domini assidue mens mouetur. Cui uelut si diceremus, quandiu?
subiungit, dicẽs: usque ad cornu altaris. Cornu altaris, est exaltatio sacrificij interioris: hoc
est, cõtemplatio diuinæ uisionis. Inde est quod anima quæ iam per amorem compungi de
siderat, in Canticis canticorum, ait: Osculet me osculo oris sui. Toties enim anima oscula
tur deum, quoties in eius amore compungitur. Ait enim, Osculetur me osculo oris sui. Cantico.1.
Acsi aperte dicat: Tangat me gratia compunctionis suæ. uel certe, osculum oris eius est,
ꝑfectio pacis intimæ, ad quam cum peruenerimus, nihil remanebit amplius quod quæ-
ramus. Et ideo debemus in eadem gratia compunctionis, tanquam Anna permanere, &
non uultum in diuersa mutare, donec perueniamus ad prolem diuinæ contemplationis.

Nos hactenus ista de Elcana, & duabus uxoribus eius, ac partibus earum, & cætera quæ
inseruimus, prout intelligere potuimus, & à traditore didicimus, describere conati su-
mus. Quæ si cui displicuerint, & melius inuenire potuerit: nos sequenda iudicauimus,
quia magis decreuimus alterius sensum sequi, quàm pertinaciæ deseruire. Cæterum
his descriptis, ad ea quæ sequuntur (domino fauente) stylum uertere conabimur: sed pri
us notandum, quia nonnulli iuxta ethicam disciplinam, id est, moralem, quam aliter tro
pologian nominant. Elcanam (qui interpretat domini possessio) sanctum quẽlibet &
perfectum prædicatorem intelligi uolũt, cuius mentem dominus possidet. Per duas ue
ro uxores, Phenennam uidelicet & Annam, actiuam & contẽplatiuam uitam designant.

Phenenna namq; fœcunda in filijs (quæ dicitur conuersio) actiuam, Anna uero sterilis (quæ interpretatur gratia eius) contemplatiuam designat uitam. Actiua enim uita est, panem esurienti tribuere, uerbo sapientiæ nesciẽtem docere, errantem corrigere, ad humilitatis uiam superbientem proximum reuocare, infirmantis curam gerere. Quæ singulis quibusq; expediant, dispensare. Quæ non immerito significat per Phenennam fœcundam (quæ interpretatur conuersio) quia actiua multas habet actiones quibus subuenire potest proximis. Ad quas, necesse est, ut solicite conuertatur. Est enim fœcunda in filijs & filiabus, quia fortia licet infirma uideantur, in comparatione contemplationis gignit opera pariter infirma, quæ significantur per filios & filias. Contemplatiua uita est uero, charitatem dei quidem & proximi, tota mente retinere, sed ab exteriori actione quiescere, soli desiderio conditoris inhærere, ut nihil iam agere libeat, sed calcatis curis omnibus, ad uidendam faciem sui cõditoris animus inardescat. Hæc enim significat per Annam, quæ interpretatur gratia, sed sterilem. Bene itaq; sterilis dicitur, quia contemplatiua uita prout est, nullus penetrare ualet. Siue quia nullus eam perfecte prædicare sufficit quod sentit, ut eam prædicando plures filios gignere possit. Vnde non immerito per Annam, quæ interpretatur gratia, figuratur: quia nemo ad ipsam peruenire sufficit, nisi per diuinam gratiam. Sed bene duas uxores habuisse describitur, quia perfectus quilibet prædicator non est, nisi utranq; uitam exercere nouerit. Debet ex amplexibus Phenennæ, transire ad complexus Annæ: quia debet se prius exercere in actiua, ut dum multos filios generauerit, possit postmodum ad contemplatiuam uitam arctius accingi, & toto desiderio in eius contemplatione immorari, & perfecta opera gignere. Quibus uxoribus & filijs & filiabus ptes tribuet: quia summus uir siue infirma, seu creauerit fortia opera, semper studet & in actiua & in contemplatiua uita, desudans amplius laborando, uirtutibus uirtutes subnectere, ut perfectus inueniatur quandoq; in contemplatione. Et ideo qui uult effici possessio dei, has duas ducat uxores: actiuam scilicet primum, ac deinceps transeat ad cõtemplatiuam. Seu ut aliter dicamus: Coniungat sibi eam quæ nobilior est Annam, hoc est, gratiam. Hæc enim prima coniungitur homini per fidem,
Ephes. 2. ubi Apostolus ait: gratia enim dei salui facti estis per fidem. Secundo coniungatur Phenennæ, id est, conuersioni, quia post gratiam credulitatis, sequi debet emendatio morū. Prima filios generat Phenenna, quia primi fructus proferuntur per conuersionem. Nisi enim conuertamur à malo, non poterimus effici patres de Anna, & generare Samuelem, qui hic interpretari potest, ubi ipse deus. Vbi enim spiritus gratiæ est, ibi dicit deus.
1. Corin. 14 us. Vnde Paulus ait: Et cadens in faciem, adorabit deum, dicens: Vere, deus in uobis est. Et ideo nisi præcedant opera conuersionis, non possumus dona diuini spiritus generare. Et hoc orandum est, sed sciendum est, quia deus non uoce tantum inuenitur, sed corde.
Iob. 31. de. Vnde beatus Iob loquitur, dicens: Quis mihi tribuat auditorem, ut desiderium meū omnipotens audiat? Non ait, preces, sed desiderium meum. Vere quippe postulatio nõ
Exodi. 14. in uoce oris est, sed in cogitatiõibus cordis. Hinc est quod ad Moysen dicitur: Quid clamas ad me? cum penitus nihil loqueretur. Hinc est quod Anna superius ore quidem tacuit, & tamen tot sui desiderij uoces emisit, sicut scriptū est: [Porro Anna loquebatur in corde suo, tantumq; labia illius mouebantur.] Hinc dominus in euangelio dicit: Intra
Matth. 6. in cubiculū tuum, & clauso ostio, ora patrē tuū, & pater tuus q uidet in abscõdito, reddet tibi. Clauso quippe ostio petit in cubiculo, qui tacenti ore in conspectu supernæ pietatis fundit affectum mentis. Et uox auditur in abscondito, cum per sancta desideria silenter
Psalm. 9. ter exauditur. Vnde dicitur: Desiderium pauperum exaudiuit dominus. Et quia Anna ita dominū postulauit, exaudiri pro filio promeruit. [Quæ concepit et peperit filium, vocauitq; nomen eius Samuel, eo quod a domino postulasset eum.] Sic nimirum sancta ecclesia orans per naturalem intellectum, gratiam fidei & mysterium incarnationis,
Roma. 10. corde concepit, & ore confessionis gignere promeruit. Nam iuxta Apostolum: Corde creditur ad iustitiam, ore autem cõfessio fit ad salutem. Hinc est quod ad Cornelium an-
Actuum. 10. gelus ait: Corneli, exauditæ sunt orationes tuæ, & eleemosynæ tuæ in cõspectu dei &c.

Quem filium uocauit (inquit) Samuelem. Samuel qui interpretatur nomen eius deus,
Annæ uidelicet primogenitus & prophetiæ gratia decoratus, quis alius intelligendus
eſt, niſi dominicus homo, dominus ſcilicet ac redemptor noſter? De ipſo enim ſcriptum Iſaie.35.
eſt: Omnipotens ipſe ueniet & ſaluabit nos. Ipſe etiam ꝓpheta dictus eſt, iuxta qđ Moy- Deute.18.
ſes ait, Prophetam ſuſcitabit dominus deus, tanquam meipſum audietis, & reliq. Deniq; Actuum.3. 7.
ipſe de ſemetipſo dicit: Non eſt ꝓpheta ſine honore, niſi in patria ſua. Cui itaq; Samue- Matth.15.
lis ualde congruit interpretatio nominis, quia ipſum deum & hominem confitet̃ oĩs
eccleſia. De qua & ſubnectitur, [Et adduxit eum ſecum, poſtquam ablactauerat, in vitu-
lis tribus, & tribus modijs farinæ, & amphora vini, & adduxit eum in domum dñi in Silo.]
Bene ait, poſtquam ablactauerat, quia uidelicet Anna, id eſt, ſancta eccleſia ex natiõibus.
De quibus dominus ait: Et alias oues habeo quæ non ſunt ex hoc ouili, & illas oportet Iohan.10.
me adducere, & uocem meam audient. Prius lacte enutriuit filium, quem corde conce-
pit ꝑ fidem, id eſt, ſimplici intellectu in ſuis auditoribus. De quo Paulus Apoſtolus ait,
Lac uobis potum dedi, non eſcam. Scilicet quia myſteriũ incarnationis & crucis, & præ 1.Corin.3.
cepit & prædicauit. Vnde idem egregius prædicator iterum dicit: Nihil me iudicaui 1.Corin.2.
ſcire inter uos, niſi Chriſtum dominum Ieſum, & hunc crucifixum: Iudæis quidem ſcan
dalum, gentibus autem ſtultitiam. Et recte [in vitulis tribus] Tres enim uituli, tria (ut
nobis traditum eſt) tempora ſignificant. Ante legem uidelicet, ſub exemplis patriarcha
rum, & ſub lege ſub dictis prophetaꝝ: ſcilicet quibus præfiguratus eſt dominus, & eum
expectabat eccleſia: & ideo triſtabatur, quia gratiam incarnationis nondum habebat. In
tertio tempore gratiæ, eo apparente, iam & fidem percepit credendo, & prædicationẽ
quodammodo præſentauit, quia manifeſte ſe credidit. Vnde & ſequit̃, [& in tribus mo-
dijs farinæ,] Per tres modios farinæ, tres uirtutes in unitate fidei cõpactas accipere de-
bemus, fidem uidelicet, & ſpem, & charitatem, quas ꝑfectas obtulit eccleſia: ſeu tres mo
dij farinæ, tres accipiuntur filij Noe, quos plures credens eccleſia perduxit ad fidem, at-
q; deo obtulit confitendo. Nonnulli etiam in farina modiorum, corpus domini accipi-
unt: & in amphora uini, ſanguinis myſterium ipſius, quæ myſteria quotidie celebrat ec-
cleſia offerendo, & ſumit ore ad imitandum. Hæc ſunt enim dona quæ pro puero offert
eccleſia gentium, ut oſtendat ſe puerum genuiſſe, id eſt, percepiſſe ſe ueraciter ꝑfectam
fidem Chriſti, & eam ſe operibus demonſtrare uelle. [Et adduxit eum in Silo in domũ
domini.] Quia cum eadem ꝑfecta fide myſterij incarnationis Chriſti, & crucis trophæi,
iunxit ſe primitiuæ eccleſiæ, ex ſynagoga Iudæoꝝ, quæ domus dei dicta fuerat. De qua
dictum eſt, Domum tuam decet ſanctitudo. Dicamus & aliter ſecundum opiniones ali- Pſalm.92.
quorum. Nam quod ait, [adduxit eum ſecum poſtquam ablactauerat, in uitulis tribus,
& tribus modijs farinæ,] In Hebræo (ut aiunt) non tribus modijs, ſed modio farinæ ha-
beri dicunt, & apud Latinos ſcriptorum uitio putant deprauatum, & non contra legis
præceptum tres modios obtuliſſe: quia ibi præcipitur, ut menſe primo offerrent ſimilæ
oleo conſperſæ, tres decimas per ſingulos uitulos. Duas decimas per arietem, unam de-
cimam per agnum. Hæc uero decima, decima pars erat ephi. unde datur intelligi, ꝙ nõ
potuerit tres modios farinæ cum tribus uitulis offerre, ſed nouem decimas, quibus ſe-
cundum Hebraicam menſuram unus efficitur ephi. Cæterum allegorice, ꝙ noluit il-
lum ducere ad domũ domini antequam ablactaretur, ſignificat matrem eccleſiam quẽ-
libet filiorum ſuorum non antè ad ſacerdotium prouehere, quàm illum à lacte infantiæ
& paruitate ſenſus educatum, effecerit capacem ſpiritalis doctrinæ. Omnis enim (ut ait Hebre.5.
Apoſtolus) qui lactis eſt particeps, expers eſt iuſtitiæ ſermonũ. Offert eum in tribus ui-
tulis, & modio farinæ, & amphora uini: hoc eſt in ſacrificio piæ confeſſiõis, in exercitio
bonæ operationis, & gratia ſacræ eruditionis, & fide ſanctæ trinitatis pleniter inſtru-
ctum. Qui poteſt dicere cum propheta: Reddemus domino uitulos labiorum noſtroꝝ, Oſee.14.
& iugiter in domo dei permanens. offerat digne ſacramentum corporis & ſanguinis do
mini, Sequitur, [Orauit Anna, & ait:

Caput II.

EXultauit cor meum in domino, & exaltatum est cornu meum in deo meo.] Hinc enim
iam manifestissime Anna in cantico suo mutationem (sicut superius prædiximus)
ueteris testamenti, uel sacerdotij, in nouum testamentum uel sacerdotium, qui est
Christus, prophetare uidetur: quanquam nonnulli non prophetasse dicant, sed tantum-
modo propter filium impetratum, deum exultanti prædicatione laudasse. Quid ergo si
bi uult quod ait, [Arcus fortium superatus est, & infirmi accincti sunt fortitudine, & repleti
prius pro panibus se locauerunt, & famelici saturati sunt. Donec sterilis peperit septem, et
quæ multos habebat filios, infirmata est.] Nunquid ipsa peperit septem? quamuis steri-
lis fuerit, unicum habebat quando ista dicebat, sed nec postea septem peperit, siue sex, q-
bus septimus esset Samuel, sed tres mares & duas fœminas. Deinde in illo populo cum
adhuc nemo regnaret, quod extremo posuit, dat uirtutem regibus, & exaltabit cornu
christi sui. Vnde dicebat, si non prophetabat? Conticescant ergo Iudæi, taceant multi, q
hoc iuxta historiam pro accepto filio dictum putant. Dicat Anna prophetando, prospi-
ciens in se fœcunditatem ecclesiæ, dicat: Dicat etiam ecclesia Christi, ciuitas regis magni
gratia plena, prole fœcunda. dicat: Exultauit cor meum in domino. Cor enim sanctæ ec
clesiæ non in rebus transitorijs exultat: quia potest quis gaudere in carnalibus, non glo-
riatur ex iocunditate terrenarum rerum, sed in domino. iuxta quod Paulus commonet
1. Corin. 1. dicens: Qui gloriatur, in domino glorietur. Hinc enim in Canticis canticorum, ex uoce
Cantico. 1. electorum dicitur: Exultabimus & lætabimur in te. Acsi aperte dicatur: Non in nobis,
sed in te exultabimus & lætabimur, quia dum fortiores ad contemplanda sublimia pne
nisse cognoscimus, spem nos infirmi in te, de uenia peccatorum, sumimus. Vnde recte sub-
infertur, [Et exaltatum est cornu meum in deo meo.] Quid igitur per cornu ecclesiæ,
nisi regnum ipsius accipere debemus? Sicut enim cornu carnem excedit, ita regnum san-
ctæ ecclesiæ aduersa huius mundi & desideria carnis transcēdit. Sed hoc regnum in do
mino exaltatum dicitur, quo ab ipso ubique sublimatur. Quod regnum primitiua ecclesia in-
tra fines Iudææ angustatum habuit, sed iam dilatatum per gentes atque sublimatum ha-
Isaie. 54. bet. Vnde per prophetam ei dicitur: Dilata locum tentorij tui, longos fac funiculos tu-
os, & clauos tuos consolida, & pelles tabernaculorum tuorum extende. Ad dexteram
enim & ad sinistram penetrabis, & locum tuum gentes hereditabunt. Quod per aposto
los dilatatum atque extensum est. Sed regnum synagogæ ecclesia gentium percepit, quæ
de suis prædicatoribus gratulabunda in sequentibus loquitur, dicens: [Dilatatum est os
meum super inimicos eius.] Itaque ecclesiæ prædicatores sancti intelliguntur, quorum præ-
dicatio uel fides dilatata est, super inimicos eius, quia uidelicet excessit scientiam scri-
barum & hæreticorum, & maxime persecutorum, iuxta quod per prophetam ei repro
Isaie. 54. missum fuerat: & lingua resistentium tibi in iudicio superabis. Non enim in angustijs pres
2. Timo. 2. surarum (iuxta Apostolum) sermo dei est alligatus, uidelicet, quia lætata est ecclesia in
salutare dei. Salutare dei, filium dei dicit. de quo Symeon, suscipiens in ulnas, ouans, aie
Luce. 2. bat: Nunc dimittis domine seruum tuum in pace, secundum uerbum tuum: Quia uide-
runt oculi mei salutare tuum. Quod parasti, ante faciem omnium populorum. Et de quo
Genesis. 49. patriarcha Iacob loquebatur, dicens: Salutare tuum expectabo domine. Cuius magnifi
centiam ac potētiam considerans, ait: [Non est sanctus, ut est dominus, neque enim est ali
us extra te, & non est fortis, sicut deus noster, & reliq.] Bene dictum est: Non est sanctus,
ut est dominus: quia nullus eius sanctitati se comparare ualet. Distinctione utitur, non di-
xit dominus, sed nullus est sicut dominus, sanctus & sanctificans, iustus & iustificans. Nam hoc
Psalm. 88. considerabat Psalmista quando dicebat: Quis in nubibus æquabitur domino, aut quis si
milis deo inter filios dei? Vnde & merito subinfertur: Neque enim est alius extra te, & non
est fortis sicut deus noster. Quia nemo fit sanctus, nisi ab ipso sanctificatus fuerit. Et non
solum sanctus, sed nec consistere ualet, nec aliquam fortitudinem habere, nisi ab ipso p-
Actuum. 17. ceperit. Hinc Paulus Apostolus ait: Quoniam in ipso uiuimus, mouemur, & sumus. Hinc
Iohan. 15. suis discipulis ipsa ueritas, ait: Sine me nihil potestis facere. Etsi sunt qui dicuntur dij mul
ti & domini multi, nullus tamen eorum est, naturaliter id quod deus est. Quid est enim

umbra ad comparationem corporis, & fumus ad comparationẽ ignis? hoc perpendens
Abraam, quando cum domino loquebatur, dicit: Loquar ad dominum meum, cum sim Genesis. 18
puluis & cinis? In comparatione tantæ maiestatis, cum diues esset, nihil aliud nisi cinerẽ
& puluerem se esse cognouit. Quod scribæ & pharisæi, cæteriq; reproborum humana
sapientes, considerare contemnunt. Vnde de eis subiungit: [Nolite multiplicare loqui
sublimia, gloriantes. Recedant vetera de ore vestro, &c.] Redarguit sancta ecclesia Iu-
dæos & sapientes huius seculi, extollentes se cõtra scientiam dei, ne superbe sapiant, nec
praue de deo sentiant, sed humilia & sapiant & loquantur. Scriptum nanq; est: Domi- 2. Mach. 15.
nus in cælo, & tu super terram. Ideo pauci sint sermones tui. Recedant (inquam) uete-
ra legis de ore ipsorum, & cætera quæ ad ueterem hominem pertinent, id est, ad carna-
lem conuersationem. Sed scientiam quæ ex deo est, inquirere satagant, non sint in huma
na & carnali scientia legis gloriantes, & non exeat uaniloquium de ore ipsorum. Et sci-
ant, quia nemo potest habere, nisi ab ipso perceperit, scientiã ueritatis: [quia ipse est sci-
entiarum dominus, & ipsi, necesse est, ut præparentur bonæ cogitationes.] Quia scriptũ
est: Spiritus enim sanctus disciplinæ effugiet fictum, & auferet se à cogitationibus, quæ
sunt sine intellectu. Quoniam in maleuolam animam, non introibit sapientia, nec habita Sapien. 1.
bit in corpore subdito peccatis. Et spiritus scrutat̃ etiam profunda dei. Verum quia Iu- Ibidem.
dæi gloriantes in lege, altiora se quærẽtes, & nescientes, quia deus est scientiarum, & ar- 1. Corin. 2.
biter conscientiarum, & carnaliter sapientes, ita agere despexerunt, à fastu suæ superbiæ
corruentes, humiliati sunt. Nam sequitur, [Arcus fortium superatus est, & infirmi accin
cti sunt robore.] Arcus enim nomine, in sacro eloquio, aliquando dies iudicij, iuxta q̃d
per Psalmistam dicit̃: Ostendisti populo tuo dura, potasti nos uino compunctionis. De- Psalm. 59.
disti metuentibus te significationem, ut fugiant à facie arcus. Aliquando uero sacra elo-
quia designantur, sicut per eundem prophetam dicitur: Arcum suum tetendit & para- Psalm. 7.
uit illum, & in ipso parauit uasa mortis &c. Aliquando autem malorum insidiæ, & intẽ
tiones figurantur peruersorum, sicut in Psalmo legimus: Intenderunt arcum sum, rem Psalm. 36.
amaram. Vnde & in hoc loco dicitur: Arcus fortium superatus est. Deniq; quia Iudæi
duritiam legis, uelut cornua arcus corda noui testamenti, flectere noluerunt, sed carnali
ter sapere, & prædicationem saluatoris conati sunt suis peruersis intẽtionibus superare,
& praue de ipso sentire, atq; ecclesiam ipsius contẽnere, & parare arcum suum rem ama
ram, & propterea deiecti sunt atq; humiliati. Bene dictum est: [Arcus fortium supera-
tus est,] Id est, intentio Iudæorum peruersa, qua praue senserunt, ex ueteri testamento
prolata, in nouo infirmata est. Quia ex hoc q carnaliter in lege gloriati sunt, & ea quo-
dammodo defendere superbe uoluerunt, infirmati sunt, & malum quod de pharetra sui
liuoris intendere uoluerunt, in ipsos conuersum est. iuxta quod alibi scriptum est: Con- Psalm. 77.
uersi sunt in arcum prauum. Arcus enim à quo intenditur, ad ipsum conuertit̃: quia pra
uitas malignæ intentionis, quam de pharetra sui liuoris, exerere Iudaica perfidia uolu-
it, in eam conuersa est, quia sua malitia infidelitatis damnata extitit, & gratiam fortitudi
nis, qua gloriabatur posse sine adiutorio diuino, humana sufficiẽtia legem implere, ami
sit, & eandem gratiam ualetudinis credentes, ex gentibus qui prius infirmi uidebantur
esse, domino largiente, perceperunt, sicut subnectitur: [et infirmi accincti sunt robore.]
Videlicet populi gentium, qui de suis uirtutibus nihil præsumentes, in domini sunt iu-
stitia roborati. Ex quorum uoce Psalmista loquitur dicens: Miserere mei domine quoni Psalm. 6.
am infirmus sum. Et iterũ: Miserere mei deus miserere mei, quoniam in te confidit ani- Psalm. 65.
ma mea. Infirmus erat populus gentilis, quando alienus à testamẽto dei fuerat. Hinc Sa
lomon de eadem gentium infirmitate ait, Lepusculus plebs inualida, quæ collocat in pe Prouer. 30.
tra cubile suum. Plebs est inualida natio gentium fidelis, quæ in suis uiribus nil fidẽs, sed
in auxilio sui redemptoris sperare didicit. Et hoc est illi in petra collocare cubile. Petra
autem (inquit Apostolus) erat Christus. Cuius præsidio, ut auersos uitet incursus, domi 1. Corin. 10.
no dicere nouit cum Psalmista: Esto mihi in lapidem fortissimum, & in domum muni- Psalm. 70.
tam ut salues me. Vnde bene de abiectione Iudæorum & salute gentium subinfertur,

[Repleti prius pro panibus ſe locauerunt, & famelici ſaturati ſunt.] In Græco ita habet,
Pleni panibus minorati ſunt,& eſuriẽtes tranſierunt terram.Repleti prius,ſeu pleni pa
nibus,Iudæi intelligũtur,qui minorati ſunt: quia uidelicet credita ſunt illis eloquia dei,
quæ per panes deſignantur,quibus ſatiari uidebantur prius. Sed quia ſpiritaliter intelli
Iohan. 6. gere,nec etiam ipſum,qui de ſemetipſo ait:Ego ſum panis uiuus,qui de cælo deſcendi,
recipere noluerunt,qui multa beneficia ſignorum atq; miraculorum eis contulit, & in-
gratus apparuit.Ideoq; dum hi ſuperbirent, & terrena ſaperent, de maioribus minores
effecti,pro eiſdem panibus elocati,à proprijs ſedibus ſunt euulſi.Quia dum carnaliter le
gem uoluerunt defendere,& ſe ſubtraxerunt ne crederent in ſaluatorem, & in ipſis pa-
nibus,id eſt,diuinis eloquijs, terrena tantum ſapere uoluerunt,& locum, & gentem, &
Matth. 21. ipſa eloquia dei perdiderunt,iuxta quod dominus eis comminatus eſt, dicens: Auferet
Actuum. 13. à uobis regnum dei, & dabitur genti facienti fructus eius. Hinc apoſtoli aiunt, Vobis
quidem oportebat primum loqui uerbum dei, ſed quia repuliſtis illud, & indignos uos
iudicaſtis æternæ uitæ,ex hoc ibimus ad gentes.De quibus ſubiungitur, [et famelici ſa
turati ſunt.] Famelici enim gentiles intelliguntur,qui prius eſuriebant panem uerbi
dei.Sed quia Iudæi à proprijs ſedibus elocati ſunt,& eſuriem ſuſtinuère,iuxta quod per
Amos. 8. prophetam olim dictum fuerat:Mittam in uobis famẽ,non famẽ panis,neq; ſitim aquæ,
ſed audiendi uerbum dei.Ex eodem cibo ſpiritaliter ſaturari cœperũt. Vnde & in Græ
co ita habet,Et eſurientes tranſierũt terram:quia gentes, ad quas ipſa eloquia dei tranſ-
ierunt,multum eſuriendo, non terrena (ut Iudæi) ſed cæleſtia ſapuerunt. Hinc in libro
Iob. 5. beati Iob ſcriptum eſt:Cuius meſſem famelicus comedet,& ipſum rapiet armatus,& bi
bent ſitientes diuitias eius.Iudaici enim populi meſſis, fuerant ſacræ legis eloquia,ex q
bus ſapienter ſatiari debuerat,non comedit, quia legem quidem uerbotenus tenuit, ſed
p fatuitatis faſtidium,ab eius intellectu,ieiunauit. Huius ergo meſſem famelicus come-
dit,quia nimirũ gentilis populus,uerba legis intelligendo edidit, à quibus Iudaica plebs
ſine intellectu laborauit.Hos famelicos fidei,dominus præuidit cum per euãgelium di-
xit:Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam,quoniam ipſi ſaturabuntur.Sed quia Iudaicus
populus meſſem perdidit, recte ſubiungitur qualiter ipſe perijt, cum dicitur: Et ipſum
rapiet armatus. Antiquus hoſtis Iudaicum populũ armatus rapuit, quia in eum uitam
fidei,fraudulentæ ſuggeſtionis iaculis extinxit,ut unde ſe inhærere deo crederet, inde
eius ordinationi repugnaret.De quo & dicit: & bibent ſitientes diuitias eius.Huius enĩ
ſitientes diuitias bibunt,quia fluentis ſacræ locutionis, quæ Iudaicus populus in ſupbiæ
oſtentatione poſſederat,conuerſæ gentilium mentes irrigantur.De quibus bene dicit:
[Donec ſterilis peperit plurimos, & quæ multos habebat filios infirmata eſt.] In Hebræo
& Lxx.non plurimi,ſed ſeptem,leguntur:unde Iudæi deliramenta fingunt,uidelicet q;
nato Samuele inquiunt mortuus ſit filius primogenitus Phenennæ, & ſingulis Annæ fi
lijs naſcentibus,ſinguli filij Phenennæ mortui ſint. Sed quia ſtare non poteſt, prætermit
timus,& ad intellectum altiorem properabimus. Nam & in Græco (ut aiunt) ita legi-
tur,[ſterilis peperit ſeptem,& multa in filijs infirmata eſt.] Sterilis enĩ quæ plurimos,
ſiue ſeptem peperit, eccleſia ex gentibus intelligitur, quæ multos filios per fontem ba-
ptiſmatis,& donum ſpiritusſancti,qui ſeptiformis dicitur,propter ſeptenariam opera-
tionem ſui:Id eſt,ſapientiæ, & intellectus,conſilij,& fortitudinis,ſcientiæ, & pietatis, &
timoris dei,gignere non ceſſat.Quæ prius ſterilis erat in gentibus,ſed nũc fœcunda gra
Iſaie. 35. tulatur in domino,iuxta quod olim Iſaias prædixerat:Lætabit deſerta & inuia,& exul-
tabit ſolitudo,& florebit quaſi lilium. Iſta enim prius deſerta ac ſolitudo peperit ſeptẽ.
Septenario quippe numero, unitas ac uniuerſitas perfectionis ſolet demonſtrari, eo q;
primo impari,& primo pari, id eſt,ternario & quaternario numero tanquam ex diuer
ſo,unitas tota conficitur. Et ideo per ipſum figurant uniuerſi,quos in unitate fidei ſan-
cta eccleſia per quatuor partes mundi domino genuit. De ipſa iterum per eundem pro
Iſaie. 4. phetam dicitur:Lætare ſterilis quæ non paris,erumpe & clama quæ non parturis, quo-
niam multi filij deſertæ, magis quàm eius quæ habet uirum. Deſerta diu fuit à ſancto

spiritu gentium mater ecclesia. Nec habuit filios ante gratiam regeneratiōis, quæ post-
ea gentes, & populos deo in se (ut diximus) operante generauit. Vnde subiungitur: Ma
gis quàm eius quæ habet uirum. Hoc est, synagoga quæ uelut iugo uiri, ita legis onere
premebatur. Aut certe referendum est, quæ antequam eijceretur uirum se habere crede
bat, sed postquam abiecta est & uirum pdidit, ecclesia fœcunda fuit. Hinc per Salomo-
nem dicitur: Florebit amygdalum, impinguabitur locusta, dissipabitur capparis. Amy- *Eccles. 12.*
gdalum quippe florem prius cunctis arboribus ostendit: Et quid in flore amygdali, nisi
sanctæ ecclesiæ primordia designantur? quæ in prædicatoribus suis, primitiuos uirtutū
flores aperuit, & ad inferenda poma bonorum operum uenturos sanctos, quasi arbusta
sequentia præuenit, in qua mox est locusta impinguata, gratia cælesti infusa: sed statim
capparis dissipatur, quia dum gratia gentilitatem attingit, Iudæa in sua sterilitate rema
nens, bene uiuendi ordinem amisit. De qua adhuc subditur: [et quæ multos habebat fili- 5
os, infirmata est.] Scilicet synagoga Iudæorum, & terrena Ierusalem, quæ multos filios
carnaliter per legem edere uidebatur, quæ quia uiuificantē spiritum recipere noluit,
in occidente litera infirmata est. de qua Paulus Apostolus ait: Litera occidit, spiritus au *2. Corin. 3.*
tem uiuificat. Et quia superficiem literæ sequi uoluit spiritalem intelligentiam, in incre
dulis amisit, & infirma permansit: quod in euangelio præfiguratum est, ubi Petrus au- *Lucæ. 22.*
riculam serui principis sacerdotum amputauit. Quia uidelicet populus Iudæorū, prin-
cipis sacerdotum indebito mancipatus obsequio, adeo, ut suasu illorum Barabbam di- *Matth. 27*
mitti, Iesum uero peterent crucifigi. In domini passione dexteram auriculam, id est, spi-
ritalem legis intelligentiam perdidit, ut totam literæ intelligentiam audiat in sinistra.
Hinc in Canticis canticorum spōsus ecclesiæ, quam mysterio crucis redemit, ex infideli
tate synagogæ loquitur, dicens: Sub arbore malo suscitaui te, & reliq. Acsi dixisset, sub *Cantico. 8.*
arbore crucis à perpetua morte liberaui te. Sed ibi corrupta est mater tua, ibi uiolata
est genitrix tua, id est, maior pars plebis me negando & Barabbam eligēdo, à me repro
bata est, atq; infirmata. De qua recte subinfertur: [Dominus mortificat & uiuificat, dedu- 6
cit ad inferos & reducit.] Mortificat multam in filijs, synagogam scilicet, uiuificat sterilē,
ecclesiam gentium. Quamuis possit commodius intelligi, eosdem uiuificare, quos mor
tificauerit. Idem repetit dicendo: [deducit ad inferos & reducit.] Hoc est quod Apo-
stolus ait: Mortui enim estis, & uita uestra abscōdita est cum Christo in deo. Et iterum: *Colos. 3.*
Si conresurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt quærite, & reliq. Sed nunquid eos- *Ibidem.*
dem deduxit ad inferos & reduxit? Sed hoc in capite ecclesiæ, id est Christo, cuius mē-
bra sunt fideles, absque ulla controuersia potest accipi, cum quo uitam nostram Aposto-
lus dixit absconditam. Ipse descendit ad inferos, & non est anima eius in inferno dereli- *Psalm. 15.*
cta, sed cito resurrexit à mortuis, & reduxit eum pater ad semetipsum. De quo inferen-
do dicitur: [Dominus pauperem facit & ditat, humiliat & sublimat.] Manifesta est histo-
ria cum hoc nobis certissimum est, uidelicet quia humiliat superbos, & exaltat humiles. *Lucæ. 1.*
Sed altiori intelligentia de domino potest accipi, qui propter nos pauper factus est uo-
luntate patris: quia sic deus dilexit mundum, ut ipsum unigenitum daret pro nobis. Si- *Iohan. 3.*
cut Paulus ait: Qui proprio filio suo non pepercit, sed pro nobis oīmibus tradidit illum. *Roma. 8.*
Imò etiam & sua uoluntate, ut nos sua paupertate, & hic diuites faceret in fide, & illic hæ
redes regni, quod repromisit deus diligentibus se. Ipse eīm ditatus est magnificentia ma
iestatis, quia in ipso habitauit omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. De ipso etiam Isa- *Colos. 2.*
ias ait: Requieuit super eum spiritus domini, spiritus sapientiæ & intellectus, spiritus cō *Isaie. 11.*
silij & fortitudinis, spiritus scientiæ & pietatis, & repleuit eum spiritus timoris domi-
ni. Ipse etiam humiliatus est ppter nos atq; sublimatus, sicut Apostolus ait: Christus fa- *Philip. 2.*
ctus obediens usque ad mortem, mortem autem crucis. Ecce audiuimus eius humilita-
tem, audiamus & sublimitatem. Propter quod & deus illum exaltauit, & donauit illi no
men quod est super omne nomen, ut in nomine IESV omne genu flectatur, cælestium,
terrestrium, & infernorum. De cuius etiam sublimitate subiungit: [Suscitans de pul-
uere egenum, & de stercore erigens pauperem.] Pater uidelicet, de terræ puluere filium

ſordibus iterum polluar? Sed licet hoc pertimeſcant electi,pedes eorum à deo ſeruãtur,
ut in nulla fece hæreticæ prauitatis fœdentur, neque ad prauum aliquod opus dilaban-
tur. unde ſanctis animabus per Iezechielem dicitur: Pedes eorum pedes recti. Pedes ſan Iezech.1.
ctorum,pedes recti dicuntur,quia eorum opera ad ſequendam iniquitatem non ſunt re
torta, quia inter fluctus huius ſeculi ſeruantur à domino. Sed dum illi ſeruantur, impij
è contrario qui eorum prædicationibus contrarij fuerunt,in tenebris conticeſcent, ſcili-
cet Iudæi, qui tenebris infidelitatis & ignorantiæ inuoluuntur, & lumen ueritatis con-
templari non merentur,dum ſine diuino adiutorio ſibi poſſe ſufficere crediderunt. un-
de & ſequit, [quia non in fortitudine ſua roborabitur vir.] uidelicet propria,ſed uirtute ,,
diuina: potẽs eſt uir,id eſt,gentilis populus, uel poteſt generaliter intelligi, quia nullus
ſuis uiribus bona operari ualet, nec diabolo reſiſtere, imò ſi ſe contra dominum erigere
tentauerit,bonum ſi quod habere uidetur, amittit,quod in ipſo primo angelo,& poſtea
in homine demonſtratum eſt. Scriptum nanq; eſt: Non glorietur prudens in prudentia Ieremiæ.9
ſua,nec ſapiens in ſapientia ſua,nec diues in diuitijs ſuis: Sed qui gloriat, in domino glo
rietur. Hinc iterum alibi dicitur, Perdam ſapientiam ſapientium, & prudẽtiam pruden Iſaie. 29
tium reprobabo. Quod euidentiſſime oſtenſum eſt in Iudæis,de quibus ſubdit: [Do- 1.Corin.1.
minum formidabunt aduerſarij eius, & ſuper ipſos in cælis tonabit.] Domini nãq; aduer- ,,
ſarij, idem Iudæi intelliguntur,qui dixerunt, mittamus lignum in panem eius, & erada- Iſaie.11.
mus eum de terra uiuentium, & nomen eius non memoret amplius. Inde eſt quod poſt-
ea clamauerunt,dicentes: Crucifige,crucifige eum. Super hos enim (ut quibuſdam ui- Iohan.19.
detur) aduerſarios,de cælis dominus tonauit, quando per apoſtolos perfida eorum cor-
da terruit. Cælorum igitur nomine, ipſi apoſtoli intelligunt, de quibus per Pſalmiſtam
dicitur: Cæli enarrant gloriam dei. Per tonitrua uero,comminationes miraculorum, & Pſalm.18.
terrores ſignorum accipiũtur, quæ expletæ ſunt quando apoſtoli cœperũt (in die pen-
tecoſtes) uarijs linguis loqui magnalia dei,quando ſpirituſſanctus in ignis uiſione ſuper Actuum.2.
eos apparuit. Et Petro prædicante, Iudæi tanquam tonitruo perculſi, compuncti dixe-
runt: Viri fratres, quid faciemus? Tunc Petrus apoſtolus ait: Pœnitemini igitur, & ba-
ptizetur unuſquiſque ueſtrum, ut deleantur ueſtra peccata. Hinc in Apocalypſi ſcri- Apoca.4.
ptum eſt: Et de throno procedebant fulgura & uoces & tonitrua. hoc eſt quod Marcus
ait. Illi autem profecti,prædicauerunt ubiq;,domino cooperante, & ſermonem confir- Marci ult.
mante,ſequẽtibus ſignis. Quibus ſcilicet tonãtibus,exterriti ſunt inimici,ex quibus mul-
ti conuerſi ſunt ad fidem, iuxta quod Lucas ait: Et multa turba ſacerdotum obediebat fi- Actuum.6.
dei, per hos etenim cælos, imò per nubes,quas ſpiritu ſancto repleuit,cum aſcendiſſet in
cælum, ſuper aduerſarios intonuit: quanquam de futuro iudicio nonnulli uelint intelli-
gi,ubi infideles Iudæi,qui ſuam hic uoluerũt ſtatuere iuſtitiam,gloriantes de obſeruan-
tia legis,ſine fide Chriſti, iuſtitiæ eius noluerunt eſſe ſubiecti: iudicandi ſunt,non ſolum
à domino quem contempſerunt,uerumetiam ab apoſtolis,qui cæli nomine intelligunt,
damnandi ſunt. ſicut dominus ait, Sedebitis ſup ſedes duodecim, iudicantes duodecim Matth.19.
tribus Iſrael. Hinc ad eoſdem Iudæos dominus dicit: Si ego in principe dæmoniorum Matth.12.
eijcio dæmonia,filij ueſtri in quo eijciunt? ideo iudices ueſtri erunt. Hinc etiam per pro-
phetam dicit: Vocabit dominus iudicium ad ignem, & deuorabit abyſſum multam, & Amos.7.
comedet partem domus. Iudicium quippe ad ignem uocabitur,cum in iudicio iuſtitiæ,
ſententia ad pœnam iam æternæ concremationis oſtendit, & abyſſum deuorabit, quia
iniquas atq; incomprehenſibiles hominũ mentes concremabit, quæ nunc ſe hominibus
etiam ſub ſignorũ miraculis occultant,qui in iudicio dicturi ſunt, Domine domine,nón- Matth. 7.
ne in nomine tuo prophetauimus? & reliq. Sed tunc audient à domino: Diſcedite à me
operarij iniquitatis, neſcio qui eſtis. Cum his etiam pars domus comedetur,quia Iudæ-
os gloriantes de ſuæ ceremonijs legis,atque de electorum numero ſe eſſe iactantes. Vn
de & dixerunt, Nos patrem habemus Abraam. Qui olim domus dei dicti ſunt,tunc ge- Iohan.8.
hennæ flamma concremabit. Vnde non immerito de utriſq; ſequitur, [Dominus iudica ,,
bit fines terræ,] Quod, quamuis iuxta hiſtoriam poſſit intelligi, quia ipſe iudicabit oẽs

Psalm.94. fines terræ. Iuxta quod per Psalmistam dicitur: Quia in manu eius omnes fines terræ, uidelicet sua potestate cuncta decernens, tamen de futuro (ut diximus) accipitur iudicio, ubi iusta retributio futura est à domino super filios Adæ. ubi iuxta Apostolum. Oēs
2.Corin.5. oportet præsentari ante tribunal ipsius, ut reddat unusquisq; rationem pro ut gessit. Vn
Psalm.61. de & Psalmista: Reddes unicuiq; secundum opera sua: Tunc scilicet, quando congrega
Matth.25. buntur ante eum omnes gentes, & segregabit omnes ab inuicem, tanquam segregat pa
Psalm.9. stor oues ab hœdis. Hinc per prophetam dicitur, Parauit in iudicio thronum suum, & ipse iudicabit orbem terræ in æquitate, iudicabit populos in iustitia, Ipse utiq; dominus Christus qui aduersarios suos, ac eorum iniustitiam, hic patiendo pertulit, ibi impijs ueraciter dicitur demōstrare iustitiam. Orbem terræ, sanctos uiros debemus accipere, qui de uniuersali ecclesia, quasi de coronæ circulo congregantur. Isti in æquitate iudicandi sunt, quibus propter fidei & humilitatis suæ bonum, misericordia copiosa præstabitur,
Math.25. qui audituri sunt: Venite benedicti patris mei, possidete para. &c. Populi autem debent accipi peccatores, qui operibus diabolicis non uidentur exuti, isti cum iustitia iudicandi sunt, quia pro factorum suorum scelere damnabunt, quibus dicēdum est, Ite maledicti in ignem æternum. Sic duobus nominibus, æquitatis & iustitiæ, qualitatem illam iudicij, mirabili breuitate descripsit. In quo iudicio (ut diximus) iniqui Iudæi acrius damnabuntur, quia dominus iudicabit fines terræ. Cæterum quantum ad moralem pertinet intelligentiam, fines terræ extrema hominum atq; intentiones designantur, quæ dominus iudicare dicitur, Ipse quidem pius conditor noster, facturam suam non deserens, mala hominum & per suam patientiam tolerat, & per eorum quandoq; conuersionem relaxat. Cum duras atq; insensibiles mentes respicit, modo eas minis, modo uerberibus, modo reuelationibus terret, ut quæ pessima securitate duruerant, salubri timore mollescant. Scit enim dominus, quia extrema uitæ nostræ, plus iudicat: & idcirco electos suos in fine solicitius purgat. Hinc est quod hic scriptum est: Dominus iudicabit fines terræ, quia tanto ultimis nostris inuigilat, quanto in ipsis initia sequentis pensat. Et quia nostra opera atq; intentiones diuersis modis (sicut dictum est) in extremitate examinat, bene dictum est, Dominus iudicabit fines terræ, id est, extrema hominis, quoniam nō iudicabuntur, quæ in melius uel in deterius medio tempore commutant, sed in quibus extremis inuentus fuerit qui iudicabitur. Sequitur, [Et dabit imperium regi suo.]
" Dominus dat imperium regi suo, quia deus pater ubique potestatem dedit unigenito filio suo: iuxta quod Daniel in uisione sua loquitur, dicens: Aspiciebam in uisione noctis,
Daniel.7. & ecce, cum nubibus cæli, quasi filius hominis uenit, & usq; ad antiquum dierum peruenit, & in conspectu eius obtulerunt eum, & dedit ei potestatem, & honorē, & regnum, & omnes populi, tribus & linguæ, ipsi seruient. Potestas eius potestas æterna, quæ non auferetur, & regnum eius regnum sempiternum, quod nō corrumpetur. Hoc est quod
Philip.2. Apostolus ait: Qui cum in forma dei esset, nō rapinam arbitratus est, esse se æqualē deo: sed semetipsum exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo, humiliauit semetipsum, factus est obediens usq; ad mortē, mortem autē crucis: Propter quod & deus illum exaltauit, & donauit illi nomen quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu, omne genu flectatur, & reliq. Hinc Isaias ait:
Isaie.9. Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit finis: Super solium Dauid, & super re
Luce.1. gnū eius sedebit. Hinc angelus ad Mariam ait: Dabit illi dn̄s deus, sedem Dauid patris
Michee.4 sui, & regnabit in domo Iacob in æternum, & regni eius non erit finis. De quo etiam bene ait [& dabit imperium regi suo] ipsi uidelicet Christo, cui tradidit pater om̄ia in manus: seu dabit regi suo imperiū, hoc est populo Chr̄iano. Dat eis uirtutem, quia sup carnem, sicut reges, regnant: & in illo, qui propter eos fudit sanguinem suum, mundū uincunt. [Et sublimabit cornu christi sui.] Quid per cornu christi, nisi firmissimā ac celsam
" potentiam suam debemus intelligere, quæ cuncta supereminet? De ipso nanq; Zacharias loquitur, dicens: Erexit cornu salutis nobis. ossa siquidem omnia, carne inuoluta sunt:
Luce.1. cornu excedit carnem, & ideo cornu salutis, regnum saluatoris Christi uocatur, quod

cuncta gaudia huius seculi superat: in cuius significatione, Dauid uel Salomon, cornu
olei sunt in regni gloriam cõsecrati. Verum, ut quibusdam placet, p imperiũ quod à pa
tre filius accepit, specialiter ecclesia tantũmodo designatur. De quo per Psalmistam pa-
ter loquit, dicens: Postula à me & dabo tibi gẽtes hæreditatẽ tuam, & possessionẽ tuam Psalm. 2.
terminos terræ. Cuius terminos indicat, sicut superius dictũ est. [Dñs iudicabit fines ter
ræ.] Pater nõ iudicat quenquam, (inquit in euangelio) sed omẽ iudiciũ dedit filio. Et il Iohan. 5.
lud: Potestatẽ dedit ei facere iudiciũ, quia filius hominis est. De quo etiam alibi ipse fili
us dicit: Ego aũt constitutus sum rex ab eo, super Sion montẽ sanctum eius. De quo et- Psalm. 2.
iam impio annectit, dicẽs: [& sublimabit cornu christi sui.] Hoc ad corpus eius, qđ est
ecclesia, referri uolũt. Omnes quippe unctos eius chrismate, recte christos possumus di-
cere, quod tñ totum, cũ suo capite, corpus, unus est Christus. Cuius Christi regnũ, id est,
corporis sui, ipse filius sublimauit, qñ ubiq; dilatauit, & in fide firmiter stabiliuit, & re-
gna mũdi cõfregit, & supari ea fecit. Iuxta qđ per Psalmistam ait: Et omĩa cornua pecca
tor cõfringam, id est regna, & exultabunt cornua iusti. Cornua iusti, regnum est popu
li electi. His (quãquam impolite, ut intelligere potuimus, & mihi tradita fuerant, incul
cauimus, qualiter Anna de Christo, atq; de ecclesia gentium, & repulsiõe synagogæ pro
phetauerat) expletis, dño fauẽte, ad alia tandẽ stylum uertere conamur. [Interea Sa ,,
muel erat ministrans in templo dñi accinctus ephod.] hoc est superhumerali lineo, quod ,,
distat ab illo ephod, quo induebatur pontifex, ex quatuor coloribus, & concessum mino
ribus gradibus erat, ad utendũ. [Et tunicã paruã faciebat ei mater sua, & reliq.] Tunica
eñ parua quam faciebat ei mater, significat doctrinam facilẽ, qua induẽdi sunt rudes ani
mi credentiũ: qualibus Paulus dicit: Lac uobis potum dedi, & reliq. Superhumerale ue 1. Corin. 3.
ro lineum, significat castitatẽ & continẽtiam cum bonis operibus. Quia quisquis diuino
ministerio fungi appetit, necesse est, ut primum caste continenterq; uiuat, ac sic in bonis
operibus semetipsum exerceat. [Porro filij Heli, filij Belial, nescientes dñm, neq; offi- ,,
cium sacerdotũ ad populũ, sed quicunq; immolasset uictimã, ueniebat puer sacerdotis dũ ,,
coquerẽtur carnes, & habebat fuscinulã tridentẽ in manu sua, & mittebat eã in lebetẽ, uel in ,,
caldariã, & reliq. usquequo ait, Erat ergo peccatũ puerorũ grãde nimis corã dño, quia ,,
detrahebãt oẽs sacrificio dñi] Hic eñ nihil aliud iuxta anagogẽ dicere possumus, nisi se ,,
cundũ moralẽ intelligẽtiam, quã solers sapientiũ doctrina ethicã uocat, qliter multi per
appetitũ gulæ, & mucrone cõcupiscẽtiæ pereũt. Quorũ qlitates ut liqdius lector cogno
scere possit, qnq; modos diuinarũ scripturarũ autoritate freti describere conabimur, sic-
ut papa Gregorius etiã suis dictis asseruit. Aliqñ nanq; indigentiæ tpa præuenit, aliqñ ue
ro tps nõ præuenit, sed cibos lautiores quærit. Aliqñ quælibet, quæ sumẽda sunt, præpa
rari, accuratius expetit. Aliqñ aũt qualitate ciborũ, tẽpori cõgruit, sed in ipsa quantitate
sumẽdi, mensurã refectiõis excedit. Nonnunq̃ uero abiectum est qđ desiderat, & tñ ipso
æstu immẽsi desiderij deterius peccat. Mortis qppe sentẽtiam, patris ore Ionathã meru-
it, q in gustu mellis constitutum edendi tempus antecessit. Ex Aegypto populus edu-
ctus in eremo occubuit, quia despecto mãna, cibos carniũ petijt, quos lautiores putauit.
Et prima (sicut hic textus historiæ edocet) filiorũ Heli culpa suborta est, qđ ex eorũ uoto
sacerdotis puer, non antiquo more coctas, uellet de sacrificio & carnes accipere, sed cru
das quæreret, quas accuratius exhiberet. Et cũ ad Ierusalẽ dicit: Hæc fuit iniqtas Sodo-
mæ sororis tuæ, supbia, saturitas panis, & abũdantia aquæ. Apte ostẽdit, qđ idcirco salu Iezech. 16.
tem pdidit, quia cũ supbiæ uitio, mẽsuram moderatæ refectionis excessit. Et primogeni
torũ gloriam Esau amisit, quia magno æstu desiderij, uilem cibũ, id est, lenticulam cõcu-
piuit. Quã cũ uenditis etiã primogenitis prætulit, quo in illam appetitu anhelaret, indi
cauit. Neq; eñ cibus, sed appetitus in uitio est. Vnde & lautiores cibos plerũq; sine cul
pa sumimus, & abiectiores nõ sine reatu cõscientiæ degustamus. Hic qppe (quem dixi-
mus) Esau, primatũ p lenticulã pdidit, & Elias in eremo uirtutẽ corpis carnes edẽdo ser
uauit. Vnde & antiquus hostis qa non cibũ, sed cibi cõcupiscentiã esse causam dãnatio-
nis intellexit: & primũ sibi hominẽ, non carne, sed pomo subdidit: & scđm nõ carne, sed
pane tẽtauit, Hinc est qđ plerũq; Adæ culpa cõmittit, etiam cũ abiecta & uilia sumunt,

neq; eñ Adam solus,ut à uetito se pomo suspenderet præceptũ ꝓhibitiõis accepit. Nam
cũ alimẽta quędã saluti nr̃æ deus contraria indicat,ab his nos quasi ꝑ sñiam uetat.Et cũ
concupiscenẽ noxia attingimus,ꝓfecto qd aliud q̃ uetita degustamus? Ea itaq; sumẽda
sunt,quæ naturæ necessitas quærit,& nõ quæ edẽdi libido suggerit. Nam siqs uolupta-
tibus gulæ ineffrenatæ deseruire studuerit,ad foueã uitioꝝ grauius ꝓlabit. Et etiã ab sta
tu rectitudinis cadens,ad mortẽ animæ ꝑtrahit,& bonũ quod uidere habet,amittit. Qd
de his filijs Heli in sequẽtibus demõstrat,q propẽ libidinẽ gulæ ad maius peccatũ sui cu
mulandũ peruenerũt,ut dormirent cũ mulieribus,& trãsgredi facerẽt populũ dñi. Vnde
11 nõ solum à sacerdotio eiecti sunt,sed etiam morte multati. Nam sequit, [Heli aũt senex
12 erat valde, & audiuit omnia quæ faciebãt filij sui vniuerso Israeli,& quõ dormiebant cũ mu
lieribus &c.] Quanq̃ simplicit nõnulli sup adulterio intelligi uelint,ut Iosephus q̃q; di
cit,mulieribus religiõis causa cõuenientibus,cõtumelias inferebãt. Alijs qdem uioleti-
as facientes,alijs uero psuadentes donis. Nihilq; eoꝝ uita à tyrannide pessima differebat,
qd & nr̃i doctores asserũt,tñ dormisse eos dicũt Hebræi cũ mulieribus,quæ obseruabãt
ad ostiũ tabernaculi,eo q; post mẽstrui tps,aut ptus,nõ impleto scdm legis præceptũ sa
crificio,suadebãt eis ad uiros suos redire eisq; cõmisceri. Et dormire ideo dicunt,qa eas
dormire cũ uiris suis,contra legis præceptũ faciebant. Vnde idem Heli post paulũ ait:
24 [Non est enim bona fama quã ego audio,vt trãsgredi faciatis populũ dñi.] Transgressio
nẽ ergo populus faciebat,quia sacrificio nõ rite pacto,uxoribus suis iungebat. Sicut eñ
extorquebant carnes ab imolante,ita etiã extorquebãt sacrificiũ ab offerẽte. Et idcirco
sicut in auferẽdis carnibus faciebãt homĩes detrahere sacrificio dñi,ita q̃q; nihilo minus
in cõiungendis uxoribus trãsgredi faciebãt populũ. Quã intelligentiã siqs seq uoluerit,
25 suo iudicio derelinqmus,nos priorẽ magis seq decernimus. [Si peccauerit vir in virũ,
placari ei põt deus,si aũt in deum peccauerit vir,quis orabit pro eo?] Non igit eo modo
in uiꝝ,q̃ in deum peccat:quia in uiꝝ peccare peccatũ qualecũq; est,leuiorq; remissio. In
deũ uero peccare,id est,ab eius cultu recedere, impietatis peccatũ est, difficiliorq; remis
sio. Et qm̃ cum in uiꝝ qs peccat,placato sibi uiro,facit sibi deũ placabilẽ: in deũ aũt cum
qs peccat,qs orabit ꝑ eo? Acsi dicat: Per quẽ deũ sibi in quẽ peccauit ꝓpitium facere po-
tuerit. Tñ nõ ita intelligendũ est,q; nulla uenia sperãda sit ijs,q in diuino officio aliqd de
liquerint, etiãsi digne pnĩam gerant,sed q; difficilior sit uenia, & maior agẽda pnĩa, ijs
q in rebus deo sacratis offendũt,q̃ q ꝓximũ suũ in uerbo uel in facto aliqd læserit: Quia
quanto maior gloria,tanto grauior sit offensa. Hic notandũ est,siqdem qa præsulibus ac
oĩbus q præsunt populo Chr̃iano,cõsiderandũ est subtilius,qualit filij Heli diuina sacri
ficia temerãtes peccabãt corã dño,& deridebant ꝑ eos multi sacrificiũ dñi, unde & Heli
sacerdos ꝑ eoꝝ iniqtate dãnatus est,q; eos peccãtes minus seuera animaduersione flecte
bat. Et qdem coercuit,& qdem corripuit,sed lenitate & mãsuetudine pr̃is, nõ seuerita-
te & autoritate pontificis:qua sñia discant sacerdotes,(ut dicere cœpimus) q; nõ debeãt
ꝑpter ullos hũanos fauores,aut cõmoda terrena, ijs qbus præsunt, in peccatis qbus pec-
cant in deũ,nõ solũ assentire & blãdiri,sed nec lenitate,aut mãsuetudine,imò dura ac se-
uera increpatiõe corrigere & emendare: Ne si tacuerint peccata filioꝝ,id est,scelera po
puloꝝ,ipsi pereant q correcti nõ fuerant,& q præsunt,parit cũ eis puniant. Qd quãuis
sancti sunt,culpa tñ subditoꝝ propt silentiũ & mollitiẽ inuectionis,si nõ coerceãt,eis re
putabit. E regiõe naq; si iuxta modũ culpæ,dura inuectiõe increpare studuerint, & an-
tidoto suæ prædicatiõis,uulnera peccatoꝝ curare nõ neglexerint, coronã æternæ mer-
Iaco.5. cedis sciãt se esse pcepturos. Scriptum nanq; est: Qui cõuerti fecerit peccatorẽ ab errore
uiæ suæ,saluabit aĩam eius à morte,& operit multitudinẽ peccatoꝝ. Deniq; in ueteri te
stamẽto legimus,q; Phinees sacerdos zelatus,ut furorẽ dñi placaret,peccãtes corã popu
lo pugiõe transfixit,& ꝓpterea & nomẽ & sacerdotiũ æternũ sibi pmeruit. Qd quia He
li animaduersiõe in filios peccatũ uindicare noluit,non solũ sacerdotiũ pdidit,sed etiam
morte multatus est (sicut diximus) & sacra historia in sequẽtibus manifestissime oñdit.
27 Nam sequit, [Venit enim quidã propheta dñi ad Heli sacerdotẽ,& dixit ei,hæc dicit dñs
28 Nunquid non aperte reuelatus sum domui patris tui,cũ esset in Aegypto?] Domũ pr̃is

fui Aaron dicit,de cuius ftirpe fucceffit in facerdotiũ. Cui fe reuelatũ dñs dicit,qñ ait in
Aegypto uade In occurfum Moyfi in defertum.Hic primũ reuelatus fuit ei dñs, atq; ad
obediẽtiã deftinauit, & poftea nõ folũ ipfe, fed etiã oẽs tribus ĩ facerdotẽ elegerũt. Vn-
de dr, [Et elegi eũ ex omnibus tribubus Jfrael mibi in facerdotẽ, vt afcenderet ad altare
meũ,ꝛ adoleret mibi incenfum,ꝛ poꝛtaret epbod coꝛã me.Et dedi domui patris tui omnia
de facrificijs filioꝛum Jfrael.Quare calce abiecifti victimã meã, ꝛ munera mea quæ præ-
cepi vt offerrentur in tẽplo,ꝛ magis bonoꝛafti filios tuos q̃ me, vt comederetis primitias
omnis facrificij populi mei Ifrael.Pꝛopterea ait dñs deus Jfrael: Loquẽs locutus fum,
vt domus tua ꝛ domus patris tui,miniftraret in cõfpectu meo, vfq; in fempiternũ. Nunc ãt
dicit dñs: Abfit boc a me.Sed quicũq; gloꝛificauerit me, gloꝛificabo eũ. Qui ãt cõtẽnunt
me,erit iũgnobiles.Ecce dies veniũt ꝛ præcidã bꝛachiũ tuũ,ꝛ bꝛachiũ domꝰ patris tui.] Id
eft,dignitatẽ & robur facerdotij,& fummũ facerdotẽ. Vnde & dr: [vt nõ fit fenex in do
mo tua.] Id eft,facerdos magnus. [Et videbis æmulũ tuum.] Aemulus domus Heli Sa
doch extitit,q eiecto Abiathar à Salomõe facerdotiũ fufcepit:quanq̃ de Samuele uelint
telligi,ficut in Malachim legitur.Proiecitq; Salomon Abiathar ne effet facerdos dñi,ut
ut ĩpleret uerbũ dñi qđ locutus eft fup domũ Heli. [Verũtñ non auferã penitus virũ ex
te ab altari meo,fed vt deficiãt oculi tui,ꝛ tabefcat anima tua.] Ideo dñs nõ penitus ablatu
rũ uiꝝ ex domo Heli,ab altari fuo dicit, ut femp de domo Heli effet in domo dñi uir, q
In dignitate facerdotij aliũ fubftitutũ,& fe eadẽ dignitate priuatũ uidens,eius oculi de-
ficerẽt,& anima tabefceret,præ nimietate mœroris. Myftice hæc ꝓphetia de mutatio
ne facerdotij,nõ eft in Samuele cõpleta, fed in dño Iefu Chfo extitit adũbrata. Nã poft
Samuelẽ ꝓphetam,poftea facerdotes fuerũt de gñe Aaron,ficut Sadoch & Abiathar, re
gnãte Dauid,&alij deinceps:anteq̃ tp̃s ueniret,ex q̃ ifta de facerdotio mutãdo,p Chfm
effici optebat. Nam cũ diceret,[Loquẽs locutus fum,ut domus tua & domus pr̃is tui,]
Id eft, Aaron,q primus facerdos eft ĩftitutus,de cuius ꝓgenie cæteri fequerent,[miniftra
ret in cõfpectu meo ufq; in fempiternũ. Nũc aũt dicit dñs: Abfit hoc à me.Sed qcũq; glo
rificauerit me,glo.eũ.Qui aũt contẽnunt me,erũt ign.]Ecce ifti funt dies q prænũciati
funt,iam eñ uenerũt:Nullus eñ facerdos eft fcdm ordinẽ Aaron.Et qcunq; ex eius gñe
eft hõ,cũ uidet facerdotiũ imõ facrificiũ Chrianoꝝ toto orbe pollere & fe abiectum, de
ficiũt oculi eius,& aĩa eius defluit,præ nimietate mœroris.Vnde & fequit, [Et fufcita-
tabo mibi facerdotẽ fidelẽ fecundum coꝛ meum.] Qđ ait ꝓpheta ad Heli loquẽs ex pfona
dei, [Et fufcitabo mibi facer dotẽ fidelẽ,qui iuxta coꝛ meum ꝛ animã meã faciet, ꝛ ædifica-
bo ei domum fidelẽ,ꝛ ambulabit coꝛã cbꝛifto meo cunctis diebus.] Sub figura Samuelis
de dño faluatore,fummo uidelicet ac uero põtifice debet ĩtelligi. Quia nimirũ ficut Sa
muel defuncto Heli,fucceffit I facerdotiũ,nõ de ftirpe Aarõ,fed de alia Leui familia ele
ctus.Fuit eñ filius Elcana,filij Ierohã,filij Eliu,filij Thau,filij Suph,filij Elcana,filij Ioel,fi 1.Para.6.
lij Azariæ,filij Sophoniæ,filij Thaath,filij Afer,filij Afaph,filij Core,filij Ifaar,filij Caath,
filij Leui,filij Ifrael,ut uerba dierũ narrãt:ita mediator dei & hoĩm, ut eẽt nobis põtifex
nõ de Leui, fed de alia utiq; tribu,id eft, Iuda carnẽ fumpfit. Aliãq; legalit hoftiã ipfam
fuã carnẽ obtulit pr̃i ꝓ nobis. Aliofq; de gñe Aaron põtificatus fui reliqt hæredes,filios
uidelicet gr̃æ noui teftamẽti:nõ tñ ex Iudæis, fed de uniuerfa gentiũ natiõe collectos.
Qđ uere quafi hũano more loquẽs deus dicit:q iuxta cor meũ & aĩam meã faciet.De Sa
muele quidẽ recte põt ĩtelligi,quia in oĩbus eius uolũtati,ficut hõ dei,deo paruerit. De
dño aũt faluatore põt etiã accipi altius:qa ficut filius unigenitus paternorum in oĩbus fit
confcius arcanorũ,iuxta qđ de feipfo manifefte teftat,dicens:Et à meipfo facio nihil, fed Iohan.8
ficut docuit me pr̃,hæc loquor.Et q me mifit,mecũ eft,& nõ reliqt me folũ:qa quæ pla
cita funt ei,facio femp.Cui domũ fidelẽ ædificat pr̃, quæ domus fumus nos,fi fiduciã &
gloriã fpei ufq; in finẽ, firmã retineamus.Et hæc domus ambulabit corã Chr̃o eius, ipfo
uidelicet fummo pontifice,cũctis diebus,qa nimirũ ufq; ad finẽ feculi, fuorũ augmẽtati
one mẽbrorũ ecclefia fanctapficere nunq̃ ceffabit:alioqn quõ de Samuele põt accipi,qđ
ædificata fit ei domus fidelis, quæ corã Chfo dñi,id eft,ipfo Samuele cũctis ĩcederet die
bus,Cũ legamus in fequẽtib,q; filij illius auerfi de uijs eius poft auaritiã declinauerunt,

1.Reg.7. & puerterinẽ iudiciũ, nisi forte domus eius hoc loco plebem Israeliticam intelligamus,
quæ cunctis diebus sacerdotij eius dño seruierit? De qua scriptum est: Et requieuit omnis
Israel post dñm. Et paulo post: Abstulerunt ergo filij Israel Baalim & Astaroth, & seruie
runt dño soli. Qđ uero subdiẽ, [Futurũ est aũt, vt quicũq; remãserit in domo tua, vt ore-
tur pro eo, & offerat nũmũ argẽteũ & tortã panis,] Non pprie de domo diciẽ huius Heli,
Roma.11. sed illius Aaron, de quo genere etiam hucusq;, non desunt, q ueniant & conuertanẽ. De
qbus diciẽ: Reliquiæ secundũ electionẽ gratiæ saluæ factæ sunt. De talibus eñ reliquijs
bene intelligiẽ quod diciẽ, [qui remanserit in domo tua, ueniet ut oreẽ p eo,] profecto
q credit in Christum. sicut & tpibus apostoloꝝ, & in præsenti tpe aliquantũ solet imple
Roma.7. ri, & in fine mundi pfecte complebiẽ. Nam & si pauci, tñ aliq quotidie ex Iudæoꝝ, non
tñ ex plebe, sed ex sacerdotali stirpe ad ecclesiam cõfugiunt. Et cum intrauerit plenitu-
do gentiũ, tunc omnis Israel saluus fiet. Quicunq; aũt ex his saluandus est, ipse enim qui
remansurus esse diciẽ, in domo pereunte sacerdotis Heli, necesse est ad ecclesiam cõfugi-
at: & offerat p se sacerdoti Christiano, nummũ cõfessiõis dei deuote, quæ in symbolo cõ
tineẽ: breuem qdem uerbo, sed uirtute præcipuam. Constat argento claritatẽ uerbi cæle
stis, sicut splendorẽ sapientiæ spũalis, auro sæpe designari. Offerat & panẽ sacrificij salu-
1.Petri.2. taris abiectis carnibus legaliũ uictimaꝝ, [dicatq;: Dimitte me obsecro ad vnã partẽ sa-
cerdotalẽ,] Id est, ad ipsam plebẽ Christo sacerdote præclaram. Cui Petrus ait: Vos eñ
Iohan.6 genus electum regale sacerdotiũ. Qđ aũt addit, [vt comedã bucellã panis.] Etiã ipsum
sacrificij genus eleganẽ expressit. De quo dicit sacerdos ipse: Panis quem ego dabo, caro
mea est p mũdi uita. Quia eñ dixerat supius, dedisse cibos domui Aaron de uictimis ue
teris testamẽti, q fuerant sacrificia Iudæoꝝ, ideo hic dixit postulandũ ad comedendũ bu
cellã panis, qđ est in nouo testamento sacrificium Christianoꝝ. Capur III.

PUer aũt Samuel ministrabat dño corã Heli, & sermo dñi erat preciosus.] Bene ait,
[& sermo dñi erat ꝑtiosus.] Pretiosus nãq; diciẽ, quia prarus erat, & p prophetã
raro fiebat. Oĩe eñ qđ rarum est, ꝑtiosum est, quia amplius desideraẽ. Vnde &
subiungiẽ, [In diebus illis non erat visio manifesta.] Quia uidelicet prophetia non ple
na manifestabaẽ. Propter peccata eñ populi, & eoꝝ q præfuerunt populo, iam non ma
nifestabanẽ uisiões, sicut patribus eoꝝ. Ecce iuxta historiam. Cæteꝝ iuxta spũalem in
telligentiã bene diciẽ: [Puer aũt Samuel ministrabat dño corã Heli,] Quia unigenitus
Iohan.4 filius dei pr̃is, quẽ p Samuelẽ significari diximus, q interꝑtaẽ nomẽ eius deus, in oĩbus
uoluntatẽ patris apparẽs, in carne, exhibuit. Sicut ipse ait: Non ueni facere uolũtatẽ me
am, sed eius q misit me. Vnde bñ agiẽ, [coram Heli,] quia sacerdotiũ Iudæoꝝ mox no
luit destruere, antequã ueꝝ sacerdotiũ appareret. unde & subiungiẽ: [& sermo eius erat
preciosus] qa prædicatio eius fidelibus amabilis atq; ꝑtiosa erat, infidelibus uero despe-
cta. De qbus p significationẽ subiungiẽ: [Factum est ergo in die quadã, Heli iacebat in
loco suo, & oculi eius caligauerant, nec poterat videre lucernã dei anteq̃ extingueretur.]
Præ nimia senectute oculi eius caligauerãt, nec poterat uidere lucernã dei: cũ arderet in
Exod.27 tabernaculo, antequã lux diurna fieret, qñ eadẽ extinguẽda erat lucerna, sicut p Moysen
præcipiẽ, ut eadem lucerna luceret usq; mane: lege lib. Exo. Siue hoc significat q in cæ-
citate sua ipse Heli pmaneret, donec funditus cum ple sua extingueretẽ, hoc est, uita care
ret corpali. Mystice aũt cæcitas Heli, significat cæcitatẽ cordis Iudæoꝝ. Lucerna quippe
Psalm.21 dei, dñs nr̃ intelligendus est. Scimus eñ quia in lucerna testa exterius, & lumen interi-
us est. Ipse nãq; p prophetã dicit: Exaruit uelut testa uirtus mea. Quid p testam, nisi cor
pus ipsius accipiẽ? in qua testa, lumẽ diuinitatis extitit, & flãma uirtutũ atq; miraculoꝝ
effulsit. Cuius utiq; uirtutes atq; miracula, principes seu sacerdotes Iudæoꝝ, dũ credere
contẽpserũt, ueritatis lumẽ in eis extinctum est. Et bñ ait, [antequã extingueretẽ] qa nec
fulgorẽ miraculoꝝ, quæ ab eo fulgebãt, intelligere, nec doctrinã eius corde intẽto cape
re potuerunt, donec ipsum sacerdotiũ simul cum tẽplo & populo funditus euerteretẽ.
De quibus etiam adhuc in psona Heli dicitur: [Idcirco iuraui domui Heli, quod nõ ex-
pietur iniquitas domus eius, victimis & muneribus vsq; in æternum.] Quia peccatum sa
cerdotum Iudæoꝝ quod in Christo admiserunt, uidelicet, quia non solũ contempserũt,

sed etiam crucifixerũt, uictimis atq; sacrificiis legalibus, usq; in sempiternũ expiari non
potest. [Samuel aũt dormiebat in tẽplo dñi, vbi erat arca dei. Et vocauit dñs Samuel.
Qui rñdens, ait: Ecce ego. & reliqua usq; quo ait, Porro Samuel necdum sciebat dñm,
neq; reuelatus fuerat ei sermo dñi.] Quod ter dñs Samuelem uocauit, præfigurabat q;
ipse puer futurus erat propheta, dux, & sacerdos. Nescire dñm dicit Samuel, quia pro-
phetiæ mysteriũ necdũ ei, uel sermo dñi reuelatus fuerat. Nam cõmuniter ut cæteri scie-
bat. [Dixitq; dñs ad Samuel: Ecce ego facio verbum in Israel: quod quicunq; audierit,
tinnient ambæ aures eius.] Hoc in loco comminatio dei est super Heli, & super domũ
eius: eo q; in peccato filiorũ Heli arca dei caperet, & Israel rueret, & eius filii interirent,
& domus Heli sacerdotio domus domini priuaret. Et ob id factum, audientiũ aures tin
nirent stupore uehemẽti. [Creuit aũt Samuel, & dñs erat cum eo, & non cecidit ex omni
bus verbis eius in terram.] Quod dictum est de Samuele, postquam uerba diuini ora-
culi, quæ nocte acceperat, mane Heli retulit. [& non cecidit ex omnibus uerbis eius in
terram,] significat, quia nihil ex his quæ locutus est, irritũ fuit, sed omnia sunt rebus cõ
pleta quæ dixit. Cadunt nanq; in terram uerba superuacua, quæ pro nihilo habenda, &
uniuersorum sunt calcanda despectu. Sic & beatus Iob dixit: Et lux uultus mei non cade Iob.29
bat in terram. Quia nimirũ in tanta grauitate uultum tenere consueuerat, ut nunq̃ con-
temptibili lætitia solueret. Sed quotiescunq; hilariorem se præsentibus exhiberet, certa
semp hoc causa utilitatis eorũ faceret. De quo & annectit, [Et cognouit vniuersus Is-
rael, a Dan vsq; Bersabee, quod fidelis Samuel propheta esset dñi.] Per terminos terræ
Iudææ descriptos, uniuersitatem plebis pariter comprehendit. Dan uiculus est, in quar-
to miliario à Paneade euntibus Tyrum, q usq; hodie terminus est Iudææ, prouinciæ con
tra septentrionem. De quo & Iordanis flumen erumpens, à loco sortitus est nomen. Ber
sabee similiter uicus est in tribu Iudæ, in tricesimo ab Hebron miliario, uergens ad au-
strum. [Et euenit sermo Samuelis vniuerso Israeli.] Sermo enim eius fuit ad uniuer-
sum Israel, quod percutiẽdi essent à Philistæis, propter peccata filiorũ Heli. Et hoc ex di
uina reuelatione clarescebat sibi fuisse reuelatum, sicut rei probauit euentus, & ideo ue-
rus propheta prædicabat.

Caput IIII.

EGressus est nanq; Israel obuiam Philistim in prælium, & castrametatus est iuxta la
pidem adiutorii. Porro Philistim venerunt in Aphec, & instruxerunt aciem contra
Israel. Inito aũt certamine, terga vertit Israel Philistæis, & cæsa sunt in illo certa-
mine passim per agros, quasi quatuor millia virorum.] Patet iuxta literã sensus, quia ista
propter peccata filiorũ Heli, perpessi sunt filii Israel. Vnde bene Aphec furor nouus, si-
ue apprehendens interpretatur, quod merito conuenit rebus gestis. Qui eñ iram dñi me-
ruerunt, ab hostibus apprehensi sunt. Verum iuxta anagogen quid significet, breuiter
enucleandum est. Porro Israel (qui interpretatur uir uidens deum, siue fortis cum deo) si-
gnificat credentes in deum. Philistim uero (qui interpretantur cadentes poculo) immun-
dos significant spiritus, qui poculo superbiæ inebriati, & ipsi de cælestibus ceciderũt, &
multos quotidie hominũ peruertere festinant, poculo suæ malitiæ. Contra quos Israel,
fideles scilicet, ne uicti immundis spiritibus cedant, sed ut superare possint, iuxta lapidẽ
adiutorii castrametantur. Lapis eñ adiutorii, legem significat Christi, ubi lapis uerus Chri
stus inuenitur. de quo scriptũ est: Lapidem quẽ reprobauerunt ædificantes &c. Iuxta quẽ Matth.21.
morantur fideles, ut Christum inuenire possint, ac dicere, Esto nobis in lapidem adiuto- Psalm.117.
rii, & in petram refugii. Et illud: Adiutorium nostrum in nomine dñi. Sed dum ipsi iu- Psal.123.
xta lapidem uersantur, id est, meditantur in lege dñi die ac nocte, ut saluatorem amplius
us inuenire ualeant adiutorem. Philistim in Aphec ueniunt, & aciem cõtra Israel instru
unt. Aphec quippe furor nouus interpretatur. Et bñ furor nouus interpretatur, quia quo
amplius fideles immũdi spũs diuinis legibus insistere conspiciũt, & spem suã in Christũ
collocare, eo acriora ac noua certamina felle suæ malitiæ abacti construere non cessant.
Vnde multos q in suis uirtutibus confidunt, & in humana sapientia gloriantur, aut legem
(prout Iudæi sentiunt) carnaliter accipere cupiunt, & gratiam euangelii contemnere nõ

,, metuunt, immundi spūs facile prosternūt. Nam sequit̃, [Inito aūt certamine, terga ver-
,, tit Israel Philisteis, & cæsa sunt in illo certamine passim per agros, quasi quatuor millia vi
rorum.] Quatuor em̄ ista millia uirorũ in certamine Philistinorũ, quo congressi sunt filij
Israel, uidelicet credētes ex primitiua ecclesia, perierunt, illi intelligunt̃ q̄ quatuor euan
,, gelia recipere noluerunt. [Misit ergo populus in Silo, & tulerunt inde arcam fœderis
,, dñi exercituum, sedentis super Cherubim. Et cognouerunt Philistim quod arca dñi venis
,, set in castra. Timueruntq; dicentes: Venit deus in castris.] Arca em̄ quam filij Israel de
Silo in prœliũ tulerunt, duo testamēta significat, quæ fideles ex Iudaico populo ad gen
tes transtulerunt. Quæ bñ dicit̃, [dñi exercituum sedentis super Cherubim.] Cherubim
nanq; plenitudo scientiæ interpretat̃, quæ in duobus testamentis inuenit̃. Quāquam ad
Colos. 2. Christum referri possit, in quo sunt oēs thesauri sapientiæ & scientiæ recōditi. Quæ Phi
listim audientes, uidelicet sapientes istius seculi, seu ipsi immundi spūs (de q̄bus superi-
Abom. 1. us diximus) extremuerūt. scilicet, quia cœperunt apostoli uerbis pluere, ex sciētia utri-
,, usq; testamenti, miraculis coruscare, & quasi tonitrua intonare clamore grandi, & perso-
,, nuit terra] à uoce prædicationis, & crediderunt se superandos. [Ingemueruntq; dicen
,, tes: Ve nobis, Nō enim fuit tanta exultatio heri & nudiustertius. Ve nobis. Quis nos ser
,, uabit de manu deorum sublimium istorum? Pugnauerunt ergo Philistim, & cæsus est Is-
,, rael, & fugit vnusquisq; in tabernaculũ suum.] Et hic em̄ in hoc q̄d ab alienigenis arca ca-
pta dicit̃, præfigurabat̃ à gentibus duo testamenta accipienda esse, quæ p arcam signifi-
,, cari diximus. [Duo quoq; filij Heli mortui sunt, Ophni & Phinees.] Per Ophni em̄ qui
discalceatus, & p Phinees q̄ dicit̃ os mutum, p quos significari diximus, longe superius
sacerdotium Iudæorũ, q̄ modo mortui referunt̃, ipsius sacerdotij finis intelligit̃. Qui be-
ne postq̄ arca capta est, mortui referunt̃: quia postq̄ duo testamenta ad sapientes istius
seculi & gentiles puenerunt, sacerdotium Iudæorũ funditus finem accepit, & exigenti-
bus peccatis exterminatũ est, & ipsi sacerdotes à gentibus interfecti sunt. Hinc ad Ieze-
Ezech. 5. chielem dñs ait: Et tu fili hominis, sume tibi gladiũ acutũ radentē pilos, & assumas eum
& duces p caput tuum, & barbam tuam &c. Quid p gladium acutũ, nisi uastationē signi
ficat Iudæorũ, quæ sub Vespasiano & Tito facta est? Quid uero p cæsariem capitis & bar
bam, nisi oēm pulchritudinē & uirilitatem eiusdem populi demonstrat? quæ omnia Iu-
dæi amittētes, q̄q; ex ipsis fame ac pestilentia & gladio remanserūt, sub figura capillorũ
in cunctis gentibus quasi in oēm uentum dispersi sunt. Et ut manifestius iuxta superio-
rem intelligentiam intelligat̃. Dicamus aliter. Ait em̄: Et tu fili hominis, sume tibi gla-
dium acutũ radentē pilos &c. In hoc nanq; facto, iudicium redemptoris exprimit̃. Qui
in carne apparens caput rasit, quia Iudaico sacerdotio præceptorũ suorũ sacramēta abstu
lit. Vnde p decisos capillos, sacramentorũ subtilitas: p caput uero summa sacerdotij desi-
,, gnat̃. Barbam rasit, quia regnũ Israeliticũ deserens, decorē uirtutis amputauit. [Cur-
,, rens aūt vir de Beniamin, ait ad Heli: Fugit Israel coram Philistim, & ruina magna facta
,, est in populo. Insuper & duo filij tui mortui sunt Ophni et Phinees, et arca dei capta est.
,, Cūq; ille nominasset arcam dei, cecidit de sella retrorsum iuxta ostium, & fractis ceruicibus,
,, mortuus est.] Sicut suprius mors filiorũ, finē significat sacerdotij Iudæorũ, ita in hoc lo-
co mors patris designat pontificatũ Iudæorũ irreparabilit̃ prostratũ, sedemq; habere ua-
cuam, & gloriam sacerdotij regniq; extinctam, sicut supius paulò plenius exēplo incul-
cauimus. Et hoc ē de sella retrorsum cecidisse & mortuũ esse. Deniq; post extinctum sa-
dotiũ ac sedē uacuam pontificatus Iudæorũ, carnalis etiā synagoga, carnalit̃ illi adhærēs,
,, mox interijt. De cuius significatiōe subiungit̃, [Nurus aūt eius vxor Phinees prægnās
,, erat, vicinaq; partui. Et audito nūtio quod capta esset arca dei, & mortuus esset socer suus
,, & vir suus, incuruauit se & peperit. Irruerāt enim in eā dolores subiti. In ipso aūt momēto
,, mortis eius, dixerūt ei qui stabant circa eam: Ne timeas, quia filiũ peperisti &c.] Omnia
em̄ ad supiora tendūt. Nam (sicut diximus) nurus Heli, uxor Phinees, carnalē plebē Iu
daicam designabat, quæ carnali sacerdotio copulata, cum ipso finem accepit, atq; diuini
tus interijt. Sed notandum est, quia non antea interijt antequam uiuum parturiret. Ita &

synagoga Iudæorum ex toto non interijt, antequam uiui ex ipsa nascerentur, id est, ipsa
primitiua ecclesia, quæ ex ipsa plebe credidit. Vnde & merito consolationem non reci-
piens ab his quæ consolabatur, id est, synagoga desperans ab humilibus credentibus, ait:
[Translata est gloria de Israel, quia capta est arca dei.] Hoc est quod dominus ait: Aufe
retur à uobis regnum dei, & dabit genti facienti fructus eius. Vnde notandum est, quia Math.12.
puerum uocauit Ichabod. Chabod enim gloria, Ichabod uero, cecidit gloria. Ad illos re
fertur qui ex synagoga non credentes prodierũt, qui decorem & gloriam esse poterant
ipsi synagogæ, si credere in deum, & eorum prædicationibus uoluisset. Et quia hoc age
re contempsit, gloriam eandem amisit: quia prædicatores sancti, eis contemptis, ad gen
tes peruenerunt. Vnde & idem apostoli dicunt: Vobis quidem oportebat primum lo- Actuum.13.
q uerbum dei. Sed quia repulistis illud, & indignos uos iudicastis æternæ uitæ. Ex hoc
ibimus ad gentes.

Caput V.

PHilistim autem tulerunt arcam dei, & asportauerunt eam a lapide adiutorij in Azo
tum. Tuleruntque Philistim arcam dei, & intulerũt eã in templũ Dagon, et statuerũt
eam iuxta Dagon.] Lapis adiutorij dicitur locus ille, in quo posuit Samuel la-
pidem unum inter Masphat & inter Sem. Azotusque & Azot dicitur, est una de quinque
ciuitatibus Allophylorum, interpretatur autem incendium patris. Et bene incendiũ pa
tris dicitur, ubi idolum Dagon consistebat, quia aduentus arcæ dei in Azotum, incendi
um erat diaboli, patris omnium inimicorum. Dagon interpretatur piscis tristitiæ, signi
ficat hostem antiquum, qui in mari istius mundi positus, deuoret peccatores. [Cumque
surrexissent diluculo Azotij altera die, ecce Dagon iacebat pronus in terra ante arcam do-
mini, & reliq.] Iam superius diximus, quod arca duo significat testamenta. Philistim uero
in hoc loco gentiles præfigurant. Sed dum arcam ad templum suum deferunt, Dagon
illorum deus, corruit, atque duæ palmæ & caput absciduntur. Quid est enim hoc, quod dum
arca iuxta Dagon constituitur, mox in terram prosternitur, nisi statim ut testamẽta dei
ad gentes peruenerunt, cõfestim idola, quæ deceptum possidebant orbem, destructa sunt,
omnisque error simulacrorum corruit, præsentiam dei ferre non sustinens? Sed notandũ
est, quia hi qui arcam constituunt iuxta Dagon, ut arca dei subdita illi fuisset, figuram
gesserunt sapientium huius mundi, qui testamenta dei subdere uoluerunt sub suorum sci-
entia. Illi uero qui Dagon restituerũt in locum suum, figuram gesserunt eorum, qui de-
fensores fuerunt idololatriæ cultus. Nam in manibus Dagon præcisis, opus idololatriæ
amputatum, in capite uero eius, superbia diaboli abscisa significabatur, à quo initiũ pec-
cati fuit. Quod uero in limine inueniuntur, gestum est, ut scilicet præfinitum suæ idolo-
latriæ finem agnoscerent. Limen enim finem itineris significat, id est, consummationẽ ido
li. Seu limen significat fidem, per quam idololatriæ cultus destructus est. Etiam illud per-
tinet ad magnam significationem, in ipsa ruina Dagon sui, atque fractura illius, solum in-
ueneruñt fractis eius omibus mẽbris dorsum. Dorsum quippe fugam significat, id est, abo
litionem idolorum. Quicunque enim fugiũt, persequentibus dorsum dant. Vnde & de ho-
stibus scriptum est: Qui pones eos dorsum. Vbi enim sunt idola? perierunt, & si aliqua sunt Psalm. 20.
remanentia ab aliquibus absconduntur, fugiunt. Nam sequitur, [Aggrauata est autem ma-
nus domini super Azotos, & demolitus est eos, & percussit in secretiori parte natium Azo-
tum & fines eius,] & quatuor reliquas ciuitates. Hic etiam figura prætenditur. Quod autẽ
percussi sunt in posteriora, hi qui arcam dei captiuauerunt, hac pœna significari uidetur,
quia si qui susceperint testamentum dei, & posteriorem uitam dilexerint, ex ipsis & pro
ipsis, iustissime iusto iudicio dei in posteriora cruciabuntur, quæ sicut ait Apostolus, Exi- Philip.
stimari debent sicut stercora. Qui enim sic assumunt testamentũ diuinum, ut in posteri-
ora respicientes ueteri se uanitate non exuant, similes sunt hostibus illis qui arcam testa-
menti captiuam iuxta idola sua posuerunt. Et illa quidẽ uetera etiam nolentibus cadunt:
quia omnis caro fœnum, & claritas hominis, ut flos fœni. Aruit fœnum, flos decidit. Ar Isaiæ.40.
ca autem domini manet in æternum, Secretum scilicet testamentũ regnumque cælorum
ubi est æternum dei uerbum.

ignis, illum scilicet significans, quo corda miserorum succendunt. De quibus scriptum
est, Omnes adulterantes, uelut clibanus corda eorum. Et Gaza quæ dicit fortitudo eius, Osee.7.
quia fortes sunt adulterantes in malum: Siue diuitiæ, de quibus dominus dicit, Solicitu Matth.13.
dines diuitiarum suffocant uerbum: accipiuntur in quibus confidunt iniqui. Et Ascalon
quæ ponderata sonat, uel ignis homicida, malitiæ pondus, quo deprimunt reprobi, De
qua dicitur: Iniquitas in talento plumbi sedet, quia iniquitate succensi, ut diuitijs abun-
dare possint, homicidia perpetrant. Vnde Geth iure sequit, quæ torcular interpretat:
Significat autem tribulationes præsentis uitæ, ubi torquentur electi ac reprobi. Et Ac-
caron uero, quæ sterilitas uel eradicatio dicitur, reprobrorum significat sterilitatem, qui
his uitijs insistunt: Et si in his perseuerauerint, eradicabuntur a terra uiuentium. Sed
hæ quinq; ciuitates munera aurea offerunt, quando auro spiritalis intelligentiæ instru-
cti, ab his uitijs per pœnitentiam declinantes, quæ in quinque sensibus corporis admit-
tuntur, diuinis testamentis se subdunt. Vnde necesse est, ut attendant ad mortem, ubi est
tristitia uera, & sterilitas perpetua, & sic se cohibebunt ab iniquitatibus. Sed quid ait iu-
xta historiam [ab vrbe murata vsq; ad villam, quæ erat absq; muro, & vsque ad Abel ma- ,,
gnum, super quem posuerunt arcam domini.] Abel magnū ciuitas est in termino Israel. ,,
Abel magnum idcirco uocatur, cum antea Bethsamis uocata sit, siue propter luctum su
per uiris Bethsamitis ibi factum, siue propter distinctionem ciuitatis Abel Bethmacha,
de qua exclamauit mulier sapiēs ad Ioab, dicēs: Qui interrogant, interrogent in Abela. 2.Regum.20
Sic itaq; intelligendum est, quod ab urbe murata usq; ad uillam, quæ est absq; muro, &
usq; ad Abel magnum dederunt mures. [Super quem], id est, super luctum [posue- ,,
rūt arcam domini, quæ erat vsq; in illam diem in agro Iosue Bethsamitis, & fuit ibi donec ,,
in Cariathiarim ducta est. Et percussit de populo septuaginta viros, & quinquaginta millia ,,
plebis. & reliq.] usquequo ait, ,,

Caput VII.

ET factum est ex qua die mansit arca domini in Cariathiarim, multiplicati sunt dies. ,,
Erat quippe annus vicesimus, & requieuit omnis Israel domus post dominum.] ,,
Quod enim dictum est, quia percussit de populo qui nō erant de stirpe Leuitica,
septuaginta uiros, & quinquaginta millia plebis, pro una eademq; re indifferēter accipi
tur: Nam & ex uno græco quod est λαὸς, solet utrunq; transferri. Sed in hoc uidet esse
distantia, quia in priore cōmate uersiculi, additum est uiros. LXX. sunt percussi, De ipsa
autem turba uulgari homines. L. millia, quod ne pateretur (in Exodo) populus à longe
stabat & orabat, solus Moyses ascendit ad dominum. Vnde in Hebræo ita habet, Et per-
cussit de populo. LXX. uiros, &. L. millia uiros, hos. LXX. uiros iudices. LXX. Hebræi in-
telliguntur, quorum merita & gloria quinquaginta millia uiri comparant: Sicut & de
Dauid dicit, Quia tu unus pro decem millibus computaris, quod dictum est. [quia ex ,,
qua die mansit arca domini in Cariathiarim, multiplicati sunt dies, erat quippe annus vice ,,
simus. & reliq.] Iarim ad octauum usq; annum regni Dauid, quando eam cōgregata po
puli frequentia, in Ierusalem adduxit, sint computandi. Inuenitur nanq; in sequentibus,
quia temporibus Saulis fuerat ablata de hac ciuitate, & allata in castra pugnante eo ad-
uersum Philistæos. Sic etenī scriptū est, Et ait Saul ad Achiam: Applica arcā dei. (Erat 1.Reg.14.
enim ibi arca dei in die illa, cum filijs Israel.) Et quia constat, quod Dauid eam in Ierusa- 2.Reg.6.
lem adduxerit cultam de domo Aminadab, in quam non illata esse perhibet, restat in-
telligi, quia in diebus Saulis relata de castris, & in præfata remansit illata ciuitate. Vnde
denuo regnante Dauid, afferetur in Ierusalem. Est ergo sensus memoratæ sentētiæ, quia
ex qua die mansit arca in Cariathiarim, erat annus uicesimus cū eam inde transferri tem
poribus Saul causa belli contingeret. Deniq; uicesimo pacto anno, translata est à Samu-
ele in Masphat. Et de Masphat transtulerunt eam, Samuel & Saul in Galgala. Inde trans
lata est à Saul in Nobee, de Nobee in Gabaa, de Gabaa ad Aiud in domum Obededom.
Inde transtulit in Sion. De Sion trāstulit eam Salomon in Sancta sanctorum, uel certe ui
cesimus erat annus, cum adhuc omnis domus Israel quieuisset post dñm, abiectis idolis ui-
delicet, illi soli seruiens. Quod in sequentibus dicit. [Abstulerunt filij Israel Baalim & ,,

" Astaroth, & seruierunt dño soli.] Quod ea facta sint toto tempore præsulatus Samuelis,"
Iosephus. qui (Iosepho teste) duodecim annis cõpletus est, & primo tempore regni Saul, qui (eo-
dem historico affirmãte) uiginti annis tenuit, nullus sanctæ historiæ curiosus ignorat.
Namq; postmodum cum recessisset spiritus domini à Saule, & agitaret eum spiritus ne-
quam, maxime ad persequendum Dauid innoxium & iustum, necesse erat partem mili-
tiæ uel plebis eius nullam, malitiæ illius extitisse complicem. His iuxta historiam præli
batis, quid mystice significet, quod arca uenit in Cariathiarim, & intulerunt eam in do-
mum Aminadab in Gabaa, & ex qua die mansit ibi multiplicati sunt dies, enucleare co
nabimur. Aminadab enim in cuius domum uenit arca, pater meus spontaneus interpre-
tatur. Significat populum gentium, cui dominus pater gratiam testamẽti contulit. Qui
Psal. 53. cum Psalmista dicere potest: Voluntarie sacrificabo tibi & cõfitebor nomini tuo domi-
ne, quoniam bonum est. Gabaa uero collis dicitur, animas significat humilium. De qui-
Psalm. 71. bus dicit: Suscipiant montes pacem populo, & colles iustitiam. Montes enim (Augusti-
Augustinus. no teste) maiores animæ sunt: colles uero minores. Seu etiam Gabaa, ubi Eleazar filius
Aminadab sacerdos constituit, ut custodiat arcam domini, interpretatur collis, uel subli
mitas. Eleazar adiutorium dicitur: & bene qui custodit arcam domini, adiutorium inter
pretatur, quia sancti uiri quicquid boni habent, non ad se, sed ad dominum referunt. Vn
2. Corin. 3. de Apostolus: Fiduciam talem habemus per Christum ad deum, non quod sufficientes si
mus cogitare aliquid à nobis, quasi ex nobis, sed sufficientia nostra ex deo est, & reliq. Ve
rum Cariathiarim, quæ interpretat uilla syluarum, significat sanctam ecclesiam, ex multi-
tudine gentium collectam. In qua postquam testamentum mansit, multiplicati sunt iu-
sti, qui ab ipso uelut dies illuminati sunt. Baalim, habentes, siue ascendẽtes, aut superio-
res interpretatur, quem filij Israel proiecerunt pariter cum Astaroth, idola gentium si-
gnificat, quæ proiecerunt credentes ex gentibus, post susceptionem arcæ testamenti. Seu
qui uerus Israel est, id est, uir uidens deum, aufert à se omnem facturam malignorum spiri
tuum, hoc enim interpretatur Astaroth. Aufert iactantiam atq; superbiam, & sic seruit
2. Corin. 6 deo soli, quia nulla societas est lucis, ad tenebras, nec ulla conuentio Christi ad Belial. [Di
" xit autem Samuel: Congregate vniuersum Israel in Masphat, vt orem pro vobis domi-
" num. Et conuenerunt in Masphat, hauseruntq; aquam, & effuderunt in conspectu domi-
" ni, & reliq.] Hic enim si præsumptio nõ uideatur (quia non plenius intelligimus) quid
est, quod aquam hauserunt & effuderunt in conspectu domini, quid Hebræorum tradi-
tio sentiat, sicut in quibusdam codicibus legimus, inserere nisi sumus. Tradunt enĩ quod
coram domino in eadem aqua, maledicta congesta sint, & sicut in lege mulier zelotypa,
hausta aqua probabatur, ita & hic idololatræ, hac aqua probati sunt. Hi uidelicet, qui
se idôla coluisse penitus denegabant. Tradunt etiam, quod quicunq; idololatra hanc
aquam gustasset, labia eius ita sibi adhærerẽt, ut nequaquam ea ab inuicem separare pos
set. Hoc indicio idololatra deprehendebatur, & interficiebatur. Quod & sequentia de-
" monstrant, in eo quod ait: [Iudicauitq; Samuel filios Israel in Masphat.] Iudi-
" care hoc in loco, idololatras secundum legem morti tradere dicit. Dicunt etiam qđ hoc
modo Moyses idololatras, qui uitulum fecerant, probauerit: quando arripuit uitulum
& cõbussit, contriuitq; usq; ad puluerem, & sparsit in aquam, & dedit ex eo potum fili-
is Israel. Nos iam illorum deliramenta omittẽtes: (quia utrum uerum sit ignoramus)
simpliciter intelligimus, quod tam sancto uiro conueniebat, ut plebem sibi commissam,
in iustitia & ueritate iudicaret, & summa prudentia gubernaret. Cæterum quid figura
significet, intimare breuiter aggredimur. Masphat enim quo congregatus est Israel, ubi
& aquam hausit, in conspectu domini: interpretatur intẽtio, sanctam significans ecclesi-
am, ubi uera est intentio, quæ melius põt per ipsm Masphat intelligi, in unitate fidei, sub
nouo sacerdotio, collectam, aquas lachrymarum hauriẽs, & p satisfactionẽ pœnitentiæ,
eas in cõspectu domini effundẽs. Quod autem Samuel propheta in eodem loco, hoc est
in Masphat, populum Israeliticum iudicabat, hoc indicasse uidetur, quod omnis prædi-
cator spiritalis, eos fideles maxime docere studet, quos in intentionem contemplatiõis

atq; ad amorẽ patriæ cælestis, intentos esse pspexerit. [Et ascenderunt satrapæ Philistinorũ ad Israel: Quod cum audissent filij Israel, timuerunt a facie Philistinorum: Dixerũtque ad Samuelem, Ne cesses pro nobis clamare ad dominum deum nostrum, vt saluet nos de manu Philistinorum. Tulit autem Samuel agnum lactentem vnum, & obtulit illũ holocaustum integrum domino.] Agnus hic in typo oblatus, populo dei uictoriam præstitit, quia uidelicet per passionem Christi, immũdis spiritibus superatis, pax reddita est fidelibus. Vnde & in sacra historia subiungitur, [Factum est ergo cum Samuel offerret holocaustum domino, Philistim inire prælium contra Israel. Intonuit autem dominus fragore magno in die illa super Philistim, & exterruit eos & reliq.] Tunc enim dominus fragore magno intonuit, quando per sanctos apostolos, sonum prædicatiõis emisit. Iuxta quod scriptũ est, Intonuit de cælis dominus, & altissimus dedit uocem suam. Sed Psalm. 17.
dum ista intonuit dominus, exterruit Philistim, & cæsi sunt à filijs Israel. Quia uidelicet immundi spiritus, prædicationibus sanctorum cedentes, à facie eorũ discesserunt, quod plenius in ecclesiastica historia declaratur. Vnde Bethchar ubi cæsi sunt, interpretatur domus agnitionis, siue domus agni, (ecclesiam præfigurauit) illius de quo Iohannes ait: Historia eccle. Iohan. 1.
Ecce agnus dei, ecce qui tollit peccata mundi. In qua, & à qua ecclesia, domino fauente, immundi spiritus, superati sunt. Et bene ait, [persecuti sunt eos vsq; ad locũ qui erat super Bethchar,] quæ interpretatur domus agnitionis, quia tandiu prædicatores persecuti sunt, quousq; omnis error expurgaretur, & uere deus agnosceretur. Sequitur: [Tulit autem Samuel lapidem vnum, & posuit eum inter Masphat & inter Sen, & vocauit nomen eius, Lapis adiutorij, & reliq.] Lapis enim iste, (quẽ Samuel inter Masphat, quæ interpretatur intentio: & Sen, quod dicitur dentium, ob signum uictoriæ posuit) quem alium nisi dominum nostrum Iesum Christum præfigurauit? qui secundum dicta prophetarũ, inter inuentionem ueteris testamenti, & euangelij prædicationem, positus, fidelibus suis, contra aduersarias potestates, dimicantibus, auxilium præstat. Ipse enim præfigurabatur in lapide, propter firmitatem: ipse significabatur in agno, propter innocentiam: siue, quia pro nobis est immolatus. Quod autem ait, [hucusq; auxiliatus est nobis dominus.] Ostendit, quia quicunq; hos terminos transcendunt, (sicut hæretici) auxilium dei non merentur. Quod autem ait, [erat pax inter Israel & Amorræum,] Hoc in futuro intelligere dabatur, quia postquam p passionem domini aereæ potestates uictæ cesserunt, usque populus ex circuncisione uidelicet & præputio credens, in ciuitate fidei sibi concordauit. Amorræus interpretatur amarus, uel loquens. Et Apostolus ait: Vos qui eratis longe, facti estis propè in sanguine CHRISTI. Ipse est enim pax nostra, Ephesi. 2.
qui fecit utraq; unum, & reliqua. Iste est Samuel qui inuocauit deum, sicut in sequentibus legitur, exaudiuit eum deus, & in tempore messis, pluuiam impetrauit. Pluuia enĩ in sanctis scripturis, uerba sunt euangelij, siue legis. Sicut & Moyses dicit: Expectetur sicut pluuia eloquium meum, & descendant sicut ros uerba mea. Deute. 32.
Hanc igitur pluuiam dedit mundo Christus in tempore messis, id est, quando gentes colligi oportebat, ut sicut frumentum horreis, sic intra ecclesiæ sinum congregarentur. [Iudicauit Samuel Israel cunctis diebus vitæ suæ, & ibat per singulos annos circuiens Bethel, & Galgal, & Masphat, & iudicabat Israel in supradictis locis.] Non enĩ uacat à mysterio, quod Samuel in supradictis locis conueniens iudicabat Israel: In hoc enim typum tenuit doctorũ in sancta ecclesia, & ut hoc manifestius pateat, manifestemus clarius: Bethel enĩ quæ interpretatur domus dei, sanctam significat ecclesiam, quæ domus dei dicitur, in qua dominus sua gratia uidelicet, in mẽtibus electorum habitare dignatus est. Iuxta quod ait: Et inambulabo, & inhabitabo in eis. Vnde & Galgal, quæ interpretatur reuelatio, eandem significat ecclesiam, de qua dominus dicit, Vbi fuerint duo uel tres cogregati in nomine meo, ibi sum in medio eorum, uidelicet per gratiam suæ reuelationis, ac præsentia suæ diuinitatis. Et Masphat, quæ interpretatur intentio, bene sequitur: quia uidelicet in supradicta ecclesia sancta dei, est pura in mentibus electorum intentio, qua semper esurit, & anhelat ad deum. In qua Samuel propheta iudicat filios Israel, uidelicet & doctor fide- 2. Corin. 6. Leui. 26. Matth. 18.

lis, fideles in ecclesia decernit. Vnde bene dicitur, quod reuertens habitat in Rama Samuel, ubi erat domus eius, quia uidelicet hoc indicasse uidetur, quod om̃is ecclesiasticus doctor, uir spiritalis in ecclesia, licet semper in altitudine contemplationis, (hoc enim significat Rama, quæ interpretatur excelsa mente.) habitare delectetur, per actiones tamen compassionum, ad infirma membra ecclesiæ condescendere, non renuit, & quasi populum Israel iudicat, dum creditam sibi plebem, ad tenendam unitatem fidei, & cæteras uirtutes operandas, sua exhortatione instituit & docet: seu qui iudex alieni delicti efficitur, & iudicium exercet in domo dei: non proterua & maleuola mente, sed secundum quod sacra scriptura reuelat, agere debet: & ad domum proprij pectoris & conscientiæ tandem redire, & hostias bonæ uoluntatis deo immolare.

Caput VIII.

" Congregati ergo vniuersi maiores natu Israel, uenerunt ad Samuelem in Ramatha, dixeruntq; ei: Ecce tu senuisti, & filij tui non ambulant in vijs tuis, cõstitue nobis regem, vt iudicet nos, & cæt.] Quid enim significabat quod seniores Israel reprobato Samuele propheta, regem sibi petierunt: nisi hoc, quod in aduentu saluatoris impletum esse cognoscimus: quando scribæ & pharisæi, repulso domino Iesu Christo uero sacerdote, peccati regem sibi elegerunt, clamantes: nõ habemus regem nisi Cæ-

Iohan. 19. sarem. Vnde Samuel, qui interpretatur nomen eius deus, reprobatus à senioribus Israel, dominum ac redemptorem significat. Saul uero (qui dicit petitus seu petitio, eo quod à populo postulatus legitur) Barabbas intelligitur, quem dimitti sibi petierunt: qui Saul filius Cis, filius Abiel fuisse legitur. Cis enim interpretatur durus uel uomens. Abiel uero pater meus dicitur, quorum nominum interpretatiões, ad duritiem, & ad uomitum malitiæ Iudæorum pertinent: qui deum patrem confitentes, filium in passione negauerunt: Dicentes, Tolle hunc, & dimitte nobis Barabbam: non intelligẽtes, quia qui negat filium, negat & patrem, qui misit illum.

Caput X. & IX.

" Tulit autem Samuel lenticulam olei, & effudit super caput eius, & deosculatus est eum, & ait: Ecce unxit te dominus super hæreditatem suam in principem.] Sciendum est, quod Saul non unius semper personæ gestauit figuram: sed aliquando Iudæorum typum, ob superbiam, & aduersus deũ inuidẽtiam, sicut superius tetigimus, & in futuro demonstrabimus. Aliquãdo domini nostri Iesu Christi, propter unctiõem regni, atq; altitudinem staturæ, & propter principatũ. De quo Isaias ait: Factus est prin-

Isaie. 9. cipatus eius super humerum eius. Aliquando uero principem seculi huius, propter elationem cordis & humilium oppressionem: sicut in sequentibus declarabitur. Sed in hoc loco, ubi à Samuele unctus legitur, ipsum Christum dominum scilicet saluatorem designat. Sicut enim Saul cum asinas patris sui, quæ deerant quæreret, in regno assumptus est: simili quoque modo dominus & saluator noster, postquam à patre suo missus, ad o-

Matth. 15. ues quæ perierant domus Israel, uenire dignatus est: super cunctum populum suum, ab

Psalm. 2. eo in regem tantum constitutus est. Sic ipse ait: Ego autem constitutus sum rex ab eo, super Sion montem sanctum eius: hoc enim præfigurabatur per asinas propter simplicitatem, quod & per oues, propter innocẽtiam. Armus quem Saul accepit, (sicut superius legitur) principatum significat domini nostri quem accepit. Qui à Samuele unctus dicitur, quia à deo patre unigenitus filius spiritali unctione, delibutus legitur: De quo

Psalm. 44 Psalmista: Propterea unxit te deus, deus tuus. & reliq. Omnes enim retro olim reges Israel, ob unctionis sacramentum, in typo saluatoris, Christi sunt appellati. Vnde & Dauid ait ad eum qui se finxerat Saul occidisse: Quomodo non timuisti manum tuam mit-

2. Reg. 1. tere in christum domini? Sed bene ait, quod ab humero sursum, Saul supereminebat

Psal. 88. omnibus, iuxta spiritalem intelligentiam: quia caput nostrum sursum est supra nos, quod est Christus. Et bene dictum [non erat melior illo], et Psalmista: Quis in nubibus æquabitur, aut quis similis erit deo inter filios dei? Hic enim non seriem historiæ secuti, sed spiritalis intelligentiæ sensum continuatim describere conati sumus.

Cæterum quia parum historiam prætermisimus, ad eam insinuandam apostrophen
facere decreuimus, ait eñ sacra historia, [Dixitq; Saul ad puerum suum, Ecce ibimus.
Quid feremus ad virum dei? & reliqua.] Non enim putabat Saul sibi asinas à Samue-
le aliter indicari, nisi pretio diuinatiõis, de quo puer ait: (cum à Saule audisset, panis de-
fecit in sitarchijs nostris.) [Ecce inuenta est in manu mea quarta pars stateris argẽti, de-
mus homini dei.] Ideo ait, quid feremus ad uirum dei? Quod autem Sauli inquirẽti de
Vidente, responderint, dicentes: [Festina nunc, hodie enim venit in ciuitatem, quia sacrifi
ciũ est hodie populi in excelso.] Sacrificiũ in hoc loco, put aliq intelligi uolunt, prandiũ
intelligitur, quod præparauerat Samuel populo in Calendis, quia sequit: [Neq; enim
comesturus est populus, donec ille veniat, quia ipse benedicet hostiæ, & deinceps comedẽt
qui vocati sunt.] Cæterum si quis simpliciter de hostijs immolatis, ac sacrificijs intelli-
gere uoluerit, nos non inhibemus. Dixitq; Samuel ad Saul, [Ascende ante me in excel-
sum, vt comedas mecũ hodie, & dimittã te mane, & omnia quæ sunt in corde tuo, indicabo
tibi.] Hic enim si non displicuerit (sicuti scriptum inuenimus) traditionem Iudæorum
inserere præsumimus. Erat eñ in corde Saul (sicut ipsi tradunt) quod rex futurus esset,
quia uiderat per uisum se in uertice arboris collocari, quæ uisio signum regale erat. De
nique non tantummodo de asinis quas perdiderat, in corde tractabat, quia cum dictum
sit, [& omnia quæ sunt in corde tuo indicabo tibi,] Statim per partem coniunctionis co
pulatiuam, & distinguendo copulauit, dicens: [& de asinis quas perdidisti nudiustertius
ne solicitus sis, quia inuẽtæ sunt.] Et illud: [Et cuius erũt optima quæq; Israel? nonne ti
bi & omni domui patris tui?] Tales enim & huiusmodi traditiones Iudæorum, de apo-
cryphis libris eorum prolatæ sunt, quos secum reconditos habent, quæ in nostris non ha
bentur. Et ideo à quibusdam recipiuntur, non propterea ut illos approbent, sed ea quæ
necessaria sunt, ad confirmandum recipiunt: Quod & Paulus Apostolus in epistolis suis Titi.1.
nõ solum de Hebræorum libris apocryphis, uerumetiam ex poëtarum ac comicorũ gen- 1.Corin.15.
tilium, ubi oportunum uidit, exempla protulit. Non ut omnia eorum commenta appro
baret, sed oportuna ubi necessarium uidit, inseruit. Hinc est quod Iudas apostolus in epi
stola sua ex ijsdem libris, exemplum intulit, dicens: Prophetauit autem de his septimus Iudæ.1.
ab Adam Enoch, dicens: Ecce uenit dominus in sanctis millibus suis facere iudicium con
tra omnes. Quod ex prædictis libris sumptum est, sed quia uerũ est, non est reijciendum.
Non tamen omnia approbanda sunt, sed necessaria accipienda. Sic etiam traditiões nõ-
nullæ oportune assumendæ sunt. [Cumq; abieris inde, & vltra transieris: & reliqua usq;
quo ait: inuenient te tres viri ascendentes ad deum in Bethel.] Hi uiri causa orationis
ibant in Bethel, ubi Iacob lapidẽ erexerat. [Post hæc venies ad collẽ dei, vbi est statio
Philistinorum.] Collis dei locus erat, ubi prophetæ habitabant. [Et cum ingressus fu
eris in vrbem, obuiam habebis gregem prophetarum descendentium de excelso, ipsosq;
prophetãtes, & insiliet in te spũs domini, & prophetabis cum eis, & mutaberis in virum aliũ.
Quando ergo euenerint signa hæc omnia tibi, fac quæcũq; inuenerit manus tua, quia dñs
tecum est: & insiliet in te spiritus domini, & prophetabis cum eis.] Prophetasse eum ibi Iu
dæi dicunt: de futuro seculo, & de Gog & Magog, & de præmiis iustorum, & pœna im
piorum. Nam quia spiritu domini impulsus prophetauit, de aduentu Christi, & salute
hominum, prophetasse non dubiũ est, [quando ergo uenerint signa hæc omnia tibi, fac
quæcunq; inuenerit manus tua, quia deus tecum est.] Acsi diceret, his signis nosse pote
ris, quia deus te regem fieri uoluit, & idcirco ad omnia quæ tibi agenda sunt, regaliter
age, quia deus tecum est. [Videntes autem omnes qui nouerant eum heri & nudiuster
tius, quod esset cum prophetis & prophetaret, dixerunt ad inuicem, Quænam res accidit
filio Cis? Num & Saul inter prophetas? Responditq; alius ad alterum, dicens: Et quis pa
ter eorum? & reliq.] Bene ait Saule prophetante cum cæteris, [Et quis pater eorũ?]
Acsi diceret, & quis maior illo in dignitate & sapiẽtia? optime enim potest inter prophe
tas uersari, & pater eorum, id est, magister uocari, qui tam doctus & sapiens est. Pater,
magister uocat, sicut Eliseus Eliam patrem, id est, magistrum uocat, Pater mi, pater mi,

Iob.34 currus Israel & auriga eius. Et in libro Iob: Heliu, Eliphaz patrem, id est magistri si uo-
cat, hoc modo, Pater mi, probetur Iob usq; ad finem. Quod autem Saul ita inuenit, sicut
Videns prædixerat: significat, quia omnia ita euenerunt Christo, sicut libri legis & pro-
phetarum olim prædixerunt, licet de Iudæis uelint intelligi, quibus prospera seu aduer
sa ita euenerunt, sicut prædixerat.

Caput XI.

Ascendit autem Naas Ammonites, & pugnare cœpit aduersum Jabes Galaad.
Dixeruntq; omnes viri Jabes ad Naas: Habeto nos fœderatos, & seruiemus ti
bi. Et respondit ad eos Naas Ammonites: In hoc feriam vobiscum fœdus, vt
eruam omnium vestrum oculos dextros.] Verum quia historia manifesta est, spiritalem
intelligentiam breuissima insinuatione enucleare aggredimur. Naas enim qui interpre
tatur serpens, significat diabolum: non solum quia lubricus & tortuosus est, sed quia pri
mum hominem per serpentem decepit. Ipse ascendit ad præliandum contra Iabes, q in
terpretatur sensus, quia diabolus semper sensum diuinæ cognitionis & bonitatis aufer-
re ab hominibus conatur. Galaad uero, qui dicitur aceruus testimonij, illos significat: q
eruditi sunt in ecclesia testimonijs diuinarum scripturarũ. Quorum oculos dexteros eru
ere cupit, uidelicet illuminationẽ fidei, & prædicationis auferre satagit. Sed hos Saul, ui
delicet dominus ac redemptor noster liberat cum exercitu suo: id est, auxilio angelorum
seu prædicatorum suorum, qui in Bezec populum enumerat. Bezec enim egestas inter-
pretat, quia in egestate præsentis uitæ, nouit dominus qui sunt eius. Et apud ipsum est
certus numerus electorum, quos ad prælium contra diabolum excitat. Nam possumus
ad hæreticos referre, qui populus est mœroris, qm̃ gaudium spiritussancti non habent.
Disponit eorum peruersitas in hoc fœdus cum populo ecclesiæ, ut eruat oculos dextros,
id est, sensum uel uisum sanæ orthodoxæ fidei auferat. Et uult ut sinistrũ habeant, id est,
peruersum sensum, & praua sentiant. Sed populus fidelis aceruum testimoniorum diui-
narum scripturarum congerit, unde suis hostibus resistat, emittit in uniuersos terminos
Israel, hoc est, ad doctores ecclesiæ: quatenus sibi opem ferant, & scutum fidei contra ho
stes ex aduerso opponant.

Caput XII.

Dixit autem Samuel ad populum: Venite & eamus in Galgala, & innouemus ibi
regnum. Et reliq. usq; quo ait: Misit dominus Jerobaal & Bedan & Barac et
Jephte & Samuel, & eruit vos de manu inimicorum vestrorum.] Prius em̃ an-
tequam superiora pandamus, dicendum est, quis fuerit iste Ierobaal, & Bedan. Ierobaal
ipse est Gedeon, qui cum trecentis uiris superauit Madianitas. Bedan uero (ut quibus-
dam placet) ipse est Samson. Cæterũ iuxta altiorem intelligentiam, Galgala ubi Samu-
el innouauit regnum, ac redarguit filios Israel, quæ interpretatur reuelatio: significat re
uelationem & illuminationem fidei in nouo testamento, ubi uetus regnum in nouũ cõ-
mutatum est. De qua mutatione superius iam diximus, ubi de Heli & filijs eius repro-
batis, & electione Samuelis descripsimus. De abiectione Saul & cõstitutione Dauid, do
mino fauente, in posterum dicturi sumus. Verum in hoc quod Samuel filios redarguit,
iuxta moralem intelligentiam typum tenuit spiritalium doctorum: qui in semetipsis de
licta grauia non habent, quæ redarguant: sed aliorum peccata absq; detrectatione feriũt.
Ecclés.12. De his enim talibus per Salomonem dicitur: Verba sapientium quasi stimuli, & quasi
claui in altum defixi. Bene ait, uerba sapientium sicut stimuli & quasi claui in altum defi
xi: quia peccata hominum nesciunt palpare, nec molli manu attrectare lasciuia: sed aspe-
ræ inuectionis increpatione, corrigere: & errantes pœnitentiæ dolorem & uulnus infi-
gere. Si cuius igitur sermo non pungit, sed oblectationi est audientium, iste non est ser-
mo sapientis. Hinc est quod Iohannes Iudæos gloriantes redarguit dura inuectione, di-
Matth.3. cens: Genimina uiperarum, quis demonstrabit uobis fugere à uentura ira? Deniq; possu
mus & aliter hanc sententiam breui indagatione innuere, quo ait dicens: Verba sapienti
um sicut stimuli &c, Quia & ad conuersionem prouocant, & firma sunt, & in nullo ober

rant:quia sancto spiritu prophets & apostolis inspirata, ad eos usque peruenerūt, & ideo solida radice fundata sunt. Vnde & in eodē uersu subiungit: Quæ p magistrorum consiliū data sunt a pastore uno: uidelicet a pphetis p quorum consiliū sunt plata, & a pastore uno, id est spū sancto inspirata. Quisquis enim his est instructus, & spū diuino illustratus, pōt corrigere (si, inquantum humana fragilitas non obsistat, se a peccatis continuerit) aliorum peccata. Quia ille iuste redarguit, in cæteris malum eorum, qui spūaliter uiuens, de pprio delicto reprehendi a quoquam non pōt. Scriptum namque est: Spiritalis omnia iudicat & ipse a nemine iudicatur. Innocens enim esse debet ab omni delicto, qui cæteros iudicat p scelere ipsorum, sicut & Samuel fecisse legitur: qui etiam tales pluuiam de cælis, id est, scientiam prædicationis ex libris prophetarum. de quibus scriptum est: Iudicium positum est & libri aperti sunt: proferunt & corda hominū (ut fructus fidei, ac bonorum operum gignere possint) diffundunt: ut eos, quia malum se egisse cognoscunt, terreant. Deinde sequitur, qualiter Samuel dum quereretur de principatu, & populus deprecaretur, dicens: [ne cesses orare pro nobis. Rñdens ait, Absit a me hoc peccatum in dño, vt cessem orare pro vobis.] Hic namque perfecta benignitas sanctorum, olim in Samuele demonstrata est: Illa uidelicet de qua dñs ait: Diligite ini, uestros, & orate p perseq. & calumniantibus vos. 1. Corin. 2. Daniel. 7. Matth. 5.

Caput XIII.

Filius vnius anni erat Saul, cum regnare cœpisset, duobus aūt annis regnauit super Israel.] Non de Isboseth filio Saul tantum, sed de eodem Saule hoc dictum est. Sic enim erat innocens Saul qñ regnare cœperat, sicut filius unius anni est, & in innocentia pseueraret. Et qa in eadē innocentia duobus annis regnauit & humilitate bene dicitur tanquam filius unius anni fuisse. Cæteri uero quibus regnauit indigne, calculo nō hic comprehenduntur. Sed si uoluerit qs intelligere p anticipationem de Isboseth, (eo q in sequentibus legatur, quadraginta annorum erat Isboseth cum regnare cœpisset, & duobus annis regnauit, & a morte Heli usque ad Saul omne tpš. XL. annorum est) non prohibemus, quia & intelligi ualet. [Et percussit Jonathas stationem Philistinorum quæ erat in Gabaa. Quod cum audissent Philistim, Saul cecinit buccina in omni terra, dicēs: Audiant Hebræi & vniuersus Israel. Et reliq.] Quod em ait, Quod cum audissent Philistim, Saul cecinit buccina &c. Sic intelligendū est: Quod cum audissent Philistim, subauditur, conturbati sunt, Saul cecinit buccina. Hæc buccina signum uictoriæ, & exhortationis fuit, ut audirent, & noscent Hebræi conturbatos, superatos esse Philistæos. Propterea sequitur: [Et vniuersus Israel audiuit huiuscemodi famam, percussit Saul stationem Philistinorum.] His rebus compertis, confortatus est Israel: propter hoc & sequitur: [Et erexit se Israel aduersus Philistæos.] Id est, uiriliter cœpit agere contra eos. [Quod cum vidissent viri Israel se in arto positos (afflictus est enim populus) absconderunt se in speluncis, & in abditis, in petris quoque & in antris, & in cisternis. Et reliq.] Si enim se abscōdit Israel in præfatis locis, animum pulsat, quid est quod historia subiungit. [Hebræi autem transierunt Jordanem.] Quod nos aliter intelligere non possumus, nisi illos sentiamus, qui se subtraxerant a Saule timore perterriti, & ad Philistim transierant. Sed postea audientes quod Philistim fugissent, sociauerunt se cum suis in prælio. Quid enim hoc significet q reuersi fugitiui sociauerunt se cum suis in prælio, dicemus in posterum. [Cumque adhuc esset Saul in Galgala, vniuersus populus perterritus est, qui sequebatur eum. Et expectauit septem diebus iuxta placitum Samuelis, & nō venit Samuel in Galgala. Dilapsusque est populus ab eo. Ait ergo Saul: Afferte mihi holocaustum & pacifica. Et reliq. usque quo ait: Dixitque Samuel ad Saul: Stulte egisti, nec custodisti mandata domini dei tui, quæ præcepit tibi &c. [Verum iam superius dixerat, Et descendes ante me in Galgala. Ego quippe descendam ad te, vt offeras oblationem, & immoles victimas pacificas. Septem diebus expectabis donec veniam ad te, & ostendam tibi quæ facias.] Videtur quibusdam, inculpabiliter Saul obtulisse holocaustum, cum Samuel ab eo expectatus, iuxta placitum septem dierum non uenerit. Quod qui hunc locum bene distinxerit, inueniet eum non immerito culpatum fuisse, & inobedientem redargutum,

» Locus autem hic apud quosdam ita distinguitur: [Et descendes ante me in Galgala.
» Ego quippe descendam ad te. Et postea subinfertur, Ad offerendas oblationes, & im-
» molandas victimas pacificas, septem diebus expectabis donec veniam ad te, et osten-
» dam tibi quae facias.] Non ergo Samuel suum praestolari aduentum Sauli septem dierum tempore praecepit, sed ad offerendas oblationes & immolandas uictimas pacificas, se ab eo eisdem septem diebus uoluit expectari: quod ille nequaquam fecit, & ideo merito culpatur, & stultitiae elogio denotatur, indiscreta Saulis oblatio: ob hoc quod obedientiae praeceptum praeuaricatus est, à deo accepta non est. Quia enim prophetae praeceptum parum perpendit, deum qui loquebatur in propheta, contempsit, dicente domi-
Luce.10. no: Qui uos audit, me audit: & qui uos spernit, me spernit. Vnde audiuit: [Sed nequa-
» quam regnum tuum vltra consurget. Quaesiuit dominus sibi virum iuxta cor suum, & prae-
» cepit ei dominus vt esset dux super populum suum: eo quod non seruaueris quae praecepit dominus.] Reprobatio Saulis, futuram praefigurauit ablationem regni Iudaeorum. Quod autem Dauid superstes el factus est, hoc indicat, quod dominus Iesus Christus per nouum testamentum in ecclesia regnaturus populo Iudaeorum successurus erat. [Por-
» ro faber ferrarius non inueniebatur in omni terra Israel. Cauerant enim Philisthim, ne
» forte facerent Hebraei gladium aut lanceam. Descēdebat ergo omnis Israel ad Philisthim,
» vt acueret vnusquisque vomerem suum & ligonem & securim & sarculum. Retusae itaque erant
» acies vomerum & ligonum & tridentium & securium. Et reliqua.] Philistim qui & Allophyli (licet plurimis in locis sanctarum scripturarum, aliud atque aliud, multis modis allegorice significent), hoc in loco omnium haereticorum praefigurant cateruas: quae pari consensu impietatis, aduersus ecclesiam dei conspirantes, propter multitudinem populi sibi consentientis, & mundi huius potestatibus fidentes, eandem ecclesiam dei, a suis fidelibus depopulari conantur: quorum multitudinem infirma membra ecclesiae pertimescentes, plerique ex ipsis abiurata fide ab ecclesiae unitate discedentes, eisdem haereticis sociantur. Alij uero sub silentio sese occultantes, dum fidem suam palàm confiteri metuunt, quasi in speluncis & cauernis terrae latitant. Philistim quorum ingens numerus esse perhibetur, omnium haereticorum magistros figurasse non dubium est. Qui propter uarias sectas, quasi discolores equi, uno impietatis uinculo colligati, in huius mundi campos dissolutis habenis, ad decipiendos seu opprimēdos quos possunt, discurrit. Sex millia equites, elatos exprimunt mundi: qui de carnali potentia tumidi, haereticorum adiutores existunt. Reliqua uulgi multitudo, ingentem innuit uulgi plebem, quam haeretici callidis persuasionibus deceptam sibi aggregant. Sexcenti uiri, qui cum Saul remansisse narrantur, catholicorum uirorum formam praedixisse possunt, qui per unitatem fidei Christo domino, uelut Saul, adhaerentes, nullis malorum persuasionibus, seu terroribus, ab eo recedunt. Fabri ferrarij, alegorice, uiros significant spiritales in ecclesia: qui tempore pacis (cum desint qui inquietent) per securitatem mentis, seu incuriam, ab spiritali inquisitione torpentes, quasi non sint, dum inexercitati ad respondēdum hostibus fidei parati nequaquam sunt. Vomeres uero atque ligones, seu caetera ferramenta, spiritaliter testimonia, seu sententias indicant sacrae legis: quibus testimonijs sacerdotes ecclesiae, in pace eiusdem ecclesiae, ad eruditionem tantummodo populi fidelis, quasi ad agri culturam, iuxta historiae simplicitatem, utuntur. Quae testimonia, acsi ferramenta sint (si quando, permittente deo, haereticorum bella aduersus ecclesiam consurrexerint) ad exercendos uidelicet atque probandos fideles suos, uiri ecclesiastici, subtili inquisitione ea perscrutando, & spiritali acumine acuendo, uelut in gladios uertunt: per quos & hostes fidei prosternunt, & tam se quàm caeteros fideles, ab eorum persecutione, siue persuasione defendunt. Praecepta quippe diuinae legis atque testimonia, & ferramenta sunt in pace ecclesiae, & arma in tempore belli. Et ut manifestius fiat quod profertur: In pace ecclesiae praesules eius seu sacerdotes, simplici praedicatione, populum sibi creditum, fide informantes, non alta de deo, neque incapabilia illis proponūt, sed ut simpliciter credant, in patrem & filium & spiritumsanctum, essentialiter unum & uerum deum, trinum uero p-

sonaliter. Si autem quicunq; hæreticus Sabellianæ partis assertor dicat, quia in deum si-
cut una deitas, ita & una persona credenda est, non tres: id est, ut ipse credatur pater, qui *Sabelliani hæretici.*
& filius: & ipse filius, qui & pater: sicut Sabellius impie prædicabat. quid tunc agendũ
erit uiris ecclesiasticis, nisi ut & ipsa sacra scriptura contra huiusmodi assertorem proba-
re queant, quomodo deus omnipotẽs unus sit in natura, trinus uero in personis. Rursum
tempore quieto, nil amplius doctoribus ecclesiæ catholicæ plebibus, qui præsunt, præ-
dicare conuenit: quam ut credant patrem & filium & spiritumsanctum, unius substan-
tiæ atq; deitatis. Filium uero non aliunde, quàm de patris substantia genitum, sine initio,
ac per omnia patri similem & coæqualem. Spiritum uero sanctum, ex patre & filio pro
cedentem, unius substantiæ cum ijs à quibus procedit. Si uero contra huiusmodi ueridi-
cam prædicationem, prouenerit, ut quispiam Arrianæ partis assertor dicat: non ita est ut
prædicatis, sed sicut tres personas in deum confitemini, ita & tres substantias in eum uo-
bis credere oportet. Filium quoq; non de substantia patris substitisse, sed ex nihilo crea-
tum: similiter & spiritumsanctum non deum, sed creaturam credere oportet. Quid con
tra huiusmodi impium prædicatorem, uir ecclesiasticus, facturus erit? nisi ut ex utroque
testamento proferat documenta, atq; uelut ferramenta acuat diuina testimonia, per quæ
& illa quæ prædicat, defendere ualeat, & contra dicentes refutare. Rursum tempore trã
quillo, nil amplius de dei filio sacerdotibus ecclesiæ prædicare conuenit: quàm ut creda-
tur uerus deus ex substantia patris sine tempore ineffabiliter natus, & uerũs homo (pro
nostra redemptione) de substantia matris temporaliter creatus & natus, gemina substã-
tia, singulari uero persona. Consubstantialem patri secundum diuinitatem, consubstan-
tialem uero matri iuxta humanitatem. Vnum eundemq́; in singularitate personæ. Con-
tra quã fidẽ si ecõtrario diuersi occurrãt: unus uidelicet ꝗ ita duas naturas in filio dei cõ
fundat atq; permisceat, ut inter deum & hominem nullam esse differentiam astruat: sed
hoc esse deitatem, quod & humanitatem in eo: sicut & Euthitiani, & eorum similes hæ *Euthitiani*
retici impie defendere contendunt. Rursum alius ex aduerso prosiliat, qui sicut duas in *Nestoriani*
eo naturas, ita & duas personas affirmare uelit: sicut Nestoriani. Iterum tertius uel quar *Manichæi*
tus occurrat, unus uidelicet qui eundem filium dei dicat in ueritate deum esse, hominẽ *Priscillianista*
uero in phantasia fuisse, quemadmodũ Manichæi & Priscillianistæ dicere ausi sunt. Ali *Fotiniani*
us autem qui illum purum hominem fuisse, absque deo, contendat: sicut Fotiniani. Rur-
sum alij atq; alij existant, qui eum, hoc est, filium dei, nihil de matre assumpsisse, nec eius-
dem naturæ fuisse, ex qua & nos sumus: sed nescio quam imaginariam carnem in mũdo
gestasse: & cæteri plurimi, quos omnes memorare, nimis prolixum est, & non necessari-
um: contra quos omnes hostes fidei, quid ecclesiasticis uiris agendum est? nisi ut ex utro
q; testamento diuersas sententias atq; testimonia, quasi uaria ferramenta liment, exacu-
ant, atq; elucident, per quæ & ea quæ credunt ac prædicant, defendere queant, & adner
sarios suos, aut confodiendo sibi substernere, aut certe terrendo in fugam cõuertere. Hoc
quippe modo, & contra diuersas quæstiones, quæ in ecclesia, per contentionis uitiũ ori-
untur, dei sacerdotibus omni circũspectione agendum est. Et aduersus uarias hæretico-
rum nouitates, omni studio uigilandum, ne fides ecclesiæ, uelut ædificij fundamentum,
per eorundem hæreticorum, impetum, quasi impulsu uentorum labatur atq; subruatur.
Quod autem ait scriptura de Israeliticis uiris, [Descẽdebat ergo omnis Israel ad Phili »
stim, vt acueret vnusquisq; vomerẽ suũ & ligonẽ & securim, &c.] Hoc nõ absurde intelligi »
datur, quia controuersia hæreticorum, exercitia sunt catholicorum: & malorum conten
tio, bonorum acuit sensum: & aduersitas impiorum, sinistra sunt arma iustorum. Quod
tamen hæretici, uelut Philistim, omnibus modis cauent, ne pro eorum occasione, uiri ca
tholici arma possint habere spiritalia. Caput XIIII.

ET accidit quadam die, vt diceret Jonathas filius Saul ad adolescentem armige- »
rum suum: Ueni, & transeamus ad stationẽ Philistim, quæ est trãs locũ illũ &c.] »
Pendet enĩ hæc sentẽtia ex supioribus. Ionathas uero cuius nomẽ sonat colũbæ
donũ, sanctorũ uirorũ spiritaliũ, ꝗ in ecclesia dono spũssancti repleti sunt, gestauit figurã:

per quos dominus hæreticorum conuentus disturbat, dissipat, atque in fugam uertit. Armiger autem eius, eorum sanctorum uirorum præfigurauit discipulos, qui illorum exempla atque doctrinam sectantes, & indiuidue illis adhærentes, quasi eorum arma portant. Quod autem idem Ionathas & armiger eius aduersus Philistim, non per planiora leniaque loca, sed per saxosa & ardua iter arripiunt, illud allegorice signat, quod non illi sacerdotes (qui intra ecclesiam, latam & spatiosam uiam, per dissolutam uitam, ambulant) hostibus fidei contraire queunt, neque cum illis spiritaliter dimicare, sed illi potius qui per artam & angustam uiam gradientes, inter utrunque testamentum, atque inter prospera & aduersa, quasi inter duos scopulos dextra læuaque incedunt: qui armis sanctarum scripturarum muniti, non procliuius ad ima, sed mentis alacritate, ad altitudinem contemplationis toto adnisu conscendere nituntur. Illud uero iter quod Ionathas armigero suo proposuit, ut nisi ipsi prius ab hostibus prouocati forent, nequaquam ad eos transirent, sed quieti subsisterent. Hoc nobis per huiusmodi iter, signum, sacra scriptura typice innuit: ut ne quis ex catholicis aduersus hæreticos prior contentionis arma commoueat, nisi ab ipsis prius ad certamen prouocatus fuerit: quia non per catholicos, sed potius per hæreticos, cõtentionis bella in ecclesia exordium sumunt. Quod autem Ionathas & armiger eius prima congressione aduersus Philistim, non alio in loco, quàm in agro culturæ dedito, confligentes, uiginti numero prima fronte ex hostibus prosternunt. Illud figuraliter significare uidetur, quod his doctoribus hæretici cedunt atque succumbunt, qui intra limites ecclesiæ positi, à meditatione legis, uelut ab agri cultura non recedunt. Sequitur:

[Sed et Hebræi, qui fuerant cum Philistim heri & nudiustertius, ascenderantque cum eis
" in castris, reuersi sunt ut essent cum Israel, & reliq. usque quo ait: Nuntiauerunt autẽ Sau-
" li, dicentes quod populus peccasset domino, comedens cum sanguine. Qui ait: Præuari-
" cati estis. Voluite ad me iam nunc saxum grande.] Nam antequam spiritalem figuram
" aggrediamur enucleandam, manifestandum est, qd est quod scriptura dicit de Ionatha, Illuminati sunt oculi eius, & quid significet iuxta historiam, quod dicit, comedisse populum cum sanguine. Quid est quod sacra scriptura ait, Illuminati sunt oculi Ionathæ, propter gustum mellis? nunquid antè cæcus erat? Minime. Sed illuminati sunt utique, non ad uidẽdum, quia antè uidebat: sed ad discernendum, quia uetita tetigerat. Sicut de primis hominibus legitur, qui mox ut prohibita gustauerunt, apertos habuisse oculos referuntur,

Genesis. 3. ad discernendum uidelicet inter bonum quod amiserant, & malum ad quod ceciderant. Cæterum aliqui aliter intelligi uolunt. Aiunt enim quod ex nimio calore oculi, & exercitio prælij ac itineris, reuerberati erant, & nimio ieiunio fatigatus, non solum corpore, sed & mente fortassis defecerat, ubi sunt oculi interioris hominis: Et ideo cum gustasset gustum mellis, illuminatus dicitur: quia non solum oculi ex refectione corporis (inquiunt) clarius uidere cœperant, sed & interius mens clarior confortata dulcedine mellis, ac promptior resumptis uiribus ad persequendum aduersarios extitit. Vnde & ipse ait: [Turbauit pater meus terrã. Vidistis ipsi, quia illuminati sunt oculi mei, eo quod
" gustauerim paululum de melle isto, quanto magis si comedisset populus de præda inimico-
" rum suorum quam ceperat?] Nam quod ait, [Turbauit pater meus terram.] de patra-
" ta uictoria intumuit, & ideo de indicto ieiunio patrem suum reprehẽdit. Denique quod sequitur, [Et uersus ad prædam defatigatus populus, tulit oues & boues & uitulos, & ma-
" ctauerunt in terra. Comeditque populus cum sanguine.] non fecit populus irritum iura-
" mentũ. Quod enim Saul adiurauerat, dicens: [Maledictus uir qui comederit panem
" usque ad vesperam, donec ulciscar de inimicis meis.] ideo dixit, quia uictoria iam potiti erant: sed peccasse domino, & cum sanguine comedisse dicitur, quia contra legis præceptum antequam sacrificium uespertinum perageret, comederunt. Sic itaque usus erat, ut quando homicidium ab eis, aut in suis, aut in exteris fiebat, nõ comederent anteq̃ sacrificiũ uespertinũ pro eis fieret. Aliter, peccasse dño & comedisse cũ sanguine dicunt, quia mactatis uictimis, nõ obtulerunt ad sanctuariũ sacerdotibus, iuxta legis præceptũ, adipẽ & sanguinẽ, cũ uidelicet sanctuariũ secũ haberent. Qñ locus sanctuarij procul erat, iubet

sanguis uictimarum in terram fundi, de his uidelicet uictimis, quas ad suos esus præparabant, quando uero sanctuarium præsens erat, sanguis hostiarum sup altare domini iubet fundi. Sicut est illud in lib. Deuteron. Sanguinem hostiarum tuarum fundes in altari, carnibus asit ipse uesceris. Quod quia præfatus populus nō fecit, peccasse dicit dño, & id circo dicit cum sanguine comedisse. Siue quia retro olim p legē mystice præceptum fuerat, ut ne qs de filijs Israel ouē uel bouē aut capram, uel quodlibet animal, qd dño offerebatur, in castris immolarent, sed ad ostium tabernaculi uniuersa ducerent, & ibi omnia occiderent. Quod quia non fecerant, comedisse passim occidendo referuntur cum sanguine. Licet iste sensus posterior quibusdam placere uideatur: superiores uero, quos posuimus, magis (ut nobis uidetur) historiæ congruunt. Non ideo dicimus, ut istum refragemus, aut inhibeamus sensum, cum maxime spiritali sensui (de quo in sequentibus, domino duce, dicturi sumus) conuenit: sed prudenti lectori derelinquimus sensum nostrū insinuando, ut si placuerit, mihi consentiendo faueat: quia hic, ut annui, ad radicem historiæ pertinet. Ecce fundamentum historiæ innuimus, nunc spiritalem significationem pandamus. Sed prius quid significat quod Ionathas filius Saul pergentis ad prælium, & ieiunium indicentis, uidens super faciem agri mel, extenditq; summitatem uirgæ, & intinxit in fauum mellis, & gustauit, & illuminati sunt oculi eius, propalabimus: ut postmodum cætera coniunctim insinuare ualeamus. Verum quod ad gustum mellis oculi Ionathæ illuminati sunt, (sicut diximus) non ad uidendum, quia antea uidebat, sed ad discernendum, quia uetita tetigerat. Tunc enim casus ille, (sicut Adam) fecit illum attentū, reddiditq; confusum: quid aliud exprimitur, nisi hoc facto admonetur, omnes illecebras uoluptatum in seculo debere contemnere, is qui deo nititur militare? Non enim potest contra Allophylos spiritales, id est, aduersus principes tenebrarum, uiribus animi concurrere, qui adhuc huiusmodi negligit dulcedinem declinare. Mel enim distillans (inqt scriptura) labia meretricis, quod est delectatio uoluptatis carnalis. De quo putat iuxta mysticos intellectus, hunc gustasse Ionathan, & forte deprehensum, uix precibus populi liberatum. Illud uero quod supius descripsimus, quia postquam domini opitulante auxilio, Philistim conturbati dispersiq;, & in fugam uersi sunt, quicunq; de filijs Israel adhæserant, rursum ad suos Israeliticos reuersi sunt &c. Hanc intelligentiam mystice habere dinoscitur, quod postquam hæreticorum conuentus, domino cooperante, per ecclesiasticos uiros uictus atq; dispersus & in fugam uersus, catholicis cesserit: eos uero qui de ecclesia ab ipsis hæreticis ui uel persuasione subtracti fuerant, rursum ad ecclesiam, a qua discesserant, redeuntes: pleriq; sacerdotes, adhuc diuersa sentientes, & in uarijs sectis seducti, aut illos quos de ipsis hæreticis, quasi oues aut boues, ad ecclesiam reducere potuerint, baptizandos denuo decernunt: sicut quibusdam sacerdotibus olim uisum fuerat, ut de hæresi ad ecclesiam conuersi, iterum baptizarentur, sicut faciunt Donatistæ hæretici: quod utiq; illicitum est, eos qui semel abluti sunt, denuo baptizare, aut certe cōuersis ex gentilitate, nequaquam secundum ecclesiasticam regulam, rectum baptismum tradere. Quos tamen Christus dominus uelut Saul per ecclesiasticos uiros, ad unitatem fidei, reuocans in fide sua, cuius figuram lapis ille grandis prætendebat, qui omnes credētes, baptizari præcepit. Nam quod præceptum erat, ut ouem uel bouē uel quodlibet animal, quod domino offerebatur, non in castris immolarent, sed ad ostium tabernaculi uniuersa adducerent: prout superius ostendimus, & ibi omnia occiderēt, typos adumbrabat futuros. Quod enim in lege ostium, hoc hic ingens saxum, hoc unitas fidei in Christo significat. Nam sicut per oues & boues & uitulos & arietes, diuersos homines ad fidem uenientes significat: ita per occisionem animalium, lauacrum regenerationis insinuat. In quo baptismo, uelut quodlibet animal, uetus homo moritur, & nouus resurgit. Illi enī eosdē credentes quasi diuersa animalia (ut dictum est) occidentes, sup terram cū sanguine comedisse, qui in uarias sectas diuisi, in unitate fidei, sicut oportet, nequaq̄ baptizant. Quos utiq; quasi cū sanguine comedunt, dum illos absq; pfecta purificatione peccatorū sibi aggregant, Quos uelut comedunt, dum se cum illis unum corpus efficiunt, Sequit:

Deute. 12.
Prouer. 5.
Donatistæ heretici.

» [Aedificauit autem Saul altare domino. Tuncque primum coepit aedificare altare dño.] Hebraeus non habet, primum, sicut in quibusdam codicibus legimus. Vnde quaerendum (cum antè legatur aedificasse altare, quando à Samuele increpatus est,) cur hic dicitur, Tunc coepit aedificare primum altare domino? Sed sciendum est aedificasse illum altare, sed quia inobedienter illud aedificauit, non domino aedificasse intelligitur. Hic aút quia obedienter & rectè illud aedificauit, domino aedificasse perhibetur. [Dixitque Saul ad
» populum: Applicate huc vniuersos angulos populi.] Angulos populi, principes populi uocat, quibus idem populus, tanquam lapidibus hincinde parietes inhaererent, adhaerebat. Deinde sequitur: Qualiter sortem mittendo deprehensus est Ionathas. Vnde & ait
» Saul: [Haec faciat mihi deus & haec addat, quia morte morieris Jonatha. Dixitque popu-
» lus ad Saul: Ergo ne Ionathas morietur, qui fecit salutem hanc magnam in Israel? Hoc
» nefas est. Liberauit ergo populus Ionatham vt non moreretur.] Nota quantum prosint transacta bona, contra quaelibet minima offensa. Nisi enim Ionatham praeterita adiuuissent, imminentia mala nequaquam euadere potuisset. Non enim iniustus est deus, ut obliuiscatur bonorum cuiuspiam operum.

Caput XV.

» Dixitque Samuel ad Saul: Me misit dominus vt vngerem te in regem super popu-
» lum eius Israel. Nunc autem audi vocem domini, Haec dicit dominus exercitu-
» um: Recensui quaecunque fecit Amalec Israel &c. usque quo ait, Non parcas ei
» & non concupiscas ex rebus ipsius aliquid, sed interfice a viro vsque ad mulierẽ, & paruulũ
» atque lactentem, bouem & ouem, camelum & asinum.] Recensere dicitur deus mala Amalecitarum, sicut p Moysen olim in lege praenuntiatum fuerat. Vnde ideo iumenta Amalec Israel dominus demoliri iubet, ut nec in iumẽtis memoria fieret. Dominus enim dixerat se deleturum memoriam Amalec de sub caelo, idcirco praecipitur Sauli, ut eam penitus ab homine usque ad iumenta deleret. Et quia eius memoria penitus deleta non fuit, Saulis peccatum & inobedientia in causa extitit, sicut sequens historia ostendit. De quo
Deut. 25. Amalec ita in libro Deuteronomij dicitur: Memẽto quod fecerit tibi Amalec in uia qñ egredieberis ex Aegypto, quomodo occurrerit & extremos agminis tui, qui lassi residebant, cециderit. Lassos hic Hebraei immundos secundum legem, extra castra manentes intelligũt. Quos caecidisse Amalecitae dicuntur, quia sicut ipsi tradunt, eorum circũcisio-
» nem amputauerunt, & in subsannationem dei in caelum proiecerunt. [Dixitque Saul Cinaeo: Abite, recedite, atque discedite ab Amalec, ne forte inuoluam te cum eo, & reliq.] Cinaeus ipse est Iethro cognatus Moysi, de cuius genere erant Cinaei, qui descenderant ad
Nume. 31 Amalec, & habitabant cum eo, qui utique eorum consanguineus erat, & haereditatem in eius terra habebant. Misericordiam uero Cinaeus cũ filijs Israel fecisse dicitur, siue quia
Exod. 2. 3. Moysen fouit in terra Madian, siue quia consilium dedit Moysi, qualiter multitudinẽ po-
» puli gubernaret. [Nunciatum est Samueli eo quod venisset Saul in Carmelum, & erexis-
» set sibi fornicem triumphalem.] Consuetudo erat regum, ut quando uictoria potiebantur, facerent arcum, hoc est, fornicem de myrtetis & palmis & oliuis, ob signũ uictoriae, prout quibusdam uidetur. Caeterum si quis arcum ex lapidibus intelligere uoluerit, in quo uictoriam suam more regum depinxerat, non inhibemus, sed potissimum consenti-
Prouer. 20 mus, quia in Salomone legimus: Dissipabit impios rex sapiens, & curuabit super eos fornicem. Quod alia translatio, rotam molarẽ, dicit. In quo ad aeternam memoriam laudes
» ac uictorias suas reges describebant. [Ait autem Samuel ad Saul: Sine me, & indicabo
» tibi quae locutus sit dominus ad me nocte. Dixitque ei: Loquere. Et ait Samuel: Nonne cũ
» paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es?] Quid per increpationem hanc, nisi superbia elati regis obijcitur? Quod ad correctionem suam poterit quisque qui praelatus est conuertere. Paruulum se Saul in suis prius oculis uiderat, sed fultus tẽporali potentia, iam se paruulum non uidebat. Caeterorum namque comparationi se praeferens: quia plus cunctis poterat, magnum se prae omnibus aestimabat. Miro autem modo, cum apud se paruulus, apud dominum magnus: cum uero apud se magnus apparuit, apud deum paruulus fuit. Plerunque ergo dum ex subiectorum affluentia animus infla-

tur, in luxum superbiæ ipso potentiæ fastigio lenocinante corrumpit. Quod Sauli contigisse dicitur. Cui & dicitur, [Nonne cum paruulus esses in oculis tuis, caput in tribubus Israel factus es?] Acsi diceretur, Cum tu te paruulum conspiceres, ego te præ cæteris magnum feci. Quia uero tu te magnum conspicis, à me paruulus æstimaris. Vnde cum à Samuele increparetur, quare uocem domini non audierit, ex ipso fastu superbiæ respondit, dicens: Imò audiui uocem domini, & ambulaui in uia per quam misit me dominus. Malum enim supra malum adiecit, quia culpam suam non solum agnoscere dignatus est, sed etiam superbiendo defendere studuit, ac per hoc defendendo accumulauit. Deniq; in hoc quod subiungit, [Tulit autem populus de præda, oues & boues primitias eorum quæ cæsa sunt, vt immolet domino deo suo in Galgalis.] Primitiæ hic ea quæ potiora & meliora erant, intelligendæ sunt. Sequit: [Et ait Samuel: Nunquid vult dominus holocausta & victimas, et non potius vt obediatur voci dñi? Melior est enim obedientia, q̃ victimæ: & auscultare magis, quam offerre adipem arietum. Quoniã quasi peccatum ariolandi, est repugnare, & quasi scelus idololatriæ, nolle acquiescere.] Hic eñ nõ aliud dicere possumus, nisi sententiam summi tractatoris papæ Gregorij, quam in libris Gregorius moralium moraliter exponẽs, dum de bono obedientiæ tractaretur inseruit, Ait enim: Obedientia uictimis iure præponitur, quia per uictimas aliena caro, per obedientiam uero, uoluntas propria mactatur. Tanto igitur quisque citius deum placat, quanto ante eius oculos repressa arbitrij sui superbia, gladio præcepti se immolat. Quo contrario, ariolandi peccatum inobedientia dicit, ut quanta sit uirtus obedientiæ demonstret. Ex aduerso ergo melius ostenditur, quid de eius laude sentiatur. Si eñ quasi peccatum ariolandi, est repugnare, & quasi scelus idololatriæ, nolle acquiescere: sola est obediẽtia quæ fidei meritum possidet, qua sine quisq; infidelis uideat. Hinc per Salomonem in ostensi- Prouerb.21. one obedientiæ dicitur. Vir obediens loquitur uictorias. Vir quippe obediens uictorias loquit: quia dum alienæ uoci humiliter subdimur, nosmetipsos in corde superamus. Quid enim prodest indiscrete deo aliquid offerre uelle, & eius cõtraire præceptis? quia nequaquam quis ualet de oblatis muneribus, dominum sibi placare, qui negligit obtemperare iussis. Quia enim bonorum nostrorum non indiget, nostra datione minime pascit: Et ob hoc melior est obedientia quàm uictimæ. De qua plenius in libris moralium legere quis poterit. [Dixitq; Saul ad Samuel. Peccaui quia præuaricatus sum sermonem domini, & reliq. usq; quo ait, et proiecit te dominus ne sis rex super Israel,] Corripit propheta regem pro inobediẽtia, quia mandatum explere non curauit, prædixit q; ei regnum dimissurum, quia rectitudinem mandatorum dei, sequi noluit. Et merito ille de potestatis culmine abijcitur, qui rite regimen tenere nescit. Ipse enim regimen rite tenet, qui se superiori per humilitatem, ad obediendum subijcit, & inferiori per autoritatem ad docendum anteponit. Si enim Saul dei mandatis obediret, rite populo præesset. [Et conuersus est Samuel vt abiret. Ille aũt apprehẽdit summitatẽ pallij eius, quæ & scissa est, & ait ad eum Samuel, Scidit dominus regnum Israel a te hodie, & tradidit illud proximo tuo, meliori te.] Nota mysterium, quod sicut in passione domini, pontifex uestimentum suum scidit, ita rex Saul uestem prophetæ nunc scindere describitur. Math.26. Per utranq; enim potestatem, & regalem uidelicet & sacerdotalem, scissio uestimentorum facta est, ut demonstretur stabilitatem regni & sacerdotij in populo Iudæorum fieri non posse, qui uerum regem & sacerdotem ad se uenientem, dominũ uidelicet Christum recipere noluerunt. [Porro triumphator in Israel, nõ parcet & pœnitudine non flectetur, neq; enim hõ est, vt agat pœnitentiam.] In hebræo legitur: Porro triumphator Israel non mentiet. Triumphator iste deus est, cui omnis uictoria recte ascribit. Non mentietur, quia ea quæ promittit sibi famulantibus, largitur. Pœnitudine non flectitur, quia non pœnitet eum de bonis quæ largitus est, quia mutabilis non est, sed secundum iusticiam & ueritatẽ, uniuersa dijudicat. [Dixitq; Saul, Peccaui. Sed nunc honora me coram senioribus populi mei, & coram Israel.] Acsi dixisset, Honora me sicut regẽ, ut ego præcedam sicut rex, & tu sequaris, ut adorem dominum deum tuum. Senes autem po-

,, puli sui, suam tribũ: & coram Israel, cæteras tribus Israel dicit. Sed in hoc quod ait: [bo-
,, nora me coram senioribus populi mei,] uerecundiam passus, ac superbia detentus locu-
tus est, quia timebat honores amittere, & ideo non obtinuit quod petijt, dicens: Pecca-
ui & reliq. Quisquis enim sub specie confessionis humanos adhuc honores amittere ti-
met, iste indulgẽtiam quam ficta humilitate postulat, à deo adipisci non ualet. Neq; enĩ
potest in confessiõe pœnitentiæ assequi ueniam, ubi præit elatio mẽtis. Nam quid aliud
est, de reatu facinoris in conspectu hominum reprehendi refugere, nisi superbia cordis,
p quam peccator dum displicere hominibus refugit, uenia quam à deo accipe poterat à
semetipso excludit? Ficta enim humilitas, ueniam à deo consequi non ualet. Sed notan-
,, dum quod alia editio habet, [Non reuertar tecũ (inquit) Samuel, quia spreuisti verbũ
,, domini, & spernit te dñs ne sis rex super Israel. Et conuertit Samuel faciem suam vt abi-
,, ret: Et tenuit Saul penulã diploidis, & disrupit eam. Et dixit ad eũ Samuel: Disrupit dñs
,, regnũ Israel de manu tua hodie, & dabit proximo tuo bono super te, & diuidetur Israel in
,, duo, & nõ auertetur neq; pœnitebit eum, quoniam non est sicut hõ vt pœniteat eũ. Ipse mi-
,, natur & nõ permanet.] Iste cui dicit,] spernit te dominus ne sis rex super Israel,] quadra-
ginta regnauit annis super Israel, tanto scilicet temporis spatio, quanto & ipse Dauid, &
audiuit hoc primo tẽpore regni sui. Intelligamus ideo dictum, quia nullus de eius stir-
pe fuerat regnaturus, & respiciamus ad stirpem Dauid, unde exortus est secundum car-
1.Timo. 2. nem dñs, mediator dei & hominum, homo Christus Iesus: prout beatus Augustinus ait,
Augustinus. Et in Græcis exemplaribus legit. Disrupit dominus regnum Israel de manu tua, ut hoc
intelligatur [de manu tua] quod est ab Israel. Ipsius nanq; populi gerebat personam, fi-
gurate homo iste, q populus regnum fuerat amissurus, Christo domino nostro spirita-
,, liter regnaturo. De quo cum dicit, [& dabitur illud proximo tuo,] ad carnis agnationem
id refertur. Ex Israel Christus secundum carnem, unde & Saul. Quod uero additum est,
,, [bono super te.] Potest quidem intelligi [meliori te.] Acsi dicat, Vt quia ille bonus, est
Psalm. 109 ideo sit super te, Iuxta illud aliud propheticum: Donec ponam om̃es inimicos tuos sub
1.Corint. 15 pedibus tuis. In quibus est & Israel, cui suo persecutori regnum abstulit Christus. Vnde
,, & dicit, [& diuidetur Israel in duo.] In Israel scilicet inimicum Christo, & Israel adhæ-
rentem Christo. In Israel ad ancillam, & Israel ad liberam pertinẽtem. Nam ista duo ge-
Gene. 21. nera primum simul erant, donec sterilis per gratiam Christi fœcunda, eijceret ancillam
& filium eius. Propter peccatum quidem Salomonis, regnante filio eius Roboam, sci-
mus Israel in duo fuisse diuisum, & ita perseuerasse donec à Chaldæis captiuaretur. Sed
hoc quid ad Saulem? cum si tale aliquid cõminandum esset, ipsi Dauid fuerit potius cõ-
minandum, cui erat filius Salomon. Postremo inter se Hebræa diuisa non est, sed indiffe-
renter in eiusdem erroris societate dispersa per terras. Diuisio uero illa, quam deus sub
persona Saulis illius regni, & populi figuram gerẽtis, eidem regno populoq; minatus
est, [qm̃ non est sicut hõ ut pœniteat eum. Ipse minat & non pmanet.] Id est, hõ minat
& non permanet. Non est autem deus, quem pœnitet sicut hominem. Vbi enĩ legitur
quod pœniteat eum, mutatio rerum intelligitur, immutabili præscientia manente diui-
na. Vbi ergo non pœnitere dicitur, non mutare intelligitur. Prorsus insolubilem uide-
mus per hæc uerba prolatam diuinitus fuisse sententiam, de ista diuisione populi Israelis
& omnino ppetua quæcunq; transierũt, aut transibunt ad Christũ, nunquam erunt cum
Israeliticis, qui eius inimici usq; in finem uitæ huius esse persistunt. Sed in diuisiõe, quæ
,, hic prænuntiata est, perpetuo permanebunt. [Dixitq; Samuel. Adducite ad me Agag
,, regem Amalec. Et oblatus est ei. Et in frusta concidit Samuel Agag coram dño in Gal-
galis.] Quando legitur quidem in scripturis, quod sancti nulli hostium parcunt, effici-
unt, ut humanum sanguinem sitientes dicuntur, quia & iusti ita percusserunt hostes, ut
non relinqueretur ab his qui saluus fieret. Et non intelligunt sub his uerbis adumbrari
mysteria, & hoc magis nobis indicari, q impugnãtes aduersus uitia, nullũ penitus relin-
quere debeamus, sed omnia interimere, ne si pepercerimus, reputetur nobis in culpam.
Sicut scriptum est de Saul, qui uiuum seruauerat regem Amalec, Quomodo enĩ quisq;

iustus manebit, si adhuc aliqd peccati in semetipso seruauerit sicut Saul? At uero sancti,
in figura Samuelis, ita sæuiunt super hostes suos, id est, super uitia peccatorum, ut non
permittant relinqui aliquod peccatū impunitū. [Uerūtamen lugebat Samuel Saul.
Quoniam dominum pœnitebat, quod constituisset regem Saul super Israel.] Hic enim
benignitas perfecta sanctorum in Samuele propheta erga Saul præostensa est, qui dum
sciret Saul peccasse, ex affectu benignitatis lugebat eū. Sic etiam Paulus lugebat illos, q 2.Corin.12.
post fornicationem & immunditiem, non egerunt pœnitentiam.

Capput XVI.

DIxitq; dominus ad Samuel: Imple cornu tuum oleo, & veni vt mittam te ad Isai Bethlehemitem, prouidi enim in filijs eius
regem mihi. Fecit Samuel prout dominus imperauit, et vnxit Dauid pascen-
tem oues patris sui in medio fratrum suorum, qui erat rufus & pulcher aspectu, decoraq; fa-
cie.] Sed uideamus eundem Dauid, quomodo Christum prophetice significauerit. Da-
uid enim interpretatur manu fortis, siue desiderabilis. Et quid fortius leone illo de tribu Apoca.5.
Iuda, qui uicit mundum? Et quid desiderabilius illo? de quo dicitur: Veniet desideratus Haggei.2.
cunctis gentibus. Vngit iste Dauid in regem futurum, denuntians per unctionem illam
Christum. Christus enim à chrismate appellat. Reprobatis septem filijs Isai maioribus,
minimus ætate electus est ad regnum: Quia spreto Iudaico sacerdotio, & regno prioris
populi, qui sabbatismum secūdum legem seruabant, Christus dominus noster, caput mi
noris populi, sacerdotio perpetuo functus est: & in regem unctus, cuius regnum non ha Daniel.7.
bet finē, & cui oēs gentes, tribus & linguæ, seruient. Quod autē in medio fratrum suoꝝ
unctus esse dicitur, hoc est quod Propheta de domino ait, Vnxit te deus deus tuus, oleo Psalm.44
lætitiæ præ consortibus tuis. Dauid ab officio pastorali pecorum, ad hominum regnum
transfertur: noster autem Dauid ipse Iesus, ab ouibus Iudaicæ plebis ablatus, in regnum
gentium translatus est. In iudæa enim plebe non est modo Christus, ablatus est inde, nūc
gentium greges pascit. [Surgensq; Samuel, abijt in Ramatha. Spiritus autem domini
recessit a Saule, & exagitabat eum spiritus nequam a dn̄o.] Quæritur de hoc spiritu ne-
quam, Si domini, cur malus? Si malus, cur domini? Sed duobus uerbis comprehensa est
hæc sententia. Et in domino potestas iusta, & in diabolo potestas iniusta. Nam idem spi-
ritus, malus, per nequissimam uoluntatem, & idem spiritus, domini, per acceptam iustis
simam potestatem. Inde ergo spiritus domini appellatus est diabolus, propter ministeri
um, quia omnibus etiam spiritalibus malis, bene uti dicitur, uel ad damnatiōem quorū
dam, uel emendationem, uel ad probationem. Et licet afflictiōem semper appetat, tamē
si ab autore nostro potestatem non accipit, idem malignus spiritus ad tentationis arti-
culum nullatenus conualescit. Vnde & omnis uoluntas diaboli iniusta est, & tamen, per
mittente deo, omnis potestas iusta. Bene ergo dicit, spūs domini malus exagitabat eum.
Domini, uidelicet per licentiam potestatis iustæ, malus autem, per desiderium uolunta
tis iniustæ. Et quamuis malignitas à domino non sit, potestas nisi à deo non est. Sic & ali-
bi dictum est etiam, sopor domini, qui occupauerat milites eiusdē Saul, cum Dauid ha- 1.Reg.26.
stam & scyphum abstulisset, à capite dormientis. Non quia sopor tunc in domino erat, ut
ipse dormiret, sed quia ille sopor, qui tunc homines apprehēderat, nutu dei erat infusus:
ne Dauid à seruis eius in eo loco præsentia sentiretur. Dicitur ergo spiritus malus, domi
ni, hoc est minister dei, ad faciendum in Saul quod eum pati debere omnipotentissimus
iudicabat. Quoniam spiritus ille (ut dictum est) uoluntate qua malus erat, non erat dei:
creatura uero qua cōditus erat, & potestate quā non suam, sed dn̄i oīm æquitate accepe
rat, dn̄i erat. Hoc secūdum historiam dictum est. Tropologice uero per Saul, populus
præfigurabatur Iudæorum, qui in aduentu saluatoris, ob impietatem suam à deo dereli
ctus est. Spiritum sanctum, quem olim acceperat, amisitq; atq; ab spiritu nequam, hoc est,
diaboli mendacio, usque nunc agitatur. [Igitur quandocunque spiritus domini arripi-
ebat Saul, tollebat Dauid citharam & percutiebat manu sua, & refocillabatur Saul, & leui
us habebat, Recedebat enim ab eo spiritus malus.] Pendet enim ex superioribus. Hic
etiam prout supra, Typum tenuit saluatoris, Dauid in canticis musicis eruditus erat, &

dominus IESVS CHRISTVS in ecclesiæ unitate uarijs concentibus in expositione sanctarum scripturarum quotidie resonat,& suauitate mystica modulatur. Dauid in cithara canēs malignum spiritum fugabat, & Christus per uirtutem crucis suæ dæmones oppressit, atque de corde credentium fugauit. Non enim in cithara illius tanta uirtus erat, sed mysterium crucis Christi, per lignum extēsione neruorum, mystice gerebatur: in qua etiam passio Christi cantabatur. Dauid octauus & minimus frater in regno eligitur,& dominus Iesus Christus semetipsum exinaniuit, formamq; serui accipiens, per gloriam resurrectionis suæ, & euangelicam prædicationem (hoc em̄ sacri octaui nūeri obtinet arcanum) regnum in gentibus adeptus est. Dauid pulchra facie esse describit, quia & dominus Iesus Christus speciosus forma est, præ filijs hominū. Dauid rufus esse narratur, & de saluatore nostro propheta canit: Quis est iste q uenit de Edom? & reliqua, quod interpretatur rubeus, siue sanguineus. Cæterum moraliter nos instruit, quod cum Saulem spiritus immundus inuaderet, apprehensa Dauid cithara eius, uesaniam sedabat. Plerunq; superbus, diues, exhortationis blandimento placandus est, quia & plerunq; dura uulnera, per lenia fomenta mollescunt, & furor insanorum sæpe ad salutem, medico blandiente, reducitur. Cūq; ab eis in dulcedinem condescenditur, languor insaniæ mitigatur. Neque enim negligenter intuendum est, quod cum Saulem spiritus aduersus inuaderet, apprehensa Dauid cithara, eius uesaniam sedabat. Quid enim per Saulem nisi elatio potentium? Et quid per Dauid innuitur, nisi humilis uita sanctorum? Cum ergo Saul ab immundo spiritu arripitur, Dauid canente, eius uesania temperat, quia cum sensus potentium per elationem in furorem uertitur, dignum est ut ad salutem mentis, quasi dulcedine citharæ, locutionis nostræ tranquillitate reuocetur.

Caput XVII.

CONgregantes vero Philistim agmina sua in prælium cōuenerunt in Socoth, & reliq.] Sochoth est oppidum in tribu Iuda, ut in libris locorum legit. Sunt autem usque hodie uiculi duo pergētibus Aeliam de Eleuteropoli in nono miliario uiæ publicæ, unus in monte, & alter in campo, postea qui Sochoth nuncupātur. Interpretat uero ramus uel humilitas, Azeca ciuitas Chananæorum in parte tribus Iudæ, ad quam usq; persecutus est Iesus quinque reges. Sed & hodie uocatur uilla Azeca, inter Eleuteropolim & Aeliam, & interpretatur fortitudo, siue decipula. Domu siue domim in tribu Iuda uicus grandis est, in Daromam, hoc est, ad australem plagam in finibus Eleuteropoleos, decem & septem ab ea miliaribus distans, & interpretat silētium siue gaudium. [Porro Saul & viri Israel, congregati sunt in valle Therebinthi.] Therebinthus est in Sichimis, sub qua abscondit Iacob idola iuxta Neapolim. Hinc refert Iosephus, quod Palæstini castrametati sunt int Sochoth & Azeca. Contra quos denuo Saul perduxit exercitum, & sup quendam montem castra ponens, coegit Palæstinos priora quidem castra relinquere, & ex aduerso montis, quem Saul apprehēderat, aduenire. Diuisitq; eorum exercitus medius mons, qui erat positus inter eos. [Et egressus est vir spurius de castris Philistinorum nomine Goliath. & reliq.] Igitur quemadmodum in exordio polliciti sumus, paulatim historiam tangere cupimus, ut postmodum culmen spiritalis intelligentiæ deponamus. Spurius dicitur, quia ex patre gigante, matre uero Gethæa, natus erat. Dauid autem erat filius uiri Ephratæi de Bethlehem Iuda, cui nomen erat Isai, qui habebat octo filios. Quærit, cur hic octo filios habere dicatur, cum in Paralipomenon non amplius quàm septem leguntur? Quod ita soluit, Nathan itaq; prophetam, filiū Samaa filij sui, quem in loco filij educauerat & nutrierat, inter filios numerat. Nam & coram Samuele septem eius filij legunt adducti, & octauus esse in pascuis. Int quos Nathan adductum fuisse manifestum est, qui & Ionathan uocat. De quo in extrema parte Samuelis dicitur. Percussit autem eum Ionathan filius Samaa fratris Dauid. Et notandum, quod ubicunq; propheta uocatur, Nathan scribitur, non Ionathan. [Dixitq; ad Dauid pater suus, Vade ad fratres tuos visitabis si recte agant, & cum quibus ordinati sunt disce.] In Hebræo ita habet, Et fratres tuos uisitabis si recte agant, & pignos

ra eorum tolles. Pignora in hoc loco, Hebræi libellū repudij intelligunt. Secundū usum gentis illius fecerunt, ut quando ibatur ab eis in pugnam, libellos repudij uxoribus suis darent, ut si contigisset uirum in prælio capi, & in captiuitatem duci, mulier eius expectatis tribus annis, si uir eius non rediisset, alium duxisset uirum. Eligat prudens lector quid sibi placuerit, nos simplicitatem historiæ nostræ tenere decreuimus. [Dixitq; eis fra ter suus: Quare uenisti & quare dereliquisti pauculas oues illas in deserto? Ego noui su perbiam tuam, Et reliq.] Nosse se dicit illius superbiam & nequitiam cordis, quia putabat eum tumore cordis eleuari, eo quod Samuel illum unxisset in regem. [Assumens autē Dauid caput Philistæi, attulit illud in Jerusalē. Arma vero posuit in tabernaculo.] Quod dicit attulisse Dauid caput Philistæi in Ierusalem, anticipatio est, quod postea fecit. Arma uero eius, id est Philistæi, non est intelligendum quod in suo posuerit tabernaculo, sed in tabernaculo domini, de quo tabernaculo postea ab Ahimelech sacerdote accepit, ideoq; superfluo additum est, suo. [Dixitq; Abner, viuit anima tua rex si noui.] Secundum illud locutionis genus hoc dictū est, quod alibi legimus, benedixit Nabath deo & regi. Acsi diceret, Non uiuat anima tua rex si noui. Aliter: Videam mortem tuam, si noui. Seu etiam ut quidam uolunt, si, positum est pro, non, aduerbio, ut est illud Psalmistæ: Si introibunt in requiem meam. Id est, non introibunt. Si noui dicit, acsi diceret, non noui. Vtitur enim modo iurandi per uitam regis, & affirmat se non nosse unde sit Dauid. Hoc etiam modo usus est Ioseph, quando ait fratribus suis: Per salutem Pharaonis, non regrediemini hinc, donec ueniat frater uester minimus. Psal. 94.

Ecce historiam (sicut spopondimus) summatim tetigimus, nunc figuras spiritaliū rerum subiungamus. Ait enim sacra descriptio, [Congregantes vero Philistim agmina sua. & reliq.] Quid per Philistæos, nisi aduersarias potestates? Et quid per Goliath Gethæum, nisi caput omnium malorum diabolus præfiguratus est? qui aduersus populum dei, cum satellitibus suis ab origine mundi dimicauit, sed ante aduentū ueri Dauid, hoc est humani generis redemptoris, à nullo superari poterat. Geth uero ciuitas est eiusdem Goliath, quæ interpretatur torcular, præsentis mūdi seu inferni prætendebat similitudinem, in quo mūdo atq; inferno, diabolus humanum genus peccatis obnoxium, uelut in torculari conculcabat. Enormitas, siue altitudo ipsius Goliath, diaboli designabat superbiam. Septenarius nanq; numerus, supernæ quietis obtinet sacramentum, ex qua idem Zabulus ob superbiæ suæ meritum exclusus, in hunc mundū, qui sex diebus factus esse narratur, lapsus est. Et quia super delinquentem creaturam, propter peccati meritum, in hoc mundo principatum obtinuit, quasi palmam super ipsius mundi creaturam superbiendo extulit. Arma uero Goliath, & operimentum eius, totius diaboli impietatem atque nequitiam demonstrabant, per quæ humanum genus debellando graui pondere peccatoꝝ depresserat: quæ arma impietatis, dñs Iesus Chrs igne spūs sui sancti, sicut Psalmographus canit, combussit & ad nihilum usq; redegit. [Procedebat vero Philistæus mane & vespere per quadraginta dies. & reliq.] Quadraginta dies quibus Goliath aduersus populum Israel stetisse narratur, om̄e tempus uitæ præsentis, propter denarij numeri perfectionem, atque mundi quatuor partes, siue quatuor elemēta, è quibus uisibilis creatura constat, figuram habuisse non dubium est. Dauid à patre suo ad uisitandum fratres missus est: similiter & Christus dominus, à deo patre ad oues quæ perierant domus Israel, se destinatum dicit. Dauid ephi polentæ, hoc est trium modiorum mēsuram, fratribus suis detulit, & Christus per nouam doctrinam quam ecclesiæ suæ tradidit, mysterium sanctæ trinitatis cunctis credentibus commendauit. Dauid decem formellas casei tribuno detulit, & dominus IESVS CHRISTVS decalogū legis, populo Iudæorum tradidit. Goliath Gethæus, personam diaboli gestabat, qui de altitudine superbiæ suæ se iactans, per om̄e tempus quod ante aduentum saluatoris decursum est, aduersus populum dei dimicans, in imo huius mūdi, uelut in ualle, à nullo poterat superari. Eliab frater Dauid maior, qui interpretatur, deus meus pater, typum gestasse Iudæorum non dubium est, qui licet falsa opinione, se domini patrem habere mentiunt, per Psalm. 106 Matth. 15

hoc uero quod dominum IESVM CHRISTVM filium eius æmulati sunt, ab hæreditate filiorum dei degenerauerunt, & primogenita quæ illis iure debebantur, ob culpæ meritum, perdiderunt. Dauid leonem pariter & ursum necauit, & dominus Iesus Christus diabolum hominibus latēter insidiantem, & ante Christum in posterum manifestissime sæuientem, in iudicio puniturus est. Dauid arma Saulis deposuit, quia & Christus corporalia sacramenta legis, atque carnalia bella, quæ non sunt imposita gentibus, repulit. Onera nanque legis legimus, sed carnaliter non obseruamus. Quinque lympidissimos lapides de torrente elegit, & in peram pastoralem misit, & Christus dominus quinque libros Mosaicæ legis, de fluuio seculi huius assumpsit. Labitur enim mortale seculum, & præterfluit quicquid uenit in mundum. Erat enim in flumine tanquam in populo illo. [Et in peram pastoralem misit.] Nam ipse est deus uerus pastor animarum. Vas quoque pastorale, quo lac (ut nonnulli dicunt) mulgere cōsueuerat, diuinam significat gratiam, quæ legi coniungitur, quæ intelligitur in quinque lapidibus, sine qua non impletur. Dauid rufus & pulcher fuisse narrat, quia de domino Iesu Christo in Canticis canticorum
Cantic.5. ecclesia dicit, Dilectus meus candidus & rubicundus, electus ex millibus. De cuius pulchritudine superius prælibauimus, Goliath Dauid ad pugnam prouocauit, similiter & elatio diaboli Christi humilitatem paruipendens, ab ipso prostratus est. Baculus Dauid à diabolo despectus, mysterium gestauit dominicæ crucis. Dauid ex quinque lapidibus unum iecit, quia & Christus qui ex lege nuntiabatur, singulari potentia, per unitatem filii dei & grām suam, diaboli supbiam prostrauit. Funda uero ecclesiam præfigurauit, quæ per uolumina temporum, uelut in circuitu uoluit. Dauid Goliath in fronte percussum prostrauit, similiter & Christus deuicto diabolo, qui ei hæserant se infigens, ab eius societate secernens, fidei suæ subdidit: hoc enim indicabat, quod idem Goliath percussus in faciem ruit. Dauid Goliath pcusso, gladium eius tulit, hoc fecit noster Dauid, qui eiectum diabolum de suis, quando credunt magnitudinem eius, quos ille in potestate habebar, & de quibus tetras animas trucidabat, conuertunt linguas suas contra diabolum, & sic Goliath de gladio suo caput inciditur. Dauid gladium Goliath in Ierusalem detulit, similiter & Chrs eos quos de potestate diaboli rapuit, ad defensionem altaris fidei in ecclesiam suā transtulit. Saul de Dauid Abner, uelut p incognito reqrit, de qua stirpe descenderit, uel cuius esset filius, cum iamdudum ipse Dauid ei ministrasset, atque in conspectu eius ad repellendum nequam spiritum assisteret. Sic nimirū cæcitas Iudæorum dominum Iesum Christum per legem & prophetas, uenturum esse nouerunt: & quem in præsentia corporali per administrationem uirtutum, filium dei esse approbare poterant, tanquam ignorantes, dicūt ei: Tu quis es? & ubi est pater tuus? Moraliter uero Dauid typum tenuit domini, quia uidelicet manu fortis interpretatur. Goliath quidem hæreticorum superbiam signans, qui cum gladio ratione dominicæ fidei superati sunt. Dauid uero cum pera pastorali uenit ad prælium, sed eundē Goliath Dauid superans, suo gladio occidit: quod sancti quoque agunt, qui præmissi Dauid membra, ex eius fieri dignatione meruerunt. nam cum superbientes hæreticos & sacræ scripturæ sententias deferentes, eisdem uerbis atque sententijs quas proferunt, uincunt, quasi elatum Goliath, gladio suo detruncant.
Iohan. 8.

Caput XVIII.

ET factum est cum complesset loqui ad Saul, anima Jonathæ colligata est animæ Dauid, & dilexit eum Jonathas quasi animam suam, & reliq. Ionathas filius Saul, cuius anima Dauid colligata est, illos sanctos significasse uidetur, qui domino IESV CHRISTO ex populo Iudæorum per fidem adhæserunt, qui accepta spiritussancti gratia, pro Christi amore relictis omnibus, ipsum secuti sunt, sicut fuerunt apostoli,
Actuum. 2. & illi qui in actibus apostolorum uēdebant omnia, & pretia afferebant ad pedes apostolorum. Quod autem idem Ionathas uestimentis suis, atque armis se nudauit, & Dauid uestiuit, hoc indicasse uidetur: quod cuncta sacramenta spoliata, hoc est sacerdotium atque prædicatio, quæ populo Iudæorum olim collata fuerat, ad Christi ecclesiam transferenda

da essent. Siue secundum superiorem sensum, bene à tunica usq; ad baltheum omnia dedit: quia credẽtes quiq;, quicquid habere poterant in hoc mundo, oĩa in lucrum Christi conferre satagebant. [Porro cum reuerteretur, percusso Philistæo, Dauid, egressæ sunt mulieres de vniuersis vrbibus Israel cantantes, chorosq; ducentes in occursum regis Saul in tympanis lætitiæ ⁊ in sistris, ⁊ præcinebant mulieres ludentes atq; dicentes: Percussit Saul mille, ⁊ Dauid decem millia. Iratus est autem Saul nimis, ⁊ displicuit in oculis eius iste sermo. Dixitq;: Dederunt Dauid decem millia, et mihi mille dederũt. Quid ei superest, nisi solum regnum. Non rectis ergo oculis Saul aspiciebat Dauid ex die illa ⁊ deinceps.] Sic enim accipitur: Saul aduersus Dauid inuidia exarsit, similiter & populus Iudæorum aduersus Christum dominum æmulationes suo malo pariter cõspirati sunt. Et dum audiebant Christum prædicari in ecclesijs, quem ipsi neci tradiderunt: & de uictoria eius qui hostem antiquum triumphauit, credentes in laudibus ipsius congratulari: grauiter inde offensi sunt. [Post diem autem alteram inuasit spiritus dei malus Saul, ⁊ prophetabat in medio domus suæ. Dauid aũt psallebat manu sua sicut per singulos dies. & reliq.] Quod autem dicit [inuasit spiritus dei malus Saul] more arreptitiorum agebat, [& prophetabat.] Prophetare enim in hoc loco non est aliud intelligendũ, nisi aliena retulisse. Quod uero sequitur de Dauid, [Et egrediebatur ⁊ ingrediebatur in conspectu populi.] Sic accipiendum est: Quando egrediebantur in pugnam, ipse primus, more regio, egrediebatur in conspectu eorum, & regrediebatur. [Dilexit autem Michol filia Saul altera Dauid. Et nunciatũ est Saul, ⁊ placuit ei. Dixitq; Saul: Dabo eam illi, vt fiat ei in scandalum, ⁊ sit super eum manus Philistinorum. & reliqua.] Deniq; his duobus periculis, Saul Dauid putabat interimi posse, scilicet aut insidijs filiæ suæ, à qua se uidebat multum amari, aut causa præputiorum Philistinorum, propter quẽ adipiscenda Philistæos bello erat aggressurus. Vnde & ait: [In duabus rebus gener meus eris hodie. Et mandauit Saul seruis suis: Loquimini ad Dauid clam me, dicẽtes: Ecce places regi, ⁊ omnes serui eius diligunt te &c.] In duabus ergo rebus generum suum sibi futurum dicit, quia iam attulerat præputia Philistinorum pro Merob, quam Saul dedit Hadrieli Molathite, & postea pro Michol ducenta. Et quãuis non aperte dicat pro Merob Sauli præputia Philistinorum Dauid dedisse, tamen qui præcedentia & subsequentia perlegerit & scrutatus fuerit, inueniet eum bis Sauli præputia Philistinorum dedisse. Nam superius dixerat Saul, [Non sit manus mea in eo, sed sit super illum manus Philistinorũ.] In sequentibus uero ait: [Non habet necesse rex sponsalia, nisi tantum centum præputia Philistinorum, vt fiat vltio de inimicis regis.] Et subiungit scriptura, [Porro Saul cogitabat Dauid tradere in manus Philistinorum. Cũq; renunciassent serui eius Dauid verba quæ dixerat Saul, & reliqua.] Ecce hanc sententiam, ita digessimus, prout opinio aliquorum commentatur: quam siquis recipere noluerit, non contradicimus, sed si melius intellexerit, sequi gaudenter gratulabundi decreuimus. Cæterum dicamus prout nobis uidet. Bene ait: [In duab. rebus gener meus eris hodie.] Videlicet quia tã ingentẽ gigantẽ prostrauerit, & in hoc dignus erat tantæ uirtutis, ut gener regis efficeretur: Et hæc est una res. Altera uero quam ei proposuit, scilicet si centum præputia Allophylorum deferret, qui non solum centum, uerumetiam ducenta attulit. Et unde creditur regio perire uoto, inde actus est gloriosiori trophæo. Ecce historia.

Cæterum tropice, quod Saul callide simulat Dauid offerre discrimini, & unde creditus est regio perire uoto, inde actus gloriosiori trophæo: intelligit, quod Iudæi dum contra uoluntatem dei, Christum interficere nisi sunt, per id salutem gentium egerunt, per quod crediderunt extinguere. Quod enim Dauid alienigenarum præputia attulit, & sic denuo filiæ Saul nuptijs hæsit, significabat quod CHRISTVS non prius synagogam connubio suo sponderet, nisi gloriosus in gentibus fieret. Prius enim in nationibus resecauit carnis pollutionem in utroque sexu, & postea copulatus est synagogæ. Postquam enim (sicut scriptum est) introierit plenitudo, tunc omnis Israel saluus fiet, Dupla aũt, id est ducenta præputia attulit, siue pro Iudæis & gentibus acq̃sitis, Rom. 11.

siue quia maior est numerus acquisitionis populi gentium, quàm eredentium Iudæorum. Deinde odium Saul aduersus Dauid intantum auxit, ut rex ob medelam sui spiritus, Dauid more psallentem, iaculo conaretur configere. Quid est quod dum Saulem spiritus aduersus inuaderet, apprehensa Dauid cithara, eius uesaniam mitigabat? Per Saulem enim, Iudæorum elatio: per Dauid autem, humilitas Christi significatur. Cum ergo Saul ab immundo spiritu arripitur, Dauid canente, eius uesania temperatur: quia cum sensus Iudæorum per blasphemiam in furorem uertitur, dignum est, ut ad salutem mentes eorum, quasi dulcedine citharæ, locutionis euangelicæ tranquillitate, reuocentur. Nam quod nisus est Saul configere Dauid lancea in pariete, & Dauid declinauit, & lancea casso uulnere perlata est in parietem, possumus iuxta quosdam ita intelligere, quod prædicante Christo euangelium, Iudæi meditati sunt ei mortem inferre, sed dum ille ab eis ad salutem gentium uiuus secessit, solam duritiam mentis illorum, malitia sua læsit.

Caput. XIX.

Dixitque Jonathas ad David: Ego autem egrediens stabo iuxta patrem meum in agro vbicunque fuerit, et ego loquar de te ad patrem meum, et quodcunque videro, nuntiabo tibi. & reliqua.] In hoc agro consiliandi causa, Saul uenire consueuerat, ubi etiam condictum fuerat, ut occideretur Dauid, quod & Ionathas Dauid indicauerat. [Mittit Saul custodes ad domum David, vt custodirent eum, et interficeretur mane. Quod cum annũtiasset David Michol vxor sua, dicens: nisi saluaueris te nocte hac, cras morieris; deposuit eum per fenestram. Porro ille abijt et fugit, atque saluatus est. Cumque venissent nuntij Saul, inuenerunt statuam in lecto David positam, et pellem pilosam caprarum ad caput eius.] Audiamus ergo quid hoc significet, quod miserit Saul ad custodiendam domum Dauid, ut eum interficerent. Hoc non ad crucem domini, sed tamen ad passionem eius pertinet. Crucifixus enim Christus, & mortuus & sepultus est. Erat ergo illa sepultura tanquam domus, ad quam custodiendam, misit regnum Iudæorum, quãdo custodes adhibuit sepulchro Christi. Quomodo custodita est domus, si Dauid figurabat Christum, ut Christus interficeretur: dum non in sepultura Christus, sed in cruce fit interfectus? Refertur ergo hoc ad corpus Christi: quia interficere Christum, erat tollere nomen Christi. Neque enim crederetur in Christum, si mẽdacium præ-
Matth. 28. ualeret custodum, qui corrupti sunt ut dicerent: quia dormientibus nobis, uenerunt discipuli eius, & abstulerunt eum. Hoc est itaque uelle Christum interficere, nomen resurrectionis eius extinguere, ut mendacium euangelio præferretur. Sed sicut illud non ualuit Saul, ut interficeret Dauid, sic nec hoc potuit regnum Iudæorum efficere, ut memoriam Christi deleret. Isti autem qui de uirtute Saul, id est, de regno Iudæorum in Christo præsumere uoluerunt, offenderunt in lapidem offensionis, tanquam in statuam, & hœdus eis uisus est agnus: Quia in quem peccatum non inuenerunt, quasi peccatorem persecuti sunt. [Nuntiatum est Sauli a dicentibus: Ecce David in Naioth in Rama.] Naioth locus est in Rama, ubi sedit Dauid. Rama uero in tribu Beniamin ciuitas ẽ Saulis, in sexto miliario, ab Helia ad septentrionalem plagam contra Bethel. Alia est autem in tribu Aser. Naioth interpretatur pulchritudo, & Rama excelsum. Bene ergo conueniunt hæc nomina locorum, rebus in his expletis, qui prophetarum dicta, & celsitudinem habent scientiæ ac uenustatem locutionis. [Et expoliauit se etiam ipse vestimentis suis, et prophetauit cum cæteris coram Samuel, et cecinit nudus tota die illa et nocte. Vnde exiuit prouerbium: Num et Saul inter prophetas?] Quæstio magna hic oritur, cum in præcedentibus legatur: & non uidit Samuel Saulem, usque in diem mortis suæ, & hic prophetasse coram Samuele dicatur. Quam quæstionem duobus modis Hebræi soluunt: Aut non uidit eum, quia quando iunctus est Saul cuneo prophetarum, abscondit se Samuel ne uideretur ab eo: aut non uidit indutus habitu regio, quo indutus erat, ideoque dictum est: non uidit eum usque in diem mortis suæ, subauditur, indutus habitu regio,

Expoliasse uero se non omnibus uestimentis, sed regalibus tantum intelligendum est. Idem quæritur, quomodo & illi qui missi essent ad tenendum hominem, & ad necem ducendum, tales dei spiritu effici digni meruerunt. Et Saul ipse qui miserat, ueniens & ipse sanguinem innocentem quærens effundere, accipere meruit spiritum illum & prophetare. Quantum enim ad literam attinet, non est mirum hominem reprobum ad momenta transitoria prophetasse, dum etiam multi similes prophetiæ donum leguntur habuisse: sicut Balaam ille reprobus, quem non tacet scriptura iudicio diuino esse damnatum, sed tamen prophetiam habebat. Nec illa uerba parum attestantur huic sententiæ, quæ in euangelio scripta sunt, multos dicturos in illa die, Domine domine, in tuo nomine manducauimus & bibimus, & in nomine tuo prophetauimus, & in nomine tuo uirtutes multas fecimus. Quibus dicturus est: Non noui uos, discedite à me operarij iniquitatis. Mystice autem exemplum huius Saul nuntiorumq; eius, in hac sententia qui prophetare cœperunt, qui ad persequendum Dauid missi sunt, quid aliud significabant, nisi quosdam hæreticos, qui aliquid boni de munere spiritussancti habent, sicut testamenta legis & euangelij, sicut baptismi sacramentum, sed Christum in membris suis persequuntur? Qui enim ad ecclesiam catholicam ueniunt, non est in eis ullo modo uiolandum, aut quasi non habeant tradendum, sed tamen eos non ideo debere salutem confidere, quia non improbamus quod illos accepisse credimus, sed oportet eos cognoscere unitatem & societatem uinculo charitatis, sine qua omnino quicquid habuerint, quāuis sanctum atque uenerandum, ipsi tamen nihil sunt. Qui tanto indigniores effecti præmio uitæ æternæ, quanto illis donis non bene usi sunt, quæ in uita quæ transitoria est, acceperunt. Possunt etiam in hoc loco Iudæorum non incongrue gestare psonam, q dum aduersa cupiunt Christo, habent in ore sacramenta legis, & prophetarum ad testimonium Christi, & cum ecclesia, quasi cum prophetis de scripturis disputant, sicut illi cum prophetis uaticinabant. Quem, Saul persequens & prophetans, præfigurauit, nisi scribas & pharisæos Iudæorum, qui sacramēta legis & prophetarum, quæ de Christo sunt pronuntiata, ad testimonium eius in ore portantes, cum ecclesiasticis uiris de scripturis sanctis disputant? Quod autem Saul se spolians, nudus uaticinatus esse dicitur, hoc præfigurasse non est ambiguum, quod populus Iudæorum, (cuius personam idem Saul gestauit,) ab indumēto fidei atque sacerdotij dignitate nudatus, & gloria regni spoliatus, uerba legis & prophetarum, quæ de Christo testimonium perhibēt, in ore portans, eundem Christum dominum, de quo non intelligens prophetat, malitiæ suæ liuore excæcatus persequitur.

Caput XX.

ET ait Jonathan ad Dauid: Sit dominus tecum, sicut fuit cum patre meo. Etsi vixero, facies mihi misericordiam domini.] Quod enim ait [Sit dominus tecum, sicut fuit cum patre meo,] Mihi uidetur ita posse intelligi, acsi aperte diceret: Permaneat spiritus domini tecum, sicut fuit prius in patre meo: Et sic sublime faciat regnum tuum, sicut sublime fecit patris mei regnum. [Etsi vixero, facies mihi misericordiam domini,] ut scilicet secundus sim in regno tuo. [Sin vero mortuus fuero, non auferes misericordiam tuam a domo mea vsque in sempiternum,] Quod uero subiungitur, quando eradicauerit dominus inimicos Dauid vnumquenq; de terra.] Et post pauca subiunxit, [Et requisiuit dominus de manu inimicorum Dauid.] Per anticipationem utique fecit, prius historiam interserendo, quia multo post tempore factum est, cum interfecto Saule, regnum ad domum Dauid translatum est. Et qui innocentem eum iniuste persequebantur, iusta sunt diuinitus ultione multati. Tunc enim requisiuit dominus de manu inimicorum, quare uirum sanctum afflixerint, tunc cogebantur rationem reddere odiorum, quibus contra illum tanto tempore seruierant, quæ & de Absalom & de Siba filio Bochri, & de cæteris hostibus Dauid potest intelligi. Aliter: Si scire uis quod de manu inimicorum Dauid requisierit dominus, potest (nisi fallor) à

ſuperiori ſententia, qua dictum eſt, quia fœdus pepigerit Ionathas cum domo Dauid, intelligi.quia hoc de manu inimicorum Dauid requiſierit. Id eſt, quare non & ipſi fœdus cum eo pacis inire uoluerint,cum quo eſſe dominum uiderunt. Idcirco aũt ſcriptura hic ſententiam hanc præoccupando interponere uidet, ut teſtimoniũ Ionathæ quod dixerat,(quando eradicauerit inimicos Dauid unumquẽq; de terra,) uerũ eſſe cõprobaret,quia uidelicet eradicati ſunt inimici Dauid de terra,non ipſo Dauid ſe de aduerſa
» rijs ulciſcente,ſed iudicante domino pro illo. Bene autem ſubiungitur: [Et addidit Io
» nathas deierare Dauid, eo quod diligeret illum. Sicut enim animam ſuam, ita diligebat eum.] Vt ille nimirum qui tam perfecto iuxta legem dei amore complectebatur Dauid,à pditione inimicoꝝ eius oſtẽderet immunis. Qui & ſi iſta morte præuẽtus,regnũ cum eo,ut ſperabat,terrenum habere nequiuit commune, abſq; ulla tamen contradictione, regni cæleſtis conſortium cum eo) quem gloria uirtutũ tantiſper dilexit, cum eſ
» ſet & ipſe uirtutum amator) accepit. [venit Ionathas in agrum iuxta placitũ Dauid,& reliqua.] Quid eſt quod Ionathas Dauid ſeruare uolens,cum ille lateret in agro , iuxta lapidem ad ſignum duas iecit ſagittas,quas puer paruulus,ignorans quid fecerit, collegit,& in ciuitatem retulit,niſi quod deus pater filium ſuum unigenitum,quem ad ſalutem humani generis mittendum decreuerat, in litera legis, Iudæis neſcientibus, abſconditum habuerat? Dauid ergo abſconditus eſt in agro, Chriſtus celatus eſt in mundo.
Iohan.1. In mundo(inquit Iohannes)erat,& mũdus eum non cognouit.Iuxta lapidem ſedebat, quia in tabulis legis ſcriptus erat.Nam Saul odio habens, & inter epulas ſedens, filium mortis eũ iudicabat : & iudaica plebs in paſchæ epulis cõuiuans,de nece Chriſti tracta
» bar. [Cum ergo illuxiſſet mane, venit Ionathas in agrum iuxta placitum Dauid,& puer paruulus cum eo.] Iecit unam ſagittam, iecit & aliam: & deus pater illuceſcente mane credulitatis,primum teſtimonium legis de Chriſto protulit, deinde prophetas miſit, q
Habacuc.3 de aduentu eius teſtificarent. Vnde Habacuc ait,In lumine iacula tua ibũt,& reliq. Collegit autem puer Ionathæ ſagittas, & attulit ad dominum ſuum: & quid ageretur penitus ignorabat. Sic & Iudaicus populus libros legis,& prophetarum portans,quaſi diuinitus conſcriptos ignorabat,ſed eum,quem Moyſes & prophetæ figurauerant,præſentialiter inter ſe manentem non cognouerat.

Caput XXI.

» VEnit autem Dauid in Nobe ad Abimelech ſacerdotem, et obſtupuit Abime
» lech eo quod veniſſet Dauid ſolus, & reliqua.] Ahimelech ipſe eſt Aia filius Achitob,filij Phinees, filij Heli. Ahimelech interrogat, utrũ Dauid,num pueri ſui, quos in illum & illum locum condixiſſe dixerat, mũdi eſſent? Dauid uero æni
» gmatice pluraliter de ſeipſo reſpondit,dicens: [Et fuerunt vaſa puerorum ſancta] ſcili
» cet à concubitu coniugali. Quod uero ait, [Porro via hæc polluta eſt.] Et in Hebræo legitur, Porro uia laica eſt. ſic intelligendum eſt,acſi diceret: In lege præceptum eſt,ut extraneus non comedat ex eis,& tu interrogas utrũ mundi ſint pueri? Qui etiamſi mundi eſſent,nequaquam eis ueſci deberẽt.Idcirco uia eſt laica,quia tu laicaliter interrogas.
» [Sed & ipſa hodie ſanctificabitur in vaſis.] Ipſa utique in uaſis,id eſt, mente ſua, ſanctificari dicit,quia niſi neceſſitate corporis & periculo uitæ urgente,nequaquam ueſceretur eis. Non tamen aperte eoſdem legitur Dauid panes comediſſe, ſicut Hebræi tradunt. Sed lege euangelium,ubi dominus de hac ſententia Iudæis loquitur,dicens: Nun
Marci.2. quam legiſtis quid fecerit Dauid,quando neceſſitatem habuit,& eſurijt ipſe & qui cum eo erant,quomodo introiſt domũ domini ſub Abiathar principe ſacerdotum, & panes propoſitionis manducauit,quos non licebat mãducare niſi ſacerdotibus, & dedit eis qui cum eo erant? Sed requirendum, quid eſt quod hic Ahimelech ſacerdos legitur, à quo Dauid panes accepit,& dominus in euangelio Abiathar nominat? Quod eñ dñs Abiathar principem ſacerdotum p Ahimelech appellat,nihil habet diſſonantiæ. Ambo etenĩ fuerunt illic,cũ ueniens Dauid panes petijt & accepit, Ahimelech uidelicet princeps ſacerdotũ & Abiathar filius eius, Occiſo aũt Ahimelech à Saule cum uiris domus ſuæ ge

nerls sacerdotalis. LXXXV. fugit Abiathar ad Dauid, & comes factus totius exilij eius. Postea regnante eo, summi sacerdotij, & ipse gradum accepit, ac toto tempore regni illius in pontificatu perseuerans, multo maioris excellentiæ, quàm pater suus effectus est. Ideoq; dignus fuit cuius memoriam dominus, etiam uiuēte patre, quasi summi sacerdotis faceret. Sed hoc quod ait superius, uia hæc polluta est, sed sanctificabitur in uasis, ita nonnulli edisserunt. Mentiendo enim iter polluit, dum à rege missum me fingo, & hoc necessitate mortis, sed sanctificabitur in illis, quorum causa etiam fugio, quia illorum, non solum mei periculi causa mentior: nam ipsi huius rei causa saluabuntur. Hactenus historiam. Nunc spiritalem intelligentiam tangamus: Dauid fugiens Saul ad Ahimelech sacerdotem: qui interpretatur, frater meus rex uenit: similiter Christus Iudæorum persecutionem declinans, quorum typum Saul tenuit, ad apostolos transiens: quibus interpretatio nominis Ahimelech congruit, quos dominus, rex regum, fratres uocare dignatus est, dicens: Ite nuntiate fratribus meis, cum quibus & desideratum cibum sumpsit: Math. 28.
Desiderio enim desideraui hoc pascha manducare. Dauid ad Ahimelech solus uenit, & Luca. 22.
Christus in passione sua, solus relictus est. Quod autem ait Dauid, illo & illo in loco cōdixi pueris meis: hoc indicabat, quod dominus apostolos suos añ passionem suam informans ait: Postquam resurrexero, præcedam uos in Galilæam. Dauid ad Ahimelech quinq; panes quæsiuit, sed unum accepit: quia in quinq; libris Mosaicæ legis unitas retinetur. Math. 26.
Dauid Goliath gladium sustulit, quia & Christus dominus diaboli arma abstulit: Fortis Math. 12.
enim spolia ipse diripuit. Dauid per uiam pollutam se uenisse ad Ahimelech professus est, quia & Christus dominus inter immundas Iudæorum actiones, impollutus ptransiuit. Qđ aũt ait, [Sed & ipsa hodie sanctificabitur in vasis meis.] Hoc indicabat qđ sancti apostoli, qui domini uasa erant, à contagione Iudæorum, fide purgante, corda sanctificarentur. [Interea Dauid cum fugeret Saul, latere voluit apud regem quendā Geth, nomine Achis. Sed cum gloria eius fuisset commemorata, ne per liuorem, ad quem confugerat, aliquid ad eum machinaretur, finxit insaniā: & quasi furore correptus, mutauit os suum, defluebātq; saliuæ in barbam eius, collabebaturq; in manibus eorum, & procidebat ad ostia portæ. Et dixit Achis regi: Quid huc mihi adduxistis istum? Nunquid deerant nobis furiosi? Et sic eum dimisit.] Achis interpretatur, quomodo est, per quod significatur ignorantia, & uerbum mirantis & non agnoscentis, quod in gente Iudæorum impletū est: Qui dum uiderunt Christum, non agnouerunt, coram quibus mutauit os suū & abijt. Erant enim ibi præcepta legis carnalia, erat & sacrificium secūdum ordinem Aaron: & postea ipse de corpore & sanguine suo instituit sacrificium, secundū ordinem Melchisedec. Mutauit ergo os suum in sacerdotio, mutauit in præceptis, dans aliud testamentum, euacuata carnali operatiōe, atq; inde collapsus est in manibus eorum, quando eum comprehendentes crucifixerunt: & procidebat ad ostium portæ: hoc est, humiliauit se: hoc est, procidere usq; ad ostium fidei nostræ: ostium enim portæ, initium fidei, inde incipit ecclesia, & peruenit usq; ad speciem. Vt cum credit ea quæ non uidet, mereatur perfrui, cum eum uidere facie ad faciem cœperit. Quod enim in illo quasi furore, saliuæ decurrebant super barbam eius, (Apostolus hæc aperit, dicens: Iudæi signa petūt, & Græ- 1. Corint. 1.
ci sapientiam quærunt. Nos autem prædicamus Christum crucifixum: Iudæis quidem scandalum, gentibus autē stultitiam: ipsis uero uocatis Iudæis & Græcis, Christum dei uirtutem & dei sapientiam. Quia quod stultum est dei, sapientius est hominibus: & qđ infirmum est dei, fortius est hominibus.) Non tanquam saliuam attēde, sed attēde, quia super barbam decurrunt. Quomodo enim in saliuis infirmitas, sic in barba uirtus ostenditur. Texit ergo uirtutem suam, corpore infirmitatis suæ: & quod forinsecus infirmabatur, tanquam saliua apparebat. Intus autem diuina uirtus, tanquam barba tegebatur.

Caput XXII.

FVgit Dauid in speluncam Odollam, ubi cum omnes fratres eius, et omnis domus patris eius visitauerunt. Et conuenerunt ad eum omnes, qui erant in angustia constituti, et oppressi ære alieno, & amaro animo, & factus est corū princeps.]

Quid est quod manente Dauid in spelunca, uenerunt ad eum omnes fratres eius, & o-
mnis domus patris eius, nisi ꝙ redemptor noster, peracta passione sua, ac redemptione
humani generis, de plebe Israelitica in Iudæa primum ecclesiam collocauit, de gente in
qua carnem assumere dignatus est? Vbi fratres eius, id est, apostoli, & domū patris eius,
id est, illi qui ex synagoga in eum crediderant, uenerunt ad illum, & conuenerunt ad eū
omnes qui erant in angustia constituti & oppressi ære alieno, hoc est quod ipse ad se ue-
Matth. 11. nire inuitans dixit: Venite ad me omēs q laboratis, & onerati estis, & ego reficiam uos.
Cæterum omnes qui se agnoscunt in angustia constitutos uitiorum, nec habent latitudi
nem charitatis, & oppressi sunt ære alieno, hoc est, censu peccatorum, quem exoluebant
Roma. 6. diabolo, quando exhibuerunt membra sua seruire iniquitati ad iniquitatem: necesse est,
ut amaro sint animo, hoc est, ut digne pœnitentiam gerant à delictis suis præteritis, &
ueniēt ad Dauid, ad desideratum uidelicet nostrum, quatenus fiat eorum princeps, quia
Actuum. 10 ipse est qui constitutus est à deo iudex uiuorum & mortuorum. Deus fortis, pater futu-
Esaie. 9. ri seculi, princeps pacis, cuius regni non erit finis, & dominabit̄ à mari usq; ad mare, po
„ testas eius, potestas æterna, & regnum eius alteri non dabitur. [Dixitq; Gad propheta
„ ad Dauid: Ne moreris in præsidio, sed vade in terram Juda.] Miro modo hic introdu-
citur Gad propheta, cum in præcedentibus eius nulla facta fuerit mētio. Sic itaq; hic in
troducitur, sicut Elias propheta in loco ubi dicitur: Et dixit Elias Thesbites de habitato-
ribus Galaad. Ex ore itaq; domini Gad propheta Dauid dixit, ut non moraret̄ inī gen-
tes, & in terra polluta, sed in terram Iudam rediret, & ibi iuxta uoluntatem domini, per-
secutionem inimicorum ferret. [Dixitq; Doeg Idumæus ad Saul: Vidi Dauid filium
„ Jsai in Noba, & reliq.] Quantum ad spiritalem intelligentiam pertinet, in Doeg Idu-
„ mæo, qui uoto se obligauerat (sicut in Hebræo legitur, prout Iudæi tradunt) ut aliquan
tisper in tabernaculo domini immoraretur, & orationi uacaret, Iudæ proditoris perso-
na consistit, per quem ista operatus est Zabulus, ut eius proditione facta in CHRISTO,
postea persecutionem ecclesia pateretur, & occiderentur quamplurimi discipuli Chri-
sti & sacerdotes, & pro nomine eius persecutiones grauissimas perferrent. His ergo qui
bus receptus est Christus, tribulationes induxit diabolus & mortem: Omēs enim, ut ait
2. Timo. 3. Apostolus, qui in Christo pie uolunt uiuere, persecutionem patiuntur. Et dominus ait:
Iohan. 15 Si me persecuti sunt, & uos persequentur. Potest enim Doeg, qui interpretatur motus,
& Idumæus terrenus, siue sanguineus, quod nomen in præfiguratione futurorum acci-
piens, eorum uidelicet personam significare, qui terrena sapientes, atq; carnaliter uiuen
tes, Christum in suis membris persequuntur.

Caput XXIII.

„ PORro eo tēpore, quo fugerat Abiathar filius Abimelech ad Dauid, in die illa ephod
„ secum habens descenderat &c.] Ephod illud erat quod Moyses, iubēte domino,
fecerat, sicut & rationale, in quo erat doctrina & ueritas, in quo etiā consuluit Da
„ uid dominum, & ait: [Si tradent me viri Ceilæ in manus Saul, & si descendet ipse sicut
„ audiuit seruus tuus? Et ait dominus: Descendet.] Acsi diceret: Si hic steteris, descendet
Saul, & tradent te uiri Ceilæ in manus eius, eorum uoluntatem ei indicabat. Et merito
uiri Ceilæ, sicut qui ingrati beneficijs Dauid extiterant, cum eos ipse de manibus Phili-
stim eruerit, significabant infidelitatem seu inconstantiam Iudæorum, qui redemptoris
nostri semper pietati ingrati existentes, apud seculi potestates contra eum insidiando me
ditantur. Interpretatur autem Ceila, ad fundam iacta, siue excellēs sibimet. Et in psalmo
Psalm. 11 scriptum est: In circuitu impij ambulant. Et alibi: Stultus ut luna mutat̄. Vnde & sequi-
Ecci. 27. quitur de Zipheis. [Porro Dauid erat in deserto Ziph in sylua &c. usq; & venerunt Zi-
„ phei ad Saul, dicentes: Ecce Dauid latitat apud nos.] Ziph mons squalidus uel caligās,
„ siue nebulosus, in quo sedit Dauid propter Carmelium. Qui in scripturis Carmelus ap-
pellatur. Sic enim appellat̄ uicus hodie Iudæorum: unde fuit Nabal Carmelus. Sed &
unus de posteris Chaleb dictus est Ziph, lege Paralipomenon. Ergo ut dictum est supe-
rius de uiris Ceilæ, sic & Ziphei, qui Dauid prodiderunt Saul, & cum eo mortem eius
„ meditati sunt, qui interpretantur gemmantes seu florescentes, Significant Iudæos, qui

eum in regno terreno germinare appetebant, apud principes suos tractabant de nece sal uatoris: qualiter eum per discipulum suum proditum apprehenderent, & præsidi ad in terficiendum traderent. Significant etiam & perfidos quosq;, qui dum prospera requi runt, & prosperatur eis præsens seculum. Vnde bene interpretant florescentes, qñ domi num Christum in membris suis degentem, apud potestates seculi huius produnt. *Matth.26.*

Caput XXIIII.

Dehinc sequitur: Quod in eremo Engaddi (cum persequendum Dauid Saul ap peteret) ingressus est Dauid in speluncam, & ibi latebat. Sed rex improuisis ex ceptus insidijs, in hoc qđ innocuo moliebat incideat. Scriptũ est enĩ: Qui fo dit foueam proximo suo, ipse incidet in eam. Dauid autem bona pro malis retribuens, inimicum non occidens, sed pro testimonio facti, oram chlamydis regiæ abstulit: cum fa cilius esset exceptum insidijs aduersarium perdere magis, quàm fallere. Quid ergo est quod iste fugiens à facie Saul, in spelunca latuit? Quare autem latuit? nisi ut occultaretur & non inueniretur. Quid est contegi spelunca, nisi contegi terra? Qui enim in spelunca est, à terra tegitur, ne uideat. Portabat aũt terram Iesus, carnem scilicet quam acceperat de terra: & in ea se occultabat, ne à Iudæis inueniretur deus. Si enim cognouissent, nun quam dominum gloriæ crucifixissent. Quare ergo dominum gloriæ non inuenerunt? Quia spelunca se texerat, id est, carnis infirmitatem, oculis obijciebat: & maiestatẽ diui nitatis, corporis in tegmine tanquam speluncæ abdito, contegebat. Illi ergo non cogno scẽtes deum, persecuti sunt hominem: nec mori potuit, nisi in homine: nec crucifigi po tuit, nisi in hoĩe: quia nec teneri potuit, nisi in homine. Opposuit ergo male quærẽtibus terram, seruauit male quærentibus deum. Fugit ergo secundum carnem in speluncam à facie Saul, quia passus est, usqueadeo se occultans Iudæis ut moreretur. Sed quare us que ad mortem uoluit esse patiens, ut fugeret à facie Saul in speluncam? Etenim spelun ca inferior pars terræ potest accipi, & certe quod manifestum & notũ est omnibus, cor pus eius in monumento positum est, quod erat excisum in petra. Hoc autem monumen tum, spelunca erat, quo fugit noster Dauid à facie Saul: Tandiu enim persecuti sunt il lum Iudæi, quoadusque poneretur in speluncam. Sed quid est quod Saul persecutor ad purgandum uentrem speluncam ingreditur? nisi quod Iudæi in Christum cõceptam mentis malitiam, quasi odorem fœtidum emiserũt: & cogitata apud se noxia, factis de terioribus (dum Chřm perimunt) ostenderunt. Sed tamen Dauid Saulem occidere noluit, & cum in abdito occultatus antro haberet in potestatem, seruare potius quàm oc cidere maluit. Ita & Christus dum esset in speluca carnis, persecutorem populum in po testate habuit, & nõ occidit. Scriptum enim erat de eis per prophetã, Ne occideris eos. Tantum deniq; Dauid summitatem chlamydis silenter abscidit: ut ostenderet, per pro phetiam Christum Iudæos non occidisse, sed eis tantum regni gloriam abstulisse. Chla mydis enim abscisio, regni est amputatio. Hoc etiam alio loco idem Saul, cum per inobe dientiam peccasset, ostendit. Nam cum ueniam precaretur, & rogaret Samuelem ut re uerteretur cum illo ad placandum deum, & noluisset, atque conuertens faciem suam ab iret, tenuit Saul penulam uestimenti eius, & disrupit eam. Et dixit ad eum Samuel: Disru pit dominus regnum Israel de manu tua hodie, & dabit illud proximo tuo, & diuidetur Israel in duos populos. Ergo Israelis personam figuratim gerebat rex iste: quia populus amissurus erat regnum, dum persequitur Christum: Sed quia hanc sententiam diffuse superius, prout doctores exposuerũt, digessimus: nunc breuiter replicabimus. Dauid p secutionem Saulis declinans in speluca latuit: similiter & Christus dominus diuinitatem suam sub spelunca carnis celans, à Iudæorum cordibus recessit. Saul cum uentrem pur garet, abscisa chlamyde dehonestatus est: Similiter & populus Iudæorũ, postquam ne quitiam quam mente conceperunt, in Christum dominum effuderunt, clamantes: Cruci fige, crucifige: ab indumento fidei & regali dignitate, atq; sacerdotio expoliati sunt: & tamen occisi nõ sunt: sed reseruati pro eis, qui de illo populo in fine mũdi credituri sunt Christo. Aliter iuxta moralem significantiam: quid per Saulem, nisi mali rectores?

Prouerb.26. *Eccles.10.* *Eccl.27.* *1.Corint.2.* *Iezech.9.*

Mire autem omnipotentem prouidentiam describit superni pectoris, cũ dicit: Animam uiri sancti quasi in fasciculo uiuentium apud deum esse custoditam. Sicut enim facillimũ est cuilibet fasciculum herbæ, uel fœni sua manu retentum conseruare: ita uirtus domini & saluatoris nostri, omnes per orbem electos, ab initio usque ad finem seculi, ne quis ex eis ulla ratione pereat, sine labore conseruat. Iuxta quod ipse in euangelio, sub figura ouium, de eis loquens: Et sequunť me (inquit) & ego uitam æternam do eis, & non peribunt in æternum. Non rapiet eas quisquam de manu mea. Sicut fasciculus unus, quibuslibet uinculis alligatur: ita omnis sanctorum cœtus, una eademq; fide, spe, & charitate ad inuicem constringitur, uno diuinæ protectionis munimine circundatur. Patet sane sensus: quia anima Dauid à persequentibus licet hostibus custodita semper fuit in sorte uiuentium. Porro inimici eius insistẽtibus sibi aduersitatibus, sicut lapis funda circũactus, sic instabili motu perturbandi, & suis essent expellendi de finibus, uel etiam ab humanis rebus auferendi. Moraliť uero, quid nobis Abigail renũtiationis suæ dispensatione innuit: nisi quod iracundos melius corrigimus, si in ipsa iræ suæ commotione declinamus? Perturbati quippe quid audiant, ignorant: sed ad se reducti, tanto libentius exhortationis uerba recipiunt, quanto se tranquillius tolerati erubescunt. Menti autem furore ebriæ, omẽ rectum quod dicitur, peruersum uideť. Vnde & recte Nabal ebrio, culpam suam Abigail laudabiliter tacuit, quam digesto uino laudabiliter dixit. Idcirco enim malum quod fecerat cognoscere potuit, quia hoc ebrius nõ audiuit. Porro iuxta historiam quodait Abigail ad Dauid, [cum ergo fecerit tibi dñs dño meo omnia quæ locutus est bona de te, & cõstituerit te ducem super Israel, non erit tibi hoc in singultum & in scrupulũ cordis.] ita intelligitur, Non erit tibi hoc in singultum, id est, ut modo effundas sanguinem Nabal, & propter hoc flendum tibi sit, & pœnitendum. [Saul aũt dedit Michol filiam suam uxorẽ Dauid, Phalti filio Lais, qui erat de Gallim.] Vt Hebræi tradunt, nõ cognouit eam Phalti: quoniam si cognouisset, nũquam Dauid sibi eam postea sociasset: quia in lege penitus huiuscemodi prohibetur coitus. Phalti inquit de Gallim, id est de inundatiõe: Inundatio lex intelligitur. Legis enim doctor erat de Baurim, id est de electis. Quando enim à Saule Michol ei datur, Phalti euadens interpretatur: quando uero ipsi auferť, Phaltihel, id est, euadens à deo diciť: uidelicet quia custodiuit eum ne tangeret eam: ne fieret transgressor legis. Vnde licet in sequentibus legať, Quod ibat Phalti, cum reduceref ipsa ad Dauid, plorans: postea tamen (inquiunt) præ gaudio, eo quod liberasset eum deus ne tangeret eam, exultauit. Quod quia assertio Iudæorum uidetur, non in omnibus approbamus eam, sed iudicio lectoris relinquimus.

Caput XXVI.

VEnerunt Ziphei ad Saul dicentes: Ecce Dauid latet apud nos.] Sed quid significent, abunde superius dictum est. Nam iter demonstratum est, quando idem Dauid fugiens à facie Saul, ingressus est in castra regis, cum dormientẽ inuenisset, non percussit, non occidit, sed solam lanceam, quæ erat ad caput eius, & scyphum sustulit dormiẽtibus cunctis. [Egressus de castris transiuit in cacumen montis.] Quid ergo est hoc? Sequebantur nanq; Christum Iudæi, sed persequendo dormiebant: quia non uigilabant corde: duritia enim cordis obdormitio est. Dormiunt in uita ueteri, nõ euigilant in nouam. Venit Christus, nõ eos occidit, sed tulit ab eis scyphum aquæ, id est gratiam legis. Tulit sceptrum regale, regni scilicet potestatem: quam pro magno habebant, & unde se protegebant temporaliter: & quam aduersus deum per incredulitatem gerebant. Deinde ingressus uictor Dauid noster, in castris eoꝝ. Et regressus transcendit in altitudinem montis cælorum.

Caput XXVII.

ET ascendit Dauid & uiri eius, & agebant prædas de Gessuri, & de Gezri, & de Amalechitis. Hi enim pagi habitabantur in terra antiquitus.] Hi non erant sub potestate Achis. Habitati in terra dicuntur antiquitus, quia quieti & securi habitati fuerant, & nullius hostis deprædationes perpessi.

INterea fugiens Dauid, dũ pergeret cũ Achis rege Philistinorũ in prœliũ aduersus Israel: insurgẽtes Amalechitæ irruerũt in Sicelег. Et succẽdentes eã, captiuauerunt omnia quæ erãt Dauid & puerorũ eius. Reuersus ergo Dauid ad persequẽdos Amalechitas, inuenit ægyptiũ puerũ lassescentẽ, quẽ Amalechitæ ægrotũ in itinere reliquerant. Hunc aũt Dauid inuẽtũ, cibo refecit, ducẽq́ sui itineris fecit. Sicq́ Amalechitas persequitur, epulãtesq́ reperit, & funditus extinxit.] Amalechitæ q̃ppe populus lambẽs uocant, q̃bus mentes seculariũ designant: quæ terrena cuncta ambiendo quasi lambunt, dũ solis tpalibus delectant. Quasi eñ populus lãbens p̃dã fecit, dũ terrena diligentes, lucra de alienis dãnis exaggerãt. Sed q̃d est q̃d ægyptius Amalechitæ puer ĩ itinere lassat? nisi q̃d amator p̃ñtis seculi, peccati sui nigredie optus, sæpe ab eodẽ seculo ĩfirmus despectusq́ relinquit, ut cũ eo nequaq̃ currere ualeat, sed fractus aduersitate torpescat. Sed hũc Dauid ĩuenit: q̃a redemptor nr̃ ueraciẽ manu fortis, nõnunq̃ q̃s despectos à mũdi gloria reperit, suo amore conuertit: cibo pascit, q̃a uerbi scĩa reficit: ducẽ itineris eligit, quia suũ etiã p̃dicatorẽ facit: Et q̃a Amalechitas seq̃ nõ ualuit, dux Dauid efficit: q̃a is quẽ ĩdignũ mũdus deseruit, nõ solũ cõuersus in sua deũ mẽte recipit, sed p̃dicando hũc etiã usq́ ad aliena corda p̃ducit. Quo uidelicet duce Dñs Amalechitã cõuiuãtẽ ĩuenit, & extinguit: q̃a ipsis Chr̃m p̃dicãtibus, mũdi lætitiã destruit, eorũ. s. q̃s comites h̃re despexit. Ducenti illi uiri q̃ ad torrentẽ lassi cũ sarcinis sunt relicti, significant q̃sdã infirmos ecclesiæ, q̃ cũ cæteris spiritalibus uiris, in uia dei currere nequeunt: sed ueram fidẽ retinẽdo, atq́ p̃ actiuã uitã opus bonũ seruãdo, à clementiss. Dauid, hoc est Chr̃o dño, btitudinis p̃miũ cũ reliq̃s p̃fectis p̃cipiũt. [Samuel mortuus ẽ, fleuitq́ eũ omnis Israel, & sepelierũt eũ in Rama urbe sua.] Supius nãq́ dr̃ sepultus fuisse in domo sua in Rama. In domo sua ĩ familia uidelicet & cognatiõe sua. Q̃d eñ hic mortuus iterũ dr̃ (ut Hebræi uolũt) resuscitatiõis suæ cã repetit: ut & dãnatio Saulis, q̃ peccatis mortuus erat, & relicto deo cõtra legẽ phitonẽ cõsulebat, iusta esse manifestaret. Sequit: [Post mortẽ aũt Samuelis, congregati Philistijm cõtra Israel, cõsulũtq́ dñm & nõ r̃ndit ei, neq́ per somnia, neq́ per sacerdotes.] Hebræus habet, neq́ p̃ doctrinã, neq́ p̃ p̃phetas. R̃ndebat dñs p̃ somnia, (sicut Hebræi asserũt) eo q̃d ieiunãdo & orãdo poscebãt oraculũ sibi fieri diuinũ, & deus illis p̃ somnia reuelabat ea quæ futura erãt. Q̃d in hoc loco mĩme Saul fecisse legit. Per doctrinã, p̃ ephod scilicet, q̃d sacerdos in pectore portabat. Neq́ p̃ p̃phetas, q̃a illis consulẽtibus, dñs nequaq̃ r̃ndebat. Hi p̃phetæ dicunt fuisse discipuli Samuelis, q̃bus p̃phetantibus iñxit se Saul & p̃phetauit. [Quæsiuit aũt Saul phitonissam, quæ suscitaret illi Samuelẽ: Statimq́ suscitatus, ait ad eũ: Quare inquietasti me ut suscitarer &c.] Quærit scd̃m historiã, utrũ phitonissa, ip̃m p̃phetã de ĩferno euocauerit, an aliquã imaginariã illusiõem fallacia dæmonũ factã Sauli exhibuerit. De q̃ quæstiõe, beatæ mẽoriæ Aug. ep̃s Simpliciano Mediolañ ep̃o, ita scribit: Inq̃ris inq̃, utrũ potuerit malignus sp̃ũs excitare aĩam iusti, & tanq̃ de abditis mortuorũ receptaculis reuocare, & ut uideret & loqueret cũ Saul. Nonne maius mirandũ sit, q̃d satanas ip̃m dñm assumpsit, & cõstituit sup̃ pinnã templi? Quolibet eñ mõ fecerit, factum ẽ: ita ut Samuel excitaret similit latet. Nisi forte q̃s dixerit faciliorẽ diabolo fuisse licentiã ad dñm uiuũ, unde uoluit assumendũ, & ubi uoluit cõstituendum, q̃ ad Samuelis defuncti sp̃m ẽ suis sedibus excitarũ. Q̃d si illud in euange. nos ideo nõ cõturbat, q̃a deus uoluit atq́ p̃misit, nulla diminutiõe suæ p̃tãtis & diuinitatis id fieri: sicut ab ipsis Iudæis (q̃q̃ peruersis atq́ ĩmundis & facta diaboli fauẽtibus) & teneri se & uinciri, & illudi & crucifigi atq́ ĩterfici passus ẽ. Et nõ est absurdũ credere ex aliqua dispẽsatione diuinæ uolũtatis p̃missum fuisse, ut nõ inuitus nec dñante magica potẽtia, sed uolẽs atq́ obtẽperans occulta dispẽsatione dei, quæ phitonissam illã Saulemq́ latebãt, sp̃ũs p̃ferret sancti Samuelis: seq́ ostenderet aspectibus regis diuina sñĩa perituri. Quanq̃ in hoc facto põt adesse alius facilior ĩtellectus, ut nõ uere sp̃m Samuelis excitatũ à rege sua credamus, sed aliq̃d phãtasma & imaginariã illusionẽ diaboli machinationibus factam, quam propterea scriptura nomĩe Samuelis appellat, quia solent imagines earum rerum nominibus appellari, quarum imagines sunt. Sicut omnia quæ pinguntur atque finguntur, earum rerum quarum imagines sunt, nominibus appellantur,

Augustinus.

Sicut hominis pictura cum cernitur, proprium quodque nomen incunctanter adhibetur. Et dicitur, ille Cicero est, ille Sallustius, ille Achilles, iste Hector, hoc flumen Simois, illa Roma: cum aliud nihil sint, quàm pictæ imagines. Vnde & Cherubim cum sint cælestes uirtutes, ficti tamen ex metallo, quo imperauit deus poni super arcam testamenti, magnæ rei significandæ gratia, non aliud quàm Cherubim, illa quoque figmenta, uocabant. Iterumque dum quisque uidet somnium, non dicit, uidi imaginem Augustini, sed uidi Augustinum: cum eo tempore quo aliqd tale aliquis uidit, ignoraret hoc Augustinus. Vsqueadeo manifestum est, non ipsos homines, sed imagines eorum uideri. Et Pharao spicas se dixit uidisse in somnijs & boues, non spicarum aut boum imagines. Si igit constat liquido, nominibus earum rerum quarum imagines sunt, easdē imagines appellari: nō mirum est quod scriptura dicit Samuelem uisum: etiam si forte imago Samuelis apparuit, p ficta machinamēta, eius, q transfigurans se uelut angelum lucis, & ministros suos subornat uel ut ministros iustitiæ. Iam uero si illud, inquit, uos mouet, quomodo à maligno spiritu Sauli prædicta sunt: potest & illud mirum uideri, quomodo dæmones agnouerunt Christum, quem Iudæi non agnoscebant. Cum eni uult deus etiam infirmos spiritus aliqua uera cognoscere, temporalia duntaxat, ad istam mortalitatem pertinentia: facile est & non incongruum: ut omnipotens & iustus ad eorum pœnam, quibus ista prædicant, (ut malum quod eis imminet, antequam ueniat, prænoscendo patiantur) occulto apparatu mysteriorum suorum, etiam spiritibus talibus aliquid diuinatiōis impertiat: & quod audiunt ab angelis, prænuntient hominibus. Tantum autem audiunt, quantum omnium dominus atque moderator iubet uel sinit. Vnde etiam phitonissa in actibus apostolorum attestatur Paulo apostolo, & euangelista conatur esse. Miscent tamen isti fallacias, & uerum quod nosse potuerunt, non docendi magis, quàm decipiendi fine pronuntiant: & forte hoc est quod cum illa imago Samuelis Saulem prædicaret moriturum, dixit etiam secum esse futurum. Quod utique falsum est: Magno quippe interuallo post mortem separari bonos in euangelio legimus: cum inter superbum illum diuitem cum iam apud inferos tormēta pateretur, & illum q ad eius ianuam hulcerosus iacebat, iam in requiem constitutum, magnum chaos interiectum esse testatur. Aut si propterea Samuel ei dixit, mecum eris, ut non ad qualitatem felicitatis, sed ad parem conditionem mortis referat: quod uterque homo fuerit, & uterque mori potuerit, iamque mortuus, mortem uiuo prænuntiabat. Secundum utrumque igitur intellectum habere exitum hæc lectio pōt, qui non sit contra fidem: Nisi forte profundiori inquisitione inueniat ad liquidum, uel posse, uel non posse, animam humanam, cū ex hac uita migrauerit, magicis carminibus euocari, & uiuorum apparere conspectibus, etiam corporis liniamenta gestantem: ut nō solum uideri ualeat, sed etiā agnosci: & si potest, utrum etiam iusti anima non quidem cogatur magicis sacris, sed dignetur ostendi, occultioribus mysterijs summæ legis obtemperans: ut si fieri non posse claruerit, ut non uterque sensus huius scripturæ tractatione admittat, sed illo excluso, imaginaria similitudo Samuelis, diabolico ritu facta intelligatur. Sed qm siue illud fieri possit siue non possit, tamē fallacia satanæ atque imaginū simulandarum callida operatio, decipiendis sensibus humanis multiformis inuigilat. Tacendū nūc quidē, ne inqsitionibus diligentioribus præscribamus, sed potius existimemus tale aliquid factum maligno spiritu phitonissæ illius ministerio, quam diu nobis aliquid amplius excogitare, atque explicare non dat. Hæc sunt quæ tunc de phitonissa, & Samuele scripsit beatissimus Augustinus. Sed quia hoc genus magicæ phantasiæ crebro in hoc libro legitur, dicendum est unde nomen acceperit: Nonnulli enim ab Apolline Pythio repertum atque ab eius cognomine sic dicunt esse uocatum. Sed & Hebræum nomē inquiunt congruit: Qui phitonaabissi dicunt, unde & phitonissam & phitones legendū putant. Quod & nos diligenter inuestigantes, sic in antiquis, imò & modernis uoluminibus scriptū reperimus. Alij uero à serpente, q phyton dictus est, de cuius pelle diuinabant, dictum afferunt. unde & phytonissam & phytones legunt. Quod nos arbitrio prudentis lectoris derelinquimus, quid magis eligere placuerit. Hæc enim sententia iuxta his

Genesis. 41.

2. Corin. 11.

Actuum. 16.

Lucæ. 16.

storiam supiori sententiæ postposita est. Qđ nos ideo fecimus, ut totum de Saule & phitonissa parit negotium comprehendamus. Caput XXXI.

IGitur exorto prælio, percusserunt Philistim Israel plaga magna, corrueruntq́ in prælio Saul & Ionathas &c. usq; ait, & armiger eius ipse corruit super gladiũ suũ, & mortuus est cũ eo.] Armigerũ istum Hebræi Doeg Idumæum dicunt fuisse, q cernẽs Saul mortuũ, seipm ob metũ Dauid interemit. [Mortuus est Saul & tres filij eius & armiger illius & uniuersi uiri eius.] Viri isti, pueri domestici eius intelligendi sunt. Hi tres filij Saul cũ eo interfecti sunt, Ionathas, Abinadab, q & Iesui & Melchisua. Isboseth aũt domi erat, q anno quo Saul rex cõstitutus est, natus fuisse dr̃, q etiã. XL. annorũ fuisse legit̃ cũ regnare cœpisset: Vnde colligit̃ Saul. XL. annis regnasse. Quærendũ cur alibi legat̃ Iesui, & alibi Abinadab: Iesui enim interpretat̃ æqualis. Aequalis ideo dicit̃, quia æqualis meriti fuisse cũ patre filij memorant̃. Abinadab interp̃tat̃ pr̃ meus sponte: Sponte etẽm sua pr̃ eius Saul male agendo adqsiuit, ut taliter una cũ filijs perimeret̃.

ANGELOMI LEXOVIENSIS, IN LIBRI SECVNDI REGVM STROMATA, PRAEFATIO.

ERVM qm̃ fauente diuina gr̃a (quanq̃ fortassis indocte) primum librũ huius historiæ digessimus: & quasi unionem spiritalis intelligentiæ, quodãmodo in cõchulis maris, huius uidelicet uolumĩs latitantẽ, uelut alta pelagi, lyntre nr̃æ inuestigatiõis, ĩmergendo: ad lucẽ pduximus. In q̃ quidẽ, euidẽtissime (utpote prælibauimus) imutatio sacerdotij Iudæorũ, ac repulsio synagogæ, in uerũ Christi sacerdotiũ: & collectio sanctæ ecclesiæ ex gentibus, aliaq́ plurima sacra, quæ sub allegoriarũ figuris contineri pbauimus. Nunc ipso inspirante, in q̃ sunt oẽs thesauri sapientiæ & sciẽtiæ recõditi, secundũ lib. præfatæ historiæ aggredimur: & lympida Chr̃i ecclesiæq́ pandere sacra, conabimur: Etsi ex tanta pfunditate, aurũ pducere ad lucẽ nõ possumus optimũ: aut carbunculũ ex Phison fluuio, nõ quimus abstrahere lapidẽ magnificũ, saltẽ quoq; margaritũ fulgens, possimus exhaurire de gurgite: Aut si etiã, ex gẽmis renitẽtibus, non ualemus optimã fabricare coronã, quodãmodo ex floribus, amœnitatis diuinarũ scripturarũ, tentabimus cõponere serta, ne ex pauptate ingenij, ingratus uidear à dño, sed potius sua clemẽtia, dũ cernit studiũ, adaugeat uires in pondere, ne fractus inueniar p̃ssusq́ mole tantæ magnitudĩs. Nam sequit̃:

FActum est aũt postq̃ mortuus ẽ Saul, vt Dauid reuerteretur a cæde Caput .I. Amalec, & maneret in Siceleg duos dies. In die aũt tertio, apparuit hõ Amalechites, veniẽs de castris Saul, & reliq.] Homo iste q ad Dauid ueniẽs, mortẽ Saulis nũtiauerat, q etiã mentiẽs, Saul interfecisse se dixerat: p̃sertim cũ supius legat̃ irruisse Saul sup gladiũ suũ, & mortuus esse, ipse & armiger eius, in monte Gelboe. Qui pptereà à Dđ interfici iussus ẽ, eo q dixerit se interfecisse, & nõ timuisse mittere manũ suã in christũ dñi: q & Amalechites dictus ẽ. Hebræi put in q̃dã uolumĩe legi, filiũ Doeg Idumæi tradũt, fuisse. Amalechites em̃ & Idumæus, unũ sunt, sicut reperi, quia filius primogenitus Esau q & Edom, Eliphaz fuit, & huius filius Amalec extitit. Vnde diadema & armilla quæ Dđ detulit, à pr̃e Doeg cõmẽdata filio fuisse, nõnulli Hebræorũ phibẽt. Vnde inqunt nõ esse credendũ, ut Saul eã in p̃liũ detulisset, sed Doeg amico suo cõmẽdauerat, à quo ipse accepat. At uero, si cui credibile uidet̃, q Saul in p̃liũ detulisset, & à capite eius, eo mortuo, & à brachijs abstulisset, & Dđ cã adulatiõis & gr̃æ detulisset, nõ refragamus ac inhibemus: sed potius suo arbitrio derelinqmus. Sed altiori intellectu repetamus qđ est qđ ille Amalechites q se finxit corã Dđ Saul regem interfecisse, ab eo ultiõis pœnã multatus accepit, nisi q oĩs q proximo suo machinat̃ malũ, uel de eius gaudet interitu, iustæ retributiõis pœnã, à supno iudice recipiet: Iuxta illud qđ scriptũ est: Oĩs

eẽm q fodit foueã, incidet in illã. Et q pcusserit gladio, gladio peribit. Et iterũ: Os qđ men tit, occidit aĩam. His expletis, sequit historia qđ Dauid egerit. Ait enĩ, [Plãxit autẽ Dauid planctũ huiuscemodi super Saul & super Ionathã filium eius. Et præcepit ut docerẽt filios Iuda carmẽ, sicut scriptũ est in libro iustorum &c.] In Hebræo & in ueris exẽplaribus nõ hr carmẽ, sed arcũ: qđ nr̃is doctoribus itẽ melius uidet. Nã qđ scriptũ est, qñ plangebat ĩterfectos Saul & Ionathã [& pcepit ut docerẽt filios Iuda arcũ] hoc ideo fecit, qa Philistæos sagittarijs abũdare, iã nouerat. Aliť; [Præcepit Dauid ut docerẽt filios Iuda arcũ] hoc est ut reges Iuda, docerẽt fortitudinẽ: scilicet, ut fortes & intẽti essent in timore dñi, & in pceptis dei: ne p inobedientiã, à fortitudine & timore dñi sicut Saul recederẽt: & eo mõ quo ille perierat, perirẽt. & unde Saul maxie hoʒ ĩctibus perierat, eandẽ belladi artẽ, & sui milites ad reuincẽdos eos, discerẽt. Qđ uero sequit, [sicut scriptũ est in libro iustoʒ.] Ipsum librũ hodie nusq̃, neq; apud ipos Hebræos ĩueniri posse, asseuerãt: sicut nec librũ belloʒ dñi, cuius in libro Numeroʒ mẽtio est, neq; carmina Salomonis, neq; disputatiões eius sapiẽtissimas, de lignoʒ natura, herbarumq; oĩm: totumq; iumentoʒ, uolucrũ, reptiliũ, & piscũ. Vel qđ in libro uerboʒ dr̃. Reliqua uero opeʒ Salomonis prioʒ & nouissimoʒ, scripta sunt in uerbis Nathan pphetæ, & in libris Ahiæ Silonitis, in uisiõe quoq; Iaddo uidentis cõtra Ieroboam filiũ Nabat, & multa hmõi uolumina, quæ scriptura quidẽ fuisse pbat, sed hodie cõstat nõ esse. Vastata nãq; à Chaldæis Iudæa, etiã bibliotheca quæ est antiqtus cõgregata, int alias puinciæ opes, hostili igne cõsumpta ẽ, ex qua pauci q nũc in sancta scriptura cõtinent libri, postmodũ Ezræ pontificis & pphetæ sunt industria restaurati. Vnde scriptũ est de eo: Ascẽdit Ezras de Babylone, & ipse scriba uelox ĩ lege Moysi. Velox uidelicet, quia pmptiores lraʒ figuras, quã eatenus Hebræi habebant, repit. Et in epistola regis Persaʒ legit: Artaxerxes rex regũ Ezræ sacerdoti, scribæ legis dei cæli doctissimo, Salutẽ. Sunt tñ q dicunt, hunc librum iustoʒ intelligi debere, ipm librũ Regum, ubi cõtinent pphetæ iusti, Samuel uidelicet, Gad & Nathan, in quo scriptũ est, qualit Saul recedẽs à timore dei p inobedientiã suam perijt. [Inclyti tui Israel super mõtes tuos interfecti sunt.] In Hebræo hr, super excelsa tua. & est sensus: O Saul sup excelsa tua, gloriosi Israel interfecti sunt: qa in peccato inobediẽtiæ tuæ, unã tecũ pierũt. Inobediẽtia nãq; p idolis. i. excelsis, reputata ẽ, sicut ẽ illđ ĩ libro Samuelis: Melior ẽ eñ obediẽtia q̃ uictimæ: & auscultare magis, q̃ offerre adipẽ arietũ. Qm̃ quasi pctm̃ ariolãdi ẽ repugnare, & quasi scelus idololatriæ, nolle acqescere. Sed qđ ait, [Nolite annũtiare in Geth, neq; annũtietis in cõpitis Ascalonis &c.] Obstupescẽs ppheta, ingemit subitaneũ casum principũ populi sui, & phibet ne ullus lactet in tali casu, neq; fama hoc diuulget in ciuitates inimicorum. Geth enim & Ascalon, urbes sunt Allophylorum. Hactenus historiam, nunc quid allegorice significet, subiungamus. Ait nanq; [Et præcepit Dauid ut docerent filios Iuda. Et reliqua.] Filij Iuda intelligunt fideles in ecclesia, Chr̃m ueeũ cõfitẽtes: de qbus uerus Dauid, id est manu fortis, dñs pcepit, ut arcu diuinæ intelligẽtiæ sint muniti: ne aut ignorãtiæ cæcitate decepti, in ĩpietate ruãt, aut certe ignaui ac dissoluti in cõspectu hostiũ suoʒ, hoc est ĩmũdoʒ spirituũ, p qđlibet uitiũ decepti, succũbãt: & ĩ perpetuam in mortẽ animæ irreparabiliter cadãt. [Nolite annũtiare in Geth &c.] Geth quæ interpretat torcular, significat terrenã Ierusalẽ ciuitatẽ, quæ occidit pphetas, & lapidauit eos q ad ipsam missi fuerãt. Cuius ciuibus, id est, Iudæis incredulis, mors dñi atq; sanctoʒ apostolorum in derisum fuit: & ob hoc præcipit à uero Dauid, Chr̃o uidelicet dño, ut passio eius p euãgelicos pdicatores, eis minime debeat annũtiari: q insultatores crucis Christi maluerũt esse, q̃ ueneratores. Sequit: [Et ait Dauid: Montes Gelboe, nec ros, nec pluuia ueniat super uos, & reliq.] Propẽ casum fortiũ, & ruinã populi sui, qũsi indignãs loquit ad ipsum locũ interfectiõis, abominãs factũ qđ in eo fuerat gestũ, sicut cuidã uidet, tñ nõ sine mysterio præsagãdi, sicut paulo post oñdet, btõ papa Gregorio ppalante. [Sagitta Ionathæ nunq̃ abijt retrorsum, & gladius Saul non est reuersus inanis.] Hoc uult insinuare, quod Ionathas & Saul tpibus suis bellicosissimi & fortissimi fuerit in pl̃ijs. [Saul & Ionathas amabiles & decori in vita sua, in morte quoq; nõ sunt diuisi, Aquilis velociores, leonibus fortiores,

Prouerb. 26.
Eccles. 10
Matth. 26
Sapien. 1.
1. Paral. 9.
1. Reg. 15.
Matth. 23.

Laudat decorem formæ, laudat & constantiam animi: adiungens per hyperbolen tropum, similitudinem aquilæ atque leonis. [Filiæ Israel, super Saul flete, qui vestiebat vos coccino in delicijs, qui præbebat ornamenta aurea cultui vestro.] uidelicet & de prædis hostium quas agebat. [Quomodo ceciderunt fortes in prælio?] Subauditur in peccato suo. [Jonathas & Saul, in excelsis tuis occisus es.] sicut superius diximus. Ideo ô Saul & Ionathan in excelsis tuis, hoc est, in peccato inobedientiæ tuæ occisus, subaudiƐ es. Ecce historiam. Cæterum spiritaliter quid est, quod Dauid qui retribuentibus mala, non reddidit, cum Saul & Ionathan bello occumberent, Gelboe montibus maledicit, dicens: [Montes Gelboe, (inquit) nec ros, nec pluuia, veniat super vos. Neque sint agri primitiarum, quia ibi abiectus est clypeus fortium, clypeus Saul, quasi non esset vnctus oleo.] Quid ergo montes Gelboe, Saul moriente, deliquerunt, quatenus in eis nec ros nec pluuia caderet, & ab omni eos uiriditatis germine, sententiæ sermo, siccaret? Sed quia Gelboe interpretatur decursus, per Saul autem unctum & mortuum, mors nostri mediatoris exprimitur: non immerito per Gelboe montes, superba Iudæorum corda, signantur: quæ dum in huius mundi desiderijs defluunt, in Christi, id est uncti, se morte miscuerunt. Et quia in eis unctus rex, corporaliter moritur, ipsi ab omni gratiæ rore, siccantur. De quibus & bene dicitur, [agri primitiarum esse non possunt]. Superbæ quippe Hebræorum mentes, primitiuos fructus non ferunt: quia in redemptoris aduentu, ex parte maxima, in perfidia remanentes, primordia fidei sequi noluerunt. Sancta namque ecclesia in primitijs suis, multitudine gentium fœcundata, uix in mundi fine, Iudæos quos inuenerit suscipit: & extrema colligens, eos quasi pro reliquijs fruges ponit. De quibus nimirum reliquijs Isa-

Isaie. 10 ias dicit: Si fuerit numerus filiorum Israel quasi arena maris, reliquiæ saluæ fient. Pos-

Roma. 9. sunt namque idcirco Gelboe montes ore prophetæ maledici, ut dum fructus exarescente terra moritur, possessores terræ, sterilitatis damno feriantur: quatenus ipsi maledictionis sententiam acciperent, qui apud se mortem regis suscipere, iniquitate sua exigente, meruissent. Aliter uero Dauid in persona sanctorum deplorat quosdam de ecclesia, qui per superbiam ruentes, atque cum labentibus, uitæ præsentis stadium decurrentes, ab spiritali luce seclusi, lubricati, id est, excæcati sunt: qui repugnantes dæmonibus, labuntur in seculo: quod est lubricum, (Gelboe enim montes, lubrici interpretantur, secundum hanc intelligentiam,) & spem recuperationis suæ omittentes, proprio mucrone, desperatione uidelicet perniciosa euadendi hostem antiquum, semetipsos interficiunt: sicut Saul irruens super gladium suum mortuus est. Cuius rei, Philistæi, hoc est maligni spiritus, de interfectis spolia uirtutum auferentes, propriæ fortitudini ascribunt uictoriam: quæ iusta permissione dei, in talibus euenit. Sed Dauid noster, in membris, hoc est in electis & sanctis uiris, corruentium casum gemit: nec lætatur in perditione morientium, sed contradicit, ne urbibus Allophylorum, talis fama prædicetur: hoc est, præcipit fidelibus, ut caute se custodiant, & scuto fidei undique se muniant, induti lorica iustitiæ, habentes galeam salutis,

Ephesi. 6. & gladium spiritus, hoc est uerbum dei: aduersarijs suis resistant, ne forte ulterius ignominiose superati, gaudium inimicis suis faciant.

Caput II.

Ascendit ergo Dauid & duæ vxores eius, Achinoem Jezraelites, & Abigail vxor Nabal Carmeli, sed & viros qui erant cum eo, duxit Dauid singulos cum domo sua, & manserunt in oppidis Hebron.] Ascensus iste Dauid cum duabus uxoribus suis in Hebron, significat conuocationes duarum plebium, in ecclesiam catholicam. Hebron enim interpretatur coniugium, & bene sola sancta ecclesia côiugium nominatur. Sola & una est sponsa uidelicet cælestis regis, de qua in Canticis canticorum dicitur: Sexaginta sunt reginæ, & octoginta concubinæ, & adolescentularum quarum non est nu-

Cantico. 6. merus. Vna est columba mea, perfecta mea, una est matris suæ, electa genitrici suæ. Illuc duxit Dauid singulos uiros cum domo sua: quia unusquisque fidelium, in illam societatem per prædicationem euangelij, conuocatur. Non est ibi distinctio Iudæi & Græci, barbari

Colos. 3. & Scythæ, serui & liberi, sed omnia & in omnibus Christus. [Veneruntque viri Juda, &

venerunt ibi Dauid, vt regnaret super domũ Juda.] Vngunt uiri Iuda Dauid in regem,
ut regnet sup domũ Iuda, quia supbis ac contẽptoribus spernẽtibusq́ grãm dei abolitis,
electi quiq; bona fama sacræ prædicationis, & uirtutum studio, rite confitẽtur Chrm esse regem in uniuerso populo. Ac ipsum esse, cui omis potestas à patre data est in cælo &
in terra, ut in nomine IESV omne genu flectatur, cælestium, terrestrium, & infernoꝝ. Philip.2.
Aliter: Post mortem Saulis ungit Dauid, & regnat, transfertq́ arcam testamenti in ciuitatem suam: sicut in sequentibus legit, de qua in suo loco dicturi sumus. Simili quoq; modo post abolitionem regni Iudæoꝝ, & sacerdotij cessationem, uerus Dauid, id est Christus, in ecclesia sua, quam ex gentibus elegit, regnum accepit: & arcam testamẽti, hoc est
sacram scripturã, in ecclesiã, quæ eius est domus, transtulit. [Et nuntiatũ est Dauid quod
viri Jabes Galaad, sepelissent Saul, & reliq.] Hoc plenius in Paralipomenon lib. quo- 1.Para.10.
modo gestum sit, narratur. Cum audissent, inquit, uiri Iabes Galaad, omia scilicet quæ
Philistim fecerant super Saul, consurrexerunt singuli uirorum fortium: & tulerunt cadauera Saul & filiorum eius, attuleruntq́ ea in Iabes, & sepelierunt ossa eorum subter quercũ, quæ erat in Iabes, & ieiunauerunt septem diebus. Mortuus est ergo Saul propter iniquitates suas, eo quod præuaricatus sit mandatum dñi quod præceperat, & non custodierit illud, sed insuper etiã pythonissam cõsuluerit, nec sperauerat in dño: propter quod
& interfecit eum, & transtulit regnum eius ad Dauid filium Jsai. Quid est quod uiris Iabes
Galaad Dauid gratias refert, eo quod sepelierũt ossa Saul & filiorum eius? nisi quod redemptori nostro multum placet, quando quis praua opera malorum, qui in peccatis suis mortui sunt, obliuioni damnando tradit: nec ea actione imitatur, quæ scit deo displicuisse: sed magis ea eligit faciẽda, quæ recordat dñm ĩ mãdatis dedisse. [Abner aũt filius
Ner princeps exercitus Saul, tulit Jsboseth filium Saul, & circumduxit eum per castra,
regemq; constituit super Galaad, & super Gessuri, & super Jezrael, & super Ephraim, & super Beniamin, & super Jsrael vniuersum.] In Hebræo habetur, transduxit eum in Manaim, quæ interpretatur castra. Transduxit eum, intelligendum est, ultra Iordanem: &
in Manaim regem eũ constituisse, super Galaad, & super Gessuri. Hebræis Assuri, id est
sup tribum Aser. [Sola autẽ domus Juda sequebatur Dauid.] Quid aũt est quod filius Saul Isboseth, qui interpretatur uir confusionis: Abner auxiliante, qui interpretatur
patris lucerna, rex constituitur super Israel uniuersum: & domus Iuda sola sequebatur
Dauid? nisi quod solis credẽtibus, & uere deũ confitentibus, ex priori populo, Dauid nostrũ dñm uidelicet & saluatorẽ sequẽtibus, in cæteris adhuc error cõfusionis regnat, diabolo instigãte: q sæpe se trãsfigurat in angelũ lucis. [Et fuit numerus dierũ quos cõmo- 2.Corin.11
ratus ẽ Dauid, imperãs in Hebron super domũ Juda, septẽ annoꝝ & sex mẽsium.] Et bene Dauid septẽ annis & sex mẽsibus regnauit in Hebron: quæ interpretat coniugiũ, ut
supra diximus, aut uisio sempiterna: qa saluator noster in ecclesia catholica, quæ & spõsa
eius est, p omẽ tempus istius uitæ, quod senario dierũ numero decurrit, regnat: secundũ
illud, Ecce ego, inqt, uobiscũ sum oĩbus diebus usq; ad cõsumationẽ seculi. Et post expletionẽ senarij numeri, hoc ẽ, pfectionẽ boni opis, oĩs electos suos ad sabbatũ ueꝝ, id ẽ, ad
regem sempiternã, pducet: ubi & pfruent dei uisiõe ppetua. Est aũt Hebron ciuitas ĩ tribu Iuda, quæ quondam uocabat Arbae, licet male in Græcis codicibus habetur Arboe.
Corrupte igit in nřis codicibus, Arboe scribit, cũ in Hebræis legat Arbae, id est q̃tuor:
ex eo qđ ibi tres patriarchæ, Abraã, Isaac, & Iacob sepulti sunt, & Adã magnus, ut in Genesi libro scriptũ est. Licet eũ quidã conditũ in loco Caluariæ suspicent, qđ falsum est.
Hæc est aũt eadẽ Hebron olim metropolis Philistinoꝝ, & habitaculũ gigantũ, regnũq;
postea Dauid in tribu Iuda, ciuitas sacerdotalis, & fugitiuoꝝ. Distat ad meridianã plagã
ab Elia millibus circiẽ uiginti duobus: ubi & quercus Abraã, quæ & Mabre, usq; ad Cõstantij regis imperiũ monstrabat, & mausoleum eius impræsentiaꝝ cernit. Cũq; à nostris
ibidem ecclesia iam extructa sit, in circuitu à cunctis gẽtibus, Therebinthi locus, superstitione colitur, eo quod sub ea Abraam angelos quondam hospitio susceperit. Hæc ergo primũ Arbae, postea Hebron ab uno filioꝝ Chaleb sortita uocabulũ est. Lege uerba 1.Para.4.6.

dierum. Condita est autem ante septem annos, quam Tannes urbs Aegypti, conderet. [Egressus est Abner filius Ner, ⁊ pueri Isboseth filij Saul, de castris in Gabaon. Porro Ioab filius Saruiæ, ⁊ pueri Dauid egressi sunt: ⁊ occurrerunt eis iuxta piscinam Gabaon. Et cum in vnum conuenissent, e regione sederunt, hi ex vna parte piscinæ, ⁊ illi ex altera. Dixitque Abner ad Ioab: Surgant pueri, ⁊ ludant coram nobis. Et respondit Ioab: Surgant. Surrexerunt ergo, ⁊ transierũt numero duodecim de Beniamin, ex parte Isboseth filij Saul: ⁊ duodecim de pueris Dauid. Apprehensoque vnusquisque capite comparis sui, defixit gladium in latus contrarij: ⁊ ceciderunt simul. Vocatumque est nomen loci illius, ager robustorum in Gabaon. Et ortum est bellum durum satis in die illa. Et reliq.]

Iosephus. Hunc locum Iosephus ita exponit: Abner autem promouit electum nimis exercitum, ut congrederetur cum tribu Iuda. Irascebatur enĩ aduersus eos, à quibus rex Dauid fuerat ordinatus. Huic autẽ occurrit missus à Dauid Ioab, filius Saruiæ sororis eius, de patre Sar natus. Hic autem erat contra Abner, constitutus militiæ princeps. Cum quo etiã fuerunt sui fratres, Abisai, Asael, & omnes armati Dauid. Itaque ueniens ad quendam fontem in ciuitate Gabaa, aciem constituit ad pugnandum. Dicente uero Abner ad eum, uelle se probare, quis eorum robustiorem exercitum haberet. Conuenit inter utrosque, ut duodecim uiros pugnatores mitterent, & procedentes inter medias acies, qui ex utraque parte procul fuerant à certamine, relictisque gladijs uiri Dauid, & tenentes capita hostium, eorum lumbos & latera, suis gladijs perforarunt: donec omnes quasi ex uno constituto, perimerent. His aũt cadẽtibus, etiam reliquus direptus est exercitus: & dimicatiõe fortissima pcedente, Abner populus uictus in fugã uertit: Fugientes aũt Ioab psequi nõ cessabat: præcipiens armatis, ut post eorum uestigia festinarent, & nequaquã occidendo deficerẽt: cuius etiam fratres detestati sunt pronissime. Inter quos clarior fuit præcipue iunior Asael, qui tantam gloriam habuit in pedum uelocitate, ut non solum homines, sed etiam equos ad currendum superaret. Is igitur persequebat Abner recto gressu, in neutramque partem declinans. Cumque respexisset Abner, & considerasset impetum sequentis & dixisset, ut unius militis arma sumens, ab eius persecutione quiesceret: & rursus ille nequaquam à suo conamine penitus abstineret: monẽte illo denuo ut recederet, ne coactus eum percuteret, & ante eius fratrem ulterius fiduciam non haberet. Verba eius illo despiciente, fugiens post tergum lanceam emisit coactus, eumque repente mortali uulnere penetrauit. Mystice, Abner de tribu Beniamin, princeps exercitus regis Saulis, pueros Dauid qui erant cum Ioab principe exercitus Iuda, ad prælium scribitur prouocasse: & Asaelem fratrem Ioab percussum in inguine interfecisse, sic quidẽ intelligi uo-

Actuum. 6. lunt, Saulus, inquiunt, necdum adhuc apostolus, de tribu Beniamin, priusquam fuisset correptus à domino, apostolos ad certamen legitur prouocasse, ac neci interfuisse Stephani. Cæterum quod locutus est Abner ad Asael, dicens: [Recede, noli me sequi, ne forte compellar confodere te in terram, ⁊ leuare non potero faciem meam ad Ioab fratrem tuum. Qui audire contempsit, ⁊ noluit declinare. Percussit ergo eum Abner auersa hasta in inguine, ⁊ transfodit, ⁊ mortuus est in eodem loco, omnesque qui transibant per locum illum, in quo ceciderat Asael ⁊ mortuus erat, subsistebant.] Moraliter, cuius idem Asael typum tenuit, nisi eorum quos uehementer arripit furor, & in præceps ducit? Qui in eodem furoris impetu, tanto cautius declinant, quanto & insanius rapiunt. Vnde & Abner qui sermone nostro, patris lucerna, dicitur: fugit, quia doctorum lingua, quæ supernum dei lumen indicat, cum per abrupta furoris, mentem cuiuspiam ferri conspicit, cumque contra irascentem, dissimulat uerborum iacula reddere, quasi persequentem non uult ferire. Sed cum iracundi, nulla cõsideratione se mitigant, & quasi Asael, psequi & insanire non cessant: necesse est ut hi qui furentes reprimere conantur, nequaquã se in furorẽ erigant, sed qcquid est tranqllitatis ostendant: quædam uero subtilit pferant, in qbus ex obliq furentis animũ purgent. Vnde & Abner, cũ contra psequentẽ substitit, non eum recta, sed auersa hasta transforauit. Ex mucrone quippe percutere, est impetu aperte increpationis obuiare. Auersa uero hasta persequentem ferire, est furentem intranquille,

ex quibusdam angere, & quasi parcendo superare. Asael autem protinus occumbit, quia
commotæ mentes, dum & parci sibi sentiunt: & tunc responsorum ratione in intimis,
sub tranquillitate tanguntur: ab eo quo se erexerant, statim cadunt. Qui ergo à feruoris
sui impetu, sub lenitatis percussione resiliunt, quasi sine ferro, moriuntur. [Et exclama
uit Abner ad Ioab, & ait: Num usque ad internecionem tuus mucro desæuiet?] Hebræ-
us, ut legi in cuiusdam disputatione, non habet ⌊tuus⌋. [An ignoras quod periculo-
sa sit desperatio?] In Hebræo ita habetur, ⌊An ignoras quod amarus erit finis?⌋ Et est
sensus: Nunquid ignoras quod ad amaritudinem tibi proueniat, eo quod populum hũc
delere niteris?

Caput III.

F[Acta est ergo longa concertatio, inter domum Saul, & domum Dauid. Dauid pro
ficiens, & semper in seipso robustior: domus autem Saul decrescens quotidie.]
Domus ergo Dauid, quæ est alia, quàm ciuitas dei? Ierusalem uidelicet cælestis,
quæ partim adhuc peregrinatur in terris, partim iam cum domino regnat in cæ
lis. Et quæ est domus Saul superbi & impij regis, nisi Babylon illa confusionis plena,
quæ seducit & fornicari facit omnes gentes, in prostitutione sua? Longa ergo concerta- Apoca. 14
tio inter domum Saul, & domum Dauid est: quia persequitur illa quæ secundum car- Isaie. 21.
nem est, eam quæ secundum spiritum. Sed domus Dauid, eo magis profectu filiorũ gau Ieremi. 51.
debit suorũ, quo magis domus Saul psecutiõibus cõtra eam sæuit. Illa autẽ quotidie de-
ficiens, in iniquitate sua tabescet: & ad extremum secundum merita sua, simul cum capi
te suo, in profundum abyssi mergetur. [Nati quoq; sunt filij Dauid in Hebron. Fuitq;
primogenitus eius Amnon, de Achinoem Iezrahelitide, & post eum Cheleab, de Abigail
uxore Nabal Carmeli. Porro tertius Absalom, filius Maacha, filiæ Tholomai regis Gef
sur. Quartus autem Adonias, filius Aggith: & quintus Saphatia, filius Abital. Sextus
quoq; Ietram, de Egla uxore Dauid. Hi nati sunt Dauid in Hebron.] Quæritur, cum
aliæ uxores Dauid suprà notatæ sint, & non dicantur uxores Dauid, cur hic sola Egla
uxor dicatur Dauid? Egla enim ipsa est Michol, quæ ideo uxor eius hic sola uocatur, eo
quod in adolescentia primum ipsam sortitus fuerat in uxorem: quæ etiam partu occu-
buisse dicitur. Vnde & in sequentibus scriptum est: Igitur Michol filiæ Saul non est na-
tus filius, usq; ad diem mortis suæ, quia in ipso partu occubuit. Et quid septem filij Da-
uid qui ei nati sunt in Hebron, nisi perfectionem sanctorum in fide, sermone, & opere si
gnificant? quæ ab ecclesia matre, sponso saluatori uidelicet nostro, quotidie generantur:
& cõiugio spiritali, per spiritussancti gratiam, in æternam uitam, quotidie filij lucis ori-
untur. [Respondit Abner iratus ad Isboseth: Nunquid caput canis ego sum aduer-
sum Iuda hodie, qui fecerim misericordiam super domũ Saul patris tui, & super fratres
& proximos eius? & non tradidi te in manu Dauid, & tu requisisti in me quod argueres pro
muliere hodie? Et reliq.] Acsi diceret, Propter te, & propter domum patris tui, di-
cor caput canis esse contra Iudam: eo quod non reduco domum Israel ad Dauid, quem
scio unctum esse regem, & regnaturum fore super uniuersum regnum Israel. Caput ca-
nis se dicit esse, id est uilem, eo quod à domo Iuda sic haberetur, sicut latratus canis: & eo
quod princeps esset canum, id est, stultorum hominum. [Et dixit Abner ad Dauid: Sur
gam ut congregem ad te dominum meum regem omnem Israel, & ineam tecum fœdus, &
imperes omnibus sicut desiderat anima tua. Cum ergo deduxisset Dauid Abner, & ille isset
in pace.] Abner ueniẽs ad Dauid ut uniuersum Israel, regno ipsius sociaret, ab Ioab igno
rante Dauid, in dolo occisus est. De qbus latius in sequẽtibus: & aliẽ dicturus sum. Sic in
telligunt: Abner, inquiunt, ueniens ad Dauid, ut uniuersum Israel regno ipsius sociaret,
sed à Ioab in dolo occisus est. Et Paulus egrediens ad gentes, ut prædicatione sua ad fi-
dem eas Christi conuerteret, grauissimas Iudæorum pertulisse legitur, persecutiones. Si
cut enim Ioab filius Saruiæ, æmulus Abner, usq; ad necem mortis insidiatus est: sic nimi
rum Iudæi filij uidelicet synagogæ, Paulo Apostolo ex eadem tribu Beniamin genito,
iamdiu insidiati sunt, donec eum de Iudæa expellentes, ad gentes transire compulerunt, Actuum. 13

›› [Sermonem quoq; intulit Abner ad seniores Israel, dicens: Tam heri quam nudiustertius
›› quærebatis Dauid, vt regnaret super vos. Nunc ergo facite, quoniã dominus locutus est
›› ad Dauid, dicens: In manu serui mei Dauid, saluabo populum meũ Israel, de manu Phi
›› listim & omnium inimicorum eius &c.] Quid est ergo quod Abner populum uniuersum Israel exhortatur, ut relicto Isboseth filio Saul, ad Dauid, prompto ac deuoto animo, conueniat? nisi quod doctores sancti, qui patris lucerna merito dicuntur, lumine fidei, & scientiæ plenissimi, in uniuersis gẽtibus nomen domini prædicant, & exhortantur: quatenus spreta idolorum cultura, & relicto errore cõfusionis, cum autore suo diabolo, ad Dauid nostrum (qui uere manu fortis, & desiderabilis est: q desideratus cunctis gentibus esse, à propheta describitur) sine mora festinẽt uenire, & sub eius imperio, perpetuo studeant permanere. Nam & Ioab, qui Abner dolo loquens, & percutiens in inguine, interfecit: non alium quàm hostem antiquum, significat: qui fictis suasionibus quotidie fideles subuertere, satagit: & per libidinis noxiæ cogitationes, interficere molitur. Ioab em̃ inimicus, uel idem, frater interpretatur. Omnium inimicorum, diabolus est caput. unde &
Iohan. 8 saluator talibus in euang. dicit: Vos ex patre diabolo estis, & desideria patris uestri uultis facere. Ab hac ergo persecutione, Dauid noster immunis est: quia deus neminem tentat. Ipse autem intentator malorum est: qui uult omnes homines saluos esse, & ad agniti
Iacobi. 1. onem ueritatis peruenire. Per inuidiam enim diaboli, mors intrauit in totum orbem terrarum: imitantur autem eum, qui sunt ex parte eius. Potest nomen & persona Ioab, non inconuenienter ad populum Iudaicum per significationem transferri, qui inimici semper prædicatorum euangelij extiterunt, & fidem Christi ubicunq; potuerunt, persequebantur. De quibus Paulus Thessalonicensibus scribens: Vos em̃, ait, imitatores facti estis
1. Thess. 2 fratres ecclesiarum dei, quæ sunt in Iudæa, in Christo Iesu: quia eadem passi estis & uos à contribulibus uestris, sicut & ipsi à Iudæis: qui & dominum occiderunt Iesum, & prophetas, & nos persecuti sunt: & deo non placuerunt, & omnibus hominibus aduersans: prohibentes nos gentibus loqui, ut saluæ fiant: ut impleant peccata sua semper. Peruenit
›› enim ira dei super illos, usq; in finem. Aliter, [Et percussit Ioab Abner in vltionẽ san
›› guinis Asael fratris eius &c.] Quid per Ioab, qui inimicus uel frater interpretatur, nisi elatio Iudæorum, atq; hæretici designantur? Quid uero per Abner, qui in latinum uertitur, patris lucerna, nisi spiritales uiri, & humiles ecclesiæ doctores, exprimuntur? Ioab, Abner in porta dolo occidit: quia & inimici fidei, hoc est, Iudæi & hæretici, quosdã præsules ecclesiæ ob defensionem fidei, usq; ad necem mortis psecuti sunt. Pro qua re de domo patris Ioab (per quam signat impia plebs) non deficit fluxum seminis sustinens: hoc est, immũdis cogitationibus, atq; sordidis actibus, pollutus. Similiter quoq; & leprosus sustinens fusum: per quod designantur hæretici, mendacij sui cogitatione corrupti. Qui hæretici dum fallaciam suam defendere nituntur, per ambitum uerbo rotantur: & uelut in confuso locutionis suæ (mendacia inuoluendo) concludunt. Et dum litigiosa lingua, infirma ecclesiæ membra uelut gladio oris sui confodiunt, ipsi prius in eodem gladio impietatis suæ moriunt. Et quia se ex mendacio suo pascunt, à pane uerbi dei uacui
›› ieiunant. Vnde in sequentibus dicemus, quid mystice figneturi & iam aliter. [Plan
›› gensq; rex Israel Abner, ait: Nequaquam vt mori solent ignaui, mortuus es Abner.] Id
›› est, non peristi in tua stultitia, sicut ignaui perire solent: quia fraude deceptus es. [Ma
›› nus tuæ non sunt ligatæ, & pedes tui non sunt compedibus aggrauati,] sicut eorum manus solent ligari & pedes uinciri, qui in prælio capi solent: dolo igitur non uiribus per
›› emptus es. Quod autem Dauid se excusans de nece insontis, dixit: [Mundus ego sum,
›› & regnum meum apud deum, vsq; in sempiternum, a sanguine Abner filij Ner, & veniat su
›› per caput Ioab, & super omnem domum patris eius, nec deficiat de domo Ioab fluxum
›› seminis sustinens, & leprosus, tenens fusum, & cadens gladio, & indigens pane.] Iudæorum denotat perfidiam atq; miseriam. Super caput enim Ioab, id est, super principes & sacerdotes ipsius populi, & super omnem domum patris eius: synagogam uidelicet satanæ, atq; cõuentum malignantium, ueniet iniquitas impiorum, ut requiratur ab eis omnis san

guis iustus, qui effusus est super terram, à sanguine Abel iusti, usq; ad sanguinem Zacha Math.23.
riæ filij Barachiæ. Nec deficiet de domo istius Ioab, fluxum seminis sustinens, id est, ua
rijs desiderijs diffluens: qa in uoluptatibus istius uitæ, tales totã spem suã ponunt: ubi &
leprosi sunt tenentes fusum, id est uarijs erroribus maculati, instabilitatem hæresum ac 2.Timo.4
mundani luxus sequentes: qui iuxta desideria cordis sui, coaceruabũt sibi magistros pru
rientes quidem auribus, & à ueritate auditũ auertentes. Ubi etiam non deficiet cadens
gladio, & indigens pane,] qui, cum pane illo qui de cælo descendit semper egent, & nõ
refici ab eo merentur, futuræ ultionis gladium non euadent.

Caput IIII.

VEnientes filij Rẽmon Berothitæ Rechab & Baana, ingressi sunt feruente die
domũ Isboseth, qui dormiebat super stratũ suum meridie. Ingressi sunt aũt do
mum, & ostiaria domus purgans triticum obdormiuit. Assumentes spicas tritici
latẽter ingressi sunt, & percusserunt eum in inguine. & reli.] Duo uiri isti principes erant
super expeditiões Isboseth. Mortuo uero Abner (ut Hebræi tradunt) cõciliati sunt cum
Miphiboseth, ut una interficerent Isboseth: & eundẽ Miphiboseth constituerẽt regem:
& eiusdem consilij delatorem, eũdem Miphiboseth extitisse, & idcirco hic idem Miphi
boseth, subintroducitur hoc modo: [Erat autem Jonathæ filij Saul, filius debilis pedi-
bus: quinquennis enim fuit, quando venit nuntius de Saul & Jonathan ex Jezrael. &c.]
Videntes uero Banaa & Rechab, à Miphiboseth, suum proditum esse consilium, timo-
re pterriti, fuga lapsi sunt in Gethaim: fueruntq; ibi aduenæ usq; ad tp̃s illud. Tempus il
lud, intelligendum est: quando inde reuersi, domũ Isboseth, feruente die ingressi sunt, as
sumentes spicã tritici, & percutientes eum in inguine. Spicas tritici quasi causam primi
tiarum tulerunt, ut honorem regi deferre uiderent, & eorum dolus nequaquam depre-
henderetur. Mistice autem ostiaria triticum purgat, cum mẽtis custodia discernẽdo uir-
tutes à uitijs sepat. Quæ si obdormierit, in mortẽ proprij domini sui, insidiatores admit
tet: quia cum discretionis solicitudo cessauerit, ad interficiendum animum, malignis spi
ritibus iter pandit. Qui ingressi spicas tollũt, quia mox bonarum cogitationum germi-
na auferunt. Atq; in inguine feriunt, quia uirtutem cordis delectatiões carnis occidũt.
In inguine quippe ferire: est uitam mẽtis, carnis delectatione perforare. Nequaquam
uero Isboseth iste, inopinata morte succumberet, si nõ ad ingressum domus mulierem,
id est, ad mentis aditum, mollem custodiam deputasset: Fortis nanq; uigilq; sensus, præ-
poni cordis foribus debet: quem nec negligentiæ somnus opprimat, nec ignorantiæ er-
ror fallat. Vnde bene & Isboseth appellatus est, q custode fœmina, hostilibus gladijs nu-
datur. Isboseth quippe, uir confusionis dicitur: uir autem cõfusionis est, qui forti mentis
custodia munitus non est: quia dum uirtutes se agere æstimat, subintrantia uitia nescien
tem necant. Tota itaq; uirtute, muniendus est aditus mentis: nequando eam insidiantes
hostes penetrent, foramine neglectæ cogitationis, Hinc Salomon ait: Omĩ custodia, ser- Prouer.4.
ua cor tuum, quia ex ipso uita pcedit. Virtutes ergo quas agimus, dignũ est, ut summo-
pere ab intentionis origine pẽsemus: ne ex malo ortu pdeant, etiam recta quæ ostẽtant.

Caput V.

ET venerunt vniuersæ tribus Israel ad Dauid in Hebron, dicentes: Ecce nos os
tuum & caro tua sumus, & reliq.] Quid conuentus iste tribuum Israel ad Dauid
significat, nisi conuentum omnium gentium ad Christum? Quæ illi quasi blan-
diendo dicunt: Ecce nos os tuum & caro tua sumus: cum in illo incarnationem, quam ex
nostra natura in uirginis utero suscipit, diligunt atq; uenerantur: eiusq; ditioni subdere
se appẽtunt, eiq; seruire omni tempore desiderant. Vnde Psalmista dicit: Reminiscent Psalm.21
& conuertentur ad dominum uniuersi fines terræ. Et adorabunt in conspectu eius oẽs
patriæ gentium: quoniam domini est regnum, & ipse dominabitur gentium. Venerũt
quoq; & senes de Israel ad regem in Hebron: cum prophetæ & apostoli, una fide, & pa-
ri deuotione, ad mediatorem nostrum concurrunt. De quibus scriptum est: Principes
populi concurrunt in unum cum deo Abraam. Et alibi: In conspectu senum suorum glo

rosolymam nuncupauit,& omni tempore in ea sui habitauit imperij. Sed quia in hoc uo
lumine,hic primum Ierusalem ciuitas Iebusæorũ legit̃,quæ in Genesi Salem (ut tradũt
Hebræi) & in uolumine Iudicum Iebus legit̃, & in multis scripturis, maxime in nouo
testamento,Ierosolyma appellatur: requirendum est,quare Ierusalem legatur.Sed dica
mus quid in dictis doctorum inuenimus:Iudæi,inquiunt,asserunt Sem filium Noe(quẽ
dicunt Melchisedec) primũ ipsam ciuitatem inhabitasse, dictamq́; id temporis Salem,
quam postea tenuerũt Iebusæi, è quibus & sortita est uocabulũ Iebus: Sicq́; duobus no
minibus copulatis Iebus & Salem,uocata est Ierusalẽ:quæ postea à Salomone Ierosoly- Eusebi.li.9.
ma,quasi Ierosalomonis,hoc est, ædes Salomõis dicta ẽ.Hæc & corrupte à poetis Soly-
ma nuncupat̃: Vnde p̃ tropũ q̃ à grãmaticis Tmesis appellat̃, disiunctim à poeta in poe-
mate ponit̃:Iero,quẽ genuit,Solymis Dauidica ples.hoc est Ierosolymis:Quæ postea ab
Aelio Hadriano uocata ẽ Aelia.Sed nobis uidet̃ q̃d binis nomĩbus uocata sit,sicut nõnul
læ ciuitates, q̃d in libro Iudicum ostendit̃:ubi legit̃: Qui pergebat in montẽ Ephraim:
uenitq́;(inquit scriptura)contra Iebus,quæ alio nomine dicebat̃ Ierusalẽ:De cuius no-
mine,plenius in libello quẽ nuper in Geuesim edidimus,disputauimus.His enim præ-
libatis,ad allegoricam significationẽ,stylum uertamus.Dauid arcem Sion cepit,ablatis
prius cæcis & claudis, odientibus animam Dauid. Sic nimirum dñs Iesus Christus post
reprobationem scribarum atq; pharisæorũ, qui uere cæci & claudi sunt appellati:odien
tes animam eiusdem dñi Iesu Christi:id est, uitam eius auferre conantes,principatum in
ecclesia:quam ex gentibus acquisiuit,obtinuit. Domatum uero fistulæ,falsam scientiam
huius mundi, seu hæreticorũ dogmata figurasse,non dubium est. Quæ omnia dñs Iesus
Christus, per prædicatores suos, uelut per Ioab percussit atq; destruxit: & destruere in
ecclesia sua nõ desinit. Iebusæus uero, q̃ interpretat̃ conculcans:populum significat gen
tium, q̃ priusquam crederet,diuina præcepta paruipẽdens conculcabat.Dicamus & ali
ter:In hoc quod Dauid Iebusæum habitatorẽ terræ, de Ierusalem eiecit, & suam ciuita
tem fecit: significabat̃ dñm uenturum uerum Dauid, q̃ contrarias potestates,de cordi-
bus fidelium expelleret: & sic in eis suam mansionẽ constitueret: Vnde per prophetam
dicit:Et inhabitabo & inambulabo in illis,& ero eorum deus,& ipsi erũt mihi populus.
Iebusæus enim iuxta hanc intelligentiam, nõ immerito põt interpretari calcatus. Etenĩ
Dauid etiam Ioab,qui arcem cepit,principem & ducem constituit:quia dñs redemptor
noster,non solum per mysterium crucis omnẽ principatum diaboli destruxit,& sibimet
uictoriam gloriæ acq̃siuit: uerũ etiam fidelibus suis, super oẽm diaboli potestatẽ uirtutẽ
tribuit: sicut ipse in euangelio discipulis suis ait: Ecce dedi uobis potestatẽ calcandi sup̃
scorpiones, & super oẽm uirtutem inimici. Bene ergo dictum est, quod Dauid eiectis
cæcis & claudis, q̃ odiebant animam Dauid, ceperit arcem Sion,suamq́; ciuitatem eam
uocauerit: quia saluator noster malignos spiritus cũ turba uitiorum, de anima qualibet
expulerit,sibiq́; eam p̃ illuminationem sapientiæ usurpauerit:merito arx Sion,id est spe
culatio & uisio pacis, ipsa uocabitur. Atque de ea recte per Psalmistam dicitur: Notus Psalm.75.
in Iudæa deus,in Israel magnum nomẽ eius. Et factus est in pace locus eius,& habitatio
eius in Sion.Ibi confregit cornua,arcum,scutum,gladiũ, & bellum. [Misit quoq; Hi-
ram rex Tyri nũtios ad Dauid, & ligna cedrina,& artifices lignorũ, artificesq; lapidum ad ""
parietes,& ædificauerũt domũ Dauid.] Hiram q̃ interp̃tat̃ uiuens excelso,prædicatores ""
præfigurauit ex populo gentium, qui Dauid ex lignis cedrinis,(dño uidelicet ac redem
ptori nostro)id est,ex mẽtibus incorruptis ac fortibus:& lapidibus,id est,sanctis,perfe-
ctis, quatuor uidelicet uirtutibus: quadratis,id est,prudẽtia,iustitia,fortitudine,tempe
rantia perfectis:nõ solum p̃ se,uerũ etiam p̃ solertiam discipulorum, tanquam artificibus
suis,quibus dicit̃: Et uos tanquam lapides uiui supædificamini,domus spiritales: domũ, 1.Petri. 2
id est sanctam ecclesiam,ædificauerunt: Vnde etiam cognouit tunc Dauid,id est,domi-
nus,qm̃ confirmasset eum deus pater, regem super Israel, & qm̃ exaltasset regnum eius
super populum suum Israel:id est,super cunctos credentes,ac mente uidentes deũ: non
solum Iudæorum, maxime etiam & gentium. de quibus repromiserat ei pater, dicens:

Psalm. 2 Postula à me & dabo tibi gentes hæreditatem tuam, & possessionem tuam in terminos terræ. Vnde & iure sequit, [Accepit ergo adhuc Dauid concubinas & vxores de Ierusalem.] Sed forte quærit aliqs, si ipse Dauid imaginē Christi gerebat, quō multas uxores & cōcubinas habuisse dicat: cum has rex Chrs & horrescat & damnet? Sed figurate gestum est. Qd uero Dauid uxores plurimas habuisse dicit, hoc sine dubio præfigurabatur: q Chrs Iesus ex multarū gentium nationibus, p fidem ecclesiæ, sub septenario numero sacramenti copulaturus erat. Concubinæ uero eius Iudæorū seu hæreticorū significant conuentiones: quæ in seruitutē & non in libertatē generant, & sub titulo nominis Chri se manere gloriant: sed quia propter carnalia lucra Chrm sectant, non īmerito nō coniuges, sed concubinæ uocant. Deniq nunc reges si plures habeant uxores uel concubinas, in crimine reputat: quia iam transierunt figuræ, pro quibus uxorū uel concubinarum uenia concedebat. At nunc quia figuræ transierunt, uenia nulla dat. [Hæcq sunt Dauid & alij filij & filiæ, & hæc nomina eorū qui nati sunt ei in Ierusalē: Samua & Sobab, & Nathan & Salomon & Ibaar & Elisua & Nepheg & Iaphia & Elisama & Elida & Eliphelet.] Verum quia hæc nomina subiunximus, ratum duximus interpretationes Iudæorū ponere, ut superiori intellectui spiritales intelligentiæ (iuxta prudentiam prudentis lectoris) conueniant. Si em aliquid spiritaliter sermo historicus innuere noluisset, nequaq̄ addere curasset qui essent filij, qui nati essent Dauid in Ierusalem. Nam si idem Dauid significat saluatorem, ergo non immerito filij eius, credentes significant, ex utraq ecclesia, Iudæorū scilicet & nationum. Vnde & in Paralipomenon lib. quatuor fuisse ex Betsabee uxoris Vriæ Hethæi: Samua uidelicet & Sobab, Nathan & Salomon, quæ typum gessit ecclesiæ gentium, sicut in sequētibus, Christo duce, latius dicturi sumus. Porro Samua interpretat, audacia: Sobab, cōuertens: Ibaar, elegit: Elisua, dei mei salus: Nepheg, applicans ori: Iaphia, illuminat uel ostendit: Elisama, deus meus audiens: Elida, deus meus scit: Eliphelet, deus meus saluans: quæ interpretationes apte (ut diximus) fidelibus congruunt, qui diuina præcepta libenter audiunt, & ad operationem fidei conuertunt. His igitur tactis, ad ea quæ sequunt, sermonem conuertamus. [Et addiderunt iterum Philistijm, vt ascenderent & pugnarent contra Dauid. Consuluit autem Dauid dominum. Qui respondit: Non ascendas, sed gyra post tergum eorum, et venies ad eos ex aduerso pirorum. Et reliq.] Quanquam nonnulli, ut in cuiusdam uolumine legi, contendant nō habere in Hebraica ueritate, [Ex aduerso pirorum,] sed flentium] hoc est ut tradunt ex aduerso idolorum suorum, ubi scilicet idola erant in quibus confidebant: quæ (ut inquiunt, prout ex traditione Hebræorum didicerunt) idcirco flentium uocantur, quia fletu digna sunt: & eos, qui ea colunt, ad fletum miseriarum perducunt. Vnde & subiungit, [Et cum audieris sonitum gradientis in cacumine flentium.] Hoc est ut ferunt: Cum audieris à potestatibus angelicis, eorum idola (in quibus omnis eorum fortitudo est) conteri & conculcari. [tunc inibis prælium, quia tunc egredietur dominus ante faciem tuam. Et reliq.] Ergo quia nostram interpretationem ueram credo, sicut in præfatione noster interpres in tribus linguis peritus, galeatum ponit exemplum, de arboribus simpliciter intelligit Allophylorū. Sed quia historiam didascalo consentiente, propalauimus, deinceps cōpendioso sermone strictim tangere aggredimur, quid allegorice significet. In hoc enim qd ait: [Cum audieris sonitum gradientis in cacumine pirorum &c.] Aduentum dñi significat sup celsitudinem prophetarum & apostolorū, uirtute diuinitatis suæ
Cantic. 2 supgradientem, sicut in Canticis canticorū scriptum est: Ecce iste ueniet saliens in montibus, transiliens colles. Pirorū autem cacumina, arborū significant summitates. Quid p arbores, nisi sublimes pres intelligunt? In quorū cacuminibus dum sonitus audit, id est, dū in sublimitate uitæ sonus (flante spū sancto) prædicatiōis, intonuit, Dauid nr uirtute suæ diuinitatis, qua celsitudinē sanctorū transcēdit. Philistæos. i. immūdos spūs, supauit.

Ca. VI.

CONgregauit aūt rursum Dauid oēs electos Israel triginta millia, vt adduceret arcā dei. &c. usq̄ ait, Iratusq; ē indignatiōe dñs, q; extēdit Oza manū ad arcā & tenuit eā, qm calcitrabāt boues cōtra Ozā, & pcussit eū & mortuus ē]

In hac historia beati reges & prophetæ Dauid,q arcam domini adduxisse narrant,humilitas approbata,superbia damnata, & temeritas uindicata monstratur: quia & ipse Dauid qui coram arca dñi humiliter saltare non erubuit, mox promissionem filij dei, ex sua stirpe nasciturí,suscipere promeruit:& coniunx quæ eandem illius humilitatem despexit,eius semine fœcundari nõ meruit, sed ppetuæ sterilitatis pœnas luit. Sacerdos quoque,qui arcam inconsiderata temeritate tetigit, ausus sui reatum,immatura morte purgauit. Vbi intueri necesse est,quãtum delinquat,qui ad corpus dñi reus accesserit.Si deuotus ille sacerdos morte mulctat, qui arcam illam dominici uidelicet corporis figuram, minori quàm debuit ueneratione corripuit. Verum iuxta allegoriam Dauid Christũ, arca ecclesiam significat: uel sacram scripturam. Quæsiuit autem Dauid arcam in ciuitatem suam adducere,sed causa interueniente contraria,ad tempus eam alibi diuertit, Ac sic deinceps quod multum delectauerat,explicuit.Quia dominus in carne apparens,euãgelium filijs Israel,suæ uidelicet genti,prædicauit:sed cæcitas ex parte contigit in Israel, Roma. ii.
donec plenitudo gentium subintraret. Sed ut hæc pateant manifestius,per singula uideamus.Congregauit Dauid omnes electos ex Israel triginta millia, quia dominus ecclesiam primitiuam ex Israel instituit,non quidem omnem Israel,sed electos quosq sibi consocians. Non enim omnes qui ex Israel,hi sunt Israelitæ, sed filij promissionis deputant Roma. 9
in semine,q triginta millia referunt,id est,fidei operibus,& spei firmitate perfecti. Tria enim,propter confessionem sanctæ trinitatis, ad fidem pertinent:decem propter decalogum legis,ad opera:Mille propter sui perfectiõem,ad spem uitæ æternæ, quia superius aliquid non est:sicut numerus millenario maior nullus est. Etsi enim millia siue triginta millia,siue etiam mille millia dixeris,nõ ipsum mille numerãdo transcendis,sed uel per se,uel per minores numeros sæpius dicendo multiplicas.Tria ergo per decem multiplica,ne fides sine operibus mortua sit.Item triginta millia,p mille multiplica:ut fides quæ per dilectionem operatur, non alibi quàm in cælis retributiõem speret. Electi igitur ex Israel,populos recte credentes,operantes,sperantes insinuat. Viri autem Iuda qui erant cum Dauid,ipsos apostolos & doctores, qui lateri Christi quasi familiarius adhærebãt, indicant: qui utroq stipatus exercitu,dominus,arcam adducere, id est,ecclesiam dilatare,& in eorum qui non crediderãt cordibus fidẽ inserere gaudet. Imponit aũt arca plaustro nouo,ut noui testamenti gratia,renouatis in baptismo mentibus,infundatur:uinũm Matth. 9.
que nouum,nouis utribus conseruandũ mandatur. Erat quidem prius arca in domo Abinadab,qui erat in Gabaa,quia eadem quæ nũc prædicatur ecclesiæ fides,& ante incarnationis dominicæ tempus florebat,in his qui patriarcharum prophetarumq̃ sunt deuotionem secuti. Abinadab enim, qui interpretatur pater meus spontaneus,uel Abraam patrem fidei,uel Moysen legislatorem significat: qui uterq in Gabaa custodit arcam: quia sublimi uirtutis exemplo,credentium pectora munit. Vnde & Gabaa collis interpretatur, qui est locus in ciuitate Cariathiarim. [Elata ergo foris arca, ludebat Dauid & oẽs ,,
Israel coram domino,diuersis musicorum generibus:] Quia mox inchoante nouæ gra- ,,
tiæ præconio, dominus ad exhibendas deo patri laudes humilitatis, oẽs inuitat,dicẽs:
Qui mihi ministrat,me sequatur. Alij sermonem scientiæ:alij dando per spiritum sermo Iohan. 12.
nem sapientiæ:alij genera linguarum:alij gratiam curationũ,&c. Sed his atq huiusmo- 1. Corin. 12
di charismatum generibus,progrediente arca, id est, crescente ecclesia primitiua, uentũ est ad aream Nachon,id est,aream præparatam,gentium uidelicet ecclesiam fidei ueritate consecrandam. De qua Iohannes ait: Et permundabit aream suam. Vbi sacerdos q ar Matth. 3.
cam incautius quasi corrigendo tetigit, mox à domino percussus occubuit: quia iudæorum populus dum gentibus inuidet, salutis se munere priuat: Dum legem uult euangelio misceri,utriusq sibi gratiam tollit. [Et tenuit, inquit, arcam, quoniã calcitrabant boues.] ,,
Boues quippe calcitrare,est prædicatores euãgelij liberius circa fidem agere,neq secundum consuetudinem legis ingredi: sed sabbata,neomenias, circuncisionem,uictimasq̃, spiritaliter interpretari:quos uelut errantes corrigere tentabant, qui descendentes de Iudæa docebant fratres: Quia nisi circuncidamini secundum morem Moysi, non potestis

ſalui fieri:& quibus Iacobus ad Paulum: Vides,inqt, frater quod millia ſunt in Iudæis,
qui crediderunt,& omẽs æmulatores ſunt legis. [Ob cauſam ergo ſacerdotis occiſi,Da
uid noluit diuertere ad ſe arcam domini,in ciuitatem Dauid: Sed tulerunt eam in domum
Obededom Gethæi.] Quia reſpuentibus uerbum Iudæis,ne amplius audita, & non ſuſ
cepta prædicatio noceret, apoſtoli ab eis ablati, & ad gentes euangelio imbuendos ſunt
miſſi. Videlicet locus areæ Nachon (quæ gẽtium fidem domini gratiæ præparatam de
monſtrat) percuſſio Oza nuncupatur:uidelicet quia illorũ delictum, ſalus eſt gentibus.
Obededom nanq; interpretatur ſeruiens homo: ille eſt utiq; de quo dominus ad patrem:
Conſtitues,inquit,me in caput gentium, populus quem nõ cognoui,ſeruiuit mihi. Vbi
& Iudæorum abiectionem quaſi Ozæ mortẽ præmittens,ait:Eripies me de contradicti
onibus populi. Nomen quoq; urbis congruit, Geth enim interpretatur torcular:ſignifi
cans crucẽ,in qua Chrs uitis uera calcari & exprimi dignatus eſt. A qua cunctus gẽtium
populus merito Gethæus appellari poteſt, cum dicit: Mihi autem abſit gloriari niſi in
cruce domini noſtri Ieſu Chriſti. Tres autem menſes quibus ibidem arca demoratur,fides,
ſpes,& charitas eſt. Sicut enim diebus adimpletur menſis,ita ſingulæ uirtutes ſuis quæq;
paſſibus ad perfectionem perueniunt:Menſes quouſq; plenitudo gentium intret,curre
re nõ ceſſant. Tandem rediẽs Dauid arcam in ciuitatem inducit,quia dñs (Enoch & Elia
prædicantibus) conuertet corda patrum in filios:boues & arietes immolans:hoc eſt,eos
qui aream domini triturant,& ouium eius ducatum gerunt,martyrij ſanguine coronãs,
& ipſe quoq; ſuæ incarnationis & paſſionis exemplum eouſq; Iudæis non creditum, pa
lam manifeſtans:hoc enĩ ſignificat, quod & ipſe Dauid accinctus erat Ephod lineo. Nã
linum quod de terra procreatum,multiplici labore ad candorem ueſtis peruenit, uerita
tem humanæ carnis inter flagella triumphantis oſtendit:uerum cunctis exultantibus,&
ad arcem cæleſtis introitus hymnos reſonantibus,ſola Michol filia Saul,ab arcam ducen
tibus abeſt, quinetiam ſpectaculis Dauid humiliatum deſpicit:quia credentibus in mun
di fine Iudæis,erunt nonnulli qui Chriſtum tantum profeſſione,ſed opere ſequentur Anti
chriſtum:quibus merito cõgruit,quod eadem Michol quæ ob figurandam inſtabilitatẽ
carnaliũ,à qua om̃is uiri iniquitas ꝓcedit,præter morẽ nõ uxor Dauid,ſed filia Saul ap
pellatur:quia q Chriſto fidetenus tm̃ ſeruiunt,non illius regno coronandi,ſed perſecutorũ
eius,quos imitati ſunt, anathemate damnandi. Verũ licet praui ſuccenſeant, humilitatẽ
eccleſiæ contemnant, nihilo minus arca dñi ſuum locum ingreditur:ponitur in medio ta
bernaculi,quod tetenderat ei Dauid:id eſt,fides eccleſiæ prædicatur,proficit,inſeritur cordi
bus omnium,quos dñs ad uitam præordinauerat æternã. Offert Dauid holocauſta & pa
cifica coram dño:& fidem deuotiõemq; eccleſiæ commendat patri Chriſtus, q eſt ad de
xteram dei, q etiam interpellat pro nobis. Qui in exemplũ Dauid,fideles humileſq; be
nedicens,ſalutaris myſterij paſcit alimentis. [Partitus ſingulis collyridam panis vnã,]
illius utiq; q de cælo deſcẽdit, & dat uitã huic mundo: [& aſſaturã bubulæ carnis vnã]
illius ſcilicet uituli ſaginati, q pro reuertente ad patrẽ filio iuniore, mactatus & igne paſ
ſionis aſſatus eſt,dicens:Exaruit uelut teſta uirtus mea. [& ſimilam fritam oleo.] carnem
uidelicet,à peccati labe mũdiſſimã,ſed ob humanæ ſalutis cauſam hubertimam,delectati
onibus, crucis ſartagine coctã. Et merito una panis collyrida, una carnis aſſatura datur:
quia unus dñs,una fides,unum baptiſma,unus dñs & pater omnium: Aliter hæc munera
fideles accipiunt:qñ unus panis & unum corpus multi ſumus in Chriſto, ſuæ carnis ſin
guli laſciuiã caſtigantes,ac ſeruituti ſubijcientes,ſancti ſpiritus igne decoquunt:necnon
& fructus operum bonorum,oleo miſericordiæ pinguiſſimos,compaſſiõe proximi fer
uere faciunt. At contrà filia Saul fruſtra cubiculum regis ingreſſa,nullos concepti ſemi
nis fructus dat:quia q uerbum dei auretenus tantum ꝑcipiunt, abſq; boni operis prole,
diem ꝑpetuæ mortis expectant. Cæterũ beatus papa Gregorius, dum de audacia ſubdi
torũ contra rectores ſuos tractaret moraliter,ita loquitur: Sæpe,inqt, quia intelligi non ua
lent,deterioribus diſplicent uel facta uel dicta meliorũ: ſed & ab eis nõ temere reprehẽ
denda ſunt,quia apꝓhendere ueraciter nequaq̃ poſſunt. Sæpe aliqd à maioribus diſſimu

latorie agit, qd' à minoribus error putat. Sæpe multa à fortibus dicunt, quæ idcirco infirmi dijudicant, quia ignorant. Quod bene bobus calcitrantibus inclinata illa testamẽti arca signauit, quã casuram credens, leuites erigere uoluit, mox sententiam mortis accepit. Quid est nanq; mens iusti, nisi arca testamenti? Quæ gestata bobus calcitrantibus inclinat: quia nonnunq̃ etiam qui bene præest, dum subiectorũ populorũ confusione concutit, ad dispensationis condescensionem, ex sola dilectione permouet. Sed hoc quod dispensatorie agit, inclinatio ipsa fortitudinis, casus putat imperitus. Vnde & nõnulli subditi contra hanc manũ rephensionis mittunt, sed à uita protinus ipsa, sua temeritate deficiunt. Leuites ergo quasi adiuuans manum extendit, sed delinquens uitam perdidit: quia dum infirmi quiq; fortium facta corripiunt, ipsa uiuẽdum sorte reprobantur. Aliquando etiam sancti uiri quædam in imis descendentes dicunt, quædam uero summa contemplantes proferunt: dumq; uim uel condescensionis, uel altitudinis nesciunt, audacter hæc stulti reprehendunt. Et quid est, Iustum de sua condescensione uelle corrigere, nisi inclinatam arcam, superba reprehensionis manu releuare? Quid est iustum de incognita locutione reprehendere, nisi motum eius fortitudinis erroris lapsum putare? Sed perdit uitam qui arcam dei tumide subleuat: quia nequaquam qs sanctorum corrigere recte facta præsumeret, nisi de se prius meliora sensisset. Vnde & leuites idẽ, recte Oza dicit, qd' uidelicet robustus dñi interpretat: quia præsumptores quiq;, nisi audaci mente robustos se in dño crederent, nequaq̃ meliorũ facta uel dicta, uelut infirma iudicarent.

[Habitauit arca dñi in domo Obededom Gethæi tribus mensibus, & bñdixit dñs Obededom & oẽm domũ eius.] Obededom Gethæus ideo uocat, eo q; in Geth pr eius habitauerit. Quod uero subiungit, [Benedixit eum dñs & oẽm domum eius.] Sic nonnulli intelligi uolunt, eo q; oẽs uxores eius & concubinæ, & nurus, & ancillæ, masculos pepererint filios: necnon & pecora & quadrupedes, geminos ei ediderint fœtus. Deinde sequit, qualit Dauid & omnis domus Israel in Ierusalem reduxerunt arcam dñi. [Cumq; ille saltasset coram arca dñi, & Michol filia Saul despexisset eum. Et reliq.] Dauid cum arcam dñi in Ierusalem transferret, atq; ante eam luderet, à Michol filia Saul uxore sua, hostili irrisiõe subsannatus est. Sic nimirũ dñs Iesus Christus, cum testamentum dei in ecclesiam suam transferre uoluit, hoc est, ex ueteri testamento euangelica præcepta: uelut q̃ noua conderet, à plebe Iudaica comprehensus, atq; in cruce suspensus, ludibrium eis fuerit. In qua cruce uelut nudus eis apparuit, dũ potentiam diuinitatis suæ illis abscondẽs, infirmitatem tantũ carnis ostendit. Ancillas uero seruorũ Dauid, de qbus ei Michol improperata est, personam gestasse sanctorũ non dubium est. De qbus uerus Dauid, hoc est manu fortis dñs, post ascensionẽ suam in cælis, p euangelicam prædicationẽ, p uirtutum miracula, & ad extremũ per martyrij triumphũ, gloriosior effectus est in gẽtibus multo magis, q̃ in passione sua Iudæis uisus fuerat. [Igitur Michol non est natus filius.] Michol in typo synagogæ sterilis pmansit. Ecce allegorice, deinceps moralit intueri libet, quantum uirtutũ munera Dauid pceperat: atq; in his omnibus, q̃ forti se humilitate seruabat. Quem enĩ non extolleret? ora leonum frangere: ursorum brachia dissipare: despectis prioribus fratribus eligi: reprobato rege, ad regni gubernacula ungi: timendũ cunctis, uno lapide Goliath sternere: à rege proposita, extinctis Allophylis, numerosa pputia reportare: pmissum tandẽ regnũ pcipere: cunctumq; Israeliticũ populũ, sine ulla contradictione possidere? Ecce tñ cum arcam dei in Ierusalem reuocat, quasi oblitus prælatum se esse, omnibus admixtus populis, ante arcam saltabat. Et quia coram arca saltare (ut credit) uulgi mos fuerat, rex se in diuino obsequio, per saltum rotat. Ecce quẽ dñs cunctis singulariter ptulit, sese subdidit dño: & exæquando minimis, abiecta exhibẽdo contẽnit. Non potestas regni ad memoriam reducitur: nec subiectorũ oculis saltãdo, uilescere metuit: non se honore prælatũ cæteris (añ eius arcam q honorẽ desiderat) recognoscit. Corã deo egit debilia uel extrema, ut illa ex hũilitate solidaret, quæ corã hoĩbus gesserat fortia. Quid de eius factis ab alijs sentiat, ignoro: ego Dd plus saltantẽ stupeo, q̃ pugnantẽ. Pugnando quippe hostes subdidit: saltando autem coram dño semetipsum,

Quem Michol Saul filia adhuc ex tumore regñ generis insana, eum humiliatũ despice-
» ret, dicens: [Quã gloriosus fuit hodie rex Israel, discooperiens se añ ancillas seruorũ suo
» rum, ⁊ nudatus est, quasi si nudetur vnus de scurris. Protinus audiuit, Ante dñm qui ele
» git me potius q̃ patrẽ tuum. Ac paulopost ait: Et ludã ⁊ vilior fiam plus q̃ factus sum,
» eroq̃ humilis in oculis meis.] Acsi aperte dicat: Vilescere corã hominibus appeto, quia
seruare mihi coram deo ingenium per humilitatẽ quæro. Sunt uero nonnulli qui de se-
metipsis humilia sentiũt, quia in honoribus positi, nihil se esse, nisi puluerẽ fauillamq̃ p-
pendunt; sed tñ coram hominibus uiles apparere refugiunt: & contra hoc, quod de se in
terius cogitant, quasi rigida exterius uenustate palliant. Et sunt nõnulli, qui uiles uideri
ab hominibus appetunt: atq̃ omne quod sunt, se deiectos exhibendo, contẽnunt: sed tñ
apud se introrsus, quasi ex ipso merito ostensæ uilitatis, intumescunt: & tanto magis in
corde elati sunt, quanto amplius in specie elationẽ premunt. Quæ utraq̃ unius elatiõis
bella, magna Dauid circũspectione deprehendit, mira uirtute superauit, quia enim de se
metipso intus humilia sentiens, honorẽ exterius non quærẽs, insinuat, dicẽs: [Ludam &
uilior fiam,] Et quia per hoc quod uilem se exterius præbuit, nequaquam interius intu
mescit. Adiungit, [Eroq̃ humilis in oculis meis.] Acsi dicat, qualem me exterius dispi-
ciens exhibeo, talẽ me interius attendo. Quid ergo acturi sunt quos doctrina eleuat, si
Dauid ex carne sua uenturũ redemptorẽ nouerat, eiusq̃ gaudia prophetando nũtiabat,
& tamen in semetipso ceruicẽ cordis, ualida discretiõis calce deprimebat, dicẽs: [Eroq̃
humilis in oculis meis.

Capue VII.

» FActum est aũt cum sedisset rex in domo sua, ⁊ dñs dedisset ei requiem, dixit ad Na-
» than prophetam: Videsne quod ego habitem in domo cedrina, ⁊ arca dei posita
» sit in medio pellium? Dixitq̃ Nathan ad regem: Omne quod est in corde tuo, vade
» fac, quia dñs tecum est &c.] Hoc eñ Nathan ex se, non ex sermone dñi dixit: & ideo er
rauit de sensu suo præsumens: prius enim deum interrogare debuit. Hic itaq̃ demõstra-
tur, q̃ spiritus prophetiæ, prophetarũ mentes non semp irradiat: quia sicut de spũ sancto
Iohan. 3. scriptũ est: ubi uult spirat. Hinc est etiam quod Eliseus, cum flentẽ mulierẽ cerneret, cau
samq̃ nesciret, ad prohibentẽ hanc puerum dicit: Dimitte eam, quia anima eius in ama-
ritudine est: & dominus cælauit me, & non indicauit mihi. Qd omnipotens deus ex ma
gna pietatis dispensatione disponit, quia dum prophetiæ spm̃ aliqñ dat, & aliqñ subtra-
hit, prophetantiũ mentes, & eleuat in celsitudine, & custodit in humilitate; ut accipien-
tes spm̃, inueniant quid de deo sint: & rursum prophetiæ spm̃ non habentes, cognoscant
quid de semetipsis sint. Vnde propheta quod ex se dixit, propter usum pphetiæ, & spi-
» ritu dixisse credebat. Ideoq̃ illud quod sequit̃ ex sermone dñi, dixit: [Nunquid tu ædifi-
» cabis mihi domũ? & reliq.] acsi diceret: Non poteris ædificare mihi domũ, quia uir san
guinum es, & multũ sanguinẽ effudisti. Inde est qd in tentorio & tabernaculo se dicit ha
bitasse, quia nec Moyses, nec Iosue potuerunt ædificare domũ, quia uiri sanguinum fue
» runt. Vnde & in sequentibus ait: [Nunquid loquens locutus sum alicui iudici de tribu-
» bus Israel, cui præcepi vt pasceret populum meum Israel, dicens: Quare non ædificasti
» mihi domũ cedrinã?] Idcirco à nullo iudicum sibi edificari domũ cedrinam iussit, quia
ab omnibus contra hostes pugnatũ fuit, & oẽs effusores sanguinum fuerunt. Filius tñ tu
us cui non instabunt bella hostiũ, & quia non erit uir sanguinũ, ipse ædificabit mihi do-
» mũ: Nam quod sequit̃, [per cuncta loca quæ transiui cũ omnibus filijs Israel.] Intelli-
gunt̃ Silo & Galgala & Nobee, & cætera loca ubi tabernaculũ & arca collocata sit. Por
ro quod superius ait: [Nunqd tu ædificabis mihi domũ ad habitandũ &c.] Põt etiã alti
us intelligi. Omnipotẽs eñ deus qui incircũscriptus spũs est: in domibus manufactis ita-
» q̃ non habitat. Vnde & dicit, [Nec enim habitaui in domo, ex qua die eduxi filios Israel
» de terra Aegypti, sed ambulabã in tabernaculo ⁊ in tentorio.] Tabernacula eñ siue tento-
ria, corda sanctorũ figuralit̃ exprimunt̃, in quibus dñs habitare dignat̃. Sed qd est quod
uolente Dauid ædificare templũ, à dño prohibitus est? nisi quia hoc, scriptura præfigu-
rante, demonstrat̃; ut q uir sanguinũ est, hoc est q adhuc carnalibus actibus incubat, tem

plum deo, sanctam. s. ecclesiam, p prædicationis officium construere nõ debet: seu etiam
moralit innuit, qđ mundus in se esse à uitijs debet, q curat aliena corrigere: in terrena nõ
cogitet, ut desiderijs infimis non succũbat: quatenus tanto pspicacius alijs fugienda præ-
uideat, quanto hæc ipse p scientiam & uitã uerius declinat. Nequaq̃ pure maculã in mẽ
bro considerat oculus, quẽ puluis grauat: & supiectas sordes tergere non ualent manus,
quæ lutum tenẽt. Vnde & Dauid, qui iuxta exteriora bella laborauit, dicit: Non tu ædi-
ficabis mihi domũ, quia uir sanguinum es. Dei templũ ædificat, q corrigendis institutis
pximorũ mentibus uacat. Sed uir sanguinũ templũ dei ædificare phibet, quia qui adhuc
actibus carnalibus incubat, necesse est ut instituere spiritalit proximorũ mẽtes erubescat.
[feciq; tibi nomen grande] uidelicet ut dicat deus Dauid, sicut Abraam, Isaac & Iacob, si
cut feci Moysi & Iosue, quorũ nomina famosissima sunt in terra, sic feci tibi. [Et ponã lo-
cum populo meo Israel.] Locum quẽ dñs populo suo præparaturũ se pollicitus est, non
de situ terrarũ, neq; de quolibet loco, sed de cælesti Ierusalẽ intelligit: quanq̃ de tẽplo ui
deat intelligi, & de tpibus Salomonis, qñ filij Israel quodãmodo sub pace essent quietu-
ri: & ipse Salomon si qd deliquisset in uirga uirorũ, & in plagis filiorũ hoĩm, hoc est nõ in
gladio inimicorũ & incõmoditatibus corporũ humanorũ esset arguendus. Qđ postea ex-
pletũ legimus, in cælesti Ierusalẽ, ubi oẽs electi post diẽ iudicij translati, absq; ulla ptur-
batione sub ipso dño usq; in æternũ manebũt. [Prædicitq; tibi dñs, quod domũ faciet ti
bi dñs &c.] Domus Dauid, ecclesia est Chri, hoc de Salomone credere, absurdũ est: ille
eñ uiuente patre suo regnare cœpit. Hic aũt dicit, [Cum cõpleti fuerint dies tui, & dor-
mieris cũ patribus tuis, suscitabo semen tuum post te.] qđ de Christo dño (qui ex semine Matth. I.
eiusdem Dauid scđm carnẽ nasci dignatus est) intelligere & credere pium est: Cuius re
gnũ in sempiternũ iugiter pseuerat: cuius domus, hoc est ecclesia catholica, fidelis corã
eo usq; ĩ æternũ pmanet. [Qui si inique aliquid gesserit &c.] Non hoc de dño Iesu Chri
sto accipiendũ est, q peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: sed de electis Isaie. 53
eius, q mẽbra sunt ipsius, ex qbus sine peccato nullus esse potuit. [Et fidelis erit domus
tua.] Domũ Salomonis plenam fuisse mulieribus alienis, nullus q sacras lr̃as nouit, igno
rat. Domus igit fidelis, sancta ecclesia accipit, quæ corã dño usq; in æternũ pmanet. Hãc
eñ domũ, & nos ædificabimus bñ uiuendo, & deus, ut bñ uiuamus, opitulãdo: quia nisi
dñs ædificauerit domũ, inuanũ laborãt q ædificant eã. Cuius domus cũ uenerit ultima Psalm. 126
dedicatio, tunc fiet illud qđ deus hic p Nathan locutus ẽ, dicens: [Et ponã locũ populo
meo Israel, & plãtabo illũ & inhabitabit seorsum, & nõ erit solicitus vltra, & nõ apponet filius
iniquitatis hũiliare eũ sicut ab initio, a diebus quibus cõstitui iudices super populũ meum
Israel.] Hoc tãmagnũ bonũ, quisquis in hoc seculo & in hac terra sperat, insipient sapit:
aut quispiã putabit in pace Salomonis id esse cõpletũ, aut alicuius alterius regnor. Nam
tpibus iudicũ humiliauit eũ filius iniqtatis, hoc est hostis alienigena, p interualla tempo
rum, & inueniunt illic pacis tpa prolixiora, q̃ Salomon habuit: qui. XL. annos regnauit.
Nã sub eo iudice, q ẽ appellatus Ahod, LXXX. anni pacis fuerũt. Absit ergo ut Salomo-
ni hæc tpa, in hac pmissione, promissa esse credant. Locus ergo qui promittit, tam paca-
tæ ac securæ habitationis, æternus est, æternisq; debetur, in matre Ierusalem libera: ubi
erit ueraciter populus Israel, & ubi habitabit in æternũ cum deo & in deo suo: & deus
cũ populo, atq; in populo suo: ita ut deus sit implẽs populũ suũ, & populus plenus deo
suo, & deus erit omnia in omnibus: Ipse in pace tribuit præmiũ, qui est uirtus in bello. I. Corin. 15
[Ingressus est autem rex Dauid, & sedit coram domino &c.] Sedere coram domino, est
beneficia eius in humilitate cordis cõfiteri. [Ista est enim lex Adam domine deus.] Hoc
est: Ista est enim lex hominis domine deus, ut tibi in simplicitate cordis & puritate serui-
at: & tu facias ei misc͂diam tuam, sicut mihi dignatus es facere seruo tuo. [Tu enim scis
seruũ tuum dñe deus. Propter verbum tuum, & secundum cor tuum fecisti omnia magna-
lia hæc, ita vt notũ faceres seruo tuo.] Acsi diceret: Propt uerbũ tuũ qđ pmisisti Abra-
am, Isaac & Iacob, fecisti omnia mihi seruo tuo. Seu etiam uerbum patris unigenitus fi
lius est, q est bñdictus in secula, Propt mysteriũ eñ incarnatiõis ipsius ex semine Dauid,

gesta sunt multa in Dauid. Quod dicit, sc̃dm cor tuum, intelligit sc̃dm misericordiã tuã:
„ [q2 nõ ẽ similis tui, neq3 enim ẽ deus extra te, in oĩbus quæ audiuimus auribus nostris.]
Non est, inquit deus similis tui, q fecerit magnalia, hæc quæ audiuimus auribus nr̃is &c.
„ usq3 quo ait: [Quia tu dñe exercituum deus Israel, reuelasti aurẽ serui tui, dicens: Domũ
ædificabo tibi.] Aurem sibi reuelare dicit, quia p prophetam prædicatũ est, domũ sibi
„ ædificandam à dño. [Quæ est aũt vt populus tuus Israel gens in terra?] Quæ est gens
in terra alia præter populũ electum, propter quem uenire dignatus est deus dei filius in
hunc mundũ, uelut in Aegyptum, ut assumpta forma serui, cõmercio sanguinis sui, redi
meret sibi populum acceptabilẽ, sectatorem bonorũ operũ? Deum aũt eiusdẽ populi ele
cti, dñicum hoĩem accipere oportet, quẽ de Aegypto, hoc est, ex hoc mundo p uterũ uir
„ ginis assumpsit. [Et domus serui tui Dauid erit stabilita coram dño.] Domus Dauid, ec
„ clesia Christi sine dubio est. de qua satis iam dictum est supius. [Propterea inuenit ser-
„ uus tuus cor suum, vt oraret te.] Cum ergo cogitatio p discretionis custodiam restrin-
git, cor quod fugere consueuit, inuenit. Nihil quippe in nobis est corde fugacius, quod
à nobis toties recedit, quoties p prauas cogitationes defluit. Sed Dauid cor suũ inuenisse
dicit, id est, audaciam in corde suo, ut oraret dñm oratione hac. Ca. VIII.

„ FActum est aũt post hæc percussit Dauid Philistim, & humiliauit eos: & tulit Dauid
„ frenum tributi de manu Philistim, et percussit Moab, et mensus est eos funiculo
„ coæquãs terræ. Mensus est autẽ duos funiculos, vnum ad occidendum, & vnum
„ ad viuificandum &c.] Frenũ tributi, quinq3 erant ciuitates Philistinorũ, quæ frequenter
Israel sibi tributariũ faciebant: quas eis tulit Dauid & humiliauit eas, fecitq3 sibi tributa
1. Para. 18. rias. Vnde & in Paralipomenon legit: Humiliauit eos, & tulit Geth & filias eius de ma
nu eorũ, & pcussit Moab, & mensus est eos funiculo coæquans terræ. Quod uero scriptũ
est de Dauid, & percussit Moab & mensus est eos funiculo, coæquans terræ, hyperbolice
debet accipi: nõ eñ fieri poterat, ut homines in terra degentes, intantũ humiliarent, do
nec ipsius terræ dorso, funiculo superextenso cõprobante, apparerent æquales: sed im-
mensam humiliationẽ captæ & oppressæ gentis, uoluit scripturæ hoc uerbo accumula-
re: ut diceret ideo æquatos eos terræ, eo q9 essent eiurati atq3 contẽpti, ita ut in nullo am
plius homines in terra degentes, possent eis nequitia coæquari. Hmõi locutionis plura
Iohan. 21. habes exempla in scripturis: quale est illud euangelij. Sunt aũt & alia multa quæ fecit Ie
sus, quæ si scribant per singula, nec ipsum arbitror mundũ capere eos q scribendi sunt li
bros. Quõ enim non caperet mundus libros, q scribi potuissent in mundo? Sed ad insi-
nuandam magnitudinẽ, ac multitudinẽ operum dñi, tali uerbo uoluit uti scriptura. Et
in planctu Dauid sup Saul & Ionathan, aquilis uelociores, leonibus fortiores. Cui simil-
limũ est illud etiam secularium literarum: Qui candore niues anteirent cursibus auras.
Quod autem mensus eos funiculo dixit. Funiculum allegorice, pro sorte posuit, eo q9 fu
niculo soleant agrorum spatia metiri. Vnde scriptum est: Et sorte diuisit eis terram in
funiculo distributionis. Significat aũt, quia tam libera dispositiõe Dauid regiones Moa-
bitarum hæredibus qbus uellet, diuisit, quasi possessor quilibet agros pprios ad nutũ su
„ um, ducto hucatq3 inde funiculo, dirimit [Mensus est autem duos funiculos, vnum ad
„ occidendum, & vnum ad viuificandum.] Et hoc allegorice dictum est, significãs quod in
sua potestate habuerit, nullo utiq3 contradicente, quos eorum neci daret contumaces, &
„ quibus parceret subiectis. Nam quod ait, [percussit Dauid Philistim, & humiliauit eos,
tulitq3 frenum tributi &c.] potest allegorice intelligi: Dauid Philistim pcussit, quia Chrs
dñs de aëreis ptãtibus triũphans, frenũ erroris qđ humano generi imposuerat, cõfregit.
Qđ aũt ait, [pcussit Moab & mẽsus est duos funiculos, unũ ad occid. & unũ ad uiuifi.]
occultam ipsius dñi nostri Iesu Chri dispẽsatiõnẽ significat, p quam ex populo infideli,
alios gratuita miseratione uiuificans, ad æternam libertatẽ prædestinauit, alios uero oc
culto iudicio in sua impietate derelinquendo, in ppetua morte damnauit. Quod aũt Da
uid Moab (q interpretat de patre) & Syriam Damasci, & cæteras regiones ditioni suæ
subiugans fecit esse tributarias: mystice significant, q9 Christus oẽs gentes sub sua domi-

natione tenens, facit pensum seruitutis sibi reddere, dum singulæ quæq; nationes in nominis eius cõfessione adunatæ, deuote censum bonoꝝ operum illi exoluunt. Damascus enim nobilis est urbs Phœniciæ, eodẽ uocabulo quo & Meseth ancillæ Abraam filius appellatus est; & Damascus interpretat̃ sublimis, siue humecta. Et bñ quæ prius humecta libidine, supba spiritu, sanguinẽ humanũ inexplebilit̃ sitiebat: nunc mundata baptismate Chri, sublimis profectu uirturũ, sanguinis eius poculũ desiderat pcipere. Quid aũt significat ꝙ Dauid uasa aurea & argẽtea atq; ærea, quæ tulerat de uniuersis gentibus, sanctificauit dño, nisi ꝙ Chrs omnes quos de uniuersis gentibus cõuocat ad fidẽ suam: alios auri loco, hoc est sensus spiritali præclaros: alios argenti, hoc est eloquentiæ nitore splendentes: alios uero prædicatione diuini honoris sanctificat dño: ut in eius tabernaculo fideliter deseruientes, ipsius ministerio in æternũ decentissime pfungant̃? [Fecit quoq; sibi Dauid nomen cum reuerteretur, capta Syria in valle Salinarum, cæsis decem ꝛ octo millibus.] Fecisse sibi nomen dicit̃, quia in ualle Salinaꝝ cæsis decem & octo millibus, erexit sibi fornicem triumphalẽ. Fecit etiã sibi nomen, quia uicta Syria Damasci, & Syria Sobal, erexisse sibi dicit̃ alteram fornicẽ triumphalẽ. Etsi quem mouet, ꝙ in plerisq; Latinoꝝ codicibus inuenit̃, Dauid non decem & octo millia in ualle Salinaꝝ, sed duodecim cæcidisse: nouerit hoc uitium scriptoꝝ in eisdem codicibus molitũ esse. Veraciter tunc Dauid in eadẽ ualle Salinarum decem & octo millia cæcidit, & Ioab uero duodecim millia, sicut in titulo. LVIII. psalm̃. scribit̃. Cæterum allegorice quid in percussa multitudine à Dauid in Salinaꝝ ualle signat̃, nisi quia redemptor nr̃ suæ uidelicet districtionis examine, in his qui de illo praue sentiunt, stultitiam imoderati saporis extinguit? Vnde & p quendam sapientẽ dicit̃; Cor durum, male habebit in nouissimo: & qui amat periculum, in illo peribit.

Caput IX.

[Et dixit Dauid: Putasne est aliquis de domo Saul, vt faciam cum eo misericordiã dñi? Dixitq; Siba regi: Superest filius Jonathã debilis pedibus.] Dauid nõ immemor erat fœderis qđ habuerit cũ Ionathã & olim pepigerat, sed misericordiã quam ei pmiserat implere curauit, filiumq; eius regrit, & misericordiam cum eo fecit. Non enim erat Dauid ex eoꝝ societate, de quibus aliâs scriptum est: Qui tollit ab amico suo misericordiam, timorẽ dñi derelinquit. Quæ res & fidelitatem pbauit scdm historiam in uiro, & sacrm iuxta allegoriam oñdit in facto. Sæpe enim dictum est Dauid psonam Chri figurare, necnon & in supioribus cõmemoratũ est: Ionathan qui interpretat̃ columbæ donũ, typum tenere gratiæ spũssancti. Habuit ergo Ionathas filium puulum nomine Miphiboseth, utroq; pede claudũ (ut scriptura testat̃) quem Dauid ad se accersiri iussit: cum prædestinatio & præscientia dei, eum quẽ ad seculi ministeria & mundana negotia exercẽda, sermone & actione debilẽ conspicit, ad diuinũ ministerium eligit: quia quẽ mundus p fastum elationis spernit, hunc deus ppter deuotionẽ hũilitatis acquirit. Interpretat̃ eñ Miphiboseth decor ignominiæ: Is ergo cuius loquelam & præscientiam supbia mundi despicit, dei dono utilis ad spiritale mysterium in ecclesia apparebit. Quid est ergo quod Dauid Sibam seruum Saul de stirpe Saul quærẽs, eo reuelante, Miphiboseth inuenit, nisi quia redemptor nr̃ electoꝝ numerum discutiendo int̃ eos q contempti mundũ reliquerunt, ad se uenire fecit? Siba eñ egressus, uenit in tpe. Interrogatus ergo Siba à rege, Miphiboseth filium Ionathæ, in domo Machir filij Amiel in Lodobar esse rñdit. Quæ res præsenti expositioni bñ cõuenit: Interpretat̃ eñ Machir, uendẽs uel de infirmitate: Amiel, populus eius dicit̃: Lodobar, ipse uerbum. Deniq; Dauid nr̃ contẽptibilis huius mundi, & ea quæ nõ sunt eligens, ut ea quæ sunt destruat, eos uendibiles mundo, & in infirmitate cõstitutos reperiẽdo, populo suo dignos uerbo pdicationis asciuit, eisq; regium honorem int̃ filios hr̃e concessit. Vnde & Dauid agros Saul seruituti Miphiboseth donans, ipsum Miphiboseth conuiuã suũ sup mensam suã simul cũ filijs esse pcepit: quia mediatoris nr̃i gr̃a, quæ scdm Mariæ uocẽ: Deposuit po. de sede, & exaltauit hu. Et iuxta prophetiam Annæ: Suscitans de puluere egenum, & de stercore erigens pauperem: ut sedeat cum principibus, & solium gloriæ teneat, Contemptibiles

Luc.1. 1.Reg.2. Psalm.12

[Misit itaq; Dauid nuntios, & tulit eam. Quæ cum ingressa esset ad illum, dormiuit cũ ea. & reliq.] In hac sententia nõ ex nostro aliquid ponimus, sed sanctorum doctorum dicta inserere nitimur. Plerunq; res quælibet per historiam uirtus est, per significationem cul pa. Sicut aliquando res gesta in facto causa damnationis est, in scripto autem prophetia uirtutis. Quod uerum esse citius ostendimus, si istud sacræ scripturæ testimoniũ ad utra q; probanda proferamus. Quis nanq; audiens, non solum fidelium, sed ipsorum quoq; in fidelium, non statim damnabit: quod Dauid in solario deambulans, Bethsabee Vriæ cõ cupiscit uxorem? Quem tamen à prælio reuertentem, ire ad domum admonet, ac pedes lauare. Qui protinus respondit, dicẽs: Arca domini sub pellibus est, & ego in domo mea requiescam? Quem Dauid ad mensam propriam suscipit, eiq; epistolas, per quas mori debeat, tradit. Cuius autem Dauid in solario deambulans typum tenet: nisi eius de quo scriptũ est: In sole posuit tabernaculũ suũ. Et quid est Bethsabee ad se perducere? nisi le gem literæ, carnali populo coniunctam, spiritali sibi intellectu sociare? Bethsabee enim puteus septimus dicitur, quia nimirum per cognitionem legis infusio spiritalis gratiæ, perfectaq; nobis sapientia ministratur. Quem uero Vrias nisi Iudaicum populum signi ficat? cuius nomen interpretatum dicitur, lux mea dñs: Iudaicus autem populus, quia de accepta legis scientia extollitur, quasi de dei luce gloriat. Sed huic Vriæ Dauid uxorem abstulit, sibiq; coniunxit: quia uidelicet manu fortis (quod Dauid dicit) in carne redem ptor apparens, dum de se spiritaliter loqui legem innotuit, per hoc quod iuxta literam tenebratur, hanc à Iudaico populo extraneam demonstrauit, sibiq; coniugem: quia sem per illam pdicari declarauit. Vriam tñ ad domum ire Dauid admonet, pedesq; lauare: quia incarnatus dñs ueniens, Iudaico populo pcepit, ut ad consciam redeat, & sordes ope rũ tergat fletibus, ut spiritalit mãdata legis intelligat: & post tantã duritiã præceptor., fontẽ baptismatis inueniẽs, ad aquã post laborem recurrat. Sed Vrias arcam dñi esse sub pellibus meminit, respondítq; quod domum suam intrare non posset: Acsi Iudaicus po pulus dicat: Ego mandata dei in sacrificijs carnalibus uideo, & redire ad consciam, per spiritalem intelligentiam non requiro. Quasi enim arcam esse sub pellibus dicit, qui præ cepta dei non nisi ad exhibendum ministerium sacrificij carnalis intelligit. Hunc tamen etiam redire ad domum nolentem, Dauid ad mensam uocat: quia quamuis Iudai cus populus ad conscientiam redire contemnat, ei tamen redemptor ueniens, mandata spiritalia prædicat dicens: Si crederetis Moysi, crederetis forsitan & mihi, de me enim il le scripsit. Legem itaq; Iudaicus populus tenet, quæ eius diuinitatem loquitur, cui idem populus credere dedignatur. Vnde & Vrias ad Ioab cum epistolis, ex quibus occidi de beat, mittit: quia idem ipse Iudaicus populus legem portat, qua conuincente morietur. Dum enim mandata legis retinens implere renititur, ipse nimirum refert iudicium un de damnabit. Quid ergo per factum istud Dauid scelestius? Quid Vria mũdius dici po test? Sed rursus per mysteriũ, quid Dauid sanctius, quid Vria infidelius inuenit? quan do & ille per uitæ culpam, prophetiæ signat innocentiam: & iste per uitæ innocentiam, in pphetia exprimit culpam. Virtus nanq; sacri eloquij, sic transacta narrat, ut uẽtura ex primat: sic factorem approbat, ut ei in mysterio cõtradicat: sic gesta damnat, ut hæc my stice gerẽda persuadeat. Aliter: Dauid interpretatur manu fortis, siue desiderabilis, In figura Christi post meridiem in solario deambulans, uidit mulierem se lauãtem, atq; cõ cupiuit. Sic nimirum dominus, declinante iam mundo, uelut in solario deambulans, cor pus quod assumere dignatus est, in sole posuit, quia cunctis patefecit. Vidit mulierẽ, hoc est ecclesiam ex gentibus: super tectum, in altitudine uidelicet contemplationis, per laua crum regenerationis à sordibus seculi se mundantẽ, & domum luteam spiritali contem platione transcendentem, atq; calcantem respexit: atq; interfecto diabolo, eam per fidẽ indissolubili coniugio sibi copulauit. Bethsabee quippe interpretatur puteus septimus, seu puteus satietatis, sanctam uidelicet præfigurans ecclesiam: in qua est septiformis gra tia spiritussancti, cuius dono omnes electi satiantur. Vrias uero, lux mea dominus dicit. Hetheus abscisus interpretatur, personam in se exptimens diaboli: qui cum sit tenebro

Psalm. 18.

Iohan. 5.

ſus,& de terra uiuentium abſciſus,tranſfert ſe in angelum lucis,& fingit ſe eſſe quod nō eſt,audens de deo dicere,lux mea,dei eſt.Oderimus ergo peccatum,ſed prophetiam nō extinguamus.Amemus illum Dauid quantum amandus eſt,qui nos à diabolo per miſe-ricordiam liberauit.Amemus & iſtum pœnitentem Dauid, qui tam graue in ſe uulnus iniquitatis,pœnitentiæ & humilitatis confeſſione,ſanauit. Ad hoc ergo in ſcriptura ſa-cra uirorum talium,id eſt,Dauid & Petri,peccata ſunt indicata:ut cautela ſit minorum, ruina maiorum. Ad hoc uero utrorumq; illic,& pœnitentia inſinuatur,& uenia:ut ſpes pereuntium,ſit recuperatio perditorum. De ſtatu ſuo Dauid cadente, nemo ſuperbiat: de lapſu etiam ſuo Dauid ſurgente,nemo deſperet. Sed fortaſſe quis dicat,ſi Dauid ima ginem Chriſti gerebat,quomodo multas uxores, & concubinas habuiſſe ſcribitur, cum has res Chriſtus exhorreſcat & damnet? Hoc enī per figuram fiebat. Multæ enim uxo-res Dauid,multarum gentium & nationum imaginem indicabant:quæ per fidem,Chri ſti conſortio iungerentur.Concubinæ uero eius,ſignificant hæreticorum eccleſias, quæ ſub Chriſti nominis titulo,manere ſe gloriantur: ſed quia propter carnalia lucra ſectant Chriſtum,nō coniuges ſed concubinæ uocantur.Deniq; nec reges ſi plures habeant uxo res uel concubinas,crimen eſt:quia iam tranſierunt figuræ,pro quibus uxorum uel con-cubinarum uenia concedebatur:At nunc quia figuræ tranſierunt,uenia nulla datur.

Caput XII.

,, MIſit ergo dominus Nathan ad Dauid,qui cum veniſſet ad eū, dixit ei:Duo vi-
,, ri erant in ciuitate vna &c.] Sciendum eſt quod Nathan propheta ad Dauid regem,non ſtatim qū in Bethſabee ipſe Dauid peccauit,à domino miſſus eſt: ſed poſtquam eandem mulierem in domum ſuam introduxit, atq; filius ex ea natus eſt: ut obſtinatio peccati occaſionem nō haberet defenſionis. Cum autem à præpoſitis eccle ſiæ huius ſeculi potentes arguuntur, prius per quaſdam ſimilitudines uelut de alieno ne gotio requirendi ſunt.Et cum rectam ſententiam quaſi in alterum contra ſe ipſi protule rint,tunc modis congruentibus de proprio reatu feriendi ſunt.& ut mētes temporali po tentia tumidæ, contra corripientem nequaquam ſe erigant, quæ ſibi ſuo iudicio proprij
,, oris ligant. [Quamobrem non recedet gladius de domo tua vſq; in ſempiternum.] No ta quomodo de domo Dauid,hoc eſt populi Iudæorum,ultionis gladius uſq; in æternū
,, non recedet. [Et dixit Dauid ad Nathan: Peccaui dño. Dixitq; Nathā ad Dauid: Domi-
,, nus quoq; tranſtulit peccatum tuum, Non morieris. Veruntamen quoniam blaſphemare
,, feciſti inimicos nomen dñi propter verbum hoc,filius qui natus eſt tibi, morte morietur.] Hic conſiderare poſſumus quantum ualet apud deum humilis & uera pœnitentia, ſi ex corde fuerit. Nam Dauid nihil aliud dixit, poſtquam peccatum ſuum increpatus à pro-pheta cognouit,niſi uno uerbo cōfeſſus eſt, dicēs: Peccaui domino,& ſtatim ueniam cō ſecutus eſt,teſte propheta qui ait: [Dominus quoq; tranſtulit peccatum tuum,non mo-rieris.] hoc eſt quod ſcriptum eſt, ſi cōfeſſus ingemueris ſaluus eris. Et illud: Nolo mor
Iezech. 18 tem peccatoris,ſed potius ut conuertatur & uiuat. Hinc iterum ſcriptum eſt: Peccator in quacunq; die conuerſus fuerit, omnia peccata eius in obliuione erunt coram me. Sic ni-
Math. 26. mirum Petrus reſpectus à domino, fleuit,& peccatum negationis flendo deleuit. Sic la tro in momento in extremitate uitæ,confitēdo deum,& peccatum ſuum cognoſcendo,
Lu. 23 dicens: Nos digna factis recipimus,paradiſum promeruit. Sed quia exigente cauſa,Da-uid ad medium deducto in ordine hiſtoriæ, tanti facinoris memoriam fecimus, lectoris fortaſſe animus mouet: cur omnipotens deus eos quos in perpetuum elegit,quos ad bo-norum quoq; ſpiritalium culmen aſſumit,illæſos à corporalibus uitijs non cuſtodit? Vn de quia ſatisfieri citius credimus,breuiter reſpondemus: Nonnulli enī per accepta dona uirtutum,per impenſam gratiam bonorū operum, in ſuperbiæ uitium cadunt: ſed tamē quo ceciderant, non agnoſcūt. Proinde contra eos hoſtis antiquus,qui iam interius dña-tur,etiam exterius ſæuire pmittitur:ut qui in cogitatione elati ſunt,p carnis luxuriam pro-ſternant. Scimus aūt quia aliqū minus eſt,in corporis corruptionem cadere,quàm cogi tatione tacita ex deliberata elatione peccare. Sed cum minus turpis ſuperbia credit, ml

nus utatur: luxuriam uero eo magis erubescunt homines, quo simul omnes turpem nouerunt. Vnde fit plerunque, ut nonnulli post superbiam in luxuriam corruentes, ex aperto casu, malum culpæ latentis erubescant: & tunc etiam maiora cotrignnt, cum prostrati in minimis grauius confunduntur. Reos enim se inter minora cõspiciunt, qui liberos inter grauiora crediderunt. Pia ergo dñi dispensatione laxatos, nonnũquam malignus spiritus de culpa ad culpam trahit, & dum plus percutit, inde eum quem ceperat, amittit: atque unde prius uicisse cernitur, inde superatur. Considerare libet inter munitum gratiæ sinum, quanto deus misericordiæ fauore nos continet. Ecce qui de uirtute se extulit, per uitium ad humilitatem redit: Qui uero acceptis uirtutibus extollitur, nõ gladio sed (ut ita dixerim) medicamento uulneratur. Quid enĩ est uirtus, nisi medicamentũ? Et quid est uitium, nisi uulnus? quia ergo nos de medicamento uulnus facimus, facit ille de uulnere medicamentum: Vt qui uirtute percutimur, utio curemur. Sed inter hæc sciẽdum quod plerique hominum, qui in multis corruunt, arctius ligant. Cumque eos antiquus hostis ex uno uitio percutit ut concidant, ex alio quoque ligat ne surgant. Consideret itaque homo, cum quo aduersario bellũ gerat, & si iam se in aliquo deliquisse perpendit, saltem ad culpam protrahi ex culpa pertimescat: ut studiose uitent uulnera, quibus frequenter interficit: quia ualde rarum est, quod hostis noster electorum saluti, etiam uulneribus seruit. Erudiendos enim (sicut diximus) electos suos dominus sæpe tentatori subijcit, sicut post paradisi claustra, post tertij cæli secreta, ne reuelationum magnitudine Paulus extolli potuisset, ei satanæ angelus datus. Sed (ut præfati sumus) ipsa hac tentatione disponit, ut qui elati perire poterant, humiliati à perditione seruentur. Secreto ergo dispensationis ordine, unde sæuire permittitur iniquitas diaboli, inde pie perficit benignitas dei: quia aduersarius noster, ideo obtemperat nutibus supernæ gratiæ, unde exercet iram nequissimæ uoluntatis suæ. Sed notandum est, quia ad hoc in scriptura sacra uirorum talium, id est Dauid & Petri, peccata sunt indita, ut cautela minorum, sit ruina maiorum. Ad hoc uero utrorumque ilico, & pœnitentia insinuatur & uenia, ut spes pereuntium, sit recuperatio perditorum. De statu ergo suo, Dauid cadẽte, nemo superbiat: de lapsu etiam suo, Dauid cadente, nemo desperet. Ecce quam mirabiliter scriptura sacra eodem uerbo superbos premit, quo uerbo humiles leuat: unamque rem gestam retulit, & diuerso modo superbos quidem ad humilitatis fortitudinem, humiles uero ad spei fiduciam, reuocauit. O inæstimabile noui generis medicamentũ, quod uno eodemque ordine positum, & premendo tumentia exiccat, & subleuando arentia infundit. De maiorum nos lapsu terruit, sed de reparatiõe roborauit. Sic quippe semper sic nos diuina misericordia, & superbiẽtes reprimit, & ne ad desperationẽ corruamus fulcit. Sed requirendum est, si peccatũ Dauid tam detestabile dñs transtulit, quid est quod omnia quæ de eodem peccato per prophetã ei à dño dicta sunt, postmodum tolerauit? Sed proculdubio dñs delet illud, sed sine ultione non deserit. Aut enim ipse hoc homo in se pœnitentem punit, aut hoc deus cum homine uindicans percutit. Nequaquam igitur peccatum parcit, quod nullatenus sine uindicta laxatur. Sic enim Dauid audire post conuersionem meruit: [Dñs transtulit peccatum tuum,] & tñ multis post cruciatibus afflictus aufugiens, reatum culpæ quam perpetrauerat exoluit. Sic nos salutis uindicta, à culpa primi parentis exoluimur, sed tñ reatũ eiusdẽ culpæ diluentes, absoluti quoque adhuc carnaliter obimus: quia delicta nra, siue per nos seu per semetipsum resecat, etiam cum relaxat. Ab electis enĩ suis iniquitatũ maculas studet temporali afflictione tergere, quas in eis in perpetuũ nõ uult uidere. [Et ieiunauit Dauid ieiunio, et ingressus seorsum iacuit super terrã &c.] Dauid septẽ diebus recubans pro facinore suo, donec infans moreretur, perfectã gessit pœnitudinẽ, cunctis uidelicet delinquentibus, formam relinquens pœnitentiæ: ut quoties quispiam nostrorum in quolibet labitur facinore, tãdiu fletu insistere debeat, donec peccati desideriũ in uoluntate nostra funditus aboleatur. Septem uero diebus, septiformẽ sancti spũs gratiam significasse nõ dubiũ est, sine cuius dono, nullus pœnitens indulgentiã peccatorum consequi potest. [Et cõsolatus est Dauid Bethsabee uxorẽ suã, ingressusque ad eã dormiuit cũ ea, quæ genuit filium, et vocauit nomẽ

2. Corin. 12

eius Salomon, et dominus dilexit eum. Misitque eum in manu Nathan prophetæ, et vocauit nomen eius amabilis domino, eo quod dilig. & reliq.] In Hebræo habet, & uocauit nomen eius Dida, id est, dilectus domini. Propter dominum dicitur dilectus, propter suam scilicet misericordiam gratuitã: qua eum diligere dignatus est. Cum utiq; eius dilectione & misericordia indignus existeret, quem cõstabat mamzer esse. [Igitur pugnabat Joab contra Rabath filiorũ Ammon, & reliq.] Notandũ quod in Hebræo qñ cum adiectione ponit nominum, Rabath scribitur, sicut est hic. Quando uero sine adiectione nominum non Rabath sed Raba scribitur. [Congregauit itaq; Dauid omnem populum, & profectus est aduersum Rabath. Cumq; dimicasset, cepit eam et tulit diadema regis eorum de capite eius, pondo auri talentum, &c.] In Paralipomenon libro ita habetur: Tulit, inquit, Dauid coronam Melchom de capite eius, & inuenit in ea auri pondo talentũ, & pretiosissimas gemmas, fecitq; diadema inde. Melchom quippe nõ est nomen proprium regis, sed idolum fuit: & interpretat rex eorũ. Cuius diadematis, aurum & gemmas conflasse & purgasse dicit Dauid secundum legem: fecisse sibi diadema, quod hic positũ super caput eius dicit. [Sed & prædã ciuitatis asportauit multam valde. Populũ quoq; eius adducens serrauit, & circumegit super eos ferrata carpenta. Diuisitq; cultris & transduxit in typo laterum.] Id est, serrauit ferratis carpentis corpora hominum, & diuisit cultris ferreis, sicut lateres diuidi solent, qui ex paleis & luto conficiuntur. Victoria autem hæc Dauid in Ammonitis, quam dux suus bellando inchoauit, sed rex ipse perfecit: quid significat nisi regis nostri uictoriã in cunctis gentibus? Dux eñ Dauid contra hostes bellũ agit, cũ ordo sanctorũ prædicatorũ, cõtra mundi potentes, scutum fidei opponit. Sed finis certaminis & triũphus belli, ad regẽ Christũ solũmodo defert: q̃a ipsi oĩs potestas, & potentia regni ascribit. Deus est enim (secundum Apostolum) qui operat in nobis, & uelle & perficere, & ipse triumphat nos semper in Christo Iesu. Coronam ergo regis populi hostilis, Dauid de capite tulit, & sibi diadema inde formauit: cum redemptor noster ex contraria potestate regnum auferens, sibimet insigne decorũ parauit. Quæ autẽ melius corona Dauid intelligit, quàm cõuentus populi catholici? quæ caput nostrum, regem uidelicet Christũ, corde credulo nobiliter ambit, & digne cõuersans decenter coronat? Omnis eñ sanctorũ labor, & certamen atq; uictoria, ad honorẽ cælestis regis refert:
Philipp. 2. quia ipse est cui oĩe genu flectit, cælestiũ, & terrestrium, atq; infernorũ: & oĩs lingua confitet, q̃a dñs Iesus Christus in gloria est dei patris. Rabath ergo ciuitas est regni Am-
Ieremi. 49 mon, quæ nunc Philadelphia uocat, cuius meminit & Ieremias propheta: interpretatur ergo Rabath, multi: & saluator in euangelio dicit: Quia multi uenient ab oriente & occi-
Marci. 9 dente, & recũbent cũ Abraã & Isaac & Iacob in regno cælorũ. Verũ iuxta historiã hinc uerba dierũ ita narrãt: Manubias quoq; urbis plurimas tulit, populũ aũt q erat in ea eduxit, & fecit sup eos tribulas & trahas, & ferrata carpenta trãsire: ita ut dissecarent, & contererent. Sic fecit Dauid cunctis urbibus filiorum Ammon & reuersus est cũ oĩ populo in Ierusalẽ. Idcirco ista subnectere curaui, ut historiã lucidius ppalarem. Ca. XIII.

DEinde sequit, qualiter exosam habuit Amnon sororẽ suam Thamar, post peccatũ, magno odio nimis, &c. Amnon Thamar sororẽ suã cã offensiõis Dauid patris sui, incestauit: hoc eñ fuit initiũ scandali domui eius. Quod aũt post perpetrato scelere, exosam eã habuisse legit, eorũ personã expressit: q post admissum quodlibet facinus, malus odio hñt q̃ ante ppetrationẽ, illud dilexerãt: & ob hoc citius ueniã cõsequunt, q̃ illi q faciũt & diligũt: si tñ in aliud malũ denuo nõ offendũt. Sicut Amnon, q post admissum stuprũ in sorore sua, ob hoc mortẽ nõ euasit: q̃a ebrietatẽ, quæ fomes ẽ luxuriæ, nõ uitauit. Moraliter uero monemur hoc facto, ut semp caute ac prudẽter agamus, ne forte dñent in nobis uitia, & princeps peccati, q falsam pacẽ piclitantibus spondet, nos imparatos inueniens atq; improuisos, trucidet: sicut Absalom Amnõ fratrẽ suũ, propter stuprũ Thamar incautũ necauit. Absalom pater pacis, siue pris pax, interptetat: Amnon donãs, & Thamar amaritudo: q eñ mẽbra sua donat libidini, & semetipm tradit seruire ingrati ad iniquitatẽ, in peccati amaritudinẽ cadit: licet inimicus se quasi pa-

trē pacis oſtētet, & proſpera pro talibus factis prouenire falsò promittat. Neceſſe eſt eñ ut cito ad pœnitentiam poſt ſcelus redeamus, ne forte diabolus ſi adhuc ebrietati inſerui erimus, & in luxum ſeculi reſoluamur, per obtemperantes ſibi malignos ſpũs, in necē noſtram conſpiret, ac morti perpetuæ tradat. [Porro Abſalom fugiēs, abijt ad Tholomai filiũ Ammiud regem Geſſur &c. uſq; quo ait: Ceſſauitq; Dauid rex perſequi Abſalom, eo quod cõſolatus eſſet ſuper Amnon interitu.] Tradũt enim Hebræi, ſicut à quibuſdã didici, ꝙ Tholomai pater fuit Maacha matris Abſalom, quam Dauid in prælio cepit: & Cæſareæ, ut inquiunt, unguibus præciſis ſecundũ legem, accepit uxorē, & ex ea genuit Thamar & Abſalom: & ideo ad eũ fugiſſe perhibent. Nam quod ſequiť: Ceſſauitq; Dauid perſequi Abſalom, in Hebræo ut idem Hebræi ferũt, legiť: Ceſſauit itaq; rex exire, id eſt uoluiſſe idem Dauid exire ut reduceret Abſalom, ſed pertractans in corde ſuo, ꝙ quoties eũ uideret, toties dolorem mortis Amnon ei ad memoriam reduceret: idcirco ceſſaſſe diciť exire poſt Abſalom, ſubaudiť, ut eũ ad propria reuocaret. Illud etiã qđ ſubinferť: conſolatus eſt Dauid ſuper Amnon interitu: ita intelligi uolunt: uidelicet poſtq̃ noluit exire poſt Abſalom, ut reduceret eũ & uidereť ab eo, cœpit conſolari ſuper morte Amnon. Quádiu eñ putabať reduci Abſalom, ut uidereť à Dauid, ſemp mors Amnon filij ſui animo eius occurrebat: Siue cõſolatus eſt ſuper eius interitu ſicut nobis uideť, eo ꝙ nouerit eũ flagitioſum & dignum morte, meritoq; periſſe. Capur XIIII. Et XV.

Intelligens aũt Joab filius Saruiæ, quod cor regis verſum eſſet ad Abſalom, miſit Thecuã, & tulit inde mulierē ſapientē, dixitq; ad eam: Lugere te ſimula, & induere veſte lugubri, & ne vngaris oleo, vt ſis quaſi mulier plurimo iam tpe lugens mortuum.] Cor regis uerſum eſſe ad Abſalõ, uidiſſe diciť Ioab, eo ꝙ uiderit eũ p Abſalom ſuſpirare, & in eo intellexit ꝙ cor eius uerſum eſſet ad Abſalõ. [Miſit Thecuã & tulit inde mulierē ſapientē.] Thecua ciuitas eſt, de qua fuit Amos propheta: Putať aũt eadē uidua auia fuiſſe eiuſdē Amos prophetæ. Quæ reſpondit: [Heu mulier vidua ego ſum: Mortuus eſt aũt vir meus, & ancillæ tuæ erãt duo filij, qui rixati ſunt aduerſus ſe in agro, nullusq; erat qui eos prohibere poſſit, & percuſſit alter alterũ & interfecit. Et ecce cõſurgens vniuerſa cognatio aduerſus ancillã tuã, dicit: Trade eũ qui percuſſit fratrē ſuũ.] In ueritate aũt, ut Hebræi tradũt, hæc mulier uidua, duos filios habere poterat: q rixati ſunt in agro ſup hæreditate patris ſui, & alterum ab altero interemptũ: Sed ſeipſa tñ eadē uidua in pſona Dauid poſuit, & duos filios ſuos in pſona Amnõ & Abſalõ. Cognationē uero quæ conſurrexit aduerſus filiũ ſuũ, in pſona cæteroꝝ filioꝝ Dauid. Dixitq; mulier: [In me dñe mi rex iniqtas & in domo patris mei, rex aũt & domus eius ſit innocēs.] acſi diceret, Pro eo ꝙ alť filius in alteꝝ cõſurrexerit, in me ſit iniqtas, qa abſq; culpa es, in eo ꝙ illi duo fratres inter ſe cõflixerant. Et ſicut ego abſq; culpa ſum, pro eo quod duo filij mei cõſurrexerũt aduerſum ſe, & interfectus eſt alť ab altero, ita & tu abſq; culpa es, pro eo ꝙ Abſalom Amnõ dignũ morte, interfecit. [Quæ ait: Recordetur rex dñi dei ſui, vt nõ multiplicētur proximi ſanguinis ad vlciſcendũ, & nequaq̃ interficiēt filiũ meũ] Recordatio hic pro iuramēto poſita eſt, acſi apte diceret: Recordeť rex promiſſiõis ſuæ, imò iuramēti, q̃ mihi p dñm deũ ſuũ pollicitus eſt, ut nõ multiplicenť pximi ſanguinis ad ulciſcendũ. [Dixitq; mulier quare cogitaſti iſtiuſmõi rem cõtra populũ dei, & locutus eſt rex verbũ iſtud vt peccet, & nõ reducat eiectũ ſuũ.] Ex hoc loco demonſtrať illud qđ ſuperius dictum eſt: [Ceſſauit Dauid rex exire poſt Abſalõ] id eſt, ceſſauit ut nõ exireť ab aliquo, & nõ reduceret Abſalõ. Inde ait mulier: [Et locutus eſt rex uerbũ iſtud, ut peccet: & nõ reducat eiectũ ſuũ?] Quod uero ait [Quare cogitaſti iſtiuſmodi rem cõtra populũ dei?] Populũ dei uocat eundē Abſalõ, ſiue eos q cũ illo erãt: q q̃ſi captiui & eiecti erãt, & ꝙ nõ reducerenť ad hæreditatē dei, ne forte coacti dijs alienis ĩ terra aliena ſeruirēt. [Nec vult perire deus animã, ſed retractat cogitãs ne pereat penitus qui abiectus ē.] Acſi diceret, deus peccatores q à diabolo captiui detinenť, ut ad ſe conuertanť, uocat: & tu q eũ imitari debes, cur nõ eo modo agis? [Et qñ tondebat capillũ (ſemel autē in anno tondebatur)] In Hebræo ita legiť [Et qñ tondebať caput eius, ſtatuto tpe tondebať, & reliq.] Non eñ

femel in anno(ut Latini codices habent)tondebať,fed ftatuto tpe, id eft, in triginta die-
bus. Sed nos hanc opinionē aliquoꝝ omittentes,fimpliciť ficut apud nos legiť,uidelicet
qñ tondebat caput(femel aũt in anno tondebať)legere decreuimus:quia hanc tranflati-
„ onē ex hebraico fonte hauftam credimus. Porro aũt quod ait, [Nam ficut Abfalom vir
„ nō erat pulcher in omni Ifrael ꝛ decorus nimis. A veftigio pedis vſq; ad verticē, nō erat
„ in eo vlla macula. Qui etiā poftea fecit fibi currus ꝛ equites, qui ꝛ iudiciū patris, ftās in por
„ ta,reprehendebat.] Pōt figuraliť intelligi Abfalom ipfe filius Dauid(q interp̃tať patris
pax:de q̃ interp̃tatione dicturi fumus in feq.)figurā geftauit populi Iudæoꝝ:qui bñ de-
corus effe dř,quod ad eundē populū figuraliť referť,propť regnū & facerdotiū,atq; cæ-
tera dona,quæ olim ei à deo collata fuerāt. Qui pacē cum nřo Dauid dño fcilicet falua-
tore hře noluit. Ait eñi idem Abfalom, [Quis me conftituat iudicē fuper terrā? &c.] Si-
mulata hũilitas in Abfalom demōftrata eft. Nihil eñi eft deterius, q̃ p hypocrifim falfas
uirtutes quēpiam exaggerare,& p elationem cordis maioꝝ acta & fortia rep̃hendendo
diffamare. Sicut & Abfalom pťis fui iufta iudicia,aufu temerario corā omni populo rep̃
„ hendere nō timuit. [Poft quadraginta aũt annos dixit Abfalom ad regē: Vadā, ꝛ reddā
„ vota mea quæ voui dño in Hebron.] Quadragefimus agebať annus ex eo tpe, quo Saul
Nobe ciuitatē cum facerdotibus. LXXXV. ꝓpter Dauid interemit: & idcirco hic idē qua
dragefimus annus poniť,ut monftreť diuinā ultionem fufcitari fup Dauid,eo ꝙ Ahime
lech facerdotē fefellerit: & ꝓpter eū facerdotū cædes facta fuerit. Caue lector plerofq;
mendofos codices,in q̃bus fcriptū inueniť,poft quatuor,non poft. XL. annos: in uetuftio
ribus uero codicibus, & in hebraica ueritate,nō quatuor,fed. XL. fcribunť anni. Si uero
qs cōtentiofus,eofdē quatuor annos aftruere uoluerit, ab eo tpe quo Abfalom Am non
frēm fuum īterfecit,uſq; ad illud tp̃s quo pťi dixit: Vadā, & reddam uota mea,quæ uoui
dño in Hebron:perfpicue fe errare(fi diligenť pfcrutatus fuerit) inueniet: cū utiq; Am-
non interfecto, Abfalom īgreffus apud Tholomai regē tribus annis, & in Ierufalem inde
reuocatus,nō uifo pře duobus moratus annis,fuerit: & fexto anno faciē patris uiderit, &
cōtra eū pduellionē p̃parauit. Votū naq; fe uouiffe mentiendo dixit,id eft, ofonē factu
„ rus in loco,quo requiefcunt Abraā, Ifaac & Iacob. [Venit aũt ꝛ Sadoc ꝛ vniuerfi leuitæ
„ cū eo,portātes arcā fœderis dñi: ꝛ depofuerūt arcā dei. Et afcendit Abiathar donec exple
„ tus effet omnis populus qui egreffus fuerat de ciuitate.] Ideo arcā dei depofuiffe dicun-
tur,ut dñs ab Abiathar facerdote confuleret, quo uerfus Dauid ire deberet. Afcendiffe
aũt Abiathar dř,id eft,oraffe: & quia oraculū diuinū non ei refpōfum eft,idcirco in fubfe
quētibus dixit Dauid, ut reportareť arca dei in urbem. Caput XVI.

„ ET venit Dauid vſq; Baburim. Et ecce egrediebatur inde vir de cognatione Saul
„ nomine Semei,filius Gera, ꝛ maledicebat Dauid. Abifai autē dixit: Vadam ꝛ am
„ putabo caput eius, & reliq. uſq; quo ait: Quid mihi ꝛ vobis filij Saruiæ? dimitti
„ te vt maledicat.] Hebræus non habet,dimittite ut maledicat,fed tm̃ male. Abifai folus di
xerat: [Vadā & amputabo caput eius.] & Dauid ad Abifai & Ioab rñdit,dicēs: [Quid
mihi & uobis filij Saruiæ? acfi diceret: Nunquid uultis interficere iftū,ficut interfeciftis
Abner? [Dñs enim præcepit ei, vt malediceret Dauid. Et quis eft qui dicat, quare fic fece-
rit?] fubaudiť: Quare fic fecerit,nō dñs,fed Semei. Semei q maledixit Dd̃,ipfe eft ut He
bræi dicūt Nabath pť Ieroboam: q filius Iemini dř, & in zelo domus Saul maledicebat
Dauid. Nomē uero aui eius Semei fuit, & ipfe Semei ex tribu Ephraim filij Iofeph ex-
titit. Vnde & idem Semei ad Dd̃ dixit: Primus q̃q; ueni hodie de oī tribu Iofeph. [Cum
„ aũt veniffet Chufai Arachites amicus Dauid ad Abfalom,locutus eft ad eum: Salue rex,
„ falue rex. Ad quem Abfalom: Hæc eft(inq̃t)gratia ad amicum tuum?] In Hebræo legiť,
Hec eft(inquit)mifcđia ad amicū tuū,qđ non affirmādo,fed negādo pnunciandū eft: &
eft fenfus, Mifcđia eft aut dici debet, ꝙ Dauid amicū tuū dimififti, & cum eo non ifti.

„ DIxit igiť Achitophel ad Abfalom: Eligā mihi duodecim mil Caput XVII.
„ lia virorum, ꝛ cōfurgens perfequar Dauid hac nocte: ꝛ irruā fuper eum, quippe
„ qui laffus eft ꝛ refolutis manibus percutiā eum. Cumq; fugerit omnis populus

qui cum eo est, percutiā regē desolatum: ꝛ reducā vniuersum populum quō oēs reuerti so-
lent.] Scilicet sicut reuerti solent hi qui amisso in ꝓlio rege reuertunt᷑, sic uniuersus po-
pulus Israel reuertet᷑ ad te. [Et cum ceciderit vnus quilibet in principio, audiat, quicunqꝫ
audierit ꝛ dicet: Facta est plaga in populo qui sequebatur Absalom. Et fortissimus quisqꝫ,
cuius cor est quasi leonis, pauore soluetur.] In Hebræo ita hr̄, Et fortissimus ipse cuius
cor eius est quasi leonis, pauore soluetur. Quod non affirmando, sed negando pronun-
tiandum est. Fortissimus iste Dauid intelligendus est, qđ & sequentia declarant. [Scit
enim omnis Israel fortem esse patrem tuum, ꝛ robustos omnes qui cum eo sunt.] Sed qđ
iste Achitophel significet, dicemus in posterum. [Jonathas autem ꝛ Achimaas stabant
iuxta fontem Rogel. Abijt ancilla ꝛ nuntiauit eis, ꝛ illi profecti sunt.] Hæc ancilla quasi la-
uandi gratia cum pannis ad fontem Rogel ierat, ut penitus res non deprehenderet᷑. Pu-
er autem qui rem indicat Absalom, filius eiusdem ancillæ paruulus dicitur fuisse.

Prius enim paulatim historiam continuando hic tangere decreuimus, ut postmodum
quid mystice continuat, indagando propalemus. Sed quia de Absalom historia præter-
greditur, secundum allegoriam considerare libet, quid illud significet, quod parricida fi-
lius, patrem insequitur. Primo, pater eius declinans fugit ante faciem eius, securus de ui-
ctoria: quia sciebat impium perire, quem etiam fleuit magno luctu, & defleuit exitū par
ricidæ. Scribitur enim fugisse Dauid á facie bellantis aduersum se filij. Et alibi scriptum Esaie 1.
est de populo Ierusalem, domino dicente: Filios enutriui & exaltaui, ipsi autem spreue-
runt me. Filius ergo eius impius, tropice accipi potest populus Iudaicus, qui eum tradi-
dit. Absalom autem (sicut anté iam dictum est) intelligitur patris pax. Quod mirum ui-
detur in historia, patris pax quemadmodum possit intelligi, qui patrem bello est perse-
cutus. Sed qui diligenter allegoriam intendunt, inspiciunt Absalom esse Ierusalem, quæ
etiam & ipsa pax interpretatur. A cuius facie in Galilæam fugit Christus uidelicet, qui
eam patiendo deserens, in gentibus per fidem secessit. Alij Absalom, Iudam traditorem
accipiunt, quem non bonum tanta etiam miranda patientia, Christus pertulit, tanquam
bonum, cum eius cogitationes non ignoraret. Cum adhibuit conuiuium, in quo corpo-
ris & sanguinis sui figuram, discipulis commendauit & tradidit: quod deniqꝫ in ipsa tra
ditione & osculum accepit. Bene intelligitur pacem Christum exhibuisse traditori suo,
quāuis ille sceleratæ cogitationis interno bello uastaretur. Et ideo Absalom patris pax
dicitur, quia pater habuit pacem, quam ille non habuit. Hanc enim posteriorem senten
tiam non commentando protulimus, sed de dictis beati Augustini ex titulo uidelicet ter
tij psalmi: in quibus tanquam clarissima tuba disputando resonans edisserit, decerpsimus.
Achitophel igitur qui recedens à Dauid ad Absalom, transmigrauerat, hæreticos signi-
ficat, qui recedentes à tramite ueritatis, se sociant hosti antiquo: & subsequuntur errorē:
Interpretatur autem, frater meus cadens: Gilonites uero transmigratos. Contra quos ꝓ-
pheta increpans, dicit: In domino confido, quomodo dicitis animæ meæ, transmigra in Psalmo 10
montem sicut passer? Et merito tales laqueo diaboli, atqꝫ malitiæ suæ uitam propriam
finiunt: qui alienam prauis suasionibus corrumpere satagunt. Sicut ipse in propria do-
mo suspendio interijt, qui alienæ uitæ, hoc est Dauid, insidiatus est. Vnde scriptum est: Prouerb.26.
Qui fodit foueam, incidet in illam. Sed quid aliter significet, dicemus in posterum. Eccles.10
[Venit autem & Sadoc & uniuersi leuitæ cum eo, portantes arcam fœderis dei, & de-
posuerunt arcam dei. Et ascendit Abiathar, donec expletus est omnis populus, qui egres-
sus fuerat de ciuitate. Et dixit rex ad Sadoc: Reporta arcam dei in urbem. Si inuenero
gratiam in oculis domini, reducet me & ostendet mihi eam & tabernaculū suum. Si au
tem dixerit, Non places. Et reliqua.] Iam enim quod secundum historiam ista signifi
cent inculcauimus. Cæterum quantum ad altiorem intelligentiam pertinet: Sadoc sacer
dos (qui interpretat᷑ iustus) qui arcam dn̄i reportauit in urbem, ꝑsonā gestauit sanctoꝝ
& eorum uidelicet qui tempore passionis dn̄i, licet corpore in breui ab eo discesserunt,
fide tn̄ & dilectione minime sepati sunt. [Et dicit Dauid ad Chusai Arachiten: Si vene-
ris mecū, eris mihi oneri, &c.] Nam & iste etiā Chusai amicus Dauid (q interpretat᷑ fe-

ftinás,q & ab eo in Ierusalẽ reuertẽs, cõsiliũ Achitophel dissipauit)psonã gestauit eoꝝ q occulte erãt ex populo Iudæoꝝ discipuli dñi, sicut fuit Nicodemus & Ioseph ab Arimathæa,uel cæteri hmői.Pőt etiã significare credẽtes ex gẽtibus,q licet cũ Absalom alĩ qñ fuisse uisi sunt,tñ prauis eius opibus nõ erant cõicantes, nec Achitophel iniqs fugge ftiõibus unq̃ cõsentiẽtes:sed cũ Dd fidelit̃ pmanserũt. Interp̃tat̃ aũt Chusai,Aethiops:

Ieremi. 13. Arachites,lõgitudo mea. Hinc q̃q; in ppheta scriptũ est:Mutauit Aethiops pellẽ suã. Et illud:Aethiopia,inqt,festinet manus dare deo.Q uia gẽtilis populus postq̃ se nigredine peccatoꝝ exuit,nunq̃ à tergo dñi recessit:& q erat lõge,factus est ppe in sanguĩe Chri.

Deinde sequit̃,qlit̃ occurrit Dd Siba puer Miphiboseth, cũ duobus asinis oneratis,& mẽtitus ẽ de dño suo:& ppterea ait ei Dd, [Tua sint omnia,quæ fuerunt Miphiboseth.] Hinc em̃ demõstrat̃,quia spũs pphetiæ (sicut supius diximus) pphetis nõ semp adest,nec ẽ pximo tangunt̃. Nam Dd seruum Miphiboseth,Siba uidelicet,sibi cõtra dñm suũ mentientẽ nõ intellexit, & ideo oĩa dñi sui ei cõcessit. Cui si spũs pphetiæ adesset,mentientẽ dephenderet. Veꝝ ẽpximo tactus nõ fuerat,cũ supius Amasæ promiserat,dicẽs:Hæc faciat mihi & hæc addat, si nõ magister militiæ fueris corã me oĩ tpe p Ioab,uidelicet qd sequeret̃ ignorãs. Quia Amasa idẽ nõ solũ principatũ militiæ p Ioab nõ susciperet, sed etiã post Ioab paululũ uitã finiret. Et cũ templũ deo cõstruere uoluit,qd ẽ uicino sequeret̃ nesciẽs,pphetã alteꝝ reqsiuit. [Uenit ergo rex Dauid vsq; Baburim.Et ecce egrediebatur inde vir de cognatiõe dom' Saul,nomine Semei,filius Gera,ꝛ maledicebat Dauid &c. usq; ait, Quid mihi ꝛ vobis filij Saruiæ,cur efficimini mihi hodie in satan? Dimittite eũ.] Perfecta patiẽtia illa ẽ eum libenť sustinere,cui facile qs reddere talionẽ põt:sicut in Dd ostensa ẽ, q blasphemãtẽ se Semei magis studuit patient̃ ferre, q̃ ulcisci: cũ eum tot uitijs urgeret, & armati pceres ulcisci cõtenderẽt, ait: [Quid mihi ꝛ vobis filij Saruiæ? Dimittite eũ vt maledica ꝛ iuxta præceptũ dñi,si forte respiciat dñs ad afflictionẽ meã,ꝛ reddat mihi bonũ pro maledictione hac hodierna.] Quibus pfecto uerbis indicat,qa pro ppetrato Bethsabee scelere,exurgẽtem cõtra se filiũ fugiẽs,reduxit ad animũ malũ qd ppetrauit,& æquanimit̃ ptulit quod audiuit: & cõtumeliosa uerba nõ tã cõuitia q̃ adiutoria credidit, qbus se purgari, sibiq; misereri posse indicauit. Tunc em̃ illata cõuitia bñ toleramus, cũ in secreto mẽtis ad male ppetrata recurrimus. Leue qppe uidebit̃ q iniuria pcutimur, dũ in actione nr̃a cõspicimus,qa peius ẽ qd meremur. Sicq; fit ut cõtumelijs,grãæ potius q̃ iræ reddi iubeantur, quaꝝ interuẽtu deo iudice pœna grauior declinari posse cõfidit̃. [Et ait Dd, Cur efficimini mihi hodie in satan?] Huic simile Petrus apostolus, licet infirmitate mẽtis, nõ timore cordis,sicut Abisai: audita futura passiõe dñi ipse rñdisse in euangelio legit̃, dicẽs:

Marci. 8. Absit à te dñe,nõ fiet istud. Cui dñs ẽ cõtrario,sicut & Dd Abisai,increpãdo rñdit: Vade post me satana,qa nõ sapis ea quæ dei sunt,sed quæ hoim. [Et ait Achitophel ad Absalom: Ingredere ad cõcubinas patris tui &c.] Cõcubinas Dauid q̃s Absalom filius eius nefarie polluit,figurã habuisse Iudaicæ plebis nõ dubiũ est:q̃s magistri erroris,scribæ uidelicet & pharisæi,uanis supstitionibus suis,atq; p prauã doctrinã corrũpentes,à dño Iesu Chr̃o eam alienã fecerũt:sicut & hæretici crebro facere nõ uerent̃:dum apostata angelus q̃sdã q uident̃ regere & custodire populũ dei,tanq̃ cõcubinas domũ Dauid, hæretica prauitate seducẽdo, decipit p eos. Ad q̃s tñ Dd ultra nõ ingredit̃,sed in custodia positis,alimẽta pbet:ipsæq; in uiduitate uiuẽtes,clausæ sunt usq; ad diẽ mortis suæ:qa dũ decepti ab hæreticis à uia ueritatis oberrãtes, denuo ad eã redire dissimulãt, nõ sunt dignĩ cohabitatiõe Chri,sed clausi.i.sepati, & à cõsortio eius alieni pmanẽt. Sed clemẽs ille, q

Math. 5 solẽ suũ oriri facit sup bonos & malos,nõ renuit bñficijs suis pastum talibus in hoc mundo pbere, ut p collata bñficia,occasionẽ tribuat cõuertendi.

Cap. XVII.

Dixit igitur Achitophel ad Absalom: Eligam mihi duodecim millia viroꝝ,ꝛ cõsurgens persequar Dauid hac nocte.] Achitophel q aduersus Dauid pessimũ dedit consiliũ: Iudæ proditoris gestauit psonam, q Iudæis aduersus Christum dedit consilium proditionis. Achitophel quippe interpretat̃ ruina fratris,qd ipsi Iudæ

proditori proculdubio congruit;q ruina extitit illius, qui dignatus est dicere, Narrabo nomen tuum fratribus meis. Qui & disposita domo sua, postea suspēdio interijt. Hoc & Iudas in euangelio similiter, ut Achitophel, fecisse legit. Hinc sequit qualiter Ionathas & Achimaas ad explorandū consilium Absalom, & Dauid renuntiandū derelicti sunt, & fugientes declinauerunt in domū cuiusdam uiri in Bahurim: qui habebat puteum in uestibulo suo, & descenderunt in eum. Tulit aūt mulier & expandit uelamen sup os putei quasi siccans ptisanas, & sic res latuit. Significant aūt isti duo iuuenes, Ionathas uidelicet, qui interpretat columbæ donum: & Achimaas, frater meus: eos q per grām sancti spūs renati, & in numero fratrum sunt ascripti. Qui recedētes ab Absalom fugiunt, cum malignos spūs euadere quærūt. Hi ergo stabant iuxta fontē Rogel, q interpretat tristis uel deorsum: cum tristitiam & despectum in hoc mundo appetunt habere, propter cælestis regni desiderium. Declinant ergo concito gradu fugientes in domū cuiusdā uiri in Bahurim: qui locus interpretat electus siue iuuenis, cum adolescentiæ tpa in memoriam reducunt. Descendūt in puteum q erat in uestibulo, cum patientiæ se humilit subijciunt: quæ cunctis necessaria est, ante finē scilicet præsentis uitæ. Expandit mulier uelamen super os putei, cum ecclesia precum assiduitate delicta iuuentutis & ignorātiæ, suorū filiorum abscondere certat: quasi siccans ptisanas: cum carnis lasciuiam p continentiæ rigorē cōstringit. Sic & res latet transgressionis uidelicet humanæ uitæ, quia p assiduitatē precum in cōpunctione lachrymarū, & p castigationē corporis omnia delicta absconduntur, ac homines à psecutione antiqui hostis protecti liberant. [Cūq̃ venisset Dauid in castra Sobi filius Naas de Rabath filiorum Ammon, & Machir filius Amihel de Lodabar, & Berzellai Galaadites de Rogelim, obtulerunt ei stratoria & tapetia &c.] Castra ubi Dauid uenit, hebraice Manaim legunt, sicut supra innuimus, hic est locus ubi obuij fuerunt Iacob angeli dei, sicut in Genesi legit. unde ibi scriptum est: Vocauit Iacob nomen loci Manaim, id est, castra. Sobi nanq̃ quieuit ibi cum muneribus ad Dauid, filius fuit Nahas regis, cum quo pugnauit Saul: quo mortuo, dixit Dauid: Faciam misericordiā cum Ammon sicut fecit pr eius Nahas mecum. Interempto uero à Dauid Ammon, q ei inde caluandis seruis suis iniurias fecerat, cōstitutus est ab eodem Dauid, in loco fratris sui, Sobi. Cæterū spiritaliter obsequiū eius, uel cæterorū Galiiæorū Dauid delatū, fidem prætendebat populi gentium in dn̄m Iesum Chrm. Nam sicut Dauid persecutionē declinans filij sui, ab Ierusalem recessit, atq̃ à Galilæis benigne susceptus est: sic nimirū dn̄s Iesus Chrs ob impietatē Iudæos deserens, à populo gentium susceptus est: q multos fidelium, uarietate uirtutum & doctrinarū ornatos, contulit dn̄o. Caput XVIII.

Psal. 21.

Gen. 32.

ET præcepit rex Joab et Abisai et Ethai, dicens: Seruate mihi puerū Absalom.] Quod aūt Absalom pr eius Dauid puerū appellat, non utiq̃ ætate carnis, sed paruitate sensus, hoc est stultitia, nō mole corporis, dicit. [Fuit aūt ibi prælium dispersum super faciem omnis terræ, & multo plures erant quos saltus consumpserat de populo, q̃ hi quos vorauerat gladius in bello.] Saltus hic qui plures cōsumpsisse dicit q̃ gladius uorasse: bestias ferocissimas quæ in saltu erant, Hebræi autumant: à qbus plures consumpti, q̃ gladio uorati fuerunt. [Accidit autē vt occurreret Absalom seruis Dauid, sedens mulo &c.] Absalom mulo cui insederat ptranseūte, ipse quercui inhærēs, int cælū & terrā suspēsus ē. Sic nimirū scribæ & pharisæi principes Iudæorū, in ligno crucis in q̃ dn̄m Iesum Chrm affigētes suspēderunt, occulto iudicio in eodē ligno damnati sunt: atq̃ eundem populum Iudæorū q carnali sensu, uelut irrationabili mulo præsidere uidebant, in dispersionē gentium pertranseuntes, ipsi principatū parit & populū amiserūt. Dicamus & manifestius, q Absalom mulo fugiēs in quercu p cæsariē capitis sui suspēsus est, hoc significabat q Iudæi stultitiæ carnalis sensus incūbentes, pp ter supstitiositatē pharisaicā legē corrūpentes, p ipsam quā ad correctionē uitæ pceperāt, mortis occasionē habuerāt. Vnde & saluator in euāg. dixit ad eos: Nolite arbitrari q ego accusaturus sim uos apud pfem meū. Moyses eñ in quem uos cōfiditis, ille uos accusat. Ioab uero in cor Absalom tres lanceas infigit: cū antiquus hostis superbiā, auaritiam, & inuidiā seu pfidiam in cor

Iohā. 5.

Iudaici populi immisit, quæ illis maxime perditionis causa erant. Superbi fuerunt, qui in contemptu dei idola fabricauerunt. Cupidi fuerunt, qui res transitorias uirtutum delicijs præponebant. Perfidi uero & inuidi, qui nō solum dictis legis & prophetarum repugnabant, sed etiam ipsius saluatoris præsentiam spernebant, & beneficijs eius ingrati extiterant. Hinc & in passione sua blasphema uoce ad Pilatum dicebant: Non habemus

Iohan. 19 regem nisi Cæsarem. Ingrati extiterant, dicentes: Si hunc dimittis, non es amicus Cæsaris. Absalom quoque post interitum in foueam grandem missus est: cum iniquus quisque post obitum carnis in lacum inferni mergitur. Super quem aceruus lapidum congerit: cum duritia mentis suæ illi exprobratur. Dauid extinctum quidem plorauit: cum interi

Luc. 19. tum populi Iudaici dominus fleuit, sicut in euangelio legitur: Videns ciuitatem Ierusalem, fleuit super illam. Cuius miseriæ intantum compassus est, ut etiam usque ad mortem crucis, in eruditione eius & cura salutis suæ permanserit. [Currens ergo Achimaas per viam compendij, transiuit Chusi.] Achimaas filius Sadoch, qui posterior cœpit & prior ipse præcucurrit: alacritatem quorundam sanctorum præfigurasse non dubium est. Qui cum sint conuersione nouissimi, plurimos tamen ex eis qui illos præire uidebantur, fide & dilectione atque feruore spiritus antecedunt.

Caput XIX.

VEnitque vniuersus populus coram rege.] Ille uidelicet qui cum Dauid permāserat. Quod uero ait, [Israel fugit in tabernacula sua.] Hi intelligendi sunt qui cum Absalom per duellionem rebelles extiterant. [Miphiboseth quoque filius Jonathæ, descendit in occursum regis illotis pedibus.] In Hebræo non, lotis, sed infectis legitur pedibus. Fecerat namque sibi (ut Hebræi tradunt) ligneos pedes, quibus uti quasi pro naturalibus solebat: sicut solent facere claudi, quemadmodum & ille erat. [Ait autem rex ad Miphiboseth: Quid vltra loqueris? Fixum est quod locutus sum. Tu & Siba diuidite possessiones.] In hebræo, agrum, legitur. Quia in hoc loco Dauid immemor amicitiæ fuit & fœderis, imò iuramenti quod habuit cum Ionathan: & tam crudele dedit iudicium, dicens: Tu & Siba diuidite agrum: idcirco Roboam & Ieroboam (ut aiunt) diuiserunt eius regnum. Miphiboseth enim in Samuelis libro legitur, id est, Miphiboseth interpretatur litigans cum altissimo. Litigans enim cum altissimo, id est, deo fuisse dicitur, eo quod reduxisset Dauid cum pace. Vnde quod ait regi, [Etiam cuncta accipiat postquam reuersus est dñs meus rex in domū suā pacifice] Non hoc dixisse suspicatur gratulanti animo, sed insultanti, & quasi contra deum murmuranti, eo quod dñs Dauid in pace reduxisset. [Et ait Berzellai ad regem: Est autem Chamaam seruus tuus, ipse ascendat tecum.] Chamaam interpretatur suspirans, quādiu enim cum patre pmansit, suspirans uocatus est. Postquam uero in doctrinam Dauid transijt, non Chamaam, sed Chama quod interpretatur fidelis appellatus est.

Caput XX.

ACcidit aūt vt ibi esset vir Belial, nomine Seba, filius Bochri, vir iemineus &c.] Seba uir Belial, qui Israeliticū populum à domo Dauid diuidere conatus est: figuram gestauit hæreticorum: qui plebē dei scindere uolentes, in ipsa sua praua intentione prius damnati ab ecclesia, moriuntur, quàm hoc quod cœperant, implere possint. De quo plenius dicemus in posterum. [Dixit itaque Joab ad Amasam: Salue mi frater. Et tenuit manu dextera mentum Amasæ quasi osculans eum. Porro Amasa nō obseruauit gladium quem habebat Joab: qui percussit eum in latere, & effudit intestina eius in terram.] Quid est quod Ioab Amasæ mentum dextera tenuit, sed sinistram ad gladiū latenter mittens, eius uiscera effudit, nisi hoc quod patenter datur intelligi? Dextera namque mentum tenere est, quasi ex benignitate blandiri. Sed sinistram ad gladiū mittit, qui latenter ex malitia pcutit. Sic Ioab quoque blande & benigne locutus est, sed ex malitia in dolo occidit. [Et exclamauit mulier sapiens de ciuitate ad Joab, dicens: Sermo (inquit) dicebatur in veteri prouerbio: Qui interrogant, interrogent in Abela, & sic proficiebant. Nonne ego sum quæ rñdebo veritatem Israel, & tu quæris subuertere ciuitatē? & reliq.] Ait enim: Sermo, inquit, dicebatur in antiquo prouerbio, qui interrogant, interrogēt &c.

Ac si aperte diceretur: Hæc ciuitas urbs consilij extitit, & qui aliquod consilium requirebant, hic interrogabant. Et tu quæris tantam destruere ciuitatem, & matrem cõsilij euertere in Israel? Dicamus cõuenientius. Ait enim: Sermo dicitur in ueteri prouerbio &c. In Hebræo nõ habetur, prouerbio. Iste sermo, sermo legis est, in qua iubetur à domino p Moysen, ut quando ingressuri essent terram Chanaan & gentes deleturi, primum pacem offerrent: & si pax ab eis reciperetur, pacem recipientes tributarij eorum efficerentur: & si pacem non reciperent, tunc à filijs Israel delerentur. Idcirco exclamasse mulier sapiens de ciuitate fertur: ⌊Nonne ego sum quæ respondebo ueritatem in Israel, & tu quæris subuertere ciuitatem? Quare præcipitas hæreditatẽ domini?⌋ Ac si diceret: Cur uis destruere ciuitatem hanc antequam pacem interrogando offeras, sicut in lege iubetur? Cur etiam non eandem legem in nobis Israelitis seruas, quæ in alienigenis olim seruata est? ⌈Fuit autem Joab super omnem Jsrael⌉ Reditus itaq; Israelitici populi ad Dauid post interfectionem Absalom, reditum prioris populi ad Christum post interitum prauorum magistrorum significat. Seba ergo filius Bochri, qui populum seducendo ad Dauid, auertebat, errorem significat, qui in synagoga Iudæorum diutius dominabatũ, & à ueritatis auditu populum subuertebat. Interpretatur autem Seba secta, à secando, non à sectando. Bochri autem interpretatũ, primogenitus meus. Israel ergo de quo scriptum est: Filius meus primogenitus Israel quem eduxi de Aegypto, Sebam, id est errorem secutus, resequestrabat à domo Dauid, & ecclesiam semetipsam separabat, cum eius conuẽtum execrando negabat. Hi ergo postquam per mulieris sapientis suggestionem, & spiritalis doctrinæ eruditionem caput Seba absciderant, id est diabolum à corde suo abiecerant, mox ad Dauid reuertuntur, cum Christum filium dei corde credulo uenerantur. *Michea.6.*

Caput XXI.

Hic sequitur qualiter fames facta est in diebus Dauid tribus annis. Et cum consuluisset dominum, responsum est: Quod propter Saul & domum eius & sanguinẽ, quia occidit Gabaonitas. Et reliq. ⌉ Filij Saul qui cum Doeg Idumæo dum adhuc pueri essent, sacerdotes & Gabaonitas in Nobe occiderãt, hi sunt Armoni & Miphiboseth, quos peperit ei Respha filia Ahia, & quinq; filij Michol filiæ Saul, quos genuit Adrieli filio Berzellai, qui fuit de domo Lathi. Quæritur, cur filij Michol dicuntur, cum nõ Michol, sed eius soror Merob uxor fuerit Adrieli filio Berzellai? Quod ita soluitur: Merob quippe eos naturaliter genuit, & Michol uxor Dauid quæ & Egla dicitur, eos in loco filiorum nutriuit, & sibi in filios adoptauit, idcirco eius filij dicunũ. ⌊Filij enim Israel (ut scriptura refert) iurauerunt Gabaonitis, sed Saul uoluit percutere eos zelo quasi pro filijs Israel & Iuda, ⌋ eo quod eosdẽ uiuere Iosue gratis quodammodo pmiserit, & abstulerit à filijs Israel prædam eorũ iniuste. Huius ultionis causa in Gabaonitas Abimelech sacerdos extitit, & ideo fames exorta est. Fames itaq; hæc significat sterilitatem bonorum operum in plebibus, propter negligentiam doctorum, dum inseruiunt cupiditatibus terrenis, & non procurant pastum impendere prædicationis. Necanũ ergo Gabaonitæ, cum studiũ rectæ conuersationis, & restauratio pœnitẽtiæ, post lapsum ab incautis per hæreticos seu per malignos spiritus subtrahitur. Gabaon enim collis mœroris interpretatur. Et bene Gabaonitæ interfecti dicuntur, cum desidiosi quiq; post perpetrata scelera, uana spe securitatis à diabolo deluduntur, qui dicunt: faciamus mala, ut ueniant nobis bona: quorum damnatio iusta est. Sed Respha quæ interpretatur cursus, filia Aiæ, qui interpretatur frater eius, tollens cilicium, substrauit sibi sup petram, donec stillaret aqua super eos de cælo: & non dimisit aues lacerare eos per diem, neq; bestias per noctem: cum pia solicitudo sanctorum, talibus succurrens rigore ieiunij, atq; instantiæ precum incumbit, donec misericordiam dei impetret super eos de cælo: compescẽs uidelicet prauos homines, necnon & malignos spiritus, prauis suggestionibus eorum uitam ulterius corrumpere. ⌈Factum est autem rursum prælium Philisthinorum aduersus Jsrael. Et reliqua usq; quo ait: Tertium quoq; bellum fuit in Gob contra Philisthæos, in quo percussit Adeodatus filius saltus polymitarius Bethlehemites Goliath Gethæum.⌉ *Roma.3.*

Multi igitur requirunt quis fuerit iste Adeodatus, filius saltus, polymitarius, Bethlehemites. Sed Hebræus sæpe dictus, ita exponit: Adeodatus, inquit, ipse est Dauid. Idcirco dicitur Adeodatus, quia à deo electus est in regnum. Filius saltus, quia de saltu ubi oues pascebat, eductus est. Polymitarius uero, quia de genere Beseleel mater eius fuit. Bethlehemites, quia de Bethlehem ciuitate extitit. Nam Noemi & Ruth tempore hubertatis, ex quibus Dauid ortus est, reuersæ sunt in Bethlehem. Et quia causa panis Ruth Booz nota est: idcirco idem locus, domus panis uocatus est. Vnde Gog in quo fuit bellum, ut idem Hebræus transtulit, lacus interpretat: idcirco quia sicut in lacum leonum quis mittitur & præceps labitur, ita Dauid semetipsum contra Goliath fortiter ad pugnandum opposuit. Quem etiam sensum uidelicet quod ab eo datus Dauid intelligitur, sequentia de-
„ clarant, ubi expletis prælijs, subiungit: [Hi quatuor nati sunt de Arapha in Geth, & ceci-
„ derunt in manu Dauid & seruorum eius.] Iudæi quoque hanc Arapham, matrem gigantum Orphan, nurum Noemi esse arbitrant. Nam & taliter nos etiam in cuiusdam uolumine scriptum reperimus. Iosephus in duobus prælijs cōcordat cum scriptura regum. De tertio prælio ait quod apparuit fortis, mittēte Dauid exercitū nomine Ephan, cognatus eius. Sed utrum ipsum Adeodatum Ephan appellauerit, uel alium quēlibet hoc nomine no-
„ tauerit, incertum est. [Quartum bellum fuit in Geth. Et reliq. usque quo ait, Hi quatuor
„ nati sunt de Arapha in Geth, & ceciderunt in manu Dauid & seruorum eius.] Quatuor ista bella contra Palæstinos, bellum significant Christi, quod omni tempore istius uitæ in membris suis contra perfidos quosque istius seculi, & contra spiritales nequitias incessant agit. Licet enim fastus mundanus, uel propter uitas malignorum spirituum, se erigat cōtra ecclesiam Christi, omnis tamen principatus aduersariorum, uero Dauid, hoc est rege Christo imperante, ac prælia seruorum suorum disponente cedit, & omnes aduersarij uinci-
Psalm. 59. tur. Vnde Psalmista ex persona ecclesiæ cōfidenter dicit: In deo faciemus uirtutem &c.

Caput XXII.

„ LOcutus est autem Dauid domino verba carminis huius, in die qua liberauit eum
„ dominus de manu omnium inimicorum suorum, & de manu Saul. Et ait: Domi-
„ nus petra mea &c.] Quæritur, cur solus septimusdecimus psalmus tantummodo in libro Regum reperiatur conscriptus? Nec immerito psalmus iste in Regnorum libris solus inuenitur, quia regnum illud significat, ubi aduersarium nullū habebimus. Et hoc est, quod in prætitulatiōe psalmi huius scribit, [In die qua eripuit eum dominus de manu omnium inimicorum suorum, & de manu Saul. Et ait: Dominus petra mea & refugium meum.] Quis enim figuratur in Dauid, nisi ille qui uenit secundum carnem ex semine Dauid? Qui utique in corpore suo, quod est ecclesia, adhuc pati-
1. Corin. 15 tur inimicos, quod corpus non eripitur de manu inimicorum, nisi cum & illa nouissima inimica destruetur mors, ut perueniatur ad regnum dei. Nam psalmus hic uni tantum non potest conuenire personæ, sed quatuor diuisionibus subiacebit. Id est, primo ordine propheta loquitur, qui gratias agit quod eum de grauibus periculis, diuina pietas liberare dignata est. Secundo, ecclesia, eo quod per multas calamitates Christianum populum ad baptismum de orbis uniuersitate collegit. Tertio, uox saluatoris illabitur, ubi pulcherrimis allusionibus, uirtus eius & potestas describitur. Quarto, iterum ecclesiæ dicta proferuntur, & concessa munera Christi laudant. [Et exaudiet de templo sancto suo] Templū dei, filius dei. [Et contremuit terra] Terra, peccatores. [Fundamēta montiū] spes superborum, [quoniam iratus est eis]. quia recognouerunt iram dei. [Fumus] compunctio pœnitentiū. [carbones succensi sunt ab eo.] Corda hominum inflammata ab spiritu san-
Psal. 18. cto. [Inclinauit cælos] quia ipsos de quibus dictus est; Cæli enarrant gloriam dei. de aduētu suo nuntios misit, & descendit, formā serui suscipiēdo. [Cherubim] scientiæ plenitudo. [Pennas uentorum] sciētiæ sanctorum. [Tonauit de cælis dominus,] id est, de apostolis. [Misit sagittas suas] Sagittæ euangelistæ. [fulgura] miracula sanctorum. [Fundamenta terræ] Fides ecclesiæ manifestata. [Misit de cælo & assumpsit me,] Id est, filium suum pater misit, & assumpsit ecclesiam suā. [Liberauit me de inimico meo potentissimo,]

Id est, ex diabolo. ⌊Et eduxit me in latitudine,⌋ hoc est, in charitate. ⌊Retribuet mihi secundũ iustititiam meam⌋ Id est, secundũ innocentiam fidei, & bonorũ operũ & actuum. ⌊Cum sancto sanctus eris.⌋ Ad dñm dicit, qui cũ sancto utiq; sanctus: ⌊Et cũ electo electus eris, & cum peruerso peruerteris.⌋ Ob hoc qđ eis non fauet, peruersus esse uidetur: quia superbis resistit, humilibus dat gratiam. ⌊In deo meo transiliam murum⌋ Murum itaq; illum, quem humano generi inter deum & hominem erexerant peccata. ⌊Coæquans pedes meos ceruis.⌋ Ceruos spirituales uiros appellat, propter alacritatem uelocis cursus. ⌊Spinas & uepres⌋ hoc est implicamenta seculi huius transilientes. ⌊Persequar inimicos meos & conteram, & non reuertar donec consumam eos⌋ Christus Iudæos atq; omnes infideles consumit, similiter & anima electa uitia sua per augmenta uirtutum cõsumat. ⌊Inimicos meos dedisti mihi dorsum⌋ Hoc quod alibi scriptum est: Sede à dexteris me Psalm.109
is, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum. ⌊Saluabis me à contradicentibus populi mei⌋ Vox Christi à contradictione Iudæorum, per patris sui potentiam saluatus, atq; in caput gentiũ constitutus. ⌊Filij alieni resistent mihi⌋ Filij alieni Iudæi sunt, quibus dictum est: Vos ex patre diabolo estis. ⌊Deus qui das uindictas mihi⌋ Hoc est in Iohan.8.
futuro iudicio, cum eis cœperit reddere quod merentur. ⌊A uiro iniquo liberabis me⌋ Hoc est, ecclesiam suam de potestate diaboli erepturus est. ⌊Et faciens misericordiã christo suo Dauid.⌋ Dauid Christum significat, semen eius omnes electos.

Caput XXIII.

HÆc sunt verba nouissima Dauid filij Isai.⌋ Verba nouissima Dauid non finienda dicit, sed perficienda: Non consumenda, sed quæ cunctis fidelibus perfectionis plenitudinem conferant: & ideo ultimam confessionem laudis significant: quam superato hoste, & peracta uictoria mortis, laudem sancti in æternum deo cantabunt. ⌊Dixit vir cui constitutum est de christo dei Jacob: egregius psaltes Israel.⌋ Id est, nobilis psalmista, q uidelicet & propheta luculento sermone & manifestissime de Christo filio dei Iacob, & de incarnatione eius, ac redemptiõe humani generis prophetauit. ⌊Spiritus domini locutus est per me, & sermo eius per linguam meam. Deus Israel mihi locutus est, fortis Israel dominator hominum iustus.⌋ Spiritus enim domini, qui est spiritussanctus: & sermo domini, q est filius dei: ea quæ propheta uaticinauerat, per gratiam suam ueraciter proferre donauerat. ⌊Ipse enim spiritus dei Jacob dominatur in timore domini, sicut lux auroræ oriente sole, mane absq; nubibus rutilat.⌋ Aurora, ecclesia: oriente sole, Christo resurgente à mortuis: absq; nubibus rutilat, id est absq; peccato infidelitatis, resplendet in miraculis: Pluuia, euangelica prædicatio: herba, credentem significat populum: terra uero ecclesiam. Potest moraliter intelligi aptius: Qui enim in timore domini, dominationem in subditis exercet, lucis opera per solem iustitiæ illuminata profert: nec in eis aliquid remanebit obscurum, sed imbre cælestis gratiæ irrigatus, germina uirtutum in carne uiuens, fructificat. ⌊Nec tanta est domus mea apud deum, vt pactum æternum iniret mecum firmum in omnibus atq; munitum. Cuncta enim salus mea & omnis voluntas, nec est quicquam ex ea quod non germinet.⌋ Hinc idem propheta in psalmis dicit, quod beatus uir, qui in lege domini meditatur die ac nocte, fit tanquam li- Psalm.1.
gnum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo: & folium eius non defluet, & omnia quæcunq; faciet, prosperabuntur. ⌊Præuaricatores autem quasi spinæ euellentur vniuersi, qui non tolluntur manibus: Et si quis tangere voluerit eas, armabitur ferro lanceato, igneq; succensæ comburentur vsq; ad nihilum.⌋ Quod potest & iuxta superiorem sensum, de Iudæis & de hæreticis (qui uelut spinæ, de ecclesia, quæ est terra uiuentium euulsi, atq; æterno incendio traditi.) specialiter intelligi. Potest & generaliter de omnibus reprobis intelligi, iuxta quod in euangelio dicitur: Omnis arbor quæ nõ facit fructum bonum, excidet &c. Et iterum: Filius, in- Matth.3.
quit, hominis mittet angelos suos & colligent de regno eius omnia scandala, & eos qui faciunt iniquitatem, & mittet eos in caminum ignis, ibi erit fletus & stridor dentium. Ille scilicet quasi tangens spinas armabitur ferro & ligno lanceato, qui communicans pec

catis alienis propter duritiam cordis sui iniquitatum pondere premitur, & iaculis pecca
torum confodietur: cuiusq́ opera æternis gehēnæ ignibus digna ad nihilū redigentur. [Hæc
nomina fortium Dauid: sedens in cathedra sapientissimus princeps inter tres: ipse est qua
si tenerrimus ligni vermiculus: qui octingentos interfecit impetu vno.] Quod dicitur de
sapientissimo principe fortiūm Dauid, cuius quidem nomen in Regum libro tacetur, at
uero in libro Paralipomenon Iesbaam nominatur. ⌊Ipse est quasi tenerrimus ligni uer
miculus.⌋ Virtus in hoc bellica, simul & modesta uiri designatur ciuilitas: quia uidelicet
sicut uermiculus ligni, tener quidem & fragilis toto suo corpore, necnō & permodicus
apparet, nihilominus tamen fortissimum ligni robur exedens consumit, & scabrosum &
cariosum reddit. Vnde & à terendo ligna teredonis nomen habet: Sic ille affabilis omni
bus domi, & quietus atq; humilis uidebatur: at in certamine publico robustum se atq; in
tolerabilem hostibus exhibebat. Sed hūc principem Hebræus ipsum suspicatur esse Da
uid. Ecce historiam tetigimus, sed quid spiritaliter significet, breuiter indagemus. Ait
enim: ⌊Ipse est quasi tenerrimus ligni uermiculus.⌋ Dauid ligni uermiculus fuisse scri
bitur, quod utiq; dominico homini specialiter congruit: ex cuius persona Psalmographus
Psalm. 21 cecinit: Ego autem sum uermis & non homo. Quemadmodum enim lignum ex se uer
miculum procreat, ita quoq; beata Maria uirgo, uidelicet de radice Iesse, absq; opere nu
ptiali, florem protulit dominum & saluatorem: qui octingētos interfecisse impetu uno
dicitur. quia ut euangelista pronuntiat de homine uno, qui uniuersarum gentium typū
præferebat, ⌊uno impetu⌋ id est, sermonis imperio, legionem expulit dæmonū. [Post
hūc Semma filius Age de Arari. Et congregati sunt Philistim in statione, &c.] Semma
audiens, Age meditans siue loquens, Ararites montanus. Semma filius Age, personam
gestauit domini & saluatoris nostri, siue sanctorum prædicatorum eius: qui in agro ec
clesiæ stans, infirma membra illius de aduersarijs potestatibus, uelut hordeum tuetur: uel
certe uerecundiam castitatis incontinentibus, quasi lentes gladio oris sui, contra luxuri
am defendit. [Necnō & ante descenderant tres, qui erant principes in triginta, & venerunt
tempore messis ad Dauid in speluncam odollam.] Tres isti fuerunt, Abisai filius Saruiæ,
& sub hoc Hai Vsatites, & Ionathan filius Samaa fratris Dauid. [Hi etiam tres irruperūt
castra Philistinorum, & hauserunt aquam de cisterna Bethlehem. Et de tribus istis Abisai
quoq; frater Joab filius Saruiæ, princeps erat de tribus istis nominatis, in tribus illis &
inter tres nobilior. Desiderauit igitur Dauid & ait. Siquis mihi daret potum de cisterna
quæ est in Bethlehem iuxta portam. Irruperunt ergo tres fortes castra Philistinorum, &
hauserunt aquam. At ille noluit bibere, sed libauit illam domino.] Qui fuerint hi tres for
tissimi, iam superius inculcauimus. Cæterum spiritaliter quem in hoc desiderio ipse Da
uid præfigurauit, nisi oēs sanctos patres, qui ante legem uel sub lege fuerunt, q aduentū
saluatoris præstolantes, ad eius præsentiam peruenire nequiuerunt? Illum uidelicet fon
tem sitientes, in quo est remissio peccatorum: Non qui periculis quæreretur alienis, sed
qui aliena pericula deleret. Verum moraliter ex hoc facto cogitandum summopere est,
ut qui se illicita meminit commisisse, à quibusdam etiam licitis studeat abstinere, quate
nus per hoc conditori suo satisfaciat: ut qui cōmisit prohibita, sibimetipsi abscindere de
beat etiam commissa, & se reprehendat in minimis, q se meminit in maximis deliquisse.
Nimia sunt quæ loquor, si hæc ex sacri eloquij testimonio non affirmo. Lex certe ueteris
testamenti, alienam uxorem cōcupisci prohibet: At regē uero fortia iubere militibus,
uel desiderare aquam, non pœnaliter uetat. Et cuncti nouimus, quod Dauid cōcupiscen
tiæ mucrone transfixus, alienam coniugem appetiuit & abstulit, cuius culpam digna uer
bera sunt secuta: & malum quod perpetrauit, per pœnitentiæ lamenta correxit. Qui
cum, longe post, contra ostium sederet, aquam bibere ex eorum cisterna, ex desiderio uo
luit: Cuius electi milites, inter cateruas aduersantium medias erumpentes, aquam quam
rex desiderabat, illæsi detulerant. Sed uir flagellis eruditus, semetipsum protinus cum
periculo militum aquam desiderasse reprehendit, eamq́ domino fundens libauit, sicut
illic scriptum est, ⌊Libauit eam domino.⌋ In sacrificium quippe domini effusa aqua con

uersa est, quia culpam concupiscentiæ mactauit, per pœnitentiam reprehensionis suæ. Qui ergo quondam concupiscere alienam cõiugem nequaquam timuit, post etiam quia aquam concupiuerat expauit. Quia enim illicita perpetrasse meminerat, contra semet ipsum iam rigidus, etiam à licitis abstinebat. Sic agamus pœnitentiam, ut ea quæ commisimus perfecte defleamus. Verum iuxta historiam quod oblatam aquam bibere noluit, sed eam domino libauit, exemplũ præbuit militibus suis fortitudinis & cõstantiæ. Vicit ergo naturã, ut sitiens non biberet, ut suo exemplo oĩs exercitus tolerare sitim disceret. [Abisai quoq; frater Ioab filius Saruiæ, princeps erat de tribus. Ipse leuauit bastam suam contra trecentos quos interfecit, nominatus in tribus, & inter tres nobilior, eratq; eorum princeps, sed vsq; ad tres primos non peruenerat.] Sciendum est, quod isti tres primi (ad quos Abisai, qui erat inter tres nobilior & princeps, nõ peruenisse dicitur) neq; in hoc uolumine, neq; in Paralipo. lib. q fuerint legunt: Necnon etiã feruenti astu, libros antiquitatum Iosephi perlustrantes, minime inuenire potuimus: nisi forte illi intelliguntur (sicut Hebræi tradunt) quos superius iam nominauimus: Aurilli, quos Iosephus narrat, aquam Dauid de cisterna Bethlehem, attulisse, quos nominat Iesbaam filium Accamoni, quẽ alibi Eusebius filium Achimei nuncupat, & Eleazarum filium Ochoi, quem dicit esse filium Dodim, atq; Semma filiũ Age, quem appellat alibi filium Heli, de quibus sacra scriptura nil loquitur. Vnde nonnulli non solum Hebræorum, uerumetiam Latinorum, tropice tres primos, tres uirtutes Dauid, intelligi uolunt, sapientiam uidelicet, humilitatem, & fortitudinem, sicut in præcedentibus dicitur, [sedens in cathedra sapientissimus] ecce sapientiam. [Ipse est quasi tenerrimus ligni uermiculus] ecce humilitatem. [Qui octingentos interfecit impetu uno,] ecce fortitudinem. Ad has tres uirtutes nemo fortium Dauid peruenit, ideoq; ipse est princeps fortium suorum. Verum si quis aliam expositiõem inuenerit, promulgare studeat, & nos libenter ei obsequium dabimus, qui profecto aliam inuenire non potuimus: his enim expletis, quid spiritaliter significet, innuamus. Iste enim Abisai, qui leuauit manum suam contra trecentos, figuram prætendisse saluatoris siue sanctorum prædicatorum non dubium est: qui uexillo crucis, atque hasta prædicationis, inimicos fidei, uelut trecentos uiros, conuincunt atque prosternunt. [Et Banaias filius Ioiade, viri fortissimi magnorum operum de Capseel. Ipse percussit duos leones Moab, & ipse descendit & percussit leonẽ in medio cisternæ diebus niuis. Ipse quoque interfecit virum Aegyptium, virum dignum spectaculo, babentem in manu bastam. Itaq; cum descendisset ad eum in virga, vi extorsit bastam de manu Aegyptij, & interfecit eum basta sua.] Notandum quod in Hebræo non habetur, (sicut in cuiusdam uolumine reperi) magnorum operum, sed magister operum. Capseel enim interpretatur, congregatio dei: Magister enim erat de congregatione & legione dei, id est Cerethi & Pherethi, qui interpretantur, occidentes & uiuificantes. Ipse enim percussit duos leones Moab, quos nonnulli intelligi uolunt, duos potentes ac fortissimos uiros in regno Moab: In quo etiam intellectu, uir quidam doctus in scripturis, & solers in amore sapientiæ, qui me in sacris literis erudire consueuit, consentire uidetur. Quos Paralipomenon, duos Ariel Moab nominat. Vnde & Ariel uel uiri potentes Moab, uel leones nũcupantur. Ariel enim interpretatur leo dei. Quos Banaias dum prouocatus esset ab illis, superatos interfecit: Quando enim Dauid eosdem Moabitas bello aggressus est, & fecit tres funiculos, duos ad mortificandum, & unum ad uiuificandum, isti potentes Moabitas tuebantur. Quod dicitur de Banaia [& ipse descendit & percussit in media cisternã diebus niuis leonem,] quomodo sit factum, Iosephus narrat apertius: quia uidelicet cisterna fuerit nimium profunda, qua tempore hyemis cum essent omnia niuibus plena, ipsa quoq; nimio niuium aggere, fuerit coæquata: Quam cum leo superueniens periculi nescius incidisset, ibidemq; conclusus, grandi rugitu clamaret, accurrebant homines uidere quid esset: Et dum cum alijs ad tale spectaculum adueniret & Banaias, desilijt statim in cisternam: & aggressum medijs in niuibus, percussit & interfecit leonẽ. Spiritaliter Banaias, qui interpretatur ædificator dominus, personam in se expressit saluatoris, de

Psalm. 146. quo propheta uaticinauerat, quia per eum ædificanda ecclesia esset, dicens: Aedificans
Psalm. 101 Ierusalem dominus. Et iterum: Dominus ædificabit Sion: quam Paulus construi uidens
1. Corin. 3. aiebat: Dei ædificatio estis: Qui de cælis descendit in lacum secul istius: qui calentes
aquas, hoc est mentes hominum, in malitia feruētes, niue & frigore infidelitatis, in aqua
prædicationis suæ, siue fluento baptismatis, refrigerauit: ⌊& interfecit leonem,⌋ hoc est,
diabolum, gladio uerbi sui. ⌊Ipse eñ est auricularius Dauid,⌋ dei scilicet patris: cui uera
diuinitas omnem scientiam atq; intelligentiam contulit. [Hæc fecit Banaias filius Io-
iade, & ipse nominatur inter tres robustissimos qui erant inter triginta nobiliores. Verun-
tamen vsque ad tres non peruenerat.] Intelligitur, quia ipse nominari dignus esset in-
ter robustos, id est Abilai & Subochai & Ionathan, quippe qui uiribus eis æquari posset,
qui etiam erant inter triginta. Notandum, quod quidam Hebræorum leonem hunc
quem Banaias interfecit, Ioab intelligi uolunt: qui in media cisterna, id est, in domo do
mini, ubi cornua altaris tenebat, occisus ē. Et puta altare cisternam significare: uidelicet
quia, inquit, sicut aqua cisternæ mūditiem affert, ita nihilo minus sanctuarium domini,
peccata expiabat. ⌊In diebus niuis,⌋ quia per mortem expiauit peccatum, iuxta illud
Psalm. 50. Psalmistæ: lauabis me: quod impletum est in media cisterna: & super niuem dealbabor:
quod impletum est in eo quod ait, ⌊diebus niuis.⌋ De eo autem quod subsequenter nar
ratur, ⌊Ipse quoq; interfecit uirum Aegiptium, uirum dignum spectaculo.⌋ Virum
istum Aegyptium, Semei filium Iera esse arbitrantur, qui maledixit Dauid. Sciendum
est, quod idem Semei de Bahurim, fuerit ideo Aegyptius dictus: quia opera illius Ae-
gyptij, deum blasphemantis (quem Moyses, iubente domino, interfecit in eremo) imi
tatus fuit. Ille enim blasphemauit deū, & iste maledixit prophetam & regem. ⌊Virum
dignum spectaculo.⌋ Spectabatur enim, ut si egrederetur Ierusalem, interficeretur.
⌊Habentem in manu hastam,⌋ id est, legem dei, quam si meditatus fuisset permanendo
in Ierusalem, non perimeretur: Quia ergo præceptum regis irritum fecit, exeundo fo-
ras Ierusalem: idcirco in eum à Banaia, ⌊in uirga,⌋ id est, rectitudine iustitiæ, descensum
est: & hasta, quam iam non rectam tenebat, ui ab eo extorta est: quem sensum non refra-
gamus, sed diligenti lectori relinquamus. Descriptus enim ex parte catalogus uirorum
fortium in figuram sanctorum: qui quamuis uirtutum sublimitate proficiant, tamen us
q; ad excellentiam diuinæ trinitatis, nequaquam attingant. Inde est quod ibi scriptum
est de Ioab, usq; ad tres nō peruenit. Quis enim æquabitur domino, aut quis similis erit
inter filios dei? Ac per hoc uera potest illa solutio esse, quam superius de tribus primis
fortissimis, uidelicet tribus uirtutibus Dauid, descripsimus: ad quas nemo fortium per-
uenire potuit: Et ideo tropice sermo diuinus, in figuram saluatoris ita protulit dicens,
sed usq; ad tres primos non peruenerat. [Asael frater Ioab inter triginta. Elcanan filius
patrui eius de Bethlehem. Semma de Arari. Elica de Harodi. Heles de Phalti. Hiri fi-
lius Acces de Thecua. Abiezer de Anathoth. Mobōnai de Husati. Selmon Ahobites.
Macharai Netophatites. Heleb filius Baana, & ipse Netophatites. Itai filius Ribai, de
Gebeeth filiorum Beniamin. Banaian Pharathonites. Hedai de torrente Gaas. Abial-
bō Arbathites. Azmauet de Berbomi. Eliaba de Saalboni. Filij Iasen, Ionathan, Se
ma de Horodi. Abiam filius Sarar Ararites. Elipbalet filius Abasbai. Filij Maachati,
Eliaam filius Achithophel Gilonites, Hesrai de Carmelo, Pharai de Arbi, Igaal filius
Nathan de Soba, Bonni de Gaddi, Selec de Ammoni, Naharai Berothites, armiger
Ioab filij Saruiæ, Hira Iethrithes, & reliqua usq; quo ait: Omnes triginta septem.]

Notandum eſt, quia cum his triginta, etiam ſeptem fortiores, & nominati in hoc calcu-
lo comprehendunt, Dauid uidelicet, qui appellatus eſt Adeodatus, Abiſai & Subochai,
Ionathan, Eleazar, & Semma, & Banaias: Ecce ſeptem. Triginta hi ſunt: Aſael, Eleanan,
Semmade, Arari, Elica, Heles, Hira, Abiezer, Mobõnai, Selmon, Macharai, Heleb, Itai,
Banaian pharathonites, Hebai, Abialbon, Azmauet, Elihaba, Semma de Horodi, Ahi-
am, Eliphelech, Eliaam, Heſrai. Pharai, Igaal, Bonni, Selec, Naharai, Hira, Gareb, Vrias
Hethæus. Ideo ergo Vrias Hethæus ultimus ponitur, propter id quod ſequit in ſequen-
tibus. [Et addit furor domini iraſci contra Iſrael.] Iam enim ultio facta fuerat in Dauid
& in domo eius. In populo uero qui noluit reſiſtere Dauid in pereundo Vria, & hæc nõ-
dũ ultio diuina facta fuerat: idcirco hic ultimus ponit, ut ultio magni eius peccati mon-
ſtraretur. Cæterum in hoc numero omnis perfectio ſanctorum deſignatur. Denarius nu-
merus ad decalogum legis pertinet: Ternarius uero ad fidem ſanctæ trinitatis: Septena-
rius autem ad ſeptiformem gratiam ſpiritusſancti. Ter deni, triginta fiunt.

Caput XXIIII.

ET addidit furor domini iraſci contra Iſrael, commouitq; Dauid in eis, dicentem:
Vade, numera Iſrael & Iudam. Dixitq; rex ad Ioab principẽ exercitus ſui: Per-
ambula omnes tribus Iſrael a Dan uſq; Berſabee, & numera populũ. & reliq.]
Faſtu enim ſuperbiæ tactus, & repentino tumore elationis inflatus pro culpa populi, ma-
xime qui eum in proditione Vriæ non redarguit, occulto iudicio dei contra uoluntatẽ
domini eundem populum numerare compulit: culpa enim illius punita fuerat, ſed pec-
catum populi (ut dictum eſt) inultum manebat. [Dedit ergo Ioab numerum deſcripti-
onis populi regi, & inuenta ſunt de Iſrael, octingenta millia uirorum fortium, qui educerẽt
gladium. Et de Iuda, quingenta millia pugnatorum.] Notandum autem, quod in Pa-
ralipomenon legitur, mille millium centum millia de Iſrael. De Iuda quadraginta ſe-
ptuaginta millia, quos quidem ab Ioab numeratos eſſe, ſed ſummam eorũ noluiſſe oſten-
dere Dauid, niſi tantum, quantum in Samuelis libro ſcribitur. [Percuſſit autem cor Da-
uid poſtquã numeratus eſt populus, & dixit Dauid ad dominum: Peccaui ualde in hoc fa-
cto: ſed precor domine ut tranſferas iniquitatẽ ſerui tui, quia ſtulte egi nimis. & reliq.] In
libro quoq; Exodi, præcepit dominus Moyſi, dicens: Quando tuleritis ſummam filiorũ
Iſrael, iuxta numerum dabunt ſinguli pretium pro animabus ſuis domino, & non erit
plaga in eis cum fuerint recenſiti. Hoc autẽ dabit omnis qui tranſit ad nomen dimidium Exod.30.
ſicli, iuxta menſuram templi. Siclus uiginti habet obulos: Media pars ſicli offeret domi-
no, q habet in numero, à uiginti annis & ſuprà dabit pretium: Diues non addet ad me-
dium ſicli, & pauper nihil minuet. Suſceptamq; pecuniam quæ collata eſt à filijs Iſrael,
trades in uſus tabernaculi teſtimonij, ut ſit monumentum eorum coram domino, & pro-
pitiet animabus eorum. Hoc ergo oblitus eſt Dauid facere, idcirco offendit deum, & ob
hoc plaga uenit in Iſrael. [Cumq; ueniſſet Gad ad Dauid, nunciauit ei, dicẽs: Aut ſeptem
annis ueniet tibi fames in terra tua, &c.] Sed myſtice hic intelligi poteſt fames ſeptẽ an-
norum, &c. ſi cui placuerit, Septem annis infideles Iudæi famem ſuſtinent, quia ſeptifor-
mis gratia ſpiritusſancti, pane uerbi dei eos nequaquam paſcit. Ipſi eñ tribus menſibus
inimicis ſuis ſe perſequentibus cedunt, quia ob hoc in nomine ſanctæ trinitatis, per laua-
crum regenerationis innouati nõ ſunt: hoſtibus, hoc eſt immũdis ſpiritibus reſiſtere non
ualentes, terga dant. Ipſos deniq; angelus percutiens, quaſi tribus diebus flagellat: quia
negantes patrem & filium & ſpiritumſanctum, ex cuius fide uiuere poterant, in impie-
tate ſua increduli moriuntur. [Immiſitq; deus peſtilentiam in Iſrael, de mane uſq; ad tẽ-
pus conſtitutũ, & mortui ſunt ex populo, a Dan uſq; Berſabee, ſeptuaginta millia uirorũ.]
Et hoc qualiter geſtum ſit, Ioſephus refert, uerbis plurimis, dicens: Prophetis itaq; decla-
rantibus Dauid, quod ei deus iraſceretur, ſupplicare cœpit eumq; rogare, ut propitius
eſſet, & ueniam peccati concederet. Tunc ergo Gad prophetam miſit ad eum deus, tres
ſupplicij cõditiones portantem, ut earum quam probaret: eligeret, utrum uellet famem
in prouincia generari, ſeptem annis, aut tribus menſibus pugnando uinceretur ab hoſti-

bus,aut certe morbus & languor accideret tribus diebus Hebræis. Cumq; ille esset in anxietate & uehementer animo confusus, & propheta diceret: hoc omnimodo imminere, & responsum uelociter exigeret, ut electam ab eo conditionem renuntiaret deo. Cogitans rex, quia si famem eligeret, contra alios hoc facere uideretur, quando ipse quidē habens multa frumenta, non pateretur inopiam, reliquis uero esset angustia. Item si eligeret trium mensium uictoriam hostium, ipse quidem habens circa se uiros fortissimos & custodes, nihil omino metueret: neci uero eius exercitus subiaceret. Inter hæc autem communem potius passionem & regum & subiectorum elegit, in qua timor omnibus est æqualis, dicens: Quia multo melius in manus dei, quàm in hostium manus incidere. Hæc audiens propheta, renuntiabat deo: qui morbum & interitum misit in exercitum Hebræorum. Moriebantur enim (ut idem historiographus ait) non uno modo, ut facile languor potuisset agnosci, facile peribant. Alius enim super alium moriebatur. Alij super mortuos quos sepeliebant, ipsi quoq; moriebantur. Sic diuersis morbis (sicut ille refert) interibant. Incipiente itaq; pestifero languore eos ab hora matutina perimere usq; ad horam prandij, consumpta sunt septuaginta millia. Hic enim nihil aliud dicere ualemus, nisi quod papa Gregorius moraliter, egregius tractator in hoc facto Dauid protulit. Ait enim: Pro qualitatibus subditorum, disponuntur acta regentium: ut sæpe pro malo grege, etiam uere boni delinquat uita pastoris. Ille enim, deo attestante, laudatur, ille supernorum mysteriorum conscius Dauid propheta, tumore repentinæ elationis elatus, populum numerando peccauit: ei tamen uindictam populus, Dauid peccante, suscepit. Cur hoc? quia uidelicet secundum meritum plebium, disponuntur corda rectorum. Iustus uero iudex peccantis uitium ex ipsorum animaduersione corripuit, ex quorum causa peccauit. Sed quia ipse sua scilicet uoluntate superbiens, à culpa alienus non fuit, uindictam culpæ etiam suscepit. Nam ira sæuiens quæ corporaliter perculit, rectorem quoq; populi intimo cordis dolore prostrauit. Certum uero est, quod ita sibi inuicem & rectorum merita connectantur & plebium, ut sæpe ex culpa pastorum, deterior fiat uita plebium, ut sæpe ex merito plebium, mutet uita pastorum: Sed quia rectores habent iudicem suum, magna cautela subditorum est, non temere uitam iudicare regentium. Neque enim frustra per semetipsum dominus æs numulariorum fudit, & cathedras uendentium columbas euertit: nimirum significans, quia per magistros quidem uitam iudicat plebium, sed per semetipsum facta examinat magistrorum. Quamuis etiam subditorum uitia, quæ à magistris modo uel dissimulantur iudicari, uel nequeunt eius proculdubio iudicio reseruantur. Igitur dum salua fide res agitur, uirtutis est meritum, si quicquid prioris est, toleratur: debet tantummodo humiliter suggeri, si fortasse ualeat quod displiceat emendari. Sed curandum summopere est, ne in superbiam transeat iustitiæ inordinata defensio: dum enim rectitudo incaute diligitur, ipsa magistra rectitudinis humilitas amittitur: ne eum sibi præesse quisq; despiciat, quem fortasse contingit ut in aliqua actione reprehendat. Contra hunc tumorem superbiæ subditorum, mens ad custodiam humilitatis edomatur, si infirmitas propria incessanter attenditur. Has uires nostras ueraciter examinare negligimus, & quia de nobis fortiora credimus, idcirco eos qui nobis prælati sunt, districte iudicamus. Quo enim nosmetipsos minus agnoscimus, eo illos quos reprehendere nitimur, plus uidemus: singula hæc mala sunt, quæ à subditis sæpe in prælatos, sæpe à prælatis in subditos committuntur: quia & omnes subditos hi qui præsunt sapientes minime arbitrantur: Et rursum, qui subiecti sunt, rectorum suorum actiones iudicant: & si ipsos regimen tenere contingeret, se potius agere putant melius. Vnde plerunq; sicut & rectores minus prudenter ea quæ agenda sunt uideant, quia eorum oculos ipsa nebula elationis obscurat. Et nonnunquam is qui subiectus est, hoc cum prælatus fuerit, facit, quod dudum fieri subiectus arguebat: & pro eo, quod illa quæ iudicauerat, perpetrat, saltem quæ iudicauit, erubescat. Igitur sicut prælatis curandum est, ne eorum corda æstimatione singularis sapientiæ locus superior extollat: ita subiectis prouidendum est, ne sibi rectorum facta displiceant. Si autem magi

Lucæ. 19.

ftrorum uita uere reprehenditur,oportet utique fubditi etiam cum difplicet, magiftrū
uenerentur. Sed & hoc folerter intuendum eft,ne aut quē imitari defpicis,uenerari con
temnas. Subtilis etenim uia tenenda eft,rectitudinis & humilitatis, ut fic reprehenfibilia
magiftrorum facta difpliceant,quatenus fubditorum mens à feruanda magifterij reuerē
tia non recedat. ⌈Erat autem angelus domini iuxta aream Areuna Jebufæi. Dixitq; Da
uid ad dominum, cum vidiffet angelum cædētem populum: Ego fum qui peccaui ⁊ ego ini-
que egi: ifti qui oues funt, quid fecerunt? Uertatur obfecro manus tua contra me,&c.⌉
In Paralipomenon ita fcriptum eft: ⌊Porro angelus domini ftabat iuxta aream Ornan 1.Paral.21.
Iebufæi. Leuansq; Dauid oculos fuos,uidit angelum domini ftantem inter cælum & ter
ram,& euaginatum gladium in manu eius,& uerfum contra Ierufalem. Et reliqua.⌋
Area Areuna,uel area Ornan, ipfa eft uidelicet Ierufalem. ⌈Uenit autem Gad ad Da-
uid, ⁊ dixit ei: Afcende,conftrue domino altare in area Areuna Jebufæi. Et afcendit Da-
uid iuxta fermonem Gad,quem præceperat ei dominus. Confpiciensq; Areuna, animad-
uertit regem ⁊ feruos eius tranfire ad fe, ⁊ egreffus adorauit regem prono vultu in terrā, ⁊
ait: Quid caufæ eft, vt veniat dominus meus rex ad feruum fuum? Cui Dauid ait: Ut emā
a te aream, et ædificem altare domino, et ceffet interfectio quæ graffatur in populo. Et ait
Areuna ad Dauid &c.⌉ Areuna nanq; interpretatur arca, & Ornan latine refonat,lumē
nobis. Bene ergo cum deum pro offenfo quo peccauit placare uellet,altare iubet in area
Areuna uel Ornan cōftruere, ut inde unufquifq; conijciat,quia aliter diuinitas ab homi
ne placari non poteft,nifi in arca cordis,per lumen rectæ fidei, & ueræ dilectionis,alta-
re illi deuotæ humilitatis conftituat,in quo facrificium piæ cōfeffionis ac laudis deo ac-
ceptabile offerat. Quod recte per eundem Prophetam in pfalmis manifeftatur,ubi dici-
tur ex perfona domini: Sacrificium laudis honorificabit me. Et iterum: Sacrificium (in- Pfalm.49.
quit) deo fpiritus contribulatus,cor contritum & humiliatum deus non fpernit. ⌈Emit Pfalm.50.
ergo Dauid aream ⁊ boues argenti ficlis quinquaginta,⌉ Quod in Paralipomenon ita le
gitur: ⌊Dedit ergo Dauid Ornan pro loco ficlos auri iuftiffimi ponderis fexcētos.⌋ In-
telligendū nanq; eft boues argenti ficlis quinquaginta, aream uero fexcentis aureis emif
fe. ⌈Et ædificauit ibi Dauid altare domino, ⁊ obtulit holocaufta ⁊ pacifica. Et repropitiatus
eft dominus terræ, ⁊ cohibita eft plaga ab Jfrael.⌉ Hinc quoq; uerba dierum ita narrant.
Tabernaculum autem domini quod fecerat Moyfes in deferto & altare holocauftorum,
ea tempeftate erat in excelfo Gabaon, & non præualuit Dauid ire ad altare, ut ibi obfe-
craret dominum. Nemo enim timore fuerat perterritus, uidēs gladium angeli domini.
Dixitq; Dauid: Hæc domus domini, & hoc altare in Holocauftum Ifrael. Et præcepit
ut congregarentur omnes profelyti de terra Ifrael,& conftituit ex eis latomos ad cæden
dos lapides & poliendos,ut ædificaretur domus domini. In illo fiquidem loco, ut Hebræi
autumant, aliquando contigerat Abraam offerre filium fuum Ifaac, quando cum iam
paratus effet occidere filium,& in holocauftum exhibere, improuifo aries apparuit, &
altare circumftitit,quem Abraam pro filio immolauit. Poteft uero area Areuna ubi Da
uid altare conftruxit altius intelligi. Quid per aream Areuna Iebufæi,nifi ecclefiam ex
gentibus collectam fignificat? In qua ecclefia poftquam altare fidei uerus Dauid, hoc
eft,faluator nofter erexit,confeftim mors impietatis,quæ in populo dei graffabatur, cef
fit. Hanc arcam Dauid quinquaginta argenti ficlis emit: quia & dominus Iefus Chriftus
ecclefiam fuam pretiofo fanguine fuo emptam,ac per feptiformis gratiam fpiritusfancti
à cunctis fuis delictis purgatam, in domum fibi fempiternam fanctificauit.

ANGELOMI LEXOVIENSIS, IN LIBRI TERTII REGVM STROMATA, PRAEFATIO.

XPLETIS duobus libellis regum uoluminis, diuina uidelicet immeriti auxiliati clemētia, tanquam quodammodo ex thesauris diuitum, sanctorum scilicet doctorum, duo minuta abstrahentes, quæ, ut potuimus, in gazophylacium domini contulimus, ne ingrati ex nostræ paupertatis ingenio fortassis uideremur à domino, ne talentum etiam idipsum frugalitatis collatū, rure defossum inueniretur absconditum, & damnationis pœna multaremur acerrime. Vbi admodū uastū transiuimus æquor, auxiliati uidelicet cunctipotentis ope, qui imperat uentis ne noceant rati. Nunc siquidē quanquam pauidi, tertium aggredi conabimur librum: in quo maxime flatu indigemus quidem diuini spiraminis, ne nostra carina tandem fracta, ueniat in scopulis, & syrtim illisa demersa remaneat in reumate gurgitum. Sed ipso afflante ac dignanter opitulante, portum quietudinis ouans obtineat: ut dominica quodammodo commercia illæsa permaneant, & ex tanta profunditate uoluminis, ac thesauro diuini gazophylacij, saltem ualeamus cum magis auri & thuris & myrrhæ domino conferre donaria. Quoniam si in omnibus egemus spiritussancti iuuamine: nunc quoq; in hoc sacro uolumine præmaxime indigemus diuino suffragio, quia multis obscuritatibus abditus uidetur in allegoriarum sententijs, præsertim in templi ædificijs & prophetarum mysterijs, ut ipso adminiculante, qui dedit Salomoni sapientiam plurimam, ualeamus cœptum opus explere sagaciter. Vnde iam eius freti auxilio, ad eum describendum uertamus articulos.

Caput .I.

» ET rex Dauid senuerat, habebatq; ætatis plurimos annos. Et reliqua.] Senectus Dauid humani generis figurauit uetus testamentum, in quo quia fides defecerat, uelut in Dauid dilectio dei friguerat. Vestimenta eius quibus adopertus calefieri non poterat, typum habuisse Iudaicæ plebis non dubium est. Quæ ante aduentum saluatoris per cognitionem legis, uelut uestimenta domino adhæserant. Sed quia eadem plebs, ut Apostolus dicit, seruitutis spiritum, & nō libertatis habuit, in amore diuino minime caluit. Virgo uero speciosa quæ in cunctis finibus Israel quæsita est, ac p seruos Dauid ad eum perducta, quæ in sinu eius dormiens, eum calefecit, & uirgo pmansit. Haud dubium quin sanctæ ecclesiæ personam gestauit, quæ de cunctis gentibus per apostolos ad Christum puenit: & tanto ardore fidei in eius dilectione caluit, ut propter illius amorem, uarijs periculis se ultro committeret, & ad ultimum pro eius nomine mori non recusaret. De qua plenius dicemus in subditis. [Adonias autem filius Hagith eleuabatur, dicens: Ego regnabo. Et reliq.] Adonias enim iste q superbia elatus, gratis regnare uoluit, qui à Salomone interfectus est, figuram gestauit supbiæ Iudæorum: qui propterea quod regnum terrenum obtinere uoluit, à Salomone uidelicet Christo, & regnum amisit, & uitam perdidit. De quo hic prælibando prædiximus, sed in sequentibus huberius indagabimus. [Rex autem senuerat nimis, & Abisag Sunamitis ministrabat ei.] Quæritur itaq; quid in hoc facto significet, q Dauid annos natus septuaginta bellicosus quondam uir, senectute frigescente, non poterat calefieri. Et propterea quærit ista puella speciosa, quæ cum rege dormiret, & senile corpus calefaceret, & ministraret regi. Siem̄ occidētem sequimur literam, uidetur quasi figmentum esse de mimo, eo q frigidus senex obuoluitur uestibus, & nisi complexu adolescentulæ non tepescit. Viuebat adhuc Bethsabee, & supererat Abigail, & reliquæ uxores & concubinæ, quæ à scriptura om̄es quasi frigidæ repudiantur; & in unius tantum adolescentulæ grandæuus calefit amplexibus.

Margin notes: 2.Corin.3. (beside "plebs, ut Apostolus dicit…"); Hieronymus. (beside "dam uir, senectute frigescente…")

Abraam multo Dauid ſenior fuit, & tamen uiuente Sara, aliam non quæſiuit uxorem. Iſaac duplices Dauid annos habuit, & cum Rebecca uetula, nunq̄ refrixit. Taceo de prioribus ante diluuium uiris, qui poſt annos quingentos, non dico ſenilibus, ſed penè iam cariofis artubus, nequaquam puellares quæſiuêre complexus. Certe Moyſes dux Iſraelitici populi centum uiginti annos habebat, & Sephoram non mutauit. Quæ eſt igitur iſta Sunamitis uxor & uirgo, tam feruens ut frigidum calefaceret, & tam ſancta ut calentem ad libidinem non prouocaret, niſi ſapientia (ut beatus Hieronymus ait) quæ in ſenibus feruere ſolet: licet ſicut ſuperius innuimus ſanctæ eccleſiæ liniaſſet perſonam? Hanc exponat ſapientiſſimus Salomon, patris ſui delicias & pacificas bellatoris uiri narret amplexus, poſſide ſapientiam, poſſide intelligētiam: ne obliuiſcaris eam, & ne declinaueris ab ipſa. Ne derelinquas eam, & apprehendet te: ama illam, & ſeruabit te. Principium ſapiētiæ, poſſide ſapientiam: & in omni poſſeſſione tua, acquire intelligentiam. Et reliq. Iſta quidem ſapientia, licet frigeſcentibus membris, tamen ſenis feruenti dilectione, & ſummo ſtudio charitatis amplectitur, & ſpirituales etiam delicias adminiſtrat. Omnes penè uirtutes corporis mutantur in ſenibus, & creſcente ſola ſapientia, decreſcunt cætera, ieiunia, chameuniæ, & eleemoſynæ, huc illucq; diſcurſus, peregrinorum̄ ſuſceptio, defenſio pauperum, inſtantia orationum & perſeuerantia, uiſitatio languentium, labor manuum unde præbeantur eleemoſynæ. Et ne ſermōem longius traham, cuncta quæ per corpus exercentur facta, corpore ſenili minora fiunt: ſola ſapientia non dico in iuuenibus, ſed etiam in ſenibus (qui in lege domini meditati ſunt die ac nocte) permanet: & dulciſſimos fructus ſtudiorum metit Vnde Abiſac merito interpretatur, patris mei gaudiū, uel patris mei rugitus. Quod in præſenti loco uirtutem ſonat, quod amplior in ſenibus & redundans eſt, ac larga ſapientia. Et bene rugitus, quod maris fluctus reſonat, & (ut ita dicam) de pelago ueniens fremitus auditur, ex quo oſtenditur abundantiſſimum & ultra humanam uocem in ſenibus diuini ſermonis tonitruum cōmorari. Sunamitis uero, coccinea in lingua noſtra ſonat. Vt ſignificet calere ſapientiam, diuinaq; lectione feruere. Quod licet dominici ſanguinis indicet ſacramentum, tamen & feruorem oſtendit ſapientiæ: Hinc dominus noſter in euangelio ait: Ignem (inquit) ueni mittere in terram, & quid uolo niſi ut ardeat? Qui diſcipulorum corda ſuccendens, cogebat dicere: Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis dum loqueretur in uia, & aperiret nobis ſcripturas? Luce. 12.

Hanc ſiquidem puellam amplecti ac diligere debemus, quæ ſapiētiam ſignificat ſenum ampliorem: non pueriles declamationes, & ſapientium floſculos dialecticorum, ac uerborum lenocinia, & cætera huiuſmodi ex humana ſapientia figmentiſq; poetarum: neq; curas iſtius ſeculi, aut honores huius mundi: ſed ſapientia tanquam Abiſac cum Dauid, quæ nunquam ſeneſcit, in noſtro requieſcat ſinu. Impolluta enim eſt uirginitatis perpetuæ, & in ſimilitudinem Mariæ, cum quotidie generet ſemper'que parturiat, incorrupta eſt. Si enim Cato Romani generis diſertiſſimus, (ut quidam doctorum̄ protulit) centenarius iam & ſenex Græcas literas nec erubuerit, nec diſcere deſperauerit. Etſi certe (ut aiunt) Homerus refert, quod de lingua Neſtoris, iam uetuli & penè decrepiti, dulcior melle oratio fluxerit. Et ſapiens quidam Græciæ cum completis centum & ſeptem annis ſe cerneret mori, dixiſſe fertur: dolere quod tunc egrederetur è uita quando ſapere cœpiſſet. Plato etiam octogeſimo anno, ſcribens mortuus eſt. Socrates ſeptuaginta & nouem annos in docendi ſcribendiq; labore compleuit. Quanto magis caleſcente corporis iuuentute, inter bella corporis, & inter incentiua uitiorum ſapientiam ediſcere debemus: ut in ſenectute etiam frigeſcentibus membris, in ſinu mētis noſtræ requieſcat & foueat, dormiatq; nobiſcum, imò cibum ſpiritalis intelligentiæ nobis miniſtret. Poteſt nimirum etiam iſta mulier contemplatiuæ uitæ geſtare figuram, quam omnes perfecti incredibili amore complectentes, in eius dilectione flammeſcunt. [Adonias autem fi- 5
lius Hagith eleuabatur, dicens: Ego regnabo. Feciťq; ſibi currum & equites, et quinqua-
ginta viros qui ante eum currerent. Nec corripuit eum pater ſuus aliquando, dicēs: Qua- 6
re hoc feciſti? Et reliqua.] Quod autem Adonias filius Dauid maior, in regnum pro

corrupta, temerare uoluit, iusto iudicio mortem quam meruit, incurrit. [Uenit ergo Bethsabee ad regem Salomonem, vt loqueretur pro Adonia.] Bethsabee quæ apud Salomonem pro Adonia interuenire uoluit, nec tamen quippiam profuit, figurã legis hoc in loco prætendisse non dubium est: quam Iudæi sibi adiutricem apud deum esse opinãtur. [Abiathar quoq; sacerdoti dixit rex: Uade in Anathot in agrum tuum.] Abiathar q sacerdotio expulsus, non tamẽ occisus est, significat populum Iudæorum, quorum licet sacerdotium sit abolitum, ipsi tamen propter eos qui in fine mũdi ex ipsis credituri sunt, deleti penitus non sunt. [Fugit ergo Ioab in tabernaculum domini, & apprehendit cornu altaris. Nunciatumq; est regi Salomoni, quod fugisset Ioab in tabernaculum domini, et esset iuxta altare. Misitq; Salomonem Banaiam filium Ioiadæ, dicens: Uade interfice eum. Et reliqua.] Ioab qui ad altare fugiẽs, iubente Salomone, ibidem interfectus est, significat scribas & pharisæos, seu magistros peruersi dogmatis hæreticos: qui ob hoc q̃d proximos suos, uidelicet ecclesiasticos, per insidias perimunt, sicut & ipse Ioab, Abner ac Amasæ fecisse legitur: ab altario fidei expulsi, perpetua morte puniuntur. [Dauid autem & semini eius & domui & throno illius sit pax vsq; in sempiternum a domino.] Hoc est, abolitis Iudæis, extirpatisq; hæreticis, & omnibus Christi inimicis deletis: thronus Dauid, id est ecclesia, æterna pace fruens maneat in æternũ. [Dixitq; Salomon ad Semei: Nonne testificatus sum tibi per dominum, & prædixi tibi, quacunq; die egressus ieris huc & illuc, scito te esse moriturum?] Præcipitur nobis à uero Salomone, sicut & Semei à Salomone rege, ut habitemus in Ierusalem, nec unquam egrediamur ex ea. Quod si fugerit nos, id quod nobis fuerat ante subiectum, & ierit ad Allophylos, non egrediamur muros ciuitatis nostræ, nec sequamur fugitiuorum uestigia: nedum uolumus saluare fugientes, ipsi pereamus. Quin potius dimittamus, ut mortui sepeliant mortuos suos: & scandalizantem oculum, manum, & pedem, dum licet, eruamus & abscindamus à nobis. *Matth. 8* *Marci. 9.*

Caput III.

Accepit namque Salomon filiam Pharaonis regis Aegypti.] Filia Pharaonis quam Salomon in coniugio copulauit, ecclesiam ex gentibus figurasse nõ dubium est. [Apparuit dominus Salomoni per somnium nocte, dicens: Postula quod vis vt dem tibi. Et ait Salomon: Tu fecisti cum seruo tuo Dauid patre meo misericordiam magnam. Et reliqua.] Gratia dei liberum hominis exquirit arbitrium. [Et dixit dominus Salomoni: Quia postulasti verbum hoc, & non petisti dies multos, nec diuitias, aut animas inimicorũ tuorũ, sed postulasti tibi sapientiam ad discernendum iudicium.] Quicunq; uult orõnem suam ante deum non frustrari, hoc ab eo postulet, q̃d Salomon quæsiuit, id est, sapientiam & scientiam atq; intelligentiam. Diuitias uero & gloriam tẽporalem, atq; animas inimicorum, seu dies plurimos uitæ præsentis, reproborũ est quærere, non electorum. [Si autem ambulaueris in vijs meis, & custodieris præcepta mea, longos faciam dies tuos.] Hic præcipue patet, quia sapientiam & diuitias seu gloriam temporalẽ, etiam reprobi hic in præsenti uita habere possunt: Longos uero dies, id est, æternam beatitudinem, absque obseruatione mandatorum dei adipisci nemo potest.

[Tunc venerunt duæ mulieres meretrices ad regem Salomonem, steteruntq; coram eo. Quarum vna ait: Obsecro mi domine, ego & mulier hæc habitamus in domo vna. &c.] Duæ mulieres inter quas Salomon primum iudicium suum exercuit, quarum una dilectione ardebat, in altera simulatio surripiebat, ecclesiam atque hæreticam prauitatem figurasse non dubium est: inter quas dominus Iesus Christus spiritu oris sui, dum id quod iustum est, dirimit: unicuiq; quod debetur, restituit. Et bene per hanc mulierem hæreticorũ uel synagogæ etiam impietas generatur: quæ & suos nequiter nutriẽdo interimunt, & alienos quousq; perdant, illiciendo psuadent. Sed quia solent post uirtutes uitia suboriri, ut corda hoim tentando probent, ne animus in culmine uirtutũ consistens, tanq̃ Salomon in regno ex seipso glorietur: & hoc permittente deo, qui lucis suæ illustratione illustrare dignetur. Vt ergo ea firmitatis dona habeat, & infirmitatẽ suam humiliẽ agnoscat, per accessum gratiæ ad alta sustollitur, & per recessum quid ex seipso sit probatur,

Quod in ipso demonstratur, qui diuinitus accepit sapientiam: & tamen post acceptam eandem sapientiam, duarum meretricum questione pulsatus est. Quia nimirũ sæpe cum mentem nostram concessis uirtutibus, respectus intimæ largitatis illuminat, hanc protinus etiam lubricæ cogitationes turbant: ut quæ subleuata imměso munere exultat, etiam tentatione pulsata quid sit inueniat. Idcirco quid istæ duæ meretrices (quas prælibando tetigimus secundum quod in dictis doctorum inuenimus) plenius significent, pandere decreuimus. Ait enim sacræ historiæ contextus: [Tunc venerunt duæ mulieres meretrices ad regem Salomonem, steteruntq; coram eo. Et reliq.] In illo ergo iudicio Salomonis, Christi figura fuit, ubi mulier illa improba, plebs scilicet synagogæ uel hæreticorũ. uere matris, hoc est, ecclesiæ, filium appetebat: quẽ non ut seruaret, sed reuera ut interimeret, cupiebat. Sed sicut, gladio dirimente Salomonis, propriæ matris gemitu, uerus repertus est partus: ita & spiritu Iesu Christi docente, plerunq; hi qui à matre seducti & capti sunt errore hæreticorum, nonnunquam merentur pro semetipsis gementes, recognoscere ecclesiam matrem. Vnde & satis conuenienterq; apparet, hanc mulierem synagogæ uel hæreticorum figurasse impietatem: quæ suos nequiter nutriendo interimit, & alienos quousq; perdat illiciendo persuadet. Item alio modo, quantum ad simplicẽ historiam pertinet, perspicuum est: q puer annorum duodecim contra ætatis suæ mensuram, de intimo humanæ naturæ iudicaret affectu. Vnde bene admiratus est, & timuit illum omnis Israel: q scilicet eum manifesta non fugerent, qui tam prudenter absconsdita deprehendisset. Quantum ad typicos pertinet intellectus, dicente Apostolo: Hæc

1. Corin. 10 omnia in figura contingebant illis. Scripta sunt autem de nobis, in quos fines seculorum deuenerunt. Quidam Græcorum autumant super synagogam & ecclesiam sentiendũs & ad illud tempus cuncta referenda, quando post crucem & resurrectionem, tam in Israel quàm & in gentium populo, uerus Salomon, id est pacificus, regnare cœperit. Qđ autem adulteræ & meretrices, synagoga & ecclesia, in scripturis dicantur, nulla dubitatio est: & hoc prima fronte uidetur esse blasphemũ. Cæterum si recurramus ad prophe-

Osee. 1. tas, Osee uidelicet: q accepit uxorem fornicariam, & generauit filios fornicarios, & de-

Iezech. 16 inde adulteram: & ad Iezechiel, qui Ierusalem quasi meretricem arguit, q secuta sit amatores suos: & diuaricauerit omni transeunti pedes, lupanarq; in loco celebri extruxerit. Animaduertimus Christum idcirco uenisse, ut meretrices donaret matrimonio: & duobus gregibus unum ouile faceret, medioq; pariete destructo in easdem caulas, oues prius morbidas congregaret. Hæ sunt uirgæ quæ iunguntur in Iezechiel: & de quibus per

Zachar. 11. Zachariam dominus refert: Et assumpsi mihi duas uirgas, unam uocaui decoram, & alteram uocaui funiculum, & paui gregem. Mulier quoq; illa meretrix in euangelio, quæ Iesu pedes lachrymis lauit, crine detergit, & cui peccata omnia dimittunt, manifeste significat ecclesiam de gentibus congregatam. Hæc idcirco in prima fronte replicaui, ne cui uideatur incongruum si meretrices dicantur: quarum una Salomonis iudicio filij possessione donata est. Prudens quærat auditor, quomodo meretrix significet ecclesiam, quæ non habet maculam neq; rugam. Non dicimus ecclesiam permansisse meretricẽ, sed fuisse. Nam & Simonis leprosi domo saluator scribitur inijsse cõuiuium. Vtiq; non quia leprosus erat eo tempore, quo habebat hospitem saluatorẽ, sed quia leprosus antè fuerat. Matthæus quoq; in catalogo apostolorum, publicanus dicitur: non quo permanserit publicanus post apostolicam dignitatem, sed quod prius fuerat publicanus: ut ubi abundauit peccatum, superabundaret gratia. Simulq; considera quid dicat ecclesia contra synagogam calumniatricem. [Ego et mulier hæc habitabamus in domo vna.] Post resurrectionem enim domini saluatoris, una de utroq; populo congregata est. Et quam eleganter ecclesia: [Peperi, inquit, apud eã in cubiculo.] Ecclesia eñi de gentibus, quæ non habebat prius legem & prophetas, peperit in domo synagogæ, nec egressa est de cubiculo, sed ingressa. Vnde dicitur in Cantico canticorum: Introduxit me rex in cubiculum su-

Cantic. 3. 8. um. Et iterum: Equidem non spernẽtem assumẽs, introducam te in domum mřis meæ, & in cubiculum eius quæ concepit me. [Tertia autem die postquam ego peperi, pepe-

rit & hæc.] Si consideres Pilatum lauantem manus atq; dicentē: mundus ego sum à san guine iusti huius. Si centurionem ante patibulum confitentem: Vere hic erat filius dei. Matth.27
Si eos, qui ante passionē per Philippum, dominum uidere desiderant, haud ambigis pri mam peperisse ecclesiam: & postea natum populum Iudæorum, pro quo dominus præ cabatur, Pater ignosce illis, quod enim faciunt nesciunt: Vnaq; die crediderunt tria millia, & alia quinq; millia. [Eramus simul,] Multitudinis autem credentium erat anima Actuum.4.
una, & cor unum. [Nullusq; alius in domo nobiscum, exceptis nobis duabus.] Non ››
blasphemantium Iudæorum, non gentilium idolis seruientium. [Mortuus est enim fi ››
lius mulieris huius nocte.] Dum enim legis sequitur obseruantiam, & gratiam euange ››
lij iugo Mosaicæ doctrinæ copulat, tenebrarum errore cooperta est. [Oppressitq; enim ››
dormiens mater sua.] Quæ non poterat dicere, ego dormio & cor meum uigilat. Me Cantico.5
dia nocte consurgens, tulit filium de latere ecclesiæ dormientis, & in suo collocauit sinu. Relege totam Apostoli ad Galathas epistolam, & animaduertes, quomodo filios ecclesiæ, suos facere festinet synagoga: Et dicat Apostolus: Filioli mei quos iterum parturio, donec formetur Christus in uobis. [Viuum tulit.] non ut possideret, sed ut occideret: Gala.4.
Non enim amore fecit hoc filij, sed æmulæ odio: & suum mortuum per legis cæremoni ››
as in sinu ecclesiæ supposuit. Longum est si uelim p singula currere, quomodo per Apostolum Paulum, & alios ecclesiasticos uiros, intellexerit ecclesia non esse suum filium q tenebatur in lege, & in luce cognouerit, quem in tenebris non uidebat. Inde iurgium or tum est, præsente rege, altera dicente. [Filius tuus mortuus est, meus autem uiuit. Alte ››
ra respondente mentiris: filius quippe meus uiuit, filius tuus mortuus est.] Atq; in hunc ››
modum contendebant coram rege: Tunc rex Salomon (qui manifeste saluator accipitur, secundum psalmum septuagesimum primum, cuius titulus Salomoni inscribit: ubi nulla dubitatio est, quin cuncta quæ dicantur, nō Salomoni mortuo, sed Chri cōueniant ma iestati.) simulat ignorantiam & humanos, pro dispensatione carnis, mentitur affectus. Sicuti & in alio loco. Vbi posuistis Lazarum? Et ad mulierem fluentem sanguine: quis me tetigit? Gladium postulat de quo dixerat, nolite putare, quod uenerim pacem mittere Marci.5
in terram: Non ueni mittere pacem, sed gladium. Veni enim diuidere hominem contra Matth.10.
patrem suum, & filiam contra matrem suam, & nurum contra socerum suam, & inimici hominis domestici eius: Et tentat naturam naturæ dominus: uultq; secūdum utriusq; uo luntatem, uiuētem filium in legem grāmq; diuidere: non quo hoc probet, sed quo eam adarguat, & uiuentē non nisi per baptismum liberari ośdat. Libenī uoluit diuidi puer: nō ut possideat, sed ut interficiat. Ecclesia quē scit suum esse libēter cōcedit æmulæ, dum uiuat saltem apud aduersarium, ne inter legem diuisus & gratiam, saluatoris mucrone feriatur. Vnde dicit & Apostolus: Ecce ego Paulus dico uobis, quod si legem obseruatis, Christus uobis nihil prodest. Item alio modo: Quid in hac sententia melius per matrum lactantium nomina, nisi doctorū ordo? Quid uero per earum filios, nisi discipulorum Gala.5.
persona significatur? Nam magistri nimirum uigilantes quidem scientia, sed uita dormientes, auditores suos quos per uigilias prædicationis nutriunt, dum quod dicunt facere negligunt, per somnum torporis occidunt: & negligendo opprimunt, quos alere uerborum lacte uidebantur. Vnde plerunq; dum ipsi reprehensibiliter uiuunt, & habere discipulos uitæ laudabiles nequeunt: alienos sibi attrahere conantur, quatenus dum bonos se habere sequaces ostendunt, apud iudicia hominum excusent mala quæ agunt: & quasi subditorum uita mortiferam tegant negligentiam. Vnde & illic mulier quæ filium extinxit proprium, quæsiuit alienum. Sed ueram matrem, Salomonis gladius inuenit: quia uidelicet, cuius fructus uiuat, uel cuius intereat, extremo examine, ira districti iudicis demonstrat. Ibi & illud est solerter intuēdum, quod filius uiuens prius diuidi præcipitur, ut soli postmodum matri reddatur. Quia in hac uita quasi partiri conceditur uita discipuli, dum ex illa nonnunquam alter apud dominum meritum, alter apud homines laudem, habere permittatur. Sed falsa mater eum quem non genuit occidi nō metuit: quia arrogantes magistri & charitatis ignari, si plenissimum nomen laudis ex alienis discipu

lis consequi nequeunt, eorum uitam crudeliter insequunt. Inuidiæ enim facibus succensi, nolunt alios uiuere, quod se conspiciunt non posse possidere. Vnde & illic peruersa mulier clamat: [nec meus sit nec istius.] Vt enim diximus, quos sibi obsequi non uident ad gloriam temporalẽ, eos alijs inuident uiuere per ueritatem. Vera autem mater satagit, ut eius filius saltem apud extraneam sit, & uiuat. Quia concedunt ueraces magistri discipulis, ut ex eorũ discipulis, alij quidem magisterij laudem habeant, si tamen integritatem uitæ idem discipuli non amittant. Per quæ pietatis uiscera, hæc eadem mater uera agnoscitur omnino: quia magisteriũ in examine charitatis approbatur; & sola totum recipere meruit, quæ quasi totum cessit. Quia fideles præpositi, pro eo quod ex bonis discipulis suis, non solum alijs laudem non inuident, sed utilitatem eis etiam profectus exorant: ipsi & integros & uiuentes filios recipiunt, quando in supremo examine ex eorũ uita perfectæ retributionis gaudia, consequuntur.

Caput IIII.

ENumeratis ergo principibus Salomonis, qui in regno eius uarijs officijs deputa
ti fuerant, seu diuersis prouincijs præerant, sequit̃ scriptura dicens: [Salomon
autem erat in ditione sua, habẽs omnia regna a flumine terræ Philistim, vsq; ad ter
minum Aegypti, offerentium sibi munera, & seruientium ei, cunctis diebus vitæ eius.]
Et quis in hoc melius significatur quàm pacificus noster, quem præfigurabat idem Salo
mon? Ipse enim omnia regna terræ à solis ortu usq; ad occasum, in ditione sua habet, &
dominatur (scriptura teste) à mari usq; ad mare, & à flumine usq; ad terminos orbis ter
Psalm. 71. ræ. Ipsi seruiunt omnes populi, & tribus & linguæ, offerentes ei scilicet munera rectæ fi
dei & bonorum operum. Reges, inquit, Tharsis, & insulæ munera offerent: reges Ara
Michee. 4. bum & Saba dona adducent. Et adorabunt eum omnes terræ, omẽs gentes seruient ei.
Quod autem subdit̃, [cunctis diebus uitæ eius.] hoc est in seculum seculi, quia ipse per
Daniel. 4. manebit semper, & regni eius non erit finis: eiusq; potestas, potestas est æterna, cuius an
ni non deficient. [Erat autem cibus Salomonis per singulos dies triginta chori similæ,
& decem chori farinæ, decem boues pingues, & viginti boues pascuales, & centum arietes,
excepta venatione ceruorum, caprearum, atq; bubalorum, & auium altilium. Ipse enim ob
tinebat omnem regionem quæ erat trans flumen, quasi a Thapsa vsq; &c.] Quid ergo
cibus iste Salomonis significat, nisi refectionem regis nostri Iesu Christi? qui bene pasci
tur recta fide & operibus bonis, quæ illi quotidie offeruntur, ab ecclesia catholica. Tri
ginta ergo chori similæ, possunt exprimere fidem sanctæ trinitatis, iuxta quod in lege
domini scriptum continetur: & sexaginta chori farinæ, profectiõem bonorum operum,
[decem boues pingues,] doctores decalogi: [& uiginti boues pascuales,] prædicatores
noui testamenti: qui quasi geminatum decalogum in se habent, cum nouum & uetus te
stamentũ æqualiter prædicant, pleni dilectione dei & proximi. [centum arietes,] quos
melius significant, quàm eos qui in grege domini bene dominantes, simul cum sibi sub
ditis æternæ beatitudinis gloriam consequi festinant? Venatio quoq; diuersorum anima
lium, non inconuenienter accipi potest acquisitio hominũ, qui ex diuersis gentibus quo
tidie retibus euangelij per spiritales uenatores capiuntur: & in pastum saluatoris nostri
rediguntur. [Habebatq; pacem Salomon ex omni parte in circuitu. Habitauitq; Iuda
& Israel absq; timore vllo, vnusquisq; sub vite sua, & sub ficu sua, a Dan vsq; Bersabee, cun
ctis diebus Salomonis.] Isaias quoq; de redemptore nr̃o ita dicit: Multiplicabit̃ eius
Esaie. 9 imperium, & pacis non erit finis, sub cuius defensione uerus Iuda & uerus Israel, absq; ti
more ullo habitant: cum cordibus erectis ad dominum, cuncta terrena despiciunt, nec
hostium minas pertimescunt: sed in laudibus dei iugiter perseuerant: delectantes in gra
tia dei, & dulcedine charitatis, quam incessanter habent ad dominum, & ad proximum.
[Habebat Salomon quadraginta millia præsepia equorũ currilium, & duodecim millia eque
strium nutriebantq; eos supradicti regis præfecti.] Quid per quadragenariũ numerum,
nisi tempora legis priscæ designantur? Quia & Moyses illam accepturus, quadraginta
diebus ieiunauit, & populus Israeliticus qui per eam instruebatur, quadraginta annis in

tremo mansit. Duodenarius uero numerus, præsens tempus significat, in quo apostolica doctrina noui testamenti populum nutrit. Bene quoq; per quadragenarium, siue duodenarium numerum, presepia equorum Salomonis numerantur, quia in utroque populo legali uidelicet & euangelico, illi qui minus intelligentes fuerunt, ad presepia sanctarum scripturarum inuitantur: ut pabulum ibi sacræ doctrinæ acciperent, quatenus equitatui summi regis habiles fierent. [nutriebant'q; eos, supradicti regis præfecti,] cum unusquisq; doctorum, sermone fidei & exemplo bonæ operationis, satagit pastum illis salubrem conferre: unde subsequens scriptura de eis dicit, [sed et necessaria mensæ regis Salomonis, cum ingenti cura præbebant tempore suo. Hordeum quoq; & paleas equorum & iumentorum deferebant in locum, vbi erat rex iuxta constitutum sibi.] Quia ne quid desit his qui in domo regis manent, totus ordo sanctorum prædicatorum, scribendo scilicet & loquendo laborat, ut mensa domini abundet in copia librorum, & decentem pastum inde habeant quiq; fidelium. [Dedit quoq; deus sapientiam Salomoni, & prudentiam multam nimis, & latitudinem cordis, quasi arenam quæ est in littore maris. Et præcedebat sapientia Salomonis, sapientiam omnium orientalium, & Aegyptiorum, & erat sapientior cunctis hominibus. Sapientior Ethan Ezraite, et Heman, & Chalcal, & Dorda filijs Mahol.] Dedit itaq; deus Salomoni nostro sapientiam & prudentiam, ultra omnes homines, & omnem creaturam rationabilem: De quo Iohānes dicit; Quem enim misit deus, uerbum dei loquitur: [Iohan. 3.] Non enī ad mensuram dat deus spiritum: Pater diligit filium, [Iohan. 5.] & omnia dedit in manu eius. Et alibi ipsa ueritas dicit: Sicut enim pater habet uitam in [Colos. 1.] semetipso, sic dedit & filio uitam habere in semetipso, & potestatem dedit ei iudicium facere, quia filius hominis ē. Hinc Paulus Apostolus ait de ipso domino Christo. Qui est imago dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ: quia in ipso condita sunt uniuersa, in cælis & in terra, uisibilia & inuisibilia: siue throni, siue dominationes, siue principatus, siue potestates. Omnia per ipsum & in ipso creata sunt, & ipse est ante omnes, & omnia in ipso constant, & ipse est caput corporis ecclesiæ, qui est principium primogenitus ex mortuis, ut sit ipse in omnibus primatum tenens. Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem diuinitatis inhabitare corporaliter, & in ipso sunt omnes thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi. Omnibus ergo sapientia ueri Salomonis antecellit: quia multum distat inter eos qui participatione sapientiæ sapientes sunt, & illum qui est fons sapientiæ & origo uirtutum. Hinc est illud quod sequitur: [Et erat nominatus in vniuersis gentibus per circuitum.] Quia nomen eius prædicatur in uniuerso mundo: nec [Actuum. 4.] est nomen aliud sub cælo datum hominibus in quo oporteat nos saluos fieri. [Locutus est quoq; Salomon tria millia parabolarū, & fuerūt carmina eius quinq; millia.] Quid enī per tria millia parabolarum, nisi plenitudo fidei in lege & in euangelijs à Christo tradita designatur? Quia dum tota multipliciter per allegoriarum sensus sub mysterio trinitatis differitur, quasi tria millia parabolarum nuncupantur. Carmina autem eius quinque millia, per quinque sensus corporis intelliguntur, quos qui in diuersis uirtutibus bene regit, beatus est, & per eos quasi quinque millia domino carminum canit. [Disputauit autem Salomon a cedro vsque ad hyssopum.] Cedri nomine, celsitudo gloriæ in electis accipit: Vnde propheta testatur, dicens: Iustus ut palma florebit, & sicut cedrus quæ est in Libano multiplicabit. [Psalm. 91.] Hyssopus autem herba est humilis saxo hærens, qua signatur humilitas Christi. Redemptor quippe noster à cedro usq; ad hyssopum disputauit: quia ab alta excellentia gloriæ cælestis, usq; ad carnis humilitatē descendēdo peruenit. Siquidem & cedri nomine prauorum superba elatio designatur. Sicut & per Dauid dicitur: Vox domini confringentis cedros. [Psalm. 28.] A cedro itaq; Christus usq; ad hyssopum disputat, quia ipse superborum corda, & humilium iudicat. Super ligna autem disputauit, dum in cruce pependit. Tunc enim in cedro seculi arrogantiam indicauit: Quam etiam usq; ad hyssopi humilitatē, id est, usq; ad crucis stultitiam, ad cōtemptibilem sermo

nẽ deduxit fidei. Hinc Paulus ait: Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est,
I. Corin. I. his autem qui salui fiunt, id est, nobis uirtus dei est. Scriptum est enim: Perdam sapienti
Isaie. 29. am sapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Et paulo post: Nam quia in dei
sapientia non cognouit mundus per sapientiam deum, placuit deo per stultitiam prædi
cationis saluos facere credentes. [Et disseruit Salomon de iumentis & volucribus & re
ptilibus & piscibus.] Disseruit Salomon noster de singulis speciebus animalium: quia
omnia nuda & aperta sunt oculis eius: nec est ulla creatura inuisibilis in conspectu eius:
ipse nouit omnes cogitationes hominum, ipse numerat multitudines stellarum, ipsi pa
tet abyssus, & infernus non est absconditus coram eo. Quasi enim disputare ipsius est, cũ
singulorum rationem nobis proponit: & in scripturis suis manifestat sacramẽta quæ fu
erunt abscondita à seculis & generationibus: ut consideremus beatitudinem angelorũ,
utilitatem hominum, & calliditatem malignorum spirituum: sicq; quod malum est, re
probantes, quod bonum est, eligamus: & ipsum sectemur semper inuicem & in omnes.
[Et veniebant de cunctis populis ad audiendam sapientiam Salomonis, & ab vniuersis
regibus terræ, qui audiebant sapientiam eius.] Hinc propheta Isaias ait: Erit in nouissi
Isaie. 2. mis diebus præparatus mons domus domini in uertice montium, & eleuabitur sup col
les, & fluent ad eum omnes gentes, & ibunt populi multi, & dicẽt: Venite Ascendamus
ad montem domini, & ad domũ dei Iacob, & docebit nos uias suas, & ambulabimus in
semitis eius, quia de Sion exibit lex & uerbum domini de Ierusalem.

Caput V.

Aedificauit domũ domini.] Domus domini quam ædificauit rex Salomon in Ie
rusalem, in figuram facta est sanctæ uniuersalis ecclesiæ, quæ à primo electo us
q; ad ultimum, qui in fine mundi nasciturus est, quotidie per gratiam regis pa
cifici, sui uidelicet redemptoris, ædificatur: quæ partim adhuc peregrinaẽ ab illo in ter
ris, partim euasis peregrinandi ærumnis, cum illo iam regnat in cælis: ubi peracto ulti
mo iudicio, tota est regnatura cum illo. Ad hanc domum pertinent electi angeli, quorũ
nobis similitudo in futura uita promittitur: dicente domino: Illi autem qui digni habe
Luce. 20. buntur seculo illo & resurrectione ex mortuis, neq; nubent, neque ducent uxores, neque
enim ultra mori poterunt, æquales enim angelis sunt, & filij sunt dei, cum sint filij resur
rectionis. Ad hanc pertinet ipse mediator dei & hominum, homo CHRISTVS IESVS,
Iohannis. 2. ipso attestante, cum ait: Soluite templum hoc, & in tribus diebus excitabo illud. Quod
exponens euangelista, subiunxit: hoc autem dicebat de templo corporis sui. Dicit Apo
I. Corin. 6. stolus de nobis: Nescitis quia templum dei estis, & spiritus dei habitat in uobis? Si ergo
ille templum dei, per assumptam humanitatem, factus est, & nos templum dei per inha
bitantem spiritum eius in nobis, efficimur: constat utiq; quia figuram omnium nostrum,
& ipsius uidelicet domini, & membrorum eius, quæ nos sumus, templum illud materi
ale tenuit: sed ipsius tanquam lapidis angularis singulariter electi & pretiosi, in funda
mento fundati: nostri autem tanquam lapidum uiuorum superædificatorum, super fun
damentum apostolorum & prophetarum, hoc est, super ipsum dominum. Designat
eandem dei domum spiritalem, etiam tabernaculum quondam factum in eremo per
Moysen. Verum quia illa domus in itinere quo ad terram repromissionis ueniebatur,
hæc autem ædificabatur in ipsa terra repromissionis, & in ciuitate Ierusalem: illa ut de
loco ad locum crebro Leuitarum ministerio portata, tandem in terram promissæ hære
ditatis induceretur, hæc ut mox in patria ipsa, & in ciuitate regia constructa, inuiolabili
semper fundamento consisteret: donec indicatum sibi futurum cæleste munus impleret.
Potest in illa, pñtis ecclesiæ labor & exilium, in hoc futura quies, & beatitudo figurari,

Vel certe quia illa solis filijs Israel, hæc autem à proselytis etiam & gentibus facta est. Possunt in illa principaliter patres, & ueteris testamenti antiquus ille dei populus, in hac autem congregata de gentibus ecclesia, figuraliter exprimi. Quamuis ædificium utriusque domus enucleatius spiritali sensu, excursum & labores præsentis ecclesiæ quotidianos, & præmia in futuro perennia, gaudiaq́; regni cælestis, & electionem primæ de Israel ecclesiæ, & salutem omnium gentium, in Christo multis modis ostendatur insinuare figuris. Narrat autem historia, quia Salomon domum domini ædificaturus, quæsierit auxilium ab Hiram rege Tyri, qui erat amicus Dauid omni tempore, & cum ipso quoq; Salomone postquam regno potitus est, pacem habere iam cœperat, promptũ q; mox ad adiuuandum se in omnibus eius inuenerit amicum: ita ut artifices illi, & ligna & aurum, prout opus habebat, dederit. Cuius beneficij gratia Salomon ei per annos singulos plurimos tritici & olei choros in cibum domui eius dabat. Nulli autem dubiũ quod Salomon, qui interpretatur pacificus, & ipso nomine & serenissimo regni sui statu, illum significet, de quo dixit Isaias: Multiplicabitur eius imperium, & pacis non erit *Isaiæ.9.* finis. Hiram uero qui latine dicitur excelse uiuens, credentes ex gentibus & uita simul cum fide gloriosos, figuraliter exprimit: Neq; aliquid prohibet, quin Hiram, (quia rex erat, regaliq́; potentia Salomonem in ædificio domus domini iuuabat) cõuersos ad fidem ipsos rerum dominos typice denuntiet, quorum opera constat, ecclesiam sæpius adiuuatam, ac nobiliter augmentatam: & cõtra hæreticos, schismaticos, & paganos, principalibus erectam esse decretis. [Petijt ergo Salomon in opere templi auxilium ab Hiram.] Quia cum ueniens in carne dominus, dilectam sibi domum uidelicet ecclesiam, ædificare disponeret, non de Iudæis tantummodo, uerumetiam de gentibus adiutores elegit: Nam de utroq; populo ministros sermonis assumpsit. [Misit Hiram Salomoni præcisa de Libano ligna cedrina & abiegna, quæ in domo domini ponerentur.] Quia conuersa gentilitas, misit ad dominum uiros quondam & secundum seculum claros, sed securi dominicæ increpationis, de monte suæ superbiæ iam deiectos & humiliatos, qui ad normam euangelicæ ueritatis instituti, in ædificatione ecclesiæ pro suo quisq; merito uel tempore, collocarentur. [Misit etiam artifices.] Quia conuersos ad ueram sapientiam Philosophos, qui gratia eruditionis populis quoq; regendis, iure præponerentur, domino gentilitas obtulit: qualis fuit ipsis apostolorũ temporibus Dionysius Areo- *Actuum.17.* pagita, qualis deinceps doctor suauissimus & fortissimus martyr Cyprianus, alijq́; quã plurimi. Misit & aurum quod in eadem pene significatione accipitur, quia nimirum uiros sapientia & ingenio præclaros ostendit: pro quibus cunctis oblationibus gentilitas à domino dona expectat gratiæ cælestis. Conuenit autem apte rebus ecclesiæ, quod auxilium operis sancti, flagitans ait ad Hiram Salomon: [Præcipe igitur vt præcidant mihi cedros de Libano, & serui mei sint cum seruis tuis, mercedem aũt seruorum tuorum dabo tibi quamcunq; petieris. Scis enim qnomodo non est in populo meo vir, qui nouerit ligna cædere sicut Sidonij. Cum ergo audisset Hiram verba Salomonis, lætatus est valde, et ait: Benedictus dominus deus hodie, qui dedit Dauid filiũ sapientissimũ, super populum hunc plurimum. Et misit Hiram ad Salomonem dicens: Audiui quæcunq; mãdasti mihi. Ego faciam omnem voluntatem tuam in lignis cedrinis et abiegnis. Serui mei deponẽt ea de libano ad mare, & ego componam ea in ratibus in mari vsq; ad locum quem significaueris mihi, et applicabo ea ibi, et tu tolles ea. Præbebisq; necessaria mihi, vt detur cibus domui meæ. Itaq; Hiram dabat Salomoni ligna cedrina & ligna abiegna iuxta omnem voluntatem eius. Salomon autem præbebat Hiram viginti millia choros tritici in cibum domui eius, et viginti choros purissimi olei. Hæc tribuebat Salomon Hiram per annos singulos. Dedit quoq; dominus sapientiam Salomoni sicut locutus est ei, erat q; pax inter Hiram et Salomonem, et percusserunt ambo fœdus.] Serui quippe Hiram, qui præcidebant Salomoni cedros de libano, doctores sunt electi de gentibus, quo-

rum officij est, eos qui in hoc mundo rebus & gloria lætabantur, à superbiæ fastu corrigendo sternere, atq; ad obsequium sui redemptoris, eorum uota transferre. Cum quibus uidelicet seruis, erant & serui Salomonis, ac pariter memorato instabant operi: quia primi doctores ex gentibus necesse habebant ipsorum apostolorum, qui à domino didicerant, eruditione in uerbo fidei instituti: ne si absq; magistris docere inciperent, magistri existerent erroris. Idcirco etenim Salomon seruos Hiram cædere sibi uoluit ligna de libano, quia doctiores erant seruis suis ad cædendum. Sed idcirco etiam seruos suos simul adesse uoluit, ut ostenderent cædentibus cuius mensuræ ligna fieri deberent. Cuius rei figura in promptu est: Quia nimirum apostoli certius uerbum euangelij, quod à domino audiere nouerunt, sed gentiles ab errore conuersi, atq; ad ueritatem euangelij transformati, melius ipsos gentium errores nouerant. Et quo certius nouerunt, eo artificiosius, hos expugnare atq; euacuare didicerunt. [Elegitq; rex Salomon operarios de omni Israel, et erat inditio triginta millia virorum. Mittebatq; eos in libanum decem millia, per menses singulos vicissim, ita vt duobus mēsibus essent in domibus suis.] Vbi primo notandum, quod non frustra Salomon operarios de omni Israel elegit, neq; erat ulla portio populi, de qua non digni tanto opere uiri assumerentur. Quia nimirum nō nunc de una stirpe Aaron sacerdotis eligendi, sed de omni sunt ecclesia quærendi, qui ædificare domum domini uel exemplo suo uel dicto sufficiant: & ubicunq; inuenti fuerint, mox in officium doctorum absq; ulla personarum acceptiōe promouēdi. Tales qui cum ad erudiendos infideles in collegium ecclesiæ uocandos ordinantur, quasi ad cædendas in libano templi materias, uiri strenui atq; electi mittuntur. Et quidem numerus triginta millium, quo idem lignorum cæsores recensebantur, potest ad eorum figuram apte referri, qui in fide sanctæ trinitatis sunt perfecti, quod doctoribus maxime congruit. Verū quia triginta millia ita erant ordinata, ut dena millia per menses singulos operi instarent, magis denarij numeri sacramentum perpendere debemus. Dena namq; millia uirorum de Israel ad cædenda ligna in opus domus domini mittuntur, quia quicunq; doctores atq; insipientium eruditores sunt ordinandi, decem præcepta legis per omnia & ipsi obseruare, & auditoribus suis debēt obseruanda mōstrare, sed & præmia in cælis futura, quæ denario solent figurari, & ipsi sperare, & auditoribus suis speranda debēt semper intimare. Terni autem menses, quorum distantia singulis erat lignorum cæsoribus imposita, perfectionem trium uirtutum euangelicarum typice denuntiat: eleemosynæ uidelicet orationis, & ieiunij. Per eleemosynam namq; comprehenduntur omnia quæ ad dilectionem proximi explendam beneuole in fratres operamur. Per orationem, omnia quibus per internam compunctionem nostro conditori coniungimur. Per ieiunium, omnia quibus nos à contagiōe uitiorum, & illecebris seculi obseruamus, ut libera mente, & corpore casto, dilectioni ualeamus inhærere semper nostri conditoris & proximi. Et isti sunt tres menses operariorum templi: Nam quia mensis plenitudine dierum lunaris circuli perficitur, recte per illum plenitudo uirtutis cuiusq; spiritalis ostenditur, in qua mens fidelium à domino quotidiana illustratione, quasi luna à sole respicitur. Vnus uero mensis quo ligna ad opus templi cædebant, eleemosyna est, id est, opus misericordiæ, qua erga salutem proximi, ut in unitatē sanctæ ecclesiæ bene proficiendo perueniant, docendo, castigando, temporalia cōmoda impendendo, uitæ exempla monstrando laboramus. Duo autem reliqui menses, quibus in domibus suis manere, ac suis necessitatibus sunt uacare permissi, oratio est & ieiuniū, quibus præter ea quæ erga necessitatē fratrum foris operamur, nostræ salutis propriæ curam intus cōuersi ad dominum mente gerimus. Et quo modo illi solum perfecte uel suæ uel fraternæ salutis curam gerunt, qui se in tuitione di-

uinæ gratiæ humiliter subdunt, recte sequitur: [Et Adoniram erat super huiuscemo- „
di indictionem.] Adoniram quippe qui latine dicitur, dominus meus excelsus: quem
melius quàm ipsum quem nomine imitatur insinuat, dominum uidelicet saluatorem?
Et tunc Adoniram operarijs templi præponitur, ut sua prouisione rite ordinet, quibus
mensibus singuli ad operandum exeant, quibus denuo ad curandam domum suam rede
ant, cum dominus & saluator noster mentes sanctorum prædicatorum, sua familiarius il
lustratione informat ad discernendum, quando oporteat ædificandi ecclesiam opus ini-
re, prædicando uel alia pietatis officia præstando, & quando rursum conueniat ad suam
ipsorum conscientiam examinandam, quasi ad inspiciendam domum suam reuerti, &
hanc orationibus ac ieiunijs, superno inspectore ac uisitatore, dignam reddere. [Fue „
runt itaque Salomoni septuaginta millia eorum qui onera portabant, et octoginta latomo- „
rum in monte absque præpositis, qui præerant singulis operibus, numero trium millium „
trecentorum præcipientium populo, et his qui faciebant opus.] Latomi dicuntur lapi- „
dum cæsores: idem autem lapidum cæsores, quod & lignorum cæsores figurate desi-
gnant, hoc est, sanctos prædicatores, qui mentes insipientium dolabra uerbi dei exer-
cent, eos'que ab ea qua nati sunt tortitudine ac deformitate transmutare contendunt, ac
regulariter institutos unitate fideliū, ædificationi uidelicet domus dei aptos reddere cu
rant. Quod autem & ligna & lapides in monte cæduntur, & cæsa ac præparata, utraque
materies ad montem domus domini transfertur: patet sensus, quod omnes in monte su-
perbiæ nati sumus, quicunque autem gratia dei præordinati sumus ad uitam, excidimur
catechizando & sacramēta fidei percipiendo de monte superbiæ, & in montem domus
domini transferimur: quia eruti de potestate tenebrarum ad arcem uirtutum, quæ est
in unitate sanctæ ecclesiæ perueniemus. Notandum autem, quod idem operarij ita
erant distributi, ut pars in monte lapides cæderent, pars item onera portarent. Diuer-
sa namque sunt dona spiritus, & quidam maiorem dicendi ac proteruos arguendi, constan
tiam habent: quidam mitiores ad consolandos pusillanimes & infirmos subleuandos exi
stunt: quidam utriusque uirtutis munere præditi, ad opus domus domini conueniunt.
Quales fieri uoluit eos quibus loquitur Apostolus, dicens: Corripite inquietos, conso- 1. Thess. 5
lamini pusillanimes, suscipite infirmos, patientes estote ad omnes. Præpositi autem qui
præerant singulis operibus, ipsi sunt sacræ conditores scripturæ, quorum magisterio in
omnibus erudimur, quomodo inscios docere & contemptores corripere, quomodo nos
inuicem onera nostra portare, ut impleamus legem CHRISTI, conueniat. Recte præ- Galat. 6.
fati operarij septuaginta millia, & octoginta millia esse perhibentur. Septuaginta mil-
lia uidelicet propter sabbatismum animarum: septimus enim dies in sabbatum, id est, re
quiem consecratus est. Octoginta millia propter spem resurrectionis, quæ octaua die,
id est, post sabbatum in domino præcessit, & in nobis quoque octaua die simul & octaua
ætate futura speratur. Præpositi autem erant tria millia trecenti, propter fidem nimi-
rum sanctæ trinitatis, quam per sancta nobis eloquia prædicant. Quod uero pro tribus
millibus trecentis præpositis, in libro Paralipomenon tria millia sexcenti sunt scripti, 2. Paral. 2.
ad eandem prorsus sublimium uiuorum perfectionem respicit. Nam quia in senario nu
mero, dominus mundi ornatum compleuit, recte in eo perfecta bonorum solent opera
figurari. Et quia sancta scriptura cum fide ueritatis, opera iustitiæ docet habenda, recte
præpositi operum templi tria millia & sexcenti fuisse perhibentur. Nec prætereūdum
quod hæc septuaginta millia & octoginta millia portantium onera, & latomorum cum
præpositis suis, nō fuere de Israel, sed de proselytis, id est, aduenis qui morabant̃ int eos.
Scriptum namque est in libro Paralip. Numerauit igitur Salomon omnes uiros prosely-
tos, qui erant in terra Israel, post dinumerationē quam dinumerauit Dauid pater eius,

& inuenti ſunt centum quinquagintatria millia & ſexcenti. Fecit'ꝗ ex eis ſeptuaginta
millia, qui humeris onera portarent, & octoginta millia qui lapides de montibus cæde-
rent: tria autem millia & ſexcentos præpoſitos operum populi &c. Proſelyti autem
uocabantur græce, qui ex alijs nationibus progeniti, in fidem & conſortium populi dei,
accepta circũciſione, tranſierunt. Fuerunt itaꝗ operarij domus domini de filijs Iſrael, fue
rũt de pſelytis, fuerunt de gentibus. De filijs uidelicet Iſrael triginta millia eoꝝ ꝗ ad pci
dendas de Libano cedros miſſi ſunt. De pſelytis iſtis, de qbus nunc locuti ſumus, lapidũ
cæſores. De gentibus, Hiram ipſe & ſerui eius, ꝗ cum ſeruis Salomonis ligna cædebant
de Libano. Omne igitur hominum genus per quos ædificanda erat eccleſia, in ædifica-
tione templi præceſſit. Iudæi namꝗ & proſelyti, & gentiles conuerſi ad ueritatem
euangelij, unam eandem'ꝗ CHRISTI eccleſiam, ſiue recte uiuendo, ſiue etiam docen-
do conſtruunt. [Præcepitq; rex vt tollerent lapides grandes, lapides pretioſos in
„ fundamentum templi, et quadrarent eos.] Fundamentum templi nullum eſt aliud in-
„ telligendum myſtice, quàm illud quod oſtendit Apoſtolus, dicens: Fundamentum enĩ
1.Corin.3. aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, qui eſt CHRISTVS IESVS. Qui
Actuum.4. propterea fundamentum domus domini poteſt recte uocari, quia (ſicut ait Petrus) non
eſt aliud ſub cælo datũ nomen hominibus, in quo oporteat nos ſaluos fieri. In quod fun-
damentum lapides grandes & pretioſi tolluntur, cum præcipui factis ac ſanctitate uiri,
familiari mentis ſanctitate ſuo adhærent conditori, ut quo firmius in illo ſpem ſuam po-
nunt, eo fortius aliorum uitam dirigere (quod eſt latitudinem parietis portare) ſuffici
unt. Lapides ergo qui in fundamentum templi ad portandum ædificium om̃e poneban-
tur, proprie ſunt prophetæ & apoſtoli, qui uerbum & ſacramenta ueritatis, ſiue uiſibili-
ter, ſiue inuiſibiliter ab ipſa dei ſapientia perceperunt. Qui bene lapides primo quadra-
ri ac ſic in fundamentum poni iubentur. Quadratum nanꝗ omne, quocunꝗ uertitur, fi-
xum ſtare conſueuit. Cui nimirum figuræ corda aſſimilantur electorum, quæ ita in fidei
firmitate conſiſtere didicerunt, ut nulla occurrentium rerum aduerſitate, nec ipſa etiam
„ morte à ſui rectitudine poſſint ſtatus inclinari. [Quos dolauerunt cementarij Salo-
„ monis, & cementarij Hiram.] Dolantur nanꝗ lapides pretioſi, cum electi quiꝗ præ-
cedentium ſanctorum inſtructione & inſtantia, quicquid in ſe habent noxium & inane
relinquũt: atꝗ ante conſpectum ſui creatoris, ſolam inſitæ ſibi iuſtitiæ regulam, quaſi ſta
bilem quadraturæ formam oſtendunt. Dolauerunt autem hos lapides, non ſolum cemẽ
tarij Salomonis, ſed & cemẽtarij Hiram, quia ex utroꝗ populo doctores fuere ſanctæ ec
„ cleſiæ. [Porro Giblij præparauerunt ligna et lapides ad ædificandam domum.]
Giblos eſt ciuitas Phœnicis, cuius meminit Iezechiel, dicens: Sapientes tui Tyre facti
Iezech.17 ſunt gubernatores tui, ſenes Giblij & prudentes eius &c. Pro qua in Hebræo continet,
Gobel, ſiue Iabal, quod interpretatur definiens, ſiue diſterminãs: quod uocabulum apte
conuenit eis, qui corda hominum ad ædificium ſpiritale, quod ex uirtutibus animæ con
ſtruitur, parant. Sic etenim ſolummodo ſuos auditores fidem & opera iuſtitiæ docere
ſufficiunt, dum ipſi prius ſacris paginis edocti diligenter quæ ſit fides tenenda, quo uir-
tutum calle, incedendum certa diffinitione ueritatis didicerint. Nam fruſtra officium ſi-
bi doctoris uſurpat, qui diſcretionem catholicæ fidei ignorat. Neque ſanctuarium do-
mino, ſed ruinam ſibi ædificant, qui docere alios regulam, quam ipſi non didicêre, conan
tur. In ædificanda ergo domo dei, primo ſunt ligna & lapides cædendi de monte: quia
eos quos in fide ueritatis inſtituere quærimus, primo neceſſe eſt, ut abrenuntiare diabo-
lo, ac de ſorte primæ præuaricationis, in qua nati ſunt, doceamus renaſcẽdo erui. Deni-
que quærendi ſunt lapides pretioſi & grandes, atque in fundamentum templi ponendi,
ut meminerimus abdicata conuerſatione priori, eorum in omnibus uitam mores'ꝗ in-
ſpicere, eôs noſtris auditoribus imitandos proponere, quos p uirtutem humilitatis ſpe-

cialiter domino adhærere nouerimus. Addendus est in altum paries operum bonorum, & quasi superimpositis sibi inuicē ordinibus lapidū, ambulandū est ac pficiendū de uirtute in uirtutē. Vel certe lapides fundamento grandes, ptiosi & quadrati, primi sunt (ut suprà diximus) ecclesiarū magistri, q ab ipso dño uerbum audiêre salutis. Superpositi autem lapides ordinū siue lignorū, sequētes sunt suo quiq tempore sacerdotes ac doctores, quorum uel prædicatione ac ministerio, fabricatur ecclesia, uel ordinatur uirtutibus. Quales autem colore fuerint lapides quibus factum est templum, in libro Paralipomênon aperte declaratum est, dicente Dauid ad Salomonem, cum ei impensas templi, quas præparauerat ostenderet: Omnem pretiosum lapidem & marmor parium abundantissime præparaui. Marmor autem parium, marmor candidum dicitur: quale eadem insula gignere consueuit. Vnde Poeta de illa: 1 Paral. 29.

Olearon niueamq Paron, sparsasq per æquor Virg. 3. Aeneid.

Cycladas, & crebris legimus freta concita terris.

Niueam ergo Paron dicitur, eo quod candidissimi marmor generis mittat. Est aūt una de Cycladibus, quo uidelicet lapide, templum fuisse factum, & Iosephus insinuat, dicēs: Eleuauit itaq templum usq ad cameram, ex lapide albo cōstructum. Altitudo fuit sexaginta cubitorum, &c. Nec mysterij sensus in abdito est, cuius etēm patet, quia marmor candidum, ex quo domus domini constructa est, mūdam electorum actionem simul & conscientiam ab omni næuo corruptionis castigatam designat. Quales esse uoluit sapiens ille architectus, eos quos super fundamentum Christi locabat lapides pretiosos, auro argentoq redimitos. Charissimi, inquit, mundemus nos ab omni inquinamento carnis & spiritus, perficientes sanctificationem in timore dei. 2. Corint. 7.

Caput VI.

Factum est igitur quadringentesimo et octogesimo anno egressionis filiorum Israel de terra Aegypti, in anno quarto, mense Zio, ipse est mensis secundus regis Salomonis super Israel, ædificare cœpit domum domino.] Quod dicitur, in anno quarto, mense Zio, ipse est eīm mensis secundus regis Salomonis super Israel. Ordo sensus est, in anno quarto regis Salomonis super Israel, mense Zio, ipse est mensis secundus. Mensem autē secundum Maium dicit: namq Aprilis quo pascha celebrabatur principium mensium, apud Hebræos primus erat in mensibus anni. Ex quo manifeste patet, quia mox peracto pascha, cœpit ædificare domum domino, & consecratus mystica solennitate populus, manus ad mysticum opus misit. Fit autem commemoratio egressionis ex Aegypto, quando tabernaculum ædificari cœptum est: ut admoneatur lector, quot annorum tempus, inter ædificationem utriusque domus transierit, & huic quoq summæ temporis, sacramentum inesse spiritale cognoscat. Quater namq centeni, & uiceni, quadringentos & octoginta faciunt. Quatuor autem euangelicæ perfectioni apte conueniunt, propter ipsum euangelistarum numerum: centum uiginti, legali doctrinæ, propter annos legislatoris totidem. In quo etiam numero uirorum, gratiam sancti spiritus primitiua suscepit ecclesia: patenter ostendens, quia qui lege legitime utunt, id est, qui Christi in ea gratiā cognoscentes amplectunt, iure spūs eius gratia replent, quia in charitate eius amplius ignescunt. Diximus autem per tabernaculum quod fecit Moyses & filij Israel in deserto, synagogam: per templū uero, qd Salomon & filij Israel cum proselytorum & gentilium auxilio construxit, ecclesiam gentium posse designari. Permāsit autem cultus & religio tabernaculi annos quadringentos & octoginta, ac sic ab eo templum ædificari incipit, Quod autem quarto anno regis Salomonis ædi-

ficari cœpta est domus domini: potest ad eos referri mystice, quod post expletam dis-
pensationem dominicæ incarnationis, quæ in quatuor euangelij libris scripta est, mis-
so de cælis spiritu sancto, ecclesiæ structura cœperit. Et quod mense secundo cœpta
est, potest ad electionem gentium, quæ secundo loco post Israel ædificationem in se sui
suscepêre creatoris. Vnde & secundus mensis in lege concessus est ad faciendum pascha,
quia immũdi super animam hominis uel in uia procul positi ad faciendũ in primo men
se pascha, occurrere nequirent. Vbi nos apertissime designati sumus, qui immundi su-
per mortem animæ nostræ, & procul adhuc positi à populo dei, non potuimus primum
pascha facere, quod in carne & sanguine agni fiebat. Celebramus autem hodie pascha,
secundum, quod in corpore & sanguine redemptoris nostri, à quo quæsiti & mundati
sumus, actum est. In quo autem loco templum sit ædificatum, manifestius in libro Para-
2. Paral. 3. lipomenon ostenditur, ubi scriptum est: Et cœpit Salomon ædificare domum domini
in Ierusalem, in monte Moria, qui demonstratus fuerat Dauid patri eius, in loco quem
parauerat Dauid in area Ornan Iebusæi. Aedificatur ergo domus domini in Ierusalem
hoc est, in uisione pacis: qua dilatata per totum orbem ecclesia in una eademq́ue fide, & ue
ritatis catholicæ societate consistit. Namque in scissura mentium, deus non est: sed factus
Psalm. 75. est in pace locus eius, & habitatio eius in Sion. Aedificatur in monte, uidelicet in ipso
Isaie. 2. domino saluatore, de quo Isaias ait: Et erit in nouissimis diebus præparatus domus do-
Matth. 5 mini in uertice montium. Et ipse de se in euangelio: Non potest (inquit) ciuitas abscon-
di super montem posita. Ipse est enim mons montium, qui de terra quidem per originẽ
assumptæ carnis ortus est: sed omnium terrigenarum potentiam ac sanctitatem singula-
ri culmine dignitatis transcendit. In quo nimirum monte ciuitas, siue domus domini, cõ
structa est: quia nisi Sion in illo radicem figat, spes & fides nostra nulla est. Qui recte
mons Moria, id est, uisionis uocatur: quia electos suos quos ad æternam suæ claritatis ui
sionem conseruat, in hac interim uita laborantes uidere & adiuuare dignatur. Qui de-
monstratus fuerat Dauid patri eius. Ostensus namque erat Dauid sicut & cæteris pro-
phetis, uẽturus in carne dominus: Bene idem locus area erat Ornan Iebusæi, quia & ec
Marci. 3. clesia areæ solet uocabulo designari, dicente Iohanne de domino: Cuius uentilabrum
in manu sua, & permundabit aream suam. Ornan qui interpretatur illuminatus, & erat
natione Iebusæus, natione quidem gentiles significat. Hos autem eosdem illustrandos à
domino, atque in filios ecclesiæ commutandos ostendit: quibus merito dicit Apostolus:
Ephesi. 5. Fuistis aliquando tenebræ, nunc autem lux in domino. Iebus eadem est ciuitas, quæ &
Ierusalem. Et Iebus quidem interpretatur conculcata: Ierusalem autem pacis uisio. In
qua quamdiu Ornan gentilis regnabat, Iebus dicta est, etiam cum in ea Dauid locum ho
locausti emeret: cum uero Salomon in ea templum domino ædificaret, non iam Iebus,
sed Ierusalem uocata est. Quia nimirum gentilitas quamdiu diuini cultus nescia perdu-
rabat, cõculcabatur & illudebatur ab immundis spiritibus: ad simulacra muta prout du-
cebatur, sequens. Cum uero illam gratiam sui conditoris respexit, cõtinuo pacis in se &
locum inuenit, & nomen. [Domus aũt quam ædificabat rex Salomon dño, habebat sexa
ginta cubitos in longitudine, & viginti cubitos in latitudine, et triginta cubitos in altitudi-
ne.] Longitudo domus, longanimitatẽ designat ecclesiæ, quia in exilio pegrinatiõis hu
ius, patiẽs aduersa quæque tolerat, donec ad patriam quam expectat, perueniat. Latitudo
insinuat charitatem, qua dilatatio sinu mentis, non solum amicos in deo, sed & inimicos
diligere gaudet propter deum: donec ueniat tempus, quando siue ad pacem suam con
uersis, siue funditus omnibus extinctis inimicis, cum solis gaudeat amicis in deo. Altitu-
do, spem denũtiat futuræ retributionis, cuius intuitu libẽs infima quæque, siue quæ de-
mulcẽt, siue quæ aduersãt contemnit: usque dũ utrisque transcẽsis, sola mereat̃ uidere bona
dñi, in terra uiuentiũ. Vbi notandũ quod triginta cubiti altitudinis, nõ usque ad tectum tẽpli,

sed usque ad cœnaculum inferius pertingebant. Nanque in lib. Paralipomenon aperte scriptum est, quod altitudo centum uiginti cubitorum erat. De quo post hæc dicturi sumus. [Porticus erat ante templum viginti cubitorum longitudinis, iuxta mensuram latitudinis templi, & habebat decem cubitos latitudinis ante faciem templi.] Templum nanque erat conuersum ad orientem, sicut & tabernaculum. Habebat que ostium porticus ab oriente, contra ostium templi, iuxta quod historicus Iudæorum Iosephus apertissime docet: ita ut sol æquinoctialis oriens, directis radiorum suorum lineis, per ostia tria porticus uidelicet, & templi & oraculi, arcam testamenti perfundere posset. Quia uero templum sanctam ecclesiam designat, porticus quæ erat ante templum, & propior lucem solis accipere solebat, quid apertius quam illam eius partem, quæ dominicæ incarnationis tempora præcessit, typice denuntiat? In qua sunt patriarchæ & prophetæ, qui orientem huic mundo solem iustitiæ primi susceperunt, & nascenti in carne domino testimonium, siue uiuendo, siue prædicando, siue nascendo, siue etiam moriendo præbuerunt. Ostium uero templi, dominus est: quia nemo uenit ad patrem, nisi per ipsum. Et sicut alibi dicitur: Ego sum ostium, per me siquis introierit, saluabitur. Ostium porticus, sermo est propheticus, qui quasi recto calle ingredientes, in ostium templi perducebat: quia gratiam domini saluatoris qua mundum erat redempturus, aperte prædicabat. Factura ergo porticus tota, fideles illius temporis significat. Ostium uero in porticu, doctores qui cæteris lucem uitæ ianuamque intrandi ad dominum pandebant, exprimit. Et bene unum ostium propter consonam in omnibus sanctis fidem, ac dilectionē ueritatis. Quæ uidelicet porticus, iuxta latitudinem templi uiginti cubitis lōga erat, quia nimirum antiqui iusti per longanimitatem deuotæ mentis, desiderabant uenire ad dilatationem ecclesiæ, in charitate dei, quæ est in Christo domino nostro. [Fecitque in templo fenestras obliquas.] Fenestræ templi, doctores sancti sunt & spiritales quique in ecclesia, quibus mente excedētibus, deo arcana secretorum cælestium specialius cæteris uidere conceditur. Qui, dum ea quæ in occulto uident, publice fidelibus pandūt: quasi suscepto lumine solis, fenestræ iuncta templi penetralia replent. Vnde bene eædem fenestræ obliquæ, id est intus latiores fuisse perhibentur: quia nimirum necesse est, ut quisquis iubar supernæ contemplationis uel ad momentum perceperit, mox sinum cordis amplius castigando dilatet, atque ad maiora capessenda solerti exercitatione, se præparet. [Et ædificauit super parietem templi, tabulata per gyrum in parietibus domus, per circuitum templi & oraculi, & fecit latera in circuitu. Tabulatum quod supererat, quinque cubitos habebat latitudinis: et medium tabulatum, sex cubitorum latitudinis: & tertium tabulatum, septem habens cubitos latitudinis.] Hæc tabulata in euangelio ubi dominus tentatur à diabolo, pinnacula templi uocantur. Sed & Iacobum fratrem domini apostolum, in pinnaculum templi, unde ad populum concionaretur, leuatum esse legimus. Vtrum autem moris fuerit doctoribus, ut his sedentes tabulatis ad circumstantem inferius turbam fecerint sermonem, nusquam scriptum inuenimus. Patet uero ratio sacramenti, quia tabulata hæc tria totidem fidelium gradus, coniugatorum uidelicet, continentium, & uirginum designant, distinctos quidem altitudine professionis, sed societate fidei, & ueritatis eiusdem, omēs ad domum domini pertinentes, eique fixa mente inhærentes. Vbi pulchre dicitur, quia tabulatum quod supererat quinque cubitos habebat latitudinis, medium sex, tertium septem. Supernum ergo tabulatum cæteris angustius, medium superno latius, sed infimo erat factum angustius. Quia nimirum altior professio uirtutis, arctiorem debet uitam tenere uiuēdi. Singula autem tabulata, habebant in circuitu latera, id est turriculas, ne facile qs in eisdem tabulatis consistens siue residens, posset ad inferiora decidere: quod Ochoziæ regi contigisse in Samaria, legimus. Quæ nimirum latera non incōgrue, quotidiana diuinæ protectionis erga nos munimina, designant. De qbus Psalmista: Immittet (inquit) angelum dñs, in circuitu timentium eum, & eripiet eos. Ascendit quidem in cœnaculū Ochozias rex Samariæ, qui se à domo Dauid sepauerat, sed p cancellos decidit. Quia & si hæretici, siue schismatici, aliquam bonæ actionis arcem conscendere uidentur, quia tunc

Marginal notes: Iohan. 14. (beside "uero templi, dominus est…"); Iohan. 10. (beside "tur: Ego sum ostium…")

compagem ecclesiasticæ unitatis non habent, quasi patentibus & non solidis lateri præ fidiis,semper ad uitiorum infima relabuntur,dum diuino destituti auxilio,suæ pertinaciæ fastu intereunt,Qua autem arte præfata tabulata parietibus templi sunt affixa,declaratur cum subditur,[Trabes autem posuit in domo per circuitum forinsecus,vt non hærerent muris templi.] Trabes ergo quæ intrinsecus domum muniebant & ornabant, tantæ erant longitudinis,ut capita eorum forinsecus prominerent.In infimo quidem ordine cubitorum septem,in medio sex,in supremo quinq;,atq; in eisdem capitibus,earũ tabulata componerentur,nequaquam muris templi infixa,sed iuxta muros trabibus, quæ de muris exierant,superposita.Quid itaq; per trabes domus,quæ tabulata portabant, nisi prædicatores sancti sunt typice designati?qui dum ipsi sublimen atq; honorabilem in ecclesia dei locum tenent,infirmiores quosq; ac fragiles, suis prædicatiõibus ab infirmorum appetitu sustollunt,atq; ad cælestia desideranda ac speranda suspendunt: suis etiam intercessionibus,ut incœptis persistant,adiuuant. Legimus autem in libro Paralipomenon,quod trabes templi:sicut & cætera eius interiora,fuerint auro uestitæ. Quod ita factum esse non dubium est,ut illæ trabiũ partes, quæ intus in templo erant, aureis essent laminis tectæ.Quæ uero foris apparebant, hæ minimæ deauratæ,ipsam cedri speciem formamq; cunctis ostenderent,in qua tamen imposita sibimet tabulata,gestabãt. Quod ergo extrinsecus eminebat trabiũ,uitam sanctorum quæ nobis in terris innotescere potuit,designat.Quod intus in templo deauratum fulgebat,claritatem illam qua in cælesti patria,in aspectu sui gaudent creatoris,figurate denuntiat. [Domus autem cum ædificaretur,lapidibus dedolatis atq; perfectis,ædificata est,& malleus & securis & omne ferramentum non sunt audita in domo,cum ædificaretur.] Hæc ad illam ecclesiæ partem,quæ post huius seculi labores & certamina, ad æterna præmia meruit introduci,propriæ ptinent.Ibi etenim perfecti solummodo, & immaculati atq; ab omni labe iniquitatis castigati,ingrediuntur.Non enim intrat in illam ciuitatem aliquid coinquinatum,faciẽs abominationem & mendacium:sicut in Apocalypsi scripsit Iohannes.[Vbi malleus & securis, & omne ferramentum non auditur.]quia hic tundimur aduersitatibus,& disciplina ueritatis exercemur,ut illic locis iuxta meritum congruis disponamur, & castigatione cessante,solo amoris glutino(quo ad inuicem copulemur) uno impleti spiritu psundamur. [Ostium lateris medii,in pariete erat domus dextræ,& per cochleas ascendebant in medium cœnaculum,& a medio in tertium.] Quidam hunc locum male intelligentes, putant ostium templi à meridie fuisse,non attendentes,quia si hoc significare uoluisset, scriptura non ita diceret:[Ostium lateris medii,in parte erat domus dextræ.] sed ita potius simpliciter:& habebat domus,ostium ad meridiem. Nunc autem longe aliud significat:Pars nanq; domus dextræ,latus templi meridianum dicitur, in cuius parte orientale ostium erat in ipso angulo factum iuxta terram,in quod introeuntes, statim ad altiora gradatim ascendebant.Habentes uiam ascensus per ipsa parietis interiora, donec ascẽderent ad medium cœnaculum,& à medio peruenirent ad tertium. Nec dubitandum, quam libet hoc scriptura non dicat:quia sic ascendentes creberrimas habebant à meridie fenestras,quarum luce per omnia,& sine offensione iter agerent:qui nimirum locus, proprie ad corpus dominicum quod de uirgine sumpsit,respicit. Ostium nanq; lateris medii,in parte erat domus dextræ,quia defuncto in cruce domino,unus militum lancea latus eius aperuit.Et bene in parte domus dextræ,quia ad dextrum eius, latus à milite apertum, sancta credit ecclesia.Vbi apto etiam uerbo usus est euangelista, ut nõ diceret, percussit latus eius,aut uulnerauit, sed aperuit, uidelicet quasi ostium lateris medii, per quod nobis iter ad cælestia pandetetur.Deniq; ita subiunxit:Et continuo exiuit sanguis & aqua. Aqua scilicet, quo abluimur in baptismo, & sanguis quo consecramur in calice sancto.Per hoc nanq; ostium nobis est ascẽsus in medium cœnaculum,& à medio in tertium,quia per fidem & mysteria nostri redemptoris,de præsenti ecclesiæ conuersatiõe, ad requiem animarum post mortem ascendimus,rursumq; de requie animarum(adueniente die iudicii)ad immortalitatem quoq; corporum,quasi in tertium cœnaculũ, sub-

Apoca.21.
Iohan.19

limiori profectu penetrabimus, ex quo in magna amborum, & corporis uidelicet & ani
mæ beatitudine, ꝑpetuo uiuamus. Quo q̃dem iter inuiſibilit agebat, ita ut ſoli hoc q̃ in
trauerant noſſent, quamuis ipſum oſtium etiam foris poſiti uiderēt; quia nimirum actus
in hoc ſeculo, & celebrationes ſacramentorum, etiam reprobi poſſunt intueri, uerum ar
cana fidei intimæ, gratiam dilectionis, nullus (niſi qui per hæc domino duce ad cæleſtia
ſcandit) agnoſcit. Qui enim dicit ſe noſſe deum, & mandata eius non cuſtodit, mendax 1. Iohan. 2
eſt. Notandum ſane, quod triginta cubiti altitudinis, de quibus ſuprà legitur, uſq; ad me
dium cœnaculum addebantur, quouſq; porticus quæ erat circa templum ab auſtro, &
aquilone, & occaſu, tectum perueniebat: ut Ioſepho narrante didicimus. Deniq; uſq; ad
ſupremum templi tectum, alij ſexaginta cubiti numerabant, & ſic tota altitudo domus
iuxta librum Paralipoménon, in centum uiginti cubitos conſummata eſt. Porticus quo- 2. Paral. 3.
q; quæ erat ante frōtem templi ad orientem, iuxta fidem præfati uoluminis, eandem cu
bitorum ſummam in altitudine habebat: qui uidelicet liber, illas de quibus prædiximus
porticus circa templum, cellaria uocat & cubicula. Dedit autem (inquit) Dauid Salomo 1. Para. 28
ni filio ſuo deſcriptionem porticus templi, & cellariorum & cœnaculi & cubiculorum
in abditis, & domus propitiationis. Vbi etiam exteriorum domorum, quæ erant extra
atrium ſacerdotum in circuitu templi, fecit mentionem, cum protinus adiūxit: Necnon
& omnium quæ cogitauerat, atriorum & exedrarum ꝑ circuitum, in theſauris domus
domini, & in theſauris ſanctorum. Quod autem omnis altitudo templi centum uiginti
fuit cubitorum, ad idem ſacramentum reſpicit. Quod ex primitiua Ieroſolymis eccleſia,
poſt paſſionem, reſurrectionem, & aſcenſionem domini in cælos, in hoc numero uiroꝝ,
gratiam ſpiritusſancti accepit. Quindecim nanq;, quæ ex ſeptem & octo conſtant, ſolent
nonnunquam ad ſignificationem referri uitæ, quæ nunc in ſacro baptiſmo geritur anima
rum fidelium: perficietur autem in fine ſeculi, reſurrectione corporum immortalium.
Ipſa autem quindecim, in trigonum ducta, id eſt cum omnibus ſuis partibus annumera-
ta, centum uiginti efficiunt: quapropter apte numero cētenario & uicenario, magna ele
ctorum beatitudo in futura uita deſignatur. Apte etiam in hoc tertium domus domini
cœnaculum conſummatur: quia poſt præſentes fidelium labores, poſt acceptam in futu-
ro requiem animarum, plena totius eccleſiæ felicitas, in reſurrectionis gloria comple-
bitur. [Et ædificauit domum, & conſummauit eam. Texit quoq; domum laquearibus ce-
drinis.] Laquearia quid ſunt? Laquearia ſunt tabulata, quæ magno decore compoſita
& ornata, ab inferiore parte trabibus affigunt: & quia ter geminæ altitudinis domus do
mini facta erat, terna nimirum habebat laquearia. Quid autem aptius ꝑ laquearia, quàm
ſublimiores quoq; in ſancta eccleſia iuſtos, ſignificari credamus? Quorum opus & do-
ctrina cunctis in exemplo propoſita, quaſi lōgius in alto præeminēt, quoſq; ſuis interceſ-
ſionibus & exhortationibus animos infirmorum, ne in tentationibus deficiant, prote-
gunt. Quæ nimirum laquearia, recte cedrina eſſe deſcribuntur. Cedrus nanq; arbor eſt
imputribilis omnino naturæ, odoris iucundi, aſpectus nitidi, ſerpentes accenſa nidore fu
gans ac perimens. Quæ uniuerſa perfectis quibuſq; conueniunt, quorum inſuperabilis
eſt patientia, fama uirtutum eximia, præſentia cūctis gratiſſima, in bonis autoritas, ad re
uincendos, confutandoſq; eos, qui ueritati reſiſtunt, conſtantiſſima: qui & in hac uita &
in futura, ſingulari præ cæteris ſanctis eminentia, fulgent. [Et ædificauit tabulatum ſu-
per omnem domum, quinq; cubitis altitudinis.] Loriculas ſignificat, quæ in ſupremo do
mus tecto per circuitum erant factæ, ne quis ad altiora perueniens, repente laberetur ad
ima: quod in omni domo quam quiſq; ædificaret, Moyſes fieri præcepit: Cum ædificaue Deute. 22
ris, inquiens, domum nouam, facies murum tecti per circuitum, ne fundatur ſanguis in
domo tua, & ſis reus labente alio & in præceps ruente. Hæc autem tabulata ſiue loricu-
læ, ſuprà ſunt latera uocata: ubi cum dictum eſſet, [Et ædificauit ſuper parietem templi
tabulata per gyrum, in parietibus domus per circuitum templi & oraculi.] Continuo ſub-
iunctum eſt, [Et fecit latera in circuitu.] In quibus nimirum lateribus, intelleximus di-
uina eſſe præſidia deſignata, quæ nos in hoc adhuc ſeculo laborantes, ac pro captu no-

ſtro ad ſuperiora nitentes, quotidie ne deficiamus adiuuant. Bene autem hoc ſupremum tabulatum, in tecto domus domini, quinq; cubitis altum eſſe memoratur, quia nimirum ita nos in illa patria, diuinæ præſentiæ claritas adimplet, ut nihil aliud uiſus noſter, nihil auditus, nihil olfactus, nihil guſtus, nihil tactus dulce habeat, niſi diligere dominum deum noſtrum ex toto corde, tota anima, tota uirtute diligere, & proximum tanquam noſmetipſos. [Et operuit domum lignis cedrinis.] Supremum ipſum domus tectum dicitur, id eſt, tabulatum illud, quod ſupremis trabibus ſuperpoſitum erat. Non enim habebat templum culmen in ſuperioribus, ſicut nec tabernaculum, ſed erat æquale: quomodo omnibus in Palæſtina & Aegypto domus ædificantibus, facere moris eſt. Idipſum autem hoc tabulatum, quo operta eſt domus: quod & laquearia deſignat, id eſt, eximios quoſq; in reſurrectionis gloria uiros, & ſingulari ſanctitate, ad ipſum uirtutis apicem peruenientes: de quorum uno dicitur, Inter natos mulierum, non ſurrexit maior Iohanne baptiſta, cuius hic compar eſt magnitudinis ſcire uis? audi quid patri ipſius, angelus ait: Et ipſe præcedet ante dominum, in ſpiritu & uirtute Eliæ. [Et ædificauit parietes domus, intrinſecus tabulatis cedrinis, a pauimento domus uſq; ad ſummitatem parietum, & uſq; ad laquearia operuit lignis cedrinis intrinſecus.] Intrinſecus quidem, domus cedro erat ueſtita: Nam forinſecus tanto nitore lapis ipſe, de quo facta fuerat, fulgebat, acſi calculo eſſet candido tecta. Iuxta ſenſus uero myſticos, parietes templi, ſunt fidelium populi, ex quibus ſancta uniuerſalis conſiſtit eccleſia, quorum dilatationem per orbem, latitudo deſignat parietum: ſpem uero & intentionem omnem ad cæleſtia erectam, longitudo. Vel certe altitudo parietis, quæ ex ordinibus lapidum ſuper inuicem poſitis conſtat, præſentis ſtatum eccleſiæ ſignificat, ubi electi ſuper fundamentum Chriſtum omnes ædificati, ſibi inuicem in ordine, per temporum curricula ſuccedunt, ſeſeq; inuicem portantes, legem Chriſti, quæ eſt charitas, adimplēt. Dum enim qui nunc à præcedentibus erudiuntur magiſtris, rurſum ipſi alios erudiunt, quaſi ſuper inuicem poſitis ordinibus, quiq; lapidum uiuorum in domo dei, ſic ab alijs fixa conſtantia portantur, ut ad portandos alios & ipſi ſufficiant, uſq; ad ultimos qui in fine mūdi naſcituri ſunt iuſtos: qui quaſi in ſummo domus dei cacumine locati, docentur quidem & portantur ab alijs. Sed quos doceant, quorum'ue fragilitatem tolerent, ipſi non habent. Qui uidelicet parietes intrinſecus tabulatis cedrinis operiuntur, cum corda fidelium amore uirtutum redundant. Sicut enī cedri natura, perfectos homines (ut ſupra docuimus) typice denuntiat: ita etiam locis oportunis celſitudinem uirtutum, quibus ad eandem perfectionem uenitur, non immerito deſignat. Teguntur autem omnia lignis à pauimento domus, uſq; ad ſummitatem parietum, & uſq; ad laquearia: cum electi à primis fidei rudimentis, uſq; ad perfectionem bonæ actionis, & uſq; ad ingreſſum patriæ cæleſtis, à bonis inſudare non deſiſtunt operibus: cum à primis iuſtis uſq; ad ultimos in conſummatione ſeculi, omnes uirtutibus ſtudent, quarum merito uere ualeant proteſtari, quia CHRISTI bonus odor ſumus, deo in omni loco. [Et texit pauimentum domus tabulis abiegnis.] Hoc quomodo factum ſit, plenius in libro Paralipomenon explicatur: ubi ſcriptum eſt: Strauit quoq; pauimentum templi, pretioſiſſimo marmore decôre multo. Vnde patet quia tabulas abiegnas quibus pauimentum tegeret, nequaquam in terra poſuit, ſed primo illud marmore præte-xit, ac deinde tabulas marmori ſuperpoſuit, ac tertium his duobus auri ueſtitum ſuperaddidit, ut in ſequentibus legitur. Sicut autem latitudo parietis, in altum exurgens, atq; uſq; ad laquearia perueniens, profectus uirtutum quibus electi ad regnum cæleſte perueniunt, uel certe ipſos electorum choros, ſibimet per tempora uaria ſuccedentes, ſignificant: Ita æqualitas pauimenti cōcorditer eorundem humilitatem, qua in temporali adhuc uita poſiti, ſocialiter inuicem charitate dictante conuerſantur, non immerito demōſtrat. Quod uidelicet pauimentum pretioſiſſimo erat marmore ſtratum, decôre multo. Idemq; marmor in hoc tabulis tectum abiegnis, quia nimirum uita iuſtorum, primo fidei firmitate præmunienda in corde, ac deinde ſpiritualium uirtutum latitudine, adornanda eſt in opere: Alioquin quid utilitatis habebat decus marmoris p̄tioſiſſimi ligno-

Marginalia: Matth.22. (beside "auditus, nihil olfactus…"); Deut.6. (beside "um noſtrum ex toto corde…"); Matth.11. (beside "uenientes: de quorum uno dicitur…"); Luce.1. (beside "ipſe præcedet ante dominum…"); 1.Corin.2. (beside "dent, quarum merito…"); 2.Para.2. (beside "ſit, plenius in libro Paralipomenon…")

rum tabulis obtectũ, si non mysticũ aliqd tacite signabat: hoc est, bonoꝝ amplitudinem operum, fortitudine fidei intemeratæ suffulciendam docebat. Abies uero propter altitudinem sui, & robur diu durabile, mentẽ electorum infima quæq; desideria spernẽtem, & cælestium contemplationi semper intentam, uirtute quoq; patientiæ singulariter excellentem, non incongrue demonstrat. Auri autem laminæ marmori ac tabulis abiegnis superpositæ, ipsa est latitudo charitatis, de corde puro, & conscientia bona, & fide non ficta, quæ, sicut aurum aliis pretiosius est metallis, ita cæteris eximior uirtutibus, in templo dei singulari luce refulget. [Aedificauit quoq; uiginti cubitorum ad posteriorem partem templi tabulata cedrina, a pauimento usq; ad superiora: et fecit interiorem domum oraculi in sanctum sanctorum.] Posteriorem partem templi, occidentalem dicit: Ab ortu enim solis ingressum habebat templum, & ab occasu domũ interiorem, hoc est sanctum sanctorum ingrediebatur. Quod autem tabulata quæ interiorem domum ab exteriore separabant, à pauimento usq; ad superiora esse dicuntur ædificata, non usq; ad laquearia (quæ triginta cubitis erant in sublime à pauimento suspensa, ut supra iam dictum est.) sed tantum usq; ad cubitos uiginti altitudinis, ut in sequentibus aperte legitur, intelligendum est: reliquum uero erat super hæc tabulata apertum & inane usq; ad laquearia, cubitorum decem altitudinis, & cubitorum uiginti longitudinis, iuxta latitudinem domus: per quam nimirum ianuam, fumus incensorum de altari thymiamatis, solebat in sancta sanctorum ascendere, atq; ad arcam domini operiendam penetrare. In qua distinctione domus domini, patet figura mysterii: & Apostolo exponente luce clarior est, quia prior domus in quam semper introibant sacerdotes sacrificiorum officia consummantes, præsens est ecclesia, ubi quotidie piis insistentes operibus, domino sacrificia laudis offerimus. Interior uero domus quæ ad posteriorem partem templi erat facta, ipsa est promissa nobis uita in cælis. Exterior quidem hæc cõuersatio nostri exilii: interior uero est, quæ in præsentia regis summi, ubi perpes beatorum & angelorum & hominum solennitas agitur. Vnde de ea, benemerito seruo, dicitur: Intra in gaudium domini. Sed hæc posterior est tempore, quia post huius seculi labores, ad illius ingressum perducimur. Tabulata autem quæ utranq; domum ab inuicem diuidunt, ipsa sunt claustra cæli, quorum nobis apertionem quotidie suspiramus: & quantum dominus donauerit, pia semper instantia, donec aperiantur & intrare liceat, pulsamus. Vbi etsi necdum ante solutionem corporum intrare permittitur, apertam tamen habemus ianuam diuinæ pietatis, qua orationum nostrarum, eleemosynarũ, ieiuniorum, cæterorumq; operum bonorum thymiamata, præmittamus. Hinc est enim quod parietibus cedrinis domus interioris ædificata, ianuam habet in superioribus p totum, ubi fumus incensorum intraret, quia oculi domini aperti sunt super domum eius nocte ac die, & aures eius in orationes seruorum suorum intendentes: & hoc per totam latitudinem diffusæ per orbem ecclesiæ. Altare namq; thymiamatis, quod in domo quidem exteriori, sed prope ostium stabat domus interioris, typus fuit perfectorum, qui carne quidem adhuc in mundo retenti, sed omni desiderio sunt ad cælestia suspensi: & uelut incenso thure, fumum ascendentem in sancta sanctorum emittunt, quia superno amore flagrantes, crebris orationum uocibus, aures sui pulsant autoris. Apertaq; late ianua fumus incensorum in superioribus uenit: quia quanto mundiores quiq; in terris, & quasi uiciniores cælesti patriæ commorantur, tanto citius cuncta quæ poscunt, accipiunt. Bene autem interior domus uiginti cubitis longa facta est, propter mysterium scilicet geminæ dilectionis, (de quo & supra diximus) quæ in hac interim uita ex parte maxima, electorum mentes illustrat: sed in illa patria cessantibus aliarum uirtutum operibus, sola perpetuo regnat. [Porro quadraginta cubitorum erat ipsum templum pro foribus oraculi.] Diximus ipsum templum pro foribus oraculi, præsentis ecclesiæ typum gessisse. Vnde recte quadraginta fuit cubitorum, qui numerus sæpe in significatione ponit̃ p̃ñtis fidelium laboris, quomodo quinquagenarius, in significationem futuræ quietis & pacis. Denario nanq; numero continentur præcepta, quorum obseruatione ad uitam peruenitur. Denario æque significatur ipsa, quam desi-

1. Timo. 1

Hebre. 9.

Matth. 25.

3. Regum. 7.

deramus & pro qua laboramus, uita perennis. Quadratus uero est mundus, in quo pro
acquirenda eadem uita certamus: Vnde Psalmista congregandam ecclesiam de gentibus
Psalm. 106 præuidens, aiebat: De regionibus congregauit eos, à solis ortu & occasu, ab aquilone &
„ mari. [Sed & cedro omnis domus intrinsecus vestiebatur, habens tornaturas suas,
„ et iuncturas fabrefactas, et cælaturas eminentes.] Diximus de cedro quod insuperabilem uirtutum uenustatem signaret: quo nimirum ligno omnis domus domini intrinsecus uestiebatur, cum corda iustorum solo bonorum operum amore nitescunt. Habet'que domus in tabulis cedrinis tornaturas suas & iuncturas fabrefactas, cũ idem electi sese ad inuicem pulcherrima charitatis copula, connectuntur: ita ut cum innumera sit multitudo fidelium, unum tamen cor, unam habere animam, pro communis fidei ac dilectionis societate, merito dicantur: Nanque tornaturæ, quæ iuncturis tabularum apponebantur, ut unum ex omnibus fieret tabulatum, ipsa sunt officia charitatis, quibus adinuicem fraternitas sancta copulatur, atque in unam CHRISTI domum toto terrarum orbe componitur. Quæ etiam domus habet cælaturas eminentes, cum opera uirtutum, sancti nequaquam occulto tegunt, sed manifesta expressiõe foris omnibus quales sint ipsi, quid agant,
„ in exemplum uiuendi proferunt. [Omnia cedrinis tabulis vestiebantur, nec omnino
„ lapis apparere poterat in pariete.] Et lapides parietis siue pauimenti, & tabulæ & aurum, sanctorum in ecclesia uitam omnia designant. Sed ea utique distinctiõe, cum pariter ponuntur, ut lapides uiui sint sancti, fortitudine fidei in una eademque regula sibimet adglutinati. Tabulæ cedrinæ siue abiegnæ, sunt sancti, latitudine uariarum uirtutum secũdum donationes spiritussancti, In una eademque fide sibimet alterutrum connexi. Auri laminæ sunt sancti supereminentem scientiæ charitatem habentes, huius'que fulgore gratissimo ad inuicem congaudentes: Quæ tria beatus Apostolus una sententia complexus est, dicens:
Galat. 5. Nam in CHRISTO IESV neque circuncisio aliquid ualet, neque præputium: sed fides quæ per dilectionem operatur. Fidei nanque inuictæ, lapis figuram tenuit. Cedrus actionis odoriferæ. Aurum, transcendentis omne dilectionis. Vestitur'que lapideus paries, tabulis cedrinis, cum professio fidei bonis ornatur operibus, ne otiosa iudicetur esse, aut mortua. Verum quia lex in lapide scripta, doctrina uero euangelij, per lignum est dominicæ passionis confirmata: unde & populus ille lapide circuncidebatur in præputio, nos signo crucis consecramur in fronte. Possunt non incongrue parietes templi lapidei, siue paulmentum pretiosissimo marmore stratum, eorum qui in lege fideliter ac perfecte uixerunt, typum tenere. Tabulæ uero cedrinæ siue abiegnæ, noui testamenti iustos indicare, qui uolentes post dominum uenire, abnegant semetipsos, & sumpta cruce sua quotidie, sequuntur illum. Et quo utriusque temporis iustos, communis gloria supernæ manet retributionis, lapidibus ac lignis pretiosis tertia est species aurearum adiuncta laminarum. Nec contrarium debet uideri, quod supra diximus, porticum quæ erat ante templum, antiquorum figuram gestare fidelium: ipsum uero templum, eorum qui post incarnationis dominicæ tempus, in mundum uenerunt. Porro domum interiorem, regni celestis gaudia, quæ utrisque iustis dantur figurare. Nunc autem dicamus parietes lapideos antiquum dei populũ, tabulata cedrina nouũ, aureas laminas utriusque in cælis præmia designare: cum idem parietes templi & in porticu, & in ipso templo, & in sanctis sanctorum pari fuerint modo, de lapidibus & lignis & auro compacti. Multiplex nanque est in diuersis rebus earundẽ repetitio figurarum. Sed & hoc dicendũ, quia fuerũt & in lege & ante scriptã legẽ, plurimi qui legaliter dño deseruirent, nõ occidentes, non fornicantes, nõ furtũ faciẽtes, non falsum testimonium contra proximũ loquentes, honorantes patrem & matrem, & diligentes proximos sicut seipsos, hi ad parietes porticus lapideos pertinebant. Fuerunt alij, qui maiori perfectione, relictis mundi negotijs, & assumpta cruce sua, sequebantur
Hebr. 11. dominũ: quod Apostolus scribit: Ludibria & uerbera experti, insuper & uincula & carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladij mortui sunt. Circumierunt in melotis, in pellib' caprinis, egẽtes, angustiati, afflicti, quibus dignus nõ erat mũdus. Hi ante manifestata tempora euangelij, uitam duxẽre euangelicã, non aliter atque ante in-

gressum templi, tabulata cedrina in porticu fulgebāt. Quos utrosq; quia idem regnum
cæleste communiter (quamuis in mansionibus discretis) recipit, quasi porticus tēp'i,
post lapides & cedrum, intrinsecus est auro cooperta. Sunt in hoc tempore perplures q
legalibus contenti præceptis (quæ supra cōmemorauimus) sufficere sibi credunt tantū,
si ad uitam uenire mereantur: Sunt alij, qui ad perfectionem non desides, uenditis quæ
habent omnibus, sequuntur dominum: memores promissi illius, quod talibus in resurre
ctione non solum uitam, sed & specialem prædixit honorem esse tribuendum: Amen di Mat. h. 19.
co uobis, quod uos qui secuti estis me, in regeneratione cum sederit filius hominis in se-
de maiestatis suæ, sedebitis & uos super sedes duodecim, iudicantes duodecim tribus Is-
raël. Hi ad parietem templi albo de lapide factum, illi figuraliter ad cedrina pertinent
tabulata: utriq; præmia à domino perpetuæ lucis, quasi auri laminas quibus decorentur
expectant. Sunt in adytis lapides pretiosi, sunt tabulæ, ligni aromatici, utraq; auro coo-
perta, quia & illi qui in lege domini immaculati ambulauerant, & qui grām euāgelij per
fecte susceperant, pariter æterna uita perfruuntur. [Oraculum autem in medio domus
in interiori parte fecerat, vt poneret ibi arcam fœderis domini.] Hoc superius præoccu-
pando expositum est, quia uidelicet interior domus, secreta patriæ cælestis: arca fœderis
dominum saluatorem: in quo solo fœdus pacis apud patrem habemus, designaret: qui
post resurrectionem suam ascendens in cælum, carnem quam de uirgine sumpserat, in
patris dextera collocauit. [Porro oraculum habebat viginti cubitos longitudinis, & tri
ginta cubitos latitudinis, & viginti cubitos altitudinis.] Quod dicitur uiginti cubitos
altitudinis, parietem significat cedrinam, qui oraculum, id est, sancta sanctorum ab æde
exteriori segregabat: sicut & supra diximus. Oraculum uero ubi erat arca, habebat ui-
cenos cubitos in longitudine, & latitudine & altitudine, id est, per quadrum: quia in su-
perna illa patria ubi regem in decore suo uident oculi sanctorum, sola charitatis diuinæ
ac fraterna negotia per omnia fulgent: quod sequentibus quoq; uerbis astruitur, cum di
citur: [Et operuit illud atq; vestiuit auro purissimo.] Quod est aperte dicere, quia
supernæ mœnia ciuitatis, gratia charitatis impleuit. [Sed et altare vestiuit cedro.]
Altare dicit thymiamatis quod erat ante oraculum. De quo paulopost subinfertur,
[Sed et totum altare oraculi texit auro.] Vnde intelligi datur, quod idem altare
de lapide quidem fuerit factum, & cedro uestitum, ac deinde auro coopertum, signi-
ficat autem typice perfectorum uitam iustorum, qui quasi in uicinia oraculi sunt posi-
ti, quia desertis infimis delectationibus, de solo regni cælestis ingressu, curam omnem
impendunt. Vnde bene in hoc altari non carnes uictimarum, sed sola incendebantur thy
miamata, quia tales non adhuc peccata carnis, & illecebras cogitationum in se macta-
re opus habent, sed tantum orationum spiritualium & cælestium desideriorum odo-
ramenta, per ignem interni amoris in conspectu sui conditoris offerunt. [Domum
quoq; ante oraculum vestiuit auro purissimo, et affixit laminas clauis aureis.] Do-
mum ante oraculum, præsentis ecclesiæ typum tenere diximus, ubi ita redemptoris no-
stri amore flagramus, ut necdum ipsum uidere facie ualeamus ad faciem. Vnde apte do
mus hæc auro quidem purissimo cooperta: sed interposito erat medio pariete ab ora-
culo secreta. Oraculum nāq; nocatur, cum uel diuina hominibus uel angelica allocutio,
cum secretorum quorumq; reuelatione conceditur. Vnde bene oraculum in adytis, hoc
est in interiori domo factum est, quia superna patria, & angelorum nobis uisio atque al-
locutio, & ipsa dei præsentia reuelabitur. Domus ergo ante oraculū, auro tecta est, quia
perfecti quiq; iusti in hac uita, ubi necdum palam de patre audire, id est necdum palam
patrem uidere queunt, fidem & opus iustitiæ diuino ornant amore: per quem plenam
dei cognitionem mereantur attingere. Laminæ auri quibus operta est domus, operatio-
nes sunt multifariæ pietatis, quas in obsequium uel sui creatoris, uel fraternæ necessita-
tis, amor castus exhibet. Claui aurei quibus erant affixæ laminæ, ipsa sunt præcepta cha-

ritatis, siue promissa æternæ claritatis, per quæ in exercitio studio'que uirtutum ne de-
1. Paral. 3. ficiamus, donante CHRISTI gratia, continemur. Vnde bene de eisdem clauis in libro Pa
ralipomenon scriptum est: Sed & clauos fecit aureos, ita ut singuli claui siclos quinqua-
genos appenderent. Quinquagenario nanque numero, solet in scripturis remissio pec-
catorum, & gratia spiritussancti, & requies æterna figurari. Et quinquagenorum erant
siclorum claui singuli, quibus laminæ auri affigebantur in parietibus domus domini.
Quia nimirum uerba cælestia, quibus in amore bonorum operum proficimus, & con-
seruamur, ueniam nobis promittunt peccatorum, gratiam sancti spiritus, & sabbatis-
mum in futuro pollicentur æternum. Et hi quidem sunt claui dilectionis. Sunt uero alij
claui timoris, quibus incipientes quiq; & necdum ad perfectionem peruenientes, illece-
bras uitiorum, carnalium'que uoluptatum mortificant. Illi uidelicet sermones ueritatis,
quorum institutione carnem nostram crucifigere cum uitijs & concupiscentijs doce-
Psalm. 118. mur: quas habere desiderabat Propheta, cum ait: Confige clauis à timore tuo carnes me
as, à iudicijs enim tuis timui. Qui rursum ad perfectiora perueniens, dicit de clauis di-
Psalm. 72. lectionis: Mihi autem adhærere deo, bonum est. [Nihilq; erat in templo quod non au-
ro tegeretur. Sed et totum altare oraculi texit auro.] Deaurata est quippe porticus
ante templum, quia patres ueteris testamenti, deo per charitatem placuerunt. Deaura-
tum est ipsum templum, quia eadem ipsa charitas dei diffusa est in cordibus nostris, per
Roma. 5 spiritumsanctum qui datus est nobis. Deaurata est domus interior, quia in superna pa-
tria sola charitas regnat. Sed ibi eo uerius & securius, quo præsens ipse deus, qui est cha
ritas, uidetur. Ibi eo certius, quo ipse mediator dei & hominum, qui solus paternorum
est conscius secretorum, uelut arca testamenti semper aspicitur. Quod autem cœnacula
quoq; tecta sunt auro, ad eundem sensum respicit. Sicut enim interior domus sancta
sanctorum ubi erat arca, internam sanctorum uitam in conspectu sui conditoris & re-
Psalm. 30. demptoris significabat, iuxta illud Psalmist: Abscondes eos in abscondito uultus tui, à
conturbatione hominum: ita cœnacula in alto, eandem uitam, hoc est in cælis esse, & nō
Colos. 3. in hoc mundo designat, dicente Apostolo: Quæ sursum sunt quærite, ubi CHRISTVS
est in dextera dei sedens. Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. [Et fecit
in oraculo duos Cherubim de lignis oliuarum decem cubitorum altitudinis.] Cheru-
bim sicut propheta Iezechiel aperte declarat, angelicæ dignitatis uocabulum est: nume-
ro'que singulari Cherub dicitur, plurali Cherubim. Vnde aperte in figuris, Cherubim
qui erant in oraculo facti, angelica ministeria quæ conditori suo in cælis semper assi-
stunt, possunt intelligi. Qui recte de lignis oliuarum facti esse perhibentur, quia nimi-
rum uirtutes angelicæ gratia spiritussancti, ne unquam ab amore dei arescant, unctæ
sunt. Decem autem sunt cubitorum altitudinis, quia denario uitæ æternæ fruuntur, ha
bentes inuiolatam in se sui conditoris imaginem seruatam, perpetuæ sanctitatis ex iu-
stitia & ueritate, quam in prima conditione perceperunt. Denarius nanque decem obo-
lis constat, & continere in se nomen regis & imaginem consueuit. Quapropter & figu-
ræ regni cælestis aptissime congruit, ubi & angeli sancti ad imaginem sui conditoris
ad quam facti sunt semper manent, & electi homines imaginem quam peccando ami-
serant, recipiunt. [Quinq; cubitorum ala Cherub vna, et quinq; cubitorum ala Che-
rub altera, id est decem cubitos habentes a summitate alæ vsque ad alæ alterius summi-
tatem.] Alæ cum in sanctorum hominum figura ponuntur, uirtutes significant eo-
rum, quibus ad cælestia semper uolare, atque in his conuersationem delectantur habe-
re. Cum uero in significationem angelorum ponuntur alæ, quid aptius quàm gra-
tiam demonstrant perpetuæ & indefectiuæ felicitatis eorum, qui semper in cælestibus
in ministerio sui persistunt autoris? Vel certe quia leuitate spiritalis naturæ sunt præ-

diti: ita ut ubicunque uoluerint ſtatim quaſi uolando perueniant, & hic cum alis figurati, & prophetis ſunt cum alis oſtenſi. Bene autem dicitur, [quia quinque cubitorum fuerit ala Cherub una, & quinque cubitorum ala Cherub altera,] quoniam uirtutes angelicæ legem dei quæ in quinque libris deſcripta eſt, indefeſſa deuotione cuſtodiunt: diligendo uidelicet dominum deum ſuum ex omnibus uiribus ſuis, & proximos tanquam ſeipſos. Plenitudo enim legis, charitas eſt. Proximi autem eorum, & Rom. 13.
ipſi adinuicem, ſunt angelici ſpiritus, & homines electi eorum æqui conciues. Cherub unus & utraque ala, eiuſdem menſuræ perhibetur: quia uidelicet eadem ipſa deuotione qua ſeſe alterutrum in deo diligunt, noſtram quoque ad ſe aſcendentium ſocietatem deſiderant. Sic'que ſimul alæ decem cubitos complent, cum in geminæ charitatis exhibitione, angeli de conditoris ſui præſentia lætantur. [Decem quoque cubitorum erat Cherub ſecundus menſura pari, et opus unum erat in duobus Cherubim, id eſt altitudinem habebat unus Cherub decem cubitorum, et ſimiliter Cherub ſecundus.] Duo erant facti Cherubim, propter conſortium eiuſdem de qua loquimur charitatis ſignificandum, quia minus quàm inter duos charitas ſtare non poteſt. Vnde & ſaluator binos ad prædicandum diſcipulos mittere curauit, ut tacite doceret eos qui uerbum fidei prædicarent, uirtutem dilectionis ante omnia eſſe tenendam. Vniuſque menſuræ & operis erant duo Cherubim, quia diſparilitas uoluntatum ſiue cogitatuum in ſuperna patria nulla eſt: ubi una omneis eadem'que dei præſentis uiſione & gloria illuſtrantur. [Poſuitque Cherubim in medio templi interioris. Extendebant autem alas ſuas Cherubim, et tangebat ala una parietem, et ala Cherub ſecundi tangebat parietem alterum: alæ autem alteræ in media parte templi ſe inuicem contingebant.] Manifeſtum eſt ex his quæ prædicta ſunt, quare Cherubim in medio templi interioris ſint poſiti: quorum habitatio eſt ſemper in cælis. Extendebant autem alas Cherubim quaſi ad uolandum, quia ſpiritus angelici ſemper habent animum, ad obſequium diuinæ uoluntatis paratum. Quod uero ala una tangebat parietem, & ala Cherub ſecundi alterum parietem, ad illam charitatis adminiſtrationem quam nobis exhibent angeli pertinent. Quod alæ alteræ in medio templi ſe inuicem contingebant, eam dilectionis gratiam qua ſe alterutrum complectuntur exprimit. Bene autem ſequitur, [Texit quoque Cherubim auro, et omnes parietes templi per circuitum ſculpſit varijs cælaturis et torno. Et fecit in eis Cherubim et palmas et picturas varias, quaſi prominentes de pariete et egredientes. Sed et pauimentum domus texit auro intrinſecus et extrinſecus. Et in ingreſſu oraculi fecit oſtiola de lignis oliuarum, poſteſque angulorum quinque, et duo oſtia de lignis oliuarum. Et ſculpſit in eis picturam Cherubim et palmarum ſpecies, et anaglypha valde prominentia, et texit ea auro, et operuit tam Cherubim quàm palmas et cætera auro. Fecitque in introitu templi poſtes de lignis oliuarum quadrangulatos, et duo oſtia de lignis abiegnis altrinſecus, et vtrunque oſtium duplex erat, et ſe inuicem tenens aperiebatur. Et ſculpſit Cherubim et palmas, et cælaturas valde eminentes, operuitque omnia laminis aureis opere quadro ad regulam. Et reliq. Texit (inquam) Cherubim auro,] quia & naturam eorum conditor immortali claritate ſublimauit, & mentem uera dilectionis atque humilitatis luce repleuit. Notandum ſane quod Moyſes dum tabernaculum faceret, fecit & duos Cherubim aureos, quos poſuit in propitiatorio, quod erat ſuper arcam. Salomon autem addidit alios duos multo maiores quos in templo poneret, ſub quorum alis arcam in medio poneret cum propitiatorio, & Cherubim prioribus. Sic'que factum eſt, ut in tabernaculo quidem eſſent Cherubim duo, in templo autem quatuor: ad unam uero eandemque ſignificationem utrique pertinent,

Sed repetitum est opus,atque augustius factum per Salomonem, ut typice doceretur,
quia multiplicata post incarnationem dominica ecclesia,latius esset gentibus sublimitas
cæli ciuium pandenda: qui sic conditorem de collato sibi munere beatitudinis collau-
dant,ut de nr̃a quoq; ereptione atq; ad eandem beatitudinẽ introductione cõgaudeant.
[Extendunt enim alas adinuicem super arcam.] Cum ad laudem domini saluatoris,
referunt bonum omne quod acceperunt. [Extendunt alteras alas ad parietes oraculi.]
Cum sanctos etiam homines secum uidere lætantur,eos'que quos uolunt alarum sua-
rum summitatibus tangunt,quos consortes atque imitatores fuisse in hac uita suæ puri-
tatis exultant. [Duos autem æque parietes alis suis tangunt,] quia fideles utriusque
populi,Iudæi scilicet & gentilis,possessores secum habent aulæ cælestis:non quod in il-
la patria distinctio localis inter utrunque populum, sed quia maior fiat festiuitas inter-
næ beatitudinis,de consortio adunatæ in deo fraternitatis. [Extendunt ergo Cheru-
bim ad vtrunq; parietem oraculi alas suas,] quia lætantes in cælesti patria iustos utrius-
que plebis,uisione quoq; suæ gloriæ ad laudem sui creatoris excitant. Non solum de il-
lorum quos secum intus habẽt hominum iustorum felicitate, lætantur agmina cælestia,
uerumetiam nostri qui foris adhuc positi de profundis ad dominum clamamus, curam
gerunt sedulam. Vnde bene de eisdem Cherubim in libro Paralipomenon scriptum est:
Ipsi autem stabant erectis pedibus, & facies eorum uersæ erant ad exteriorem domum.
Quia nos ab huius ærumna peregrinationis ereptos, ad suum desiderant peruenire con
sortium. [Sic ergo pedibus stant erectis, sic alas suas auro tectos ad oraculi parie-
tes extendunt, vt facies habeant ad domum versas exteriorem,] quia sicut angeli suã per-
petuo innocentiam conseruant,sic de animarum sanctarum in cælis beatitudine cõgau-
dent, ut eis quoq; quos in terris adhuc peregrinari conspiciunt electis, opem ferre non
Hebre. 5. desinant:donec & illos ad cælestem patriam introducant. Omnes ènim sunt administra
torij spiritus in ministerium missi,propter eos qui hæreditatem capiunt salutis.

Possunt etiam per duo Cherubim, duo testamenta figurari, [qui nimirum Cheru-
bim in oraculo sunt facti,] quia in consilio diuinæ prouisionis nobis utique inaccessibili
atque incomprehensibili,ante secula dispositum est quando & qualiter quibus'ue auto-
ribus,sacræ scripturæ conderentur. [De lignis oliuarum sunt facti,] quia lucem nobis
scientiæ tribuunt, iuuante flamma charitatis dei, qui per spiritum sanctum diffunditur
in cordibus nostris. [Decem cubitis sunt alti,] quia per obseruantiam decalogi legis
deo seruiendum prædicant,quia deo fideliter seruientes denario,remunerandos esse re-
gni perpetuitate ostendunt. [geminas habent alas,] quia testamentis sui conditoris per
aspera æque ut prospera,indefesso suis auditoribus animo gradiendũ esse demonstrant.
[Quinq; cubitorum ala Cherub vna, et quinq; cubitorum ala Cherub altera,] quia in
omni labentium rerum uarietate, sancti uniuersos sui corporis sensus, in obsequium sui
conditoris extendunt. [Et vnum opus erat in duobus Cherubim,] quia utriusque te-
stamenti scriptores,una eademq; castitate operis,& charitatis deuotione domino seruie
bant,una & consona domini uoce ac fide prædicant. [Alæ igitur Cherubim interio-
res super arcam se inuicem constringebant,] quia testamenta pari de domino attestati-
one consentiunt. Item alis exterioribus iste unum parietem, ille alterum contingebant,
quia uetus testamentum proprie antiquo dei populo scriptum erat,nouum uero nobis,
qui post incarnationem dominicam ad fidem uenimus.Et secundo parieti,hoc est septẽ-
trionali recte comparamur, quibus post frigora ac tenebras idololatriæ, lucem uerita-
tis agnoscere datum. [Versas habent facies Cherubim ad exteriorem domum,] quia
nostri gratia (qui adhuc foris stamus,neque re ipsa,sed spe salui facti sumus) diuini sunt
libri conditi:quia scriptores eorum iam regnantes cum deo, illum collaudant in cælis,
curam nostræ gerunt salutis,pro'que nostris erratibus apud eius pietatem interpellant.
[Et oẽs parietes tẽpli per circuitũ sculpsit varijs cælaturis & torno.] Oẽs parietes tẽpli

per circuitum, omnes sanctæ ecclesiæ populi sunt, quibus super fundamentum Christi locatis, totius ambitum orbis repleuit. Cœptum'que fidei ædificium, quotidie noua membrorum suorum progenie, quasi lapidũ pretiosorum appositione, super augmentare nõ desistit. Qui nimirum parietes uarijs cælaturis sculpuntur, cum alij datur per spiritum sermo sa- 1. Corin. 12
pientiæ, alij sermo scientiæ secundum eundem spiritum, alteri fides in eodem spiritu, alij gratia curationum in uno spiritu, alij operatio uirtutum, alij prophetia, alij discretio spirituum, alij genera linguarum, alij interpretatio sermonum. Et ut ad illas ueniamus, quas Ephesi. 5.
omnes habere ualemus uirtutes, charitas, gaudium, pax, longanimitas, patientia, benignitas, bonitas, fides, modestia, continentia, & cæteri fructus spiritus, quid nisi cælaturæ sunt parietum templi? quia ornatus sunt mentium populi dei. Sculpuntur ijdem parietes & ad patiendum, cuncta'que promittunt, dicentes ex animo per singula quæ occurrunt: Benedicam dominum in omni tempore. Et, Paratum cor nostrum deus pa- Psalm. 33.
ratum cor meum, cantabo & psallam in gloria mea domino. [Sculpuntur torno,] Psalm. 107
cum intantum uirtutibus operam impendunt, ut ab harum tramite nullis circumstantium rerum contrarietatibus, nullis possint blandimentis auerti. Quia enim tornatura cæteris artibus uelocitate præcellit, & ipsa sibi regulam qua sine errore opus perficiat seruat: apte per hanc pia sanctorum uita signatur, quæ & parata est semper ad obsequium diuinæ uoluntatis: & hoc absque diuerticulo errandi complere, longo uirtutum didicit usu exercitata. [Et fecit Cherubim in eis & palmas & picturas varias, quasi prominentes de pariete & egredientes.] Cherubim nanque in parietibus templi facit Salomon, cum electos suos dominus ad regulam scripturarum sanctarũ (in quibus est multitudo scientiæ,) uitam suam dirigere donat. Cherubim facit, cum eos in hoc mundo castitatem angelicæ conuersationis, pro modulo suo docet imitari: quod maxime uigilijs ac laudibus diuinis, dilectione syncera conditoris & proximi geritur. Palmas facit, cum memoriam æternæ retributionis eorum mentibus infigit: ut eo minus ab arce iustitiæ labi queant, quo mercedem iustitiæ semp ante oculos habeant. Facit picturas uarias quasi prominentes de pariete & egredientes, cum multifarias uirtutum operationes fidelibus tribuit. Verbi gratia: uiscera misericordiæ, benignitatem, humilitatem, patientiam, modestiam. [Sed & pauimentum domus texit auro intrinsecus & extrinsecus.] Intrinsecus & extrinsecus, in oraculo & in ipso templo significat. Texit ergo Salomon pauimentum domus auro intrinsecus & extrinsecus, quia rex noster pacificus, & angelos atque animas iustorum in cælis perfecte ac plenarie dono dilectionis, à cæterorum mortalium uisione secreuit. [Et in ingressu oraculi fecit ostiola de lignis oliuarum, postesque angulorum quinque, & duo ostia de lignis oliuarum.] Quod primo dixerat, fecit ostiola de lignis oliuarum, hoc ipsum uidetur apertius explicare uoluisse cum adiũxit: & duo ostia de lignis oliuarum. Vnus quippe erat ingressus oraculi: sed idem ingressus duobus ostijs claudebatur. Rursum'que reseratis eisdem aperiebatur: sicut etiam templum. Sicut porticus ante templum, unum non amplius habebat introitum. Certi utique causa mysterij, quia unus dominus, una fides, unum baptisma, unus deus. Vnus in seculum Ephesi. 4.
præsens per baptisma, unus in regnum cæleste per opera fidei est sperandus introitus. Nam quod unus esset ingressus oraculi, testatur hoc quod inferius de arca scriptum est: [Cũque eminerent uectes, & apparerent summitates eorum, foris sanctuarium ante ora- 3. Reg. 8.
culum, non apparebant ultra extrinsecus, qui & fuerunt ibi usque in præsentem diem. In arca autem non erat aliud, nisi duæ tabulæ lapideæ, quas posuerat in ea Moyses in Horeb, quando pepigit dominus fœdus cum filijs Israel cum egrederentur de terra Aegypti &c.] Vbi patenter (ni fallor) ostenditur, quod unus erat ingressus oraculi: & hic è regione factus arcæ, quæ in medio eiusdem stabat oraculi. Cuius ingressus ostiola, per significationem multifarie possunt accipi. Nam & angelicos spiritus quorum ministerio inhabitationem patriæ cælestis introducimur, aptissime designant. Et apostolorum æque, apostolicorumque uirorum, quibus claues regni cælorum sunt datæ, tenent figuram,

qui accepta à domino poteſtate ligandi atq; ſoluendi, & dignos intra regni ianuam ad-
mittunt,& contumaces, impuros, ac ſuperbos, excommunicando, ſiue anathematizan-
do, ab ingreſſu uitæ perennis eliminant: Sed & opera iuſtitiæ, quorum merito ad re-
gnum cæleſte peruenitur,recte per oſtia(per quæ in ſancta ſanctorum pontifex ingre-
Sapien. 6 diebat)poſſunt typice deſignari;iuxta hoc quod in lib. Sapientiæ ſcriptum eſt: Cuſtodi
tio aūt legum,conſummatio incorruptionis eſt:incorruptio aūt facit eſſe proximū deo.
Concupiſcentia itaq; ſapientiæ,deducet ad regnum perpetuum. Quibus omnibus apte
congruit,quod eadem oſtiola de lignis fiunt oliuarum,quia nimirum & angeli & homi-
nes perfecti,fructu miſericordiæ & operibus lucis,ſeſe in domo dei glorioſos exhibent:
imo oēs electi per arma lucis & pietatis,aditum ſibi patriæ cæleſtis aperiunt. Duo au
tem ſunt oſtiola,ſiue quia deum ac proximos diligunt & angeli & omnes ſancti, neq; ul
lus ianuam uitæ,niſi per geminam hanc dilectiōem poterit intrare: ſeu quia utriuſq; po
puli fidelibus,& Iudæi ſcilicet & gentilis,eadem uitæ ianua reſeratur. Poſtes angulorū
quinq;,quia non ſolum animas electorum aula cæli recipit,ſed & corporibus immortali
gloria præditis,in iudicio ſuas fores aperit. [Et ſculpſit in eis picturam Cherubim et
» palmarum ſpecies,& anaglypha valde prominentia,& texit ea auro,& operuit tam Cherubim
» q̄s palmas & cætera auro.] Anaglypha græce,quæ latine dicuntur cælaturæ:quia uir-
tutum operibus(quæ per totum orbem eccleſia in ſanctis ſuis ac perfectis exercet) illi p̄
cipue, quibus fidelium cura commiſſa, & claues regni cælorum ſunt datæ,omni debe-
ant ſolertia inſiſtere, ut quantum gradu præeminent cæteris, tantum & merito præcel-
lant bonæ actionis. Habent namq; in ſe picturam Cherubim ſculptam, cum angelicā in
terris uitam(quantum mortalibus poſſibile eſt)& mente imitant̄ & opere. Habent pal-
marum ſpecies,cum dona ſupernæ retributionis fixa ſemper intentione meditant̄. Pal-
ma namq;,manus uictricis ornatus eſt. Habent anaglypha ualde prominentia, cum cer-
tiſſima bonorum operum documenta,& quæ nemo in ſiniſtram partem interpretari ul
latenus ualeat, cunctis ſeſe intuentibus oſtendunt. Et hæc omnia ſunt auri laminis oper-
ta,cum(ſicut ſæpe dictum & ſemper dicendum eſt)cæteris uirtutum floribus ſpecialius
in magnis eccleſiæ membris,fulgor ſupereminet amoris. His oſtiolis etiam uelum fuiſ-
2.Paral. 3. ſe additum,uerba dierum narrant: Fecit quoq; uelum (inquit) ex hyacintho,purpura,
cocco,& byſſo,& intexuit ei Cherubim:quod decoris quidem gratia factum eſt,ut inter
parietes deauratos etiam holoſericum fulgeret. Sed in eiuſdem myſterij,cuius & oſtio-
la,congrua ſignificatione,ante arcam atq; ingreſſum oraculi appenſum, ut ſicut oſtiola
congruis horis aperiebantur,licet uelum reuelaretur quoties aduenirent, quibus in ſan-
cta ſanctorum eſſet ingrediendum. Huius ergo ueli ſedula reuelatio , ſecundum le-
gem apertionem ſignificat regni cæleſtis,quæ nobis per incarnationem domini & ſalua
toris noſtri donata eſt. Unde & baptizato eo, cæli aperti ſunt, ut oſtenderetur quia p ba-
ptiſma quod nobis ipſe conſecrauit,ianuam patriæ cæleſtis deberemus ingredi. Et mo-
Matth. 3. riente illo in cruce,idem uelum ſciſſum eſt mediū,à ſummo uſq; deorſum,ut aperte do-
ceretur,quia figuræ legales iam tunc ad finem ueniſſent, ac ueritas euangelij arcana'que
cæleſtia & ipſe cæli ingreſſus, non adhuc prophetandus ac figuraliter ſignificandus, ſed
iamiamq; eſſet proxime omnibus aperiendus,qui ab initio mundi uſq; ad id temporis in
fide ueritatis de mūdo tranſierunt. Bene idem uelum, ſub quo in oraculum intrabatur,
ex hyacintho,purpura, cocco, & byſſo factum eſſe, ei quoq; Cherubim intexti eſſe me-
morantur. Hyacinthus quippe qui cæli colorem imitatur, ſupernorum deſiderijs apte
comparatur. Purpura quæ ſanguine conchiliorum cōficitur, & ſanguineam ipſam præ-
fert ſpeciem,non immerito ſacramentum dominicæ ſignificat paſſionis:quod nos intue
ri crucem noſtram portando debemus. Cocco,quod rubeo colore flammeſcit,congrue
uirtus exprimitur amoris. De quo mirantes dixēre qui cum domino ambulauerant di-
Luca. 24. ſcipuli,Nonne cor noſtrum ardens erat in nobis,dum loqueretur in uia, & aperiret no-
bis ſcripturas? Byſſus quæ de terra uirenti germine naſcitur,& longo artificū exercitio
natiuum exuit uirorem,atq; ad albentem perducitur ſpeciem,congrue caſtigationē car-

nis nostræ insinuat:cuius quasi humorem ingentē exiccari iubet Apostolus,dicens:Mortificate membra uestra quæ sunt super terram, fornicatiōem, immunditiam,libidinem, concupiscentiā malā,& auaritiā, quæ est simulacrorū̄ seruitus. Ad q̄ntam uero candoris gr̄am hanc uelit p̄duci,aliās ōndit,dicens:Obsecro uos frēs p̄ misericordiam dei,ut exhibeatis corpora uestra, hostiam uiuentem, sanctam, deo placentem, rationabile obsequium uestrum.Intexunt Cherubim eidem, quod quatuor eximijs coloribus conficitur,cum uniuersa, quæ pie agimus à uenenatis dæmonum telis, per angelica præsidia domino donante protegimus.Intexuntur uero Cherubim,cum in bonis quæ agimus, multitudine scientiæ indesinenter utimur,respicientes semper ad eloquia diuina:& ne forte à uirtutum calle aberremus,horū intuitu continuo uestigia nostra regimus. [Fecitq; in introitu templi postes de lignis oliuarum quadrangulatos,& duo ostia de lignis abiegnis altrinsecus,& utrūq; ostium duplex erat,& se inuicem tenens aperiebatur.] Sicut ingressus oraculi quo ad arcam domini Cherubim'que perueniebatur, introitum significat regni cælestis,quo ad uisionem nostri conditoris supernorumq; ciuium nos introduci speramus, ac desideramus:Ita Introitus in templum,primordia nostræ structuræ ad deum conuersionis,quando in præsentem ecclesiam ingredimur,typice demōstrat. Iste ingressum nostrum ad fidem:ille designat ad speciem. Vnde apte postes huius introitus quadrangulati sunt facti,siue propter quatuor sancti euangelij librōs, quorum doctrina in fide ueritatis erudimur,seu propter totidem uirtutes principales,prudentiam,fortitudinē, temperantiam, iustitiam, quarum ueluti fundamine quodam firmissimo, omnis bonorum actuum structura innititur. Prudentia est nanq;,qua discimus quid nos agere,qualit̄ uiuere deceat.Fortitudo,per quam ea quæ agenda didicimus,implemus.Quas uno uersiculo uirtutes, Propheta breuiter complectitur,dicens: Dominus illuminatio mea & salus mea, Illuminatio uidelicet,ut quæ agere debeamus,doceat.Salus uero,ut ad hæc nos peragenda confirmet.Temperantia est,qua discernimus,ne plus aut minus iusto,prudētiæ siue fortitudini operam dare inueniamur. Et quia quisquis prudentia ac fortitudine temperanter utitur,absq; ulla contradictione iustus esse probabitur. Virtus quarta post prudentiam,fortitudinem,& temperantiam,iustitia sequitur. Duo ostia quæ in hoc ingressu facta sunt,dilectio est dei & proximi.Quæ bene altrinsecus facta esse dicitur,quia ad inuicem respiciunt,adeo ut una sine altera nequaquam possit haberi. Omnis enim q credit,quoniam IESVS est CHRISTVS, ex deo natus est. Et omnis qui diligit eum qui genuit,diligit eum qui natus est ex eo.Et sicut iterum dicit:Qui non diligit fratrem suum quem uidet, deum quem non uidet, quomodo potest diligere? Vnde recte ostium exterius dilectio fraterna,interius est dilectio intelligenda diuina, quia illa prior tempore,hæc diuinitate sublimior.Et per illam ad hanc intratur, quia in amore proximi discitur,qualiter amari conditor debeat. Notandum sane quod in ingressu oraculi, duo quidem fuisse ostia dicuntur. Sed hæc duplicia fuisse non dicuntur. In templi uero,id est,domus prioris introitu,ita erant duo ostia,ut duplex esset utrunq;. Quia nimirum in præsenti ecclesia,talem nos ingredi ac ducere uitam necesse est,in qua dilectionem dei & p̄ximi per fidem & operationem,per patientiam & benignitatem seruemus.In futura autem uita ubi deum & proximos in luce æternæ beatitudinis uidebimus, candem utique dilectionem gemina,absq; ullo prorsus labore, imò in magna multitudine diuinæ dulcedinis fruemur. Vnde apte introitus interioris domus, duo quidem ostia:sed hæc simplicia habebat. Non enim ibi fides necessaria est, ubi ea quæ nūc credimus ac speramus, oīa manifesta luce uidebimus. Non labor operum necessarius, ubi mercede perpetua eorum quæ hic laboramus donabimur. Non necessaria patientia, ubi nemo aduersi aliquid irroget. Non munificentia benignitatis,ubi nemo indiget,opus est.

Hæc de ostiorū̄ figura pro modulo nostro,sequētes patrum uestigia disseruimus. Verū̄ iuxta formā ipsius operis,decoris gratia prouisum est, ut in uno eodemq; templi ingressu,duo essent ostia. Necesse etenim erat parietes domus,quæ centum uiginti cubitos habebant in altitudine, nonnullos etiam grossitudinis cubitos habere, in cuius

Colos.3. Roma.12 Psalm.26. 1.Iohan.5. 1.Iohan.4.

nimirum grossitudinis extrema parte ostia erant affixa, ita ut æquale parieti esset ostium utrumque, & siue intus siue foris templum quisque positus ostium inspiceret, unus ei per omnia paries esse uideretur. Similiter & cedrinus paries cum uicenorum in longitudine & altitudine esset cubitorum, non paruam & ipse debuit habere grossitudinem. Quapropter & huius ingressu duo facta sunt ostia, ut uidelicet ab utroque latere, hoc est, & intus & foris æquale parieti ostium pareret: & quo per easdem picturas ostiorum quas & paries habebat, uel taciter unus per omnia & continuatim extentus paries uideretur: unum decoris gratia prætendens, aliud ministerij, dispensationem perfigurans. Quod uero de scriptis templi ostijs sequitur: [Et sculpsit Cherubim & palmas, & cælaturas valde eminentes, operuitque omnia laminis aureis, opere quadro ad regulam.] Quia nimirum eadem arcana fidei, spei, & charitatis, quæ sublimes quique ac perfecti sublimiter capiunt, quæque omnes electi plene diuina uisione percipiunt, etiam catechizandis rudibus pro suo cuique captu discenda & confitenda traduntur: quatenus sacris initiati mysterijs, quandoque etiam ad capienda ea quæ pie credidere, perueniant. [Et ædificauit rex Salomon atrium interius tribus ordinibus lapidum politorum, & vno ordine lignorum cedri.] De interiori atrio breuiter loquitur, de exteriori prorsus tacere uidetur. Verum in uerbis dierum utriusque fit mentio, ubi

2.Para.4. ita scriptum est: Fecit etiam atrium sacerdotum, & basilicam grandem, & ostia in basilica quæ texit ære. Atrium uero interius, quod uocatur sacerdotum, eo quod sacerdotes & leuitæ in eo ministrarent, ex omni parte erat templo circundatum. Sed ab oriente eiusdem templi, erat ingressus multo longius a templo, quàm a cæteris tribus plagis secretus: quia nimirum in ea plaga, id est, in facie templi, fiebant ministeria sanctorum, ibi altare æneum ad hostias domino offerendas, ibi decem luteres ad lauandas easdem hostias, ibi mare æneum erat positum ad lauandas manus pedesque sacerdotum. Habebat autem hoc atrium trecentos cubitos altitudinis (ut Iosephus narrat) quatenus ab ingressu templi cæteros prohiberet, & solis sacerdotibus hoc licere significaret. Eratque ei ianua ad orientalem plagam, ad quam usque populus hostias suas & sacrificia inferebat, inde suscipienda a sacerdotibus atque ad altare proferenda. De exteriori uero atrio, quod uerba dierum basilicam grandem uocant, ita scribit Iosephus: Extrinsecus autem huius templi, aliam ædificauit aulam quadranguli schemate factam. Erigens maximas porticus atque latas, & portas excelsas & amplas per quatuor mundi partes in eo constituens, quarum singulæ ad unumquemque uentum quatuor angulis attendebant, ubi aureas ianuas collocauit. Et paulopost: In hoc ergo sacrarium, omnes populi quibus purgatio & obseruatio legitimorum inerat, introibant.

Iosephus.

Cassiodorus. Has uero porticus, Cassiodorus senator, in pictura templi quam in pandectis posuit (ut ipse in psalmorum expositione commemorat) triplici ordine distinxit. Primum uidelicet ordinem ponens, extra atrium sacerdotum ex omni parte per quadrum. Secundum, eodem modo extra intimas porticus, undique uersum in gyro. Extremum, similiter ex omni latere priorum porticum in circuitu. Sicque templum triformi ædificiorum præsidio, ab omni erat parte munitum: facto pauimento sub diuo, inter ædificia singula de marmore & parietibus domorum interioribus, hoc est, eis qui ad templum respiciebant factis in columnis exterioribus uero solidis. Sicque fiebat, ut omnis structura templi per graduum esset uarietatem, rationabiliter distincta. Namque in sancta sanctorum ingrediebatur pontifex, in ipsum templum sacerdotes purificati: in atrium sacerdotum, sacerdotes purificati & non purificati una cum leuitis & cantatoribus: in intimum atrium basilicæ maioris, uiri Iudæi purificati stantes & orantes sub diuo, si serenum esset: si tempestas, in porticus proximas sese recipientes. In exterius atrium mulieres uiduæ purificatæ. In extremum atrium gentiles & Iudæi, qui nuper uenerant ex gentibus usque ad sextum purificationis diem, hæc ut in pictura Cassiodori distincta reperimus breuiter annotare curauimus: rati eum ab antiquis hæc Iudæis didicisse, neque uirum tam eruditum uoluisse exemplum legendi proponere, quæ non ipse prius uera esse cognouisset. Hæc sunt loca, quorum meminit supremus gaudium psalmus, qui ita incipit: Ecce nunc benedicite domino omnes serui domini, Qui statis in domo domini, in atrijs domus dei nostri. In his por-

Psalm.133.

ticibus Ieremias & prophetæ alij, in his dn̄s & apostoli, uerbum populo prædicabant. In hoꝝ aliqua dominus sedebat docens, quando à tentantibus pharisæis mulier illa adultera iudicanda oblata est. In his inuenit uendentes & ementes, oues, boues, & columbas: hosq; cum suis mercimonijs eliminauit è templo. Et his Petrus & Iohannes claudum ingredientes sanarunt, ac secum ingredientes interius adorandum duxerunt. In his orabat omnis multitudo populi, quando incensum ponenti Zachariæ angelus ad altare thymiamatis apparuit, eumq; de præcursoris domini natiuitate perdocuit. Non autem hæc atria cum porticibus suis aspectum templi de longe aspectantibus abscondere potuerūt: quia locus in quo templum erat situm, multum sublimior erat, quàm ubi fundatæ porticus fuere. Nam sicut Iosephus scribit, extremæ atriorum fabricæ, cum in quadringentis cubitis essent erectæ tantum ad uerticem usq; montis in quo templum ædificatum est, peruenerunt. Hæc quidem de structura templi, studioso lectori credidimus intimanda, uerum in eis quæcunq; scriptura sacra referre commodum duxit, figuras mysteriorum quæramus, cæteris pro historiæ cognitione simpliciter utamur. Aedificium ergo templi intra atrium sacerdotum, perfectorum in sancta ecclesia & sublimium uitam exprimit uirorum, eorum uidelicet qui & excellentia uirtutum domino appropinquare, & alijs uerbo atq; opere ducatum solent ostendere salutis. Sacerdos nanq; ab eo latine nomen accepit, quod sacrum præbere ducatum minoribus debeat: quo nomine in scripturis mystice non solum altaris ministri, episcopi uidelicet & presbyteri, sed & omnes utiq; censentur, qui altitudine rectæ conuersationis, ac doctrinæ salutaris eminent: nec sibimet ipsis tantummodo, sed & pluribus prosunt: qui dum corpora sua hostiam uiuētem, sanctam, deo placentem, exhibent: sacerdotes tale profecto ministerium spiritualiter exercent. Neq; enim episcopos solum & presbyteros, uerum omni dei ecclesiæ loquebatur apostolus Petrus cum ait: Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis. Cuius honore dignitatis, etiam antiquus populus dei erat insignitus, dicente ipso ad Moysen: Hæc dices domui Iacob, & annuntiabis filijs Israel. Et paulo post: Et uos eritis mihi regnum sacerdotale, & gens sancta. Basilica uero grandis quæ erat extra atrium sacerdotum, in quo omnis populi multitudo adorare, siue ad uerbum audiendum cō fluere solebat, carnalium in sancta ecclesia uitam moresq; figuraliter insinuat. Qualibus dicit Apostolus, Et ego fratres non potui uobis loqui quasi spiritalibus, sed quasi carnalibus: tanquam paruulis in Christo, lac uobis potum dedi, non escam. Qui bene per basilicam grandem designantur, quia absq; ulla dubietate multo maior est, in sancta ecclesia talium quàm perfectorum numerus. Sed quantum numero præstant, tantum succumbūt merito. Vnde apte basilica hæc grandis etsi plurimos capit, non eos tamen in interiora templi deaurati, non ad altaris officium, nō in ipsum saltem atrium sacerdotum intromittit: quia carnales quiq; atq; infirmi adhuc in ecclesia, etsi ob meritum castæ fidei ac pietatis domino deuotæ ad electorum sortem pertinent, longe tamen abest ut illis æquentur, qui cum fiducia proloquuntur. Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non efficit Christus in obedientiam gentium, uerbo & factis. Et iterum: Bonum certamen certaui, cursum consummaui, fidem seruaui: De cætero reposita est mihi corona iustitiæ. Accedebat quidem uulgus usq; ad atrium sacerdotum, hostias suas adusq; huius ianuam deferebat, susceptas à sacerdotibus, atq; in altari oblatas, oculis prosequebatur. In ipsum etiam templum cum aperiebatur intuitum suum à longe dirigebat, nec tamen atrium sacerdotum intrandi facultatem habebat. Verum de inferioribus clamabat ad dominum, quia nec carnalium in ecclesia simplicitas à domino despicitur, quando fideliter ea quæ ualent illi uota pietatis offerunt. Dirigunt enim uisus à longe in templum dei, cum uitam sublimium discere, & admirari sedulo gaudent: & quos uirtutis imitatione sequi nequeunt, piæ uenerationis complectuntur affectu. Vident hostias sacerdotū in altari igne sacro sanctoq; consumi: quia magnorum opera cognoscunt à domino per spiritum sanctum dignanter accipi. Afferunt & suas hostias ad atrium sacerdotum, offerendas domino pro illis: dum bona quæ præualent operantes, maiorum ac doctorum & confirman-

Iohan. 8.
Matth. 21.
Actuum. 3.
Lucæ. 1.
Roma. 12
1. Petri. 2.
Exodi. 19.
1. Corin. 3.
Roma. 15.
2. Timo. 4

tur exhortatione & intercessione domino commendantur. Offerunt etiam tunc hostias
suas sacerdotibus per eos domino commendandos, cum sanctis quibusq; egentibus neces
saria mundi huius, quibus ipsi abundant, summæ mercedis intuitu, domino tribuunt ad-
Luca.16 monente ac dicente: Facite uobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defeceritis, re
cipiant uos in æterna tabernacula. Bene atrium sacerdotum tribus ordinibus lapidum
politorum, & uno ordine lignorum cedri ædificatum esse, memoratur. Tres quippe or-
dines sunt lapidum politorum, fides, spes, charitas. Et recte politorum, quia certa neces
saria est discendi solertia, qua quisq; quomodo credere, quid sperare, siue diligere debe-
at, dignoscat. unus autem ordo lignorum cedri, ipsa est bona operatio, ac sine corruptio
ne simulationis exhibita, sine cuius superadiectione, fides, spes, charitas, uera esse non ua
let. Dictum nanq; est sæpius, quod ligna cedri propter odoris gratiam & imputribilem
suæ naturæ potentiam, perseuerantiam famamq; piæ designant actionis. Ad hoc atrium
usq; uniuersi conscendunt electi, qui fide, spe, dilectiõe, atq; opere deo placere appetunt.
hoc alta meritorum gratia transcendunt perfecti, cum in tanto uirtutum culmine profi-
1.Corin.4 cisit, ut dicere suis auditoribus possint: Imitatores nostri estote, sicut & nos Christi: glori
1.Corin.6. anturq; & dicunt, Nescitis quoniam angelos iudicabimus, quanto magis secularia? [An
no quarto fundata est domus domini, in mense tertio, & in anno vndecimo mense Bul, ipse
" est mensis octauus, perfecta est domus in omni opere suo, & in vniuersis vtensilibus, ædifi
" cauitq; eam annis septem.] Patet allegoriæ sensus, quare domus domini ædificata sit an
" nis septem, quia nimirum sancta ecclesia, toto huius seculi tempore, quod septem dierũ
circuitu peragitur, ex electis constituitur animabus: & in fine seculi suum quoq; cremẽ
tum ad finem ipsa perducit: uel certe, septem annis ædificatur, ob significationem gra-
tiæ spiritalis, per quam ecclesia solum ut sit ecclesia percipit: septem quippe dona spiri-
tussancti enumerat Isaias, sine quibus nemo uel fidelis effici, uel fidem seruare, uel meri-
to fidei, ad coronam potest peruenire iustitiæ. Quod autem in octauo anno, & in octa-
uo eius mense, perfecta est domus in omni opere suo, & in uniuersis utensilibus, ad futu
rum seculum diemq; iudicij pertinet; quando ad tantam iam perfectiõem sancta ecclesia
perueniet, ut quod ei amplius addici possit, inueniri non possit: habebit enim tunc quod
Iohan.14. pius ille desiderator supplex à domino quærebat, dicẽs: Domine ostende nobis patrem
& sufficit nobis. Sed non cõtemnenda nascitur quæstio, quomodo dicatur domus domi-
ni in mense octauo perfecta in omni opere suo, & in uniuersis utensilibus, cum in sequẽ
tibus legatur, mense septimo dedicationem esse eius completam. Neq; autem credibile
est, quod septem quidem annis templum ædificauerit Salomon, octauo mense octaui an
ni perfecerit, sed usq; ad septimum annum noni mensis dedicationem perfecte distule-
rit. Vnde potius uerisimile uidetur domum septem annis, ac septem mensibus ædifica-
ram, ita ut eodem mense septimo, dedicationis sit celebrata solennitas, ac die uicesimo ter
tio ipsius mensis (ut uerba dierum narrant) populos Salomon ad tabernacula sua dimi-
serit. Sic'que post unam septimanam adueniente mense octauo, perfecta inuenta sit do-
mus domini, & operibus uidelicet eius in uniuersis, & ipsa dedicatione prius comple-
ta. Nisi fortè putandum est, prædicto templo, aliquid adhuc utensiliorum in ministeria
eius additum fuisse, utq; ad ingressum octaui mensis, accelerante rege, ut omnino mense
septimo (qui erat totus solennis) templum dedicaretur: atq; ita uerum reperiatur utrun
q;, & templum uidelicet octauo mense in opere suo atq; utensilibus perfectum, & in ip-
so septimo mense dedicatum.

Caput VII.

[Misit quoq; rex Salomon & tulit Hiram de Tyro, filium mulieris viduæ ex tri-
bu Nephtali, patre Tyrio, artificem ærarium, plenum sapientiæ, & intelligentiæ &
doctrinæ ad faciendum omne opus ex ære. Qui cum venisset ad regem Salo-
monem, fecit omne opus eius.] Et hoc mysterij gratia factum est: Artifex quippe Tyri-
us quem adiutorem Salomon sui assumpsit operis, electos de gentibus uerbi ministros si
gnificat, Qui uidelicet artifex pulchre dicitur, quia filius erat mulieris uiduæ de Israel,

in qua persona solet nonnunquam præsentis temporis ecclesia figurari: pro qua uir suus
uidelicet Christus morte gustata resurrexit, atq; in cælos ascendens, eam interim pere-
grinantem à se, reliquit in terris. Non autem laborandum in explanando, quomodo hu-
ius uiduæ filij sancti sunt prædicatores, cum omẽs electi se filios fateantur ecclesiæ, cum
etiam de eis prædicatoribus noui testamenti, specialiter ei promittatur, dicente Prophe
ta: Pro patribus tuis nati sunt tibi filij, constitues eos principes super omnem terram. Psalm. 44
[Fecit autem Hiram omne opus Salomonis,] Quia nimirum doctores sancti, dum mi
nisterio uerbi fideliter insistunt, opus utiq; dei operantur. Quoniam illis loquendo foris
uiam ueritatis aperiunt, quos intus illustrando ipse ad uitam præordinauit æternã. Ego 1. Corin. 3.
(inquit) plantaui, Apollo rigauit, deus autem incrementum dedit. [fecit hoc opus ex
ære.] quia illis committere uerbum quærit doctor strenuus, qui hoc pie suscipere, ac per
seueranter custodire desiderant, quiq; etiam alijs prædicando latius diffamare, quæq;
ipsi didicerint recta, satagunt. Aeris nanque metallum ualde esse durabile constat, atque
omnimodo sonorum. [et finxit duas columnas æreas, decem & octo cubitorum altitudi-
nis columnam vtranq;.] Hæ sunt columnæ de quibus Paulus ait, Iacobus & Cephas, & Galat. 2.
Iohannes, (qui uidebantur columnæ esse) dextras dederũt mihi & Barnabæ societatis:
ut nos in gentes, illi autem in circuncisionẽ. Quibus uerbis quasi exponere uidetur my-
sterium columnarum materialium, & quid uidelicet figurauerunt, & quare duæ sint fa
ctæ, apostolos nanq;, & doctores cunctos spirituales significant, fortes nimirum fide atq;
opere, & contemplatione ad superna erectos. Duæ sunt autem, ut & gentes, & circunci
sionem prædicando in ecclesiam introducant. Stabant in porticu ante fores templi, & in
gressum illius suo decore ac pulchritudine, ex utraq; parte mirabiliter ornabant. Ostiũ
autem templi, dominus est, quia nemo uenit ad patrem nisi per ipsum. Et sicut alibi dici Iohan. 14
tur: Ego sum ostium per me si quis introierit, saluabitur. Cui uidelicet ostio columnæ Iohan. 10
ab utroq; latere coram positæ circumstant, cum ministri sermonis, utriq; populo introitũ
regni cælestis ostendunt, ut siue à luce scientiæ legalis quisq;, siue ex rigore gentilitatis
ad fidem euangelij uenerit, habent paratos eos qui sibi iter salutis & uerbo demonstrent
& exemplo: uel certe quia de eisdem columnis in libro Paralipomenon ita scriptum est: 2. Paral. 3.
Ipsas quoq; columnas posuit in uestibulo templi, unam à dextris, & alteram à sinistris.
Ideo sunt duæ factæ columnæ, atq; ita dispositæ, ut nobis & in prosperis, & in aduersis,
ingressum patriæ cælestis ante oculos mentis habendum esse doceant. Notandum sane
in hac sententia Paralipomenon quam posui, quod ea porticus templi, etiam uestibulũ
templi uocabat, & quod in prophetis legimus, quia inter uestibulum & altare orabant
sacerdotes: inter porticum & altare debere intelligi. Bene autem utraq; columna octo-
decim cubitos altitudinis habere memoratur. Ter etẽm seni, decem & octo faciunt. Tria
uero, ad fidem pertinent propter sanctam trinitatem. Sex ad operationem, quod in eo
dierum numero mundus sit factus, luce clarius est. Et tria per sex multiplicant, cum iu-
stus ex fide uiuit, cognitionemq; piæ credulitatis executione bonæ actionis accumulat.
Columnaq; ante fores templi decem & octo cubitis alta est: cum prædicator quisq; egre
gius, palam cunctis insinuat, non nisi per fidem & opera iustitiæ, nos ad superna gaudia
uitæ posse peruenire. [et linea cubitorum duodecim ambiebat columnam vtranq;.] Li-
nea duodecim cubitorum norma est apostolicæ institutionis: quæ nimirum linea ambit
columnam utranq;, cum quisq; doctor, siue Iudæis seu gẽtilibus prædicare missus, ea tan
tum facere curat ac docere, quæ per apostolos accepit, ac didicit ecclesia. Nam si quis ali
ter uiuere, siue prædicare uoluerit, &, uel apostolica decreta spernere, uel pro suo libitu
noua quælibet statuere maluerit, non est talis columna templo dei apta: quia dum apo-
stolica statuta sequi contemnit, quasi uel exilitate inertiæ suæ, uel elationis uitio, de gros
situdine duodecim cubitorum lineæ non conuenit. [Duo quoq; capitella fecit, quæ po-
nerentur super capita columnarum fusilia ære, quinq; cubitorũ altitudinis capitellum vnũ,
& quinq; cubitorum altitudinis capitellum alterum.] Capita etenim columnarum, hoc est,
superna pars eorum, præcordia sunt fidelium doctorum, quorum deo deuotis cogitati

onibus ficut capite membra, ita ipforum omnia & opera diriguntur & uerba. Duo au-
tem capitella quæ his capitibus erant fuperpofita, duo funt teftamenta, quorum medita
tioni atq; obferuantiæ doctores fancti toto & animo fubduntur & corpore. Vnde bene
utrunq; capitellum quinq; cubitos habebat altitudinis, quia nimirum quinq; libris fcri-
ptura Mofaicæ legis comprehenfa eft, & quinq; etiam feculi ætates, tota ueteris inftru-
menti feries complexa eft. Nouum uero teftamentum nõ alia nobis prædicat, quàm quæ
Moyfes prædicanda per hoc effe prædixerat & prophetæ. [et quafi in modum retis, & ca
tenarũ fibi inuicem miro opere contextarum. Verumq; capitellum columnarũ fufile erat.]
1.Paral.3. Quod in libro Paralipomenon ita fcriptum eft. [Fecitq; et quafi catenulas in oraculo,
& fuperpofuit eas capitibus columnarum.] Species nanq; catenarum & fimilitudo retis
in capitellis, uarietas eft uirtutum fpiritualium in fanctis: de qua domino cantatꝰ in pfal-
Pfalm.44 mis: Aftitit regina à dextris tuis, in ueftitu deaurato circumamicta uarietate: hoc eft in
ueftitu fulgidæ dilectionis, circumamicta uarietate diuerforum charifmatum. Vel certe
multiplex contextio catenarum, & retis expanfio, multifarias electorum perfonas infi-
nuat: quæ cum uerbis fanctorum prædicatorum fideliter aufcultando atq; obediẽdo ad
hærent, quafi columnarum capitibus fuperpofitæ retis & catenulæ, miraculum fuæ con
nexionis cunctis afpectantibus præbent. [Septena verfuum retiacula in capitello vno, et
feptena retiacula in capitello altero.] Septenario nanq; numero fpiritusfancti folet gratia
Apoc.5. defignari, Iohanne atteftante in Apocalypfi, qui cũ uidiffe fe diceret agnum habentem
cornua feptem & oculos feptem, mox exponendo fubiũxit, qui funt feptem fpiritus dei
miffi in uniuerfam terram. Quod ꝓpheta Ifaias aptius explicat, cũ de nafcituro in carne
Ifaie.11 dño loquens, Et requiefcet (inquit) fuper eũ fpũs dñi, fpũs fapientiæ & intellectus, fpũs
confilij & fortitudinis, fpũs fcientiæ & pietatis, & replebit eũ fpũs timoris dñi. Septena
ergo uerfuũ retiacula erant in capitello utroq;, quia patres utriufq; teftamẽti cognitio-
nem ꝑ gratiam unius eiufdẽq; fpũs feptiformis utiq; electi, acceperũt. [Et perfecit co-
lũnas, & duos ordines per circuitũ retiaculorũ fingulorũ, vt tegerent capitella.] Duo qui-
dem ordines erant retiaculorꝫ in gyro capitelli, fed uterq; ordo feptemplici uerfuũ nu-
mero currebat, donec circumacto capitello, rurfum in feipfum quafi circulo facto redi-
ret. Nec figura facramẽti in abfcõdito eft, quare duo ordines funt retiaculorꝫ, cũ cõftet
Matth.22 geminæ difcretionis effe uirtutẽ dilectiõis: quod uidelicet dñi ex toto corde, tota anima,
tota uirtute, & proximũ tanq̃ nofmetipfos amare præcipimur. Sed uterq; ordo ille fe-
ptem habet uerfuũ retiacula, quia nec deus abfq; gratia fpũsfancti poteft amari nec pro-
ximus. Facta funt aũt retiacula hæc ut tegerent capitella, hoc eft, undiq; in gyro circũda
rent: quia om̃is fcripturæ fanctæ pagina, cũ recte intelligitꝰ, gratiam ꝑ om̃ia charitatis fo
nat ac pacis. Capitella etem̃ uolumina diuinorꝫ eloquiorꝫ, retiacula funt uincula mutuæ
dilectionis: Et retiaculis teguntꝰ capitella, cũ facra eloquia (ut ita dixerim) dono charita
tis undiq; probantꝰ effe ueftita: nam & in eis quæ in fcripturis nõ intelligimus charitas la
tet, & in eis quæ intelligimus charitas late patet. Bene aũt de eifdem retiaculis fiue capi
tellis adiungitꝰ: [quæ erãt fuper fummitatẽ malogranatorũ.] Malogranata nanq;, quorꝫ
natura eft, uno foris cortice, multa interius grana circundere, apte in figura fanctæ po-
nuntꝰ ecclefiæ: quæ catholico unius fidei munimine innumera electorꝫ agmina folet in-
cludere. Poteft aũt & uniufcuiufq; iufti uitam moresq; defignare, q uelut plurima uno
cortice circũplectens, multa cogitationũ uirtutũq; fpũalium infignia (ne forte defluant)
firma fidei & humilitatis curat uallare cuftodia, & apto prorfus minifterio. Capita co-
lumnarꝫ malogranatis erant in gyro circũdata, quia doctores fanctos neceffe eft, priorꝫ
uitam fideliũ ad memoriam reuocare, eorꝫq; femper exemplis, actus fuos ac fermones
omni ex parte communiri, ne fi aliter forte q̃ illorꝫ habet regula uixerint aut docuerint,
errent. Cum uero dictum fit de retiaculis ut tegerent capitella, quæ erant fuper fummi-
tatem malogranatorꝫ, uidetꝰ iuxta ordinẽ operis ipfius, quia malogranata fuerint facta in
circuitu capitellorꝫ à parte inferiori, atq; ex eifdem malogranatis orirentꝰ retiacula, qui-
bus capitella ex parte aliqua tegerentꝰ. Pateтq; figura myfterij, qua retiacula fuper fum-

mitatem fuerint malogranatorum annexa, quæ ad unam pene significationem, siue personarum seu uirtutum pertinent spiritualium. Scimus enim uirtutes de uirtutibus nasci, & sanctos ambulare de uirtute in uirtutem, donec uideatur deus deorum in Sion: qua uirtute nulla pōt maior dici, unde & Apostolus: Sciētes, ingt, quia tribulatio patiētiam operat, patientia aūt probatiōem, probatio uero spem. [Capitella aūt quæ erāt super capita columnarū, quasi opere lilij fabricata erant, in porticu quatuor cubitorū.] Quid enim per lilia, nisi supernæ claritatis patriæ, atq; immortalitatis, floribus redolens, paradisi designat amœnitas? Quid p quatuor, nisi euangelicus sermo, q introitum nobis æternæ illius beatitudinis promittit, & iter quo ad hanc perueniat ostēdit? Cum ergo sancti doctores promissa nobis limina regni cælestis, in quatuor euangelij libris ostēdunt, quasi capita columnarū opus in se lilij quatuor cubitorū exhibent. Vbi notandū iuxta līam, quia cum opus lilij in capitellis quatuor cubitorū esse memorat, neq; addit latitudinis aut altitudinis, lectoris utiq; iudicio, utrum in altitudine an in latitudine intelligi debeat, relictū est. Constat aūt absq; ulla prorsus dubietate, quia colūna quam duodecim cubitorū restis ambiebat, quatuor cubitos habebat grossitudinis. Omnis circulus quantū habet spatij in diametro, tantū habet ter ī gyro. Deniq; mare æneū, quia diametrū habebat decē cubitorū, ut in sequētibus legit, cōsequenter habebat triginta cubitos in gyro. Verum quia dicit opus lilij quatuor fuisse cubitorū, siue latitudinē, seu designet altitudinē, nihilo minus ratio figuræ perspicua est. Quia nō nisi p euangeliū exoptatissima illa mundo uox insonuit, Pœnitētiam agite, appropinquabit em̄ regnū cælorū. Quod uero sequit [et rursum alia capitella in summitate colūnarū desuper iuxta mensurā colūnæ.] id est, tantæ fuerunt amplitudinis, quātæ erat & columna, cuius tñ altitudo quāta fuerit, minime narrat. Hæc aūt capitella, qualiacunq; & quantacunq; fuerint (nō em̄ mēsuram eorū aperte scriptura designat) in ore liliorū uident esse apposita. De quorū factura, si quid mysticū inquirere delectat, illam regni pennis sublimitatē potest nō incongrue designare, quam nec oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hoīs ascēdit, quæ præparauit deus diligētibus se. Quæ nimirū, quia eadē supernorū societas ciuiū, utriusq; populi fidelibus tribuit, recte subiungit [Malogranatorū aūt ducēti ordines erāt, in circuitu capitelli secundi.] Diximus em̄ malogranata, uel totius sanctæ ecclesiæ, uel singulorū quorūq; fideliū typum tenere. Centenarius uero numerus, q ad dexterā manū primus puenit, nōnunq in æternæ beatitudinis figura poni cōsueuit. Duplicat aūt hic numerus malogranatorū in circuitu capitelli secundi, ut insinuet mystice, quod utriusq; testamenti populus adunandus in Christo, atq; ad æternæ uitæ sit introducendus coronam. [Et statuit duas colūnas in porticu templi. Cūq; statuisset columnā dexterā, uocauit eā nomine Iachin,] quæ interp̄tat firmitas. [Similiter erexit columnā secundā & uocauit nomē eius Booz] hoc est in robore. Dextra colūna (ut supra diximus) illorū exprimit figurā doctorū, q primitiuā in Ierosolyma instituerūt ecclesiā. Secūda eorū q ad prædicandū gētibus destinati sunt. Vel certe dextra colūna eos significat, q uenturū in carne dn̄m pphetando prædixerāt. Scd̄a illos q hunc iam uenisse, & mundū suo sanguine redemisse testant. Et apte simili uocabulo ambæ cēsebant colūnæ, cū una, firmitas: altera in robore, dicta est: ut una fidei & operis fortitudo cūctis inesse doctoribus mōstraret, nostriq; tp̄is inertia notaret: ubi se nōnulli doctores, sacerdotes, & columnas domus dei uideri, atq; appellari uolūt: cū nihil in se prorsus firmæ fidei & ad contēnendas seculi pōpas, ac desiderāda bona inuisibilia, nihil habeant roboris ad corrigēdos, nil industriæ, saltem ad intelligēdos, eorū quibus prælati sunt, errores. [Fecit quoq; mare fusile decē cubitorū, a labio usq; ad labiū rotundū in circuitu.] Mare hoc fusile in figurā lauacri salutaris, quo in remissionē peccatorū emūdamur factū est. Nanq; sacerdotes in ea lauabant, ut uerba dierū apte testant. Sacerdotes aūt constat oēs electos typice in scripturis uocari, eo q sint mēbra summi sacerdotis dn̄i nr̄i Iesu Christi. Et recte huic uasi scriptura mare nomē indidit, in memoriā uidelicet maris rubri, in quo prius p extinctionē Aegyptiorū, & populi dei liberationē, baptismi forma præcessit, Exponēte Apostolo, ac dicēte: q̄m patres nr̄i oēs sub nube fuerūt, & oēs mare transie

Roma. 5. 1. Corint. 2 Matth. 3. 2. Para. 4. 1. Corin. 10.

runt, & omnes in Moyse baptizati sunt in nube & in mari. Sacramentum aūt baptismi & uitæ nobis munditiem quærit in hoc seculo, & uitæ nobis æternæ gloriam promittit in futuro: qd utrūq; in mari hoc æneo una sententia designaṫ, cū esse decē cubitoꝝ à labio usq; ad labiū perhibeṫ. Decē namq; præceptis in lege dñs omia quæ facere debeamus expressit. Denario aūt mercedē benefactoꝝ signauit, cū hunc in uinea laborantibus dandū esse prædixit. ⌊Erat ergo mare decē cubitoꝝ à labio usq; ad labiū:⌋quia à primo baptizato in nomine Iesu Christi, usq; ad ultimū, q in fine seculi crediturus & baptizandus est, omis fidelium chorus, unam eandēq; uiam ueritatis ingredi, & communē debet à dño coronā sperare iustitiæ. ⌊Rotundū erat in circuitu⌋ ut orbis uniuersus in gyro, lauacro uitæ à sorde peccatoꝝ designareṫ esse mūdandus. De quo bene subdiṫ, ⌊quinq; cubitoꝝ altitudo eius⌋quia nimiꝝ quicqd uisu, quicqd auditu, quicqd olfactu, quicqd gustu, quicqd tactu, delinquimus: totū hoc nobis gratia dei, p ablutionē uiuifici fontis, relaxat. Sed non sufficit præteritoꝝ remissio peccatoꝝ, si nō qsq; deinceps bonis studuerit insistere operibus: Alioquin diabolus qui exierat de homine, si hunc à bonis uiderit uacare, multiplicius redit: facitq; nouissima hominis illius peiora prioribus. Vnde apte subdiṫ: ⌈Et resticula triginta cubitoꝝ cingebat illud per circuitū.⌉ Per resticulam namq; disciplinā præceptoꝝ cælestiū, qua à nostris uoluptatibus relegamur, potest apte signari: scriptura dicente, quia funiculus triplex difficile rumpiṫ: quia nimirum obseruatio mandatoꝝ dei, quæ in cordibus electoꝝ fide & spe & dilectione supernæ retributiōis firmata est, nullo tpalium reꝝ potest obstaculo dissolui. ⌈Et sculptura subter labium circūibat illud, decem cubitis ambiens mare. Duo ordines sculpturarum bistriatarū erant fusiles.⌉ Cum prædictum sit supra, qd resticula triginta cubitoꝝ mare circuierit, & nunc additur, qd sculptura hoc subter labium posita, decē cubitis ambierit, patet ex utraq; relatione: quia uas erat in modū phialæ, repandum ac diffusum, quo triginta cubitis circuitus, quos habebat in labio, usq; ad decē cubitos coartatus sit. Sculptura autem histriata est, quæ historias rerum aliquas imitatur. Vnde recte per sculpturas histriatas, quibus mare circūdabaṫ, exempla sunt priorum temporum designata, quæ necesse est nos solerter intueri: ut uideamus quibus operibus sancti deo placuerunt ab initio: qua obstinatiōe in sceleribus perdurarunt, quanta infelicitate ob scelera perierunt reprobi. ⌈Et stabant super duodecim boues. E quibus tres respiciebāt ad aquilonē, & tres ad occidentē, & tres ad meridiē, & tres ad orientem.⌉ Duodecim ergo boues, duodecim sunt apostoli, & oēs qui uice eoꝝ regēdam in Christo susceperunt ecclesiam sanctam. Qui nimiꝝ boues mare sibi superimpositum portant, cum apostoli apostoloꝝq; successores iniunctū sibi euangelizādi officium, prompta implere deuotione satagunt. ⌊Tres ad aquilonē, & tres ad occidentem, & tres ad meridiem, & tres ad orientem respiciunt⌋cum uniuersis quadrati orbis partibus fidē prædicant sanctæ trinitatis: ⌈quorum posteriora uniuersa intrinsecus latitabant.⌉ Quia qua mercede sancti prædicatores in perpetuū donenṫ, in interni arbitris examine dispositum est, sed nobis q adhuc foris sumus manet omnimodo occultū: quibus tñ hoc esse occultum nullatenus potest, quod omnis qui lauacrum baptismi ad salutem accipit, & ueram fidem, spem, & charitatem debet habere, nec sine his tribus uirtutibus quisq; aliquid iam operari, neq; intrare ad uitam ualet: unde recte subiungitur: ⌈Grossitudo autem luteris trium unciarum erat.⌉ Grossitudo enim luteris, id est maris, firmitas est uirtutis in baptismo. Et trium unciarum est hæc grossitudo, dum robore fidei, spei, & dilectionis, perceptio baptismi communitur. Neq; aliter proficuum esse accipientibus ostenditur, nisi harum firma certitudo uirtutum, mentem accipientium simul & opera confirmet: ⌈labiumq; eius quasi labium calicis, & folium repandi lilij.⌉ Per labium qppe calicis, gustum dominicæ passionis: per folium repandi liliū, patefacta claritas resurrectionis ipsius, exprimitur. ⌈Duo millia batos capiebat.⌉ Millenarius namq; numerus, pro significatione perfectionis solet poni in scripturis. Quia nimirum denarius numerus in quadratum ductus solidum facit, Decem quippe decies ducta, centum faciunt, Quæ uideli-

Matth. 12.

Eccles. 4.

cet figura iam quadrata, sed adhuc plena non est. Verum ut in altitudine surgat, & solida efficiatur, multiplica centum per decem, & fiunt mille. Quo profecto numero stabilis & insuperabilis, & uelut conquadrata iustorum conscientia designatur. Quocunque enim uerteris quadratum, stabit. Sic & animus nullo tentationum occursu nouit à statu suæ rectitudinis inclinari. Batus autem Hebræorum mensura est, quam ipsi, bat, nominant, habet modios quatuor & ephi, quod illi epha nominant. Sed ephi ad mensuram pertinet uariarum frugum, tritici, ordei, leguminum. Batus uero est in speciebus liquidis, uino, oleo, aqua. Itaq; batus, quia certæ normæ mẽsura est, opera designat æquitatis & iustitiæ, quibus hi qui in remissionem peccatorum baptizantur, necesse habent instituí. Batos quippe mille capiebat mare, cum aqua baptismatis plebem Iudæorum abluens, ad regnum cæleste transmisit. Recipiebat & alios mille, cum etiam turbas nationum eodem fonte renatas, & operibus iustitiæ confirmatas, eiusdem regni perennis fecit esse participes. [Et fecit bases decem æreas quatuor cubitorum longitudinis bases singulas, et quatuor cubitorum latitudinis, et trium cubitorum altitudinis, et ipsum opus basium interrasile. Et reliqua.] Multifarie & multis modis, una eadem'que nostræ salutis sacramenta præfigurantur. Nanque idem apostoli uiri'que apostolici, qui per boues mare portantes designati sunt. Designantur etiam per bases quæ portandis erant luteribus præparatæ, quomodo ipsi luteres eiusdem lauacri spiritalis, cuius & mare, typum gerebant. Siquidem & uerba dieꝝ narrant, omnia in eis quæ in holocaustum oblaturi erant lauabant: holocaustum autem dñi, generaliter omnis electoꝝ multitudo potest intelligi, quæ iuxta uocem præcursoris baptizata ẽ ab ipso in spiritu sancto & igni. Sicut ergo sacerdotes qui in mari lauabant, formam exprimũt eorum qui per baptisma efficiuntur summi consortes sacerdotij, quod est in domino Iesu Christo, ita etiam holocausta eorundem figuram aptissime prætendunt, cum post ablutionem baptismi, gratia sancti spiritus implentur. Lauatur nanq; in lutere hostia, cum quis fidelium aqua baptismi perfundiť. Offerť uero in holocaustum, cum impositione manus episcopi, donum spiritussancti accipiũt. Quod uero ad portandos luteres decem sunt bases factæ, poterat mystice interp̃tari, quia ministri lauacri uitalis, ad æternæ gaudia beatitudinis (quæ denario solent numero figurari) eos quos imbuunt, uocent. Verum quia de eisdem luteribus distincte in sequẽtibus scriptum est, ꝙ uidelicet quinq; ex his positi sint ad dexteram partem templi, & quinq; ad sinistram, magis in eis quinarij numeri sunt intuenda mysteria. In utraq; etenim parte templi sunt bases luterũ, ut utriq; dei populo sacri fontis gratiam designarent esse pandendam. Et quinq; sunt in utraq; parte: ut (sicut in expositiõe maris, quod quinq; cubitis altum est, iam diximus) demonstraretur typice, uniuersa fidelibus quæ per qnq; sensus corporis deliquerant, ꝑ lauacrum baptismatis esse remittenda. Sicut ergo in uno mari duodecim bobus supposito unitas exprimiť baptismatis (quæ ꝑ apostolos toto erat orbi prædicanda) ita etiam ꝑ duos ordines luterum mystice ostenditur, quia gentilitas cum Iudæa in unum fidei consortium ꝑ baptismatis erat undam colligenda. Quod autem quatuor cubitorum longitudinis, & quatuor cubitoꝝ latitudinis, & trium cubitorum altitudinis bases singulæ fuere, facile intellectu est. Longitudo etem̃ ad patientiam longanimitatis: latitudo ad dilatationem dilectionis: altitudo pertinet ad spem supernæ retributionis. Quatuor aũt sunt principales uirtutes, qbus cætera uirtutũ structura iminet. Prudentia scilicet, fortitudo, tẽperantia, iustitia. Et ideo q̃ternoꝝ erat cubitoꝝ longitudo & latitudo basium, quia sancti p̃dicatores siue aduersa mundi & longitudinẽ exitus ad laboꝝ præsentiũ foris tolerẽt: seu cor in dilectione sui cõditoris, suorumq; ꝓximoꝝ interna exultatione dilatent, semꝑ operam dare uirtutibus curant: prudenter uidelicet int̃ bona & mala discernẽtes, fortiť aduersa sustinentes, cor ab appetitu uoluptatum temperantes, iustitiam in operatione tenentes. Trium uero cubitorum fit altitudo basium, cum per exercitium uirtutum (quas compatientia malorum & dilectione bonoꝝ exercent, continua intentione ad uisionem sanctæ trinitatis ꝑuenire satagunt,

[Et ipſum opus baſium interraſile erat. Et ſculpturæ inter iuncturas.] Iuncturas dicere
uidetur eas, quibus ipſæ luterum tabulæ ſibimet inuicem connexæ ſunt: ut ſcilicet quatuor ſiue
quinque tabulis una fieret baſis. Quales autem ſculpturas baſes inter has iuncturas, id eſt in ipſis
ſuis lateribus ante & retro, dextra & ſiniſtra & ſupra quoque haberent, ſubdendo aperitur cum
dicitur, [Et inter coronulas & plectas, leones & boues, & Cherubim & in iuncturis ſimiliter
deſuper.] Non ergo plana erat ulla ex parte ſuperficies baſium, ſed undiqueuerſum my
ſticis ſculpta figuris, quia ſanctorum mentes imo uniuerſa eorum conuerſatio, uirtutum in omni
bus gratiam prætendit, neque aliquando illos hora inanis & uacua præterijt, in qua pijs uacare ope
ribus, uel ſermonibus, uel certe cogitationibus deſiſtant. Coronulas quippe in ſe ſculptas
habent, cum inter deſideria uitæ cæleſtis quæ ſurſum eſt, nunquam fraternæ ſocietatis quæ iu
xta eſt, uincula diſſoluunt. Habent inter coronulas & plectas leones, cum ita ad ſperanda
cæleſtia mentem erigunt, ita ad diligendos proximos dilatant, ut in peccantes quoſque qui ſi
bi commiſſi ſunt, feruorem aſperæ inuectionis exercere non tardent. Habent cum leonibus bo
ues, quando ipſam inuectionem corripiendi, cum ſpiritu manſuetudinis exhibent, quando in feruore
arguendi nunquam fiſſam habere ungulam diſcretæ actionis ac loquelæ, nunquam uerba diuinæ
lectionis uelut ruminando in ore uoluere ceſſant. [Et ſubter leones & boues quaſi lora
ex ære dependent,] quando ſancti doctores & in ſeueritate diſtrictionis, qua peccantes iudi
cant, & in manſuetudine lenitatis, qua pœnitentibus remittunt, iudicium ſui timent auto
ris: ne forte iniuſte ligando aut ſoluendo quempiam, iam iuſte ligari ipſi habeant, & eius iu
dicium quod errare nequit mereantur. [Et quatuor rotæ per baſes ſingulas & axes ærei, & per
quatuor partes quaſi humeruli ſubter luterem fuſiles, contra ſe inuicem reſpectantes.] Qua
tuor rotæ, quatuor ſunt euangeliorum libri, qui aptiſſime rotis comparantur: quia ſicut uolu
bilitas rotæ citiſſimo curſu quocunque ducitur, currit, ita ſermo euangelicus iubente domino, per
apoſtolos uniuerſas in breui mundi plagas impleuit. Sicut rota ſuperimpoſitum ſibi currum
terra ſubleuat, & ſubleuatum quo auriga dirigit, portat: ita euangelica prædicatio mentes
electorum à terrenis cupiditatibus, in cæleſtia deſideria ſuſpendit, ac ſuſpenſas ad profectum
bonæ actionis ſiue ad miniſterium prædicationis, quocunque adiuuans gratia ſpiritus uoluerit, du
cit: Nanque in ſequentibus dicit, [Quia tales erant rotæ quales ſolent in curru fieri.] Le
Pſalm.67. gimus autem de ſanctis: Currus dei decem millibus multiplex millia lætantium. Si ergo ba
ſes luterum ſancti ſunt doctores, qui lauacrum uitæ nobis miniſtrant, & rotæ quaternæ ba
ſium, quatuor ſunt libri euangeliorum: quid axes rotarum qui baſes geſtant, niſi ipſa eorundem
ſunt corda doctorum? quæ dum in præceptis euangelicis ſedulo intendentia, eos ab infimo
rum appetitu diſſoluunt, uelut immiſſi rotis axes, altius baſim à terra ſubleuant. Porro hu
meruli qui rotis antepoſiti ne ab axibus delabi poſſent obſiſtebant, præconia ſunt prophe
tarum, quibus euangelica & apoſtolica ſcriptura, ne cui legentium in dubium forte ueni
at, confirmatur. Bene autem dicitur, quod humeruli qui per quatuor partes ſubter luterem erant
poſiti, contra ſe inuicem fuerunt reſpectantes, quia nimirum omnis ſcripturæ prophetia
ſibimet inuicem conſentanea eſt: utpote uno dei ſpiritu condita. Quatuor fuere per baſes
ſingulas humeruli: uidelicet iuxta numerum rotarum. Non quia quatuor ſunt tantum libri
prophetici: ſed quia in omnibus quæ locuti ſunt prophetæ & Moyſes, dictis quatuor euan
geliſtarum teſtimonium præbuere: ut ex conſenſu utriuſque teſtamenti, una fides & dile
ctio Chriſti, noſtra omnium corda firmaret. [Os quoque luteris intrinſecus erat in capi
tis ſummitate, & quod forinſecus apparebat, unius cubiti erat, totum rotundum, pariterque
habebat unum cubitum & dimidium.] Os quoque luteris unius erat cubiti, propter unitatem
confeſſionis & fidei, quia omnes in confeſſione patris & filij & ſpiritusſancti baptizamur,
Ephesi.4. dicente Apoſtolo: Vnus dominus, una fides, unum baptiſma, unus deus & pater omni
um. Et ipſum os in capitis erat ſummitate, ut ad cæleſtia nobis regna, per baptiſma iter eſ
ſe patefactum doceret. Ipſe uero luter in amplitudine cubitum habet unum & dimidium:
per operis nimirum perfectionem, & initium contemplationis. Integer enim cubitus in
lutere perfectionem bonæ deſignat actionis, quam abſque ulla dubietate habebat ille, de
Iob 1. quo tentatori dominus aiebat: Nunquid conſideraſti ſeruum meum Iob, quod non ſit ei

similis super terram? homo simplex & rectus, ac timens deum, & recedens à malo? Est uero alter cubitus diuinæ uisiōis, q ex parte nōnulla etiam in hac adhuc uita retētis fide libus donari cōsueuit:ut idem Iob deuicto aduersario cum dño loquens, ait: Auditu auris audiui te, nunc aūt oculus meus uidet te. Scriptum nanq̧ est in sequentibus: [Una rota habebat altitudinis vnum cubitum & semis.] Et paulo post: [In summitate autem basis, erat quædam rotunditas vnius & dimidij cubiti, ita fabrefacta, vt luter desuper posset imponi.] Luterum quippe mensura, unius erat cubiti & dimidij, quia nimirum ea fide in fonte uitæ lauamur, ut p opera iustitiæ ad uitam intrare ualeamus: quamuis sine peccato dum hic uiuimus esse nequimus. Ipsam uero uitæ cælestis dulcedinem gustare ex parte, ac diligere in hac interim uita, pfecte aūt uidere nulla ratiōe ualemus. Rota quoq̧ uno ac dimidio cubito mensuratur, quia scriptura lectionis euangelicæ, qualiter hi q perfecti esse uelint, uiuere debeant ostendit, spemq̧ nobis æternæ retributionis in præsenti demonstrat: ipsam uero retributionis illius qualitatem in futuro nobis pandēdam, simul & donandam esse promittit. Bases etiam ipsæ unum habebant cubitum ac semissem amplitudinis in summitate sui, ubi luteres reciperent: quia ipsi doctores summi ac ministri lauacri salutaris, opere quidem perfecti in hac uita fulserunt, sed luce contemplationis ex parte sunt fruiti. Vnde & aiunt: Ex parte enim cognoscimus, & ex parte prophetamus. Cum autem uenerit quod perfectum est, euacuabitur quod ex parte est. [In hunc modum fecit decem bases fusura vna, & mensura sculpturaq̧ consimili. Fecit quoq̧ decem luteres æneos.] Quare decem sint bases factæ, totidemq̧ eis superpositi luteres, suprà iam dictum est. Quod uero una erat fusura mensuraq̧ & sculptura consimilis omnium basium siue luterum, non in ea significatione factum est, quod æqualia possint esse omnium merita doctorum, sed in ea potius, quod una fides euāgelij quo instituuntur, unum esse sacramentum baptismi quo abluuntur, unus idemq̧ spiritus quo omnes consecrantur electi: tametsi donationes habent diuersas in ipso spiritu, qui diuidit singulis prout uult. [Quadraginta batos capiebat luter vnus,] Quadragenarius numerus solet magnæ pfectionis typum tenere, quia nimirum quaterdeni faciunt quadraginta: decem autem sunt præcepta, quibus omis nostra operatio in lege diuina præfixa est. Quatuor uero euangeliorum libri, in quibus per dispensationem dominicæ incarnationis, cælestis patriæ nobis est patefactus introitus. Et quia omnes qui ad mysterium baptismatis pertinent, cum fide & sacramentis euangelij fructum debent rectæ operationis ostendere, apte luteres singuli in quibus holocausta lauabantur, quadraginta batos capiebant. Quod uero sequitur: [eratq̧ quatuor cubitorum.] siue in altitudine siue in latitudine, quid significet intellectus mysterij, in promptu est: Luter enim unus quatuor erat cubitorum, uel propter sancti euangelij libros, in quibus forma nobis baptismi præfixa est, uel propter quatuor cardinales uirtutes, quibus quisq̧ fidelis, si non frustra fidelis est, debet institui, uel certe propter quatuor mundi plagas, qbus lauacrum salutis ministratur: dicente Psalmographo, Quos redemit de manu inimici, de regionibus congregauit eos. A solis ortu & occasu, ab aquilone & mari. Quod uero supra dixit: pariterq̧ habebat unū cubitū, & neq̧ ibi altitudinē, an amplitudinē significaret adiecit, uidet quia fundū ipsius luteris unius esse amplitudīs uoluerit intelligi, quæ aūt est mēsura (nisi fallor) basis in qua positus erat quisq̧ luter facillime conijcit, quæ ita describit, [In summitate autem basis, erat quædam rotunditas vnius & dimidij cubiti, ita fabrefacta vt luter desuper posset imponi, habens cælaturas suas variasq̧ sculpturas ex semetipsa. Sculpsit quoq̧ in tabulatis illis, quæ erant ex ære, & in angulis Cherubim & leones & palmas, quasi in similitudinem stantis hominis, vt non cælata, sed apposita per circuitum viderentur. In hunc modum fecit decem bases fusura vna, & mensura sculpturaq̧ consimili. Fecit quoq̧ decem luteres æneos. Quadraginta batos capiebat luter vnus, eratq̧ quatuor cubitorum. Et reliqua.] Latitudo ergo fundi in luteribus unius erat cubiti & di-

Marginal notes: Iob.42. — 1.Corin.13. — Psalm.106

mitati significādæ etiā locus cōuenit eiusdē altaris. Stabat eñ añ ostiū sancti sanctoꝝ, ue
infactura tabernaculi manifeste legimus. In quo uidelicet altari, nō hostiaꝝ sanguis, ne-
q libamina, sed thymiamata tñ incendebant, quoꝝ fumus ad superiora ascēdens, operie
bat arcā, atq oraculū odore suauitatis implebat. In quo figura exprimebat sanctoꝝ, qui
dū neglectis tpalium reꝝ cupiditatibus, tota intētione cælestia quærūt: in uicino oracu-
li sunt positi, nec longe sunt remoti à uelo, quo templū & sancta sanctoꝝ dirimunt, qui
corpe terrā incolūt, cæteꝝ scdm interiorē hoiem totā hñt conuersationē in cælis. Ascē-
ditq ab hmōi altari fumus incensoꝝ intra sancta sanctoꝝ, ubi arca ē recōdita, cū ofones
sanctoꝝ flāma charitatis excitatæ, ad cælū usq pueniūt: ubi Chrs est in dextera dei sedēs.
Non eñ in hoc altari sanguis hostiaꝝ, sed thymiama tñ incendit, quia tales uiri nō hñt
opa carnis & sanguis, quæ in ara sui cordis īmolantes dño mactent, sed solūmō lachryma 2.Paral.4
rū & ofonis ei uota, p desiderio regni cælestis offerūt. [Fecit quoq altare æneū viginti
cubitorum longitudinis, & viginti cubitorum latitudinis, & decem cubitorum altitudinis.]
Et quidem altare thymiamatis Moyses fecit in eremo, habens cubitum longitudinis, &
alterum latitudinis, & duos cubitos in altitudine. Quantæ autem magnitudinis, hoc su-
perius dictum altare Salomon fecerit, scriptura prædicit, sed tamen q altare aureum fe-
cerit, dicit. Constat aūt quia tantum facere non potuit, quantum fecit holocausti, quia si
uiginti cubitorum in longitudine & latitudine factum esset, totam templi latitudinem
impleret. Quanto igitur exterius erat positū altare holocausti quàm incensi, quantumq
genere oblationis, ac uilitate metalli ignobilius fuit, tantum quantitate mensuræ & ho-
stiarum frequētia præstabat. Quia nimiꝝ plures sunt multo qbus dicat, Si uis ad uitam Matth.19.
ingredi, serua mādata: quā q̄s audire delectet, Si uis pfectus esse, uade, uende quæ habes
& da paupibus. Nec tñ huius mēsura altaris mystica rōne caret & nūero. Habet eñ .xx.
cubitos longitudīs, & totidē cubitos latitudīs, & decē cubitos altitudīs. De q̄ quidē nūe-
ro supra in expositiōe tēpli & uestibuli eius diximus. Sed & nūc dicendū breuit: Quia
si altare holocausti illoꝝ in ecclesia typū tenet, q suum corpus & aīam dño consecrare p
ignē amoris illius quærūt, pseuerantia hoꝝ in bona opatione p longitudinē altaris, am-
plitudo in charitate dei & pximi p latitudinē, spes in expectatiōe diuinæ uisiōis p altitu
dinē figurat. Qd aūt longitudo & latitudo altaris uicenoꝝ erat cubitoꝝ, magnā utiq p
fectionē designat eiusdē indefessæ longanimitatis, ac syncerae dilectionis, quæ p utriusq
testamēti nobis obseruantiā tribuit. Quater eñ quini, uicenariū numeꝝ cōplent. Quin-
q aūt libri Mosaicæ legis, q̄tuor sunt euāgelicæ libertatis. Et cū ad intelligentiā atq cu-
stodiā legis spiritalē, illustrāte euāgelij grā, puenimus, uicenariū pfecto nūero pficimus.
Firq idem nūerus in longitudine & latitudine altaris, cū corda electoꝝ, docente utroq
testamēto, & adiuuāte ipso uno utriusq testamēti autore, & pseuerantiā boni opis, etiā
in psecutione seruāt, in hilaritate dilectiōis, & etiā in eos q psequunt, exhibent. Denario
aūt nūero, spes cælestiū pmioꝝ solet designari, dño affirmante, cū eos q in uinea magni
patrisfamilias laborant, denario remuneratos esse testat. Et idem altare qd in figura fa- Matth.20.
ctum est electoꝝ, ob significandā eoꝝ uitam ppetuam, decē erat cubitis altum. Cum ue-
ro dictum est, quia fecit Salomon altare aureum, additū est cōtinuo, & mensam sup quā
ponerent panes propositionis auream. Mensa aūt aurea, scriptura est sacra spiritalis in-
telligentiæ, claritate fœcūda, de q̄ Psalmista domino: Parasti (inquit) in conspectu meo Psalm.22.
mensam aduersus eos qui tribulant me. Ne enim nos aduersarij tribulantes ad errorem
flectant, mensam nobis conditor noster scientiæ cælestis, per quam in fide ueritatis con-
fortemur, parauit. Panes nanq propositionis, sancti sunt doctores, quorum uel opera no-
bis, uel uerba salutaria, ad exemplum uitæ proposita, semper in diuinis paginis quis-
quis bene quærit, inuenit. Vnde recte apteq ijdem panes in Exodo duodecim fieri præ-
cepti sunt, uidelicet propter apostolos duodecim, per quorum ministerium & nobis
scriptura noui testamenti condita est, & instrumenti ueteris, donante domino, reuela-
ta mysteria. Quorum nimirum numero, non tantum ijdem apostoli, sed omnes sunt desi
gnati, qui uerbum prædicando, pabulum uitæ fidelibus ministrant; quia omnes utiq

ipsam doctrinæ formam, quam à domino apostoli accepere sequuntur. Quod uero in
2.Para.4. uerbis dierum legimus, quia fecit Salomon mensas decem, & posuit eas in templo, quinq;
à dextris, & quinq; à sinistris, phialas quoq; aureas centum: non has mensas tam ad panes
propositionis quàm ad uasa domini portanda factas esse credibile est, phialas uidelicet
quas pariter factas scriptura refert, thimiamateria, thuribula, & cætera quæ in sequen-
tibus leguntur: mystice possumus nonnulla intelligere. Nam quod paulopost in eodem
uerborum uolumine subinfertur: Fecit Salomon oĩa uasa domus domini dei, & alta
re æneum & mensas, & super eas panes propositionis: uel pluralem numerum pro sin-
Iosue.7 gulari posuit, more scripturæ usitatissimo, ut in Iesu Naue: Filij autem Israel præuarica
ti sunt mandatum, & usurpauerunt de anathemate, cum Achar solus & non plures filij
Israel hoc fecerunt: uel quia certe panes propositionis solebant ante sabbatum coqui, ut
sabbato mox poni possent in mensam propositionis: potuit fieri ut panes noui nouiter co
cti, mox illis mensis imponerentur, ibidemq; nocte illa seruarentur operti, donec primo
mane ablatis ueteribus super mensam propositionis ponerent calidi. Non aũt hæ men-
sæ decem à figura unius mensæ propositionis discrepant. Nam sicut una mensa duode-
cim panibus onusta, unanimẽ totius scripturæ concordiam autoritate apostolica muni-
tam designat: ita ut non immerito decem mensæ aureæ, diuinæ legis & propheta℞ elo-
quia figurate denuntiant, quæ uel refectionem nobis uerbi dei quasi panes propositiõis
offerunt, uel nobis exempla fidelium quasi posito℞ in se uaso℞ domini, claritatem & mi
racula proponunt. Recte aũt bis quinæ sunt mensæ, non solum quia legislator quinq; uo
lumina scripsit, uerumetiam quia tota series testamenti ueteris, quinq; ætates seculi com
plectit. Geminat uero numerus mensa℞ quinarius, & quinq; à dextris, quinq; à sinistris
ponunt: cum post incarnatiõem dñicam eadem scriptura siue utriq; dei populo, Iudæo
scilicet & gentili committit, siue euangelicis plena figuris ostendit, quæ quondam anti-
,, quo dei populo iuxta literam solum intelligenda esse putabat. [Fecit & hydrias & fuscinu-
,, las & phialas & mortariola & thuribula de auro purissimo.] Hydriæ enim, præcordia san-
ctorum signant, aqua sapiẽtiæ, & uino compunctionis repleta. Fuscinulæ quoq; quibus
carnes præparant, ijdem prædicatores, quo℞ uerba sunt ut stimuli, & uelut claui in altũ
defixi: q suis auditoribus cibum spiritalis intelligentiæ administrant, præfigurant: quo-
rum uidelicet officium est corpus & sanguinẽ domini credentibus distribuere, infideli-
bus abnegare, de qbus in sequentibus dicet. Phialæ nanq; apostoli & doctores pleni ui-
talibus aquis. Mortariola quippe, sanctorum pœnitentium labor, passioq; tolerantiæ,
quibus mortificant membra eo℞ super terram. Thuribula aũt figurant uirtutes ope℞,
uel scilicet orationes sanctorum, quibus odor suauitatis ascendit ad deum, ex conscientia
,, pura, & fide non ficta. [Et candelabra aurea quinq; ad dexteram & quinq; ad sinistram cõ
,, tra oraculum ex auro puro, & quasi lilij flores, & lucernas desuper aureas.] Sicut eñ men
sæ in typo sanctæ scripturæ recte ponuntur, quia & esurientibus iustitiam, panem uerbi
dei ministrant. Et uasa fuerunt ministerij cælestis, id est iusto℞ nobis actus in exemplum
proponunt: ita etiam aptissime per candelabra eadem diuina eloquia figurant, uidelicet
Psalm.118 quia lucem sapientiæ errantibus proferunt. Hinc etenim Psalmista: Lucerna (inquit) pe
Prouer.16. dibus meis uerbũ tuum domine, & lumen semitis meis. Hinc etiam Salomon ait: Quia
mandatum lucerna est, & lex lux. Quare autem quinq; à dextris, & quinq; à sinistris sint
posita candelabra, ex his quæ de mensis tractauimus, facillime patet. Cum uero dixisset,
quinq; à dextris & quinq; à sinistris, conuenienter addidit, contra oraculum. Oraculum
nanq; ubi erat arca, ut sæpe dictum est, adytum designat patriæ cælestis, ubi Christus in
dextera dei sedens, paterno℞ utiq; conscius arcano℞. Et candelabra templi aurea, cõrra
oraculum sunt posita, quia diuina eloquia semp ad habitationem supernæ ciuitatis aspe-
ctant, ut huius agnitionem ac desiderium nostris cordibus infundant: & eos qui originẽ
carnis æternam habent, ad appetendam promerendamq; in cælestibus sedem perpetuæ
mansionis accendant. Si aũt quæris, quid inter candelabra & lucernas eorum typice di-
stet, possumus recte intelligere, lucernas esse uiros sanctos, qui oleo spiritussancti infusi,

& ipsi igne dilectionis ardent in corde, & proximis lucem scientiæ præferunt in lingua.
Candelabra autẽ quæ has lucernas in sublim[illegible] tollunt, ut longe lateq́ꝫ uideri possint in ec-
clesia, scripturam esse sacram: quæ sancto[illegible] nobis uirtutes, & doctrinam sua lectione de-
monstrant. Cui uidelicet interpretatiõi annuit sermo dñi, quo dicitur de Iohanne: Ille Iohan.5.
erat lucerna ardens & lucens. Possumus etiam ita aptissime dicere, quia lucernæ diuina
sunt eloqa, iuxta illud Psalmistæ, quod & supra posuimus: Lucerna pedibus meis uerbũ Psalm.118.
tuum dñe, & lumen semitis meis. Candelabra autẽ harum lucernarum, sancti sunt omẽs,
qui sua & corda & corpora ferendis dñi mandatis, humili semper intentiõe supponunt.
Quisquis enim in nullo propriam sequi curat uoluntatem, uerum in omnibus quæ scri-
ptura sancta dicat attendit, eiusq́ꝫ se subijcere mandatis, eius satagit auscultare promissis,
quasi candelabrum domus dei aureũ aureas eius gestat lucernas: quia casta corporis sui
membra, castas mẽtis cogitationes, ad facienda que deus iubet supponere contendit, &
hoc tam fixa intẽtiõe, quàm candelabrum. Necesse est enĩ firmiter ad superna erectũ im-
positas sibi lucernas, nõ solum absq́ꝫ ruina, sed etiam absq́ꝫ ulla status sui motiõe seruare.
Quod vero cum dixisset [ꝛ candelabra aurea quinq́ꝫ ad dexteram, ꝛ quinq́ꝫ ad sinistrã con-
tra oraculũ ex auro puro] addidit [ꝛ quasi lilij flores, ꝛ lucernas desuper aureas.] Vide-
tur iuxta literam, quia suprema pars candelabroꝝ, in modum sit lilij repandi deformata,
quomodo in candelabro tabernaculi factum esse legimus, cuius est stipes medius, & cala-
mi ex ipso procedentes, cum scyphis & sperulis lilia scribunt habuisse perplurima. Flo-
res autem lilij (ut sæpe dictum est) amœnitatem semper uirentis terræ uiuentium desi-
gnant: de qua dicit beatus Petrus regeneratos nos à dño in spem uiuam, in hæreditatem 1.Petri.1
incorruptibilem & incontaminatam, & immarcescibilem, conseruatam in cælis. Et bene
lilij flores aurei in candelabro sunt facti domus domini, quia scriptura diuina, spretis tem-
poralibus gaudijs, ad appetenda nos bona patriæ cælestis prouocare consueuit. Et quo-
modo erectum in altitudine candelabrum lilij flores, & lucernas habet aureas in capite,
ita electi omnes qui in eadem scriptura sacra continentur, erecto ad superna sensu, cæle-
stia bona à domino quæsisse & percepisse probantur. [Et cardines ostiorum domus tem-
pli interioris sancti sanctorum, ꝛ ostiorum domus templi ex auro erant.] Ostia enim do-
mus interioris sancti sanctorum, angelica sunt ministeria, quæ nobis de corpore egressis
introitum uitæ cælestis reserant. Et ostia domus templi, doctores sunt sancti ac sacerdo-
tes, qui instruendo, baptizando, domini corporis & sanguinis mysteria communicãdo,
prima nobis ecclesiæ præsentis limina pandunt. Quid cardines utrorumq́ꝫ ostiorum, nisi
sensus & corda sunt eorundem angelorum siue hominum sanctorum, quibus immutabi-
liter contemplationi ac dilectioni sui conditoris adhærent, ut eo ministerium diuinitus
sibi delegatum recte compleant, quo à uoluntate illius cui ministrant, nunquam oculos
auertunt: aperiuntur enim & clauduntur ostia tempore congruo, sed nullo suum cardi-
nem tempore deserit: quia & angeli & omẽs sancti, siue in hac uita fidei, seu in illa spei
fideles atque electos suscipiant, semper animum in radice internæ dilectionis fixum te-
nent. Vnde bene idem cardines ex auro esse facti perhibentur, propter uidelicet uel me-
ritum propriæ claritatis, uel illius quam habent in deum charitatis. [Et perfecit omne
opus quod faciebat rex Salomon in domo domini.] Perfecit Salomon opus quod faciẽ-
bat in domo domini, cum rex pacificus noster in die nouissima omnes electos resurrecti-
onis immortalitate glorificat. Alioquin quamdiu status huius seculi geritur, facit quidẽ
opus domus domini Salomon, sed nondum perficit, quia corda electorum dominus ut
bona operentur inspirat & adiuuat. Nullum tamen in hac duntaxat uita commorantem
absq́ꝫ peccato esse tribuit: namq́ꝫ hoc donum futuræ uitæ beatitudinis reseruat. Perficit
uero omne opus templi sui, & hoc dedicationi aptum reddit, cum translatos de hac uita
electos suos æternum perducit ad regnum, quod bene significat etiam in eo quod tem-
plum quatuor annis ædificatum est, octauo autem perfectum ac dedicatum est, septem
námq́ꝫ diebus omẽ hoc tempus uoluitur. Octaua est dies iudicij, & resurrectionis futuræ:
de qua psalmi sextus & undecimus attitulati sunt; Cui uidelicet tempori conuenit apte

quod sequiẽ: [Et intulit quæ sanctificauerat Dauid pater suus, argentum, & aurum & vasa, reposuitq; in thesauris domus dñi.] Argentum namq; ad nitorem eloquentiæ, aurum ad splendorem sapientiæ. Vasa generaliter ad rationalem pertinent creaturam. Sanctificat q; Dauid pater Salomonis argentum, cum deus pater eloquentes quosq; gratia sui spiritus ad loquendum uerbum euangelij confortat. Sanctificat aurum, cum naturali ingenio præditos suo replens spiritu ad considerandum in lege sua mirabilia illuminat. Sanctificat & uasa, cum omnibus generaliter ecclesiæ filijs eiusdem spiritus gratia largitur, ad amanda illos, & appetẽda perpetuæ salutis inflãmat. Hoc aũt argentũ, hoc aurum, hæc sanctificata uasa Salomon infert in templum, cum dñs noster peracto uniuersali iudicio omẽs electos, & doctorum uidelicet, & cæterorũ fidelium cœtum, in gaudium regni cælestis introducit. Reponitq; uasa diuersi generis, argentea siue aurea in thesauris domus domini, quando eos qui multitudine dulcedinis eius frui meruerint, abscondit in abdito uultus sui, à conturbatione hominum. Et apte multi sunt thesauri, in quibus uasa electionis reconduntur, sed una domus domini in qua idem sunt facti thesauri, quia & una ecclesia in qua oẽs continenẽ electi, quantũlibet meritis distent. Et una ac nõ diuersa est patria illa cælestis, quæ electis promittiẽ omnibus, quamuis sicut stella à stella differt in claritate, ita & resurrectio mortuorum. Quod utrunq; iudex ipse ac distributor præmiorũ dominus, una sententia demonstrauit, cum ait: In domo patris mei mansiones multæ sunt.

Iohan. 14

Capitulum VIII.

ET intulerunt sacerdotes arcam fœderis dñi in locum suum, in oraculum templi, in sanctum sanctorum subter alas Cherubim. Siquidem Cherubim expandebãt alas super locum arcæ, & protegebant arcam, & vectes eius desuper. Cumq; eminerẽt vectes & apparerent summitates eorum foris sanctuarium ante oraculum, nõ apparebant vltra extrinsecus, qui & fuerunt ibi vsq; in præsentem diem. In arca aũt nõ erat aliud nisi duo tabulæ lapideæ, quas posuerat in ea Moyses in Horeb, quando pepigit fœdus dñs cum filijs Israel cum egrederentur de terra Aegypti. &c.] Quod illata arca in sancta sanctorũ dicitur, cunq; eminerent uectes, & apparerent summitates eorũ foris sanctuariũ, nõ apparebant ultra extrinsecus, hoc manifestius in Paralipoménon uolumine scribitur: Vectiũ (inquit) quibus portabant arcam, quia paulatum longiores erant, capita parebant ante oraculum. Si uero quis paululum fuisset extrinsecus, eos uidere non poterat. Vbi notandum, quia etsi uectium capita accedentibus propius ac diligentius intuentibus parebant ante oraculũ, nõ tñ eminerent. Quia nimirũ necesse erat ut clauso oraculo, & appenso añ ostia uelo, ipsi quoq; uectes toti cum arca & Cherubim abducerentur interius, quod fieri nõ poterat, si prominentes ulterius uectes producendis ad claudendum ostijs locũ nõ darent. Quorum positionem uectium scriptura nõ sine causa, sed magis intuitu sacramẽti tam diligenter expedire curauit. Constat enim quia domus templi exterior, peregrinantẽ in terris ecclesiã: sancta aũt sanctorũ internam supernæ patriæ felicitatẽ, designãt. Itẽ illata in sancta sanctorũ arca, assumptã Chri humilitatẽ, & intra uelũ regiæ cælestis inductã. Vectes uero qbus eadẽ arca portabaẽ, prædicatores uerbi (p quos ipse mũdo innotuit) typice nũtiant. Erat aũt in arca urna aurea hñs manna, quia in hoĩe Chro habitat omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. Erat uirga Aaron quæ excisa denuo floruerat, quia potestas omnis iudicandi penes eum est, cuius iudicium in humilitate passionis, uidebatur esse sublatũ. Erant & tabulæ testamenti, quia in illo sunt thesauri sapientiæ absconditi. Adhærebant ei uectes quibus portabaẽ, quia doctores q quondam laborarunt in uerbo Christi, nunc pñti uisione congaudent gloriæ Chri. Qd eñi unus eorũ de se dixit: Cupio dissolui, & cum Christo esse, de oĩbus utiq; sui operis cõsortibus, intelligẽdum reliqt. Apparebant summitates uectiũ foris ante oraculum, nõ semp, sed cũ ostia eiusdẽ oraculi aperiri contingeret. Neq; hoc oĩbus, sed his solũmodo q propius accedẽtes attẽtius ea quæ intus erãt satagebãt intueri. Ipsa aũt arca qualis & quo esset posita, solis eis q oraculũ intrassent, uidere licebat. Quia nullus sanctorũ in hac adhuc uita positus, tametsi in altitudine se mentis attollens; sed soli illius patriæ ciues gloriam inibi sui redempto-

2. Para. 5.

Colos. 2.

ris plene continentur. Sunt & uectes cum arca in oraculo conditi, quia absconditi sunt
nunc perfecti quiq; electi, q nos præcesserunt de mundo, in abdito uultus dei, à contur-
batione hominum. Quorum tñ summitates uectium aperto oraculo his q appropiant
uisuntur, cum perfectioribus quibusq; oculum sui cordis tota intentione purificantibus,
diuina gratia aliquid extremum de supernoꝝ ciuium gaudio contemplandum, donaue
rit: qa nimiꝝ contemplatio his q paulo longius recesserint, minime conceditꝰ. Quia q̄n-
to exterius mente uaga remanent, tanto minus quæ sint interna gaudia uident. [Factū
est autē cum exissent sacerdotes de sanctuario, nebula impleuit domum dñi, & non poterant
sacerdotes stare & ministrare propter nebulam. Impleuerat enim gloria dñi domum dñi. &
reliq.] Quod aūt nebula impleuit domū dñi, & non poterant sacerdotes stare & mini-
strare propter nebulam, hæc sentētia superbos Iudæoꝝ pontifices ac doctores insinuat,
q dum natiuitatis Chr̄i sacramenta inuestigare despiciunt, debitum fidei suæ ministeri-
um, p errores nebulam, perdiderunt. Ita eoꝝ mētes infidelitatis caligo repleuit, ut exi-
gentibus proprijs meritis non agnoscūt cultum credulitatis. Nebula ergo synagogam,
id est domum dñi impleuit, & sacerdotes propter nebulam ministrare nō poterāt, quia
dum in testamento ueteri sensus mysticos literæ uelamine coopertos, inter obscuras alle
goriarum caligines inuestigare despiciunt, debitum fidei suæ ministerium, propter ne-
bulam perdiderūt. Quibus & tunc in nebula doctrinæ suæ, uocem dñs protulit, cum de
se etiam aperta narrauit. Quid est eñ apertius quàm Ego & pater unum sumus? Quid Iohan. 10.
apertius q̄ Ante Abraham ego sum? Sed quia auditoꝝ mentes infidelitatis caligo cōple Iohan. 8.
uerat, quasi emissum solis radium nebula interiacens abscondebat. [Et dedicauerūt tem
plum dñi, rex & filij Israel.] Templū dñi, sancta est ecclesia, sicut supra ostensum est: hanc
dedicauit rex Christus, qñ eam sanguine suo mūdauit, & spūssancti gratia sanctificauit,
ac diuersis uirtutū donis multiplicauit. Hanc dedicant & filij Israel secum, qñ unusquisq;
fidelium, secundū sibi donū collatū à deo, uerbo prædicationis & uirtutū opibus proxi-
mos suos quoscūq; ualet ad meliora & pfectiora cōuertere, satagit. Templū eñ dñi (ait
Apostolus) sanctū est, quod estis uos. Sed hanc sanctificationē, rex & populus, caput &
mēbra, nō æqualiter pficiunt, quia de Chr̄o Iohānes ait: De plenitudine eius nos oēs acce
pimus, & gratiā pro gratia. Hinc Paulus dicit: Itaq; neq; q plantat, est aliqd, neq; q rigat:
sed q incremētū dat deus. Sed quantū ualeat hoīs dedicatio, prædictus Apostolus subse
quenter exponit dicens: Qui plantat aūt & rigat unum sunt. Vnusquisq; aūt propriā mer
cedē accipiet, secundū suū laborē. Dei eñ sumus adiutores, dei agricultura estis, dei ædi
ficatio estis, &c. Igitꝰ ipse sanctificat suū templū quasi deus & dñs inhabitando, nos aūt di
gni habitatiōi eius cōuersando. Sequitꝰ: [In die illa sanctificauit rex medium atrij, quod
erat ante domū dñi. Fecit quippe ibi holocaustū & sacrificiū & adipē pacificorum, quia altare
æreū quod erat corā dño minus erat, & capere nō poterat holocaustū & sacrificiū & adipem
pacificorū.] Quid ergo est qd Salomon sanctificauit mediū atrij, offerēs ibi holocaustū
& sacrificiū: propterea, quia altare æneū qd iuxta constitutionē legis ante fores templi
positū erat, non poterat totū cape: nisi qd Christus ea quæ in lege proptꝰ infirmitatē eius
pfici nō poterant, nunc in ecclesia catholica pleniꝰ gerit. Ipse est eñ atriū domus dñi, p
ipm ingressus patet in domo dñi, in Ierusalē uidelicet cælestem. Quia ergo holocausta
& sacrificia oīa in altari typico ueteris testamenti nō poterant offerri, eo q oīa ibi fi
guraliꝰ fiebant, rex noster & sacerdos, erexit altare fidei in ecclesia catholica, in quo pin-
guia holocausta & sacrificia acceptabilia quotidie spūaliꝰ deo offeruntꝰ. Hinc est q dñs
reprobans uetus sacrificiū, p pphetā ait: Holocausta & sanguinē uictimaꝝ nolui. Et itē
i psalmis: Sacrificiū laudis honorificauit me. Et illic iter qd oñdam illi salutare dei. [Fe
cit ergo Salomon festiuitatē in tēpore illo celebrē, & oīs Israel cum eo multitudo magna
ab introitu Emath usq; ad riuum Aegypti corā dño deo nostro.] Quod dr, quia fecit Salo
mon festiuitatē celebrē, & omnis Israel cum eo multitudo magna ab introitu Emath us
q; ad riuū Aegypti corā dño: p introitū Emath, septentrionalē terræ repromissiōis pla
gam, p riuū siue torrentē Aegypti corā dño, ut uerba dieꝝ nominant, designat australē.

De qbus aliqua latius ex uerbis sancti Hieronymi ponere gratum puto esse lectori. Scri
Nume.34 ptum est in libro Numerorum, in quo omnis terra repromissionis p quatuor plagas breui
sermone diuidit. Pars meridiana incipiet à solitudine Sin quæ est iuxta Edom, & habe-
bit terminos contra orientem mare salsissimum, qui circuit australem plagam per ascen-
sum scorpiõis, ita ut transeāt in Senna, & pueniant in meridiem usq; ad Cadesbarne, un-
de egredient confinia ad uillā nomine Adar, & tendent usq; ad Asemona. Ibitq; p gyrū
terminus ab Asemona usq; ad torrētem Aegypti, & maris magni littore finiet. Pro quo
Iezech.48. in ultima uisiõe prophetæ Iezechielis ita dicit: Plaga aūt australis meridiana à Thamar,
usq; ad aquas Mariboth. Aquas Mariboth, id est, contradictionis. Cades quoq; & torren
tes usq; ad mare magnum, qd significat latissimam solitudinē Sin, quæ est iuxta Edom.
Et in mari rubro terminum circūire, & p ascensum scorpionis & Senna & Cadesbarne,
& atrium siue uillam Adar, & à Semona puenire usq; ad torrentē Aegypti, q iuxta ur-
bem Rinocorurā mari influit. Hic uero terminus plagæ australis incipit, à Thamar quæ
urbs in solitudine est, quam & Salomon miris operibus extruxit, & hodie Palmirā nun-
cupat: Hebraicoq; sermone Thamar dr, quæ in lingua nra palmam sonat, usq; ad aquas
contradictiōis Cades, quā in deserto esse, nō dubiū est, & torrens ingrediēs mare magnū,
hoc qd Aegypti Palæstinæq; ptendit littoribus. Sequit in libro Numerorum: Plaga aūt oc
cidentalis, à mari magno incipit, & ipso fine claudit, hoc est, à mari usq; ad mare, à tor-
rente uidelicet Rinocoruræ, q in mare influit, usq; ad eum locum ubi est Emath urbs Sy
riæ, cuius in hac plaga & nomē ponit in Iezechiele. Et plaga (inquiēs) mare magnum à
confinio p directū donec uenias Emath, quæ nūc Epiphania nominat, ab Antiocho cru
delissimo tyrannorum nomine cōmutato. Nam cognomentū habuit Epiphanes. Porro ad
septentrionalē (inqt) partē à mari magno termini incipient, puenientes usq; ad montē
altissimū, quo ueniens in Emath usq; ad terminos sedebat, ibuntq; cōfinia usq; ad Sephro
na & uillam Enan: hi erunt termini in parte aqlonis. Dicunt Hebræi septentrionalē pla-
gam incipere à mari magno, qd Palæstinæ, Phœnicis & Syriæ, quæ appellat Cele, Cili-
ciæq; prætēditur littoribus, & per Aegyptum tendit ad Libyam. Quod autem dicitur
puenientes terminos usq; ad montē altissimū, eundē Hebræi autumāt uel Imaū montē si-
gnificari, uel Taurū: qd nobis uidet uerius. Ibuntq;, inqt, confinia usq; ad Sephrona, quā
Hebræi hodie Zephuim oppidū Ciliciæ, uocant. Qd aūt sequit: Et uillam Enan, pro quo
in Hebræo scriptum est Aserenan, qd interptat atrium fontis, terminus est Damasci. Vn
de dicit in Iezechiele: Et erit terminus à mari usq; ad atrium Enā, siue Aser. Enan termi
nus Damasci, & ab aquilone ad aquilonē plaga septentrionalis de uilla Enan Sephama,
& de Sephama descendent termini in Rebla contra fontem. Inde puenient contra orien-
tē ad mare Genezareth, & tendent usq; Iordanē, & ad ultimū salsissimo claudent mari.
A fine igitur septentrionalis plagæ, hoc est, atrio Enan tendunt fines usq; ad Saphama,
quam Hebræi Aphamiam nominant. Et de Aphamia descendunt termini in Reblata,
quæ nunc Syriæ uocatur Antiochia. Et ut scias Rebla hanc significare urbem, quæ nunc
in Syria Celes nobilissima est, sequit: contra fontem, cui proprium est significari Daph-
nem: de quo fonte supradicta urbs, aquis abundantissimis fruit. Inde, inqt, puenient ter
mini contra orientē ad mare Genezareth, id est, ad stagnū Tiberiadis. Mare aūt dicit, cū
habeat dulces aquas, iuxta idiomata scripturarum, quæ congregationes aquarum appellant
maria. Et tēdent (inquit) usq; Iordanem, & ad ultimum claudent mari, uel mortuo, uel
ut alij putant, lingua maris rubri, in cuius littore Abila posita est. [Quod autem sequi-
" in libro Regū, quod septē diebus & septē diebus, id est, quatuordecim diebus, prædicta fe-
" stiuitas a Salomōe & filijs Israel celebraretur, & in die octauo dimisit populos.] Intuen-
" dum est quomodo in uerbis dierum de eadē re scriptum sit. Fecit ergo Salomon festiuita-
tem in tpe illo septem diebus, & omnis Israel cum eo, ecclesia magna ualde ab introitu
Emath, usq; ad torrentē Aegypti. Fecitq; die octauo collectā, eo q dedicasset altare se-
ptem diebus, & solennitatem celebrasset diebus septem. Igitur uicesimo tertio mēsis se-
ptimi dimisit populos ad tabernacula sua, sed puto non aliud hic uelle intelligi, nisi quod

expletis diebus septem dedicationis templi, subsecuti sunt dies scenopegiæ, quæ à decimoqnto die mensis septimi secundum legem inchoabant, & in die uigesimosecundo finiebant. Vtrisq; ergo festinitatibus rite peractis, & scenophegiarum octauà die finita, dimisit rex Salomon populos ad sua. [Lætantes atq; gaudentes super bona quæ fecerat dñs Dauid & Salomoni & Israel populo suo.] Cui sensui uidet Iosephus suffragari, ita dicens: Dimisit ergo Salomon ecclesiam, cum sacrificia celebrasset pro se & pro uniuersis Hebræis, id est, uitulos quidē uiginti duo, oues aūt uiginti centum. Tunc eñi prius in templo sacrificia celebrata sunt, & in eo epulati sunt oēs Hebræi cum uxoribus suis & filijs. Insuper etiā & festinitatē quæ uocat scenopegia, faciens añ templū clare nimis & magnifice diebus quatuordecim, & rex cū oñi populo suo pariter epulatus est. Cūq; hæc fuissent sufficienter exhibita, nihilq; deesset circa pietatis diuinæ culturam, dimissi à rege singuli ad propria remearunt, agentes gratias regi, propter prouidentiam quā habuisset & opera quæ fecisset, & orantes deum, ut eis regem præberet, longæuo tpe Salomonē. Agebant cum gaudio reuertentes sublimit, & cum delectatiōe hymnos decantantes, ita ut in ea iucunditate sine labore ad ppria remearent. Mystice aūt hoc q Salomon completo ope templi festiuitatē celebrē fecit, sicut qbusdam uidet, & oīs Israel cū eo multitudo magna, ab introitu Emath usq; ad riuum Aegypti coram dño deo, significar internum gaudiū sanctoꝝ, qđ cum rege suo Christo uero uidelicet pacifico, ppetualiter hñt. Necnon & loca ipsa quibus termini terræ Israel descripti sunt, Emath uidelicet & riuus Aegypti, huic significatiōi nō contradicūt. Emath eñi interptat dñi ueritas, Et p riuum siue torrentē Aegyti, quē melius intelligere possumus, q̄ mortem tpalem? quia hanc in Aegypto, id est, in tenebris istius mūdi cōsistens, nullus euadere potest, Prophēta attestante, q ait: Quis est homo q uiuit, & nō uidebit mortem? Vnde de ipso mediatore dei & hoīm, in psalmo scriptū est: De torrente in uia bibet, propterea exaltauit caput. Torrens fuit turbulēta Iudæoꝝ persecutio, de qua dñs Christus bibit in uia, id est, in hac uita, dum corpore pertulit. Sed dum in uia dicitur, labor interius ostēditur, & uelocissimus transitus indicat, per quam itinerantes uehi solent ad aliam mansionem: Christo enim propter gloriosæ meritū passiōis, datum est nomen qđ est super oīe nomē, ut in nomine eius omne genu flectat, cælestium, terrestrium, & infernoꝝ. Omnis ergo Israel à riuo Aegypti usq; Emath, festum celebre cum Salomone faciunt, qñ sancti post finem præsentis uitæ, ueraciter æternis gaudijs cum dño Christo perfruunt. Quod aūt septem diebus & septē diebus eandē festiuitatē celebrabant, significari potest, quod electi per septiformē spūssancti gratiam illuminati, modo in hac uita (quæ septenario numero dieꝝ discurrit) gaudent in spe: & tunc in sabbato uero, hoc est, in futura animaꝝ requie gaudebunt in ipsius ueritatis perceptione. Quod aūt sequit: [In die octauo Salomonē dimisisse populum q bñdicentes regi, profecti sunt singuli in tabernacula sua, lætātes alacri corde sup omnibus bonis quæ fecerat dñs Dauid seruo suo, & Israel populo suo.] Significare potest finem istius uitæ, qui erit post sabbatismum animaꝝ sanctaꝝ, quo nunc quiescunt ante diem iudicij. In octaua ætate, hoc est, in die resurrectiōis sanctos recepturos corpora immortalia, & in mansionibus cælestibus quosq; secundum meritoꝝ qualitates collocandos, ubi semper alacri corde lætent, gaudentes & laudantes deū, sup omnibus bonis, quæ in dño Christo pater oñipotens contulit omni populo Christiano.

Psalm. 88. Psalm. 109. Philipp. 2.

Caput IX.

DEdit rex Salomon Hiram viginti oppida in terra Galilææ. Egressusq; est Hirā de Tyro vt videret oppida quæ dederat ei Salomon, & non placuerunt ei, & ait: Hæccine sunt ciuitates quas dedisti mihi frater? Et appellauit eas terram Chabul vsq; in diem hanc.] De hoc Iosephus narrat: Multum aurum & argentum Tyri rex ad ædificium contulit, insuper & ligna cedrina, & cypressina, quem Salomon quoq; magnis compensatiōibus redonauit, mittensq; ei per annos singulos triticum, uinum, & oleum, qbus maxime rebus (eo quod habitaret in insula, sicut prædiximus) indigebat. Ad hæc autem & ciuitates Galilææ regionis, uiginti numero, non procul à Tyro positas cō

donauit. Quas dum circuisset atque considerasset, displicuissetque ei donum, mittens ad Salomonem, dixit se ciuitatibus non egere, & extunc hæ appellatæ sunt terra Gabalon. Est enim interpretatum lingua Phœnicia, displicere significat. Sed Chabul quasi germen interpretatur, ut in libro Hebræorum nominum inuenimus. Quod autem hoc nomen displicere significet, non inuenimus, nisi forte per ironiam dictum sit quasi germen, cum plenitudinem fructuum non afferret. [Aedificauit ergo Salomon Gazer & Bethoron inferiorem, & Baalath, & Palmiram in terra solitudinis. Et omnes vicos, qui ad se pertinebant, & quæ erant absque muro muniuit &c.] Vrbes uero quas ædificasse Salomon dicitur, hoc est, Mello, & murum Ierusalem, Hezer, Mageddo, & Gazer, Bethoron, Baalath, & Palmiram, sanctæ ecclesiæ decorem significant: quam uerus Salomon in iucunditate regni sui ad laudem & sempiternam lætitiam sibi præparauit. Interpretatur autem Mello adimpletio: Hezer, separatus, uel sanctificatus: Mageddo, cœnaculum eius: Gazer, præscisio, uel diuisio: Bethoron, domus montium: & Baalath, ascendens interpretatur. Sancta ergo ecclesia, ipsa ciuitas dei uiui est, ubi impletur quotidie dei uoluntas. Hæc superato omni errore infidelium, sanctificata est in fide & bonis operibus. Ibi refectio uirtutum est, hæc discernit mundum ab immundo, uirtutes à uitijs. Et domus est montium, id est, habitatio sanctorum. Et fructus iustitiæ sicut palma florens, ascendit de uirtute in uirtutem, ut uideat deum deorum in Sion. [Omnes uicos qui ad se pertinebant & qui erant absque muro muniuit Salomon.] Quia Christus cœtus fidelium suorum, gratiæ suæ protectione ita muniuit, ut hostibus spiritalibus insuperabiles semper existerent. [Vniuersum populum qui remanserat de Amorræis, & de Hethæis, & Pherezæis, & Heuæis, & Iebusæis, qui non sunt de filijs Israel. Horum filios qui remanserant in terra, quos scilicet non poterant filij Israel exterminare, fecit Salomon tributarios usque in diem hanc. De filijs autem Israel non constituit Salomon seruire quenquam, sed erant uiri bellatores & ministri eius, et principes et duces, et præfecti curruū, & reliq.] Vniuersum populum qui non fuerat de filijs Israel, fecit pacificus noster tributarios, cum eos qui non sunt in filiorum numero, sed in seruili conditione positi, in potestate sua continet, & singulis utitur ad proprium seruitium. Siue enim Iudæi, siue gentiles, siue hæretici, in eius dominatione consistunt, quia ipse uniuersorum dominator est, & eis utitur ad suam utilitatē, in cuius uoluntatem uniuersa sunt posita, & non est qui possit resistere uoluntati eius. Tales licet in multis aduersentur, tamen frequenter usibus seruiunt ecclesiæ, cum in præsenti tēpore necessaria tribuunt, & de rebus suis solatia præbent. De filijs autem Israel, hoc est, qui non ancillæ filij sunt, sed liberæ, quos ipse filius dei sanguine suo liberauit, non constituit Salomon noster seruire quēpiam: quia neminem cogit ritu gētili uiuere, neminem ceremonias ueteris legis temporibus noui testamenti seruare. Sed uiros bellatores esse, qui contra spiritales nequitias scuto fidei, & gladio spiritus dimicent, & ministros suos fieri, hoc est, spiritale obsequium in bonis operibus sibi præbere. Et principes & duces scilicet, ut bene sibi principentur, & carnis lasciuiam doment, siue ut subditos sibi bñ regant, & in semita iustitiæ ducant. Quod autem sequitur, [Erant autem principes super omnia opera Salomonis præpositi quingenti quinquaginta, qui habebant subiectum populum, & statutis operibus imperabant.] Quid significat, nisi quod hi qui spiritussancti gratia legis domini scientiam habere merentur, ipsi & semetipsos & alios bene regere possunt? Quinquagesimo ergo die post pascha in ueteri testamento, lex in monte Sina tributa est. Et in nouo super apostolos, & eos qui cum ipsis erant spiritus paracletus uenit. [Offerebat quoque rex Salomon tribus vicibus per annos singulos holocausta & pacificas victimas super altare, quod ædificauerat domino, & adolebat thymiama coram domino.] Offert quoque pacificus noster tribus uicibus per annos singulos holocausta dño in membris, cum per sanctæ trinitatis fidem hostiam acceptabilem exhibet deo. Offert enim unusquisque fidelis holocausta domino, cum corpus suum castigando macerat, & tota desideria carnis igne spiritussancti consumere festinat. Offert pacificas hostias, cū bonorum operum munus exhibet, Offert uictimas, cum uota labiorum suorum in laudem

domini expendit. Et hæc omnia super altare quod ædificauerat domino offerre debet, quia in ara cordis ubi decet ignem diuinum semper ardere, hoc est, flammam charitatis semper feruere, quicquid in abstinentia, quicquid in bona operatione, quicquid in gratia rumactione elaborat, iustum est, ut totum suauitate spũssancti offerat deo. Sicq; adolebit thymiama coram domino, quando oratiõem puram in cordis secreto præparat deo, & ea quæ sunt deo digna & placita postulat. Cæterum qui transitoria poscit, & quæ ad luxum seculi pertinent, non coram domino adolere thymiama dicitur, quia non in pura conscientia orare comprobatur. [Classem quoq; fecit rex Salomon in Asiongaber, quæ est iuxta Haylam in littore maris rubri in terra Idumææ. Misitq; Hirã in classe illa seruos suos viros nauticos, & gnaros maris, cum seruis Salomonis. Qui cum venissent in Ophir, sumptum inde aurum quadringentorum viginti talentorum detulerunt ad regem Salomonem.] Asiongaber fert esse insula haud procul ab Hayla in rubro mari, ubi classis Iosaphat ui tempestatis attrita est. Ophir autem nomen prouinciæ, ex Ophir uno de posteris Eber nominatam, ex cuius stirpe ueniens à fluuio Cophne, usque ad regionem Indiæ, quæ uocatur Hieriam habitasse referuntur, ut Iosephus narrat. Classis itaq; quã fecit Salomon in Asiongaber, quæ festinantes, aut fortes, siue uiriliter interpretatur, non aliam esse puto, quàm ecclesiam fidelium, quæ in mari istius mundi posita studium impendit thesauros sapientiæ & scientiæ, opesq; uirtutum acquirere, ubi sunt serui Hiram nautici & gnari maris cum seruis Salomonis, dum gentiles seculari sapientia eruditi, cũ his qui in lege Moysi periti sunt, in unitate fidei sociantur. Hos ergo Salomon noster in Ophir (quæ interpretatur infirmans) mittit, ut sumptum inde aurum ad se deferant, cũ in uilitate literæ sensum pretiosum habet quærere. Et sic accepta summa quadringentorum uiginti talentorum auri ad regem deferunt, cum sensum pretiosum historiæ allegorice & tropologice exponunt, atq; anagogen in duobus testamentis inueniunt, & eum sapientiæ, & consilio diuino ascribentes tribuunt.

Caput X.

SEd et regina Saba, audita fama Salomonis, in nomine domini venit tentare eum in ænigmatibus. Et ingressa Ierusalem cum multo comitatu & diuitijs, camelis portantibus aromata, & aurum infinitum nimis, & gemmas preciosas, venit ad Salomonem, & locuta est ei vniuersa quæ habebat in corde suo.] Regina autem Austri quæ à finibus extremis, excitata ueniens, Salomonis audire sapientiam concupiuit, iam tunc uenturam de gentibus ecclesiam desiderantem Christum figurabat, quæ iuxta prophetiam circũamicta est uarietate in uestitu deaurato, & populi sui & paternæ domus oblita currebat, barbara gente non animo, quæ in aperto peregrina fuit, sed in loco culto sanctorũ fieri ciuis optabat. Vnde non solum cælesti præmio resurrectionis beata, sed etiam potestate apostolica, de Iudæis adulteris iudicandis, ipsius iudicijs digna censet, quia Christum in Salomonem mirata, uerum reginæ cælestis affectum imagine mystica ecclesiæ prouidentis impleuerat. Hinc ipsa regina Saba uiso Salomone & gloria eius, stupens super prudentiam eius, dixit: [Verus est sermo, quem audiui in terra mea super sermonibus tuis et super sapientia tua, et non credebam narrantibus mihi, donec ipsa veni, et vidi oculis meis, & probaui quod media pars mihi nuntiata non fuerit. Maior ẽ sapientia tua & opera tua, quàm rumor quẽ audiui.] Qđ bñ cõuenit sanctæ ecclæ, quæ auditis miracul' Chri, prouocata est ad quærendum eum. Sed postquam ad ipsum peruenit per baptismum & fidem, consideratis sanctæ scripturæ testimonijs, diuinitatis eius potẽtiam agnoscens, parum ei uidetur esse omne quod sibi antea de eo narratum est, in comparationem perceptæ gratiæ. Vnde & admirando in laudem eius erumpit, dicens: [Beati viri tui, et beati serui tui qui stant corã te semper & audiunt sapientiam tuam. Sit dominus deus tuus benedictus, cui complacuisti, et posuit te super thronum Israel, eo quod dilexerit dominus Israel in sempiternum, et constituit te regem, vt faceres iudicium et iustitiam.] His quoq; similia & Psalm. in desiderio regni cælestis exardescẽs ex psona eorũ protulit, dicẽs

Psalm. 44

Psalm. 83 Quàm amabilia sunt tabernacula tua dñe uirtutũ, cõcu.& deficit aĩa mea in atria dñi. Cor meũ & caro mea exultauerunt in deum uiuũ. Et paulopost: Beati (ait) q habitant in do mo tua, in sęculũ sęculi lau.te. Illi uero beati sunt, quoꝝ rex est Chrs: & quia æterna uisio ne eius pfrui merenẽ, & gloriã eius quã habet cũ pře & spũsancto conspicere, & sapiam per quã ipse mundus corde dignaẽ se oñdere, perpetualiẽ percipere lætanẽ. Sicq̃ proba-
1. Corin. 2. bunt ueꝝ esse hoc quod scriptũ est: quia nec oculus ui. nec auris au. nec in cor hoĩs ascen. quæ pparauit deus diligentibus se. [Rex aũt Salomon dedit reginæ omnia quæ voluit & petiuit ab eo, exceptis his quæ vltro obtulerat ei munere regio.] Quia pacificus nr, ue-
Psalm. 20. rè reginæ ecclesiæ uidelicet suæ, oĩa quæ petit, dabit. De quo scriptũ est: Desideriũ cor dis eius tribuisti ei, & uoluntate labioꝝ eius nõ fraudasti eam. Et in euãgelio ipse dicit:
Iohan. 14. Quæcũq̃ petieritis přem ĩ no. meo, dabit uobis. Non solũ aũt ea quæ petimus, imò etiã illa quæ hũana fragilitas, aut nescit, aut nõ psumit petere, gratuita munere largiẽ. [Fe citq̃ rex de lignis tinis fulcra domus dñi, & domus regiæ & citharas lyrasq̃ cantoribus. Non sunt allata huiuscemodi ligna tina, neq̃ visa vsq̃ in præsentẽ diẽ.] De quo Iosephus
Iosephus. ita narrat: Eodem uero tpe delati sunt regi, à terra quæ uocaẽ aurea, lapides ptiosi, & li gna tina, qbus usus est ad fortitudinẽ tẽplí domuumq̃ regaliũ, & ad instrumẽta musico rum, fecitq̃ citharas & nablas, ut dicerẽt hymnũ deo leuitæ. Oĩm uero reꝝ quæ fuerũt quocũq̃ tpe regi delata, ea quæ illo die delata sunt, magnitudinẽ & pulchritudinẽ pcel lebãt. Nullus igiẽ arbitreẽ, qa ligna tina quæ nunc ppter ptium uendentiũ sic appellanẽ, illis uicina sint. Illa siquidẽ uisiõe rotũda qsi pinea sunt, sed multo cãdidiora & ualde ful gẽtia. Hoc aũt dixi, ut nullus naturam ueræ pinus ignoraret. Sunt eñi (sicut in cuiusdam uolumine legi) imputribilia & spinosa, in similitudinẽ albæ spinæ, & usq̃ hodie Iudæis incognita. Bene aũt dr, q rex Salomon de lignis ptiosis nimis fecerit fulcra domus dñi & domus regiæ, & citharas lyrasq̃ cantoribus: quia conditor nr ligna ptiosa, hoc est, do ctores sanctoꝝ, quoꝝ uiror nunq̃ decrescit fidei, nec folia uerboꝝ decidunt: sed q fructũ bonoꝝ opeꝝ reddũt tpibus suis, ad munimen domus dei & domus regiæ, hoc est ad cõ firmationẽ ecclesiæ suæ ponit, ut eoꝝ undiq̃ uallata doctrinis & exẽplis, ruinã eoꝝ sce leꝝ nõ sentiat. Talesq̃ uiri merito ut citharæ & lyræ ad laudandũ dñm fabricati dicunẽ qm quæcũq̃ fecerint, prosperabunẽ: & laudem dñi inter aduersa & pspera, corde, ore, si mul & opere pnũtiare nõ cessant. Hi qcquid agũt in uerbo aut opere, oĩa in gloriã dei fa
Isaiæ. 62 ciũt. De qbus ex persona dñi per prophetã dr: Super muros Ierusalẽ cõstitui custodes, tota die & tota nocte nõ tacebũt laudare nomẽ dñi. [Fecit quoq̃ Salomon ducẽta scu ta de auro puro. Sexcentos auri siclos dedit in laminas scuti vnius & trecentas peltas ex auro probato. Trecẽtæ enim minæ auri vnã peltã vestiebãt. Posuitq̃ eas rex in domo syl
2. Paral. 9 uæ libani.] In uerbis quoq̃ dieꝝ ita scriptũ est: Fecit igiẽ rex Salomon ducẽtas hastas au reas de summa sexcentoꝝ aureoꝝ, q in hastis singulis expendebantur. Trecẽta quoq̃ scu ta aurea trecentoꝝ aureoꝝ, qbus tegebanẽ scuta singula. Posuitq̃ ea rex in armamento rium, quod erat consitũ nemore. Scuta ergo simul & hastæ aureæ qbus utebanẽ (sicut in sequẽtibus oñdiẽ) duces q excubabant añ ostium domus regis: qd significant nisi arma turam spũalem, quã habent prædicatores sancti, q custodiunt domũ dñi, & excubant ad ostia eius, ut callidis insidiatoribus intercludant aditum, ne decipiant innocentes. de q
Cantico 3. bus in Cantico canticoꝝ scriptum est: Lectulum Salomonis sexaginta fortes ambiunt ex fortissimis Israel, oẽs tenentes gladios & ad bella doctissimi, quia & præsentẽ ecclesiæ quietẽ ac pacem pdicatores sancti, cõtra hæreticoꝝ tuenẽ incursus, & internam cælestis patriæ requiẽ perfectiores quoq̃ fixa intentione speculanẽ. Bene aũt iterando adiungiẽ, [Ex fortissimis Israel.] Israel qppe, uir uidẽs deũ interptaẽ. Oẽs quidem q ad diuinæ ui sionis gaudia tendũt, rectè Israel noĩe censenẽ. Sed fortissimi (inqt) in eis sunt utiq̃ illi, q siue cælestis dono speculatiõis sublimanẽ, seu pdicatiõis misterium rite peragendũ suscipi unt. Qui & apte sexagenario sunt nũero designati, qa tales nimiꝝ denariũ æternæ retri butiõis p pfectiõe bonæ opatiõis expectãt. [Oẽs tenẽtes gladios & ad bella doctissimi.]
Ephesi. 6. Illos tenẽtes gladios, de qbus dicit Aplš: et galeã salutis assumite, et gla. spũs, qđ ẽ uer. dei.

Ad illa bella doctissimi, de q̃bus idem admonet, dicens: Induite uos armaturā dei, ut pos Ephes. 6.
sitis stare aduersus insidias diaboli. Quia nō est nobis colluctatio aduersus carnē & sang.
sed aduersus principes & ptātes &c. Et recte doctissimi: q̃a bellandi magna arte indigēt,
q̃ carne inclusi, in terris positi, cōtra spiritalia neq̄tiæ, in cælestibus certant. Magna arte,
imò magna dei g̃ra indigēt, cū contra archangelū tot millibus annoꝝ ad bella exercita-
tū, carnis fragilitas pugnat. Recte ergo ducētæ hastæ de summa sexcentoꝝ sicloꝝ factæ
sunt, q̃a utriusq; testamēti doctrina & opatione pfecti esse noscunt, cum q̃cq̃d sermone
docuerint bonis exēplis pbauerunt. Necnō & ducenta scuta quoꝝ singula trecēti aurei
uestiebāt, pfectam fidē eoꝝ significāt, quam in sanctæ trinitatis cōfessione habebāt. Bene
ergo custodes domus dei hastas & scuta aurea portāt, q̃a sancti pdicatores q̃ sunt eccle-
siæ sanctæ custodes, claritate supnæ sapiæ splendētes, & uerboꝝ iaculis inimicos cōfodi-
unt, & scuto sacræ fidei tela neq̄ssimi ignea repellentes extinguūt. Quod aūt adiungit,
[Posuit ea rex in domo syluæ libani.] apte huic mysterio cōgruit. Quid ergo sylua liba
ni, nisi gentiū ecclesiā significat, quæ de fastu supbiæ abscisa, in fabrica domus dei conue-
nient aptat? Vnde & p Psal. dr, Ecce audiuimus eā in Ephrata, inuenimus eā in campis Psalm. 131.
syluæ &c. [Fecit ergo rex Salomon thronum de ebore grandē, & uestiuit eū auro fuluo
nimis, qui habebat sex gradus, Et summitas throni rotunda erat in parte posteriori, & duæ ,,
manus hinc atq; inde tenentes sedile, & duo leones stabāt iuxta manus singulas: & duode- ,,
cim leunculi stātes super sex gradus hinc atq; inde.] Soliū ergo qd rex Salomon fecit, bñ ,,
ecclesia sancta esse intelligit, in q̃ pacificus nr̃ regnans, iudicia sua facere dinoscit: q̃a aĩa Sapien. 7.
iusti, sedes est sapiæ. Et bñ de ebore illud factum esse memorat, ꝗ nō ad solas diuitias in-
telligamus aptatū, sed qm̄ elephas cuius hæc ossa sunt nimiæ castitatis asserit, q̃ int q̃dru
pedia & sensu plurimū ualet, & temperant miscet fœminæ suæ: & cōiuge secunda non
utit. Hoc pudicis animabus decenē aptatū est, q̃a illæ ebur fuisse noscunt, quæ p castitatē
Chri dñi pcepta secutæ sunt. Hanc uestiuit auro fuluo nimis, q̃a splendorē gloriæ suæ ec-
ca clarescere fecit, cum p signa & miracula maiestatis suæ potentiā ostēdit. Habebat autē
thronus iste sex gradus. Quid p senariū numeꝝ, nisi bonoꝝ opeꝝ pfectio designat? Sex Gene. 2.
diebus pfecit mundi ornatū, & septimo requieuit ab opibus suis. Siquidē & senarius pri-
mus est nūerus, q̃ suis partibus pfectus esse dinoscit. Habet em̄ medietatē tria, tertiā par-
tem duo, sextam unū: unū uero, duo, & tria, sex fiūt. Igit quia & sex ætatibus mūdus cō
stat, in q̃bus licet operari q̃sq̃s ad cælestē patriā puenire desiderat, bonis opibus ascēdere
festinet, q̃a nisi bonis actibus ascēdat, illuc minime puenit. [Et summitas throni rotūda ,,
erat, in parte posteriori.] Quid em̄ rotunditas throni in parte posteriori, nisi requiē æter ,,
nā, quæ post hanc uitā sanctis futura est, significat? ubi q̃sq̃s hic bñ laborat, mercede ope
ris sui remuneratus, perenni quiete perfruet. Vnde & in Cantico canticoꝝ de hoc ipso
throno sub alio exēplo cōmemorat ubi dr, Ferculū fecit sibi rex Salomon de lignis liba- Cantico. 3.
ni, colūnas eius fecit argenteas. Reclinatoriū aureū, ascensum purpureū, media charita-
te cōstrauit. Ferculum inde dictum, qd uel residentiū & discūbentiū in cōuiuio corpo-
ra ferat, uel ipsum de loco ad locū soleat p tpis oportunitate circūferri. Cui merito san-
cta ecclesia comparat, quæ credētes ad æternæ uitæ refectionē pdicatoꝝ suoꝝ mysterio
circūfert. Ferculū itaq; regis nri, sancta ecclesia est, quæ de fortibus pribus q̃si lignis ce-
drinis, imputribilibus mētibus est cōstructa. Quæ recte ferculū dr, q̃a ipse fert quotidie
animas ad æternū conuiuiū conditoris sui. Cui ferculo colūnæ argenteæ factæ sunt, q̃a
prædicatores sancti, eloquiꝭ luce resplendent. Est aūt columnis argenteis reclinatorium
aureum, quia per hoc quod à sanctis prædicatoribus lucide dr, mentes audientiū fulgo-
re claritatis intimæ, in qua reclinent, inueniūt. Item reclinatorium in ferculo fecit, cum
spem perpetuæ quietis fidelibus promisit: Tollite (inquit) iugum meum super uos, & Matth. 11.
discite à me, quia mitis sum & humilis corde, & inuenietis requiē animabus uestris. Et
hoc reclinatoriū fecit aureum, quia requiem nobis æternam diuinæ suæ uisiōis gloria co
ruscam præparauit. Et non nisi purpureus ad hoc ferculum ascensus inuenitur, quia nul
lus ecclesiam (nisi sacramentis dominicæ passionis imbutus) ingreditur. Vnde ipse ait:

Nisi mandu.carnẽ filij hoīs, & bl.eius sang. nõ habebitis uitā in uobis. Qui mādu.meam
car. & bibit meū sang.habet uitā æternam, & ego resuscitabo eū in nouissimo die.Media
charitate cõsttauit propter filias Ierusalẽ.Ea ipsa uidelicet charitate, q̃ pro nobis passus
est.Maiorem eñ hac charitatem nemo habet,ut animā suam ponat quis pro amicis suis.
Et hoc est quod addidit,propter filias Ierusalem,id est ꝑpter aīas cælestiū desiderio fla-
grātes.Quāto eñ maiorẽ deus charitatẽ suā nobis ꝑ nobis patiẽdo cõmẽdauit, tāto plu
,, res ad se reclamandū ac ꝑ se patiendū accendit. [ꝛ duæ manus hinc atq; inde tenẽtes se-
dile,] Quid ergo duæ manus tenẽtes sedile Salomõis significāt, nisi solatia diuinæ grã,
quæ sanctam ecclesiā ad cæleste regnū ꝑuehunt? Et hæc apte ꝑ binariū numeꝝ descripta
sunt,quia in utroq; testamẽto hoc ꝓdicat,hoc maxime cõmẽdat, qa non nisi ꝑ diuinum
Iohan. 15. adiutoriū aliqd boni ꝑfici pōt. Vnde ipsa ueritas dicit: Sine me nihil potestis facere. [et
,, duo leones stabāt iuxta manus singulas,] Quid ꝑ leones, nisi pr̃es utriusq; testamenti fi-
gurant,q per fortitudinẽ animi & sibi & alijs dñari bñ didicerunt? Duo ergo leones iu-
xta manus stabāt,qa in lege & in euāgelio sancti pr̃es qcqd boni fecerūt,nõ sibi, sed deo
Psalm. 113. deputauerūt. Vnde & Psal.dicit: Non nobis dñe nõ nobis,sed no.tuo da glo. Sup mise-
ricordia tua & ueritate tua.Et Apostolus:Grã (inqt) dei sum,id qd sum.Et itẽ,Qui glo
,, riat,in dño glorieł. [ꝛ duodecim leunculi stātes super gradus sex hinc atq; inde.] Quid
ꝑ duodecim leunculos,nisi ꝓdicatoꝝ ordo,q apostolicā doctrinā sequit,significat.Hi er
go supra sex gradus hinc atq; inde stant,qa bonoꝝ opeꝝ gressus hinc & inde,suis doctri
nis atq; exẽplis munire certāt,ne pius labor bñ incipientiū in operando uacillet, sed recti-
tudinẽ habeat ingressu uirtutū.Hinc scriptū est: Fortitudinẽ & decor indumẽtū eius,&
ridebit in die nouissimo.Surrexerūt filij eius & ꝓdicauerūt,btissimā uir eius, & lauda-
bit eā.Multæ filiæ cõgregauerūt diuitias,tu supgressa es uniuersas.Sequit, [Sed ꝛ oīa
,, vasa de quibus potabat rex Salomon erāt aurea, ꝛ vniuersa supellex domus saltus libani
,, de auro purissimo:nõ erat argentū,nec alicuius ꝓtij putabatur in diebus Salomonis.]
Oīa uasa quæ pacifici nr̃i misterio fungunt, aurea fiūt: qa oẽs animæ sanctoꝝ quæ sunt
uasa dei,ut uolūtati deseruiāt diuinæ splẽdore sapiẽtiæ & dilectiõis nitẽtes, cõtinent po
tum q uitæ est,& fit in eis fons aquæ saliẽtis in uitā æternā.Nec alicuius ꝓtij argentū pu
tabat in diebus Salomõis,qa scdm Apostolū: Non est in sermõe uerbū dei,sed in uirtute.
Et ꝓdicatio euāgelij nõ in ꝑsuasibilibus hūanæ sapiæ uerbis cõsistit,sed in ostensiõe spūs
& uirtutis,ut fides nr̃a nõ sit in sapīa hoīm,sed in uirtute dei. Vnde ipsa ueritas ait: Non
Matth. 7. oīs q dicit mihi dñe dñe,intra.in reg.cæ.&c.Et itẽ,Qui soluerit unū de mādatis istis mi
Matth. 5. nimis,& docuerit sic hoīes,minimus uocabit in reg.cæloꝝ. [Deferebāt ergo Salomõi au
,, rū de Tharsis ꝛ argentū,dẽtes elephantorū,ꝛ simias,ꝛ pauos.] Quid auꝝ argentū'ue si-
,, gnificet.notū est.Cæteꝝ dentes elephātoꝝ possunt doctores,fortes, propt nitorẽ sapiẽ
designari. De qbus sponsæ dr̃,Collū tuū sicut turris eburnea.Per simias uero q actus hu
manos imitari uident,sed bestialit uiuūt,eos q ad fidẽ ex gentibus ueniūt,qui fidẽ tene-
re uident, & opibus fidẽ negāt.Per pauos qppe quoꝝ caro si siccata fuerit, imputribilis
ꝑmanere dr̃, q pennaꝝ pulchritudine uestiunt,ꝑfectos igne tribulatiõis decoctos, adeo
ut uarijs uirtutibus decorent,& incorruptionẽ fidei ac mẽtis retineāt.Quanq̃ si ad uirgi
nes referri uelint,accipe possumus hæ de Tharsis fortit cõseruet.Qd aūt subdit, [Non ẽ
factum tale opus in vniuersis regnis.] Apte sanctæ ecclesiæ cõuenit.de q̃ scriptū ẽ,uide-
licet de salsis amarisq; fluctibus huius seculi ad Salomonẽ nr̃m deferunt. Tharsis,explo-
ratio gaudij dr̃. [Magnificatus ẽ rex Salomon super oẽs reges terræ diuitijs ꝛ sapīa, ꝛ
,, vniuersa terra desiderabat videre vultum Salomõis, vt audiret sapīam eius,quā dederat
,, deus in coꝛ eius. Et singuli deferebant ei munera,vasa argentea ꝛ aurea,vestes ꝛ arma bel
,, lica &c.] Bene ergo dictum est, ꝙ magnificatus sit rex Salomon sup omnes reges ter-
ræ:quia pacificus noster sup omnem celsitudinem sanctorum,q reges uere dicit, exaltā-
tur,& nullus ei coæquari pōt.Qm̃ quis in nubibus æquabit domino,aut quis similis erit
deo inter filios dei? Deus qui glorificatur in consilio sanctorum, magnus & metuendus
super oēs qui in circuitu eius sunt,Et item: Magnus dñs noster & magna uirtus eius,

& sapientia eius non est numerus. Vnde & Iohannes dicit: Et uidimus gloriam eius glo Iohan. 1.
riam quasi unigeniti à pñe, plenũ gr̃a & ueritate. Et uniuersa terra desiderat uidere uul-
tum regis nr̃i: quia uniuersa ecclesia sanctorum hoc solũmodo appetit, ut ad cõspectum
gloriæ eius pueniat. Cum per prophetam dr̃, Tibi dixit cor meum, quæsiui uultum tu-
um, uultum tuum dñe requiram. Et alibi: Sicut ceruus (inquit) desiderat ad fontes aqua Psalm. 41.
rum, ita desiderat anima mea ad te deus. Et singuli deferunt ei munera, dum unusquisq;
scd̃m id quod uires sibi suppetunt, in uerbo seu factis, obsequium student præstare deo.

Caput XI. Et XII.

REx autem Salomon amauit mulieres alienigenas multas, filiam quoq; Phara-
onis, & Moabitidas & Ammonitidas, Idumæas, & Sidonias, & Hethæas, de
gentibus super quibus dixit dñs filijs Israel: Non ingrediemini ad eas, neq; de
illis ingredientur ad vestras. Et reliq.] Iam porro de cæteris operibus Salomonis, quid
dicam, quem uehemenť arguit sancta scriptura, atq; condemnat: nihilq; de pœnitentia
eius, uel de indulgentia dei omnino cõmemorat, nec prorsus occurrit, quid ad salutẽ in
allegoria boni significet, hæc est, flenda uorago submersionis. Nisi forte dicat quis muli-
eres alienigenas, quarũ amore exarserat, significare ecclesias electas ex gentibus. Posset
hoc fortasse non absurde intelligi, si illæ propter Salomonem desererẽt deos suos, & co-
lerent deum eius. Cum uero ipse propter illas offendit deum suum, & coluit deos earũ,
non est quid inde boni coniectari possit. Nec tñ nihil arbitror significare, sed malum, si-
cut de uxore filiabusq; Lot diximus. Apparet eñ in persona Salomonis mira excellen-
tia, & mira submersio. Quod igiť in illo diuersis tp̃ibus extitit, prius bonum & posteri-
us malum: hoc in ecclesia in isto adhuc seculo simul uno tp̃e oñdiť. Nam bona illius, bo-
nos ecclesiæ: mala aũt illius, malos ecclesiæ significare puto, tanq̃ in unitate illius areæ.
Sicut in illo uno hoĩe bonos in granis, malos ĩ paleis: aut in unitate unius segetis, bonos
in tritico, malos in zizanijs. [Factum est igitur in tempore illo, vt Ieroboam egrederetur
de Ierusalem, & inuenit eum Abias Silonites propheta in via, opertus pallio nouo. Erãt
aũt duo tantum in agro. Apprehendensq; Abia pallium suum nouũ quo opertus fuerat,
scidit in duodecim partes, & ait ad Ieroboam: Tolle tibi decem scissuras. Hæc enim dicit
dñs deus Israel: Ecce ego scindã regnum de manu Salomõis, & dabo tibi decẽ tribus.
Porro vna tribus remanebit ei propter seruũ meum Dauid, & Ierusalẽ ciuitatem, quã ele-
gi ex omnibus tribus Israel &c.] Illud quod post mortẽ Salomõis decẽ tribus à domo
Dauid, & à tẽplo sepatæ sunt & duæ relictæ, satis indicat qd̃ de tota illa gente Aposto- Roma. 9. 11.
lus ait: Reliquiæ ꝑpter electionẽ gr̃æ saluæ factæ sunt. Ieroboam uero q decem tribus à
domo Dauid & à tẽplo dei separãs ad idololatriã ꝑduxit, significat hæreticos q dissensi-
onem amant, & unitatẽ fidei catholicæ hæresibus scindũt, ac sic cultui malignorũ spiri-
tuũ subsequentes tradunt. Interp̃tať Ieroboam, dijudicans populũ. Nam & hæretici di-
iudicare populũ uidenť, cũ erroris sui sequacẽ faciunt. Cui rei bñ cõueniunt uerba pro
phetæ Ahiæ Silonitis q missus est ad Ieroboam, ita dicens: [Tolle tibi decem scissuras.
Hæc eñ dicit dñs deus Israel: Ecce ego scindam regnũ Salomonis, & dabo tibi decẽ tri-
bus. Porro una tribus remanebit ei ꝑpter seruũ meũ Dauid, & Ierusalẽ ciuitatẽ, quã ele
gi ex oĩbus tribubus Israel.] Decem eñ scissuras Ieroboã accepit, cũ legis præcepta uio-
landa corripuit. Et una tribus cũ sobole Dauid remãsit, dum sors electorũ iuxta apostoli
cam doctrinã, in regula fidei catholicæ ꝑmansit. Quia unus dñs, una fides, unũ & bapti- Ephesi. 4
sma. Deniq; Roboam filius Salomonis, q utili seniorũ cõsilio relicto, adolescentiũ cõsi
lium secutus est, licet de domo Dauid fuerit, tñ in uia eius nõ gradiebať. Fecit eñ Iudas 3. Reg. 14
(scriptura teste) in illis diebus malũ coram dño, & irritauerunt eũ sup oĩbus quæ fece-
rant pr̃es eorũ in peccatis suis quæ peccauerant. Aedificauerũt aũt & ipsi sibi aras & sta-
tuas & lucos sup oẽm collẽ excelsum, & subter oẽm arborẽ frõdosam. Sed & effœmina
ti fuerunt in terra, feceruntq; omnes abominationes gentium, quas attriuit dominus an
te faciem filiorum Israel. Significat ergo malos rectores in ecclesia, qui terrenis cupidi-
tatibus dediti, negligunt curam habere subditorum, & delectantes in multitudine sibi

obsequẽtium, nec tamen condignam habent solicitudinem sibi commissorum. Interpretatur autem Roboam latitudo populi. Et bene latitudo populi nominari possunt, qui iam tam & spatiosam uiam gradientes, per quam multi uadunt ad mortem, angustam uiam (Matth. 7.) quæ paucorum est, & ad æternam uitam ducit, ingredi detrectant: relictoq; sanctorum patrum consilio, quorũ dicta & exempla ad celsitudinem tendunt perfectionis, eligunt iuuenum obtemperare præceptis, hoc est, eorũ qui iuuenilibus desiderijs mancipati laudibus iniquis & adulationibus eos grauant, & fit in eis quod per prophetam dicit, Qualis populus, talis est & sacerdos. (Eccl. 10.) Omnes enim à minimo usq; ad maximum auaritiæ student, & cæci cæcis ducatum præbentes, in foueam pditionis pariter cadunt. Quibus cõminatur sapientia dei, dicens: Væ tibi terra cuius rex puer est, & cuius principes mane comedunt. Et econtrario de sanctorum populo, & rege eorum Christo laudando subsequitur, dicens: Beata terra cuius est rex nobilis, & cuius principes uescuntur in tempore suo, quia omnia quæcunq; fecerint prosperabuntur.

Caput XIII.

ECce vir dei venit de Juda in sermone domini in Bethel, Jeroboam stante super altare, & thus iaciente. Et exclamauit contra altare in sermone domini, & ait: Altare altare, hæc dicit dominus, Ecce filius nascetur domui David Josias nomine, et immolabit super te sacerdotes excelsorum, qui nunc in te thura succendunt, & ossa hominum incendet super te. Et reliqua.] Igitur propheta qui à deo missus fuerat in Bethel, ut increparet Ieroboam super idololatria quam gessit, & à falso propheta seductus, comedit ibi & bibit contra præceptum domini, & propterea à leone in uia occisus est: quid significat nisi qui in prosperis eleuatur corde ? ita ut præcepta domini contemnat, à leone qui circuit rugiens quærens quem deuoret, (1. Petri. 5) dente persuasionis malignæ laniatus, per consensum peccati interficitur: ac per hoc necessarium est semper quærere auxilium omnipotẽtis dei, atq; defensionem ipsius, ex toto corde sperare in misericordia eius. Quid enim est homo cuiuslibet sit meriti, si conditoris sui protectione deseratur? Quæ nimirum protectio minus necessaria creditur, si semper habeatur: sed utiliter plerunq; subtrahitur, ut sibimetipsi homo, quàm sine illa nihil sit ostendatur. Manus igitur dei aliquando nobis per aduersa insinuat, quæ nescientes nos in prosperis portat, quia destituti dum cadere incipimus, & tamen adiuti retinemur, et doctrina fit, quod in lapsu trepidamus, & custodia quod in statu pmanemus. Nemo ergo se alicuius uirtutis æstimet, etiam cum qd fortiter poterit: quia si diuina eum protectio deserat, ibi repente eneruiter obruit, ubi se ualenter stare gloriatur. Quid est enim quod uir dei contra altare Bethel ad prophetandum directus, præsente rege, autoritatem liberæ uocis exercuit, eiusdemq; regis extensum brachium in rigore mirabiliter astrinxit, quod tamen mox misericorditer saluti restituit, cuius in domo inuitatus comedere noluit: quia ne in uia comederet, prohibitiõis dominicæ præcepta seruauit. Qui tamen in eadem uia & seductus comedit & pastus interijt. Qua in re quid subtili consideratione colligimus, quid (ut ita dixerim) formandũ suspicamur, nisi quod forsitan apud semetipsum tacitus, & pro præceptis dominicis regem se contempsisse gloriatus, ab interna mox soliditate quassatus est, & inde ei in opere culpa surripuit, unde sibi gloria in corde surrepsit? ut prophetæ falsi uerbis deceptus disceret, quia nequaquam propriæ fortitudinis fuerit, quod ad regis uerba restitisset. Bene aũt et eius ore mortis sententiam accepit, cuius seductione à uitæ præceptis deuiauit, ut inde pœnam ueraciter sumeret, unde culpam negligenter admisisset. Hic autem manifeste ostenditur, φ peccatum inobediẽtiæ in ipsa fuerit morte laxatum, quia idem leo qui uiuentem præsumpsit occidere, ausus contingere non est occisum. Qui enim occidẽdi habuit potestatem, de occisi cadauere comedendi licentiam non accepit. Quia is cui culpa in uita fuerit punita, erat iam iustus ex morte. In hoc facto ostendit, φ nemo se alicuius uirtutis æstimare debet, etiam cum quid fortiter (sicut dictum est) poterit. Iste eñ quia præceptis dominicis regem contempsisse gloriatus corruit, ut prophetæ falsi uerbis deceptus disceret; quia non propriæ fortitudinis fuerit, φ regi restitisset.

Caput XIIII.

IN quinto autem anno regni Roboam, ascendit Sesac rex Aegypti in Ierusalem, et tulit thesauros domus domini, & thesauros regios & uniuersa diripuit. Scuta quoq; aurea quæ fecerat Salomon, pro quibus fecit rex Roboam scuta ærea, & tradidit ea in manum ducum scutariorū, & eorum qui excubabāt ante ostium domus regis. Cūq; ingrederetur rex in domum domini, portabant ea qui præeundi habebant officium, & postea reportabant ad armamentarium scutariorum. Et reliqua.] De quo rege in libro Paralipoménon plenius narratur, ubi hoc modo legitur: Anno autem quinto regni Roboam, ascendit Sesac rex Aegypti in Ierusalem, quia peccauerunt domino, cum mille ducētis curribus, & sexaginta millibus equitum. Nec erat numerus uulgi qui uenerat cū eo ex Aegypto, Libyes scilicet & Troglodítæ Aethiopes, Cepitq; ciuitates munitissimas in Iuda, & uenit usq; Ierusalem. Semeias autem propheta ingressus est ad Roboam & principes Iuda, qui cōgregati fuerant in Ierusalē fugiētes Sesac, dixitq; ad eos: Hæc dicit dominus, Vos reliquistis me, & ego reliqui uos in manu Sesac. Consternatiq; principes Israel & rex dixerūt: Iustus est dominus. Cumq; uidisset dominus quod humiliati essent, factus est sermo domini ad Semeiam, dicēs: Quia humiliati sunt, non disperdam eos: Daboq; eis pauxillū auxilij, & non stillabit furor meus super Ierusalem per manum Sesac. Veruntamen ei seruient, ut sciant distantiā seruitutis meæ, & seruitutis regni terrarū. Recessit itaq; Sesac rex Aegypti ab Ierusalem, sublatis thesauris domus domini & domus regis, omniáque secum tulit, & clypeos aureos quos fecerat Salomon, pro quibus fecit rex æneos, & tradidit illos principibus scutariorum, qui custodiebant uestibulum palatij. Quid ergo per figuram hoc insinuat, quod propter peccatum Roboam Sesac rex Aegypti de domo domini thesauros abstulit, & thesauros regios, nisi quod mali rectores propter negligentiam suam regem Aegypti, hoc est, principem tenebrarum in Ierusalem typicam prouocant in ecclesiam, uidelicet sibi commissam: ubi ipsi ad tempus dominari uidētur, qui thesauros domus domini, & thesauros regios aufert, cum scientiam sanctarum scripturarum simul & operam uirtutum ab incautis & desidiosis abstrahit? Sesac ergo, byssus cilicij, siue gaudium cilicij, interpretatur. Et quia byssus subtilitatem significat: cilicium uero, quod de caprarum setis conficitur, peccata: quid melius in bysso cilicij, quàm uersutia fraudis diabolicæ, in persuasione peccatorū accipi potest? Sesac enim Ierosolymitanas opes aufert, cum diabolus qui callide decipit, & gaudet in multitudine peccatorum, ecclesiasticos quosq; à sciētia spirituali, & opere uirtutum depredat, eosq; qui uidebantur in ecclesia decori esse, spoliatos secum in barathrum perditionis suæ, demergit: necnon & illud quod idem rex scuta aurea quæ fecerat rex Salomō abstulit, pro quibus fecit rex Roboam scuta ærea, & tradidit ea in manu ducum scutariorum, ad eūdem sensum respicit. Salomon enim scuta aurea condens custodibus domus suæ dedit, cum redemptor noster spiritualem scientiā per duo testamenta doctoribus ecclesiæ ad tuēdam plebem suam commēdauit. Hanc antiquus hostis, per incuriam rectorum abstrahit, quia cum intenti sunt rebus terrenis, minusq; curant de cælestibus, officio pristino & scientia denudatos, quasi in domo propria opibus spoliatos, dereliquit. Deniq; tales cum sensu spiritali priuatos se conspiciunt, per eloquentiam uerborum copiam quærunt, quatenus eorum sonoritate, uelut scutorum æreorum firmitate, tutamen contra hostes pro subiectis sibi opponant. Sed quanto æs est uilius metallo auri, tanto inferior est uana eloquentia, ueræ eloquentiæ fructu. Vnde per quendam sapientem de eloquentia dicitur: Vbi plurima uerba, ibi frequenter egestas: Et in psalmis ita legitur: Vir linguosus prædirigetur super terram. Nam de sapientia ita scriptum est: Sapientia pretiosior est cunctis opibus, & omnia quæ desiderantur, nō ualent ei comparari. Longitudo dierum in dextera eius, in sinistra illius diuitiæ & gloria. Qui uero oportunam defensionem ecclesiæ uult exhibere contra hæreticos & contra omnes inimicos sapientiæ, utique adminiculo hoc debet perficere. Nec eloquentia aliquid adhoc sine sapientia proficit, imò plurimum nocet. Porro quod legitur in sequentibus, quod bellum fuerit inter

2. Para. 12.

Prouerb. 8.

Roboam & Ieroboam,& Asa regem Iuda, atq; Baasa regem Israel cunctis diebus eorum,
non aliud significare puto,quàm quod sancta ecclesia quæ in unitate fidei persistit, bellum
habeat semper cum hæreticis & schismaticis, & omnibus qui uiolare contendunt fidem
2.Timo.3. catholicam.Omnes enim(ut ait Apostolus)qui pie uolunt uiuere in Christo, persecuti
onem patientur: quia draco antiquus persequitur mulierem insidians calcaneo eius, &
ipsa conterit caput eius.Asa enim tollens siue sustollens,& Baasa confusio uel siccitas in-
terpretatur. Et bene ecclesiæ populus tollens siue sustollens dicitur,qui mētem suam ad
superna desideria suspendēs,cōfusionem terrenarum cupiditatum, cum earum suggesto
re diabolo, spernit: ac uelut sicca & inutilia contemnit.

Caput XV.

Factus est autem sermo domini ad Iehu filium Anani contra Baasa, dicens: Pro
eo quod exaltaui te de puluere & posui ducem super populum meum Israel, tu au-
tem ambulasti in via Ieroboam,& peccare fecisti populum meum Israel, vt me irri
tares in peccatis eorum.Ecce ego demetam posteriora Baasa,& posteriora domus
eius,& faciam domum tuam sicut domum Ieroboam filij Nabath.Qui mortuus fuerit de
Baasa in ciuitate,comedent eum canes,& qui mortuus fuerit ex eo in regiōe,comedēt eum
volucres cæli.] Hæc uerba contra omnes peccantes,& contra omnes hæreticos & paga
nos,maxime prolata sunt. Quippe qui peccatis pristinis , peccata semp noua adijciunt,
& malorum exemplis deprauatis uisceribus peiores fiūt. [Demetam (inquit) posteriora
Baasa, & posteriora domus illius, & faciam domum eius sicut domum Ieroboam filij
Nabath.]Demetit dominus posteriora Baasa, cum peccata iniquorum post finem uitæ
ulciscitur,Demetit & posteriora domus eius, cum imitatores illorum æternis cruciati-
bus damnat.[Et faciet domū Baasa sicut fecit domū Ieroboam filij Nabath.]cū pecca-
tores in iniquitate sua perseuerantes,simul cum diabolo & angelis eius,inferni cruciati-
bus tradet.Baasa enim (ut diximus)confusio, uel siccitas interpretatur: Ieroboam uero
dijudicans populum:& Nabath,spontaneum resonat.Qui ergo confusiones errorum &
peccatorum sequitur, & uirorum gratiam spiritalem habere negligens,in ariditate pec
catorum usq; ad finem uitæ perseuerat,posteriora eius uelut diaboli demetūtur,qui pro
pria uoluntate superbiendo sibi mortem generat. Et tunc populum perditorum uelut
dijudicare uidetur,cum non iudicium æquitatis, sed damnationis in eis exercere digno-
scitur.Tunc enim peccatorum atq; omnium iniquorum posteriora demetentur cum ca-
pite suo diabolo,quando iudex uiuorum & mortuorum in fine seculi, dicturus est his q
Matth. 25 ad sinistram eius stabunt, Discedite à me maledicti in ignem æternum, qui præparatus
est diabolo & socijs eius.Et ibunt hi in supplicium æternum, iusti autem in uitam æter-
nam.[Qui mortuus(inquit)fuerit de Baasa in ciuitate,comedent eum canes,& q mor
tuus fuerit ex eo in regione,comedent eum uolucres cæli.]Quid est ergo mortuum esse
in ciuitate, nisi quemlibet fidetenus in ecclesia perseuerātem,criminibus capitalibus ob-
noxium esse? In ciuitate ergo moritur, qui intra ecclesiam dei,opera prauitatis exercet.
Ille enim ore canum laceratur, cum sententijs sanctorum doctorum, increpatur, arguit,
Psalm. 58. atq; damnatur.De quibus,uidelicet canibus,in psalmo scriptum est, Vt canes circuibunt
ciuitatem.Canes enim à canendo dicti sunt.Canum enim consuetudo est,illa loca defen-
dere,in quibus se norunt alimoniam reperire. Ciuitas autem illa,quam canes isti circūe
unt, Ierusalem est, uniuersaliter per mundum diffusa: hāc ergo circuisse Paulum,saluta-
res generis humani testant epistolæ, quæ p uniuersas gentes uelut sacra diuina tonue-
runt.O canē istū beatū,q populos persequitur infideles,fures abigit,& ouilia sancta cu-
stodit,cuius latratus p totū mundū q̄si graui sona tuba cōcrepuit. [Qui enim morit ait ex
Baasa in regiōe,comedēt eū uolucres cæli.]Illi enim ex Baasa, hoc est, ex corpore diaboli,
confusiōe plenissima in regiōe moriunt, q extra ecclesiā separati idololatriæ aut hæresi
bus ore atq; ope nefario deseruiūt,hos enim uolucres cæli comedūt,illæ uidelicet uolucres,
Matth.13. de qbus i euāg. dñs dicit, in pabolas semētis,secus uiā semē sparsum,uolucres cæli come
disse,Tūc enim istæ uolucres eos comedūt,qū onustos pctis secū ad æternū rapiūt interitū,

[Anno tricesimoprimo Asa regis Iuda, regnauit Amri super Israel duodecim annis. In Thersa regnauit sex annis. Emitque montem Samariæ a Somer duobus talẽtis argenti, & ædificauit eum, & vocauit nomẽ ciuitatis quam extruxerat nomine Somer domini montis Samariæ.] Hoc quomodo factum sit, Iosephi uerba manifestant, in quibus ita scriptum est: Tricesimo añt anno regis Asa, Ambri suscepit imperium, & tenuit annis duodecim. Quorum sex quidem annis fecit in Thersa, reliquos autem in ciuitate quæ Mareon appellabatur, à Græcis autẽ Samaria. Hic uero nominauit eam Samareton à Samaro quodam, qui ei montem uenũdederat, in quo constituerat ciuitatem. In nullo autem differebat prioribus regibus, nisi quod peior erat. [Et addidit Achab in opere suo irritans dominum deum Israel, super omnes reges Israel, qui fuerant ante eum. In diebus eius ædificauit Ahiel de Bethel Iericho. & reliq.] Quod scriptum est de temporibus regni Achab. [In diebus eius ædificauit Ahiel de Bethel Iericho. In Abiram primogenito suo fundauit eam, & in Segub nouissimo suo posuit portas eius.] Patet sensus, quia cum præfatæ conditor urbis fundamenta illius ponere inciperet, primogenitus eius, q uocabatur Abiram mortuus est. Et cum urbe ædificata portas munire tentaret, nouissimum filiorum suorum cognomento Segub amisit. Quod ita futurum Iosue cũ eam destructam anathemati traderet imprecando prædixit. Maledictus, inquiens, uir coram domino, q suscitauerit & ædificauerit ciuitatem Iericho. In primogenito suo fundamẽta illius iaciat, & in nouissimo liberorum ponat portas eius. Iosue.6. Quia uero Ahiel de Bethel destructa à Iosue atque anathematizata Iericho mœnia restaurat, cum quis eorum qui in ecclesia habitum religionis assumpserat, ad agẽda scelera quæ ei dominus Iesus in die baptismatis condonauerat, redit: quasque ipse anathematizauerat diaboli pompas, luxuriose uiuendo repetit: cum errorum dogmata, uel gentilium fabulas, ueritati ecclesiasticæ qua imbutus est quasi de Bethel egrediẽs ruinas Iericho resuscitat. Meritoque talis coram domino maledictus, & primum filiorum in fundatione nefariæ ciuitatis, & nouissimum in portarum positione amittit, quia & fundamenta fidei à quibus bona ædificia inchoare, & claustra bonæ actionis quibus perfici debuerat, perdit.

Caput XVII.

[ET dixit Elias Thesbites de habitatoribus Galaad ad Achab: Viuit dominus deus Israel in cuius conspectu sto, si erit annis his ros & pluuia, nisi iuxta oris mei verba. Et factum est verbum domini ad eum, dicens: Recede hinc & vade cõtra orientem, & abscondere in torrente Carith qui est contra Iordanem, & ibi de torrente bibes, coruisque præcepi vt pascant te ibi. Abijt ergo & fecit iuxta verbum domini: Cumque abisset sedit in torrente Carith qui est contra Iordanem. Corui quoque deferebant ei panem & carnes mane: similiter panem & carnes vesperi, & bibebat de torrente. Post dies autem aliquantos siccatus est torrens, non enim pluerat super terram.] Priusquam allegorice quid ista significent differamus, libet inquirere iuxta moralitatem, quid est quod ait: Viuit dominus in cuius conspectu sto. Sciẽdum est quod duobus modis in conspectũ domini uenimus, cum in extremo iudicio ante tribunal eius assistimus. Nã quoties conditoris nostri potentiam ad sensum reducimus, toties in conspectu illius stamus. Vnde recte nunc per uirum dei Eliam dicitur: [Viuit domus deus Israel in cuius conspectu sto.] hic iustus in conspectu domini stat, ut fideliter uiuat, illic ut ueraciter coronam uitæ accipiat. Thesbi igitur unde Elias Thesbites dicitur, ciuitas est Galaaditis regionis. Cæterum spiritaliter Elias rectius dei filio assimilatus est, cui & autoritas & nomen ueri dei congruit: Elias enim dominus deus interpretatur, siue fortis deus, quod nomen substantialiter dei filio inest, autoritatem sibi uidelicet faciendi quid uelit naturaliter uindicãs. De quo per Psal mistam dicitur: Fortis dominus potens in prælio. Thesbites autem captiuans siue conuertens, interpretatur: sicut & de domino scriptum est: Conuerte domine captiuitatem Psalm.125. nostram. Et sicut Melchisedec in scripturis (qui utique typum gessit saluatoris) origo tacetur: ita & Eliæ, in illius enim præfiguratione genus minime narratur, cum subito no- Psalm.109. men illius introducit, ex qua tribu uel familia ortus sit minime profert. Torrens Cison

qui & Carith, qui interpretatur cognitio, siue concisio, uel diuisio, Iudaico populo congruere certissimum est. Panes uero & carnes ex quibus Elias ministrantibus coruis pastus est, opera pietatis & obsequium, quod eidem domino à fidelibus ex populo Iudæorum exhibitum est, præfigurasse non dubium est. Siccatio torrentis abolitionem significat legis, quam adueniente saluatore, in carnalibus obseruationibus defecisse certum est. Nonnulli uolunt aliter intelligi, quod nobis dissonum esse uidetur, quibusdam in locis. Absconditus est (inquiunt) Elias noster in torrente Carith, qui interpretatur caluus, & ibi de torrente bibit, cum in caluariæ loco, ubi abscondita est uirtus gloriæ eius, de torrẽte mortalitatis nostræ dominus gustauit. Corui autem pascebant Eliam deferentes ei panem & carnes mane & uesperi, cum gentilitas de nigredine peccatorum ueniens, Christo domino salutem nostram esurienti, panem fidei & spem resurrectionis per gratiam eius illuminata, offert. Mane uidelicet, euangelicæ prædicationis. Et item panem & carnes uesperi similiter defert, cum eandem fidem usq; ad finem mundi seruans incontaminatam, cum carnis resurrectione uenienti iudici præsentat. [Post dies autem aliquantos

1. Corin. 15. siccatus est torrens,] Quia cõsummato cursu præsentis uitæ, absorpta erit mors in uicto

Apoca. 21 ria: etiam ultra mors non erit, neq; luctus, neq; clamor, quæ prima abierunt. Hanc etẽ

Isaiæ. 25 intelligentiam prudenti lectori relinquimus, si hanc sibi eligere uoluerit, quia nobis de

,, coruorum refragare uidetur intellectu. [Factus est igitur sermo domini ad eum dicens:

,, Surge & vade in Sarepta Sidoniorum & manebis ibi. Præcepi enim ibi mulieri viduæ,

,, vt pascat te.] Mittitur Elias pascendus ad alienigenam uiduam, hæc igitur uidua gentium designat ecclesiam, quæ à suo diutius conditore deserta, populum fidei ueræ, & rectæ ueritatis nescium, quasi pauperem filium egena stipe nutriebat, id est, uerbi fructu ex parte docebat, donec adueniens sermo propheticus, qui exiccato uellere Israelis (utpote clausa cæli ianua) fame periclitabatur in Iudæa, pasceretur ibi, simul & pasceret, & receptus uidelicet à credentibus, & reficiens ipse credentes. Vnde bene hæc eadem uidua, in Sarepta Sidoniæ dicitur esse morata. Sidonia quippe inutilis uenatio, Sarepta uero incendium, uel angustia panis interpretatur, quia ubi abundauit peccatũ, superab-

Roma. 8. undauit & gratia. Vbi rebus superuacuis acquirendis, quasi occupandi cura impẽdebatur, ubi diræ sitis incendiũ panisq; spiritalis antea fiebat angustia, ibi farina oleumq; ore prophetico benedicitur. [Quæ volebat duo ligna colligere priusq; moreretur.] Non hic solo ligni nomine, sed etiam numero lignorum, signum crucis exprimitur, quo nobis est panis uitæ præparatus æternæ. Benedicitur farina eius & oleum, hoc est, gratia corporis dominici & chrismatis unctio, siue fructus & hilaritas charitatis, quæ cum impendi-

2. Corin. 9 tur, no defecisse dicitur: Hilarem enim datorem diligit deus. Vidua autem ista quam dominus non frumenti, sed uerbi pane pascebat, eadem ipsa est, de qua dicitur in psalm. Vi-

Psalm. 131 duam eius benedicens benedicam, & reliq. Illam scilicet, de qua & Paulus, ait: Mortuo uiro, quibus uolet nuptijs libera est, quia desinente legis litera (cuius finis Christus est) ad gratiæ libertatem transitum faciens, ecclesia uidelicet ad Christum, quasi uidua legis nupsit. Huius nunc in uasis oleum gratiæ & benedictionis farina non deficit, in omnibus ferè gentibus fame manente, quarum cibus uitæ esuriem ac fidei trinitatis inediam, congrue præfigurauit illa quondam triennio fames. [Factum est aũt post verba hæc, ægro

,, tauit filius mulieris matris familias: & erat languor eius fortissimus, ita vt non remaneret

,, in eo halitus. Dixit ergo ad Eliam: Quid mihi & tibi vir dei? Ingressus es ad me, vt reme-

,, morentur iniquitates meæ, & interficeres filium meum? Et ait ad eam: Da mihi filium tuum.

,, Tulitq; eum de sinu illius & portauit in cœnaculum vbi ipse manebat, & posuit super lectũ suum. & reliq.] Hic actus Eliæ, de suscitato mortuo filio uiduæ, apud quam hospitabat, & cuius benedixit farinæ & oleo, bene exprimit actum redemptoris nostri, in resurrectione populi ad fidem cõuersi. Quæ enim hæc uidua melius intelligi potest, quàm synagoga Iudæorum, quæ Moysi morte uiduata filium nutriebat paruulum, hoc est, populum carnalem Iudæorum. Hic ergo ad ingressum Eliæ, hoc est, saluatoris nostri infirmabatur, quia in eum non credendo sed spernendo, ualida febre infidelitatis ægrotauit, Vn

de & mater ipsa conquerendo de infirmitate pueri, ad prophetam dicit: ⌊Quid mihi
& tibi uir dei? Ingressus es ad me ut rememorarentur iniquitates meæ, & interficeres fi
liũ meũ?⌋ Cum synagoga Iudæorũ de aduentu saluatoris conqueri?, quasi ipse esset cau-
sa interfectionis populi Iudaici. Hinc est, ꝙ Caiphas conspirans de nece Christi, ad tur-
bam ait: Expedit enim ut unus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. Si Iohan. 11.
dimittimus eum sic, omnes credent in eum. Et uenient Romani & tollent nostrum lo-
cum & gentem. Sed sicut propheta dei, uerbis uiduæ nõ exasperatus: quin potius miser
tus ait ad eam. [Da mihi filium tuum: Tulitq; eum de sinu illius et portauit in cœnaculum
vbi ipse manebat ⁊ posuit super lectum suum ⁊ expandit se, atq; mensus est super puerum
tribus vicibus, clamauitq; ad dominum ⁊ ait: Dñe deus meus reuertatur oro anima pueri
huius in viscera eius.] Ita & redemptor noster non exasperatur malitia Iudæorum, sed
misertus populi credentis, tulit eum de sinu matris, cum eum tulit de carnali obseruãtia
legis. ⌊& posuit super lectum suum.⌋ hoc est, demõstrauit ei uitam habere in morte sua.
⌊Expanditq; se tribus uicibus, atque mensus est super puerum.⌋ cum trinitatis fidem il-
li prædicando & faciendo insinuabat. Et clamans ad patrem, dixit: Pater ignosce illis,
quia nesciunt quid faciunt. Et item: Pater (inquit) clarifica filium tuum, ut filius tuus cla Iohan. 17.
rificet te. Sicut dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis uitam
æternam. Hæc est autem uita æterna, ut cognoscant te solum, deum uerum, & quem mi
sisti Iesum Christum. [Exauditus est autem Elias, ⁊ reuersa est anima pueri intra eũ ⁊ re-
uixit. Tulitq; illum ⁊ reddidit matri suæ] cum dominus noster populum saluans creden-
tem, signa & miracula ostendebat incredulis, ut agnoscerent ueraciter illum uiuere, qui
credit in nomine eius. Et sic eueniet, ut uerba mulieris admirantis de suscitato puero,
plebs Iudaica ueritate superata, præclamet ad Christum ac dicat, [Nunc in isto cogno-
ui, quoniam vir dei es tu, ⁊ verbum domini in ore tuo verum est.]

Caput XVIII.

POst dies multos verbum domini factum est ad Eliam in anno tertio, dicens: Va-
de ⁊ ostende te Achab, vt dem pluuiam super faciem terræ.] Tres anni famis, sci-
entiam sanctæ trinitatis, populo Iudæorum uel in toto mundo defuisse præfigu-
rabant. Sex uero menses ad opus bonum pertinent, quod penitus defecerat ab illis, de qui
bus propheta dicit: Non est qui faciat bonum, non est usq; ad unum. Abdias princeps ex Psalm. 13.
ercitus Israel, cuiꝰ nomen interpretatur seruus domini, illos quodammodo præsigna-
bat, qui ex principibus Iudæorum crediderant & erant occulti discipuli domini, ut Ni-
codemus & cæteri. Nam qđ ait ad populum: [vsq;quo claudicatis in duas partes?] ita
põt intelligi: Illi eñi utroq; pede claudicant, q deo pariter & diabolo obsequm pſtare cu
piunt. [Iuit ergo Elias vt ostenderet se Achab. Erat autem fames vehemens in Sama-
ria. Vocauitq; Achab Abdiam dispensatorem domus suæ. Et reliq.] [Quod autem Eli
as congregans vniuersum Israel, contra prophetas Baal disceptabat, illisq; frustra niten-
tibus, ipse altare domini curauit quod destructum fuerat, ⁊ tulit duodecim lapides iuxta nu
merum tribuum filiorum Jacob, ad quem factus est sermo domini, dicens: Israel erit no-
men tuum: et ædificauit de lapidibus altare in nomine domini. Fecitq; aquæductum quasi
per duas aratiunculas in circuitu altaris, ⁊ composuit ligna diuisitq; per membra bouem, ⁊
posuit super ligna, ⁊ ait: Implete quatuor hydrias aqua, ⁊ fundite super holocaustum ⁊ su-
per ligna. Rursumq; dixit: Etiam secundo hoc facite. Qui cum fecissent secundo, ait: Etiam
tertio idipsum facite: feceruntq; ⁊ tertio. Et currebãt aquæ circa altare, ⁊ fossa aquæductus
repleta est. Et reliq.] Quid conuenientius figurare põt, quàm quod redemptor nr con-
tra mundi principem eiusq; satellites decertans ac superans, altare domini quod destru-
ctum fuerat, hoc est, fidelium suorum corda ab omni labe iniquitatis purgans, aram deo
dedicat? Quæ ex duodecim lapidibus cõstructa esse memoratur, quia ex his qui prophe
ticam & apostolicam fidem seu doctrinam sequuntur, gratissima deo ara construitur, in

qua quotidie sacrificium laudis in odorem suauitatis offert. [Fecitq; aquæductum quasi per duas aratiunculas in circuitu altaris, ex cōtrito uidelicet corde, & humiliato spiritu flumina producendo lachrymarum pro timore gehennæ, & desiderio uitæ æternæ. Ibi & composuit ligna, quia & sanctorum dicta & facta ad exemplum credentibus constituit. Diuisitq; per membra bouem, & posuit super ligna, cum omnes actus suos ad exemplum sanctorum patrum fideles formare docuit. Iussitq; super holocaustum & super ligna semel, iterum, atq; tertio, aquam infundere: quia omni tempore necesse est nobis uerba, cogitatus, atq; opera nostra, in pura oratione atq; compunctione lachrymarum mundare: & non prius cessare, quàm fossæ aquæductus repleant, id est, donec futurum gaudium, præsenti memoriæ succedens, perfecte compleatur. Sicq; erit iuxta id quod sequitur, [Ignis de cælo cadens ad inuocationem Eliæ, vorauit holocaustum, ligna & lapides, puluerem quoq; & aquam quæ erat in aquæductu lambens. Quod cum vidisset omnis populus, cecidit in faciem suam & ait: Dominus ipse est deus, dominus ipse est deus.] Quando discrimen superni iudicis, dicta & facta, ac totam uitam nostram perfecte examinans, probandos nos sicut igne probatur argentum, immortales ac beatos factos in sede collocabit perpetua: ut ad instar uirorum Israelitarum in æternum gratulando canamus: Dominus ipse est deus, ipse fecit nos & nō ipsi nos. Nos autem populus eius & oues pascuæ eius. Mundato itaq; altari domini, & consumptis holocaustis, dixit Elias propheta dei ad populum: [Apprehendite omnes prophetas Baal, & ne unus quidem fugiat ex eis. Quos cum comprehendissent, duxit eos Elias ad torrentem Cison (qui interpretatur duritia eorum) & interfecit eos ibi.] Sic quoq; redemptor noster adueniente die iudicij, mittet angelos suos & colligent omnia scandala de regno eius, & eos qui operantur iniquitatem, & mittent eos in stagnum ignis & sulphuris, ubi est bestia & pseudopropheta, ubi & missus est diabolus qui seducebat eos, & cruciabuntur ibi secundum duritiam & impœnitens cor eorum, die ac nocte in secula seculorum. [Post hæc Elias ascendit in uerticem Carmeli, & protinus in terram posuit faciem inter genua sua, & dixit ad puerum suum: Aspice & ascende contra mare: Qui cum ascendisset & contemplatus esset, ait: Non est quicquam. Et rursum ait illi: Reuertere septem uicibus. In septima autem uice, ecce nubecula parua quasi uestigium hominis ascendebat de mari. Et reliqua.] Quid in hac re significatur, nisi quod nascente Christo dei filio inter homines, & teneritudinem carnis nostræ accipiente, postquam mortem gustauit, & uictor de mundo ad cælos ascendit, imbrem gratiæ diuinæ per septiformem spiritum de supernis ad terras misit, qui nos à peccato mundaret, & spiritales fructus gignere faceret.

Psalm. 99. Matth. 13. Apoca. 19 Roma. 2.

Caput XIX.

Timuit Elias et surgens abijt quocunq; eum ferebat voluntas. Venitq; in Bersabee Iudæ, & dimisit ibi puerum suum, & perrexit in desertum viam vnius diei. Cunq; venisset & sederet subter vnam iuniperum, petiuit animæ suæ vt moreretur, & ait: Sufficit mihi dn̄e, tolle animā meam, neq; enim melior sum q̄ pr̄es mei. Proiecitq; se, & obdormiuit sub umbra iuniperi. Et reliq.] Sancti uiri qui subleuante spiritu, ad summa rapiuntur, quamdiu in hac uita sunt, ne aliqua elatione superbiant, quibusdam tentationibus reprimuntur, ut nequaquam tantum proficere ualeant, quantum uolunt. Sed ne extollantur superbia, etiam fit in eis ipsarum quædam mēsura uirtutum. Hinc est enim quod Elias dum tot uirtutibus in alta profecisset, quadam mensura suspēsus est, dum Iezabel postmodum, quamuis reginam, tamen mulierculam fugit. Perpendo quippe hunc miræ uirum uirtutis ignem de cælo trahere, & secundo quinquagenarios uiros, cum suis omnibus petitione subita concremare, uerbo cælos à pluuijs claudere, uerbo cælos pluuijs aperire, suscitantem mortuos, uentura quæq; præuidentem: & ecce rursus animo occurrit, quo pauore ante unam mulierculam fugit. Considero uirū timore perculsum, de manu dei mortem petere nec accipere, de manu mulieris mortem

fugiendo uitare. Quærebat enim mortem dum fugeret, dicens: [Sufficit mihi, tolle animam meam, neq; enim melior sum quàm patres mei, & obdormiuit sub umbra iuniperi.] Vnde ergo sic potens, ut tot illasuirt utes faciat? Vnde sic infirmus, ut ita fœminam pertimescat? nisi quia dispensationes superni nutus, mensura occulti libraminis appenduntur, ut ipsi sancti homines & multum ualeant per potentiam dei, & rursum quadam mensura moderati sint per infirmitatem suam. In illis uirtutibus Elias quod de deo acceperat, in istis infirmitatibus, quid de se poterat, agnoscebat. Illa potentia uirtus fuit, ista infirmitas custos uirtutis. In illis uirtutibus ostendebat quod acceperat, in istis infirmitatibus hoc quod acceperat, custodiebat. In miraculis monstrabatur Elias, in infirmitatibus seruabatur. [Et ecce angelus tetigit eum, & dixit illi: Surge, comede. Respexit, & ecce ad caput suum subcinericius panis, & uas aquæ. Comedit ergo & bibit, & rursum obdormiuit. Reuersusq; est angelus domini secundo, & tetigit eum, dixitq; illi: Surge, comede. Grandis enim tibi restat uia. Qui cum surrexisset, comedit & bibit: & ambulauit in fortitudine cibi illius quadraginta diebus & quadraginta noctibus, usque ad montem dei Horeb. Et reliqua.] Quid ergo hic Elias bis pastus ab angelo exprimit, nisi naturæ infirmitatem? Quibus non sufficit simplex pastus, sed duplex, quatenus ad superna ualeamus ascendere. Sicut enim corpus sine alimento corporali subsistere nequit, ita nec anima uiuere potest sine uerbo dei. Angelus enim qui Eliam pauit, quem congruentius quàm ipsum summi consilij angelum significat, cuius ope tam in corporali quàm etiã in spiritali natura subsistimus? Ambulauit enim Elias postquam surrexerat à somno, & comedit & bibit, in fortitudine cibi illius quadraginta diebus & quadraginta noctibus, usq; ad montẽ dei Horeb. Sic & nos dum inertiæ somnum à nobis excutimus, necesse est ut diuino solatio confortati, gressum bonorum operum per omne tempus uitæ præsentis summopere continuemus festinemusq; ascendere in montem dei, & in locũ sanctum eius, ut ibi requiem inueniamus æternam. [Cumq; venisset illuc, mansit in spelunca. Et ecce sermo dñi ad eum, dixitq; illi: Quid hic agis Elia? At ille respondens ait: Zelo zelatus sum pro domino deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filij Israel. Altaria tua destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus sum ego solus, & quærunt animam meam vt auferant eam. Et ait ei: Egredere, & sta in monte coram domino. Et ecce dominus transijt, & spiritus grandis & fortis subuertens montes, & conterens petras ante dominum. Non in spiritu dominus. Et post spiritum commotio. Non in commotione dominus. Et post commotiõem ignis. Non in igne dominus. Et post ignem sibilus auræ tenuis. Quod cum audisset, Elias operuit vultum suum pallio, & egressus stetit in ostio speluncæ, & ecce uox ad eum, dicens: Quid hic agis Elia? Et ille respondit, Zelo zelatus sum pro domino deo exercituum, quia dereliquerũt pactum tuum filij Israel. Altaria tua destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus sum ego solus, & quærunt animam meam ut auferant eam. Et ait dominus ad eum: Vade, & reuertere in uiam tuam per desertũ in Damascũ. Cũq; perueneris illuc, unges Hazael regem super Syriam, & Iehu filium Namsi unges regem super Israel: Elisæum autem filium Saphat, qui est de Abelmehula unges prophetam pro te. Et reliqua.] Spiritus autem domini montes euertit, & petras conterit, quia pauor qui ex aduentu eius irruit, & altitudinem cordis nostri deijcit, & duritiam liquefacit. Sed spiritu commotionis & ignis, non esse dominus dicitur: esse uero in sibilo auræ tenuis non negatur, quia nimirum cum mens contemplationis sublimitate suspenditur, quicquid perfecte conspicere præualet, deus non est. Cum uero subtile aliquid conspicit, hoc est, quod de incomprehensibili substantia æternitatis audit. Quasi enim sibilum tenuis auræ percepimus, cum saporem incircũscriptæ ueritatis contemplatione subita subtiliter degustamus: tunc ergo uerum est, quod de deo cognoscimus, cum plene nos aliquid de illo cognoscere nõ posse sentimus: Vnde bene illic subditur, [Quod cum audisset Elias, operuit uultum suum pallio, & egressus stetit in ostio speluncæ, & ecce uox ad eum, dicens: Quid hic agis Elia? &c.]

Post auræ tenuis sibilum uultum suum propheta pallio operuit, quia in ipsa subtilissima contemplatione ueritatis, quanta ignorantia homo tegatur, agnoscit. Vultui nanque pallium superducere est, ne altiora mens quærere audeat, hanc cõsiderationem propriæ infirmitatis uelare: ut nequaquam intelligentiæ oculos, ultra se præcipitanter aperiat, sed ad hoc quod apprehendere non ualet, reuerenter claudat. Qui hæc agens, in speluncæ ostio stetisse describitur. Quid nanque spelunca nostra est, nisi hæc corruptionis habitatio, in qua adhuc ex uetustate retinemur? Sed cum aliquid percipere de cogitatione diuinitatis incipimus, quasi iam in speluncæ nostræ ostio stamus. Quia enim progredi perfecte non possumus, ad cognitionem tamen ueritatis inhiantes, iam aliquid de libertatis aura captamus. In ingressu ergo speluncæ stare, est represso nostræ corruptionis obstaculo, ad cognitionem ueritatis incipere exire. Vnde & nube in tabernaculo descendente, Israelitæ e longinquo cernentes, in papilionum suorum ostijs stetisse memorátur, quia hi aduentum diuinitatis utcunque conspiciunt, quasi iam ex habitaculo carnis procedunt.

[Et ecce uox ad Eliam, dicens: Quid hic agis Elia? Et ille respondens ait: Zelo zelatus sum pro domino deo exercituum, quia dereliquerunt pactum tuum filij Israel. Altaria tua destruxerunt, & prophetas tuos occiderunt gladio, & derelictus sum ego solus, & quærunt animam meam ut auferant eam. Et ait ei: Egredere, & sta in monte coram domino. Et ecce dominus transijt, & spiritus grandis & fortis subuertens montes, & conterẽs petras ante dominum. Non in spiritu dominus. Et post spiritum commotio. Non in commotione dominus. Et post commotionem ignis. Non in igne dominus. Et post ignem sibulus aure tenuis. Quod cum audisset, Elias operuit uultum suum pallio &c.] Certum est quod cordis sui oculum per elatiõis tenebras extinguit, qui cum recta agit, cõsiderare meliorum merita negligit. At contrà, magnæ humilitatis radio semetipsum illuminat, qui aliorum bona subtiliter pensat, quia dum ea quæ ipse fecerit facta foris & ab alijs uidet ac conspicit, eum qui de singularitate intus erumpere nititur superbiæ tumorem premit. Hinc est quod uoce dei ad Eliam solum se æstimantem, dicit. [Reliqui mihi septem millia uirorum, qui non curuauerunt genua ante Baal: ut cum non solũ] se remansisse cognosceret, elationis gloriam quæ ei de singularitate surgebat, inclinaret. Propheta nempe erat, & sæpe mysteria sup̃na cognouerat, quid ergo difficile fuit agnoscere in hoc mundo fideliter deo famulos remansisse? sed hinc solerter intuẽdum est, oculum cordis elatio quam nequiter claudat, quando q̃ humilis & occulta dei nouerat, elatus & aperta nesciebat. [Et ait dominus ad Eliam: Vade & reuertere in uiam tuam per desertum Damasci. Cunque perueneris, unges Hazael regem super Syriam, et Iehu filium Namsi unges regem super Israel: Elisæum autem filium Saphat, qui est de Abelmehula unges prophetam pro te. Et erit quicunque fugerit gladium Hazael, occidet eum Iehu. Et quicunque fugerit gladium Iehu, interficiet eum Elisæus. Et reliqua.] Hoc non ita accipiendum est, quod propheta dei Elisæus homicida futurus sit & tyrannus, sed magis spiritaliter intelligendum, quia iustitia diuina quæ singulis reddit secundum opera sua, punit peccata hominum, aliquando manifesta ultione, aliquando occulto iudicio. Vindicat per reges & duces, uindicat per prophetas & sacerdotes, cum alios nocentes facit plecti mucrone, alios transuerberat gladio linguæ. Vnde Dauid & Salomon, & cæteri reges pœnam æris exigebant, cum eos trucidari iubebant. Et item alibi scriptum est, de
Ose. 6. superborum & inobedientiũ pœna: Dolaui eos (inquit) in p̱phetis, & occidi eos in uerbis oris mei. [Profectus ergo inde Elias, reperit Elisæum filium Saphat arãtem in duodecim iugis boum, & ipse in duodecim arantibus unus erat. Cunque uenisset Elias ad eum, misit pallium suum &c.] Igitur profectus Elias, reperit Elisæum filium Saphat arantem in duodecim iugis boum, cum redemptor nr̃ descendens de cælo, diuino iudicio acquisiuit populum adhuc terrenis operibus inhiantem, in quo salutẽ fecit, cum eum ad fidẽ cõuertit. Elias enĩ interp̃tat̃ (ut iam diximus) dñs deus: Saphat, iudicãtis: & Elisæus dei mei salus, Iã mirabilit̃ sup̃ quẽ p̱pheta palliũ suũ misit, cũ illũ dñs fide catholica induit.

Omnes (ait Apostolus) qui in Christo baptizati estis Christum induistis. [Et ille statim Gala.3.
relictis bobus, cucurrit post Eliam & ait: Osculer oro te patrem meũ & matrem meam & sic se
quar te.] Quia mox ut electorum chorus audiuit loquentẽ per euangeliũ dñm: Qui nõ
renuntiauerit omnibus quæ possidet, non potest meus esse discipulus, statim cessauit ter Luca.14.
renis lucris inhiare, secularibus desiderijs deseruire. Totum se cõtulit ad seruitium Chri
sti, nec tamen alijs uerbum uitæ prædicare desinit. Hoc enim osculari patrem & matrẽ
cum quoscunq; possit, siue de Iudæis siue de gentibus uelle sermone corrigere. [Tulit
itaq; Eliseus par boum & mactauit illud, & in aratro boum coxit carnes & dedit populo, &
comederunt.] Cum populus christianus carnalia desideria mactans, totum exercitum
suum in opus euangelizando conuertit, unde sufficientem pastum auditoribus suis præ-
bere possit. Ipse uero sequitur nostrum Eliam & ministrat ei, qui uestigia eius sequens,
hoc est, mandata illius fideliter obseruans, ministerium ei bonorum operum condigne
exhibere satagit.

Caput XX.

Porro Benadab rex Syriæ cõgregauit omnem exercitum suum, & triginta & duos reges secum & equos & currus, & ascendens pugnabat contra Samariam & obsidebat eam, Et reliq.] Quod Benadab rex Syriæ obsidens & impugnare incipiens Samariam, ait: [Hæc faciant mihi dij, & hæc addant si suffecerit puluis Samariæ pugillis omnis populi qui sequitur me.] Hunc habet sensum, Samaria necesse est, iuxta morem ciuitatum ut haberet terram interius propter muros, ipsis pene muris æqualem, ne uidelicet eos sine subsidio terræ adiacentis erectos, creber insistente manu hostili dejiceret ictus arietis. Extrinsecus autem murorum altitudo longè superficiem terræ transcenderat, maxime cum in montis uerticẽ (ut scriptura refert) fuerit urbs eadem posita. Ait ergo rex superbus obsessam terrens ciuitatẽ, quod tantam haberet secum exercitus multitudinem, ut etiam si quisq; militum eius, unum solummodo lapidem uel cespitem, uel stipitem ad construendum contra urbem aggerem apportasset, agger exurgeret qui superficiei ciuitatis ipsius, quæ erat intra muros, esse uideretur æqualis, ita ut ex æquo pugnantes contra ciuitatem, tela uel faces mittere possent. Cuius temeritatem arrogãtiæ, modesto sermone compescens, rex Israel ait: [Dicite ei, Ne glorietur accinctus æque ut discinctus.] Aliud est enim accinctus, aliud discinctus, aliud nõ accinctus. Accinctus nã q; est qui cingulo circundatus incedit. Discinctus, qui cingulum nuper deposuit. Verbi gratia balneum intraturus, uel lectum ascensurus, uel ad terram forte tunicam induturus. Non accinctus qui nuper tunica indutus, necdum se addita zonæ circumpositione muniuit. Sic ergo in expeditione castrensi, qui positus est, recte accinctus nominatur, id est armis indutus. Qui pugna confecta uictor domum redijt, iure discinctus uocatur: quia nimirum depositis armis optatæ pacis otium gerit. Qui uero necdum pugnare, neq; se ad certamen parare iam cœperat, merito non accinctus esse dicitur: Ait ergo rex Israel, regi Syriæ glorianti, quasi iam cepisset Samariam, quam obsidere cœperat: [Ne glorietur accinctus, æque ut discinctus.] Acsi aperte dicat: Noli gloriari quasi iam uictor belli ci discriminis, qui adhuc in acie positus, quem uictoria sequatur ignoras. Et uerum profecto dicebat. Nam mox inito certamine, Benadab nõ uictis aduersarijs triumphans, sed cæso suo exercitu fugiẽs domum redijt. Mystice autem Benadab hostis Israel, significat diabolum omnium bonorum inimicum, qui diuersos exercitus malignorum spirituum ad subuertendum populum dei, contrahit. Sed per pueros principum Israel uincitur, cum per bonos auditores sanctorum doctorum, quicquid aure audiũt, factis implere nituntur. Antiquus hostis in fugam uertit, omnisq; suus exercitus à militibus Christi proturbatur. Qui bene ducenta millia & triginta duo esse dicuntur, quia hi qui utriusq; testamẽti scientiã pfecte tenent, & trinitatis fidẽ cũ gemina charitate dei uidelicet & pximi cõseruãt, apti p oẽm modũ militiæ summi regis esse cõprobant. [Fugit quoq; Benadab rex Syriæ in equo cũ equitib⁹. Necnõ egressus rex Israel pcussit equos & currus, & pcussit Syriã plaga magna.] Quid est q; Benadab rex Syriæ in equo cũ eqtibus fugere de

scribitur, nisi quod princeps omnium iniquorum diabolus, quorum oculi sublimes sunt.
Syrus enim Interpretatus sublimis, in equo suæ superbiæ confidens; cum equitibus suis,
scilicet omnibus superbis, quia ipse est caput super oēs filios superbiæ, ab exercitu Chri
sti, hoc est, humilibus & deum timentibus superatus, in fugam uertitur: Et rex Israel p
cutit equos & currus: quia de ipso rege regum scriptum est, quod currus Pharaonis &
Exodi. 15. exercitum eius, equum & ascensorem eius submersit in rubro mari: dum nequitias spiri
tales cum uero Pharaone, antiquo uidelicet hoste, aquis baptismatis obruit, humani ge
neris delendo peccata. [Accedens autem propheta ad regem Israel, dixit ei: Vade & con
fortare, & scito & vide quid facias. Sequenti enim anno rex Syriæ ascendet contra te. Ser
ui vero regis Syriæ dixerūt ei: Dij montium sunt dij eorum, ideo superauerūt. & reliq.]
Quod Benadad rex Syriæ semel uictus, iterum instaurat prælium contra Israel, signifi
cat diabolum, à malitiæ suæ intentione nunquam cessare. Qui licet à sanctis uiris sæpius
uincatur, tamen iterum instaurat prælium contra illos. Et dum uno modo uincitur, alio
statim uincere conatur. Hinc est quod serui regis Syriæ dixerunt ei: [Dij montium sunt
dij eorum, ideo superauerunt nos. Sed melius est, vt pugnemus contra eos in campestri
bus, & obtinebimus eos.] Quia maligni semper dolose sentientes, si in spiritualibus uin
cuntur, in corporalibus bellum præparare contendunt. Hoc quoq; diabolus, hoc & to
tus exercitus eius maxime satagunt, ut animas hominum de supernis ad ima præcipitēt,
quo facilius eos uincere possint. Si uiderint eos cælestia desiderare, terrena & caduca ad
amandum ingerunt. Si uiderint illos prosperitate concessa deo gratias agere, student ut
per aduersa frangantur. Sed sicut regis Syriæ & seruorum eius non cōuenit dictio cum
opere: quia ubi se superare posse confidebant, ibi superati sunt: ita & princeps mortis sæ
pe ibi uincitur, cum exercitu suo, ubi se æstimat uincere posse. Quia infirma mundi ele
1. Corint. 1. git deus, ut confunderet fortia: & ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destrueret. Tentabat
igitur antiquus hostis beatum Iob, & dum sibi substantiam eius & filios tradi à domino
expeteret, ut per hoc eius animum subuerteret, nec tamen in hoc præualeret ad extre
mum, ut in ipsum sibi potestas daretur, postulauit. Quo cōcesso, quasi mox uictor existe
ret, carnem eius graui hulcere uulnerauit. Sed quo uehementius de prosperitate in do
lore eum depositum persequebatur, eo ualidius per patiētiam ipsius prosternebatur. Et
2. Corin. 12. Paulo Apostolo datus est stimulus carnis suæ angelus satanæ, ut eū colaphizaret: quate
nus uirtus in infirmitate perficeretur. [Tunc vir quidam de filijs prophetarum, dixit
ad socium suum in sermone domini: Percute me. At ille noluit percutere. Cui ait: Quia no
luisti audire vocem domini. Ecce, recedes a me, & percutiet te leo. Cumq; paululum reces
sisset ab eo, inuenit eum leo atque percussit. Sed & alterum conueniens virum, dixit ad cū:
Percute me. Qui percussit eum & vulnerauit. Abijt ergo propheta, & occurrit regi in via, &
mutauit aspersione pulueris oculos suos. Cunq; rex transisset, clamauit ad regem, et ait:
Seruus tuus egressus est ad præliandum. Et reliqua.] Porro hoc de hac eadem re Io
sephus taliter refert. Interea quidem propheta, nomine Micheas, accedens ad unum Is
raelitarum, petijt ut eum in capite pro uoluntate domini percuteret. Cui nolenti prædi
xit ei: Eo quod inobediens esset deo, eius'que præcepto, leone occurrente perimeretur.
Quod dum illi homini contigisset, accessit propheta rursus ad alium, & idem ut faceret
imperauit. Qui dum percussisset eum, & eius uerticem cruentasset, alligato capite acces
sit ad regem, dicens ei: Quod dum esset in exercitu constitutus, accepisset à quodam tri
buno seruandum captiuum, sibiq; ab eo dictum, ut si captiuus fugeret, ipse moreretur.
Quo fugiente, is qui eum tradiderat, mortem ei minaretur inferre. Dum respondente
Achab mortem ei imminere iustissimam, soluit caput, & agnitus est Micheas esse pro
pheta. Hac enim parabola utebatur propter sermones quos erat ei dicturus. Ait nanq;
quomodo deus ei concessisset, ut supplicium hostis euaderet, ipse inimicum eius Ben
adad qui deum blasphemauerat, dimisisset: & propterea deus decreuisset, ipsum quidem
ab illo perimi, populum uero ab exercitu inuasione consumi. Iratus uero Achab prophe
tam illum quidem clausum seruari iussit, Confusus autem Micheæ sermonibus ad suam

domum remeauit. Secundum leges uero tropologiæ maxime prouidendum est seruis dei, ne secundum exemplum Achab regis Israel, perniciosa securitate sibi blandiantur quādiu hostis uiuit, nedum se quasi uictores perpetuos arbitrentur, per fraudem diaboli pacem promittentis, citius elidantur. Quia sicut tunc propheta prædicto regi, pro inconsiderata pietate, pronuntiauit citius iustam affore ultionem, ita nunc propheticus sermo prænuntiat, si paciscamur cum diabolo, æternam nobis pro hoc imminere pœnam.

Caput XXI.

Post verba autem hæc, vinea erat Naboth Jezraelitæ qui erat in Jerusalē, iuxta palatium Achab regis Samariæ. Locutus est ergo Achab ad Naboth, dicens: Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortum holerum, quia vicina est & prope domum meam. Daboq; tibi pro ea vineam meliorem: aut si commodius tibi putas argēti pretium, quanto digna est. Cui respondit Naboth: Propitius sit mihi dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum tibi. Venit ergo Achab in domum suam, indignans & frendens super verbo, quod locutus fuerat ad eum Naboth Jezraelites, dicens: Non dabo tibi hæreditatē patrum meorum. Et reliq.] Narrat scriptura q̄ Achab rex concupiuerit uineā Naboth Iezraelitæ, quæ erat in Iezrael iuxta palatium regis, ut faceret sibi in ea hortum holerum. Quo nolente eam illi dare, per consilium impijssimæ uxoris eius uidelicet reginæ Iezabel, idem Naboth subintroductis falsis testibus, lapidatus est, & mortuus, eiusq; uinea direpta à rege, & possessa est. Quis ergo iste Naboth Iezraelita fuerit, & quæ eius uinea consideremus. Interpretatur ergo Naboth, conspicuus, siue possessio: Iezrael, honestas dei, siue semen dei. Et quem melius honestatem, uel semen dei dicere possumus, quàm filium dei, qui est splendor gloriæ & figura substantiæ eius, quem constituit deus hæredem uniuersorum, per quem fecit & secula. Ad quem Psalmista deprecās, ait: Qui sedes super Cherubim appare coram Ephraim, Beniamin, & Manasse. Excita potētiam tuam & ueni, ut saluos facias nos. Iste Naboth habuit uineam, de qua Isaias plenissime p canticum loquitur ad extremum inferens. Vinea domini sabaoth, domus Israel est. Et in Psalmo: Vineam (inquit) de Aegypto transtulisti, eiecisti gentes & plantasti eam. Cui sepem circūdedit, ut in euangelio legitur, id est, uel murum urbis, uel angelorum auxilia. Et fodit in ea torcular, aut altare, aut illa torcularia, quoq; & tres psalmi titulo prænotantur, id est octauus & octogesimus sextus. Et ædificauit turrim hunc, hauddubium quin templum. De quo dicitur per Micheam: Et turris nebulosa filia Sion. Et locauit eā agricolis, quos alibi uineæ operarios appellauit uel colonos. Hanc uineam concupiuit Achab, qui interpretatur, frater patris, populus uidelicet Iudaicus, de quo Christus carnem assumere dignatus est, ut fecisset in ea hortum holerum, hoc est, ut ubi uirgultum gratiæ spiritalis germinare debuit, ibi fragilia quæq; dogmata per pharisaicam superstitionem transplantaret. Sed Naboth hanc uineam dare nolenti, id est Christo pharisæorum superstitionibus non consentienti, impia uxor Iezabel insidiata est, quæ interpretatur cohabitatrix, siue fluxus uanus: quod bene conuenit synagogæ, quæ habitare uidebatur in domo domini, sed per uaria desideria uanitatis defluebat. Misit ergo Jezabel literas ad maiores natu, & ad optimates qui erāt in ciuitate, vt subintroductis falsis testibus testimonium falsum contra Naboth ponerent, quod benedixisset deum & regē, & sic eductū de ciuitate lapidarent vt moreretur.] Cum synagoga per pontifices, scribas, & pharisæos meditata est mortem Christi. De qua scriptum est in euangelio: Principes autem sacerdotum, & omne concilium quærebant falsum testimonium contra Iesum, ut eum morti traderent, & non inuenerunt, cum multi falsi testes accessissent. Nouissime autem uenerunt duo falsi testes, & dixerunt: Hic dixit, Possum destruere templum dei, & post triduum reædificare illud. Duo ergo falsi testes contra Naboth falsum testimonium dicebant, quod bñdixisset deum & regem: & Iudæi p duos falsos testes Christo opponebāt, q̄ potentiam & naturam sibi diuinitatis ascriberet. Vnde Pilato ad Iudæos ita dicentes

Psalm. 79.
Psalm. 79.
Michee. 4.
Matth. 26.

Accipite eum uos,& crucifigite:ego enim non inuenio in eo causam. Responderunt ei Iudæi: Nos legem habemus,& secundum legem debet mori: quia filium dei se fecit. [Lapidatus est itaque Naboth extra ciuitatem,instigante Iezabel,vt eo mortuo,Achab vineam eius possideret.] Sic & saluator extra portam passus est, crucifixus uidelicet in loco Caluariæ,excitante per zelum synagoga populum,ut peterent mortem Christi,quatenus eo occiso,securius uiuerent. Vnde quasi sibi consulentes,aiebant: Ecce mundus to
Iohan. 11. tus post eum abijt.Et si dimittimus eum sic,omnes credēt in eum. Hæreditas ergo Christi ecclesia est, cunctis ei data de gentibus,quam non moriens illi pater reliquit,sed ipse sua morte mirabiliter acquisiuit,quia resurgendo possedit. Hanc autem,occiso eo, mali coloni præripere moliebantur,cum crucifigentes eum Iudæi,fidem quæ p eum est, extinguere,& suam magis quæ ex lege est,iustitiam præferre,ac gentibus imbuendis cona
Matth. 21. bantur inserere. Extra uineam hæres uineæ trucidatur:quia Iesus ut sanctificaret per suum sanguinem populum extra portam passus est. Et bene conuenit huic mysterio,quod in loco hoc quo linxerunt canes sanguinem Naboth,secundum prophetæ sentētiam lambebunt etiam sanguinem Achab. Et in agro Iezrael canes comederunt carnes Iezabel,
Psalm. 21 quia cum canes illi (de quibus scriptum est: Circūdederūt me canes multi) sanguinē redemptoris nostri,lingua uenenata expetebant: ipsi etiam à canibus illis (de qbus itē scri
Matth. 15. ptura dicit: Non est bonum sumere panem filiorum,& mittere canibus) ut neqssimi raptores & scelestissimi possessores uineæ domini,in eodem loco quo dominus passus est, trucidabantur,& carnes eorum bestijs & uolucribus comedendæ tradebantur. Et ita im
Matt. 27. pia gens illa,quæ in passione domini prophana uoce clamabat: Sanguis eius super nos & super filios nostros,ibidem sanguinem suum fœtidissimum meruit fundi, ubi saluatorem suum expetebat occidi. Refert quidem Iosephus,quod ex omī Iudæa populi in die solenni paschæ, Ierosolymam uelut exitiali quadam manu cogente conuenerunt, quos tricies centena millia hominum dicit fuisse, iusto scilicet dei iudicio tempore hoc ultionis electo: ut qui in diebus paschæ saluatorem suum & salutare Christum domini cruentis manibus & sacrilegis uocibus uiolauerant,in ipsis diebus uelut in unum carcerem omnis multitudo conclusa,feralis pœnæ exitium quod merebatur, exciperet.

Caput XXII.

[Vocauit ergo rex Israel eunuchum quendam,& dixit ei: Festina adducere Micheam filium Iemla. Rex autem Israel & Iosaphat rex Iuda sedebāt, vnusquisque in solio suo vestiti cultu regio. Et reliq.] Quod autem Micheas uocatus ad regem Israel,ita dicens: [Vidi dominum sedentem super solium suum, & exercituum cæli assistentem ei a dextris & a sinistris eius. Et dictum est: In quo decipiam Achab, vt ascēdat & cadat in Ramoth Galaad? Et dixit alius ita,& alius aliter. Et egressus vnus, dixit: Ego decipiam eum. Et dictum est: In quo decipies? Qui respondit,dicens: Egrediar & ero mendax spiritus in ore omnium prophetarum eius.] Quid per solium domini, nisi angelicas potestates accipimus? quarum mentibus deus altius præsidens,inferius cuncta disponit. Et qd exercitus cæli,nisi ministrantiū angelorum describit? Quid est ergo qd exercitus cæli à dextris & à sinistris eius stare phibet? Deus em̄ q ita est intra om̄ia,ut etiā sit extra oīa nec dextra,nec sinistra concluditur. Sed dextra dei,pars angelorum electa: sinistra autē dei,pars angelorum reproba designatur. Non enim deo solummodo boni qui adiuuent, sed etiam qui redire nolētes grauant. Nec quod cæli exercitus dicitur angelorum pars reproba,intelligi posse prohibetur. Quas enim suspendi in aere nouimus, aues cæli nominamus. Et de eisdem spiritibus Paulus dixit, contra spiritalia nequitiæ in cælestibus: quorum caput enuntians,ait: Secundum principem potestatis aeris huius. A dextra ergo & sinistra angelorum exercitus stat,quia & uoluntas electorum spirituū diuinæ pietati concordat,& reproborum sensus suæ malitiæ seruiens iudicio districtionis eius obtemperat. Vnde & mox fallax spiritus in medium prosiluisse describit, per quē Achab rex exigentibus meritis decipiatur. Neque enim fas est,credere bonum spiritum fallaciæ deseruire uoluisse,ut diceret,Egrediar & ero mendax spiritus in ore omnium prophe-

tarum eius. Sed quia Achab rex peccatis praecedentibus dignus erat, ut tali debuisset deceptione damnari. quatenus q saepe uolēs ceciderat in culpam, quandoq; nolens caperetur ad poenam, occulta iustitia, licentia malignis spiritibus datur: uolētes, ut quos in peccati laqueo strangulant, in peccati poenam etiam nolentes trahant. Deniq; is qui uitam reprobam non mutat, & à perpetrandis peccatis animum non auertit, cum à propheta aliquid requirit, illa audit deo disponente, quae merebatur audire damnandus. Ecce eñ (ut unum uel duo ex multis loquamur) ab omnipotentis dei cultu domus Israel sub idolorum seruitute recesserat, & tamen ad prophetas à quibus decipi consueuerat, saepe ueniebat, prospera requirens: cum ex ore prophetarum peruersa agens prospera audire merebatur. Quid aliud superna iudicia agebant, nisi ut peccator populus in suo corde caperetur, quatenus qui perfidiam sequendo deliquerat, sic prophetarum suorum blandis sermonibus deciperetur, ut iam nec pertimesceret, quia deliquisset: & tanto post durius raperetur ad poenam, quanto nunc securius uiueret in culpa? Sed ecce iam largiente omnipotenti deo, ab idolorum cultura motum est quamplurimum genus humanum, ueram fidem publice fatetur, subdi lignis & lapidibus, uel cuilibet creaturae in adoratione renuit. Securus iam prophetam quilibet in fide positus consulit, quia hoc auditurus est, quod audire fidelem decet. Fidenter dicam, si ab immūditijs alijs atq; à prauis actibus recessisset, securus esset. Nā cū Paulus egregius pdicator clamet, & fugite auaritiam in qua est idolorum seruitus, quisquis adhuc auaritiae subiectus est, à cultu idolorum liber non est. Si ergo is qui auaritiae aestibus anhelat, in fide quidem positus esse uidet̃, sed aliena ambit accipere, honores mundi desiderat comprehendere, habere temporalem gloriam concupiscit, atq; de hac eadem gloria prophetā consulit: iustum ualde est, ut ex culpae suae merito, à prophetae ore prospera audiat, quatenus qui uerba dei audire in sacro eloquio noluit, ut terrena despiret, caelestia ambiret, illud iudice deo ex prophetae sui ore audiat, unde amplius obligatus cadat, dum spe terrenae gloriae delectatus, pascit̃ suis desiderijs, ad ima semper ducat̃. Neq; enim bonus fuit ille spūs, qui mendax esse appetijt in ore prophetarum. Vnde & praemissum est, quia exercitus caeli stetit à dextris & sinistris eius. Deus enim qui incircūscripta est ueritas in illa aeterna beatitudine, quae dextera eius dicitur, sinistram non habet, quia nihil est quod displicere possit. Sed quia simul omnia cōtuetur, simul cuncta aspicit, ea ui, in qua & bonos spiritus, & malos uidet: Exercitus caeli à dextris & à sinistris habere describit̃, ut per dexteram intelligamus angelos electos, per sinistram uero spiritus reprobos. Nec mouere debet quod exercitus caeli, etiam repulsi angeli uocātur, quia & ipsi quamuis ab aethereo caelo expulsi sint, adhuc tñ in aëreo caelo demorant̃, sicut Paulus ait: Contra spiritalia neqtiae in caelestibus.

Philip. 5. Coloss. 3. Ephes. 6.

ANGELOMI LEXOVIENSIS, IN LIBRI QVARTI REGVM STROMATA, PRAEFATIO.

TANDEM aliquando (domino cooperante) quartum quodammodo nauigando appulimus librum, quo ua leat quandoq; requiem nostra habere manus, quae ducit oblique remos, per aequora quaeq; doctorum. Vastum enim ceu transiuimus mare, prosperantibus zephyrorum flabris superioris libelli, & domino flante quodammodo (ut quidam ait) Carmina syrenarum surda transnauigamus aure, nautas imò naucleros, scilicet gnaros maris, qui afflante spiritusancto, pelagus huius itineris crebro transiere freti. Sed iamnunc licet à longe, quasi portum littoris cernimus: Perpendimus, inquam, quid trāsiuimus, perpendimus quoq;

quo appropinquamus, & gratulamur, & quasi transductis post tergum oculis, dum cō-
sideramus, qualiter undosum gnauiter per freta nauigando cōpressimus æquor. Fit cer
tius illud quod adhuc restat transnare ad littus. Sed quanquam paruum uideatur spati
um, qđ debeamus carpere maris, uerū est nobis necessarium, ut aquilone discedente leni
ter flabris aspiret psperantibus auster, q suspensa uela impellit, ut prosperet nauis. Nam
assolet fieri, ut dum incaute cupiunt nonnulli absq; flatu spiritus summi transire cerula
ponti, incidunt in saxa, imo offendant in montem, & non inueniant portum, sed potius
planctum: Ideoq; est nobis caute deducere puppim, leniter quo currat, tuta mare per al-
tum quo portus accipiat, ipsam de gurgite tandem, & sedere ualeat, fixa in littore gau-
dens, ut saltem commertia uel paruulis congesta, possit conferre doctorum, & licet supe
rioris libri mysteria Christi & ecclesiæ pandunt, uerum iste præ omnibus passionē imò
ascensionem demonstrat Saluatoris. Vnde isti libri regnorum, non immerito præfigu-
rauerunt libros quatuor euangeliorum, ubi euidenter quod in figura in eisdem gestum
est, in ueritate sunt expleta. Idcirco uolo stylum illuc reuertere ouans, abdyta diutius ne
maneant mystica dona. Sed ex dictorum doctorum decerno congerere plura, & in mo-
dum libelli cupio, domino fauente, concludere nostrum opus, compēdioso uidelicet ac
breui sermone, ne uidear libelli stromatum excedere modum, Ait sacra historia;

Caput I

Præuaricatus est autem Moab in Israel, postquam mortuus est Achab. Cecidit-
q; Ochozias per cancellos cœnaculi sui quod habebat in Samaria, & ægrotauit.
Misitq; nuntios dicens ad eos: Ite consulite Beelzebub deum Accaron, utrum
uiuere queam de infirmitate mea hac. Angelus autem domini locutus est ad Eliam Thes-
biten, dicens: Surge ascende in occursum nuntiorū regis Samariæ, & dices ad eos: Nū-
quid non est deus in Israel, ut eatis ad consulendum Beelzebub deum Accaron? quamob
rem hæc dicit dominus: De lectulo super quem ascendisti non descendes, sed morte morie
ris. Et reliq.] Mortuo quoq; impijssimo rege Achab, impius hæres successit, filius utiq;
eius Ochozias, de quo scriptura narrat, quod fecerat malum in conspectu domini, & am
bulauerit in uia patris sui & matris suæ, & in uia Ieroboam filij Nabath qui peccare fe-
cit Israel. Seruiuit quoq; Baal & adorauit eum, & irritauit dominum deum Israel, iuxta
omnia quod fecerat pater eius. Sed non diu prospere egit, quia per cancellos cœnaculi
sui (quod habebat in Samaria) cecidit, & ægrotauit. [Misitq; nuntios ad Beelzebub de-
um Accaron, ut consulerent eum utrum uiuere posset de hac infirmitate.] Cui cum Eli-
as nuntijs suis obuians de morte uicina respondisset, misit ad eum quinqgenarium prin-
cipem, cum militibus sibi subiectis, ut eum adducerent. Sed his igne cælesti consumptis,
iterum misit alium quinquagenarium, qui similiter cum suis combustus est. Misit & ite-
rum, qui reseruatus est. Itaq; rex iste populum Iudæorum, & maxime principes signifi-
cat, qui peccatis & uitijs dediti, ueritatem à se repellebant, imò persequebantur. Vnde le
Iohan. 7. gitur in euangelio: Quia miserunt principes & pharisæi ministros ut apprehenderent
Iohan. 8. Iesum. Et item: Quærebant ergo eum apprehendere, & nemo misit in eum manus, quia
Iohan. 11. nondum uenerat hora eius, & fugit in montem solus orare. Et iterum: Cogitauerunt ut
interficerent eum. Iesus ergo non palàm ambulabat iam apud Iudæos, sed abijt in regio-
nem intra desertum, in ciuitatē quæ dicitur Ephraim. Domus ergo Ochoziæ synagoga
est Iudæorum, quæ legalibus præceptis quasi cancellis cœnaculi, undiq; circūdata erat.
Sed sicut Ochozias qui per cancellos quibus tueri debuit ruens, ægritudinem nimiam
incurrit, ita & populus Iudæorum, legis custodiam excedens, in languorem desperabi-
lem peccatorum cecidit. Vbi quia diuina præsidia dereliquit, salutis remedia inuenire
non meruit. Confugit eñ sicut rex impius fecit, ad falsorum deorum præsidia, à quibus
magis læsus quàm adiutus est. Et ideo de prophetico ore corripit, & de eius uicina mor
Isaie. 8. te prædicitur. Hinc per Isaiam, dicitur: Cum dixerint ad uos, quærite à phytonibus, & à
diuinis, qui stridunt in incantationibus suis. Nunqd non populus à deo suo requiret pro
uiuis ac mortuis, ad legem magis & ad testimonium? Quod si non dixerint iuxta uerbū

hoc nō erit eis matutina lux. Et qui transierit per ea corruet & esuriet, & cum esurierit irascetur, & maledicet regi suo, & suspiciet sursum, & ad terram intuebitur Et ecce tribulatio & tenebræ, dissolutio, angustia & caligo persequens, & non poterit auolare de angustia sua. Mittit rex impius duos quinquagenarios cum subditis sibi militibus, ut exhibeant Eliam, qui diuino igne consumpti sunt: tertius autem missus saluatur. Quinquagenarius nanque numerus, confessio pœnitentiæ est, quo declarat̃ remissio peccatorum. Iudæi ergo nolentes Christum deum esse perfectum nec principem pœnitentiæ, dicunt ad eum: Quinquaginta annos nondum habes, & Abraam nosti? In futuro diuino igne incenduntur & extinguūtur. Tertius autem quinquagenarius, quia conuersus ad fidem trinitatis, pœnitentiæ sacramenta cognouit, indulgentiam meruit.

Caput II

Factum est autem cum leuare vellet dominus Eliam per turbinem in cælum, ibat Elias & Elisæus de Galgalis. Dixitq; Elias ad Elisæum: Sede hic quia dominus misit me vsq; ad Bethel. Cui ait Elisæus: Viuit dominus & viuit anima tua, quia non derelinquam te. Et reliq.] Quid est quod Elias ad cælum raptus dicit̃? nunquid eum adhuc in hac carne corruptibili positum, ad illud summæ quietis cælum ante resurrectionem ascensionemq; domini credimus esse perductum? Sed aliud est cælum aerium aliud æthereum. Cælum quippe aerium terræ est proximum. Vnde & aues cæli dicimus, quia eas uolitare in aere uidemus. In cælum itaq; aerium Elias subleuatus est, ut in secretam quandam terræ regionem repente duceret̃, ubi magna iam carnis & spiritus quiete uiueret, quousq; ad finem mundi redeat, & mortis debitum soluat. Subleuatus nanq; Elias, ascensionem dominicam designauit. Ille enim mortem distulit non euasit. Redemptor autem noster (quia non distulit) superauit. Eamq; resurgendo consumpsit, & resurrectionis suæ gloriam, ascendēdo declarauit. Notandum quoq; est quod Elias in curru ascendisse legitur, ut uidelicet aperte monstraretur, quia homo purus adiutorio egebat alieno. Per angelos quippe illa facta & ostensa sunt adiumēta, quia nec ad cælum quidem aereum per se ascendere poterat, quem naturæ suæ infirmitas grauabat. Redemptor autem noster, non curru, non angelis subleuatus legit̃, quia is q fecerat omnia, nimirum super omnia sua uirtute ferebatur. Illuc enim reuertebatur ubi erat, & inde redibat ubi remanebat: quia eum per humanitatem ascenderet in cælum, per diuinitatem, & terram pariter continebat & cælum. Sicut autem Ioseph à fratribus uenditus, uenditionem redemptoris nostri figurauit: sic Enoch trāslatus, atq; ad cælum aereum Elias subleuatus, ascensionem dominicam designauit. Ascensionis suæ dominus prænuntios & testes habuit, unum ante legem, alium sub lege, ut quandoq; ueniret ipse, qui ueraciter cælos penetrare potuisset. Vnde & ipse ordo in eorum quoq; utraq; subleuatione, per quædam incrementa distinguitur. Nam Enoch translatus, Elias uero ad cælum subuectus esse memoratur, ut ueniret postmodum, qui nec translatus nec subuectus, cælum æthereum, sua uirtute penetraret. Qui nobis in se credentibus, carnis quoq; munditiem largiretur, & sub eo per incrementa temporum, uirtus castitatis excresceret. In ipsa quoq; eorū translatiōe, qui ascensionem dominicam, ut uidelicet famuli designauerunt, & in ipso se, qui ad cælum ascēdit, dominus ostendit: Nam Enoch quidem uxores & filios habuit, Elias uero neq; uxorem neq; filios legitur habuisse. Pensate ergo quomodo per incrementa creuerit munditia castitatis, quod & per translatos famulos & per ascendentis domini personam patenter ostenditur. Translatus nanq; est Enoch, per coitum genitus, & p coitum generans. Assumptus est uero dominus, neq; per coitum generans, neq; p coitum generatus. Quærit̃ autem, quomodo Elisæus cum suus magister Elias locum postulandi ei offerret, duplicem spiritum Eliæ postulauerit, cum dominus dicit in euangelio: Non est discipulus super magistrum, perfectus autem omnis erit si sit sicut magister eius. Cui petitionis mysterium si consideretur, non importuna, sed necessaria postulatio esse decernitur. [Dixit ergo Elias ad Elisæum: Postula quod vis vt faciam tibi antequam tollar à te. Dixitq; Elisæus; Obsecro vt fiat spiritus tuus duplex in me, Qui respondit, Rem difficilē

Matth. 6. Gene. 37. Matth. 10

postulasti, Attamen si videris me quando tollar a te, erit quod petisti: si autem non videris, non erit.] Quem enim hoc loco significat Elias, nisi caput nostrum, dominum scilicet redemptorem? Et quem Elisæus nisi corpus eius quod est ecclesia? Dat locum postulandi
Matth. 7. Elias noster, cum in euangelio dicit: Petite & dabitur uobis. Et item, Petite (inquit) &
Iohan. 16. accipietis, ut gaudium uestrum plenum sit. Hac ergo fiducia accepta a domino, postulat Elisæus, hoc est, populus christianus, ut fiat spiritus Christi duplex in eis, hoc est, duplex gratia spiritussancti, in remissionem utiq; peccatorum, & collationem uirtutum. Redem-
1 Petri. 2. ptor igitur noster, qui non habuit peccatum, neq; peccatum fecit, nec dolus inuentus est in ore eius, remissione peccatorum non eguit, qui peccatum nullum habuit. Opera autem
Matthæ. 12 uirtutum in spiritusancto fecit, sicut ipse in euangelio dicit Iudæis: Si ego in digito dei eiicio dæmonia, profecto peruenit in uos regnum dei. Inseparabilia sunt igitur opera sanctæ trinitatis, id est, patris & filij & spiritussancti, ueritate attestante quæ ait: Quia quæ
1 Corin. 12 pater facit, hæc eadem similiter & filius facit. Et Apostolus: Hæc omnia operatur unus atq; idem spiritus, diuidens singulis prout uult. Bene quidem postulat ecclesia, ut spiritum duplicem accipiat Christi, quia & remissione peccatorum indiget, qua non eguit Christus, & munere uirtutum quas ex plenitudine sua per spiritũsanctum tribuit Christus, qui ascendens in altum captiuam duxit captiuitatem, dedit dona hominibus, illis ui-
Ephesi. 4. delicet hominibus, q spem suam firmiter in illum ponunt. Hinc est quod Elias dicit ad Elisæum: [Si uideris me quando tollar a te erit quod petisti: si autem non uideris, non erit.] Quia nisi quis recte fidei oculos in illũ ponat, & credat fideliter passionem, resurrectionem, & ascensionem eius ad patrem, petitiõis suæ fructum non capiet, quod subsequens ratio designat. [Elias enim secum comitante Elisæo ad ripam Iordanis veniens, tulit pallium suum & inuoluit illud, & percussit aquas, quæ diuisæ sunt in vtranq; partem, & transierunt ambo per siccum. Cumq; Elias raptus esset, Elisæus leuauit palliũ Eliæ, quod ceciderat ei. Reuersusq; stetit super ripam Iordanis, & pallio Eliæ quod ceciderat ei, percussit aquas & non sunt diuisæ, & dixit: Vbi est deus Eliæ etiã nunc? percussit aquas & diuisæ sunt huc atq; illuc, &c.] Quid significat pallium Eliæ, nisi incarnationem domini, p quam redemptor noster lethi fluuium disrumpit, nobisq; transitum ad uitam præparauit? Hoc ergo pallium Elisæus post transitum Eliæ retinuit, quia fidem incarnationis Christi ecclesia post ascensionem eius ad cælos reseruauit, per quam præsentis uitæ fluctus transire satagit. Sed sicut Elisæus percutiens pallio fluuium, aquas non diuisit, antequam dixit: Vbi est deus Eliæ etiam nunc? & sic percussit aquas & diuisæ sunt: ita ecclesia nisi per inuocatiõem nominis domini, uirtutes ullas facere nõ potest: Quia sicut ipse
Iohan. 15 dixit, Sine me nihil potestis facere, nihil est enim humanum studium, nisi assit diuinum ad-
Philip. 2. iutorium. Vnde Apostolus dixit: Deus est qui operatur in nobis & uelle & pficere pro
Psalm. 43. bona uoluntate. Et propheta ad dominum, ait: In te inimicos nostros uentilabimus cornu, & in nomine tuo spernemus insurgentes in nos, &c. [Dixerũt quoq; viri ciuitatis ad Elisæum: Ecce habitatio ciuitatis huius optima est, sicut tuipse domine perspicis, sed aquæ pessimæ sunt & terra sterilis. At ille ait: Afferte mihi vas nouum & mittite in illud sal.] Postulabatur Elisæus a populo, ut aquas Iericho malignas & steriles sanaret. Accepit uas nouum fictile & iecit in illud sal, & demersit illud in flumen, & statim fluminis aquæ sanatæ sunt, quo facto prænũtiabat propheta, quia uerbum caro fieret, & habitaret in nobis. Inde in similitudinem uerbi sal, id est, sapientiam, dedit in uas fictile, in corpus scilicet humanum, & immittens in aquam demersit. Quod quidem significabat, quia omnes populi qui sub figura aquarum in toto mundo steriles erant, per Christi incarnationem fœcunditatem & benedictionem accepturi essent. [Ascendit autem inde in Bethel, Cumq; ascenderet per viam, pueri parui egressi sunt de ciuitate, & illudebant ei, dicentes: Ascende calue, ascende calue: Qui cum post se respexisset, vidit eos & maledixit eis in nomine domini. Egressiq; sunt de saltu duo vrsi, & lacerauerunt ex eis quadraginta & duos pueros.] Elisæus quoque propheta (sicut sæpe diximus) figuram Christi gessit; Deniq; uocabulum illud, salus dei, interpretatur, Salus autem dei quis est alius nisi filius eius, qui & saluator

ubiq; uocat? Paruuli uero illi illudentes saluti dei, id est, Elisæo, Iudæorum habuere per- sonam, qui ad crucem domino saluatori subsannabant, qui dicunt, Ascende calue, ascẽde calue: quia in Caluariæ loco Christus ascensurus erat in crucem. Quod uero conuersus maledixit Elisæus, & exierunt duo ursi de sylua, & interfecerũt quadraginta & duos pu eros blasphemantes: ita & Christus post passionem & resurrectionem ex mortuis, post- quam ascendit in cælos, sicut Elisæus ascendit in Bethel, id est, in domum dei, conuersus maledixit Iudæis, & quadragesimo secundo anno ascensionis suæ, immisit duos ursos de syuis gentium, Vespasianum scilicet & Titum, qui eos crudeli strage deiecerunt. Matthei.27.

Caput III.

POrro Mesa rex Moab nutriebat pecora multa, & soluebat regi Israel centum mil lia agnorum, & centum millia arietum cum velleribus suis. Cumq; mortuus fuisset Achab, præuaricatus est fœdus quod habebat cum rege Israel, Et reliq.] Igitur post hæc bellum gerebatur per tres reges, hoc est, regem Israel, regem Iuda, & regem Edom, contra Moab. Consultusq; ab eis Elisæus propheta, post alia hæc subdidit dicens: [Facite alueum torrentis huius fossas & fossas. Hæc enim dicit dominus: Non videbitis ventum neq; pluuiam, & alueus iste replebitur aquis, & bibetis vos & familiæ vestræ & iumẽ ta vestra. Parumq; hoc est in conspectu domini, insuper tradet etiam Moab in manus ve- stras, & percutietis omnem ciuitatem munitam, & omnẽ urbem electam, & uniuersum lignum fructiferum succidetis, cunctosq; fontes aquarum obturabitis, & omnem agrum egregium operietis lapidibus.] Quid ergo significant tres isti reges contra Moab bel- lum gerentes, nisi rectores fidelium, qui per sanctæ trinitatis fidem, contra mundi prin- cipem, & contra populum eius, hoc est, philosophos, hæreticos, schismaticos, atq; omnes iniquos, cum scuto fidei, atq; armis spiritalibus confligunt? Moab ergo qui de incesto na tus est, & interpretatur de patre, bene illis conuenit, ad quos dominus dixit: Vos de dia- bolo nati estis, & uultis facere uoluntatem patris uestri. Hi ergo aduersant ecclesiæ par- tim minis, partim persecutionibus, partim dolo ac falsis fictionibus: sed per Christi uirtu tem (qui caput est populi Christiani) superantur atq; effugantur. Quibus ait propheta domini: [Facite alueum torrentis huius, fossas & fossas. Non uidebitis uentum neq; plu uiam, & alueus iste replebit aquis, & bibetis uos & familiæ uestræ. Et reliq.] Ecce pro- pheta domini populo siti fatigato, per miraculum factum à domino consulit, sic & pro- phetæ dicta consiliũ præbẽt fidelibus, qualiter spiritali doctrina sitim suam extinguant, atq; animum reficiant: Iubet ergo fossas facere in torrẽtis alueo, & ita prædicit, absq; uẽ- tis & pluuia aquarum largitatem. Quid est fossas in alueo torrentis facere, nisi profunda mysteria in sacris scripturis in bono studio quærere? quæ absq; pluuia & uento aqua re- plentur, quia sæpe absq; humano solatio sapientiam confert suis inuestigatoribus, poten tia diuina. Vnde dicit Iohannes apostolus: Non necesse habetis, ut aliquis doceat uos, sed sicut unctio eius docet uos de omnibus. [Vnde bibũt homines & iumenta] id est, doctri nam accipiunt ingeniosi quiq; & simplices, quia quantum idonea est anima accipientis, tantum ibi inueniet documenti suæ salutis. Sequitur: [Parumq; hoc est in conspectu do mini, insuper tradet etiam Moab in manus uestras &c.] Non enim sufficit seruis dei, ab- dita mysteria scire, quinetiam aliis prædicare, & contradicentes redarguere, quibus pro missa est certa de hoste uictoria. [ut percutiant omnem ciuitatem munitam, & omnem urbem electam, &c.] Ciuitates munitas & urbes electas, possumus secularem prudenti- am intelligere, in quam maxime philosophi & hæretici confidunt. Hæ ergo per prædi catorem sancti euangelii subuertunt. Vnde dicit Apostolus: Arma militiæ nostræ, non carnalia sunt, sed potentia deo ad destructionẽ munitionum, consilia destruentes, & oẽm altitudinem extollẽtem se, aduersus scientiam dei, & in captiuitatem redigentes omnem intellectum in obsequium Christi, & in promptu habentes ulcisci omnem inobedienti-

Iohan.8.

1.Iohan.2.

2.Corin.10

am, ⌊Vniuersa ligna fructifera succidunt,⌋ non illa ligna quæ faciunt fructum bonum,
Matth. 3. sed quæ mortiferum generant pastum, quæ radicibus securi examinis succisa pabulum
fient ignis æterni. ⌊Cunctiq́ fontes aquarum obturãtur.⌋ cum hæresiarchæ, simul cum
suis sequacibus, per catholicos doctores damnantur. ⌊ Et omnes agri egregij lapidibus
operiẽtur.⌋ cum uenustas locutionis hæreticæ atq philosophicæ anathematis pondere
obruitur. ⌊Nihilq́ remanebit in terra Moab, nisi muri tantum fictiles,⌋ hoc est, falsæ
rationes fragilium doctrinarum, quæ à fundibularijs, id est, sanctis prædicatoribus eccle
siæ circundatæ, maxima ex parte refutantur, & ad nihilum rediguntur. Quod autem Moa
bitæ, orto sole ex aduerso aquarum uidere contra aquas rubras, quasi sanguinem gladij
existimauerunt, dicentes, quod tres reges, qui contra se uenerunt ad pugnam, inuicem se
occidissent, & sic delusi sunt: ita & philosophi, uerbũ crucis Christi stultitiam existiman
tes, derident passionem Christi, & ecclesiæ martyrium dementiam existimant. Sed secũ
1. Corint. 1. dum Apostolum, Quod stultum est dei, sapientius est hominibus, & quod infirmum est
Roma. 8. dei, fortius est hominibus: Quoniam prudentia carnis mors est, prudentia autem spiri-
tus uita & pax. Ad probandum autem quod Moab in præsenti loco super philosopho-
rum intelligatur superbia (de quibus dicitur: Perdam sapientiam sapientium, & intelli-
gentiam intelligẽtium reprobabo) pauca de prophetis exempla replicanda sunt. Amos
loquitur. Hæc dicit dominus, Super tribus impietatibus Moab, & super quatuor non
aduersabo eum, pro eo quod combussit ossa regis Idumææ in cineres. Vere enim quic-
quid in seculo dogmatum peruersorum, quicquid ad terrenam sapiẽtiam pertinet, pu
tatur esse robustum. Hoc dialecticum subuertitur, & instar incendij in cineres fauillasq́
dissoluitur, ut probetur nihil, quod putabatur esse fortissimum. Sed & Isaias superbiam
Isaie. 16. Moab arguit, dicens: Audiuimus contumeliam Moab, contumeliosus est nimis, superbi-
Ieremi. 48 am eius abstuli. Ieremias quoq contra omnes uaticinans natiões, proprie loquitur ad Mo
ab, quod confidebas in munitionibus tuis, (& post pauca) habens fiduciam in gloria tua,
Et iterum: quoniam dicitis fortes ramos. Ac deinde: Iuxta est dies Moab ut ueniat, & ma
litia eius nimis. Et manifestius dicit: Quomodo contritus est baculus gloriosus, uirga
magnificentiæ? Et iterum: Contritum est cornu Moab. Hæc autem dicuntur sub nomi-
ne Moab, ut stulta seculi, & in cælum semper ferens malitia conteratur.

Caput IIII.

» Mulier autem quædam de vxoribus prophetarum clamabat ad Elisæum dicẽs:
» Seruus tuus vir meus mortuus est, & tu nosti, quia seruus tuus fuit timẽs do
» minum, & ecce creditor venit, vt tollat duos filios meos ad seruiẽdum sibi. Cui
» dixit Elisæus: Quid vis vt faciam tibi? Dic mihi quid habes in domo tua: At illa respõdit:
» Non habeo ancilla tua quicquam in domo mea, nisi parum olei quo vngar. Cui ait: Vade
» pete mutuo ab omnibus vicinis tuis vasa vacua non pauca, & ingredere & claude ostium tu
» um, cum intrinsecus fueris tu & filij tui, & mitte inde in omnia vasa hæc, & cum plena fuerint
» tolles. Fuit itaq mu. Et reliq.⌋ Quid per hanc mulierem nisi sancta ecclesia designatur?
duorum populorum, id est, Iudaici & gentilis, quasi duorum filiorum mater, quæ prius
ex peruerso opere, consentiendo callidi spiritus persuasioni, quasi quendam peccati nu-
mum à creditore acceperat, & duos quos in fide genuit, amittere filios timebat. Sed pro
phetæ uerbis, id est, sacræ scripturæ præceptis obediens, ex paruo quod habebat olei,
uacua uasa infundit, qa dum ab unius ore doctoris, parũ quidẽ amoris diuinitatis, multo
rum uacuæ mentes hauriunt, exuberante autem gratia unguentorum diuini amoris, us-
q ad summum replentur. Etiam nunc corda multorum, quæ prius fuerant uacua uascu-
la, unguento spiritus plena sunt, quæ ex paucitate olei, solummodo infusa uidebantur.
Quod cum alijs atq alijs datur, & ab auditoribus fides accipitur, erepta mulier uideli-
» cet sancta ecclesia, sub creditoris sui iam debito non tenetur, ⌊Facta est autem quædam

dies, & transibat Elisæus per Sunam. Erat autem ibi mulier magna, quæ tenuit eum vt co
mederet panem. Cumq; frequenter inde transiret, diuertebat ad eam vt comederet panem.
Quæ dixit ad virum suum: Animaduerto quod vir dei sanctus est iste, qui transit per nos
frequenter. Faciamus ei cœnaculum paruum, & ponamus ei in eo lectulum & mensam & sel
lam & candelabrum, vt cum venerit ad nos, maneat ibi. Facta est igitur dies quædã &c.]
Mulier autem ista quæ prophetam hospitio suscepit, bene potest originem insinuare po-
puli Israelitici quæ fuit in patriarchis. Vnde sicut ista Elisæum prophetam, ita & illa do
minum prophetarum hospitio suscipere meruit. Nam Abraam & Sara tres uiros iuxta
uallem Mambre suscipere, & pascere meruerunt. Huic mulieri non habenti filium,
propheta promisit, dicens: [In tempore isto & in hac eadem hora, si vita comes fuerit, ha-
bebis in vtero filium. Cui illa respondit: Noli quæso domine mi vir dei, noli mentiri ancillæ
tuæ. Et concepit mulier, & peperit filium in tempore, & in hora eadem qua dixerat Elisæus.
Creuit autem puer: & cum esset quædam dies, & egressus isset ad patrem suũ ad messores,
ait patri suo: Caput meum, caput meum doleo. At ille dixit puero: Tolle, & duc eum &c.]
His quoq; similia, dominus ad Abraam retulit, dicens: Reuertens ueniam ad te, tempo-
re isto, uita comite, & habebit Sara filiũ uxor tua. Quo audito, Sara risit post ostium ta- Gene. 18.
bernaculi, occulte dicens, Postquã consenui, & dominus meus uetulus est, uoluptati ope
ram dabo? Visitauit autem dominus Saram sicut promiserat ei, & impleuit quæ locutus
est, concepitq; & peperit filium in senectute sua, tempore quo prædixerat ei deus. Igi-
tur postquam creuit puer, tactus dolore capitis immenso, circa meridiem defunctus est.
Cum populus Israeliticus postquam in Aegypto excreuit, & p Moysen in deserto edu-
ctus, domini uocem audierat in igne & caligine, quando lumine scientiæ debuit illustra
ri, mox animo ad idololatriam recurrens, mortuus est. [Et ait Elisæus ad Gibezi puerũ
suum: Accinge lumbos tuos, & tolle baculum meum in manu tua, & vade. Si occurrerit ti
bi homo, non salutes eum: et si salutauerit te quispiam, non respondeas illi. Et pones bacu-
lum meum super faciem pueri. Porro mater pueri ait: Viuit dominus, & viuit anima tua,
non dimittam te. Surrexit ergo & secutus est eam. Gibezi autẽ præcesserat ante eos &c.]
Quid autem significat, quod puer ab Elisæo missus cum baculo nõ resuscitat? per semet
ipsum uero Elisæus ueniens, seq; super mortuum sternens, atq; ad eius membra se colli-
gens, huc illucq; deambulans, & in ore mortui septies aspirans, hũc ad rediuiuam lucem
protinus per ministerium compassionis animauit, nisi quod autor humani generis deus,
quasi mortuum puerum doluit, cum extinctos nos iniquitatis aculeo miseratus aspexit?
Et quia per Moysen terrorem legis protulit, quasi per puerum uirgam misit. Per legem
quippe deus uirgam tenuerat, cum dicebat: Si quis hæc uel illa fecerit, morte moriatur.
A peccatis igitur morte, nos suscitare non ualuit, sed ad statum uitæ aspirata mansuetu-
dinis gratia erexit. Sed puer cum baculo suscitare mortuum non ualuit, quia Paulo atte-
stante: Nihil ad perfectum adduxit lex. Ipse autem per semetipsum ueniens, & super ca-
dauer humiliter se sternens, & exequẽda sibi mortui membra se collegit: quia cum in for Philipp. 2.
ma dei esset, non rapinam arbitratus est esse se æqualem deo, sed semetipsum exinaniuit
formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus, & habitu inuentus ut homo.
[huc illucq; deambulabat,] quia & Iudæam iuxta & longè positas gentes uocat. [super
mortuum septies inspirat.] quia per apertiõem diuini muneris, gratiam septiformis spi
ritus, in peccati morte iacentibus aspirat. [moxq; uiuens erigitur.] quia is quem terro
ris uirga suscitare non potuit, per amoris spiritum puer ad uitam redit. [Erat autem
fames in terra, et filij prophetarum habitabant coram eo, dixitq; vni de pueris suis: Pone
ollam grandem, & coque pulmentum filijs prophetarum.] Erat inquit fames in terra, nõ
fames utiq; panis, nec sitis aquæ, sed audiendi uerbum domini. [Et filij prophetarum ha
bitabant coram Elisæo.] cum filij eorũ prædicatorum, (qui ambulabant in lege dñi, & Psalm. 118
scrutant testimonia eius, in toto corde exquirentes eũ.) in pñtia dñi saluatoris semp uiuũt,

[Egreditur puer in agrum ut colligat herbas agrestes, quatenus inde coquat pulmentum. Inuenitq; quasi uitem syluestrem, & collegit ex ea colocyntidas agri. Quas concidens in ollam, pulmentum facit.] Cum quis literæ legis intentus, uel philosophicis disciplinis studiosus, pastum uerbi quærens, amaritudinem literæ legalis, uel mortiferum quiddam in philosophorum libris inueniens, intermiscet ueritati euangelicæ, & in olla cordis sui coquens tale pulmentum, hoc est documentum, præparat ad refectionem auditoribus suis. Dicit enim Apostolus: Litera enim occidit, spiritus autem uiuificat. Et
1. Corint. 3. item: Prudentia (inquit) carnis, mors est: prudentia autem spiritus, uita & pax. Hoc itaque
Roma. 8. sentientes fideles populi mortem in olla exclamant, cum talem doctrinam quasi deceptionem animarum detestantes uociferantur. Sed iubente Elisæo farina in ollam mittitur, cum scientia spiritualis in tale documentum intromittitur, ut exclusa omni amaritudine prauitatis, pastus fidelibus præparetur salubris. [Vir autem quidam uenit de Baalsalisa deferens uiro dei panes primitiarum, & uiginti panes hordeaceos, & frumentum nouum in pera sua. At ille dixit: Da populo ut comedat. Respōditq; minister eius, Quantum est hoc ut apponam coram centum uiris? Rursum ille, Da ait populo ut comedat. Et reliq.] Deniq; uir de Baalsalisa uenire describitur, deferens uiro dei panes primitiarum, & uiginti panes hordeaceos, & frumētum nouum in pera sua. Quem autem uirum istum accipere melius possumus, quàm cœtum sanctorum patrū, qui uirtute animi & bonorum operum pollēt? Qui bene de Baalsalisa uenisse dicitur. Baalsalisa enim habens tertium interpretatur. Recte ergo de Baalsalisa est, qui ternarium numerum in credulitate & confessione sanctæ trinitatis seruat. Hic ergo uiro dei panes primitiarum offert, cum redemptori nostro per gratiam eius inspiratus, offert libros de origine creaturarum compositos. Offert uiginti panes hordeaceos, hoc est decalogum legis in Moysi & prophetarum scriptis comprehensum. Offert frumentum nouum in pera sua, cum nouum testamentum post mediatoris nostri aduentum, in sancti euangelij & apostolorum scriptis profert. Iubet ergo Elisæus noster ministris suis, sanctis uidelicet prædicatoribus, ut hanc oblationem populo fidelium dispensent, ut secundum illud euangelij,
Math. 13. de thesauro suo uelut scriba doctus in regno cælorum proferant noua & uetera, quate-
Matthei. 14 nus pabulo diuini uerbi reficiantur. Quod mysterium in euangelio iteratum legimus,
Matth. 15. cum in fractione quinq; panum quinque millia hominum, & item septem panum quatuor millia hominum satiata esse commemorantur, & satiatis turbis, collegerunt duodecim cophinos, siue septem sportas fragmentorum, quia nullus est qui sacramenta diuinæ scripturæ per omnia capere possit, quin sibi satiato supererit iuxta uerbum domini.

Caput V.

NAaman princeps militiæ regis Syriæ, erat uir magnus apud dominum suum, & honoratus. Per illum enim dedit dominus salutem Syriæ. Erat autē uir fortis & diues, sed leprosus.] Iste autē Naaman q princeps militiæ regis Syriæ esse describitur, quem melius significare potest, quàm populum gentilem? qui in orbe triquetro per uirtutem bellorum principatum gerebat, ac rerum decore fruebatur, quod in nominis eius interpretatione exprimitur. Interpretatur autem Naaman decus siue cōmotio eorum. Sed iste uir licet fortis & diues fuerit, tamen leprosus esse memoratur, quia quamuis per potentiam regni, ac rerum abundantiam dominari uideretur, tamen per erroris nequitiam, & idololatriæ lepram fœdus apparuit. [Porro de Syria egressi fuerāt latrunculi, & captiuam duxerant de terra Israel puellam paruulam, quæ erat in obsequio uxoris Naaman. Quæ ait ad dominam suam: Vtinam fuisset dominus meus ad prophetam qui est in Samaria, profecto curasset eum à lepra quam habet.] Latrunculi quippe de Syria (quæ interpretatur sublimitas) egressi sunt, cum cupiditate ducti, & diuersis negotijs impliciti, sperantes in incerto diuitiarum, gentiles per

totam terram uagabantur. Hinc & ad terram Israel uenientes, captiuam muliérculam duxerunt, quæ in captiuitate posita, de propheta in Israel testabatur, quia fama de Israel per negotiatores gentium translata in toto orbe curiositati hominum, quam uxor Naaman significat, uerum prophetam & saluatorem omnium in Iudæa manere patefecit. [Ingressus est itaque Naaman ad dominum suum, & nuntiauit ei, dicens: Sic & sic locuta est puella de terra Israel. Dixitq; ei rex Syriæ: Vade, & mittam literas ad regem Israel. Qui cum profectus esset & tulisset secum decem talenta argenti, & sex millia aureos, & decem mutatoria uestimentorum, detulit literas ad regem Israel in hæc uerba: CVM ACCEPERIS epistolam hanc, scito quod miserim ad te Naaman seruum meum, ut cures eum à lepra sua.] Cum hi ad quos notitia uerbi dei peruenit, his qui sibi præsunt, suggerunt scientiæ spiritualis magnitudinem. Mittit rex Syriæ literas ad regem Israel pro salute serui sui. Cum primatus gentium audiens deum esse in Israel (quia notus in Iudæa, in Israel magnum nomen eius) salutem suorum præuidens legationem in Iudæam mittit, ut per apostolicam doctrinam saluatoris fidem accipiat. Vnde Cornelius centurio de Cæsarea in Ioppen ad Petrum Misit. Et Paulo per uisionem uir Macedo apparuit, qui eum exhortabatur, ut ueniens adiuuaret eos qui in Macedonia erant, sicut in actibus apostolorum legitur. [Cumq; legisset rex Israel literas, scidit uestimenta sua, & ait: Nunquid deus ego sum, ut occidere possim & uiuificare? quia iste misit ad me ut curem hominem à lepra sua. Animaduertite, & uidete, quod occasiones quærat aduersum me. Quod cum audisset Elisæus uir dei, scidisse uidelicet regem Israel uestimenta sua, misit ad eum, dicens: Quare scidisti uestimenta tua?] Quid significat rex iste Israel, qui audita legatione Syriæ, de salute à propheta Israel quærente expauit, nisi sacerdotes, scribas, & pharisæos, rectores Iudæorum? qui considerantes quod undiq; plebes ad redemptorem nostrum salutis suæ causa ueniebant, quasi blasphemiam existimantes, uestimenta sua scindebant, sicut in euangelio principem sacerdotum, audita Christi prædicatione, fecisse legimus. Sed licet rex Israel in tali auditu pertimescat, tamen propheta dei quos ad se migrasse cognouerat, ad se peruenire persuadebat, dicēs: [Veniat ad me, & sciat esse prophetam in Israel.] Et dominus noster quos præsciuit, hos & uocauit: & quos uocauit, illos & iustificauit. [Venit ergo Naaman cum equis & curribus, & stetit ad ostium domus Elisæi. Misit que ad eum Elisæus nuntium, dicens: Vade, & lauare septies in Iordane, & recipiet sanitatem caro tua, atque mundaberis. Iratus Naaman, recedebat, dicens: Putabam quod egrederetur ad me, & stans inuocaret nomē domini dei sui, & tangeret manu sua locum lepræ, & curaret me. Nunquid non meliores sunt Abana & Pharphar fluuij Damasci omnibus aquis Israel, ut lauer in eis & munder?] Veniens quidem gentilis populus ad domum Elisæi nostri, sanctam uidelicet ecclesiam, per missum ab eo nuntium accepit, ut se in Iordane septies lauaret, & sic sanitatem reciperet, atq; mundaretur: quia per euangelicos prædicatores dominus dicit, Nisi quis renatus fuerit ex aqua & spiritu sancto, non potest introire in regnum dei. Et item, Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: Qui uero non crediderit, condemnabitur. Iordanis itaq; aquæ, sacrum baptisma significant, quia in eis saluator noster baptismum nobis consecrauit. Quod autem Naaman indignatus de tali responso, lauationem aquæ iordanicæ despexit, simplicitatem significat rudium, qui spiritualem non potuerunt intelligere efficaciam: quia animalis homo non percipit ea quæ sunt spiritus dei. [Cum ergo vertisset se & abiret indignans. Accesserunt ad eum serui sui, & locuti sunt ei: Pater, etsi rem grandē dixisset tibi propheta, certe facere debueras: quāto magis quia nūc dixit tibi, lauare & mundaberis? Descendit & lauit in Jordane septies, iuxta sermonem viri dei, & restituta est caro eius, sicut caro pueri paruuli, & mundatus est.] Bene ergo serui Naaman meliore consilio, ad perficiendum illud mandatum propheticum, persuaserunt: quia sæpe dominus iuniori reuelat quod melius est. Et secundum Petri uocem, personarum acceptor deus non est, sed in omni gente qui timet deum, & operatur iustitiam, acceptus est

Margin: Psalm. 75 · Actuum. 10 · Actuum. 16 · Matthei. 16 · Roma. 8. · Iohan. 3. · Marci. 16. · 1. Corin. 2. · Matth. 11. · Roma. 2 · Actuum. 10.

illi. Abijt & lauit septies iuxta sermonem uiri dei, & restituta est caro eius sicut caro pueri paruuli: quia mundatus aquis baptismatis, per inuocationem septiformis spiritus, quisque ueram recipiet sanitatem, & ad innocentis uitæ infantiam redigatur, ut uitæ æternæ
Matth. 18. ingressum percipere mereatur. Vnde ipsa ueritas suis discipulis ait: Nisi conuersi fueritis & efficiamini sicut paruuli, non intrabitis in regnum cælorum. [Denique reuersus
» Naaman ad virum dei cum vniuerso comitatu suo, venit & stetit coram eo, & ait: Vere scio
» quod non sit deus in vniuersa terra, nisi tantum in Israel.] Hæc est enim catholica pro
Marci. 12. fessio, quod deus Abraam, deus Isaac, & deus Iacob, non est mortuorum, sed uiuentium.
Psalm. 95. Quoniam omnes dij gentium dæmonia, dominus autem cælos fecit. Et ut cuncta hic baptismi scires sacramenta præmonstrata, in quo abrenuntiare satanæ, ac fidem domini cõfiteri præcipimur. Negat se Naaman ultra dijs alienis litaturum, soli per omnia domino seruiturum. Partem quoque terræ sanctæ secum tollere gaudet: quia baptizatos oportet dominici quoque corporis participatione confirmari. [Dixitque Giezi puer viri dei,
» Pepercit dominus Naaman Syro isti, vt non acciperet ab eo quæ attulit. Viuit domi
» nus quia curram post eum, vt accipiam aliquid ab eo. Et reliqua.] Post hæc autem scriptura narrat, quod Gihezi puer uiri dei, concupiuerit de pecunijs, quas prædictus Syrus homini dei attulerit, sed eo nolente, aliquid accipere, inde ipse per mendacium turpe acquisiuit, quod suus magister accipere per fidem renuit. Gihezi quoque qui interpretatur, præruptum uidens, siue uallis uisio, significat Iudaicum populum, qui aliquando puer uiri dei, propheta attestante, uocabatur, sicut Osee dicit: Puer Israel & dilexi eum. Sed postquam spreto euangelio, & crucifixo filio dei, semetipsum de tali dignitate in foueam auaritiæ præcipitans, cupiditatem secutus est terrenam, quam filij dei per baptismum renati, spreuerunt, per sententiam iusti iudicis dei, lepram erroris quam credentes deposuerant, ipse sibi consciuit, necnon & omnes qui post baptismum & emendationem uitæ ad pristina uitia reuertentur, sordibus quibus se exutos sperabant, iterum im
Prouer. 26. plici inuoluuntur. Vnde scriptum est: Canis reuersus ad uomitum suum, & sus lota in uolutabro luti, sic stultus qui iterat stultitiam suam.

Caput VI.

» Dixerunt autem filij prophetarum ad Elisæum: Ecce locus in quo habitamus co
» ram te, angustus est nobis. Eamus vsque ad Jordanem, & tollant singuli de sylua
» materias singulas, & ædificemus nobis ibi locum ad habitãdum. Qui dixit, Ite. Et ait vnus ex illis: Veni ergo & tu cum seruis tuis. Respondit ego veniam. Et abijt cum eis. Cumque uenissent ad Iordanem, cædebant ligna. Accidit autem, ut cum unus materiam succidisset, caderet ferrum securis in aquam. Exclamauitque ille, & ait: Heu heu heu domine mi, & hocipsum mutuo acceperam. Dixit autem homo dei, Vbi cecidit? At ille monstrauit ei locum. Præcidit ergo lignum, & misit illuc. Natauitque ferrum, & ait: Tolle. Qui extendit manum, & tulit illud.] Hæc itaque actio bene redemptori nostro conuenit per significationem. Cum igitur securibus ligna cæderentur, de ligno ferrum exiliens in profundum fluminis mersum est, atque in lignum desuper ab Elisæo proiectum, reuersum est: ita etiam cum impios Iudæos, per corpus operata præsentia Christi, tanquam infructuosas arbores cæderet, quia de illa Iohannes dixerat: Ecce securis ad radi
Matth. 3. cem arborum posita est. Ab eis interueniente passione corpus ipsum deseruit, profunda descendit, quod in sepultura depositum, tanquam ad manubrium, spiritu redeunte, resurrexit. Aliter: Ferrum in manubrio, donum intellectus in corde est. Ligna uero per hoc cædere est, praue agẽtes increpare. Quod nonnunquã dum fluxe agitur, dum lapsus uanæ gloriæ in accepta eadem scientia non uitatur, ferrum in aqua perditur, quia ex dissoluto opere, intelligentia fatuatur. Quam profecto intelligentiam, ad hoc nouimus dari, ut ante dantis oculos, ex bona debeat actione restitui. Vnde & recte, is qui ferrũ amiserat, clamabat: [Heu heu heu domine mi, & hocipsum mutuo acceperam.] Habent enim hoc electi proprium, si quã eis in sua scientia furtiue uanæ gloriæ culpa surrepit, ad cor ueIociter redeant; & quicquid in se ante districti iudicis oculos damnabile inueniũt,

lachrymis insequuntur. Qui flentes non solum caute inspiciunt, quæ mala commiserũt,
sed ex accepto munere quæ reddere etiam bona debuerunt: quia nimirum tanto se am-
plius peccatores sentiunt, quanto ex neglectis bonis quæ agere poterant debitores tenẽ-
tur. Recte ergo qui ferrum perdidit, clamat: ⌊Heu heu heu & hocipsum mutuo acce-
peram.⌋ Acsi dicat: Illud per dissolutionem negligentiæ perdidi, quod ut per bona ope
ra redderem ex gratia creditoris accepi. Sed nunquam deus mentem deserit, quæ in pec
catis se ueraciter agnoscit. [Unde & mox Elisæus veniens, lignum deorsum misit, & ferrũ
in superficiem attulit,] quia uidelicet redemptor noster pie nos respiciens, cor peccatoris
humiliat, & eam quam amiserat, intelligentiam reformat. ⌊lignum erigit & ferrum in
superficiem attulit,⌋ quia uidelicet redemptor noster, & scientiam reparat, & cor ela-
tum in cogitatione humiliat. Vnde bene in alia translatione dicitur: ⌊Quod confregit
lignum atque iactauit, & sic ferrum sustulit.⌋ Lignum namque confringere est, cor ab elatio
ne conterere. Lignum ad ima iactare est, eleuatum cor in cogitatione (ut diximus) pro-
priæ infirmitatis humiliare. Atque ilico ferrum ad superficiem redit, quia ad usum exerci
tationis pristinæ intelligentiæ recurrit. Igitur quoniam donum intellectus quod accipi
tur, uix cum tot difficultatibus custoditur, curandum ualde est, ne otio torpeat, curandũ
ne incitatione operis uitio elationis euanescat. Sancti namque uiri minime exultant, cum co
gnoscunt quæ faciunt. Sed cum faciunt quæ cognouerunt, etsi intelligendo largius con
gaudent à munere largitoris, merentes tamen considerant debitum operis: ut uidelicet
actione persoluant, quod eis prærogatum est in cognitione. Stultus namque est debitor, qui
gaudens pecunias mutuas accipit, & tempus quo reddere debeat non attendit. Modera
tur autem lætitia accipiendi, quando solerti prouidentia etiam constitutum tempus red
dendi cogitatur. [Rex autem Syriæ pugnabat contra Israel, consiliumque iniit cum ser-
uis suis, dicens: In loco illo & illo ponamus insidias. Misit itaque vir dei ad regem Israel,
dicens: Caue ne transeas in locum illum, quia ibi Syri in insidiis sunt. Misit itaque rex Is-
rael ad locum quem dixerat ei vir dei, & præoccupauit eum & obseruauit se ibi. Et reliq.]
Quem congruentius hic rex Syriæ, quàm potestatem significat terrenam? quæ sæpe su-
perbæ sentiens populum dei, hoc est filios lucis, persequitur, sed ipsi per ueri Elisæi do- Matth. 10.
mini uidelicet nostri doctrinam insidias inimicorum præcauere edocentur. Vt est illud,
Estote (inquit) prudentes sicut serpentes, & simplices ut columbæ. Et item: Cauete au- Matth. 7.
tem ab hominibus. Et alibi: Attendite (ait) à falsis prophetis. Hoc quippe agnoscens mũ
dana potentia, ipsum prophetam interficere disponit, cum Christum in cordibus electo
rum extinguere festinant. [Misit ergo illuc rex Syriæ equos & currus & robur exerci-
tus. Qui cum venissent nocte, circumdederunt ciuitatem.] Omnis ergo qui nequitiæ ar-
mis confidens, Christi famulis insidias præparat, nocte perfidiæ excæcatus, bellum cõtra
ecclesiam gerit. [Consurgens autem diluculo, minister viri dei egressus est. Viditque ex-
ercitum in circuitu ciuitatis & equos & currus. Nuntiauitque ei, dicẽs: Heu heu domine mi,
quid faciemus?] Hæc sententia denotat illos, qui propter pusillanimitatẽ cordis sui, poe
nas uerentur corporales, quibus propheta respondit: Noli timere, plures enim nobis- 2. Paral. 32.
cum sunt, quàm cum illis. Et saluator discipulis ait: In mundo pressuram habebitis, sed Iohan. 16
confidite, quia ego uici mundum. Et item: Nolite timere eos (inquit) qui occidunt cor Matth. 10.
pus, & post hæc non habent quid faciẽt uobis: quinpotius eum timete, q põt & aĩam &
corpus perdere in gehennam, & Petro dominus in passione sua ait: An putas quia non Matth. 26
possum rogare patrem meum, & exhibebit mihi plus quàm duodecim legiones angelo
rum? [Cumque orasset Elisæus, ait: Domine, aperi oculos huius vt videat. Et aperuit do-
minus oculos pueri, & vidit: & ecce mons plenus equorum & curruũ igneorum in circuitu
Elisæi.] Et ualde necesse est ut Elisæus noster, aperiat oculos cordis nostri, ut confidere
mus & agnoscamus, quia omnes qui confidunt in illum, non confundentur. [Porro Eli Psalm. 24.
sæus orauit dominum, dicens: Percute obsecro gentẽ hanc cæcitate. Percussitque eos do-
minus ne viderent iuxta verbum Elisæi.] Bonum ergo illis est, quos oculus suus scandali Matth. 5.
zat, ut eruatur & proiiciatur ab eis, quatenus intuitus malitiæ & superbiæ, obturetur, &

1.Corint.3. oculus ſane fidei ac ſimplicitatis aperiatur. Vnde dicit Apoſtolus: Siquis inter uos uidetur ſapiens eſſe, ſtultus fiat ut ſit ſapiẽs. [Dixitq; rex Iſrael ad Eliſæum cum vidiſſet eos: Nunquid percutiam eos pater mi? Et ille ait: Non percuties. Neq; enim cepiſti eos gladio, aut arcu tuo vt percutias. Sed pone panem & aquam coram eis vt comedant & bibãt, & vadant ad domum ſuam. Et reliq.] Poſtquam ergo Eliſæus hoſtes adduxit in Samariã, non eos occidi permiſit, ſed refectionem magnam ciboꝝ illis præparans, dimiſit eos

Actuum.9. in pace. Et Saulum diu contra ſtimulum calcitrantem, primum dominus excæcauit, deinde ſcientia ſpirituali magnifice repleuit, atq; ad prædicandum ſuis euangelium in gẽ-

Matth.5. tibus direxit. Nobiſq; præcepit, ita dicens: Diligite inimicos ueſtros, & benefacite his qui oderunt uos, ut ſitis filij patris ueſtri qui in cælis eſt. [Factum eſt autem poſt hæc cõgregauit Benadad rex Syriæ vniuerſum exercitum ſuum, & aſcendit & obſidebat Samariam, factaq; eſt fames magna in Samaria &c.] Narrat ſcriptura q; Benadad rex Syriæ obſideret Samariam: facta autem fame, afflictus eſt populus ualde, ſed domino miſerante, reuelatum eſt Eliſæo uerbum domini, & prædixit populo ſolatia uentura, ita dicens: Hæc dicit dominus,

Caput VII.

IN tẽpore hoc, cras modius ſimilæ, vno ſtatere erit: & duo modij hordei, ſtatere vno in porta Samariæ. Quod cum non crederet, vnus de ducibus ſuper cuius manum rex incũbebat, homini dei ait: Si dominus fecerit etiam cataractas in cælo, nunquid poterit eẽ quod loqueris? Qui ait: Videbis oculis tuis, & inde nõ comedes.] Poteſt hoc loco Benadab cum ſuo exercitu, diabolus myſtice accipi, quia corda iniquorum per inuidiam contra eccleſiam bellum gerere excitat. Sub hoc quidem rege, ſunt modo falſi

Apoca.2. Iudæi, de qbus in Apocalypſi ſcriptum eſt, qui dicunt ſe Iudæos eſſe & nõ ſunt, ſed ſunt ſynagoga ſatanæ. Sub hoc rege ſunt pagani, ſunt & hæretici: facta ergo perſecutione ab antiquo hoſte, per tales affligiẽ populus dei, qui eſt poſitus in Samaria, hoc eſt in cuſtodia legis diuinæ: fitq; fames ualida, cum non permittitur doctoribus libere uerbum dei prædicare. Sed Eliſæo reuelante, hoc eſt redemptore noſtro, per euangelium indicante, ſalus quæ à peccatoribus longe eſt, timentibus deum prope eſſe dinoſcitur. Dicit eñ dominus noſter ad ſeruos ſuos: [In tempore hoc, cras modius ſimilæ uno ſtatere erit, & duo modij hordei, ſtatere uno in porta Samariæ.] Quid enim modius ſimilæ, niſi perfectam menſuram diuinæ ſapientiæ, quæ eſt in nouo teſtamento? & quod duo modij hordei, niſi ſciẽtiam legis & prophetarum ſignificant? qui comparantur ſtatere uno, hoc eſt fide catholica. In porta Samariæ, in prædicatione uidelicet apoſtolica, per quam intratẽ in eccleſiam. [In tempore (inquit) hoc, cras modius ſimilæ, uno ſtatere erit. & reliq.] Acſi dixiſſet, ceſſante turbine perſecutionis, quæ fit hodie, dabit dominus cras, hoc eſt, tempore futuro, quietem & tranquillitatem, ut prædicatio euangelij perfecte credentibus compleatur. Fuit enim tempore paſſionis dominicæ quaſi fames uerbi domini, cum apoſtoli relicto omnes eo fugerunt, & domi ſe propter metum Iudæorum incluſerunt. Et iterum ſcriptum eſt: Quia nemo de illo palam auſus eſt loqui. Sed relucente die reſurrectionis, iam aderat tempus quo comites Chriſti illum uidentes uiuere, & poſtmodum etiam cælos aſcendere, percepta ſpiritusſancti gratia, libere uerbum dei prædicabãt, tam

Eſaie.35 Iudæis quàm etiam gentibus. Et impletum eſt illud uaticinium Iſaiæ: Quia ſciſſæ ſunt

Eſaie.55 in deſerto aquæ, & torrentes in ſolitudine, & quæ erat arida in ſtagnum, & ſitiens in fontes aquarum. Vnde dominus per ipſum prophetam loquens ait: Omnes ſitientes uenite ad aquas, & qui non habetis argẽtum, properate, emite, & comedite. Venite, emite abſq; argento, & abſq; ulla commutatione uinum & lac. Quare appenditis argentum nõ in panibus & laborem ueſtrum non in ſaturitate? Audite audientes me, & comedite bonũ & delectabiẽ in craſſitudine anima ueſtra. Inclinate aurem ueſtram, & uenite ad me, audite, & uiuet anima ueſtra. Perturbatis hoſtibus & in fugam uerſis, ſubiungit ſcriptura: [quod quatuor viri leproſi abiſſent in caſtra Syrorum, & nullum ibi reperientes, comederint & biberint. Ablatiſq; inde auro & argento ac veſtibus & abſconſis, poſtea compuncti, in ciuitatem hoc annuntiauerint, atq; ſalutis huius indicia præſtiterint.] Qui ergo ſunt le

prosi isti, nisi qui uarijs uitijs dediti, uel diuersis erroribus impliciti, fœditatem ex inter-
na peste educentes ostendunt in cute? Hos dominus sæpe conuertens ad fidem, & mun-
dans ab errore & uitijs, ueræ salutis nuntios efficit. [Ingressi itaque leprosi in castra Sy-
riorum, comederunt & biberunt, & aurum atque argentum inde asportauerunt.] Cum despe
cti istius mundi, meditationi philosophiæ operam dantes, & sensus subtilitatem, & locu
tionis uenustatem, acquirunt: unde ecclesiæ usibus bene instructi deseruire possint. Fre-
quenter ergo talibus dominus, & ingenij acumen, & ueræ sapientiæ donum, largitur.
Qui bene quatuor esse memorantur, ut à quatuor euangeliorum eruditione imbuti, in
quatuor mundi partibus fidei ueritatem prædicent. Legitur enim in euangelio, quod do- Matthei. 9.
minus cum publicanis & peccatoribus manducaret, & mulier quæ erat in ciuitate pec- Iohan. 12.
catrix, lachrymis eius lauaret pedes, & capillis suis tergeret, & unguento ungeret, Mat Luce. 5
thæum ex publicano, apostolum & euangelistam fecit. Apparuitque post resurrectionem Matthei. 28
suam, primo Mariæ Magdalenæ, de qua eiecerat septem dæmonia, illa uadens nuntiauit Luce. 7.
his qui cum eo fuerant lugentibus & flentibus. [Porro ducem illum, super cuius manum
rex incubuerat, & prophetæ verbis diffidebat, constitutum ad portam, conculcauit turba in
introitu, & mortuus est, iuxta quod locutus fuerat vir dei.] Dux iste typum tenet scribarum
& pharisæorum, qui habentes clauem scientiæ, nec ipsi introierunt per fidem in ecclesi
am catholicam, & eos qui introire uolebant, prohibuerant. Ad quos ipsa ueritas ait: Væ Matthei. 23
uobis scribæ & pharisæi hypocritæ, qui clauditis regnum cælorum ante homines, uos enim
non intratis, nec alios introeuntes sinitis intrare. [Quem conculcauit turba in porta,] quia
inutiliter ante ostium fidei stabat, & gressum introeuntium impediebat. Vnde merito
conculcatus, hoc est, examine iusti iudicis damnatus, perpetuas mittetur in tenebras. Nam
& dominus in euangelio ait: Si sal euanuerit ad nihil ualet ultra, nisi ut mittetur foras & Matthei. 5
conculcetur ab hominibus.

Caput IX.

ELisæus autem propheta, vocauit vnum de filijs prophetarum, & ait illi: Accinge
lumbos tuos, & tolle lenticulam olei in manu tua, & vade in Ramoth Galaath. Cumque
veneris illuc, videbis Jehu filium Josaphat, filij Namsi. Et ingressus suscitabis cum
de medio fratrum suorum, & introduces in interius cubiculum, tenensque lenticulam olei, fun-
des super caput eius, & dices: Hæc dicit dominus: Vnxi te in regem super Israel. Et reliq.]
Dehinc refertur in historia hac regum, qualiter Iehu dominus ordinauerit ad extirpan
dam domum Achab, & sacerdotes Baal interficiendos. Qui & percussit Ioram regem Is
rael, & Ahaziam regem Iuda, & Iezabel impijssimam reginam de palatio in Iezrael præ-
cipitari fecit. Iehu enim typice potest designare principatum gentium, quem dominus ac re
demptor noster destinauit, ut in sacrilega ciuitate, quæ prophetas & ipsum dominum pro
phetarum occidit, & apostolos eius persecuta est, iudicia exerceret, & eam ultione iusta
perimeret, atque sacerdotium uanum, quod post Christi aduentum inaniter habuerat, de-
strueret, templumque subuerteret, necnon & impiam synagogam, quæ sanguinem sancto
rum semper sitiebat, de regni culmine præcipitaret, ac rectores illius interficeret.

Caput XI.

ATHalia vero mater Ahaziæ, videns mortuum filium suum, surrexit & interfecit omne
semen regium. Sed Josaba filia regis Joram, soror Ahaziæ Joas filium Ahaziæ
tollens, furata est de medio filiorum regis qui interficiebantur, & abscondit eum a
facie Athaliæ, vt non interficeretur, eratque cum ea in domo domini clam sex annis, quia Jo-
saba vxor erat Jadæ pontificis.] Athalia igitur hæc, quæ semen Dauid extinguere mo-
liebatur, & regiam stirpem delere, bene impietatem exprimit synagogæ, quæ per nequi
tiam mentis, seminis Dauid, hoc est, Christi insidiatrix erat, & odium contra eum sem-
per in corde gerebat, quæ aliquando regnare uidebatur, cum legis ceremonias tempora
liter obseruabat. Interpretatur Athalia temporalis domini. Sed Iosaba strenuitate (quæ in
terpretatur saturitas domini, id est ecclesiæ, in qua ueræ sunt deliciæ) seruatur Ioas, qui in
terpretatur memoria domini, Christus uidelicet in quo memoria est nominis domini,

ne per crudelitatem sæuientis hostis interimatur in cordibus electorum, magisq; nutri-
tur in domo Ioiadæ pontificis, qui dilectus domini sonat, de quo patris uox, ait: Hic est
Math. 3. filius meus dilectus, in quo mihi bene complacuit. Cuius domus est sancta ecclesia, ubi
in sancta fide electorum manens, quotidie facit augmentum corporis sui, donec tempo-
re iudicij, sceptrum regni & potentiam aduersus eos extollet, qui cum deprimere cogi-
tabant, & interfectricem sanctorum, æternis deputauerit pœnis. [Anno autem septimo
,, misit Ioiada, & assumens centuriones & milites, introduxit ad se in templum domini, pepi-
,, gitq; cum eis fœdus. Et adiurans in domo domini eos, ostendit eis filium regis, et præ-
,, cepit illis, dicens: Iste est sermo quem facere debetis. Tertia pars vestrum introeat sab
,, bato, & obseruet excubitum domus regis. Tertia autem pars sit ad portam Seir, et ter-
,, tia pars ad portam quæ est post habitaculum scutariorum, et custodietis excubitum do-
,, mus Messa. Duæ vero partes e vobis, omnes egredientes sabbato, custodiant excubias
,, domus domini circum regem, & vallabitis eũ habentes arma in manibus vestris. Si quis
,, autem ingressus fuerit septa templi, interficiatur. Eritisq; cum rege introeunte & egredien-
,, te: Et fecerunt centuriones iuxta omnia quæ præceperat eis Ioiada sacerdos. Et assumen
,, tes singuli uiros suos, qui ingrediebantur sabbatum, cum his qui egrediebantur à sabba-
,, to, uenerũt ad Ioiada sacerdotem: qui dedit eis hastas & arma regis Dauid, quæ erant in
,, domo domini. Et steterunt singuli habentes arma in manu sua à parte templi dextra, us-
,, q; ad partem sinistram altaris & ædis circum regem.] Hæc autem quomodo facta sint
& in quibus locis, si quis ea quæ superius de atrijs domus domini dicta sunt, bene cõme-
morauerit, ita intelligere potest. Sed ne fastidium faciamus lectoribus, omissis quæ iam
exposita sunt, ad illud quod de diuisione turbæ dictum est, ueniamus. Cuius rei ratio ta-
lis est. Erant autem sortes uigintiquatuor & sacerdotum & leuitarum & ianitorum, qui
per totidẽ septimanas sibi ex ordine succederẽt. Sabbato noua turma intrante ad offici-
um, & post sabbatum quæ proxima septimana ministrauerat domum redeunte. Sed hic
pontifex propter necessitatem agendi circa nouum regem exercitus, & eos qui intrandi
septimanam ordinẽ habebant, suscepit: & illos q iam suam septimanam ministrando im-
pleuerant, ne abirẽt retinuit: q alios quoq; leuitas de cunctis urbibus Iuda, simul & prin
cipes familiarum Israel, missis in hoc centuriõibus Ierosolymam, cõgregauerat, (ut uer
2.Par.23. ba dierũ narrant): quos educturus filium regis, tali ratione distinxit: ut omes qui imple-
uerant sabbatum, & egressuri erant, in duas diuisi partes, regem in interioribus atrij lo-
cis, armati circunstarent. Reliqua uero multitudo, id est, hi qui non erant de stirpe Leui,
exteriores atriorum ianuas contra furorem reginæ (si quid forte aduersi moliretur) cu-
stodirent. Porro hi q nuper ad sabbatum uenerant sacerdotes, leuitæ & ianitores, in tres
diuisi partes, domum regis, id est, palatium obseruarent, ne uel hoc regina collecto exer
citu, contra regem defenderet. Seruarent & portam scutariorum habitaculi, per quam
de templo ad palatium descendebatur, sicut infra dicitur. Duxeruntq; regem de domo
domini, & uenerunt per uiam portæ scutariorum in palatium, & sedit supra thronum
regum, ubi & porta Seir & domus Messa, quæ cum porta scutariorum nominantur, es-
se uidentur. Scutarios autem tutores regis appellat, testante libro Paralipomenon: qui,
cum Roboam scuta ærea pro aureis commemorasset, adiecit, Et tradidit illos principi-
bus scutariorum, qui custodiebant uestibulum palatij. In quo, uidelicet libro, distinctius
hæc cuncta replicantur. [Tertia pars uestrum, qui ueniunt ad sabbatum sacerdotum &
leuitarum & ianitorum, erit in portis. Tertia uero pars ad domum regis, & tertia in por
ta quæ appellatur fundamenti. Omne uero reliquum uulgus, sit in atrijs domus domini,
nec quisquam alius ingrediatur domum domini, nisi sacerdotes, & qui ministrant de le-
uitis. Ipsi tantummodo ingrediant, quia sanctificati sunt, & omne reliquum uulgus ob-
seruet custodias domini, leuitæ autem circundent regẽ, habentes singuli arma sua. &c.]
Quód sequitur de eodem: [Produxitq; filium regis, & posuit super caput eius diadema,
& testimonium.] In diademate, insigne capitis regium, in testimonio designat decreta le-
gis dei, quibus quid agere rex debeat, qualiter uiuere, præcipiatur. Deniq; in libro uer-

horum dieq; apertius: Et imposuerũt (inquit) ei diadema & testimoniũ, dederuntq; in ma 2.Para.23
nu eius tenendã legem, & constituerũt eũ regẽ. Magnæ utiq; erat salutarisq; prudẽtiæ,
ut post tyrannicæ impiæq; necem reginæ, succedenti in regnũ filio regis legitimi, cum
ipso regni habitu simul disciplina legis dei seruanda committeretur, & qui se prælatum
populo regendo uideret, ipse se regendum diuinis legibus subdi debere meminisset.

Caput XII.

DIxitq; Joas ad sacerdotes: Omnem pecuniam sanctorum, quæ illata fuerit in templũ domini a prætereuntibus, quæ offertur pro pretio animæ, & quam sponte & arbitrio cordis sui inferunt in templum dñi, accipiant illam sacerdotes iuxta ordinem suum, & instaurent sarta tecta domus, si quid necessarium viderint instaurationi.] Mandat rex noster doctoribus suis, ut accipiant omnem pecuniam quæ à prætereũtibus offertur in templum domini, pro pretio animæ & uoto cordis sui: cum quicquid à prætereuntibus in istis scientiæ spiritualis, uel bonorum exemplorum, in thesaurum domini collatum est, per sacerdotum, hoc est, prædicatorum officia, ad instaurationem templi spiritualis conferatur: quatenus quodcunq; scissum ibi per errorem, uel per uitia inuenerint, restaurẽt: ne forte per negligentiam magistrorũ, depereat multitudo auditorum. Quod autem sequitur: [Igitur vsq; ad vicesimumtertium annum regis Joas non instaurauerunt sacerdotes sarta tecta templi.] Significat, quod ante aduentum saluatoris, licet doctrina legis in gente Iudaica fuerit, tamen per doctorum negligentiam in multis corrumpebatur, donec ueniret ipse qui legem dedit, & per sanctæ trinitatis fidem, decalogum legis, in Moysi & prophetarum scriptis spiritualiter obseruandum, doceret. [Vocauitq; rex Joas Joiada pontificem & sacerdotes, dicens eis: Quare sarta tecta nõ instauratis templi? Nolite ergo amplius accipere pecuniam iuxta ordinẽ vestrum, sed ad instaurationem templi reddite eam. Et reliq.] Sic & dominus noster in euangelicis doctoribus
mandans, ait: Leuate oculos uestros, & uidete regiões quia albæ sunt iam ad messem. Ro Iohan.4.
gate dñm messis ut mittat operarios in messem suam. Et item: Eũtes (inquit) in mundũ Matthei.9.
uniuer. prædicate euang. omni cre. Infirmos curate, mortuos sus. leprosos mun. dæmo Marci.16.
nes ejicite, gratis acce. gratis reddite. [Et tulit Joiada pontifex gazophylacium vnũ, aperuitq; foramen desuper, & posuit illud iuxta altare ad dexteram ingredientium domum domini.] Altare uidelicet corpus domini est, iuxta quod gazophylacium positum est, cum ecclesia Chro coniuncta est, ad dexteram ingrediẽtium in domum domini: quia hæc est intentio electorum, qui per fidem ingrediuntur ecclesiam, ut ad æternam beatitudinem (quam dextra significat) perueniant. Istud ergo mittũt sacerdotes, qui custodiunt ostia templi, omnem pecuniam quæ defertur ad templum domini, cum prædicatores sancti qui seruant introitum fidei, offerũt uota fidelium in uerbis & operibus, & in ecclesia rite precibus commendant deo. [Ascendebat scriba regis & pontifex, effundebantq; & numerabant pecuniam quæ inueniebatur in domo domini, & dabant eã iuxta numerum atq; mensuram in manu eorum qui præerant cementarijs domus domini. Qui impendebãt eã in fabris lignorum, & cementarijs his qui operabantur in domo domini. Et reliq.] Scribam regis & pontificem appellat summos doctores, qui pecuniam collatam iuxta numerum atq; mensuram illis tribuebant, qui præerant fabris & cementarijs, hoc est, dispensatoribus uerbi diuini, qui euangelici tritici mensuram, conseruis suis his qui operantur in domo domini, & uirtutum opera in ædificio diuino componunt, tribuebant. Quid ergo aliud fecerunt apostoli (quos principes in ecclesia electio diuina constituit) quando per subiectos sibi discipulos, uerbi diuini semina per totum orbem sparserunt, quatenus operarios uoluntatis dei idoneos in auditoribus suis præficerent: quorum alij fabricant ligna, cum semetipsos & eos, qui sibi obediebant, ligna fructifera in domo domini parare studebant: alij sarta tecta templi faciebant, quando illa quæ per hæresim & schismata rupta erant, reædificabant. Alij saxa cædebant, cum duros corde & incredulos, fortiter increpabant, ita, ut impleretur instauratio domus domini, in uniuersis quæ indigebant expensa, ad domum domini muniendam: iuxta illud utiq; Apostoli quo ait: Vnicuiq; aũt Ephesi.4.

nostrum data est gratia secundum mensuram donationis Christi. Et paulo post: Et ipse (inquit) dedit quosdam quidem apostolos, quosdam aũt prophetas: Alios uero euangelistas, alios autem doctores & pastores, ad consummationem sanctorum, in opus ministerij, in ædificationem corporis Christi. Quod autem sequitur: [Veruntamen non fiebat ex eadem pecunia hydriæ templi domini, & fuscinulæ, & thuribula, & tubæ, & omne vas aureum & argenteum, de pecunia quæ inferebatur in templum domini.] Significat, quod alia debet esse ratio, formandorum uasorum in ministerium domini, alia parandorum lignorum & saxorum in ædificium domus. Quia alia debet esse doctrina qua rudes imbuuntur ad fidem: & alia qua iam perfecti instruuntur ad scientiæ plenitudinem. Bene aũt uasa domus domini illi possunt intelligi, qui iam apti sunt ad capienda munera diuina, & habiles fiunt ad ministerium dei. Nam hydriæ eos significare possunt, qui aquam sapientiæ diuinæ in se continent. Fuscinulæ quoq; doctores spirituales, quorum officium est, corpus & sanguinẽ domini credentibus distribuere, infidelibus abnegare, necnon & spiritualẽ alimoniam uerbi, cuiq; prout conuenit, dispartiri. Quia sunt in uerbis dei non nulla, quæ nostræ humilitati reuelare, ad nostræ epulas refectionis concedere dignatus est. Sunt item alia tantæ profunditatis, quæ sanctispiritus solummodo scientiæ pateant, nostræ uero capacitatis per omnia mensuram transcendant. Thuribula autem illos figurate demonstrant, qui mundam orationem ex conscientia pura, & fide non ficta offerunt deo, & cum propheta dicere possunt: Dirigatur oratio mea, sicut incensum, in conspectu tuo. Tubæ autem quid aliud sunt quàm prædicatores sancti, qui in toto orbe terrarũ uocem euangelicæ prædicationis emittunt? quorum personæ, per prophetam dictum est: Clama, ne cesses, quasi tuba exalta uocem tuam, & annuntia populo meo scelera eorum, & domui Iacob peccata eorum. Et Psalmista: In omnem terram exiuit sonus eorum: & in fines orbis terræ uerba eorum. Sequitur: [Et non fiebat ratio his hominibus, qui accipiebant pecuniam, vt distribuerent eam artificibus, sed in fide tractabãt eam.] Deuotionem ostendit eorum, de quibus sermo est: Quia tantum studij in religione habuerunt, ut nullus dubitauerit, quin pecuniam domini, sine alicuius suspitiõe fraudis tractarent. Et hanc de ærario sublatam, fideliter artificibus, ad muniẽdam domum, pro ut singulis opus esset, offerrent. Vnde necesse est, ut considerent hi qui spiritualem pecuniam uerbi dei ad dispensandum conseruis suis, operarijs scilicet diuinis accipiunt, quanta fide quantaq; discretione illis opus est, quibus ratio de eadem pecunia reddenda est: ut studeant non minus fideles in spiritalibus inuenire, quàm isti in corporalibus fuerant inuenti. [Pecuniam vero pro delicto, & pecuniam pro peccatis, non inferebant in templum domini, quia sacerdotum erat.] Hæc sententia ostendit, quod non quis proprio arbitrio facile se credere debet, sed magis sciat, quod confessio peccatorum & pœnitentia, sacerdotum iudicio peragenda est, qui habent scientiam discernendi inter mundum & immundum, & lepræ maculam dijudicare, &, aut condemnare, aut mũdum discernere.

Psalm.140 | Esaie.58. | Psalm.18.

Caput XIII.

ELisæus aũt ægrotabat infirmitate, qua & mortuus est. Descenditq; ad eũ Joas rex Israel, & flebat corã eo dicebatq;: Pater mi, pr mi, currus Israel & auriga eius. Et ait illi Elisæus: Affer arcum & sagittas, Cũq; attulisset ad eum arcum & sagittas, dixit ad regem Israel: Pone manum tuã super arcum. Et cum posuisset ille manum suam, superposuit Elisæus manus suas manibus regis, & ait: Aperi fenestrã orientalẽ. Cũq; aperuisset, dixit Elisæus: Jace sagittam. Et iecit. Et ait Elisæus: Sagitta salutis dñi, & sagitta salutis cõtra Syriã. Percutiesq; Syriã in Aphec, donec consumas eam. Et reliq.] Quid est quod propheta regi Israel iubet arcum & sagittam afferre, nisi quod redemptor noster rectoribus ecclesiæ, armis spiritualibus se indui, & cõtra hostem antiquum præcipit præliari? Arcus enim nonnunquam in sacro eloquio, pro ipso sacro eloquio poni solet, quod ex utroq; testamento uelut ex cornu & chorda constat. Per uetus quippe testamentum, figuratur cornu propter duritiam. Per nouum, quod incarnato domino figuratum est, figuratur chorda, & dum chorda trahitur, cornu curuat, quia cum nouum testamentum

discutitur, à duritia literæ uetus inclinatur, & ad intellectum spiritualem flectitur, quia rigore eius duritiæ non tenetur. Sagittæ enim sunt hæc ipsa uerba, quæ doctores proferunt. Vnde etiam bene de sanctis doctoribus, per prophetam, gentilitatem ingredientibus, dicit: Cũ sagittis acutis & arcu ingredient illuc. Nos ergo cũ scripturæ sacræ dicta pẽsamus, arcũ intẽdimus: cũ uerba doctrinæ damus, sagittas emittimus. Isaie.7. [Posuitq; Elisæus manus suas super manus regis.] Cũ exẽplis suis dñs actiões doctorũ dirigit & confortat, [Orientalẽ fenestrã aperire mandat, & iacere sagittã.] Quia luminæ scientiæ & ueræ doctrinæ, suos hortatur primum illustrari, & sicut iacula uerborum mittere. [Et ait Elisæus: Sagitta salutis domini, & sagitta salutis contra Syriam, percutiesq; Syriam in Aphec, donec consumas eam.] Sagittas ergo salutis domini, est prædicatio sancta, cum decenter exhibetur, & spiritualium hostium certissima interfectio, si perseueranter agitur. Nec fas est ut aliquando dispensator uerbi dei, segniter torpeat, cui iussum est, ut gregis dominici curam habeat, quia multum obest deuotis auditoribus, si inertia prævalet doctoribus. Dicit enim propheta, Clama, ne cesses. Isaie.58 Et Apostolus ad Timotheum: Testificor (inquit) coram deo & Christo Iesu, q iudicaturus est uiuos & mortuos, & p aduentum ipsius & regnum eius, prædica uerbum, insta oportune, importune. argue, obsecra, increpa in omni patientia & doctrina. 2.Timo.4 Vnde non debet doctor propter auaritiam negligere animarum curam, sed magis per pietatem ad æternam pertendere requiem, quod significat Aphec, interpretatur enim continebit uel apprehendet. Vnde idẽ Apostolus, enumeratis uitijs quæ auaritiam comitantur, ad prædictum discipulum intulit, dicens: 1.Timo.6. Tu autem homo dei hæc fuge, sectare uero iustitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, mansuetudinem, certamen bonum, certamen fidei, apprehẽde uitam æternã in qua uocatus es. [Et ait Elisæus ad regem: Tolle sagittas. Qui cum tulisset, rursum dixit ei: Percute iaculo terrã. Et cum percussisset tribus vicibus, & stetisset, iratus est vir dei cõtra eum, et ait: Si percussisses quinquies, aut sexies, siue septies, percussisses Syriam vsq; ad consummationem. Nunc autem tribus vicibus percuties eam.] Ecce propheta mandat regi iaculo percutere terram, & cum percutit tribus uicibus & stat, irascitur contra eum quod non sæpius terram percuteret. Ita & doctoribus præcipitur, prædicationis iaculo terram, hoc est, carnales percutere. Sed qui hoc minus studiose agunt, merito increpatione diuina arguuntur. Quid est enim tribus uicibus terram iaculo percutere, nisi trinitatis fidem carnalibus per doctrinam insinuare? sed cum agit hoc satis doctor, hominesq; ad fidem perducit, necesse est ut adhuc instet uerbo, donec illos doceat quinq; sensibus corporis imperare, bonisq; operibus (quæ per senarium numerum exprimuntur) studium impendere, necnon & scientiam spiritualem instanter meditari, quam septiformis spiritus gratia in scripturis sacris constituit, atq; ad salutem humani generis gemino testamento edidit. Qui autem solam fidem sine operibus bonis & meditatione legis dei, sibi sufficere credunt ad salutem, recte à propheta arguuntur, quia secundum Iacobi apostoli sententiam, Iaco.2. sicut corpus sine spiritu mortuum est, ita & fides sine operibus mortua est. Et alibi scriptum est: Qui ignorat, ignorabitur. [Mortuus est ergo Elisæus & sepelierunt eum. Latrunculi quoque de Moab venerunt in terram Israel in ipso anno. Quidam autem sepelientes hominem, vidẽtes latrunculos, & proiecerunt cadauer in sepulchrum Elisæi. Quod mox vt tetigit ossa Elisæi, reuixit homo & stetit super pedes suos.] Quid significat hæc resuscitatio cadaueris mortui p cõtactatũ ossium Elisæi, nisi uitam fidelium, quæ in morte Christi ueraciter constat? Quicũq; ergo firma fide tangit mortẽ Christi, & spem suam ueraciter in ipso collocat, sine dubio particeps erit resurrectionis eius. Dicit enim ipsa ueritas: Iohan.11. Ego sum resurrectio & uita: qui credit in me etiamsi mortuus fuerit uiuet. Et omnis qui uiuit & credit in me, non morietur in æternum. Et alibi: Nume.21. Iohan.3. Sicut Moyses (inquit) exaltauit serpentem in deserto, ita exaltari oportet filium hominis: ut omnis q credit in ipsum, nõ pereat sed habeat uitam æternam.

Ca. XIIII.

Quod dicitur de Amasia rege Iuda: Ipse percussit Edom in valle Salinarum decem millia, et apprehendit petram in prælio, vocauitq; nomen eius Iecthel vsq; in præsentem diem.] Vallis salinarum erat, ubi sal faciebant, uel fœno uideli-

cet salsuginis, ut multis in locis deciso, exiccato, & incenso, uel aquis puteorum salsis feruefactis, & usque ad salis firmitatem coquendo perductis, uel alio quolibet ordine, quo sal fieri consueuit. In quo etiam loco, & Ioab duodecim Idumæorum percussisse legitur. Næc præter eundem quod pro ualle Salinarum uetus editio quasi nomē regionis Gemela posuit. Petra autem ciuitas est Arabiæ nobilis in eadē terra Edom, quæ in libro Numerorum Recem dicitur, & à Syris hodie quæ sic appellatur. Iecthel uero quod Amasias uictor ei nomē imposuit, interpretatur cœtus dei, uel auxilium dei, à gente eo fideliter, ut penni inderetur memoriæ, quod hāc uel cœtus populi dei, uel deo adiuuante cœperit.

Caput XV.

Anno uigesimoseptimo Ieroboam regis Israel, regnauit Azarias filius Amasiæ regis Iuda. Sedecim annorum erat cum regnare cœpisset, & quinquaginta duobus annis regnauit in Ierusalē. Et reliq.] Azarias ipse est Ozias, qui propter contemptum dñi, dum sacrificare in templo uellet contra legē Moysi, percussus est lepra à dño iuxta altare astans, & holocausta nitens offerre. Potest quippe Ozias rex leprosus significare diabolum, cui lepra iniquitatis insanabilis est. Qui cum suam mēsuram non uellet cognoscere, & maiora tētasset appetere, fœditate pessimæ lepræ notabilis effectus, de domo eiectus est, & perseuerauit usque in finē leprosus, separatus à populo dei. Sub hoc uidelicet rege re-
Isaie. 6. gnāte, & quantum in se est sacerdotium dissipante, Isaias propheta uisionē illam magnificā, qua uiderat dñm sedentē super solium excelsum, uidere nō potuit. Quandiu ille regnum tenuit in Iudæa, propheta oculos nō leuauit ad cælum, nō sunt ei reserata cælestia, nō apparuit dñs sabaoth, nec in mysterio fideliter sancti nomē auditum est. Quando ille mortuus est, uniuersa quæ subsequens sermo monstrauit apto sese in lumine perdiderant. Tale quod & in
Exodi. 5. Exodo scriptum est, Dum Pharao uixit, populus Israel ex luti & lateris & palearum opere non suspirauit ad dñm. Dum ille regnauit nemo quæsiuit deum patrē Abraam, Isaac & Ia-
Exodi. 2. cob. Quando uero ille mortuus est, suspirauerunt filij Israel, (ut scriptura dicit) & ascēdit clamor eorum ad dñm, cum utique iuxta historiam tunc magis gaudere debuerint, & ante suspirare, cum uiueret. Iezechiele quoque prophetante, Phaltias filius Banaiæ, occubuit, & post pessimi ducis interitum, Cecidi (inquit) super faciē meam & clamaui uoce magna, & dixi: Heu mi Heu mi adonai deus, consummationem tu facis reliquias Israel? Si ergo intelligas in Ozia & Pharaone & Phaltia & cæteris istiusmodi, contrarias fortitudines, uidebis quomodo illis uiuētibus, nullus uestrorum uideat & suspiret, & in pœniten-
Roma. 6. tiam corruet. Non regnet (ait Apostolus) peccatum in mortali corpore uestro. Regnante peccato Aegyptijs extruimus ciuitates in cinere, uersamur in sordibus. Pro frumento paleas, pro solida petra, luti opera. Sed tamen quod dicitur de Ieroboam rege Israel, ipse restituit terminos Israel ab introitu Emath, usque ad mare solitudinis Emath, quæ nunc Epiphania adijcitur, septentrionalis erat terminus Israel. Mare autem solitudinis, quod Hebraicæ dicitur Araba, mare mortuum designat, quod in latitudine per stadia octoginta usque ad zearos Arabiæ, in longitudine centum quinquaginta usque ad uicinia Sodomorum progreditur: cuius loci Iosephus ita meminit, dicēs: Anno autem quintodecimo regni Amasiæ, regnauit in Israel filius Ioas Ieroboam, in Samaria annos quadraginta. Hic autē rex circa deum quidē iniuriosus & iniquus extitit uehemēter, idola colēdo & multa incongrua & opera extranea faciēdo. Populo autem Israelitarum multorum bonorum fuit occasio: Huic quidē Ionas prophetauit, quia oporteret eum Syrios uincere dimicādo, & regnum proprium dilatare, in partibus quidē Aquilonis, usque ad Etham ciuitatē: à meridie uero usque ad Asphaltum. Antiquitus enim termini Chananæi isti fuerunt, sicut princeps Iesus ea loca determinat. Igitur Ieroboam castrametatus contra Syrios, omnem eorum prouinciam, sicut Ionas prophetauerat, deuastauit.

Caput XVI.

Anno septimodecimo Phacee filij Romeliæ, regnauit Achaz filius Ioatham regis Iuda, Viginti annorum erat Achaz cum regnare cœpisset, & sedecim annis regnauit in Ierusalem. Non fecit quod erat placitum in conspectu dñi dei sui, sicut Dauid pater eius, sed ambulauit in via regum Israel. Insuper & filium suum consecrauit, transferens per ignem, secundum Idola gentium, quæ dissipauit dñs coram filijs Is-

rael.] Hinc Iosephus taliter narrat: Porro Ioathã mutauit uitam cum uixisset annis qua-
draginta unum, ex quibus regnauit duodecim. Sepultus est in regijs monumẽtis, uenit
q; regnum ad eius filium Achaz, q impius circa deum existens, & paternæ præuarica-
tor legis, reges Israelitarũ imitatus, in Ierosolymis idôlorũ aras constituit, & super ea sa-
crificauit. In quibus etiam suum in holocaustũ obtulit filium more Chananæorũ, & sup
hæc multa alia scelera perpetrauit. Musach quoq; sabbati quod ædificauerat in templo,
& ingressum regis exterius, cõuertit in templum dñi, propter regem Assyriorũ. Legi in
cuiusdam libro, Musach sabbati, expositũ locum quẽdam, uel ædificium quoddam esse
positum in uestibulo templi domini, ubi reges quando sabbato oratiõis causa ad templũ
ibant, pecuniam pro eleemosyna mittebant. Et ita Musach sabbati, gazophylacium esse
regum, sicut Corbanan est sacerdotum. Videtur enim Achaz ipsum ædificiũ & ingres
sum regis exterius, non ideo conuertisse in templum domini, quod in eo cultui seruire-
tur diuino, sed ut simul cum templo profanaretur, studens ut magis placeret regi Assy-
rio, qua in deo patrum suorum & dño. Cui sensui uidetur liber Paralipomenon astipu 2. Para. 28
lare, ubi ita scriptum est: Igitur Achaz spoliata domo domini, & domo regum & prin
cipum, dedit regi Assyriorum munera, & tamen nihil ei profuit. Insuper & tempore
angustiæ suæ, auxit contemptum in dñm. Ipse per se rex Achaz immolauit dijs Dama-
sci uictimas percussoribus suis, & dixit: Dij regum Syriæ auxiliantur eis, quos ego place
bo hostijs, & aderunt mihi cum e contrario ipsi fuerint ruinæ ei, & uniuerso Israel. Di-
reptis itaq; Achaz omnibus uasis domus domini atq; confractis, clausit ianuas templi do
mini, & fecit sibi altaria in uniuersis angulis Ierusalem. In omnibus quoq; urbibus Iu-
da extruxit aras ad cremandum thus, atq; ad iracundiam prouocauit dominũ deum pa-
trum suorum.] Hæc sicut scripta reperimus, hoc in loco ponenda esse censuimus, para-
ti si qui aliquid inde certius expresserint, eorum sententiam auscultare. [Tunc ascen- ,,
dit Rasin rex Syriæ et Phacee filius Romeliæ rex Israel, ad præliandum in Jerusalem. ,,
Cũq; obsiderent Achaz, non ualuerunt superare eum. In tempore illo restituit Rasin rex ,,
Syriæ Ailam Syriæ, & eiecit Judæos de Aila. Et Idumæi venerunt in Ailam. & reliq.] ,,
Rex impius qui dñm deum patrum suorũ dereliquit, & secutus est idola gentiũ, iuste do
mini auxilio derelictus est, & cõsurrexerunt aduersus eum Rasin rex Syriæ, id est Aram
& Phacee filius Romeliæ rex Israel in Samaria, & uenerũt in Ierusalem, ut expugnarẽt
eam. Legimus in Paralip. lib. regem Rasin Damasci, uicto Achaz multos de Iudæa Da- Ibidem.
mascum transtulisse, & Phacee filium Romeliæ regem decẽ tribuum, quæ appellaban-
tur Israel, & regnabant in Samaria, una die centum uiginti percussit de Iudæa hominũ
bellatorum, & ducenta mulierum puerorumq; & puellarum, cum infinita præda in Sa-
mariam duxisse captiua. Rursum ueniunt ad Iudæam, & Ierusalem cupiunt debellare,
& non potuerunt, quia auxiliatus est ei dominus, ut sub occasione misericordiæ, qua po
pulum obsessum liberauit, filium suum nuntiaret de uirgine nasciturum, sicut Isaiæ pro Isaie 7.
phetæ liber cõmemorat. Huic nõ suo merito, sed dñi gratiam ostendendo, egredi in oc-
cursum Isaias iubetur, ad extremum aquæductus piscinæ superioris in uia agri fullonis,
& dicere ad eum: Vide ut sileas. Noli timere, & cor tuũ ne formidet à duabus caudis ti-
tiõum fumigantiũ istorũ, in ira furoris Rasin regis Syriæ, & filij Romeliæ, eo q consili-
um inierit cõtra te Syria pessimũ, & Ephraim & filius Romeliæ, dicentes: Ascẽdamus
ad Iudam, & suscitemus eũ & euellamus eũ ad nos, & ponamus regẽ in medio eius fili-
um Tabeel. Hæc dicit dominus deus: Non stabit & non erit istud, sed caput Syriæ Dama
scus, & caput Damasci Rasin. Et adhuc LX. & V. anni, & desinet Ephraim esse populus.]
Duas autem caudas titionum, id est torrium fumigantium, uocat Rasin regem Syriæ, &
Phacee filium Romeliæ regem Samariæ, eo q in illis finitum sit regnũ Syriæ, id est Da
masci, & regnum Samariæ, id est decem tribuum, qui alio nomine appellabant Ephra-
im. Sexaginta aũt & quinq; anni, non à tpibus Achaz, sed ab Oziæ numerantur. Igit He-
bræi hunc locũ ita edisserũt, ut Amos q sub Ozia cœpit pphetare, qũ & Isaias pphetiæ
suæ habuit exordiũ, primus pphetauit cõtra Isrl', dicẽs: Isrl' aũt captiuus ducet de tra sua,

Titulus quoque prophetiæ eius contra Samariam fit,& prophetare cœperit in diebus
Oziæ regis Iuda,ante duos annos terræmotus. Quem uolunt eo tempore accidisse, quo
ingressus Ozias in templum dei, ibi sacerdotium uindicabat, & terra percussa est, & ci-
neres altaris effusi sunt, & ipse rex percussus lepra. Volunt autem annum fuisse uicesi-
mum quintum Oziæ, quando hæc acciderunt, cuius reliqui anni sunt uigintiseptem.
Omnes eñ regnauit annos.LII.Postea regnauit Ioatham filius eius annis sedecim & hu
ius filius Achaz,alijs sedecim.Post quẽ regnauit Iezechias,cuius sexto imperij anno,ca-
pta Samaria est, atq; ita effici simul annos LXV. [Scriptum est eñ ꝙ Theglathphalasar
rex Assyrioꝝ sub rege Achaz ascenderit in Damascũ,& uastauerit eã, & transtulerit ha
bitatores eius cyrenen & Rasin interfecerit.] Et ꝙ tetenderit insidias Phacee filio Ro-
meliæ Osee filius Ela, & ꝑcusserit eum & interfecerit,& regnauerit pro illo in Israel an
nis.IX.& ꝙ uenerit Salmanasar rex Assur & obsederit Samariã, quæ nunc Sebasten uo
Osee. 8. catꝰ tribus annis,& nono anno regni Osee ceperit eã, uinctumq; Osee in carcerẽ miserit,
& trãstulerit Israel in Assyrios, posueritq; eos in Hala & in Habor iuxta fluuiũ Gozan,
in ciuitatibus siue(ut Lxx.trãstulerũt)in mõtibus Medoꝝ.Iuxta anagogen facilis inter-
ꝑtatio est,ꝙ regnãte Achaz rege impio,rex Aram, q interꝑtatꝰ excelsus atq; sublimis,ut
indicet arrogantiã sapiæ seculi,& Phacee filius Romeliæ, q & ipse iuxta Osee prophetã
& tribũ Ephraim, de qua Ieroboã filius Nabath uitulos aureos in Bethel & Dan consti
tuerat,& à domo Dauid dei populũ separarat,refertꝰ ad hæreticos, q cõsentiãt sibi, ut ex
Iezech.34 pugnent ecclesiã. Qđ cum audierit domus Dauid,cui in Iezechiele pastorẽ bonum legi
mus suscitatũ,& populus eius simplicitꝰ credens in dñm, ꝑtremiscit. Et ideo ꝑtremiscit,
q a nõ arboribus frugiferis,sed infructuoso saltui cõparatꝰ. Eosdẽ aũt hæreticos atq; gen-
tiles cõtra domũ Dauid, argumentoꝝ & dialecticæ artis gladijs dimicare nulli dubium
Iohan. 23 est,ut q intꝰ se discrepant, in ecclesiæ oppugnatiõe cõsentiant: Iuxta illud qđ Herodes &
Isaie. 7. Pilatus intꝰ se discordãtes,in dñi passiõe amicitia fœderantꝰ.Impio regi in Isaia iubetꝰ oc-
currere,exiens de loco suo,nõ in principio aquæductus,sed in extremis finibus piscinæ
supioris,quæ erat in agro fullonis,ubi sordes & purgabantꝰ.Quãuis eñ Achaz regnaret
sup Iudam,tñ quia impius erat, in supioris piscinæ extremis finibus morabatꝰ. Ergo de-
us nõ tam regis misseretꝰ,quẽ indignũ æstimabat salute,q̃ populi sui.Duas aũt caudas tor
riũ fumigantiũ,ut prius diximus,uocat sapĩam secularẽ,hæreticumq; sermonẽ,quoꝝ fi
nis exustio est,q frustra inierunt cõsilium, ut ascẽderent cõtra Iudã, & quasi negligentẽ
& dormientẽ caperẽt,& suis erroribus copularẽt,ponerẽtq; sup eum regẽ filiũ Tabeel,
hoc est bonũ deum. Vterq; eñ aduersarius apud seueritatẽ, apud se æstimar optimã esse
doctrinã. Deniq; Marcion hæreticus boni dei filiũ, hoc est, alterius putat esse Chr̃m,&
nõ iusti cuius prophetæ sunt, quẽ sanguinariũ & crudelẽ iudicẽ uocat. Hæc illis dicen-
tibus dñs dñator,ꝙ nõ stet consiliũ ipsoꝝ, sed interim quãdiu nunc iste mũdus stat, & ea
quæ mundi sunt,in suis finibus & in suis urbibus dominentꝰ. Cum aũt consummationis
tp̃s aduenerit,hoc est LXV.anni,& tã mũdi res quæ in sex diebus factæ sunt, q̃ om̃ia quæ
ad quinq; sensus ꝑtinent finẽ acceperint, tunc uniuersa esse soluenda, quæ gentiles & hæ
retici futura nõ credunt, & propter infidelitatem nõ intelligunt quæ dicuntꝰ.

Caput XVII.

IRatusq; est dñs uehementꝰ Israel,& abstulit eos de cõspectu suo,& non remãsit nisi
tribus Iuda tantũmodo, sed nec ipse Iudas custodiuit mandata dñi dei sui, uerũtñ
ambulauit in erroribus Israel,quos oꝑatus fuerat.Proiecitq; dñs om̃e semen Israel,
& afflixit eos,& tradidit in manu diripientiũ,donec proijceret eos à facie sua.] Subuer-
sio aũt Israelitaꝝ, quæ ab Assyriæ regibus ꝑpetrata est,qd significat nisi miserabilẽ & ni
mis deflendã ruinã populi ecclesiastici? quã rex Assyrius,hoc est diabolus,cum suo exer-
citu deuastando atq; obsidendo quotidie efficit, cum eos propter peccata cõmissa, de se-
dibus proprijs euellens,defert in terram alienam,quo magis lugere delectat, quàm can-
tica lætitiæ proferre. Vnde & Psalmista mystico eloquio, hoc idem commemorar, di-
cens: Super flumina Babylonis,illic sedimus & fleuimus,dum recordaremur tui Sion,

In salicibus in medio eius, suspendimus organa nostra. Quia illic interrogauerunt nos, qui captiuos duxerunt nos, uerba cantionum. Et qui abduxerunt nos, hymnum cantate nobis de canticis Sion. Quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? Quod dicitur de his quæ in Samariam adductæ sunt à rege Assyriorum nationibus. ⸢Et unaquæque gens fabricata est deum suum. Posueruntque eos in phanis excelsis, quæ fecerunt Samaritæ, gens & gens in urbibus suis, in quibus habitabant. Viri enim Babylonij fecerũt Sochoth Benoth, uiri autem Cutheni fecerunt Nergel, & uiri de Hemath fecerunt Asima. Porro Euei fecerunt Nebaaz & Tharthac.⸣ In libro quidem locorum legitur, quod Benoth & Nergel fuerint ciuitates, quas construxerunt in regione Iudææ Samaritani, qui de Babylonia transierant. Asima quoque oppidum ædificauerunt, qui ad eam uenerant de Hemath. Nebaaz & Tharthac ciuitates sunt, quas Euei in eadem Iudææ terra condiderunt. Videtur autem iuxta consequentiam sermonis, & idolorum, quibus hæ gentes prius in terra sua seruierint, hic posse uocabula intelligi. Quia cũ dictũ esset, ⸢Et unaquæque gens fabricata est deum suum⸣ quasi ad expletionem sententiæ subiunctum sit, ⸢Viri enim Babylonij fecerunt Sochoth Benoth.⸣ Et melius, ni fallor, faceret interpres, si Sochoth latine in tabernacula uerteret, & nomen idoli benoth absolute poneret, & sicut in sequentibus manifeste dicitur. ⸢Hi autem qui erant de Sepharuaim, comburebant filios suos igni Adramelech & Anamelech dijs Sepharuaim.⸣ Vbi ostendit Adramelech & Anamelech idola fuisse urbis Sepharuaim. Ita uidetur consequens, ut & Nergel Cuthæorum, Asima Hematheorum, Nebaaz & Tharthac idola fuerint Eueorum. Posthæc scriptura narrat de ipsis Samaritanis, quod cum dominum colerent, dijs quoque suis seruirent iuxta consuetudinem gentium, de quibus translati fuerant Samariam. Et non multo post subsequitur, dicens: ⸢Fuerunt igitur gentes istæ timentes quidem deum, sed nihilo minus & idolis suis seruientes, nam & filij eorum & nepotes, sicut fecerũt patres sui, ita faciunt usque in præsentem diem.⸣ Et quia in Samaritanorum persona hæretici accipiuntur, in prædicta sententia illorum nequitia conuenienter exprimitur. Habent enim hæretici quædam sacramenta communia cum sancta ecclesia, & quasdam sententias sanctarum scripturarum rite intelligunt, sed tamen nihilo minus idolis immundorum spirituum seruire non cessant. Videtur enim eis timorem dei rite se custodire, cũ secũdum sensum suum ueritati se putant fauere. Sed quia catholicæ fidei unitatem spernunt habere, malignorum spirituum uoluntatibus se ueraciter manifestant obtemperare, & non solum inuentores primi errorum, quos patres Samaritanorũ significant, hoc faciunt, sed & sequaces eorum, quos filiorum nomine & nepotum expressos recte possumus intelligere, similiter agunt.

Caput XVIII.

ANno tertio Osee filij Ela regis Israel, regnauit Iezechias filius Achaz regis Iuda. Vigintiquinque annorum erat cũ regnare cœpisset, & uigintinouem annis regnauit in Ierusalem. Nomẽ matris eius Abia, filia Zachariæ. Fecitque quod erat bonum coram domino, iuxta omnia quæ fecerat Dauid pater suus. Ipse dissipauit excelsa, & contriuit statuas, & succidit lucos, confregitque serpentem æreum, quẽ fecerat Moyses. Siquidem usque ad illud tempus filij Israel adolebant ei incensum. Vocauitque eum nomen eius Nahasthan. Et in domino deo Israel sperauit.⸣ Siquidem Nahasthan interpretatur æs eorum, ut quem illi pro numine colebant, in dictis eius metallum eũ esse nõ deum agnoscerent. Et quia Iezechias in hoc quod excelsa dissipauit, & statuas contriuit, atque succidit lucos, necnon & omnia simulacra cõminuit, saluatoris typum tenet. Interpretatur enim Iezechias apprehendens dñm uel fortitudo dñi. In eo ipso utique quod ipsum serpentem æneum quem Moyses fecit, comminuit, redemptoris figuram conuenienter tenet. Non solum enim dominus noster ac redemptor (de quo per Prophetam dicitur, Dominus fortis dominus potens in prælio) idola gentium contriuit, & omnia simulacra eorum dissipauit, quatenus dei omnipotentis notitiam haberent, eiusque cultui digne manciparẽtur, quin ipsam literam legis Mosaicæ, quam ille populus legalis assidua lectione resonꝫ Psal. 23

ille arroganter, Num ait ad dñm tuum, & ad te misit me dominus meus? & reliq. usq; ait, & bibant urinam suam uobiscum?] Per quod ostendit fame eos & siti esse capiendos. Simulq; illecebra mitigat timorem, ut quos terrore nõ uicit, ꝑsuasione decipiat. Et dicit ex persona regis: Facite mecum benedictionem, hoc est, facite quod in uestram benedictionem proficiat, benedicite regi Assyrio, & eum dominum confitemini, ut præmia consequamini, donec reuertar de Aegypto uel capta Lobnam redeam, habitate in urbe uestra, & rebus uestris fruimini, & postea ducam uos in similem terræ uestræ terram, quam tamen non nominauit, quia similem ei inuenire non potuit, sed similitudinẽ ponit. Hoc enim unusquisq; uult in quo natus est. Alij putant terram Mediæ eis repromitti, quæ terræ Iudææ similitudinem habeat, tam in situ quàm in fructibus. Quod ait Rapsaces inter alia quibus deum blasphemabat, clamans contra Ierusalem: [Vbi est deus Hemath & Arphad. Vbi ẽ deus Sepharuaim, Ana et Aua? Nunqd liberauerũt Samariam de manu mea?] Ostendit harum omnium ciuitatum siue gentium dijs seruisse Samaritas, & quia nõ erant dij, sed idola, merito cultores uanitatis, ut decebat, esse subuersos. Est autẽ Hemath urbs Celesyriæ, quæ nunc Epiphania dicitur, iuxta Emesan, ut suprà monuimus. Arphad urbs Damasci, quam expugnatam à rege Assyriorum, & Ieremias scribit. Sepharuaim, quod numero plurali, libros, uel literas sonat, nomen est locorum, de quibus Assyrij transmigrantes habitauerunt in Samaria, ut in locorum libris inuenimus. Verum in Isaia hoc quoq; uocabulum esse ciuitatis apparet, ubi aperte dicitur, Vbi est deus urbis Sepharuaim? tametsi pluraliter dictum, ut Thebarum, Athenarũ. Isaie.37. Pro Ana & Aua, uetus editio, quasi unius urbis nomen Anetigauam posuit. Et quidem in Hebræo ita scriptum est. Verũ quia quinta syllaba, ti, quæ in medio nominis posita est, coniunctionem, & apud eos significat, potest & ita distingui, ut dicatur, ane & gaue, ut Aquila transtulit, siue Ana & Aua, ut noster uertit interpres. Si autem, ait, tantis dijs præsentibus quinque tribus uicimus facile, quanto magis solam Ierusalem uno deo præsule uincemus? Vere iustus Iezechias omnia regens cum consilio prohibuit ei respondere, ne eum ad maiores blasphemias prouocaret. [Venitq; Eliacim filius Helciæ præpositus domus, & Sobna scriba & Iohæ filius Asaph a commentarijs, ad Iezechiam scissis uestibus, & nuntiauerunt ei uerba Rapsacis.

Caput XIX.

QVæ cũ audisset Iezechias, scidit uestimẽta sua, & opertus est sacco, ingressusq; est domum dñi, & misit Eliacim præpositum domus, & Sobnam scribam, & senes de sacerdotibus, opertos saccis, ad Isaiam ꝓphetam filium Amos. Qui dixerunt ei: Hæc dicit Iezechias: Dies tribulationis, & increpatiõis, & blasphemiæ dies iste. Venerunt filij usq; ad partum, & uires non habet parturiens, &c.] Scindunt uestimenta sua, quia Rapsacen audiunt blasphemantem. Scidit & rex uestem suã, quia pro populi & suis esse peccatis credebat, ꝙ Rapsaces usq; ad portã uenit Ierusalem, & contra dominum talia sit locutus. Mira regis humilitas & prudentia. Dimisso regio cultu, obuolutus sacco, ad templum pergit de palatio, principes sacerdotum, nõ stolis, sed cilicijs mittit ad Isaiam coopertos, & dixit: [Dies hæc tribulationis nostræ, correptionis dei, blasphemiæ hostium.] Ponitq; similitudinẽ parturientis fœminæ & dolẽtis, quæ ad partum usq; ꝑuenit, & generare non possit. [Si quo modo audiat dñs deus tuus.] Non enim audemus dicere omnium nrm dñm, quo irascente tanta perpetimur, sed tuum dicimus dñm, & hanc habemus ultionis fiduciam, qm̃ uiuẽs deus blasphematur, à cultura idolorum mortuorum. [Leua ergo orationem nram iacentem pro reliquijs populi quæ obsidentur.] Isaie.37 Præuenit eos Isaias, quia eo spiritu quo futura nosceba, etiam absentem regem audierat. Hæc inquit dicite domino uestro. [Hæc dicit dñs: Noli timere uerba quibus non tu, sed ego sum blasphematus, nec dico oĩa quæ regi Assyrio faciã, ne meã uidear iactare potentiã. Sed quia dandus sit ei spũs, nõ dei, sed aduersarij. Et audito nuntio, reuertẽs ad terram suam, corruat gladio, ut duo pariter quæ optabat Iezechias audire, se ab obsidiõe liberandũ, & inimicũ in sua terra moriturũ esse,

Reuersus est igitur Rapsaces, & inuenit regem Assyriorum expugnantem Lobnam. Au
dierat enim quod recessisset de Lachis. Cumq; audisset de Tharaca rege Aethiopiæ di-
centes: Ecce ingressus est, ut pugnet aduersum te, & iret contra eum, misit nuntios ad Ie
zechiam, dicens: Hæc dicite Iezechiæ regi Iudæ: Non te seducat deus tuus, in quo habes
fiduciam, neq; dicas: Non tradetur Ierusalem in manus regis Assyriorum.] Iuxta uo
luntatem dei Rapsaces deseruit obsidionem Ierusalem, & perrexit ad dominum suum,
quē uel capta uel deserta Lachis inuenit oppugnantem Lobnam. Sennacherib autem oc
currens regi Aethiopum, misit ad Iezechiam nūtios & epistolas, ut eos quos in uiribus
non cepit, sermone terreret. Pugnasse autem Sennacherib contra Aegyptios, & obsedis
se Pelusium, iamq; extructis aggeribus urbe capienda, uenisse Tharacam regem Aethio
Herodotus. pum in auxilium, narrat Herodotus. [Itaq; cum accepisset Iezechias literas de manu
nuntiorum, & legisset eas, ascendit in domum domini, & expandit eas coram domino,
& orauit in conspectu eius, dicens: Domine deus Israel qui sedes super Cherubim, tu es
deus solus omnium regum terræ, tu fecisti cælum & terram. Inclina domine aurem tu-
am & audi, aperi oculos tuos domine & uide, & audi omnia uerba Sennacherib, quæ mi
sit ut exprobraret nobis deum uiuentem, & reliq.] Prius Iezechias domini timore
perterritus, orare in templo non audebat, uel liberas fundere preces: nūc autem, quia au
Esaia 37 dit Isaiam dicentem: Ne timeas à facie uerborum quæ audisti, & reliq. audacter domi-
num deprecatur. [Misit autem Isaias filius Amos ad Iezechiam, dicēs: Hæc dicit do-
minus deus Israel: Quæ deprecatus es me super Sennacherib rege Assyriorum, audiui.
Iste est sermo quem locutus est dominus de eo: Spreuit te & subsannauit te uirgo filia
Sion. Post tergum tuum caput mouit filia Ierusalem. Cui exprobrasti & quem blasphe
masti? Cōtra quem exaltasti uocē, & eleuasti in excelsum oculos tuos? Contra sanctum
Israel, & reliq.] Deniq; Iezechias audacter dominum depcatur, nec misit ad Isaiam
ut prius fecit, non ipse propheta pergit ad eum, sed nuntios misit, qui dei responsum de
ferant ad eum. [Virgo Sion, & filia Ierusalem.] Quæ ideo uirgo dicitur & filia, quia
cunctis gentibus simulacra mortuorum adorantibus, hæc sola conseruat castitatem, reli
gionis dei, & unius diuinitatis cultum: & quæ ne ad maiorem blasphemiam concitaret,
præsenti non respondit, [post abeuntē mouit caput suū,] certa de ultiōe, secura de pœ
na. In manu seruorum tuorum, nec ipse per te, sed per seruos tuos, ut maior est arrogan
tia, dominum blasphemasti. Altitudo montium & iuga Libani excelsa cedri & abietes,
uel per metaphorā de cunctis gentibus accipiendum est, & principibus earum, uel de Ie
rusalem, quæ est cedrus Libani & abietes potentesq; & optimates. Altitudo summitatis
& saltus Carmeli, templum est. Quodq; infert, [Ego fodi & bibi aquam, & siccaui ue-
stigio pedis mei omnes riuos aggerum] uel ob id dixit, quia pro multitudine exerci-
tus, omnia fluenta siccauerit, ut puteos sibi fodere compulsus sit: uel quia omēs populos
quos aquæ significant, suo uastauit exercitu. [Nunquid non audisti quæ olim fece-
rim ei? Ex diebus antiquis plasmaui illud, & nunc adduxi, & factum est in eradicatio-
nem collium compugnantium & ciuitatum munitarum. Habitatores earum breuiata
manu contremuerunt, & confusi sunt, facti sunt sicut fœnum agri, & gramen pascuæ, &
herba tectorum, quæ exaruit antequam maturesceret. Habitationem tuam & egressum tu
um & introitum tuum cognoui, & insaniā tuam cōtra me. Cum fureres aduersum me,
supbia tua ascendit in aures meas. Ponā ergo circulū in naribus tuis, & frenū in labijs tu
is, & reducā te in uiam p quā uenisti.] Hæc ex psona dei cōtra uerba Assyrij sentiēda
sunt, quod ad blasphemiam eius sic respōderit dominus: Num ignoras quod hæc quæ
fecisti, mea feceris uoluntate, & hæc ego futura prædixerim, aperte facienda mandaue-
rim? itaq; quod olim decreui, hoc expletum est tempore: ut colles, id est, principes qui
īt se ante pugnabant, & ciuitates munitissimæ (me contrahente manum meam, nec so
litum præbente auxilium) eradicarentur, & contremiscerent ac perirent: & compararen
tur non oliuæ & uineæ, fructuosisq; arboribus, sed fœno & gramini herbisq; domatū,
quæ frugibus impedimenta sunt, & ante marcescunt, quàm ad maturitatem perueniāt,

Itaque & sessionem & egressum & introitum tuum ego noui, & insaniam qua contra me
debacchaturus eras, prophetis uaticinantibus, sum locutus. Per quos olim dicturum esse
te noueram: In cælum ascendam, super sidera cæli ponam thronum meum, ero similis
altissimo. Itaque furor tuus & superbia peruenit in aures meas, & nequaquam te ultra por
tabo, ut intelligas quod potuisti, non tuis potuisse te uiribus, sed meo arbitrio. Mereban
tur enim impiæ gentes & infructuosæ arbores, ut per te quasi securim & serram meam
succiderentur & caderent. Itaque ponam circulum siue camū in naribus tuis, ut blasphe-
mantia ora constringam, & nequaquam ultra talia loqui audeas, frenumque mittam in la-
bijs tuis, quod tuam ferociam domet, & te reducat in Assyrios. [Tibi autem Iezechiæ
hoc erit signum, Comede hoc anno quæ reperetis, in secundo autem anno quæ sponte na-
scuntur. Porro in anno tertio seminate & metite. Et reliq.] Notandū autem quod in libro
Isaiæ ubi uerba ipsius prophetæ ad regem Iezechiam descripta sunt, ita narrant: Come Isaiæ. 37.
de hoc anno quæ sponte nascuntur, & anno secundo pomis uescere. In anno autem ter-
tio seminate & metite, & plantate uineas, & comedite fructū earum, Et mittet id quod
saluatū fuerit de domo Iuda, & qd reliquū est mittet radicē deorsum, & faciet fructum
sursum, quia de Ierusalem exibunt reliquiæ, & saluatio de monte Sion, zelus domini ex
ercituū faciet istud. Nunc ad ipsum Iezechiam loquit: Hoc erit, inqt, signum eorū, quæ
futura prænūtio, quod hoc anno ea comedas, quæ spōte nascuntur, siue iuxta Lxx. quæ
prius seueras. Anno autem secundo iuxta Symmachum pomis uescere, siue iuxta eosdē,
quæ de præteritis segetibus & cadente in terram semine pullulauerint. In anno autē ter
tio, fugato iam Assyrio, & obsidione laxata, seminate & metite, plantate uineas, & fru-
ctum earum comedite. Siquidem paruæ urbis huius reliquiæ, quæ nunc hostili uallan-
tur exercitu, & euasuras se esse non credunt, tantam recipient rerum omnium abundan-
tiam ac felicitatem, ut instar arboris alta radice fundatæ, pomis densissimis impleantur.
De Ierusalem enim & de monte Sion egredientur reliquiæ, & implebunt terram Iudæ
am, non suo merito, sed dei misericordia, imò zelo quod aduersus impios zelatus est po
pulum suum. [Propterea hæc dicit dominus de rege Assyriorum: Non intrabit ciuita-
tem hanc, & non iaciet ibi sagittam: nec occupabit eam clypeus, & nō mittet in circuitu eius
aggerem. In via qua venit, per eam reuertetur, & vrbem hanc non ingredietur, dicit domi
nus. Et protegam ciuitatem istam: & saluabo eam propter me, & propter Dauid seruum me
um.] Propter futurorū spem, præsentem excutit metum. Dicit autem, quia nō suo me
rito, sed dei clementia conseruentur, imò patris eorum Dauid memoria. In quo monen
tur & suæ negligentiæ, & illius fidei & iustitiæ, quia in tantum diligit deus iustitiam, ut
posteros maiorum uirtute tueatur. [Factum est igitur in nocte illa, venit angelus domini
& percussit in castris Assyriorū cētū octogintaquinque millia. Cūque diluculo surrexisset, vidit
omnia corpora mortuorum, & recedens abijt.] Centum octoginta quinque millia fortissi-
morum uirorum, ab uno angelo una nocte cæduntur, & absque uulneribus occisorum,
mors sæua discurrit, excludens à corporibus animas, dñi uoluntate. Super quo in Parali 2. Paral. 32.
pomenon legitur: Et misit dominus angelum suum qui percussit omnem uirum robu-
stum, & bellatorem & principem exercitus regis Assyriorum. Reuersusque est cum igno
minia in terram suam. Qui idcirco seruatus est, ut sciret potentiam dei, & blasphemantia
ora comprimeret, fieretque testis illius maiestatis, quem paulo ante contempserat. [Et re-
uersus est Sennacherib rex Assyriorum, & mansit in Niniue. Cumque adoraret in tēplo Nes
rach deum suum, Adramelech & Sarasar filij eius percusserunt eum gladio, fugeruntque in
terram Armeniorum, & regnauit Asaraddon filius eius pro eo.] Pharao quoque in decem
Aegypti seruatur plagis, ut nouissimus pereat, quod & iste passus est. Cum enim reuer
sus esset in Niniuen urbem primam regni sui, & adoraret in templo Nesrach deum su-
um, quasi uictoriam de hostibus reportaret, & in delubrum idoli sui triumphans, & gra
tulabundus incederet contemptor uiri dei: in fano falsi nominis dei trucidatur, nec an-
gelico perit gladio, quod erat commune compluribus, sed parricidio filiorum: qui cum
fugissent in terram Ararath, quod intelligitur Armeniæ, successit in patris locum Asa-

raddon, quem ſcriptura teſtatur miſiſſe habitatores Samariæ, ne terra remaneret inculta. Ararath autem regio in Armenia in locis campeſtribus eſt, per quam Araxis fluit, incredibilis hubertatis, ad radices Tauri mõtis, qui uſq; illuc extendit. Ergo & arca in qua liberatus eſt Noe cum liberis ſuis, ceſſante diluuio, nõ ad montes generaliter Armeniæ, delata eſt, ſed ad montes Tauri altiſſimos, qui Ararath imminet campis.

Caput XX.

IN diebus illis ægrotauit Jezechias vſq; ad mortẽ, & venit ad eum Iſaias filius Amos prophetes, dixitq; ei: Hæc dicit dominus deus: Præcipe domui tuæ morieris enim tu & non viues.] Ne eleuaretur cor Iezechiæ, poſt incredibiles triumphos, & de media captiuitate uictoriam, infirmitate corporis uiſitatur, & audit ſe eſſe moriturũ. Vt conuerſus ad dominum flectat ſententiam eius. Quod quidem & in Iona propheta legimus, & in comminationibus contra Dauid, quæ dicuntur futura, nec facta ſunt, non deo mutante ſententiam, ſed prouocante humanum genus ad notitiam ſui. Dominus pœnitens eſt ſup malitijs, nulla quæ in hoc mundo hominibus fiunt, abſq; omnipotẽtis dei occulto conſilio ueniunt. Nam cuncta deus ſequutura præſens ante ſecula decreuit, qualiter per ſecula diſponantur. Statutum quippe iam hominibus eſt, uel quantum huius mundi proſperitas ſequitur, quantum'ue aduerſitatis feritas feriat, ne electos eius, aut immoderata proſperitas eleuet, aut nimia aduerſitas grauet. Statutum quoq; eſt, quantum in ipſa uita mortali, temporaliter uiuatur, nam etſi annos quindecim Iezechiæ regi ad uitam addidit omnipotens deus, cum eum mori permiſit, tunc præſciuit eſſe moriturum: qua in re quæſtio oritur, quomodo ei à propheta dicit: [Diſpone domui tuæ quia morieris tu & non uiues.] Cui cum mortis ſententia dicta eſt, protinus ad eius lachrymas eſt uita addita. Sed per prophetam dominus dixit, quo tempore mori ipſe merebatur, nec dominica inſtituta conuuiſa ſunt, qui autem ex largitate dei anni uitæ creſcerẽt, hoc quoq; ante ſecula præfixum fuit, atq; ſpatiũ uitæ quod inopinati foris eſt additum, ſine augmento præſenti fuit intus ſtatutum. [Qui conuertit faciem ſuam ad parietem & orauit dominum dicens.] Conuertitq; Iezechias faciẽ ſuam ad parietem, quia ad templum ire non poterat. Ad parietem autem templi iuxta quod Salomon palatium extruxerat: uel abſolute ad parietem, ne lachrymas ſuas aſſidentibus oſtentare uideretur. Aut certe iuxta Ieremiã ad cor ſuum, q idcirco parietẽ cor appellat, ut tota mente dñm deprecaretur. [Obſecro domine, memento quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto, & quod placitum eſt coram te, fecerim.] Felix conſcientia quæ afflictionis tempore bonorum operum recordatur. Beati enim mundo corde quoniam ipſi deum uidebũt. Et quomodo alibi ſcriptum eſt: Quis gloriabit purum ſe habere cor? quod ita ſoluitur: perfectionẽ cordis in eo nunc dici, quod idola deſtruxerit, templi quoq; ualuas aperuerit, ſerpentem æneum comminuerit, & cætera fecerit quæ ſcriptura commemorat. Plerunq; aliquibus iuſti neceſſitatibus afflicti ſua opera cõguntur fateri, ſed cum eorũ dicta iniuſti audiunt, hæc per elationem potius, quàm p ueritatem exiſtimant prolata. Ex ſuis enim cordibus uerba iuſtorum penſant, & dici humiliter poſſe uera bona nõ æſtimant. Sicut grauis culpa eſt, ſibi hoc hominem arrogare quod non eſt, ſic plerunq; culpa nulla eſt, ſi humiliter bonum dicat quod eſt. Vnde ſæpe contingit ut iuſti & iniuſti habeant uerba ſimilia, ſed tamen cor ſemper diſſimile longe, & in quibus dictis dominus ab iniuſtis offenditur, in eiſdem quoq; à iuſtis placatur. Nam phariſæus ingreſſus templum, dicebat: Ieiuno bis in ſabbato, decimas do omnium quæ poſſideo, ſed iuſtificatus magis publicanus quàm ille exijt. Iezechias quoq; rex cum moleſtia corporis afflictus ad extremitatẽ perueniſſet, in oratione cõpunctus dixit: [Obſecro domine, memento quomodo ambulauerim coram te in ueritate & in corde pfecto.] Nec dominus hanc confeſſionem perfectionis eius deſpexit aut renuit, quem mox in ſuis precibus exaudiuit. Ecce phariſæus ſe iuſtificauit in opere, Iezechias iuſtum ſe aſſeruit etiam in cogitatiõe. Atq; unde ille offendit, inde iſte dominum placauit. Cur itaq; hoc? niſi quia omnipotens deus ſingulorum uerba ac cogitationes penſat, & in eius auribus ſuperba non ſunt quæ hu

Math. 5.
Prouer. 20.
2. Paral. 29.
Luca. 18

humili corde proferunt? [Fleuitq; Iezechias fletu magno. Et antequã egrederetur Isaias mediam partem atrij, factus est sermo domini ad eum, dicens: Reuertere & dic Iezechiæ duci populi mei: Hæc dicit dominus deus patris tui Dauid, Audiui oratiõem tuam, vidi lachrymam tuam, & ecce sanaui te. Die tertio ascendes templum domini, & addam diebus tuis quindecim annos. Sed & de manu regis Assyriorum liberabo te, & ciuitatem hãc, & protegam vrbem istam propter me & propter Dauid seruum meum.] Fleuit autem fletu magno propter promissiõem domini ad Dauid, quam uidebat in sua morte perituram, Eo enim tempore Iezechias filios non habebat, nam post mortẽ eius Manasses cum duodecim annorum esset regnare cœpit in Iuda. Ex quo perspicuũ est, post tertium annum concessæ uitæ, Manassen esse generatum. Ergo iste omnis est fletus, quod desperabat Christum de suo semine nasciturum. Quamuis alij asserũt sanctos uiros, non terreri propter incertum iudicij, & ignorationem sententiæ dei, quam sedem habituri sint, simulq; facti quæstio soluitur, ac necessitatis uincula atq; causarum, quod nequaquam dies mortis singulis præstituta sit, sed uolũtate dei & ignotis mortalibus causis, uel uiuat aliquis uel moriatur. Præsertim cum & statuta nunc mortis necessitas differatur, & post mortẽ resuscitatos plurimos legamus. Reuertit aũt ad regem propheta dñi iussione, ut ipse sanaret qui percusserat, & uocatur Iezechias dux populi mei, & filius Dauid, cuius opera sectabatur, fecerat enim rectum iuxta omnia quæ fecerat Dauid pater eius, & audit eius oratio, uidẽturq; lachrymæ, quoniam ambulauerat coram domino in ueritate, & in corde perfecto. Et fleuerat fletu magno, & quod placitum erat in oculis eius fecerat. Adijciunturq; quindecim anni ad uitam, quos ille non postulauerat, & in superuiuente illo, regni securitas repromittitur. Sin autem (ut quidam putant) in corpore uiuere condemnatio est, & iuxta illud quod dicitur, Reuertere anima mea in requiem tuam. Et in alio loco: Educ de carcere animam meam, optanda est mors, ut de carcere liberemur, quomodo nunc donat pro beneficio, ut qui liberandus erat adhuc quindecim annis, uiuat in carcere? [Dixitq; Isaias: Afferte massam ficorũ, Quam cum attulissent, & posuisset super bulcus eius curatus est.] Aiũt Hebræi uerbum schehin (qđ prætermisere Septuaginta) hulcus sonare non uulnus. Nam Aquila Symmachusq; & Theodotion ἕλκος interpretati sunt, per quod morbum regium intelligi uolunt. Cui contraria putantur uel sumpta in cibo, uel apposita corpori, quæcunq; sunt dulcia. Ergo ut dei potentia monstraretur, ꝑ tres noxias & aduersas, sanitas restituta est. Alij schehin, non hulcus, sed apostema suspicantur, quando tumens corpus cocco & computrescente pure impletur, & iuxta artem medicorum omnis sanies siccioribus ficis atq; contusis, in cutis superficiẽ prouocatur. Ac per hoc non spernendam esse medicinam, que usu constet & experimento, quia & hanc fecerit deus. [Dixerat autem Iezechias ad Isaiam: Quod erit signum, quia dominus me sanabit, & quia ascensurus sum die tertio templum domini? Cui ait Isaias: Hoc erit signum a domino, quod facturus sit dominus sermonem, quem locutus est, Vis vt ascendat vmbra decem lineis, an vt reuertatur totidem gradibus, & reliq.] Datur aũt signum ut sol decem gradibus reuertatꝰ, quos nos iuxta Symmachum in lineas & horologium uertimus, quos gradus intellexit in lineis, ut manifestiorem sensum legẽtibus faceret: Siue ita erant extructi gradus, arte mechanica, ut umbra descendens horarum spatia terminaret. Erat autem hora diei decima quando hoc regi propheta loquebatur. Vis ergo, inquit, ut ascendat umbra decem lineis procedente sole supra terram ꝑ boreales plagas usq; ad orientem? qđ subtus terram iuxta quotidianam consuetudinẽ sui cursus erat facturus: an ut reuertatur umbra totidem gradibus, cõuersa retrorsum facie solis, ipsoque per australem plagam ad orientem regresso. [At rex: Facile est, inquit, vmbram crescere decem lineis, nec hoc volo fiat, sed vt reuertatur retrorsum decẽ gradibus.] Vidit nanq; quia maioris miraculi esse poterat, si sol contrarium suo mori cursum ageret, quàm si cõsueto processu incedens, tametsi multo altius, id est, supra terras elatus ad orientẽ, quasi secundi diei mane nulla interueniẽte nocte, facturus aduolaret. Nam & hoc qui in insula Thyle, quæ ultra Britanniam est, uel in ultimis Scytharum finibus degunt,

omni æstate diebus aliquot fieri uident: quia sol cætero orbi in occasu & sub terra posi-
tus, ipsis nihilominus tota nocte supra terram appareat, & quomodo à parte occidentis
ad orientem humilis redeat manifeste uideatur, donec tempore oportuno denuo toto or
bi communi exortu reddatur: sicut & ueterum historiæ, & nostri hominis æui, qui illis
de partibus adueniunt, abundantissime produnt: nunquam autem hi, qui interiora au-
stri incolunt, uidere solem per meridianas plagas ad orientem ab occasu redire, Quod si
gnum & præsentis temporis & futuri typus erat, ut quomodo sol reuerteretur ad ex-
ordium sui, ita & Iezechiæ uita, ad detextos annos rediret: nobisq; in hebdomade & og
doade uiuentibus per resurrectionem Christi, uitæ spatia protelentur. Solent sanctorum
locorum in hac prouincia monstratores, intra cõsepta templi ostendere gradus Iezechiæ
domus uel Achaz, quod sol per eos descenderit. Sed nunq̃ ego credo, non dico Achaz
qui rex impius fuit, sed cuiuslibet regis iusti domũ, fuisse in tẽplo dei: cum Salomon id-
circo deum inter cætera offendisse dicať, quod in sublime ædificauerit Mello, unde atri-
um templi, deambulans in turre palatij, respicere solitus sit. Solent quidam hos decem
gradus linearum ad mysterium Christi transferre, ut umbras figurarum in descensionẽ
Christi interpretentur, per quos iterum sol iustitiæ Christus, post resurrectionem ascen
Isaie.9. dir. Primus itaq; gradus descensionis de deo in angelo fuit, quia magni consilij nuntius
Genesis.31. erat. Deniq; & Iacob sic alloquitur: Et dixit (inquit) angelus domini. Ego sum deus, cui
iunxisti titulum & uouisti uotum: ut & angelum & deum ostenderet. Secundus gradus
1.Corint.12. descensiõis de angelo in patriarchis fuit, quia in omnibus (ut ait Apostolus) ipse est ope
ratus. Tertius in legis dationem, quia & in lege ipse est locutus. Quartus gradus in Iesu
Naue, ut populum in terram repromissionis induceret. Quintus in Iudicibus, quia eun-
dem populum pet eos ipse regebat. Sextus, in regibus Iudæorum, quia in eis ipse regna
bat. Septimus in prophetis, quia per eos annuntiatur. Octauus in pontificibus, quia ipse
est summus sacerdos patris. Nonus in homine. Decimus in passione. Per hos enim de-
cem gradus, quasi per umbram legis priscæ Christus ascendit, ac rursus post resurrectio
nem suam, sol iustitiæ Christus, per eosdem gradus sursum in cælum ascendit: & omnẽ
umbram legis ueritatis radijs illustrauit, obscura reuelans, clausa referans, & omnia tecta
denudans. [In tempore illo misit Berodach Baladan filius Baladan, rex Babyloniorũ,
literas & munera ad Jezechiam. Audierat enim quod ægrotasset Jezechias. Lætatus est
autem in aduentu eorum Jezechias, & ostendit eis domum aromatum, & aurum & argentũ
& pigmenta varia, vnguenta quoq; & domum vasorum suorum, & omnia quæ habere pote-
rat in thesauris suis. Non fuit verbum quod non monstraret eis Jezechias in domo sua, &
4.Reg.18 in omni potestate sua.] Supra legimus decimo quarto anno regis Iezechiæ ascendisse Sẽ
nacherib regem Assyriorum super omnes ciuitates Iuda munitas, & cepisse eas, & post-
ea obsedisse Lachis, transisse Lobná, misisse Ierusalẽ partẽ exercitus sui, cæsaq; p angelũ
centũ octoginta quinq; millia exercitus eius, & ipsum fugisse Niniuen, interfectumq; à
filijs in phano dei sui, & regnasse pro eo Asaraddon filium eius. Aegrotasse Iezechiam,
& recepisse prophetæ nuntio sospitatem, factum signum incredibile, ut sol horarum spa
tijs reuerteretur ad ortum suum, & penè duplex dies fieret. Hunc legimus, quod in tem
pore illo, hoc est, in eodem anno quo hæc gesta sunt omnia, miserit Berodach Baladan,
filius Baladan rex Babylonis, libros & munera ad Iezechiam, non Asaraddon, qui Sen-
nacherib patri apud Syrios in regnum successerat, de cuius seu morte seu uita, scriptura
conticuit. Ex quo perspicuum est, aliud fuisse tunc regnum Assyriorum, & aliud Baby-
loniorũ. Deniq; Samariam, id est, sex tribus cepere Assyrij, Iudam autem & Ierusalem
postea legimus cepisse Chaldæos, quorum rex Nabuchodonosor fuit. Et quia apud eos
astrorum obseruantia est, stellarumq; cursus, longo usu & exercitatione cognitus, quod
& in domini natiuitate monstratur, intellexerunt solem reuersum, diei spatia duplicata,
seruiere ei quem solum deum, id est, solem putabant. Cumq; causas huius miraculi ratio
nemq; perquirerent, fama per omnes gentes uolitante, didicerunt propter ægrotationẽ
regis Iezechiæ, etiam cursum signi clarissimi commutatum, quam non esse opinatiõem

meam, sed scripturæ sanctæ fidem dierum uerba testantur, quæ dixere post alia, Ipse est 2.Para.32
Iezechias qui obturauit superiorem fontem aquarum Gihon, & auertit eas subter ad oc
cidentem urbis Dauid. In omnibus operibus suis fecit prospere quæ uoluit. Attamen in
legatione principum Babylonis, qui missi fuerant ad eum, ut interrogarent de portento
quod acciderat super terram, dereliquit eum deus ut tentaretur, & nota fierent omnia
quæ erant in corde eius. Idcirco autem tentationi relictus est, quia post tantam uictori-
am & solis regressum, & congratulationem regni potentissimi, cor illius eleuatum est.
Denique in eodem uolumine scribitur: ⌊Multi deferebant hostias & sacrificia in Ierusa
lem domino, & munera Iezechiæ regi Iuda. Qui exaltatus est post hæc coram cunctis
gentibus. In diebus illis ægrotauit Iezechias usque ad mortem, & orauit ad dominum.
Et exaudiuit eum, & dedit ei signum, sed non iuxta beneficia quæ acceperat, retribuit:
quia exaltatum est cor eius. Et facta est contra eum ira, & contra Iudam, & Ierusalem.⌋
Rursumq; scriptura sancta elationem cordis eius dicit pœnitentia mitigatã, inferẽs, ⌊Et
humiliatus est postea, eo quod exaltatum esset cor eius, tam ipse quàm habitatores Ieru-
salem, & idcirco non uenit ira super eos domini in diebus Iezechiæ.⌋ Lætatus est er-
go in aduentum legatorum Berodach, quem patrem fuisse Nabuchodonosor Hebræi
autumant, & in datione munerum, & congratulatione sanitatis suæ: ostenditque eis iu-
xta Septuaginta domum Nethotha, pro qua Symmachus transtulit, aromatum suorũ,
& thesauros auri & argenti, & odoramentorum & ungenti optimi, quod in hebraico
scribitur olei boni, & omnes thesauros uasorum Gazæ, siue ut ibi legitur uasorum suo-
rum. Gaza autem lingua Persarum, diuitiæ nuncupantur, nec est Hebræus sermo, sed bar-
barus. [Non fuit (inquit) verbum.] quod iuxta Hebraicam consuetudinem, pro re fre
quenter accipitur, quod non ostenderet eis in domo sua, & in omni potestate sua. Vnde
dei ira iustissima, quoniam non solum thesauros suos atque palatij, sed & templi ostende
rit, quod certe fuit potestatis eius, de cuius ualuis atrij laminas ante iam tulerat. [In-
trauit autem Isaias propheta ad regem Iezechiam, & dixit ei: Quid dixerunt uiri isti, &
unde uenerunt ad te? Et dixit Iezechias: De terra longinqua uenerunt ad me de Baby-
lone. Et dixit, Quid uiderunt in domo tua? Et dixit Iezechias, Omnia quæcunq; in do-
mo mea sunt, uiderunt. Non fuit uerbum siue res, quam non ostenderim eis in thesau-
ris meis. Et dixit Isaias ad Iezechiam: Audi uerbum domini exercituum: Ecce uenient
dies, & auferentur omnia quæ in domo tua sunt, & quæ thesaurizauerunt patres tui, us-
que ad diem hanc in Babylonem. Non relinquetur quicquam dicit dominus. Sed & de
filijs tuis qui egredientur ex te, quos genueris, tollent, & erunt eunuchi in palatio regis
Babylonis. Et dixit Iezechias ad Isaiam: Bonum uerbum domini quod locutus est. Et
ait: Fiat tantum pax & ueritas in diebus meis. Reliqua autem sermonum Iezechiæ, &
omnis fortitudo eius, & quomodo fecerit piscinam & aquæductum, & introduxerit a-
quas in ciuitatem, nonne hæc scripta sunt in libro sermonum dierum regum Iuda? &c.]
Tradunt Hebræi ideo ægrotasse Iezechiam, quoniam propter inauditam uictoriam, &
Assyrij regis interitũ, non cecinerit laudes domino, quas cecinit Moyses Pharaone sub- Exodi.14.
merso, & Delbora interfecto Sisara: & Anna genito Samuele. Vnde commonitum es- Iudicum.5.
se fragilitatis suæ, rursumq; post corporis sanitatem, & signi magnitudinem, offerri ali- 1.Reg.2.
quam occasionem superbiæ, quam ut prudens & dei cultor uitare debuerat, nec mõstra
re alienigenis diuitias suas, quas deo tribuente possederat. Ex quo iuxta leges quoq; tro
pologiæ discimus, non mittẽdas margaritas ante porcos, nec dandum sanctum canibus. Matth.7.
Qui enim fidelis est spiritu, abscondit negotia: & quicunq; hoc non fecerit, omnis uirtus
illius eneruatur, peritq; posteritas, & amisso uirili robore, in muliebrẽ redigitur molli-
tudinẽ. Ingreditur ergo Isaias ad regem, & quasi nescius sciscitatur, Quid dixerunt uiri
isti & unde uenerũt? Duo interrogat, qd locuti sint, & unde uenerint. Ille ad unũ rñdit,
altero prætermisso, quod cum emphasi & supcilio legendũ est. ⌊De terra longinq̃ ue-
nerũt ad me de Babylone.⌋ Quod quanto terra longior sit unde uenerunt, tãto iste glo
riosior, propter quem uenerint, ⌊Et uenerunt, inquit, ad me,⌋ qui debuerat dicere,

Venerunt ad glorificandum deum, pro signi magnitudine de Babylone, quæ urbs in to
,, to orbe potentissima est. [Rursumq; Isaias: Quid (inquit) viderunt in domo tua? [
,, Et ille respondit ex parte uerum, qd omnia uiderint in domo illius, nec fuerit res quam
non ostenderit in thesauris suis eis: sed alterum tacet, de quo uerebatur offensam, q; osten
derit eis cuncta quæ haberet in potestate sua. hauddubium quin & templi supellectilem,
Isaie. 39 propter quæ Isaias dei sermone profert sententiam. [Audi verbum domini exercituum:
,, Veniet tempus quando omnia hæc quæ in domo tua sunt, & non tuo, sed patrum tuorum
,, labore quæsita sunt, in Babylonem transferantur, & de semine tuo fiant eunuchi in aula re
,, gia.] Ex quo Hebræi uolunt, Danielem, Ananiam, Misaelem, Azariam (qui fuere de se
mine regio) esse eunuchos, quos in ministerio Nabuchodonosor fuisse non dubium est.
,, [Dixitq; Iezechias: Bonum verbum domini quod locutus est.] In quo ab Hebræis re
prehenditur, cur non sit imitatus bonitatem Moysi, qui locutus ad dñm est, Aut dimitte
eis hanc noxam, aut si non facis, dele me de libro tuo quem scripsisti. Vnde & Apostolus
Roma. 9. anathema uult esse, à Christo pro fratribus suis, qui sunt Israelitæ. Hæc itaq; sententia p
phetæ ad Iezechiam, mystice contra hypocritas prolata accipi potest: q post magnas uir
tutes decrescunt, quia cauere malignoꝝ spirituum insidias negligunt, & cælari in eisdē
uirtutibus nolūt, bona sua ostendendo, hostium faciunt: & imprudentes subito amittūt,
Psalm. 77 quicquid diutius studentes operantur. Hinc p Psalmistam dicitur: Tradidit in captiuita
tem uirtutem eorum, & pulchritudinē eorum in manus inimici. Virtus quippe & pul
chritudo arrogantium, inimici manibus traditur, quia omne bonum quod p concupiscē
tiam laudis ostendit, occulti aduersarij iuri mancipatur. Hostes nāq; ad rapinam prouo
cant, qui suas eoꝝ notitiæ diuitias denudant: quousq; enim ab æternæ patriæ securitate
disiungimur, in latronum insidiantium itinere ambulamus: qui enim in itinere deprǣda
ri formidat, abscondat necesse est bona quæ portat. O' miseri, qui affectantes laudes ho
minū, in semetipsis dissipant fructus laborum. Cūq; se ostendere alienis oculis appetūt,
damnant quod agunt: quos nimirum maligni spūs, dum ad iactantiam prouocant, eorū
(sicut diximus) opera hostes denudant. Hinc est enim quod p euangelium ueritas dicit,
Matth. 6. Nesciat sinistra tua quid faciat dextera tua, ut sit eleemosyna tua in abscondito, & pr̄ tuus
qui uidet in abscondito, reddet tibi. Hinc est quod de electorum ecclesia per Psalmistam
Psalm. 44 dicitur: Omnis gloria eius filiæ regis abintus. Hinc Paulus ait: Gloria nostra hæc est, te
stimonium conscientiæ nostræ. Filia quippe regum, ecclesia est, quæ bono opere spūali
um filiorum sit prædicatione generata: gloriam intus habet, quia hoc quod agit, in ostē
tatione iactantiam non habet. Gloriam suam Apostolus, testimonium conscientiæ, com
memorat, quia fauorem alieni oris non appetit, uitæ suæ gaudia extra semetipsum pone
re ignorat. Occultanda sunt ergo quæ agimus, ne hæc in huius uitæ itinere incaute por
tantes, latrocinantium spirituum incursione perdamus.

Caput XXI. XXII.

,, Dormiuitq; Iezechias cū patribus suis, & regnauit Manasses filius eius pro eo.
,, Duodecim annorum erat Manasses cū regnare cœpisset, & quinquaginta quin
,, q; annis regnauit in Ierusalem &c.] Post mortem ergo Iezechiæ narrat scri
ptura Manassen filium eius regnasse in Ierusalem. Qui cum ad idola colenda, & abomi
nationes faciendas, se conuerteret, relinquens deum patrum suorum & bona exempla,
quæ in genitore suo Iezechia conspexerat. [Locutusq; est dominus ad eum, & ad po
pulum eius, & attendere noluerunt. Idcirco superinduxit eis principes exercitus regis
Assyriorum, ceperuntq; Manassen, & uinctum catenis atq; compedibus, duxerunt in Ba
bylonem. Qui postquam coangustatus est, orauit dominum deum suum, & egit pœnitē
tiam ualde coram domino deo patrum suoꝝ. Deprecatusq; est eum, & obsecrauit inten
te, & exaudiuit orationem eius, reduxit que eum in Ierusalem in regnum suum, & co
gnouit Manasses quod dominus ipse esset deus.] Exemplar autem est hæc pœniten
tia Manasse, quod post commissa scelera nullus debet de dei misericordia desperare,
sed magis per pœnitentiam congruam spem habere ueniæ, si eam rite perfecerit.

Post hūc regnauit filius eius Amon idololatra. Post quē Iosias filius eius rex iustissimus regnauit, q omnem spurcitiam idolorum quam patres sui fabricauerunt, emundauit, & se in dei cultu strenue exercuit. Et merito, quia longe ante hoc de illo prædictum est p prophetam. Interpretaṫ autem Iosias cuius est sacrificium domino, uel salus domini, uel domini fortitudo. Quod autem sequiṫ de eodem rege, quod audito libro legis domini, quem Helchias sacerdos inuenit in domo domini, scidisset uestimēta sua, & misisset Helchiam sacerdotem & cæteros qui subsequenter annumeranṫ, ad Oldam propheten uxorem Sellum, quæ habitabat in Ierusalem in Secunda. Quid significet illud quod diciṫ, in Secunda, in libro Paralip. declaraṫ, ubi scriptum est de præfato rege Iezechia. Aedificauit quoq; agens industrie omnem murum, qui fuerat dissipatus, extruxitq; turres desuper, & forinsecus alterum murum. Meminit huius loci & Sophonias, dicēs: Vox clamoris à porta piscinæ & ululatus à Secunda; pro quo uetus æditio quasi proprium nomen loci transtulit, in Masena. Masena quippe interpretatur secunda. Quod ergo diciṫ prophetissam habitasse in Secūda, in secūdi muri parte intellige. Quod diciṫ de Iosia rege: 2. Para. 32 Sopho. 1.

[Contaminauit quoq; Thophet, quod est in conualle filij Ennom, vt nemo consecraret filium suum aut filiam per ignem Moloch.] Frequens est in scripturis horum mentio locorum, maxime in libro Regum & Ieremia propheta. Est autē uallis Ennom, siue filij Ennom iuxta murum Ierusalem contra orientem, in qua nemus pulcherrimum Siloe fontibus irrigaṫ. Thophet autem siue Thophec (utrunq; enim scribiṫ) erat locus in eadem conualle iuxta piscinam fullonis, cuius meminit scriptura, & iuxta agrum Aceldema, q usq; hodie monstraṫ ad australem plagam montis Sion. Solebant aūt in Thophet (quia locus erat amœnissimus, unde hodie'que hortorum præbet delicias) posita ara sacrificare dæmonibus, nefandoq; igne suos consecrare liberos, siue holocaustum offerre: sicut in libro uerborum dierum de Achaz rege scriptum est: Ipse est, quia adoleuit incensum in ualle Benennon, & lustrauit filios suos in igne. Benennon siquidē, Ennon significat, uallis autem Ennon diciṫ hebraice Benennon, cuius nomine in nouo testamento pœna inferorum gehenna cognominatur. Quia nimirū sicut in conualle Ennon, qui idolis seruierāt, ita in ea, prophetis attestantibus, pœnitētia peccatores ex his quæ peccauerunt æterna damnatione punientur. Denique Ieremias cum referret præcepisse sibi dominum ac dixisse, egredere ad uallem filij Ennon, quæ est iuxta introitum portæ fictilis. Paulo pòst dicit: & non uocabiṫ locus iste amplius Thophet & uallis filij Ennon, sed uallis occisionis: & dissipabo consilium Iudæ & Ierusalem in loco isto, & subuertam eos gladio. Isaias quoq; manifestissime Thophet infernum appellat. Qui cum perpetuū diaboli interitum, sub nomine Assur, describeret, dicens: A uoce enim domini pauebit Assur uirga percussus, & erit transitus uirgæ fundatus, quam requiescere faciet dominus sup eūs statim quomodo, & ubi esset periturus, subdidit, dicēs: Præparata est enim ab heri Thophet, à rege præparata, profunda, & dilatata. Pulchre, ait, & dilatata, quia Thophet dicitur latitudo. Nutrimenta, inquit, eius, ignis, & ligna multa, flatus domini sicut torrēs sulphuris, succendens eam. Contaminauit autem Iosias Thophet, uel ossa mortuorum ibi, (sicut in sequentibus de alijs idolorum locis fecisse legitur) uel alia quælibet immunda dispergens, quatenus abominationi potius, quàm delectationi aptus omnibus qui aspicerent locus appareret. Quod sequitur de eodem rege Iosia. 2. Para. 28 Matth. 5. Ierem. 19. Isaie. 30

Caput XXIII.

[Abstulit quoq; equos quos dederant reges Iuda, soli in introitu templi domini.] Et paulo post, [Currus autem solis combussit igni.] Ostendit omni gentiū idololatrarum superstitioni, Iudæos eo tempore fuisse mancipatos, ita ut in ueneratione solis, quem more gentilium deum esse credebant, simulacro eius quod fecerant, currus equos'que subdiderint, & hoc in atrijs templi domini. Sic enim solent gentiles pingere, uel facere simulacrum solis, ut puerum imberbem in curru ponentes, equos eidem quasi cursu cælum petentes, subiungant. Cui propterea pueri aptant imaginem, quia sol uelut quotidie nouo ortu natus, in nullum plane senium incidit,

Vt autem eidem currus & equos tribuant, de miraculo est sumptum Eliæ prophetæ, q à curru igneo, & equis igneis, est raptus ad cælum, ut Iohannes Constantinopolim episcopus æstimat. Quia enim græce ἥλιος dicitur sol, sicut & Sedulius cum de Eliæ ascensu caneret, dicens, ostendit:

Sedulius. Quàm bene fluminei prælucens semita cæli,
Conuenit Eliæ meritoq; & nomine fulgens.
Hac ope dignus erat, quoniam sermonis Achiui.

Vna per accentum mutetur littera sol est. Audiêtes Græci ab Israelitis, quos diuinas habere literas fama prodebat, prædicari quod Elias curru igneo & equis sit igneis ad cælestia translatus, uel certe hocipsum inter alia depictum in pariete uidentes, crediderût (uicinia decepti nominis solis) hic transitum per cælos esse designatum, & miraculum diuinitus factum dei, mutarût in argumentû erroris, humana stultitia commêtatum. Quos imitati ipsi Iudæi satagerunt, ne in aliquo gentilium, stultissimis minus stulti apparerêt. Quod paulopost de eodem rege dicitur: [Excelsa quoq; quæ erant in Jerusalem, ad dexteram partem montis offensionis, quæ ædificauerat Salomon rex Israel, Astaroth idolo Sidoniorum, & Chamos offensiõi Moab, & Melchom abominationi filiorum Ammon polluit rex, & contriuit statuas.] Luce clarius est, quod excelsa nominare solet scriptura, loca in collibus posita frondêtibus, in quibus uel dæmonibus immolabant uel domino, locorum amœnitate allecti, contra interdictum, relicto altari quod erat in templo, hostias offerebant. Vnde sæpius in hoc libro de regibus qui minus perfecte iusti fuere, dicit, ueruntamen excelsa non abstulit. Montem autem offensiõis, montem idoli dicit, quia nimirum cõsuetudinis est scripturarum, offensionem, idola nuncupare, quia uel in illis offenditur deus, uel offensionem & ruinam suis afferunt cultoribus. Sicut in hac ipsa sentêtia subsequenter intimatur, dum dicit: [quæ ædificauerat Salomon rex Israel Astaroth idolo Sidoniorum, & Chamos offensioni Moab, & Melchom abominationi filiorû Ammon polluit rex.] Vbi hoc quoq;, ni fallor, palàm ostenditur (quod utinam non ostenderetur), quia uidelicet Salomon de admisso idololatriæ scelere nunquam perfecte pœnituit: nam si fructus pœnitentiæ dignos faceret, satageret añ omnia, ut idola quæ ædificauerat, de ciuitate sancta tollerentur: & non in scandalum stultorum, quæ ipse cum fuisset sapientissimus, erronea fecerat, quasi sapienter ac recte facta relinqueret. Meminit su-

3.Reg.11. pra & huius loci scriptura, dicens: Tunc ædificauit Salomon fanum Chamos idolo Moab in monte, qui est contra Ierusalem, & Moloch idolo filiorum Ammon. Nec uideri contrarium debet, quod ibi mons in quo facta sunt hæc idola, contra Ierusalem, hic in Ierusalem esse positus asserit: quia nimirum in tanta erat urbis uicinia positus, ut ad ipsam pertinere, & ipsam quoq; sordibus, quæ in eo congregabant, attaminare uideretur. [Et conuersus Josias, vidit ibi sepulchra quæ erant in monte, misitq; & tulit ossa de sepulchris, & combussit ea super altare, & polluit illud.] Cur autem Iosias ossa mortuorum concremari iussit super altare, nisi ut ostenderet, quod profana fuerunt eorum sacrificia & non solum pecudum hostias dæmoniis offerebant, sed etiam semetipsos p errorem idololatriæ in potestatem dæmonum tradiderunt: qui iusto dei iudicio simul cum altare, quod idolis fabricauerant, dissipandi erant. Mystice autem significant omnes, q diaboli seruitio mancipati, uitam sacrilegam temporaliter finierant, æternis cruciatibus consumendos, deo illis retribuente secundum propria merita operum illorum. [Reuersusq; est Josias Jerusalem, & præcepit omni populo, dicens: Facite phase domino deo vestro, secundû

2.Para.35 quod scriptum est in libro fœderis huius. &c.] Quod aût prædictus rex eiectis idolis de

3.Esdr.1. terra, necnon phytonibus & ariolis, & omnibus immunditiis atq; abominationibus ablatis, in octauodecimo anno regni sui dño phase celeberrimum fecisse legitur, moraliter docet nos, ut purgemus primum terram cordis nostri ab omnibus uitiis, & mundemus actus nostros ab omni inquinamêto peccatorum, & ab operibus mortuis, ut seruire possimus deo uiuenti, sicq; gratum domino celebremus pascha. Non utiq; in fermento ma-

1.Corin.5. litiæ & nequitiæ, sed in azymis synceritatis & ueritatis. Secundum aût allegoriam Io-

ſias iſte typum tenet domini ſaluatoris, qui ſalus & fortitudo domini merito dicit, quia
ipſe eſt de quo ſcriptura dicit: Dominus fortis dominus potens in prælio. Et alibi: Ipſe *Pſalm. 23.*
enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum. Ipſe quidem zelo dei mundat ter-
ram Iuda & Ieruſalem ab omnibus immundițijs & abominationibus, qui per prophe-
tam dixit: Zelus domus tuæ comedit me. De quo & Iohannes ait: Cuius uentilabrum in *Pſalm. 68.*
manu ſua, & purgabit aream ſuam. De quo & Malachias dicit: Ecce uenit dicit dominus *Matth. 3.*
exercituum: Et quis poterit diem cogitare aduentus eius, & quis ſtabit ad uidendum *Malach. 3.*
eum? Ipſe enim quaſi ignis conflans, & quaſi herba fullonum, & ſedebit conflans, &
emundans argentum, & purgabit filios Leui. Et conflabit eos quaſi aurum & quaſi ar-
gentum, & erunt domino offerentes ſacrificia in iuſtitia. Et placebit deo ſacrificium Iu-
da & Ieruſalē, ſicut dies ſeculi, & ſicut anni antiqui. Et accedam ad uos in iudicio, & ero
teſtis uelox maleficis, & adulteris & periuris, & qui calumniabant mercedem mercenna
rij, & humiliabant uiduas & pupillos, & opprimunt peregrinum, nec timuerunt me di
cit dominus exercituum. Celebrat ergo Ioſias noſter uerum paſcha in octauo decimo
anno regni ſui, quādo in octaua ætate generali reſurrectione perpetrata, ſanctos ſuos cū
perfectione bonorum operum, perducit ad æternæ beatitudinis denariū accipiendum,
eiectis prius omnibus ſcādalis de regno eius. De quo prædictus propheta ait: Ecce enim *Malach. 4.*
dies ueniet ſuccenſa quaſi caminus, & erunt omnes ſuperbi, & omnes facientes impieta
tem ſtipula. Et inflammabit eos dies ueniens dicit dominus exercituum, quæ non dere-
linquet eis radicem & germen. Et orietur uobis timentibus nomen meum ſol iuſtitiæ,
& ſanitas in pennis eius. Egrediemini & ſalietis quaſi uituli de armēto, & calcabitis im-
pios cum fuerint cinis ſub planta pedum ueſtrorum. Et recte dictum eſt qđ non factū fue-
rit phaſe tale à diebus iudicum, qui iudicauerunt Iſrael, & omnium dierum regum Iſra-
el, & regum Iuda, ſicut in octauo decimo anno regis Ioſiæ in Ieruſalem: quia ablatis fi-
guris ueraciter in die iudicij tranſibunt ſancti de morte ad uitam, de corruptione ad glo
riam, Sicq́ in conſpectu conditoris ſui in cæleſti Ieruſalem in æternum gaudebunt: quia
uidebitur deus deorum in Sion, Et ciuitas illa non eget ſole neq́ luna ut luceant in ea. *Apoc. 21.*
Nam claritas dei illuminabit eam, & lucerna eius eſt agnus, & ambulabunt gentes in lu-
mine eius, & reges terræ afferent gloriam ſuam & honorem in illa, Et portæ eius non
claudentur per diem, nox enim non erit illic, & afferent gloriam & honorem gentium
in illam, Nec intrabit in eam aliquid coinquinatum, & faciens abominationem & men-
dacium, niſi qui ſcripti ſunt in libro uitæ agni. Et nomen ciuitatis ex illa die dominus ibi
dem, Benedictus dominus quoniam mirificauit miſericordiam ſuam, in ciuitatem circū *Pſalm. 30.*
ſtantiæ. [Occiſo itaq́ Joſia rege in Mageddo, tulit populus terræ Joachaz filium Jo- *,,*
ſiæ, ⁊ vnxerunt eum, ⁊ conſtituerunt eum regem pro patre ſuo. Quem Pharao Necho vin *,,*
xit in Rebla, ⁊ duxit in Aegyptum. Et impoſuit mulctam terræ centum talentis argēti, ⁊ ta *,,*
lento auri, Regemq́ conſtituit Eliacbim filium Joſiæ pro Joſia patre eius, eratq́ nomen *,,*
eius Joacim.] Quid autem interfectio Ioſiæ ſignificat, qui à Pharaone Necho interem
ptus eſt in Mageddo, niſi perſecutionem antiqui hoſtis aduerſus ſanctos prædicatores?
quos per inuidiam neci tradere molitur, & auferre de terra eccleſiæ conatur, quatenus
facilius totam plebem diſſipare & inuadere poſſit: interpretatur Pharao diſſipās, Necho
percuſſio, Mageddo tentatio eſt. Permiſſus quippe diabolus conſurgere aduerſus ſan-
ctos, hoc ſolummodo agit, hoc totis uiribus certat, quatenus tentando gregem domini
percutiens diſſipet, eosq́ primum auferat, quorum ſolatio adiuti contra hoſtem dimica
re debuerant. [Tulitq́ populus terræ Ioachaz filium Ioſiæ & unxerunt eum, & cōſtitu
erunt eum regem pro patre ſuo.] Ioachaz q interpretatur retentus, ſignat malos docto-
res, quos populus terræ, carnales uidelicet, terrenæ cupiditati dediti, ſecundum mores
ſuos conſentientes uitijs ſuis perſonas eligunt: [Quos Pharao in Rebla uinxit, & in Ae-
gyptum duxit,] cum diabolus per multitudinem adulatorum eneruans decipit corda præ
latorum, Rebla enim multitudo interpretatur, ſicq́ in ſpiritualis Aegypti uinctos ca-
tenis peccatorum tenebroſam mergit abyſſum, [Porro Pharao quoq́ necho Ioachim re

gem cõstituens, imposuit mulctam terræ centum talentis argenti, & talento auri.] Cum malignus spũs pensum seruitus sui in populo prædictorũ expetit, ut tam sensu q̃ eloquio eius per omnia parati sint obsequio. Vnde Ioacim iuxta præceptum Pharaonis, unumquẽq; scdm uires suas exegit, ut daret tam argentum q̃ aurũ, quatenus hoc redderet Pharaoni, quia diabolus p sibi deditos uiros, ab unoquoq; exigit scdm uires suas peccati censum soluere, sicq; in nequit prælatis, quotidie præparat pditionẽ subiectis.

Caput XXIIII.

IN diebus illis ascendit Nabuchodonosor rex Babylonis, & factus est ei Ioacim seruus tribus annis, & rursum rebellauit contra eũ &c.] Cũ semel qs cuilibet se mancipariт uitio, nõ uno, sed multis dñis obnoxius erit. Vnde Ioacim quẽ Pharao ante censum sibi soluere coegit, nũc Nabuchodonosor rex Babylonis sibi seruire tribus annis cõpellit. Sed quem Nabuchodonosor alium intelligimus, nisi eundẽ quem Pharaonem esse diximus, principem uidelicet cõfusionis, & rectorem tenebrarũ harũ? Ergo cum antiquus hostis aliquẽ sibi censum peccati soluere psuadet, mox totũ in dominiũ suum redigere, & plenũ seruitium expendere, admonet. Quid est ergo aliud, tribus annis regi Babylonis seruum esse, q̃ suasione, delectatione, atq; cõsensu, antiquo hosti subditũ fieri, & totũ in uitijs deditum, quasi libere ab eo possideri? sed sæpe cõtingit, q tales p dei misericordiam admoniti, rebellare contra nequam spiritũ meditent. Hinc est quod subdit, [rursum rebellauit contra eum.] Nec tñ sufficit rebellare, si non pseuerauerit in certamine. Qui enim ab antiqui hostis potestate se exuere desiderat, necesse est, ut fortit cõtra eum dimicet, & adiutoriũ à summa potentia assiduis pcibus imploret, quatenus diuina gfa adiutus, hostem fortissimũ superare, & iugum durissimũ euadere, queat. [Post Ioacim aũt regnauit Ioachin filius eius pro eo. Et fecit malum corã dño, iuxta omnia quæ fe-
cerat pater eius. In tempore illo ascẽderunt serui Nabuchodonosor regis Babylonis in
Ierusalem, & circũdata est urbs munitionibus. Venitq; Nabuchodonosor rex Babylonis
ad ciuitatem cum seruis suis, ut oppugnarent eam. Egressusq; est Ioachin rex Iuda ad re-
gem Babylonis, ipse & mater eius, & serui eius, & principes eius, & eunuchi eius, & suscepit
eum rex Babylonis anno octauo regni sui. Et protulit inde oẽs thesauros domus dñi, & thesauros domus regiæ, & cõcidit uniuersa uasa aurea, quæ fecerat Salomõ rex Israel in templo dñi, iuxta uerbũ dñi. Et transtulit oẽm Ierusalem, & uniuersos principes, & oẽs fortes exercitus, decem millia in captiuitatẽ, & oẽm artificem & clusorem, nihilq; relictum est, exceptis paupibus populi terræ. Transtulit quoq; Ioachin in Babylonẽ, & matrẽ regis, & uxores regis, & eunuchos eius, & iudices terræ duxit in captiuitatẽ de Ierusalem in Babylonẽ, & oẽs uiros robustos septẽ millia, & artifices & clusores mille, omnes uiros fortes & bellatores, duxitq; eos rex Babylonis captiuos in Babylonẽ.] Quod refert de Nabuchodonosor, quia transtulit oẽm Ierusalem, & uniuersos principes, & oẽs fortes exercitus decẽ millia in captiuitatẽ, addidit scriptura, dicens: [& oẽm artificẽ & clusorem.] Hoc est, quod supra populo Israel Philistim regnantes fecisse narrant, cũ di-
1. Reg. 13. citur, [Porro faber ferrarius non inueniebatur in omni terra Israel. Cauerant enim Philistim, ne forte facerent Hebræi gladium, aut lanceam.] Sicut eñ tunc illi cauerant ne habentes fabros ferrarios Hebræi, arma ad repugnandũ facerent, ita nunc Chaldæi destructa Ierusalem, & uastata omni terra repromissiõis, satagunt, ut nullus in ea remaneat artifex, nullus clusor, q uel fœdata urbis mœnia componere, uel possit resarcire disrupta, quinpotius qcquid apud gentẽ exterminatam artis inuenerant, totũ Babyloniam transferunt, ut uel ad nihilum ualeat ultra, uel illius ciuitatis utilitatibus proficiat, cum iuxta deflendæ historiæ (quia multũ negligentiæ nři tpis congruit) non opinor allegoriá esse reticendá. Constat nãq; quia Ierusalem & terra Israel, ciuitatẽ Christi, id est sanctam ecclesiam: Babylonĳ aũt & Chaldæi, siue Philistæi, ciuitatẽ diaboli, id est oẽm malignorũ, siue hoim, seu angelorũ multitudinem designat. Seruitq; Israel Philistæis siue Chaldæis, cũ fideles quiq; nominetenus in ecclesia cõsistentes, cæterũ ab ĩmundis uel spiritibus uel hoĩbus decepti, aut auaritiæ, aut luxuriæ, aut alteri cuilibet peccato mẽtis colla submit-

tunt. Abducit autem Nabuchodonoſor regem Ieruſalem, & uniuerſos principes fortes exercitus decem millia in captiuitatem, cum & magiſtros populorum & eos qui inuincibili animo domino ſeruire, ac decalogum legis fideliter uidebantur in dei ac proximi amore conſeruare, ſubito, ſiue illecebris mundi, ſeu aduerſitatibus ſubacti, aut maioribus ſe facinoribus polluunt, aut certe in hæreſim declinando, apertæ apoſtaſiæ notã incidũt. Arma uero quibus cõtra diabolum repugnantes libertatem à deo nobis donatam defendamus, quæ ſunt alia niſi eloquia ſcripturarum? in quibus & ipſius dñi & ſanctorũ eius exemplis, quo ordine bella uitiorum ſuperari debeant, luce clarius diſcimus. Sed Philiſtæi filios Iſrael fabris armorum priuant, cum maligni ſpiritus animos fidelium à meditatione ſacræ lectionis, ſecularia illis negotia inſerendo, retardant: ne uel ipſi p huius exercitium reſiſtendi fiduciã ſumant, uel alios forte q legere neſciũt, ad reſiſtendũ uitijs exhortando, aut corripiendo accedant. [Tollunt fabros armorum,] cum eos q ſacra eloquia norunt, intantum ſceleribus obruunt, ut dicere bona quæ didicerant prorſus erubeſcant. [Transferunt omnẽ artificẽ & cluſorẽ de Jeruſalẽ in Babyloniã.] Cum eos q multifaria uirtutũ operatiõe pluribus prodeſſe, & ciuitatẽ dei contra corruptiões tentationum munire ſolebant, à propoſito deflectunt, atq; ingeniũ quod tuitioni ſanctæ eccleſiæ impendere debuerant, ad uoluntatem potius regis uitiorũ diſpenſare cõpellunt. Quod ſi cluſorẽ hoc loco, non oſtiorũ ſiue murorũ ſed auri potius gẽmarumq; intelligere uoluerimus, ad unũ profecto eundẽq; ſpũalis expoſitio finem reſpicit. Dictũ qppe eſt de ſapia, quia aurũ & multitudo gemmarũ ei nõ ualeat cõparari, atq; ideo cluſores horũ, non alios aptius ꝙ doctores intelligere ualemus. Qui quandiu recte uiuunt ac docent, in ornatum ſanctæ ciuitatis induſtriam ſanctæ artis impẽdunt. At ſi forte errauerint, quid niſi à rege Chaldæorũ captiui Babyloniã transferunt? & qm artificẽ & cluſorẽ ab Ieroſolymis Babyloniam tranſmigrari, hoc eſt, talentũ uerbi cælitus acceptũ in terra defodi, id eſt, ſcientiã ſpũalem ad peccatorũ opera cõuerti, intelligendũ eſt: oẽſq; uiros fortes & bellatores ſimul in captiuitatẽ ductos, hoc eſt, eos q uidebant uiri fortes eſſe & bellatores, aſtutia malignorũ ſpũum deceptos, atq; in carcerẽ ſpũalis Babyloniæ captiuatos, neceſſe eſt ut operã demus quatenus ſæuiſſimi regis poteſtatẽ euadamus, uigilemus & ſobrij ſimus, timorem dei ſemper ante oculos ponamus, & mandatorũ eius obliuionẽ omnino fugiamus. Conſtruamus nobis terrã bonorũ operũ, & p profectũ uitæ in illam cõſcendamus, induti lorica iuſtitiæ, & galea ſalutis, habentes ſcutũ fidei, & gladiũ ſpũs quod eſt uerbum dei, Ephesi. 6.
Cuſtodiamus portas ſenſuũ noſtrorũ, ne mors intret p feneſtras noſtras. Omni cuſtodia ſeruemus cor noſtrum, quia ex ipſa uita procedit, & ante oĩa ſpẽ noſtram in regis cæleſtis bonitate ponamus, petẽtes ut eius grã à malis omnibus liberemur. Sicq; erimus ſemper immunes ab hoſtibus ſpũalibus, quia dñs fortitudo plebis ſuæ, & protector ſalutarium Chři ſui eſt, qui ſaluat oẽs ſperãtes in ſe. [Igitur Joachin captiuato, cõſtituit Nabuchodonoſor Mathaniam patruum eius pro eo, impoſuitq; nomẽ eius Sedeciam. Uiceſimũ & primũ annũ ætatis habebat Sedecias cũ regnare cœpiſſet, & vndecim annis regnauit in Jeruſalẽ. Fecitq; malũ corã dño iuxta omnia quæ fecit Joacim.] Quid in Sedecia aliud intelligere poſſumus, niſi ꝙ in Ioacim añ prædiximus, hoc eſt, malos rectores in eccleſia, q munere & dono diuino abutunt, & falſò ſibi nomẽ iuſtitiæ uſurpant? Mathania aũt interpretat munus ſiue donũ. Sedecias iuſtus dñi, q undecim annis regnaſſe dr, qd ſignificat eũ tranſgreſſorẽ legis fuiſſe, undenarius eñ numerus q denariũ ſupgredit, exceſſiõem decalogi ſignificat, Nec rite rex dici põt, q ſcdm mãdata dñi ſemetipſum & ſibi ſubiectos regere noluerit.

Caput XXV.

FActum eſt aũt anno nono regni eius, mẽſe decimo, decima die mẽſis, venit Nabuchodonoſor rex Babylonis, ipſe & oĩs exercitus eius in Jeruſalẽ, & circundederũt eam, & extruxerũt in circuitu eius munitiões. Et clauſa eſt ciuitas atq; vallata, vſq; ad vndecimũ annũ regis Sedeciæ, nona die mẽſis. Præualuitq; fames in ciuitate, nec erat panis populo terræ. &c.] Nouenarius nũerus q minus habet denario, impfectionẽ legis ſignificat, ſicut undenarius tranſgreſſionẽ, & recte dictũ eſt ꝙ Nabuchodonoſor in

nono anno regni Sedeciæ obsederit ciuitatē, mēse decimo, & decima die mēsis, qa mali
pastores, cū decalogi mādata, quæ scia tenēt, ope & doctrina pficere negligūt: necesse est
ut plebē sibi cōmissam antiquus hostis cū suo exercitu obsidiōe circūdet, & munitiōe er
roris, ac uitiorū cōstructa, claudat uallādo ciuitatē, sicq; fames in ciuitate præualeat: fames
utiq; uerbi dei, cum nō expendit libere panis doctrinæ populo terræ. [Et interrupta est
ciuitas, oēsq; viri bellatores nocte fugerūt.] Interrupta qdem p depdatiōes uarias mali
gnorū spiritum custodia populorū, hi q debuerāt armis ciuitatē defēdere, nocte ignorātiæ
& tnbris peccatorū uallati fugiūt, qa scdm ueritatis uocē, Mercenarius & q nō est pastor
Iohan. 10 uidet lupū uenientē, & dimittit oues & fugit, & lupus rapit & dispgit oues. Et Aposto
1. Thess. 5 lus: Qui dormiūt, inqt, nocte dormiūt, & q ebrij sunt nocte ebrij sunt. Quod aūt sequit,
q p uiā portæ quæ est inter duplicē murū ad hortū regis fugerint, latent aperuit inertiā
doctorūq inter duplicē murū duorū testamentorū cōstituti, non belligerare, sed effugere
quærūt, & in delitijs magis diffluere, qd hortus significat, q̄ scuto fidei hostib⁹ obsistere.
[Porro Chaldæi obsidebāt in circuitu ciuitatē. Fugit itaq; Sedecias per viā quæ ducit
ad cāpestria solitudinis. Et persecutus est exercitus Chaldæorū regē, comprehēditq; eū in
planitie Jericho, & oēs bellatores qui erāt cū eo dispersi sunt, & reliquerūt eū. & reliq.] Ma
lignis spiritib⁹ populū circūdantib⁹ rector fugit, nō ad mōtes, de qbus scriptū est, mōtes
Psalm. 124 in circuitu ei⁹, & dñs in circuitu populi sui: sed ad cāpestria solitudis, hoc ē, ad dilectionē
Math. 7. luxuriæ. Vnde scriptū est: Angusta & arta est uia quæ ducit ad uitā, lata & spatiosa quæ
ducit ad mortē. [Comprehenditq; eū in planitie Iericho, & oēs bellatores q erant cū
eo dispsi sunt & reliquerūt eū.] Recte ergo cū uirtutes hoiem deserūt, quæ eū defende
re debuerāt, in planitie Iericho capit, hoc est, in defectiōe carnalis sensus. Iericho eñ int
pretat luna, & significat defectū carnis. Vnde ille hō q de Ierusalē descendebat in Ieri
cho, in latrōes incidisse describit. [Apprehēsum ergo regē adduxerūt ad regē Babylonis
in Reblatha, qui locutus est cū eo iudiciū, hoc est, iustū cū eo exercuit iudiciū. Filios autē
Sedeciæ occidit corā eo, & oculos eius effodit, vinxitq; eum catenis, & adduxit in Babylo
nem.] Occidit rex Babylonis filios Sedeciæ in Reblatha corā eo, & oculos quoq; illius
eruit. Dū sacra scriptura Sedeciæ captiuitatē narrat, ordinē captiuitatis internæ denūti
at. Rex qppe Babylonis est antiquus hostis, possessor intimæ cōfusionis: q prius filios an
te intuētis oculos trucidat, qa sæpe sic bona opera interficit, ut hæc se amittere ipse q ca
ptus est, animus dolēs cernat. Nā gemit plerūq; animus, & tñ carnis suæ delectatiōibus
uictus, bona quæ genuit amās pdit, ea quæ patit dāna cōsiderat, nō tñ uirtutis brachium
cōtra regē Babylonis leuat. Sed dū uidēs neqtiæ ppetratione pcutit, ad hoc qñq; peccati
usu perducit, ut ipso quoq; ratiōis lumīe priuet. Vnde Babylōis rex extinctis prius filijs
Sedeciæ oculos eruit, qa malignus spūs subductis prius bonis opib⁹, post & intelligētiæ
lumen tollit, quod recte Sedecias in Reblatha patitur. Reblatha quippe multa hæc inter
pretatur: etenim quandoq; & lumen rationis clauditur, qui prauo & iniquitatis suæ mul
titudine grauatur. [Vndecimo anno mēse quinto, septima die mensis, (ipse est annus no
nus decimus regis Babylonis) venit Nabuzardan princeps exercitus seruus regis Ba
bylonis Jerusalem, & succendit domum domini, & domum regis, & domos Jerusalem.
Omnemq; domum combussit igni, & murum Jerusalem in circuitu destruxit omnes exerci
tus Chaldæorum, qui erat cum principe militum. Reliquā aūt populi partē quæ remāserat
in ciuitate, & perfugas qui transfugerāt ad regem Babylonis, & reliquum vulgus trāstulit
Nabuzardan princeps militiæ. &c.] Congruit ergo tpis ordo cū rōne uindictæ. Mense
quinto legit uastata esse ciuitas, quæ pentateuchū legis seruare despexit, & septima die
mensis, quia sabbati requiē nō custodiuit, & oīa cōtraria præceptis diuinis egit frustra si
Ierem. 7. bi blandiēs de securitate pro sanctorum locorū habitatione. Vnde p Ieremiam dñs dicit:
Nolite confidere in uerbis mendacij, dicentes: Templū dñi, templū dñi, templū dñi est:
Qm̄ si bñdixeritis uias uestras & studia uestra, si feceritis iudiciū int uirum & proximū
eius, aduenæ & uiduæ, & pupillo nō feceritis calumniā, nec sanguinē innocentē effude
ritis in loco hoc, & post deos alienos nō ambulaueritis in malū uobismetipsis, habitabo

uobiscũ in loco isto, in terra quã dedi pr̃ibus uestris, à seculo & usq; in seculũ. Ecce uos cõfiditis uobis in sermonibus mẽdacij, q non pderunt uobis, furari, occidere, adulterari, iurare mendaciũ, libare Baalim, & ire post deos alienos, quos ignoratis. Et uenistis, & stetistis corã me in domo hac, in q̃ inuocatũ est nomẽ meũ, & dixistis, Liberati sumus, eo q; fecerimus oẽs abominationes istas. Et nũc quia fecistis oĩa opera hæc, dicit dñs, & locutus sum ad uos mane cõsurgens, & loquẽs, & nõ audistis, & uocaui uos & nõ rñdistis, faciam domui huic in q̃ inuocatũ est nomen meũ, & in q̃ uos habetis fiduciã, & loco quem dedi uobis & pr̃ibus uestris, sicut feci Silo, & proijciam uos à facie mea sicut proieci oẽs frẽs uestros uniuersum semẽ Ephraim. Venit Nabuzardan, q interp̃taẽ uentilabrũ, siue pphetia alieni iudicij, iusti dei iudicio sup peccatores, princeps utiq; exercitus regis Babylonis Ierusalẽ intelligibilẽ, & succendit domũ dñi, cũ antiquus hostis, q & rex cõfusionis & princeps oĩm iniquoꝵ est, tam malignoꝵ spirituũ q̃ etiam impioꝵ hoĩm, plebem inuadit fideliũ, & domũ regis & domos Ierusalẽ, id est rectores, & eos q uidebanẽ in uisione pacis manere, inflãmatos cupiditate subuertit, oẽmq; domũ cõbussit igni, cũ uniuscuiusq; conscia p flammã illiciti amoris ptutbauit, & muros Ierusalẽ in circuitu destruxit, cũ intentionẽ orõnis & uirtutũ studia quæ cõtra se ualere nouit, & inde sperantibus dissoluit, ne p spem ueniæ ad diuina succurrant auxilia, & correptioris uitæ apprehendant munimina. [Populumq; in captiuitatẽ ducens, de paupibus terræ reliquit uinitores & agricolas.] quia eos q utiles uerbo & exẽplo esse poterant, p uitia captiuãs, stultis & hebetibus cõmendat agriculturã, quatenus nõ uinũ grãæ spñalis, & frumentũ sanæ doctrinæ in uineis & agris populoꝵ fructificet, sed spinæ magis & tribuli uitioꝵ excrescant. [Colũnas aũt æreas quæ erãt in tẽplo dñi & bases, & mare æreũ, qđ erat in domo domini confregerunt Chaldæi, & transtulerũt oĩe æs in Babylonem.] Colũnas æreas & bases, doctores possumus accipere, qui sonoritate prædicationis & fidei firmitate debuerunt alios sustentare. Mare æreum baptismi lauacrum, uel compunctionem lachrymaꝵ significat. Hæc quidẽ oĩa Chaldæi spũales per inertiam magistrorum de domo domini auferre nituntur & confringere, ita ut non remaneat testa, q̃ possit igniculus fieri de incendio. [Ollas quoq; æreas ⁊ trullas ⁊ tridẽtes ⁊ scyphos ⁊ mortariola ⁊ vasa ærea in quibus ministrabãt tulerũt.] Quia diuersa officia in ecclesiasticis ordinibus de dei seruitio auferentes in suum usum nequissimum uerterũt. [Necnon ⁊ thuribula ⁊ phialas.] cum orationẽ qua diuinitas placari potuit, & poculum uerbi quibus lassi refocillari debuerant impediendo subuertunt. [Quæ aurea, aurea: & quæ argẽtea argẽtea tulit princeps militiæ.] quia tam sensum pretiosum quàm etiam eloquij uenustatẽ hostis nequam de domo domini auferre molitur & secum in confusionem ducere. [Tulit quoq; princeps militiæ Saraiam sacerdotem primum, & Sophoniam sacerdotem secũdum, & tres ianitores, & de ciuitate eunuchum unum, qui erat præfectus super uiros bellatores, & quinq; uiros de his qui steterunt coram rege, quos reperit in ciuitate, & Sopher principem exercitus, qui probabat tyrones de populo terræ, & sex uiros è uulgo, qui inuenti fuerant in ciuitate. Quos tollens Nabuzardan princeps militum, duxit ad regem Babylonis in Reblatha percussitq; eos rex Babylonis & interfecit in Reblatha in terra Hemath. Et translatus est Iuda de terra sua.] Non solum enim populares, sed & fortes & principes in ecclesia diabolus decipere & peccatis captiuare satagit, unde de ipso in Iob scriptum est: Escæ eius electæ sunt. [Tulit quoq; Saraiam] q interpretaẽ uinctus. [sacerdotẽ primum.] cum primum in ecclesiæ ordinem, q in episcopis est, amore uoluptatis terrenæ, & uitioꝵ catena cõstringit. [Tulit quoq; similiter & Sophoniã,] q interp̃taẽ absconditus. [sacerdotẽ scđm.] cum secũdi ordĩs uiros, hoc est, presbyteros q talentũ uerbi dei, in terrã fodiẽtes abscõderãt, in suũ dominiũ subigit. [Et tres ianitores.] Illos ianitores Luce.11.
uidelicet, q ostiũ fidei aperire debuerãt, & tenẽtes clauẽ sciæ, nec ipsi introierũt nec alios introire pmiserunt. [& de ciuitate eunuchũ unum q erat p̃fectus sup uiros bellatores.] Eunuchus iste significat eos quos alibi scriptura sacra stultas uirgines appellat, quæ uasa Math.25

oleo uacua, in manibus tenebant, cōtinentes uidelicet se à coitu corpali, nec tñ oleum gratiæ & misericordiæ in pectore suo habere uolebant. Qui frustra sup uiros bellatores cōstituunt, cum arrogantiam præcauere non meditant. [Tulit & quinq; uiros de his qui steterant coram rege.] Illos profecto q quinq; sensibus corporis uoluptati seruientes, regi uitioꝝ semp assistebant. [& Sophar principem exercitus, q probabat tyrones de populo terræ.] Sophar interpretat dissipans uel diuidens, significans eos, q rudes in ecclesia quos ad militiam Chri nutrire debuerant, prauis exemplis dissipantes, à cœtu fidelium p errorem sequestrant. [& sex uiros è uulgo q inuenti fuerant in ciuitate.] hoc est stultos operatores, q merito uulgi nomine nũcupant: quia utilitatem diuinoꝝ consilioꝝ discere & factis implere neglexerant. [Hos scilicet oẽs tollens Nabuzardan princeps militum duxit ad regem Babylonis in Reblatha, percussitq; eos rex Babylõis, & interfecit in Reblatha in terra Hemath.] Quia antiquus hostis cum p nequitiam suam talem prædam ab ecclesia euellens tollit, hoc uoto ambit, hoc toto studio agit, ut ad ppetuæ mortis interfectionẽ eos pducat. Quos pcutit rex confusionis in Reblatha, hoc est in multitudine sceleꝝ & amore uoluptatum. Vnde scriptura dicit: Lata & spatiosa uia est, quæ ducit ad mortẽ, & multi sunt q intrant p eam. [Et translatus est Iuda de terra sua.] cum illi, q cõfessionem nominis dei in ecclesia uidebant habere, p scelera & peccata multiplicia de terra uiuentium translati, in regnum confusionis & erroris abducunt. Sub quo imperio qcunq; nequit seruientes pseuerauerint, nec merebunt per Iesu ducatum regredi in terram Iuda, templumq; dñi ibidem reædificare. In posterum nanq; præsentis uitæ tradentur in carcerem mortis ppetuæ, ubi uermis eoꝝ nunquam morietur, & ignis non extinguetur. Implebiturq; eis illa beati Petri apostoli sentẽtia qua dicit: Melius quippe erat illis non cognoscere uiam iustitiæ, quàm post agnitionem retrorsum conuerti ab eo, quod illis traditum est, sancto mandato. Quia attestante ueritate, Seruus q scit uoluntatem domini sui, & non facit, uapulabit multis: Qui autem nescit, & non facit, uapulabit paucis.

Matth. 7. — *2. Petri. 2.* — *Luce. 12.*

EXPLETO TANDEM tam laborioso opere, auxiliatus omnipotentis ope, in calce supplex lectorem exoro, ut (si dignũ lectione, uel transcriptione eum duxerit) dño gratias gratant referat, qui est pr luminis, à quo omne datum optimũ, & omne donum perfectum dat: qui dat abundant, & non improperat, q mihi licet indigno ac humillimo, iuxta sortiam doctoꝝ dedit & amorem & auxilium cõsiderandi mirabilia de lege sua. Quod si secus quàm optabam euenisse repit, simul exoret, ut meæ ignorantiæ, ac errori, à dño uenia tribuat, & nullatenus literatoriã urbanitatem & uenustatem eloquentiæ requirat, sed potius sensum huius operis diligenter perlustret: præsertim cum non res ac sensus propter lrãs, sed literæ ob manifestationem reꝝ sunt repertæ. Simul etiam uelut flexis poplitum genibus cernuus deprecor, ut tandem dignet si aliquid utilitatis inuenerit, deuotus exorare diuinam clementiam, ut & liceat in peregrinatione huius labentis seculi, ueram commissoꝝ meoꝝ gerere pœnitudinem, & post excursum septem dieꝝ, uelut post septuaginta annos huius captiuitatis, exutus ab oĩ potestate regis Babylonij & seruitute captiuantium, ualeam iuuante spũsancto, q septiformis dr, uisionem pacis, cælestis uidelicet Ierusalem ac ciuitatis dñi, de qua dr: Ierusalem quæ ædificat ut ciuitas) ingredi, & uultum cõditoris regis nři p secula cõtemplari, præstante ipso, in quo sunt oẽs thesauri sapientiæ & scientiæ absconditi, AMEN.

Iacobi. 1. — *Psalm. 118.* — *Psalm. 121.*

τέλος, καὶ τῷ θεῷ δόξα.